

ILEANA VULPESCU

CARNETUL DIN PORT-HART

CAPITOLUL UNU.

Asemenea multor specialiști din generația lui, profesorul doctor Daniel Șerban avea o bună formație de generalist, ceea ce-l făcea să procedeze și la policlinica specială, cu plată, cum procedase o viață în spital: să nu trimită bolnavul de la Ana la Caiafa, adică să nu-l poarte din doctor în doctor, când el însuși știa și putea să-l îngrijească, și-n cazul când nu era vorba de-o problemă chirurgicală.

Pacientul care se afla în fața lui – un băiat de-aproape șaptesprezece ani, însoțit de maică-sa – ajunsese din întâmplare la „doctorul Șerban”, cum îi plăcea profesorului să i se spună. Băiatul reținuse în ajun bon la „boli interne”. Se prezentase a doua zi la consultație, dar internistul lipsea. La „Informații” voiau să-i restituie banii. Îngrijorată de durerile de spinare pe care le-avea băiatul, mamă-sa a rugat să se transfere bonul la un alt medic; la cine credea asistenta de la „Informații”.

Trecută de vârsta pensionării, muncind încă, pentru a-mplini douăzeci și cinci de ani de salarizare, Aglae „de la „Informații”, ținea cu medicii bătrâni, locul întâi în preferințele ei ocupându-l profesorul Șerban, cu care lucrase ani de zile-n spital, la sala de operații. Ea ținea cu doctorii de pe vremea când același ți se uita și-n nas, și-n gât, și-n urechi. „Nu ca acuma: cu piciorul drept te duci la un doctor, cu stângul – la altul”. „Dacă n-om ține noi bătrânii unii cu alții, cine să țină domnu' doctor?”. „Aglăițo, dumneata ești un copil pe lângă mine, așa că nu te da cu bătrânii”, restabilea profesorul Șerban adevărul, știindu-se cu-aproape douăzeci de ani mai vârstnic decât Aglae. Copil născut la țară, Aglae socotea omul trecut de cincizeci de ani bătrân. Cu picioare scurte și groase, cu fundul gogoneț cam în vine, cu privirea nițel încrucișată, într-un obraz care nu era urât, Aglae nu se ținuse de frumoasă nici la tinerețe. Apartinea primei promoții de asistente medicale, ieșită de pe băncile liceului sanitar, înființat după Reforma Învățământului. Terminase cu 10 liceul, într-o perioadă când absolvenții cu 10 intrau fără examen de admitere la facultăți. Părinții ei, țărani, aveau opt pogoane-n câmp și două pogoane de vie. Pogoanele-astea două-i duseseră-n rândul chiaburilor. Și uite-așa, Cergan Aglae nu fusese primită la Facultate. Rămăsese asistentă. Între timp, colege-ale

ei, care n-avuseseră două pogoane de vie, ajunseseră doctorițe. Unele, după ce se bătuseră cu pumnii-n piept, în elanuri de-adeziune și de fidelitate, se răspândiseră prin cele cinci continente. Avuseseră o revelație: socialismul, pentru a cărui construcție atâta se străduiseră, nu era de ele. Îl lăsau moștenire prostimii. Prima promoție de asistente produsă de liceul sanitar făcuse ravagii, mai ales în rândul medicilor trecuți de prima tinerețe. O droaie de „nepotriviri de caracter” apăruseră în multe familii, concomitent cu apariția prin secții a unor obrazuri proaspete, a unor corpuri mlădioase, cum se cam întâmplă pe la optsprezece-nouăsprezece ani. Această primă promoție era plină de fete care, provenind din medii cultivate, vorbeau limbi străine. Părinții acestora, voind să se-adapteze timpurilor și dându-și seama că, din cauza originii lor sociale, odraslele nu le-ar fi fost primite la facultăți, le-ndreptau spre meserii practice. Aglae, care toată copilăria umblase desculță și mânase vacile și oile la păscut, n-avea înaripări de imaginație. Cu picioarele ei dolofane bine înfipite-n pământ, cu capul bine-nfipt între umeri, nici la douăzeci de ani nu i-o luase mintea razna. Cumpănise bine ce era și ce nu era de ea. Socotise că între ea și colegile ei, singura competiție în care-avea o șansă era competiția profesională. Aici nu se dădea îndărăt în fața nimănui. Muncită și muncitoare de când se știa, viața de spital i se păruse floare la ureche pe lângă sapa dusă-n spinare de la patru dimineața pe tarla, pe lângă secerat și copilit. Unde-o puneai nu-i putea și nu crâcnea. Muncea cu tragere de inimă. O regretase toată secția când stătuse cinci ani acasă pentru a-și crește cei doi copii pe care nu voise-n ruptul capului să-i trimită nici la părinții ei, nici la ai lui Costică, bărbatu-său. Costică, băiat de la țară și el (economist, cu facultatea făcută la „fără frecvență”, de gura Aglaei) nu umblase după zâna-zânelor. Pe Aglae o cunoscuse-n spital, când fusese odată internat o săptămână, cu-o operație de-ependicită. Îi plăcuse că era la locul ei și se ținea de treabă. „Asta nu sare de gâtul nimănui”. Peste trei luni le punea popa pirostriile-n cap. Acum erau bunicii a doi băieți și-a două fete. Aglae și profesorul se-aduseseră unul pe altul la „cu plată”. Ea aflase de la cineva din Minister că mai erau locuri la o policlinică specială, cu plată. Se gândise numaidecât la profesorul Șerban și-l anunțase. La rândul lui, profesorul o convinsese pe Aglae să lase clinica, oricât i-ar fi picat acolo, și să-și mai cruțe oasele înaintea pensionării. Aglae venise după profesor, fiindcă de fapt nu se putea-nvăța cu mentalitatea unei bune părți din generațiile mai tinere: vii ultima, pleci prima și ai grijă să nu-ți dea sângele pe nas de-atâta muncă. Se simțea și foarte singură, în spital nemaifiind nici o asistentă de vârsta ei, privită cu-ngăduință și de sus de cele tinere, care mai toate stăteau cu ochii cât cepele pe postul ei, având de adus o prietenă, o rudă, o cunoștință în locul „babei”. Profesorul Șerban, ajuns la vârsta pensionării, nu stătuse o zi mai mult în clinica de care-i era legată toată viața. Nu ceruse nici o prelungire. Știa și el, ca și Aglae, câți ochi erau ațintiți spre postul lui, câtă lume număra zilele și orele până la data posibilei lui pensionări. Cum nu-i plăcuse niciodată să dezamăgească oamenii, profesorul Șerban plecase din clinică în regretele unora și-n bucuria altora, la fel de sincere.

Plecuse într-un moment când nici mâna, nici ochii, nici atenția nu-i slăbiseră, operând zi de zi și nemulțumindu-se – cu destule celebrități ajunse la aceeași vârstă – să apară prin sălile de operație doar pentru a-și profera sfaturile ca pe niște oracole. În spital, profesorul Șerban mai venea acum doar la solicitarea vreunuia dintre chirurgii cărora le pusese bisturiul în mână, printre care se alia și actualul șef al secției. Acesta-l chema pentru că, uneori, voia sincer să-i știe părerea în câte-un caz complicat; alteori, numai din politețe. Profesorul știa să deosebească apelurile pornite din nevoi reale de „politețurile” care se terminau în jurul unei cafele și cu taifas. Atunci alia ultimele cancanuri, cum urcau sau coborau cotele profesionale. „Mă-ntreb dacă Dan o să mă mai cheme, după ultima discuție”. Dan Simionescu, actualul șef al secției pe care-o condusesese profesorul Șerban.

„Te-am văzut la televizor, Dane. Am fost de acord cu toate afirmațiile tale de ordin profesional...”. Urmase o tăcere destul de lungă.

„Să-nțeleg c-am spus și lucruri cu care n-ați fost de acord, domnule profesor?”. „Dane dragă, dreptul să ne judece numai Dumnezeu îl are. Dar dacă nu spuneai „așa cum spune tovarășul Nicolae Ceaușescu, medicina este o știință foarte importantă”, dacă nu spuneai adevărul ăsta capital și-atât de original, crezi că te-mpușcau când ieșeau de pe platoul ălor de la televiziune?”.

Profesorul Dan Simionescu roșise până-n vârful urechilor. „Tot e bine dacă mai roșește”. „Domnule profesor, trebuie să-i dai cezarului ce e al cezarului ca să-i poți da lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu”. „Numai că cezarului i se dă și partea lui Dumnezeu; și, ce e mai grav e că i se dă și când n-o cere”. Vorbiseră apoi despre una, despre alta, pentru-a acoperi această pată din conversație. Ca și când ar fi dat cu un strat gros de cremă ca s-astupe un petec de pe-un pantof.

Orice-ar fi făcut foștii colegi pentru a-i menține profesorului Șerban iluzia eficienței lui profesionale, acesta se simțea ca o primadonă la pensie, invitată în loja direcției la premiere și la reprezentații de gală. În viața fiecărui om vine clipa când își dă seama că i-a trecut vremea. Profesorul Șerban se uita cu melancolie și cu-nțelegere la cei care umblau pe lângă el ca pe lângă sfintele moaște. Și el umblase tot așa pe lângă profesorul Bartolomeu, marele lui maestru. Puține lucruri originale inventă viața. Unii, uitând acest adevăr de-o seamă cu lumea, nu-și reveneau din uimire în fața actualității clasicilor. Profesorului Șerban nu trebuia să-i spună nimeni că trecuse la fostele glorii. Un chirurg știe că i-a trecut vremea, pe drept sau pe nedrept, când pacientul îl întreabă: „Cine să mă opereze, domnule doctor?”; așa cum o femeie frumoasă știe că i-a trecut vremea când nu mai întorc bărbații capul după ea pe stradă. Profesorul Șerban se-apucase să scrie un tratat de chirurgie generală; mai întâi, fiindcă i se părea că e păcat să rămână necunoscută atâta experiență profesională din care o sumă de chirurghi ar fi tras foloase; apoi, pentru că, de când nu mai trebuia să se scoale la cinci dimineața ca la șapte să fie-n clinică, timpul se dilatase, i se părea imens. Îi trebuise o perioadă destul de lungă pentru-a se acomoda cu noul lui fel de viață. Cel mai greu îi era însă să se-

nvețe cu lipsa privirilor pline de speranță, care se oglindiseră-n ochii lui atâția ani. Fiecare epocă din viața proprie și din viață în general i se părea c-ar fi putut purta un motto.

Ani mulți, anii iubirii lui pentru Smaranda Hangan, iubire neîmplinită, purtau pe frontispiciu Păduri ce ar putea să fie/Și niciodată nu vor fi. Un semn esențial, semnul idealului, al aspirației dar și al eșecului, fiindcă nimic nu te poate despăgubi de ceea ce n-ai trăit. Acuma, alte cuvinte-i ațineau tot mai des calea, trăgând o ceață peste cele mai de mult: Tălăngile – trist/Tot sună dogit/Și tare-i târziu/Și n-am mai murit... „Chiar, tare-i târziu”.

Pacientul, un băiețandru care-n curând urma să-mplinească șaptesprezece ani, avea „zona zoster”. Profesorul Șerban îi inspirase încredere mamei băiatului, cucoană trecută de patruzeci de ani, care, deși mărunțică și subțirică, avea o gușă impozantă, brăzdată de-o droaie de mărunte zbârcituri. „Ce frumos și eufemistic i se spune gușii ăsteia la femei „colanul Venerei”.. În câteva minute, profesorul aflase povestea unei familii. Cum doamna mărunțică-și crescuse cei doi băieți fără ajutorul nimănui, afară de-al bărbatului, care făcea și el ce putea, dar nici nu gătea, nici nu spăla, nici nu călca. Mama doamnei, în loc s-o ajute pe ea cu doi copii, stătea la cealaltă fiică a ei care n-avea copii, în schimb avea un bărbat tare năzuros și autoritar, în fața ăstui stând smirnă și soacră și nevastă. Bărbatul doamnei de față lucrase la Interne și se pensionase de boală. Băiatul cel mare nu intrase la facultate. Îl așteptau să vină de la armată, de la Mediaș, de la aviație. Nu mai pridideau cu pachetele, fiindcă mâncarea pe-acolo, de... Și-acum mai făcuse și Miki, Mihai, „zona zoster”. Profesorul Șerban explica totdeauna pacientului în ce-i consta boala. Numai celor care nu mai aveau mult de trăit le fabrica un diagnostic fantezist. Tânărul Miki n-avea de ce să se teamă. Avea o boală banală, frecventă în ultima vreme, datorită, probabil, stresului.

— Ce să ne mirăm, domnule doctor! Toată iarna am avut în casă între 7 și 10 grade. Și cum să mai pui ceva de-ncălzit când e 3 lei kilowatul? Ce venituri să ai ca să-ți dea mâna?

Profesorul Șerban dădu din cap a pagubă. „Zona zoster” nu era boală primejdioasă, dar durata, durerile, ca și starea generală proastă n-aveau cum să fie-nlăturate.

— Răbdare, Miki. În ce clasă ești?

— Într-a unșpea, la „mecanică”.

— Și ce-ai de gând să te faci?

— Ofițer. Dar de Miliție. Și vreau să fac și Dreptul.

— Îți urez așa să fie.

Mama băiatului dădu din cap dubitativ.

— Să vii săptămâna viitoare să te văd din nou. Cu-același bon.

Profesorul îi întinse băiatului petecuțul de hârtie. Tocmai voia să strige „următorul”, când intră Aglae-n cabinet.

— Domnu' doctor, a venit aia cu ciorapii cu vărsat-de-vânt, știți dumneavoastră care.

Aglae desenă în aer ceva ce s-ar fi tradus prin lungă, slabă și zăludă. Ciorapii cu „vărsat-de-vânt” erau „ultimul răcnet”: cu buline, cu Hori, cu arabescuri, în fine cu tot felul de chiznovături.

— Aha!

— Zice că are zece kile și că să i-o luăm pe toată. De data asta, cu-o sută cincizeci. Fără os.

— Dumnezeii mării ei!

— Parcă eu zic altfel?

— Tu câți bani ai la tine?

— Trei sute-n cap.

— Și eu tot cam atâta. Mă duc la doamna doctor Andreianu să văd dacă ne poate da ceva.

— O să vrea și dânsa.

— O să-i dăm, și gata.

— Nici nu știu cum e: bucăți mari, pungă de-un kil. Că e-nghețată tun. Asta-i problema.

— Cum o fi, cum n-o fi, o luăm. Mă pupă nevastă-mea.

— Eu nici n-o gust, o duc toată la amărății ăia de copii.

Pentru Aglae, oricine nu putea să stea la cozi și-avea nevoie de ajutorul altuia pentru aprovizionare era un amărât.

„Biata Aglae, are o viziune alimentară asupra lumii. Cum să n-o ai când bate vântul prin magazine? Eu ce viziune am?”. Cu cât trăia, cu-atâta profesorul Șerban își făcea mai puține iluzii despre lume și despre sine. La urma urmei, de ce să nu fi recunoscut că pe lângă atracția posturii de ascultător „picaresc” al atâtor povești câte îi e dat unui medic să audă, la „cu plată”-l mânase și speranța de-a-și face niște relații utile, relații „socialiste”, fără de care viața era aproape de neconceput.

Trecută de șaptezeci de ani, Marina Șerban, nevasta profesorului, hotărâse să nu se-așeze la cozi mai lungi de circa treizeci de persoane, drept care se mulțumea să mănânce te-miri-ce și mai nimic. „Vreau să mor în patul meu. Nici la Aiud, sub etichetă de drept-comun, nici în vreun spital de psihiatrie, declarată nebună, fiindcă numai nebunii nu-nțeleg binefacerile regimului. Nu vreau să fiu adusă-n stare să spun public ce cred”. De când ieșise la pensie, neavând nici nepoți nici strănepoți de crescut, înțelegea să facă lucruri pe care, din cauza lipsei de timp, nu și le putuse-ngădui: să citească pe săturate, să vadă muzee, expoziții, să meargă la concerte, la spectacole, în excursii. De când fusese reclamată, nu se știe de cine, că face chiuretaje, reclamată și anchetată de Miliție, își încuiase tensiometru și stetoscop și cu toate că era greu de crezut că cei din cartier, pe care-i îngrijea de-o viață pe gratis, i-ar fi făcut asemenea denunț, Marina Șerban nu mai accepta să consulte și să-ngrijească pe nimeni: „nici morți de i-aș vedea”, cum spusese sub impresia întrevederii cu organele de Miliție, care-o luaseră cu mașina lor, dar o trimiseseră acasă pe picioare, cu troleibusul, treaba ei cum, o privea. „Noi nu credem tot ce scrie în denunț, dar vă sfătuim să vă potoliți”, i se spusese patern

la Miliție, după ce i se controlase trusa care conținea un tensiometru, un stetoscop, un tub cu nitroglicerină, două fiole de „Piafen” și două de „Cerucal”. Marina Șerban fusese luată, „invitată” la Miliție chiar din ușa apartamentului, în clipa când se-ntorcea de la un bolnav. Chestionată pe loc de unde venea, dăduse adresa și numele persoanei consultate, atrăgându-le atenția celor doi locotenenți, cum arătau legitimațiile lor, că era vorba de un cardiac și cu-o nevastă bătrână ca și el; și nici ea sănătoasă. Tot ce le lipsea era o sperietură. Dacă mai târziu oamenii-n chestiune fuseseră cercetați, Marina Șerban nu știa. Oricum, față-n față cu ea nu fuseseră puși. După ce i se luase trusa, pentru a fi scotocită, se vede treaba de niscaiva superiori sau de niscaiva experți, fusese lăsată s-aștepte într-o sală unde nu mai era loc pe bănci de-atâta populație de culoare, mai ales femei care-și alăptau puradeii. De miros ce să mai vorbim. Vorbeau țigănește-ntre ei, așa că doctorița nu le putuse afla păsurile. O măsuraseră odată din cap până-n picioare și-atât. Sigur nu se-ncadra-n aceleași articole ale Codului penal cu-ai lor.

Din ușa apartamentului Marinei Șerban și până la Miliția Capitalei, cei doi locotenenți nu schimbaseră nici cu ea nici între ei nici o vorbă. Unul fluiera din când în când câte-un crâmpei din Una paloma blanca. Marina Șerban avea principiul de-a trata oamenii cum o tratau. Se uitase tot timpul pe fereastră, ignorându-i pe locotenenți. Nu-ncercase-n viața ei să capteze bunăvoința cuiva. Colțoasă din fire, singura concesie pe care le-o făcea semenilor era să se stăpânească și să se uite-n altă parte când, de fapt, le-ar fi crăpat capul. Locotenenții n-o lăsaseră să-i scrie bărbatului ei nici un mesaj și nici să intre-n casă. „Vigilenți, ce mai”. „Conspirativi”. Să fi fost inițiativa lor, să fi fost dispozițiile superiorilor sau înaltele principii ale instituției? Ce importanță avea. Oricum, „băieții”, cu un cuvânt foarte des folosit de-o vreme-ncoace, se „orientaseră”. Doctoriței Șerban îi fusese dat să vadă mulți „orientați” lăsându-și morga și-ncrederea-n ei în pragul cabinetului și, la cea mai mică bănuială că valoroasa-le viață le-ar fi fost în primejdie, pleoștindu-se ca vrejul de arșiță, umili ca și când umilința ar fi putut îmblânzi, „umaniza”, boala pe care medicul putea doar s-o constate și să-ncerce s-o supună.

Locotenenții se dăduseră jos și vorbiseră ceva-ntre ei. Deși pricepuse că excursia se terminase, Marina Șerban rămăsese nemișcată, așteptând dispoziții. Unul dintre locotenenți deschisese, într-un târziu, ușa mașinii.

— Ce faceți, nu coborâți?

— Am așteptat să-mi spuneți. Am mare-ncredere-n limbajul articulat – strică ea o vorbă.

Și iar tăcere până-n sala de așteptare suprapopulată, într-un târziu îi venise rândul la comandant.

— Șerban Marina.

Trecuse-atâta vreme de când n-o mai strigase nimeni ca la armată.

— Bună ziua.

Într-un alt târziu, colonelul, un domn spre cincizeci de ani, cu ochelari, cu părul cărunt, cu mutră chiar intelectuală, ridicase ochii dintr-un dosar și,

fără să-i răspundă la salut, îi făcuse un semn să ia loc. Ar fi putut face semnul de la-nceput. „Protocolul autorității – protocolul umilirii”. Și-l amintise pe fostul ei șef – șef pentru o perioadă foarte scurtă – pe răposatul profesor doctor-docent Voicu Marin. „La fel te poftea și el. După ce făceai un rând de varice”.

— Tovarășa Șerban, vă aflați la noi în urma unui denunț.

O voce baritonală moale, fără nimic vulgar.

„S-au schimbat boierii. Gata cu punctele, acum luăm juriști!”.

Marina Șerban tăcea.

— Sunteți denunțată că practicați ilegal medicina și că faceți chiuretaje.

Ea tăcea mai departe.

— Ce-aveți de spus în fața acestor acuzații?

— Mai întâi ce-nțelegeți dumneavoastră prin „a practica ilegal medicina”?

— Adică a da consultații clandestine la domiciliul bolnavilor și la al dumneavoastră.

— Și eu care mă gândeam că „a practica ilegal” înseamnă să practici ceva pentru care n-ai calificare obligatorie.

— Studiile nu vi le contestă nimeni. Numai dreptul de-a practica.

— Domnule colonel (se hotărâse Marina Șerban să vorbească, fiindcă pierderea de timp i se părea sărăcia omului, ca și vorba multă), vreau să vă spun că de când eram internă și până-n ziua de azi am răspuns la orice solicitare a unui om bolnav. Sunt convinsă că nu mi-am făcut decât datoria de medic. Cineva care practică ceva clandestin nu merge cu geantă-n mână, în văzul tuturor.

— Și cât încasați pentru datoria asta și pentru geantă? Pe sub glasul baritonal, moale, cu inflexiuni de om școlit, începea să sune goarna Miliției.

— În denunț nu scrie?

— Vrem s-auzim ce spuneți dumneavoastră.

O ironie plictisită, blazată, acompania glasul baritonal.

— Nimic. Deși n-o să mă credeți. Întrebați pe oricine dintre bolnavii pe care-i văd cât sau ce mi-a dat.

— Și-atunci pentru ce-o faceți?

Se uitase peste ochelari la inculpată cu un reproș ironic.

— Așa cum sunt oameni care cred în Dumnezeu, sunt și unii care cred în menirea lor pe pământ. Mi-ar părea foarte rău ca punctele noastre de vedere să nu coincidă.

— Nu considerați că până la pensie ați avut destul timp să vă-ndepliniți „menirea”?

— Un medic seamănă dintr-un punct de vedere cu artiștii. Atât cât e-n două picioare și-n toate mințile nu se pensionează decât oficial: dintr-un post, nu din profesie. Cred că lui Sadoveanu și lui Arghezi nu le-a spus nimeni „nu mai scrieți, fiindcă sunteți bătrâni”.

— Doamnă doctor, unde-i lege nu-i tocmeală. (Colonelul părea să-și retragă ironia din glas și din ochi, ba chiar s-o regrete.) Chiar dacă dați pe gratis consultații și dacă noi nu credem ce scrie-n denunț în privința

chiuretajelor, vă sfătuim să vă potoliți. Lăsați oamenii pe seama medicinei în vigoare: există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare”.

— Nu vă urez s-aveți parte de ele, dar cui m-a denunțat îi urez să aibă parte.

Vorbele Marinei Șerban, blestemul ei pe șleau, contrastau atât de mult cu tonul detașat, elevat chiar, de parc-ar fi rostit o litanie, încât colonelul tresări, ca bătut de-un gând rău-prevestitor. Se uită la ea ca la o cobe.

În momentele grele ale vieții, Marina Șerban își trăda totdeauna obârșia rurală. Deși cultivată, vorbind două limbi străine, trăită o viață la oraș printre intelectuali, nimic nu-i clintise credința-n blestem ca-ntr-o uriașă putere mai întâi de prevestire, apoi de atragere a unor forțe obscure a căror invocare nu rămânea niciodată fără efect. De câte ori viața făcea ca unuia căruia-i menise ca a rău să pățească ceva, nu se sfia să spună: „blestemele mele, săracele!”.

— Noi v-am spus ce-aveam de spus și vă rugăm să țineți seama de sfaturile noastre, cum și noi ținem seama că vă aflați pentru prima oară la noi. Nu spuneți nimănui că ați trecut pe la noi. Sunteți liberă.

— Atâta vreme cât nu sunt în pușcărie, într-adevăr. Bună ziua.

Făcuse stânga-mprejur, ca la armată, lăsându-l pe colonel cu dosarele lui și cu pluralul maiestății.

Trecuse din nou prin sala de așteptare parcă și mai plină decât înainte. Un plutonier șușotea ceva cu un țigan. Marina dăduse ușor drumul trusei din mână. Se aplecase cu-ncetinitorul să și-o ridice. „Dă-ne pe-unul c-un kil de aur și te duci acasă”, căuta plutonierul să-l convingă pe țigan, care protesta că n-avea de unde. „Miliția poporului” chiar împărțea cu hoții și cu bișnițarii, chiar organiza spargerii, cum se șoptea prin lume? Își făcuse repede și foarte discret semnul crucii. În fine se văzuse-n stradă. Dăduse cu ochii de-o limuzină neagră cu număr mic, din care coborâse un civil. Părea de-ai casei. „De nimica nu mi-e frică/Numa' de-o mașină mică, /Vine noaptea, te ridică”, își amintise un cântecel al frumoșilor ani '50. Așa-l ridicase pe bietul Mitică Băncilă și pe câți alții. „Doamne, om mai scăpa noi vreodată?”.

Deși afară de bărbatu-său, de fiu-său și de noră-sa nu pomenise nimănui de-ntâmplarea cu forța publică, în cartier se răspândise cât ai clipi vestea că doctorița Șerban fusese anchetată pentru chiuretaje. Momentul plecării ei din ușa apartamentului, cu „pază personală”, putuse fi surprins de vecina de vizavi, doamna Gărdescu, profesoară pensionară, care alte distracții decât televizorul, uitatul pe fereastră și pe vizetă n-avea. „Cu pensia pe care-o are, vai de capul ei, nici la cinema nu se poate duce”. Cum oamenii se tem de orice legătură cu cineva care în vreun fel ar putea contraveni legii, brusc tot cartierul se făcuse sănătos și n-o mai solicitase pe doctorița Șerban. Destui ziceau: „Ce i-o fi trebuit, dom'le? Pensie bună are, bărbatu-său e și la „cu plată”. Un băiat îi e-n „Refege” cu familie cu tot, altul – doctor aici, la casa lui. Ce i-o fi trebuit?”.

Marina Șerban, nebănuitoare din fire, nu dăduse pe nimeni vina denunțului. Să-l denunți pe doctorul care te scutea de cozi pe la bonuri, de „atenții”, era de necrezut, mai ales că printre cei pe care-i îngrijea nu se afla

nici un psihopat, pasibil de mania denunțurilor, a anonimelor. Cine știe care dintre pacienții ei povestise inocent, față de-o ureche vigilentă, că era-ngrijit acasă de-o doctoriță pensionară; sau poate că fusese inițiativa vreunui dintre milițienii care făceau de pază la căminul de studenți străini de la colțul străzii? Cel cu paguba e și cu păcatul. Chiuretajele poate că erau un adaos al Miliției, ca să fie masa mai bogată. Presupuneri și iar presupunerii. „Ce au ăștia „genial” e că te fac să bănuiești și pe Sfântul Duh. Nu-ți mai vine să deschizi gura față de nimeni. De când am mai auzit la „Europa” și „amintirile” drăguțului ăla de Pacea a intrat și mai rău groaza-n oameni. Nu trebuia să fii Mafalda ca să ghicești cine era colonelul Leonte. Dacă oameni ca ăsta „colaborează”, ce să mai zici de niște amărăți...”.

După ce socotea pe fiecare deasupra oricărei bănuieli, îl bănuia pe fiecare-n parte; și-n rechizitoriu trecea tot ce făcuse ea de-a lungul anilor pentru cel în cauză. Socotea mai departe că-și făcuse datoria pentru care fusese investită, însă o neagră amărăciune-i copleșea sufletul, care nu fusese scutit nici de nori veniți pe căile obișnuite ale vieții. Fără să spună, fiindcă pentru mintea obișnuită a oamenilor ar fi sunat a ipocrizie, nu se putea mângâia că fiu-său cel mare emigrase. Iar cel de-al doilea se luase de băutură: alt motiv de tristețe. Nu vorbea cu nimeni despre aceste lucruri. În împrejurările de față se simțea umilită. În repetate rânduri fusese umilită de câte-un om în parte; acum – de niște oameni în numele unei instituții din sistemul de represiune „care-avea să țină cât clasele-n societate”. Așa propovăduia marxismul. În trecut fusese umilită de organele represive ale medicinei, fiindcă nu știa cum să-i numească pe Voicu Marin etcomp., care-și arogaseră toate drepturile, în chip de monarhi absoluți peste sănătatea publică. I-ar fi căzut bine ca, în împrejurările de-acum, cei care-i erau obligați de ani și ani să fi venit s-o-ntrebe deschis ce i se-ntâmplase. Dăduseră sau nu crezare unor presupuneri, nimeni n-o „deranjase” nici măcar cu un telefon. Stăteau cu toții-n expectativă. Peste vreo lună – timp suficient ca românul să uite și ca să se lămurească precum că doctoriței nu i se-ntâmplase nimic și că, deci, fusese vorba numai de vorbe – lumea din cartier își aduse iară aminte că avea fel de fel de șubrezenii și telefonul doctoriței Șerban începu să zbârâie din nou. La fiecare apel, ea răspundea invariabil: „Am fost denunțată că dau consultații clandestine și că fac chiuretaje. Denunțată și anchetată de Miliție. Îmi pare rău, nu mai consult pe nimeni”. Unul nu-și mai revenea, jucând toți comedia mirării.

Recomandarea Miliției cu privire la tăcerea asupra „întrevederii” doctorița o-ncălca, deoarece nu făcuse nici un jurământ de credință instituției sus-amintite. Era bine ca lumea din cartier să știe adevărul, ca să nu mai insiste. „Am fost sfătuită să mă potolesc”. „Și noi ce ne facem, doamnă?”. „Există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare”. Vă doresc mult bine și sănătate”. Și punea receptorul în furcă. Alții, mai perseverenți, cereau consultații prin telefon. „Eu nu tratez bolnavul la distanță. Nu sunt taumaturg. Vă rog, nu insistați”. Și-n felul ăsta, Miliția-i oferise o libertate pe care singură n-ar fi fost

niciodată-n stare să și-o câștige: pensionarea ei de fapt. Înainte de „eliberare” – la urma urmei, ce, 23 August nu era sărbătoarea națională a României? – cum numea ea momentul cu Miliția, destui pacienți se purtasera abuziv, și nu o dată, chemând-o pentru fleacuri la ore la care mai tot omul doarme; o chemaseră mai ales cupluri de oameni în vârstă, care n-aveau pe nimeni pe lume. „Înțelegeți-ne, doamnă doctor, noi nu ne-avem decât unul pe altul”. Deși îi înjura în gând, doctorița Șerban răspundea la apelul lor, înțelegându-i și-nțelegând, dincolo de beteșugurile de la mai toate vârstele, ce boală grea și amară era bătrânețea; ca și singurătatea, grea și fără leac. Și-acum, dacă-n vecini sau oriunde ar fi fost vorba de-o urgență reală, și-ar fi călcat numaidecât pe suflet și, fără să-i pese de-o nouă eventuală-ntrevedere cu organele forței publice, ar fi alergat să fie de-ajutor.

Fiecare om, analizându-și viața, ajunge, vrând-nevrând, la niște concluzii asupra vieții în general, asupra propriei vieți, asupra impulsurilor și-a sentimentelor care-au dominat-o.

Fără să fie de-un optimism debordant, răbdătoare, tenace și păstrând tot timpul într-un ungher de suflet speranța în mai bine, Marina Șerban trebuia să recunoască, făcându-și bilanțul vieții, că sentimentul major al concluziilor sale era dezamăgirea. În momentele când uita să se supravegheze, pe chipul ei, care de obicei nu arăta nici șaiszeci de ani, apărea expresia unei ulcerări ce nu ținea doar de moment. Nu se plângea de nimeni și de nimic. Spre deosebire de majoritatea oamenilor de vârsta ei, care, cu cât li se-apropie funia de par, cu-atâta devin mai grijulii cu sănătatea, chiar când nu e precară, Marina Șerban, cu fiecare zi devenea mai indiferentă față de viața ei și de viață-n general. Deși, ca tot românul, ar fi vrut să trăiască măcar o zi după Ceaușescu, sufletul îi era copleșit de-un dor de moarte. „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/Sufletului nostru bucuros de moarte”. Venise vremea să-nțeleagă dorința de eliberare, de înălțare a cugetului și-a sufletului dincolo de robia contingentului. Nu pomenea nimănui de dorul acesta aproape voluptuos. Sacralitatea nu trebuia desacralizată. Erau gânduri care nici măcar în umilitatea spovedaniei n-ncăpeau. Țineau de sacralitatea sufletului. Nici măcar Dumnezeu nu trebuia să le-audă.

Marina avea o tensiune de nou-născut, vedea și-auzea perfect, durerile reumatice o-ncercau când și când ca pe toată lumea, iar de cardiopatia ischemică nu-i păsa nici cât de-o bătătură; mai întâi, fiindcă era firească la vârsta ei; și-apoi, pentru frumoasa promisiune a unei morți repezi și fără chinuri, pe care-o fac bolile de inimă. Nu-i era teamă nici de boală, nici de singurătate. Avea o neabătută-ncredere-n soartă. „Ce ți-e scris în frunte ți-e pus”. Toată seninătatea-n viață de-aici i se trăgea. Ce rost avea să-ți faci griji pentru ceea ce nu depindea de tine? Desigur, nu trebuia să stai cu mâinile-ncruciate, însă nici să nu dormi de grijă că riști a greși ceva ce putea fi greșit dincolo de voința ta. Ca urmare a acestor păreri, toată viața muncise cât o ținuseră puterile și nu se eschivase de la nimic. Se purtase ca și când și-ar fi clădit destinul cu propriile mâini, deși nimic n-o clintise din credința că marile

evenimente-ale unei vieți erau de mult prevăzute, hotărâte. Cum ar fi putut lipsi dintre ele nașterea și moartea? Credea, la fel, într-o viață de-apoi. Fiindcă altfel lumea ar fi părut illogică și fără finalitate morală. Ea avea o minte și-un suflet de țaran. Analizându-se, fără-nduioșări și fără indulgență, socotea că-mbătrânise – fizic și moral – cuviincios. Uscătivă la față, brună cu piele albă, vremea nu făcuse asupra ei ravagiile pe care-adezea le face asupra obrazurilor ce, la tinerețe, arată ca piersica pânguită. La corp, deși formele nu-i mai erau aceleași, greutatea-i rămăsese cea de la treizeci de ani. Moral nu i se rosesse frâul într-atât încât să lase cusururile chiar slobode, fără puțință de-a le stăvili. Spre deosebire de-atâtea suflete pe care vremea le-nmoaie în asemenea măsură încât uneori în unii moșnegi e greu să bănuiești zbirii de la tinerețe. În unele glasuri plângărețe, glasurile de tunet învățate numai să dea porunci, spre deosebire de ele, sufletul ei nu-și slăbise chingile. Nu-și surprindea înduioșări nici pe chip, nici în glas. Nici în suflet. Asprimea de la tinerețe se asprise și mai mult. Înțelesese totdeauna mult, dar aprobase puțin. N-ajunsese chiar ca personajul lui Strindberg din Dansul morții, căpitanul, căruia nu-i puteai pomeni un nume fără ca el să nu zică „un tâmpit”. Dar nici departe nu era. În judecățile asupra oamenilor nu se lua pe sine unitate de măsură, ci lua bunul-simț, etalon din bătrâni, pe care nici un progres nu-l scosese din uz. Spre deosebire de căpitanul lui Strindberg, ea-și păstra părerile pentru sine. Evita să spună ceea ce nu crede. Cu toată elocvența de neegalat, tăcerea era parte constitutivă a minciunii. Nu mai plânsese de când nici nu se mai ținea minte. Nici la vii, nici la morți. Sub privirea ei, chiar indulgență, sub tăcerile ei atotcuprinzătoare, bărbatu-său, Daniel Șerban, se simțea ca un bondar străpuns de-un bold și studiat la microscop.

— Înainte vorbeai mai mult, observa el din când în când, obosit și chiar îngrijorat de tăcerea ei.

— Înainte mă găseam dator să particip la stabilirea sau la restabilirea adevărului, acum nu mai am asemenea ambiții. Mi-am dat seama, destul de târziu, ce-i drept, că lumea e asta care este și-ți oferă două posibilități mari și late: ori s-o iei așa cum e, fie că ești, fie că nu ești de acord cu ea, și ca urmare să-ncerci să-ți afli pacea interioară; ori să te spânzuri. Mi se pare mai demn să trăiești decât să te spânzuri. Ai nevoie de mai mult curaj și de mai multă abnegație. Schimbarea lumii... ce schimbare dacă o fac tot oamenii?

Și iar se-așterneau tăceri fără ostilitate, care nu știai ce-ascund. Daniel Șerban, în primul moment, dimineața, când dădea cu ochii de Marina, simțea un fel de jenă, un fel de inconfort.

Într-o lume plină de suferințe de tot felul, de toate dimensiunile și care n-aveau nimic de-a face cu ipohondria, Marina Șerban n-ar fi spus nimănui că suferința ei majoră era imperfecțiunea lumii. Nu voia să-i scandalizeze pe cei copleșiți de suferințe la vedere și care n-aveau timp să se gândească la metafizica suferinței. Să vorbești, de pildă, de libertate spirituală într-un regim al genocidului organizat... La 5 grade explică-i omului că nu e liber spiritual. Îi

era de-a dreptul rușine să vorbească despre imperfecțiunea lumii și nici nu voia să-l mânia pe Dumnezeu.

Pentru Marina, cea mai mare durere fusese moartea lentă a părinților ei, împutinarea lor fizică, dependența lor de alții, într-un cuvânt umilirea lor: umilire cum numai viața știe s-aducă, deposedându-te încet-încet de toate câte ți le dăruise. Gheboșați de-o viață trudită, cu mâinile și cu picioarele noduroase și strâmbe ca niște cioturi, abia mai purtându-și trupul nevolnic, ani de zile însemnaseră pentru ea cel mai trist spectacol din câte-i fusese dat să vadă.

Atunci se depărtase de bărbatu-său. Indiferența lui față de suferințele părinților ei o duruse mai mult decât infidelitățile lui conjugale. Acelea erau păcate bărbătești, țineau de trup: indiferența era păcat grav, care ținea de suflet. Dacă Marina ar fi discutat la timp acest subiect cu bărbatu-său, dacă și-ar fi vărsat atunci paraponul, poate fisura dintre ei nu și-ar fi depărtat atâta marginile. Morala ei se-ntemeia pe vorbe populare, pe adevărurile pe care le sintetizau acestea. Dragoste-cu-sila nu se putea. Dacă toți anii cât bătrânii ei scădeau și piereau el nu găsisese de cuviință o singură dată să meargă la țară împreună cu ea, ca să le facă și lor inimă-bună, ce era de vorbit? Părinții ei n-aveau decât pe ea. Fără să fi spus o singură vorbă cu care să-și învinuiască ginerele, Marina simțise cât îi rodea pe bătrâni că o dată nu-l văzuse satul călcându-le pragul. Să nu se fi gândit el niciodată cât de strict erau codificate relațiile de familie la țară? Și nu numai cele de familie. Daniel Șerban, până ce-și începuse profesia de medic, își petrecuse mai toate vacanțele la Cernați, la moșia bunică-sii, Luxița Bantaș. Nu putea invoca ignorarea obiceiurilor sătești. Inteligența, spiritul de observație și neobosita lui curiozitate erau argumente-mpotriva acestei ignorări. Nu putea fi vorba decât de-o neglijență cu sau fără voie. De indiferență, categorie atât de cuprinzătoare, îmbrăcând forme atât de variate. Și părinții lui erau bătrâni și nevolnici și-n același timp cu-ai ei. Părinții lui mai aveau doi copii afară de el, un fiu și-o fiică. Aceasta, măritată cu viitorul (pe-atunci) profesor doctor Dinu Serafiotti, fiind o natură sensibilă, demoralizată de spectacolul pe care i-l ofereau părinții decrepiți, venea doar din când în când să-i vadă, aducându-le ceva de mâncare și ceva bani, totdeauna grăbită și debordată de treburi foarte importante. Greul îl duceau Costana – slujnica, mai târziu nevasta lui Matei – și Marina. Marinei i se rupea sufletul s-o vadă pe Costana spetindu-se cu bătrânii, după ce venea din altă casă unde muncise câte zece ore pentru a se-ntreține pe sine și-n bună parte și pe „domnul” Matei, pictor decadent pe vremea aceea.

Cu toată inteligența lui, Daniel Șerban punea răceala Marinei pe seama infidelităților lui de soț. Altminteri, la nimeni pe lume nu ținea mai mult decât la ea. Nimeni nu-i era mai indispensabil. Nici nu se putea gândi ce-ar fi fost viața lui fără Marina. Deci, infidelitățile lui erau de vină, credea el. De unde se vedea câtă dreptate-avusese moralistul când spusese că nimeni nu e nici atât de bun nici atât de rău pe cât pare. Parafrazându-l, Marina-și zicea, gândindu-se și la bărbatu-său, că nimeni nu e nici atât de deștept nici atât de prost pe

cât pare. Oamenii se-nșală unii pe alții și tot așa de mult unii asupra altora și, destul de des, asupra celor cu care o viață trăiesc alături.

Într-un climat în care multă lume nu vedea altă cale de mântuire decât emigrarea, Marina Șerban nu-ndrăznea să spună cuiva că cel mai mare eșec al vieții ei i se părea plecarea lui fiu-său, Mihai, în „Refege”. Dintre toate mamele care-aveau copii plecați, ea și noră-sa, Sânziana, erau cele mai nemângâiate. Amândouă-și vedeau investiția majoră a vieții lor și-a atâtor generații din neamul lor ducându-se pe apa-sâmbetei. Oricât de rău ar fi ajuns țara asta, oricât s-ar fi lucrat dibaci și perseverent la pervertirea ei, la macularea ei morală, chiar să nu i te simți dator cu nimic și să nu-ți mai pese de soarta ei... Mai rău de-atât nu se putea. Regimul nu distrusese doar material populul. Avusese el grijă: la-nceput, tratând patriotismul drept „naționalism șovin”, apoi, printr-o deșănțare de limbaj, făcându-l pe om să nu mai poată auzi cuvântul „patrie” fără să vadă imaginea paranoicului și steagul partidului, îl făcuse să nu mai închine nici un gând de fidelitate țării. Exterminase această idee. În valul imens de „scapă cine poate”, țara era un concept desuet. Erai aproape luat în răs să mai pomenști de ea, slab de minte să mai crezi în ea și să-ți mai legi de ea viața, speranța și mai ales principiile. De bine-de rău, Marina și Sânziana mai aveau fiecare câte un copil în țară. Tudor era cel mai năpăstuit. Fosta lui nevastă plecase cu fiul lor tocmai în Statele Unite. El – alt copil n-avea.

Marina-și vedea de gospodărie ca totdeauna. Trei țigănci între șaisprezece și treizeci de ani, Roxana, Luminița și Meta, erau principalele ei furnizoare. Aprovizionare sporadică. Până nu de mult venea Mița o dată-de două ori pe săptămână la curățenie. Îi părăsise, fiindc-avea de crescut un nepot.

Când reușea să facă mâncare mai consistentă și să lase frigiderul mai asortat. Marina Șerban își lua rucsacu-n spinare, câteva lucruri de schimb, niște conserve și-o pornea-n drumeție. Își propusese, cât aveau s-o țină puterile, să bată țara-n lung și-n lat.

Bărbatu-său îi oferise totdeauna mașina, dar ea o refuza. Voia să-l scutească de enervările mersului cu mijloacele de transport în comun. La vârsta lor, cel mai important lucru era să-și cruțe nervii. Știind cât de mult îl rodeau pe bărbatu-său neregulile din comportamentul oamenilor, cu-atât mai mult cu cât își reprima nemulțumirea și nu crâcnea, Marina se-așeza ea la coadă la benzină. În timpul cozilor tricota. Lecturile-i plăceau în vârful patului, fără bruijaj de claxoane, fără bruijajul unor voci iritate care de multe ori revărsau suvoaie de mitocănie.

Într-o zi, la benzinăria din spatele Teatrului Național, între mașina ei și cea din față lăsase spațiu pentru două mașini. Trebuia loc pe unde să poată circula mașinile care-și aveau garajul sub teatru. Vine unul fâlcos, cu-o ceafă de taur, în costum, cu vestă, cu cravată, și-și postează mașina în spațiul lăsat de Marina. Ea coboară din mașină și se-apropie de individul cu mutră de activist.

— Domnule, nu v-ați dat seama că eu am lăsat spațiul dintre mine și mașina dinainte pentru garajul de sub teatru?

— Dacă ești proastă, cucoană, te privește.

Îi pierise graiul. I se ducea sângele din vine și-o apucase tremuraturul. Abia izbutise să se ducă-napoi în mașină. Nu-și mai amintea ce-i trecuse prin minte. Știa doar că țâșnise din mașină cu andrelele și cu ghemu-nfipt în ele și-i deschisese ăluia portiera cu un gest de killer venit să execute.

— Domn'e, fiindcă tot ești dumneata așa de deștept, ia pune-mi și mie ulei la mașină.

— Da, cum să nu.

Și se dăduse jos cât ai clipi.

Marina-l păzise ca un vătaf. Nu mai deschiseseră gura niciunul nici altul. Seara, Marina luase două „Rudotele” și două „Nitrazepame”. „Ne-om mai reveni noi vreodată? Om mai intra vreodată-n rândul oamenilor?”. Zece zile nu mai ieșise din casă. Nici „România liberă” n-o mai citise. Nici foaia de la mijloc a ziarului care măcar pe-o parte era adevărată. Cine murea – murea, cine vindea – vindea.

Nu se-așeza la cozi mari. Fiindcă acolo era totdeauna dezordine. O demoraliza să vadă cum se dezlănțuia ce este mai hidos în om. Nici să vadă ciurdele de țigani cum dădeau lumea la o parte și se-așezau în față nu mai putea. În ea creșteau valuri de ură. Mai rele decât tensiunea și decât colesterolul. Se temea și de reacții verbale nedorite. Cumpăra totul la speculă, și gata. Avere dacă nu făcuseră până la șaptezeci de ani, sigur n-aveau să mai facă. Și, la urma urmei, pentru cine? Ca și noră-sa, Sânziana, Marina devenise cvasi vegetariană. Gătea carne pentru Daniel, iar Sânziana pentru Tudor. „Ce viață frumoasă! Ce preocupări înalte! Totul e bine gândit, bine pus la punct. Abrutizarea prin frig, prin cozi e sigură. Cine să se mai gândească la suflet, la idealuri. Nu mai e timp de metafizică. Să te mai gândești la condiția esențială a omului, la drama trecerii timpului, la proiectarea ghidului, la memorie, la atitudinea față de viață, de moarte? Ce, de asta ne arde nouă?!”.

Apăreau „miracole” terapeutice, tratamente cu-atât mai miraculoase cu cât erau la-ndemâna oricui: chefir, frunze de aloe, clătitul gurii cu ulei (dimineța pe nemâncate); mai de curând, așa-zisele ciuperci japoneze, frumoase, translucide, îți venea să ți le-nșiri la gât. „Bieții oameni”. Diversiuni populare mărunte și nevinovate. Oricum erau mai liniștitoare decât știrile despre taberele de teroriști din Făgăraș, despre drogurile capturate de noi și vândute-n Occident tot de „noi”, despre ucigașii cu plată pe care-i închiriam altora. „Daniele, te rog nu-mi mai spune absolut nimic. Prefer să nu știu. Ce se vede mi-ajunge”. Oroarea avea asemenea dimensiuni, încât uneori simplul fapt de-a-ți ajunge la cunoștință îți depășea puterea de-a-ndura. Mitică Băncilă îi povestise, în mare taină, câte ceva din viața lui de prizonier în Rusia. La un moment dat ea ieșise din cameră să verse, nu de silă, ci de groază.

Să te faci că te bucuri pentru că ți s-au dus copiii în locuri de care te despart mii de kilometri și-un pașaport – cu toate alergăturile pe care le implică și cu tot bunul-plac al autorităților – nu e și asta chefir, aloe, ulei, cristal japonez?

Ca să ducă ei o viață ca oamenii. Ca să le fie lor mai bine și mai ușor. Și ție – părinte?

Ori de câte ori Marie-Jeanne Serafiotti vorbea despre fetele ei – amândouă-n Elveția – ai fi zis că idealul vieții îi fusese să le crească pentru a le trimite cât mai departe de părinți. Ori de câte ori vorbea despre fetele ei – și numai despre ele vorbea și despre Elveția – frate-său, Daniel Șerban, încerca să-i mai taie din clan, atrăgându-i atenția că el nu crede în fericirea părinților cu copii plecați, oricare ar fi fost avantajele copiilor acolo unde se aflau.

— Când faci copii, nu-i faci pentru tine, ca să te oblojească la bătrânețe, faci niște oameni în lume și n-ai dreptul să dispui de viața lor.

Când o auzea, profesorul Șerban se gândea la replici de femei fatale: „E viața mea, fac ce vreau cu ea, o trăiesc cum îmi place, indiferent cine ce-ar zice!”. Uite că apăruse și-o specie de mame fatale! „Săraca de tine, Marie-Jeanne, te iartă Dumnezeu că nu știi ce spui. Degeaba ai bărbat doctor, că tot nu știi ce-nseamnă patul de spital pentru omul care n-are pe nimeni decât personalul puțin, ocupat și despre a cărui bunăvoință și conștiinciozitate uneori e bine să nu mai vorbim. Nu știi ce-nseamnă să ți se deschidă ușa doar când se dă cu bromocet pe jos; când ți se-aduce mâncarea și ți se pune pe noptieră – o poți mânca ori nu, te privește; și când ți se-aduce medicația, ce și câtă ți se-aduce – o iei, n-o iei, treaba ta. Săraca de tine, cum nu știi tu că nici banii nu folosesc la nimic, iar ce-ai fost nici atât. „Soția profesorului doctor Serafiotti”. Rahat. Ești domnul profesor doctor cât viața altuia depinde de tine, pe urmă nu mai ești nimic”. Dacă ar fi crezut în fericirea soră-sii – fericire! – i-ar fi spus toate lucrurile astea, dar așa, la ce bun? Și, la urma urmei, de ce să-l scoți pe om din prostia, din iluziile și chiar din simularea sa. Dacă nu dăunează nimănui?

Spre deosebire de Marie-Jeanne, Marina nu vorbea despre fiu-său, Mihai, despre noră-sa și despre nepoții din „Refege”, decât dacă era-ntrebată; iar la fotografiile pe care le primeau de la ei se uita numai singură. Era destulă lume – din ce în ce mai multă – cu copii plecați. Față de cei din categoria lor socială care-și aveau însă copiii-n țară și-o duceau precum bine se știa, Marina se simțea ca făcând parte dintr-o „mafie”. Să vorbească despre copiii ei, care evident o duceau mai bine decât copiii din țară ai oamenilor – ceea ce nu era greu – i se părea nelalocul său. Avea un sentiment de desolidarizare față de-o cauză care-ar fi trebuit să fie-a tuturor. Să-i spui cuiva care nu mai spera nimic, să-i spui că ești amărât fiindcă ți-a plecat copilul în Occident semăna a ipocrizie, a ieftin premiu de consolare pentru cei care deschideau în fiecare dimineață ochii peste „epoca de aur”. Oamenii deveniseră atât de bănuitori și de invidioși. Te invidiau și pentru un pachet de unt, pentru simpla presupunere că o duceai mai bine. Și urau adânc, visceral. Acumulau ura ca pe-o avere. „Ura și terorismul, arma săracului”. Marina se privea pe sine. În viața ei nu și-ar fi-nchipuit câtă ură avea s-adune-ntr-însa. Când se strecurase boala asta-n sufletul oamenilor? Marina credea cu tărie că omul n-are dreptul să ia ceea ce nu poate da înapoi: viața. Ei bine, avea un șir de „candidați” pe care i-ar fi

omorât fără nici o tresărire. „Un popor atât de bun și de iertător. Prea bun, prea iertător, prea primitor. Ce-au putut face ăștia cu noi ca să ne-nrăiască atâta?”.

În zece ani de când plecase Mihai, Marina mersese o dată-n „Refege”, o lună. Se purtaseră toți fără cusur, dar ea hotărâse că n-avea să se mai ducă niciodată pe la ei. Se mulțumea să-i vadă vara, când veneau la Schitu. Daniel se ducea la ei din doi în doi ani. În anul când nu se ducea el, mergeau cuscii, Marioara și Iancu Stein. Aceștia, într-un an își vizitau fiica, în „Refege”, într-altul, fiul, în Israel. „Și-au făcut de dragoste și copiii ăștia. N-au stat în România cu părinții. Stau acum. Eu am să-i scutesc”. Marina le scria conștiincios în fiecare săptămână: banalitățile care să n-o pună-n contradicție cu „organele”. Din „Relege”, Marina plecase cu-o stare de jenă – un sentiment de vinovăție chiar n-avea – pentru niște discuții cu care s-ar fi putut să le răcească sau chiar să le strice copiilor niște relații atât de greu închegate între ei și niște familii de nemți. Pentru a cinsti un musafir, în „Refege” – ca și la noi, pe vremuri – gazdele dădeau o masă cu mai multă lume. În cinstea Marinei, Myriam și Mihai invitaseră patru cupluri, nemți cu toții, două de arhitecți, colegi cu ei, două de vecini; doamnele vecine n-aveau slujbă; soțul uneia lucra la FAO, al celeilalte era profesor de lingvistică romanică la o universitate. Domnul Binder, profesorul, fusese de vreo zece ori în România. Vorbea remarcabil românește. Se arăta entuziasmat de ospitalitatea românilor, de inteligența, de cunoștințele lor, cel puțin în mediile pe care le cunoscuse. Un lucru nu-nțelegea; cum puteau românii să ofere mesele pe care le ofereau când, pe de altă parte, se plângeau că mor de foame.

— Doamnă, toată lumea se descurcă-n România. E-un asemenea sistem de relații – eu te servesc pe tine, tu mă servești pe mine – că toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, pentru mesele care vi s-au întins dumneavoastră, oamenii ăia și-au luat mâncarea de la gură pentru-o lună. Evident, dacă erau oameni obișnuiți și nu nomenclatura, care se-aprovizionează de la magazine speciale. Păcat că n-ați fost invitat în nici o familie de muncitori sau de țărani; țărani care stau la toate cozile din București ca să-și încarce un sac de pâine. „Relațiile”, spuneți dumneavoastră. Deci speranța regimului este corupția, fiindcă asta reprezintă „relațiile”. Cred că un neamț de-al dumneavoastră definea stalinismul – asta-ntre cele două războaie mondiale – drept un regim al crimei, temperat de neglijență. Domnule profesor, dacă singurele speranțe ale unui popor au ajuns să fie corupția și neglijența, cred că mai rău de-atâta nu se poate.

— Doamnă, teoretic nu vă contrazic, dar practic toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, câtă umilință, câtă josnicie și-njosire a ajuns să cuprindă verbul ăsta să nu mai vorbim. Vai de bieții români!

— Doamnă, românii au început să aibă un fel... de manie: se consideră cel mai nenorocit popor din lume.

— Dar și sunt! Dumneavoastră uitați că românii sunt un popor european. Raportați-i la popoarele europene. Sigur că dacă ne raportați la

Biafra, la Sahel, nu suntem noi cei mai nenorociți din lume. Dar dacă vă gândiți că-n România sunt săli de operație în care e-o asemenea temperatură iarna încât în jurul mesei se pun casolete cu spirt medicinal și li se dă foc pentru a crește cu câteva grade temperatura ca să nu-ți moară bolnavul în timp ce-l operezi, poate că nu ne-ați mai socoti atât de „maniaci”. Și asta-i un biet amănunt.

— Asta nu poate fi decât un accident.

— Dacă spuneți dumneavoastră din Germania, înseamnă într-adevăr că este un accident!

— Doamnă, probleme sunt peste tot. Credeți că noi n-avem? Credeți că numai foamea și frigul de care se plâng românii sunt probleme? Eu aș da, noi am da orice ca să vedem Germania unificată. Am răbda și de foame și de frig.

— Dați-mi voie să nu vă cred! Ați răbda cât? Ani de zile, fără nici o perspectivă, fără nici o speranță? Iertați-mă, dar nu vă cred!

— Dumneavoastră nu știți ce-nseamnă ca un popor să fie despărțit.

— De ce nu știu? Basarabia și Bucovina nu sunt despărțite de România?

— Dar nu e-același lucru!

— De ce? Fiindcă numai în Germania sunt oameni? Fiindcă numai Occidentul există, interesează?

— Fiindcă e-o situație mult mai dramatică.

— Domnule profesor, să știți că nenorocirea altuia nu te consolează de nenorocirea proprie. Occidentul de mult ne-a făcut cadou rușilor, de când a mpărțit lumea: de la Teheran și de la Yalta. Noi trebuie să mulțumim din inimă nu doar Partidului ci și lui Roosevelt și lui Churchill. Pentru dumneavoastră, occidentalii, noi suntem un divertisment. Occidentul are nevoie mereu de câte-o jucărie nouă: Soljenițan, Siniavski, Daniel, „Solidarnosti”. Jucării noi: cum s-a-nvechit nișel una, gata cu ea la gunoi. Estul Europei, pentru dumneavoastră e un clip, un mic show de televiziune.

— Mamă, sunt atâtea probleme și-aici, problema asta a unificării, problema șomajului, problema alienării – copiii la 16-17 ani pleacă de la părinți, încercase Mihai să dreagă busuiocul.

— Cum ar pleca și-ai noștri dac-ar avea unde. Văd că sunt atâtea drame și-n Germania, drame pe care n-am căderea și nici dreptul să le contest, că mă-ntreb, una peste alta, de ce-ați mai plecat voi din România...

— Dacă e-așa rău în România de ce nu vă revoltați, de ce nu faceți nimic? interveni soția domnului de la FAO.

— Doamnă, dumneavoastră sunteți nemțoaică?

— Da.

— Dacă m-ar fi-ntrebat așa ceva o suedeză, o daneză – în fine, oricine altcineva decât dumneavoastră care sunteți nemțoaică – nu m-aș fi mirat. Dar dumneavoastră, nemții, cum de nu v-ați revoltat împotriva lui Hitler? N-o să-mi spuneți c-ați fost toți naziști, c-ați fost un popor de criminali...

— Erau alte condiții, alte vremuri, răspunsese doamna, după ce mai întâi înghițise de câteva ori în sec. Și-apoi, să știți, Hitler a venit la putere cu un foarte bun program social. Cu asta a atras masele.

— Și la noi, comuniștii au venit cu un program la fel de bun, așa zice aidoma cu-al lui Hitler. Vorbeați de condiții și de vremuri. Dictaturile fac oricând și oriunde același lucru. Anihilează orice drept civil al omului, până la anihilarea fizică.

— Dar cu ungurii cum este? întrebese doamna.

„M-aș fi mirat să n-ajungem și-aici!”.

— Adică?

— Sunt îngrozitor de persecutați de când românii le-au luat Transilvania.

— Doamnă, mai întâi, în România nimeni nu este mai persecutat decât românii. Dacă aveți un pic de răbdare să m-ascultați, o să aflați că românii nu le-au luat ungurilor Transilvania, ci și-au luat înapoi Transilvania de la unguri, ea fiind a românilor. Nu vă acuz că nu știți istoria Transilvaniei, mai ales că noi, românii, nu facem nimic pentru ca ea să fie cunoscută. Doamnă, în anul 106 după Cristos, romanii de la Roma au cucerit Transilvania, teritoriul ei, și alte regiuni locuite de-un popor numit dacii. Dacii sunt strămoșii românilor, nu ai ungurilor. Din amestecul dacilor și-al romanilor am ieșit noi, românii. Între 270 și 273 după Cristos, sub presiunea năvălitorilor barbari, romanii și-au retras legiunile și administrația la sud de Dunăre, lăsând provincia în care se aflau din 106; lăsând-o să se descurce singură. Ungurii au venit din Asia în Panonia, Ungaria de azi, abia la sfârșitul secolului 9. Din secolul 11 și până la începutul lui 14, Transilvania a fost colonizată cu unguri, cu sași, rudele dumneavoastră, adică saxoni proveniți din nordul Saxoniei, și cu secui, siculi – o populație de origine turcică, se pare – venită din Răsărit în Europa centrală o dată cu ungurii. Așa a-nceput dominația ungurilor în Transilvania. Românii au fost și sunt populația majoritară în Transilvania, iar Transilvania s-a alipit României la dorința ei, a Transilvaniei, în urma primului război mondial. În 1940, sub presiunea lui Hitler, România a fost obligată să cedeze ungurilor o parte din Transilvania, pe care-n 1944 și-a luat-o înapoi pe calea armelor. Ne-am luat înapoi, noi, românii, ce era al nostru. Nu știu dac-ați auzit că-n 1944 ungurii au deportat, în lagărele dumneavoastră de exterminare, toți evreii precum și foarte mulți români din Transilvania ocupată. Din 140-150.000 de evrei și din câți români, Dumnezeu-știe, s-au întors câteva sute. Că au împușcat și copii mici din patru sate românești tot atunci, cred de asemenea că nu știți. Dar să lăsăm ce ne-au făcut o mie de ani. Nu poți să-i acuzi pe cei din zilele noastre de ce-au făcut nici străbunii și nici chiar părinții lor. Ar însemna să procedăm ca-n comunism: să le facem dosare de cadre și, implicit, să-i facem responsabili pentru trecut. Să vorbim de ce se-ntâmplă acum. Le e rău lor, dar nici nouă nu ne e mai bine, doamnă.

— Dar ce bine știți aceste lucruri! se mirase profesorul Binder.
Dumneavoastră sunteți din Transilvania?

— Nu. Le știu fiindcă aparțin unei generații pentru care Țara și istoria Ei erau foarte importante. Apoi, fiindcă am socotit de datoria mea să-mi împrăpățez cunoștințele asupra unei probleme atât de la modă și de controversată în Occident; și, după cum se vede, bine-am făcut!

— Doamnă, intervenise soția domnului de la FAO, dacă este așa cum pretindeți dumneavoastră, de ce toată lumea știe că Transilvania este a ungarilor?

— Din două motive, doamnă. Din vina românilor, care nu fac nimic ca să se știe că Transilvania este românească, pe de o parte. Și, pe de alta, din cauza propagandei inteligente și susținute, prin care ungurii de pretutindeni nu obolesc să spună că Transilvania e a lor, mizând pe lipsa de informare și pe superficialitatea publicului care, de când e lumea, îl crede pe cel care țipă mai tare. Ungurii își susțin cu vehemență punctul de vedere în publicații și sub semnături de prestigiu, din Ungaria și din emigrație, în limbi de circulație internațională.

— Și dumneavoastră, românii, de ce nu ripostați dacă ei n-au dreptate?

— Pentru a nu-i ofensa. Regimul comunist în general, cel din România în special, are drept consens tăcerea. Ungurilor li se răspunde firav și sporadic, în câte o gazetă literară pe care o citesc câteva mii de români din România. În socialism nu se minte, nu se fură, nu există dezaxați, hoți, criminali, nu deraiază trenuri, nu cad avioane și nici catastrofe naturale nu au loc. Și e bine să nu supărăm pe nimeni, indiferent ce-ar spune despre noi. Ne purtăm tot timpul ca niște delincvenți.

— Doamnă, lăsând la o parte considerentele istorice, ungurii se plâng de groaznica lor stare actuală.

— Se plâng fiindcă ei au o Ungarie care să-i asculte: Păcat că se plâng numai în calitatea lor de minoritate și nu în aceea de cetățeni români pur și simplu. Ei își raportează nivelul de trai la nivelul Ungariei, nivelul civic la nivelul Ungariei. Românii nu trăiesc mai bine decât ei, dar în numele nostru n-are cine să se plângă. Vă rog să-mi arătați o singură dictatură în care o duce bine cineva, majoritar sau minoritar. Spiritualitatea e distrusă sistematic, fie că e-a majorității, fie că e-a minorității. Și ungurilor și românilor li se distribuie tot atâta foame, tot atâta frig, tot atâta frică. Dacă până-n 1956, lumea știa sau nu despre unguri, din 1956 au câștigat stima întregii lumi. E greu însă ca două nații să uite o mie de ani de istorie comună, în care s-au schimbat raporturile de subordine, acumulându-se multe nemulțumiri de-o parte și de alta, ca și erorile. Într-o asemenea conviețuire, cel mai important este spiritul de toleranță și respingerea diversiunilor. Nimeni nu este total vinovat, dar nici total inocent. Important mi se pare, minoritar fiind, să fii solidar cu majoritatea în sânul căreia trăiești. Cred că sunteți de acord cu mine. V-am plictisit destul. Vă rog să mă iertați.

— Doamnă, nu se lăsă soția domnului de la FAO, pot să cred că, mă rog, dumneavoastră vă cunoașteți istoria mai bine decât un străin, dar statistici UNESCO arată situația dezastruoasă a natalității la ungurii din România.

— Doamnă, în România, natalitatea este mai scăzută chiar decât cea mai scăzută din vestul Europei. Ceea ce dovedește că oamenii au o conștiință politică și că nu se-nmulțesc la-ntâmplare. La țară chiar, găsești rar trei copii într-o casă, afară de unele secte religioase, și de niște sate catolice din Moldova. Țiganii, în schimb, se-nmulțesc la fel ca șoarecii. Nici o statistică oficială nu le dă numărul real. Cam astea ar fi aspectele natalității. Mortalitatea infantilă este aproape egală cu mortalitatea infantilă din țările lumii a treia. Cât îi privește pe unguri, având posibilitatea să-și procure anticoncepționale din Ungaria – pilule, sterilele etc. – își pot planifica natalitatea, cel puțin în anumite pături sociale. Nivelul general de viață fiind atât de scăzut în România, nu văd ce i-ar îndemna să vrea copii mulți. Despre unguri nu se poate spune că n-au o conștiință politică. De-aceea nu mai vor copii. Ca și românii.

Doamna se uitase la profesorul Binder și la soția lui ca și când voia să-i ia martori: martorii unei mistificări. Din privirea schimbată-ntre ei, Marina Șerban pricepuse că nu credeau o iotă din cele auzite.

Marina nu se scuzase față de copii pentru faptul că nu se purtase ca o rudă săracă și modestă, cum s-ar fi convenit cuiva din Est, căruia și Estul și Vestul îi interziceau cu același zel cuvântul. Pe nimeni nu interesa adevărul. Adevărul celor mici era marginalizat în societatea oamenilor, în societatea națiunilor.

Nici copiii nu-i reproșaseră vehemența cu care-și susținuse punctele de vedere, ignorând „feutrajul”, surdina, atât de apreciate de occidentali în orice conversație. Conversația ideală – în Est și-n Vest – era, fără tăgadă, cea care nu spunea nimic. Iacătă un punct comun între dictatură și democrație.

Marina abia aștepta ziua plecării-n țară.

La aeroport o condusesese doar Mihai. Era dimineața, zi de lucru. Făcuseră drumu-n tăcere. Și unuia și altuia le treceau prin minte gânduri pe care dacă nu și le spuneau li se părea că nu era nici o pagubă. Marina era sigură că din tot ce-ar fi avut ea să le spună pe ei nu-i mai interesa nimic. „Cortina de Fier” nu era o figură de stil. Era o realitate cumplită. O ghilotină care decapita orice comunicare de la suflet la suflet. Pe Marina Șerban o despărțise definitiv de familia ei din Vest. Își luase rămas-bun de la Mihai, pornise spre poarta de-mbarcare. Se-ntorsese brusc.

— Prefer simulanții de-acasă... Rămâi sănătos, Mihai.

„La asta să servească bună-starea? Numai la asta? La superficialitatea relațiilor dintre oameni, la repudierea oricărui efort de gândire, de-nțelegere? Sau poate noi, cei din „lagăr”, să fi devenit atât de susceptibili, de intoleranți față de cei care duc o viață normală? Ne sunt datori cu ceva? Cu o mie de ani de năvăliri barbare pe care le-am îndurat, cărora le-am împuținat valurile ca s-ajungă mai obosite-n Occident. La asta ți se poate răspunde: fiecare cu soarta lui. Într-adevăr. Occidentalii ni se par nouă opaci față de comunism... Bun. Nouă. Dar niște mari gazetari ca Raymond Aron, ca Jean-François Revel ce fac altceva decât să se zbată să spargă peretele ăsta de opacitate?”

Atât de tristă nu mai fusese de multă vreme. Ar fi vrut ca restul vieții să și-l petreacă-n avion. Îi era atâta de urât să se vadă acasă! În viața ei nu i se păruse lumea ceva mai cleios și mai insalubru. „Unde să te mai duci, Doamne?”. Pe Mihai și pe Myriam chiar nu-i mai interesa ce se-ntâmpla-n partea năpăstuită a lumii? Sau își impuneau un scut de protecție așa cum unii nu se duc la-nmormântări fiindcă „le face rău”?

De toate eșecurile ei din viață, Marina Șerban pe sine se acuza. Pe vremea când o-nșela bărbatul, numai ea fusese vinovată; nu știuse să fie destul de tandră, destul de amuzantă și de neprevăzută! Nu știuse, în fine, să facă din viață un spectacol care să te țină tot timpul cu sufletul la gură. Fusese o biată nevastă, o mamă și-o doctoriță. Când, spre cincizeci de ani, iubise și ea un bărbat, n-avusese nici tăria de-a se purta așa fel încât acela să nu știe, nici curajul de-a merge până la capăt în iubire. „O dobitoacă”, se felicita Marina, de câte ori își amintea cea mai importantă „aventură” sentimentală a ei. Se purtase ca o liceană speriată. Și-i mai spusese și lui bărbatu-său, care n-avea cum să știe că iubirea ei nu se consumase. Din tot acest episod un singur lucru nu regreta: de a-i fi-ncărcat lui Daniel memoria cu-o amintire, pentru atâtea „amintiri” cu care i-o-ncărcase el. Nu se mândrea cu fidelitatea asta nici față de alții și nici în sinea ei. Parcă-i sârăcise aria de cunoaștere: se simțea ca țăranul care n-a ieșit niciodată din satul lui. Judecate retrospectiv, faptele îi apar fiecăruia cu alte dimensiuni, faptele și imaginația. Fără să vrea, se-ntâlnea uneori cu obiectul fostei iubiri, un om de vârsta ei, care-mbătrânise frumos, ca toți cei care nu se gârbovesc și nici nu se-ngrașă. Vederea lui, sărbătoare pe vremuri, acum se-nscria-n banalitatea cotidianului. Totul se uită, ce ai trăit și ce n-ai trăit. Mai la tinerețe o izbise o frază din jurnalul lui Tolstoi care povestea că parcă-și aducea aminte că fusese-ndrăgostit de câteva ori, în schimb nu uitase nimic din munca lui de zi cu zi. La vremea când iubise ea, calendarul începea cu-acea iubire. Cu ziua când se cunoscuseră, cu vorbele pe care le rostise fiecare, cu orice nouă-ntâlnire, cu fiecare cuvânt, privire, zâmbet, subînțeles. Chiar dacă-și mai amintea vag crâmpie din acest calendar peste care trecuseră parcă milenii, totul era cenușiu și devalorizat. Ca perlele, a căror strălucire se stinge dacă n-au căldură animală și lumină și care, oricum, se pare că la vreo patru sute de ani după ce-au părăsit scoica-mamă, se-ntunecă, le pălește strălucirea și mor.

Pe Daniel nici nu-și mai amintea că-l iubise. Îl prețuia și azi cum îl prețuise de la-nceput. Cu toate păcatele lui, continua să-l respecte. Ar fi putut spune că pentru dânsa, Daniel își pierduse individualitatea, într-atât făcea parte din propria ei viață. Dar despre dragostea care cu timpul se transformă într-o mare tandrețe ca n-ar fi putut vorbi. Așa ceva ei nu i se-ntâmplase.

Amintirea iubirii o vizita din ce în ce mai rar. În schimb își amintea, ca acum, niște radiografii care consemnau diverse boli și anomalii renale și pe posesorii acestor radiografii. „Ce alege memoria și ce se-alege din ea!”.

Marina Șerban tot pe sine se-nvinuia și pentru că le plecaseră feciorul cel mare, Mihai, în străinătate. Myriam, nevasta lui – fiica Marioarei și-a lui Iancu

Stein – putea, împreună cu familia ei să emigreze oficial, fiind pe jumătate evreică. Marina se-nvinuia că nu știuse să-și crească-n așa fel copiii încât legătura dintre ei și părinți s-o fi rupt numai moartea. Să nu fi existat nimic mai presus de-această legătură.

Marioara și Iancu Stein, prieteni de-o viață ai Marinei și-ai lui Daniel, cuscii lor, aveau amândoi copiii plecați.

Când îl copleșea prea rău tristețea, Iancu se ducea la Sânziana, fiică a unor vechi prieteni care se mutaseră de la noi, se-ducea și-și vărsa focul. Fata cea mică a Sânzienei era măritată cu feciorul lui Mihai Șerban, deci cu nepotul lui Iancu. „Sânziana, am crescut doi copii și patru nepoți, și-acum, la bătrânețe, cu cine-am rămas?”. „Cu drepturile omului, nene Iancule! Hai să ne spunem și noi ca doamna Serafiotti: „Nu faci copii ca să te oblojească la bătrânețe, ci faci niște oameni în lume”... După ce, subțindu-și buzele, umflându-și nările, ridicând din sprânceana dreaptă și luându-și un aer important, o imita perfect pe doamna Serafiotti, Sânziana intra în pielea ei obișnuită, își recăpăta aerul neutru sub care se străduia să-și ascundă dezamăgirile – și erau destule – și dădea din mână a pagubă. „Vezi, Sânziana, o parte din viață, copiii sunt adăpostiți de numele părinților: ești fiul, fiica lui cutare: vine pe urmă vremea când părinții sunt adăpostiți de numele copiilor: ești tatăl sau mama lui cutare. Punctul de vedere al considerației se schimbă. Trag și eu de-o policlinică cu plată ca să-mi creez iluzia că mai sunt de actualitate. Îmi fac și eu vânt cu coada, cum zice o colegă a mea din policlinică. Sunt amărât, Sânziană, de ce să fac pe grozavul față de tine? De fapt nu fac pe grozavul față de nimeni”. „Ce să faci, nene Iancule? Poți să-i oprești să te părăsească? Legal, da. Și pe urmă cum scade temperatura-n casă, cum nu e apă caldă, cum s-au întors cu plasa goală, cum nu vine autobuzul – că de libertăți spirituale ce să mai vorbim – ți-ar scoate ochii și ți i-ar scoate câte zile-ai avea! Și ce poți să le spui? Că nu e-adevărat? Să citească ziarele ca să afle cât sunt de fericiți? Să zacă-aici cu noi și să-și pună toată nădejdea într-o prostată? Să se uite mereu la pagina-ntâi din ziare, după necrologul pe care-l așteaptă douăștrei de milioane de oameni? Ce să le spui, nene Iancule? Distrugeți-vă și voi viața lângă noi? Eu n-am plecat și n-am să plec niciodată de-aici, orice s-ar întâmpla. Dacă e vorba să moară un popor, eu la ce să mai trăiesc? Ca și la un dezastru atomic general. Pentru ce să mai supraviețuiești? ... Din discursul doamnei Serafiotti, cu ton de congres pentru drepturile omului, un lucru-mi dă de gândit: „Ai dreptul să dispui de viața cuiva pentru că l-ai făcut?”... „Dar el are dreptul să dispună de viața celui care l-a făcut?”; „El poate să-ți răspundă că nu te-a rugat să-l faci, fiindcă nu știa pentru ce lume-l faci”. „Dacă e s-o luăm după drepturile omului, așa e. Dar drepturile omului, de la suflet la suflet, drepturile care să-l apere de abandon și de singurătate chiar s-au abolit?”. „După cum se vede. Crezi că eu sunt fericită, nene Iancule? Ana e-n „Refege”. Iar de când Dana Liveanu, succesoarea mea la mâna domnului Bujor, a plecat cu fiul lor în „Refege”, și asta, Maria, s-a mutat la taică-său de frică să nu se-ncurce ăla cu vreuna care să-l toace. S-a dus să-și păzească

moștenirea”. „Bine, dar ea e la două sute de metri de-aici”. „Am obosit, nene Iancule. Am obosit ca viața să-mi fie suspendată de-un fir de telefon și să mă uit toată ziua la niște poze. Asta din partea unei fiice; și de-ar fi numai atâta”. Sânziana se oprea brusc pe panta mărturisirilor. Nu-i plăcea să pomenească nici de nemulțumirile-n legătură eu fiică-sa, Maria, nici de cele-n legătură cu Tudor, bărbatu-său. „Sânziană dragă, de când mă știu mi-am spus o rugăciune-a noastră veche: „Dă-mi, Doamne, ce crezi tu, că poate eu nu știu ce-ți cer!”. De la o vreme îmi spun tot mai des încă o rugăciune, a unui rabin înțelept: „Doamne, ori schimbă-ne mintea și lasă lumea așa cum e, ori schimbă lumea și lasă-ne mintea pe care ne-ai dat-o: ca să pricepem și noi ceva”.. Iancu Stein, cu privirea lui înțelegătoare și resemnată se uita-n ochii cu pete aurii ai Sânzienii de parcă i-ar fi cerut ajutor. „Eu nu pot deschide gura nicăieri să mă plâng de regimul ăsta ca să nu se găsească măcar unul să-mi spună: „Păi, dumneavoastră vă plângeți? Copiii vi i-ați trimis bine-mersi-n străinătate, în fiecare an vedeți lumea, pachetele – pachete, așa socialism mai zic și eu! A plecat din țara asta cine-a dus-o ăl mai bine. Arătați-mi și mie vreun copil de ștab care să nu fi mers la export. Și ăia de la „Europa Liberă” ne tot învață cum să trăim. Ușor de spus de la München”. Dar foștii deținuți politici care-au emigrat? Dar tribunalele de urgență de la granița cu Iugoslavia și cu Ungaria pe cine judecă oare? Nu pe niște oameni desperați care-și riscă viața numai să scape din pușcăria asta? Și nu mai sunt nici evrei nici copii de ștabi. Și dacă n-ar mai fi posturile-astea de radio cum să mai știi ce e pe lume? Că mai spun și baliverne mai spun, dar importante sunt informațiile propriu-zise”. „Nene Iancule, mulțumim lui Dumnezeu, Ceaușescu e român, el ne iubește și nu emigrează nicăieri. Ne-a pus Dumnezeu amândouă mâinile-n cap”. „Sânziana, simt mai multă amărăciune-n suflet acuma decât pe vremea legionarilor. Ceva se destramă-n mine”. „Trebuie să recunosc, nene Iancule, că de când a plecat Ana în „Refege” mă simt și eu minoritară: fac parte din minoritatea părinților cu copii care și-au părăsit țara pentru un loc mai bun și mai cald. În regimul ăsta, viața omului e amenințată fizic. Este un regim de exterminare la propriu. Fără nici o părtinire, nu poți condamna pe cineva care-ncearcă să se salveze. Dar asta nu mă face să mă simt mai puțin jenată, mai ales față de oameni care n-au plecat, deși au avut ocazia, și care au copiii aici. Mai întâi, majoritatea celor care-au plecat nu erau ei cei mai îndreptățiți să plece. Trebuie s-o recunoaștem, dacă ne referim la noi ca la un popor care ține la unitatea lui, la bine și la rău. Prea mulți răsfățați ai regimului și-au luat tălpășița, după ce-au supt aici cât au putut. N-au plecat nici țărani și nici muncitorii. Eternitatea nu pleacă niciodată dintr-o țară. Ea nu părăsește. Ea rabdă și-așteaptă. Nene Iancule, nu pot să nu simt emigrarea ca pe-un abandon, ca pe-o desolidarizare de la cauza unui întreg popor. Nu mi-e rușine că mi-a plecat fata, însă nici mândră nu sunt”. „Și eu la fel, Sânziană. Într-o bună zi poate că oamenii se vor simți cetățeni ai lumii. S-ar putea cândva să nu mai existe frontiere. Mă gândesc spre ce și-ar mai îndrepta oamenii sentimentele de fidelitate; și, mai ales, în opoziție cu ce sau cu cine: cu extratereștrii? Virtual, totul e posibil”.

„Milioane de ani lumină până-acolo! Deocamdată, lumea e bolnavă de absolutism și de sindromul puterii. Iar libertatea e ceva atât de relativ. Omul începe să fie condiționat politic din familie: ai familie – adio, libertate! Nu-ți îngădui să pui în primejdie viața altora. Grea meserie viața!”. „Nu pot spune că nu mi-a mai rămas nici un pic de curiozitate în privința lumii, a mersului ei. Dar, pe de altă parte, atâta m-am săturat de absurditatea și de obtuzitatea ei, că dac-aș putea alege, fără să-mi iau singur zilele, nu știu dacă, judecând bine, n-aș da toată curiozitatea pe liniștea pe care să nu mi-o mai tulbure nimeni. Din fericire n-o să mai fie cât a fost...”. „Nici pentru mine. Și când mă gândesc la perspectiva asta mi se pare că-i dau lumii cu tifla: „lume, lume, fă ce vrei, că mie nu-mi mai pasă!”. Nene Iancule, altă libertate, afară de moarte, nu există”. Se uitaseră unul la altul resemnați ca doi campioni ai unei cauze pierdute. Se simțeau striviți între două pietre de moară – absurdul și opacitatea.

Mihai o anunțase întâi pe maică-sa că aveau să plece, fără a se preface că-i cere părerea. Ea nu-și manifestase nici aprobarea, nici dezaprobarea, nu pusese-ntrebări. Tăcerea asta, lui Mihai i se păruse ostilă. „Mamă, s-ar părea că nu ești de acord, după cum taci”. „Ca să spun că mă bucur, te-aș minți”. „Și ce să facem, mamă? S-așteptăm să moară Ceaușescu? Știi bine că nebunii sunt longevivi. Să ne punem, vorba Sânzienei, să ne punem nădejdea într-o prostată?”. „De ce n-ați plecat mai demult?”. „Din credulitate și din speranță. În '68 ne-a dus pe toți. A păcălit și Occidentul...”. „Occidentul e cel mai ușor de păcălit și-abia așteaptă măscărici care să-l păcălească. Crezi că poporul ăsta așa o să moară, cântând imnuri de slavă lui Ceaușescu? Un popor e un popor și-un regim nu e veșnic”. „Ca să-ți distrugă viața nu e nevoie să fie veșnic. Mamă, mie mi-ajunge diabetul pe care l-am făcut pe vremea lui Dej, fiindcă-am cântat Trei culori. Dacă nu intervenea ștabu' ăla, pacientul tatei, nu mă mai reprimeam nimeni în nici un liceu din țară. M-am săturat. Mă poți înțelege? Nu mai pot să trăiesc sistemul ăsta schizoid la scară națională: toți, dar absolut toți, una gândim, una vorbim între noi și alta-n public. Vreau să mai trăiesc și altfel și, mai ales, vreau să-mi trăiască altfel copiii! De ce să-i sacrific și pe ei?”. „Coana Luxița Bantaș, străbunica-ta, avea un văr bun, mare personaj la Ministerul de Război, pe vremea lui Antonescu. Taică-tău și unchiu-tău, Matei, puteau foarte ușor să fie dați pe undeva pe la partea sedentară, un deget să fi mișcat vârul coanei Luxița. Dar lor nici prin gând nu le-a trecut să nu se ducă pe front. Și-avea și taică-tău nevastă și doi copii...”. „Mă consideri laș că plec, că vreau să trăiesc omeneste?”. „Constat un lucru, Mihai: generația ta – mă rog, lumea asta de-o condiție cu noi – nu mai dă doi bani pe țara asta. Fie ce-o fi cu ea, întâmple-se ce s-o-ntâmpla, dacă eu pot să scap, ce-mi mai pasă! Eu fac parte dintr-o generație de naivi, pentru care țara asta e singura lor țară. Nu consider că am dreptul la altă soartă decât soarta ei. Nici un popor nu e atâta de decăzut ca să nu merite să-ți dai viața pentru el când are nevoie de viața ta. Cred că Bлага a spus asta. Am o convingere, Mihai: în condițiile-n care trăim noi, nici un popor n-ar fi mai bun. Aș vrea să văd ce-ar face alte popoare având așezarea noastră pe hartă”. „Dar poporul ăsta nu face nimic ca să schimbe

ceva”. „Poporul ăsta ești și tu. Și cine a-ncecat ceva a dispărut fără urmă. Gândește-te la Valea Jiului. La vârsta mea, cred că măcar pe nebunul ăsta tot am să-l văd dat jos”. „Și cine să-l dea? Nu te gândești câtă lume este interesată ca regimul ăsta să țină o mie de ani? Aparatul de represiune împreună cu familiile lui, comerțul de stat, activiștii de partid, leneșii, incapabilii fac măcar zece milioane? Cine vrei să-l dea jos și ce să pună-n loc? Un comunism cu altă firmă? Și mai întâi cine să-l dea jos pe ăsta de-acum?”. „Niște oameni cărora libertatea are să le fie mai dragă decât viața... Am avut pacientă, o fetiță de cinci ani: Domnica, de la Comana. Avea insuficiență renală. Într-o seară eram de gardă. Mă trezesc cu ea. A stat o vreme pe scaunul din fața mea și m-a privit fără să scoată o vorbă. „Ce e, Domnico, ai ceva să-mi spui?”. „Da' nu te superi?”. „Păi, de ce să mă supăr?”. „Tanti doctorița, eu știu c-am să mor acuș-acuș. Știu eu. Da' nu mi-e frică. Să nu mă spui la nimeni. Da' matale să știi că nu mi-e frică”. Și s-a ridicat, m-a mângâiat pe obraz și-a plecat”. „Mamă, eu nu mai cred în viitorul țării ăsteia. S-a-mbolnăvit de-o boală de care nimic n-o s-o mai scape. Iartă-mă că vreau să mă salvez”.

Preț de opt ani de liceu, toamna, când îi făcea maică-sa geamantanul de nuiele pentru internat, Marinei i se părea c-o pregătește de spânzurătoare. Îi era urât să plece de-acasă, unde cunoștea pe toată lumea, ba și pietrele și gropile din drum, și să se ducă prin străini. Nu se certase opt ani cu nimeni în internat, dar nu se putea lăuda nici cu vreo prietenie pe viață, cum ar fi fost firesc la vârsta aceea. Fără să fi fost neapărat o fire cărcotașă ori care caută nod în papură, Marina era dintre cei care, oricât ar fi fost de orbiți de lumina soarelui, nu-i uită petele. La internat n-o persecuta nimeni, la-nvățătură n-avea greutate, pe colegile cu damfuri și cu fumuri, de prea mult bine, le ignora, nu ura pe nimeni. Deși nimic n-o contraria spre a-i deveni de nesuportat, se simțea străină, copleșită de străinătate.

Directoarea internatului, subdirectoare a liceului, era profesoara lor de științe-naturale. Nici slabă, nici grasă, nici înaltă, nici scundă, cu-o față ovală și plată, cu nas ascuțit, cu buze subțiri, cu-o voce puternică și stridentă, doamna Manilovici – al cărei nume de botez Marina Șerban ori nu-l știuse niciodată ori îl uitase – era o mână de fier și de gospodar cum rar se-ntâlnește. Părea că umblă neîncetat și peste tot în același timp. Felele de la „clasice” o porecliseră ubiquie și, de-aici, rămânându-i porecla și făcând-o diminutiv, îi spuneau Ubicuța. Marina și-o amintea îmbrăcată mereu în maro, cu părul cărunt, părând și el maro, strâns pe ceafă într-un coculeț cât o nucă, totdeauna cu pantofi fără tocuri și-n ciorapi sable, de bumbac mercerizat, cu dungulițe. Doamna Manilovici locuia în internat cu cei doi băieți ai ei, gemeni, proveniți dintr-o căsătorie nereușită și desfăcută îndată după nașterea copiilor. Două ființe ciudate acești copii, amândoi cu ochelari, străvezii de slabi, negricioși, mereu îngândurați și care nu se jucau niciodată. În opt ani de internat, Marina o dată nu vorbise cu ei și nici nu le-auzise glasul. Pe când terminase Marina liceul, ei să fi avut vreo doisprezece-treisprezece ani. Îl întâlnise pe Marius târziu, când și ca și el erau de ani și ani medici, ea – urolog,

el – microbiolog. Remarcabil și el ca și frate-său, Mișu, profesor la Facultatea de Matematică. La fel de bizari și de tăcuți la maturitate ca și-n copilărie. Pe Marina, la reîntâlnirea cu Marius, o frapase părul lui văpsit. Aflase de la el, câine-câinește, că frate-său nu se-nsurase; și, ea detaliu, că fuma o sută de țigări pe zi, spre disperarea doamnei Manilovici, cu care locuia. După spusele lui Marius, Ubicuța ajunsese de nerecunoscut. Câte lucruri nu uitase Marina! Vedea însă în fața ochilor „marchiza” cu briențele pe care doamna Manilovici o purta pe inelarul mâinii drepte, mână care desena neobosit, cu crete colorate, la o clasă – flori, la alta – animale și interiorul lor, la alta – diferite „aparate” ale trupului omenesc.

Pe vremea Marinei, profesoarele erau un fel de castă tabu. Elevele, chiar dacă aflau câte ceva despre profesoarele lor, nu-ndrăzneau să le comenteze deschis viața particulară. Iar acestea nu-și povesteau viața nici în clasă, nici în cancelarie. Discreția și modestia erau inseparabile noțiunii de dascăl. Profesoarele Marinei se-mbrăcau în așa fel încât păreau că poartă și ele uniformă. În culori închise, modele simple, clasice.

În vremea când fuseseră elevi fiii Marinei, în școală se produsese mari schimbări, ca peste tot. În anii aceia, ai stalinismului victorios, chiar și cine mai avea rezerve se-mbrăca pe „cartelă” ca să n-atragă atenția. Departe de-a-și povesti viața, profesorii, ca mulți alții, ar fi dat orice ca să li se șteargă și ultima urmă de biografie. În cancelarie se vorbea despre vreme, despre boli și despre leacuri, se mai dădea câte-o rețetă de bucătărie. În clasă, cu mare prudență, se expunea lecția, iar la ședințe unii se-ntreceau în patos, alții nu știau unde să se-ascundă pentru a trece neobservați.

Pe vremea nepoților Marinei, între unele profesoare se dădeau adevărate concursuri de vestimentație, în timp ce altele veneau tot anul cu-același pulover. În cancelarie și-n clasă, profesorii se-ntreceau în povești autobiografice. Uneori, chiar în loc de lecții. Discuțiile gravitau în jurul acelorași teme: alimentare, termice, „trepte”, admiteri la Facultate, meditații, teste. Și tot așa mereu.

Când începuse Marina liceul, administratoarele ale internatului erau Fräulein Mitzi și Fräulein Ella, două nemțoaice fără vârstă, răsărite parcă o dată cu zidurile școlii. Piele și os de slabe, și de-aceea părând nesfârșit de-nalte (fără să fie), cu părul alb, care nu se diferenția de fața lor lăptoasă, cu ochi albaștri, spălăciți, cu frunte înaltă, cu nas lung și ascuțit și cu gura subțire ca o tăietură deasupra bărbiei teșite, cele două pedagoge erau niște apariții bizare. Marina nu văzuse niciodată – până a le cunoaște, nici după aceea – niște chipuri atât de-nguste. Păreau trase la menghină. De unde veniseră astea două, câți ani aveau și cum de semănau atâta una cu alta, fără să fi fost rude, Marina nu aflase.

Mult mai târziu, când pentru prima oară văzuse un barzoi, deși nu cunoștea rasa, Marinei câinele-i adusese aminte ca de ceva trăit în altă lume. „Ce Dumnezeu, m-am prostit de mă gândesc numai la câinele-ăsta?”. Se trezise-ntr-o noapte și se plesnise peste frunte. „Fräulein Mitzi și Fräulein Ella”.

Ăsta era misterul câinelui cu mutră de lord. În anii adolescenței, tare-i era milă Marinei de cele două „fraile”, cum le spuneau elevele-n internat, în zi de sărbătoare, tot omul se ducea la un prieten, la o rudă, numai „frailele” și internele mergeau în grup la biserică și-apoi în Parcul Carol, căruia și azi Marina-i cunoștea fiecare potecuță. Și erau o mulțime de sfinți însemnați și de evenimente din viața lor și toți și toate se prăznuiau. Marina știa și azi pe dinafară slujba, atâta o ascultase în vremea liceului. Încet-încet o-nvățase și pe cea de-nmormântare, căci oamenii se duc. Din când în când, după ce-și făcea pelerinajul la Belu ortodox, trecea și la catolici, la două morminte alăturate, unde odihneau Fräulein Mitzi și Fräulein Ella. Pe cele două pietre identice, modeste, care le străjuiau, le era scris numele: Maria Nunweiller și Ella Arabin. Să fi știut cineva vreodată mai mult despre ele? Marina se gândise totdeauna cu milă și cu duioșie la cele două pedagoge. Dacă Fräulein Mitzi și Fräulein Ella ar fi știut atunci că-i era cuiva milă de ele ori s-ar fi revoltat toată nemția dintr-însele ca la o agresiune plină de indecență ori și-ar fi descărcat o dată sufletul în fața cuiva. Așa, rămăseseră pentru toată lumea, fără vârstă, fără biografie. De-o vreme-ncoace, Marina mereu și le-amintea. Viața lor de dinainte de liceu era o viață fără martori. Ca o istorie fără documente. Ca o avere fără acte. Cel mai greu pentru cine se strămuta dintr-o țară-ntr-alta – credea Marina – era să renunțe la martorii unei vieți. La fel te simți când îmbătrânești și-ți mor contemporanii. Nu mai poți spune în nici o-mprejurare: „Dacă nu mă crezi, întreabă-l pe cutare!”.

„Fiecare-și trăiește viața cum crede și mai ales cum poate”.

Memoria are avantajul de-a alătura evenimente petrecute la mari distanțe-n timp, fapte cu închipuiri, de toate, amestecate-n felurite chipuri. Marina, în ultima vreme-și amintea mereu lecțiile de istorie pe care le ținea tată-său copiilor. Un învățător de țară. În copilărie, ea nu pricepea care era deosebirea între domnitori și sfinți. Prin clasa a treia primară luase pe furiș calendarul bisericesc și-l citise de la primul până la ultimul rând, de câteva ori, cu creionu-n mână și nu destăinuise nimănui nedumerirea și dezamăgirea de-a nu-i fi găsit printre-atâția sfinți și mucenici pe Mircea cel Bătrân, pe Alexandru cel Bun, pe Ștefan, pe Mihai, pe Domnul Tudor, pe Horea, Cloșca și Crișan, ultimii trei contopindu-se pentru ea într-o singură ființă. Ce mult însemnase istoria țării pentru ea și pentru cei de vârsta ei!

Mihai trebuise, acolo-n Nemția, să se hotărască asupra felului cum să-și scrie numele. Discuțiile se purtaseră când fusese Marina la ei. Parc-ar fi plecat a doua oară, atâta o-ntristase și subiectul ăsta. „Ce se-alege dintr-o familie...”.

Gândul plecării „acolo departe” i se strecura tot mai des în minte. Nu-i era frică. Doar că nu-i mai ajungea timpul. Simțea cu acuitate fiecare clipă. Nemiloasa trecere. Și trecerea asta n-o sărăcea doar de zile, venea ca o rafală dușmănoasă care lăsa pustiu în urmă: nici credințe, nici speranțe, nici măcar înduioșare, o sinistră lipsă de milă. Se scutura adesea în fața imaginii acesteia în care nu se mai recunoștea. „Doamne, chiar asta face viața din om?!”. O curiozitate de-a-și verifica niște impresii, mai degrabă o pândă – o făcea să

revadă oameni, să recitească unele cărți. Și dacă o dezamăgeau simțea o voluptate insidioasă care se adăuga eșafodajului său de păreri despre lume. În viața ei nu se analizase cu-atâtea adjective care, toate la un loc, defineau dezamăgirea și scârba. „L'cre du soupçon”! Era dezgustului și-a păcălelii. L'cre du sinistre.

Câștigase ceva: nu-i era frică de moarte. Se-apropiase-ncet-încet de gândul ăsta. Și-l făcuse prieten. Deși văzuse mulți oameni murind, dintre cei care știau că sfârșitul le era aproape, nu-ndrăznea să spună că le știuse gândurile, gândurile ascunse pe care omul abia cutează a și le spune lui însuși, atât de greu de definit și, uneori, și de suportat. Sub seninătatea țaranului care-și rânduia hainele de-nmormântare, ștergarele, toate câte voiește el să-i fie date înaintea sufletului, ce să se fi ascuns oare? Mama și tatăl Marinei, învățători de țară, pe care-i deosebea de țărani doar știința de carte, vorbeau despre moartea lor ca despre mutarea-n altă casă. Nu-ndrăznise nici pe ei să-i întrebe ce simțea omul în fața sfârșitului. I se păruse că nu era-ngăduit să pui asemenea întrebări. Măcar atâta drept la taină să-i lași unui om. „Doamne, cât m-am schimbat, ce-a rămas din mine! Doar defectele ne rămân trainice și de neclintit ca stâncile. Calitățile ne lasă, obolesc de conviețuirea cu-același om”. Și iar sentimentul că un val, o vijelie, un viscol a pustiit totul, lăsând în urmă un sfârșit de lume. Și-atunci își punea rucsacu-n spinare și pornea să hoinărească. „Bine că sunt în două picioare și-n toate mințile”.

În scurtul răgaz dintre doi pacienți, profesorul Șerban își pritocea-n minte lucrurile pe care le-avea de făcut. Amânările îl săcâiau. Îl indispucea de totdeauna lăsatul de azi pe mâine. În golurile de benzină din rezervor, deși nu-i plăcea să circule cu mijloacele de locomoție în comun – cui îi plăcea? – le folosea, ca să nu amâne rezolvarea treburilor pe care și le propunea și pe care i le propuneau alții. De când fostul lui coleg, profesorul Cristea, murise azvârlit din tramvai la o curbă, ușa vagonului deschizându-se pe neașteptate, lui Daniel Șerban nu-i mai prea venea să se urce-n mijloacele de transport în comun, oricât ar fi invocat fatalitatea care te-nvață că atâtea zile trăiești câte le ai. Sau, cum spunea invariabil Marina, nevastă-sa, dacă o-ntrebai de ce-a murit cutare: „Fiindcă n-a mai avut zile”.

Cu o lună înainte, prin Aglae – tot Aglae, săraca! – intrase-n legătură cu cineva despre ale cărui ocupații nu știuse mare lucru decât că, până una-alta, pentru una sută lei recompensă, îi făcea plinul de benzină. De două săptămâni, „binefăcătorul” dispăruse. Profesorul Șerban își făcuse raționamentul pe care și-l făcea de obicei față de abandonul oricărui binefăcător din aceeași tagmă: ori își găsisse un client mai avantajos, ori voia să urce prețul, între fostul și următorul plasând o foarte judicioasă absență. Când cel dispărut temporar reapărea, profesorul Șerban nu-i făcea nici un reproș, dimpotrivă se arăta îngrijorat fiindcă totdeauna omul pune rău-nainte. „Eu am nevoie de el, nu el de mine”, își spunea mereu, pentru a se ancora în realitate și pentru a-și domoli revolta. De data asta, raționamentul lui obișnuit se dovedise neîntemeiat: „binefăcătorul” se afla-n ancheta miliției economice care, după

câte aflase Aglae, i-ar fi găsit la domiciliu doar 300.000 de lei. „Ce mă-ncălzește pe mine? De reținut că ne-așezăm – adică Marina – din nou la coadă”. „Lăsați, domnu' doctor, că găsim noi altul. Cu bani găsești orice”, încercase Aglae să-l mângâie, convinsă că banii pot orice și la oricine, doar suma variind, potrivit cu persoana. Până acuma, practica socială nu infirmase niciodată părerile Aglaei. Ea n-avusese niciodată de-a face cu de-ăi de nu primeau și de care se temea aproape superstițios; ca și de omul care-n viața lui nu punea picătură de băutură-n gură; sau care tăcea ca mutul și doar asculta ce spune altul.

— Domnu' doctor, a venit baba.

— Care babă?

— A cu paltonul furat.

— Să intre.

— Să trăiți, domnu' doctor.

— Și dumneata, madam Ghibănescu. Ce te-aduce pe la noi?

— Domnu' doctor, când mănânc varză murată am arsuri. Am băgat de seamă că și la cartofi... Și ce să mănânc, păcatele mele?

„Cu pensie de 700 de lei, chiar?”.

Madam Ghibănescu venea la profesorul Șerban cu orice probleme de sănătate. Puțin îi păsa că dânsul era chirurg. Pe vremea ei, omul se ducea de la tinerețe pân' la bătrânețe, cu orice suferință, la același doctor. Pe lângă faptul că profesorul Șerban corespundea ideii pe care și-o făcuse madam Ghibănescu despre ce va să zică un doctor, el era și singurul care nici bon nu-i cerea și la ușa căruia nu aștepta, fiindcă venea Aglae de la „Informații”, o lua de mână și-o băga în cabinet. Madam Ghibănescu oricât ar fi trăit de modest, cu pensia de 700 nu se putea descurca. Pentru a-și albi cât de cât pâinea, tricota și croșeta, de la fețe de pantofi până la fețe de masă și la „milieuri de macrame”, fuste, pulovere, jachete; în fine, de toate. Își făcuse o clientelă în blocul ei, în câteva blocuri din vecini și printre asistentele și doctorițele de la niște policlinici.

— Domnu' doctor, când mi-au furat butelia și paltonul, palton de 1.500 de lei, luat pe-mprumut de la CAR, la-nceput am vrut să mă omor. Pe urmă mi-am zis tot eu: „Femeie, ăl mai mare păcat în fața lui Dumnezeu e să-ți iei zilele. Așa am auzit și eu din bătrâni. Și m-am apucat de croșetat și de tricostat”.

„Să-l mai conteste cineva pe Akaki Akakievici”.

Madam Ghibănescu avusese un bărbat bețiv și rău și-o fată ca o floare, care-i murise la douăzeci de ani, cu mult în urmă. Viața acestei bătrâne se petrecea între un mormânt și niște andrele. Vizitele pe la cele câteva neamuri pe care le mai avea, radioul și televizorul erau marile ei evenimente.

— Domnu' doctor, nu se gândesc ei să ne dea și nouă un film ca lumea, ceva, la televizor. Nu se gândesc că sunt pensionari care n-au altă mângâiere, nu se gândesc...

Madam Ghibănescu avea o voce firavă, scotea spațiat cuvintele și se uita-n toate părțile cât vorbea, de parc-ar fi pândit-o de peste tot dușmani nevăzuți. Când îi vorbeai, întindea puțin gâtul și măsura ochii. Asculta cu fiecare fibră, dornică să audă voci pe viu, adresându-i-se numai ei, spre deosebire de cele de

la radio și de la televizor. Profesorul Șerban nu simțise în nici un glas atâta umilință și nu văzuse în nici o pereche de ochi atâta mirare-ndurerată ca-n glasul și-n privirea bătrânei madam Ghibănescu. Și nu voia să capteze bunăvoința nimănui. Asta îi adusese ei viața.

„Doamne Dumnezeule, de ce-ngădui atâta durere și-atâta mizerie?”.

Profesorul Șerban era nevoit să meargă la Belu. Alături de locul lor de veci se făcuse o lucrare și cum nimeni nu se uita unde și ce arunca, meșterii izbutiseră să desfacă-n trei bucăți crucea bunică-sii, Luxița Bantaș, și să-i azvârle o căruță de bulgări pe mormânt. Administrația cimitirului un singur lucru putuse face: să-l aranjeze contra 270 de lei; și-n aceiași bani, ca pe-o mare favoare, să care și pământul, vorba-vine. Căraseră ceva, dar lăsaseră încă atâta că locul de veșnic repaos al coanei Luxița arăta a gorgan și nicidecum a mormânt creștinesc. Profesorul trebuise să-i mai plătească și candelăresei ca s-aducă stratul la-nălțimea cuvenită. Astăzi se-ntâlnea cu un meșter pentru niște reparații la groapa lui Costi Mavros, primul soț al Melinei, soția dintâi a lui Ienache Krețulescu, tatăl coanei Luxița. „Are dreptate și Marina că vrea să fie incinerată și cenușa să-i fie aruncată într-o apă curgătoare”. „Vreau să călătoresc”, spusese ea când venise vorba despre morminte și despre cimitire, descurajată probabil de felul cum arătau mai toate cimitirele ortodoxe din București.

Când, fără să vrea, profesorului îi trecea prin minte ghidul plecării, nu-și putea-nchipui cam ce-ar fi fost viața lui fără Marina și nici viața Marinei fără el. Slavă Domnului, nu era un gând obsesiv, dar era un gând: dacă și-ar fi putut controla scoarța și legăturile subtile care-o dirijau, l-ar fi izgonit din apele lui teritoriale, dar cum nimeni nu e pe deplin stăpân pe sine și pe nucleii de sub scoarță, trebuia să se obișnuiască și cu vizita acestui oaspete nepoftit. Văzuse și vedea atâta suferință-n lume, încât nu simțea nevoia unui supliment de tristețe. Un medic are nevoie de-un optimism solid, de nervi sănătoși. Din stările sale trebuia să lipsească panica. Daniel Șerban n-avea a se plânge de trupul, de mintea și de echilibrul său. Făcea și-acum gimnastică și pedala un ceas pe zi la bicicleta ergonometrică. Pe cealaltă n-avea curajul s-o folosească, la circulația existentă, cu exuberanți care treceau „pe roșu” cu cel puțin 80 la oră. Nu erau de el experimentele. Îngrijea cum îngrijise totdeauna un trup care-i adusese destule plăceri.

După consultații trebuia să treacă pe la doamna profesor doctor Stéphanie Zadurian, Fanette pentru intimi, pe la Lola Colan, văduva profesorului doctor Stoian Dogaru și, la urmă pe la Sanda Băncilă.

„Să nu uit să iau analizele Lolei de la laborator”.

— Sărut mâna, doamnă doctor, i se adresă Eleonorei Nichita, singura în laborator la ora aceea.

Eleonora Nichita îl privi jumătate a recunoștință, jumătate a reproș. Ar fi preferat să i se omită titlul. Fiindcă nu dorea să atragă în nici un fel atenția asupra ei.

Profesorul Șerban n-ar fi renunțat pentru nimic în lume să i se adreseze astfel. Un titlu se obținea pe baza unor studii, și trecerea posesorului într-o funcție în care ele nu erau necesare nu îndreptățea nici pierderea, nici omiterea titlului.

- Bună ziua, domnule profesor.
- Aș vrea niște buletine pe numele Colan-Dogaru.
- Văduva profesorului Dogaru?
- Da.
- S-o chem pe doamna doctor Stoenescu.
- Dumneavoastră nu mi le puteți da?
- Mai bine să vi le dea doamna doctor Stoenescu.

Eleonora ridică din umeri. Era limpede că nu voia să suscite nemulțumiri și susceptibilități. Evita să facă un gest firesc pentru orice asistentă. Nu voia să pară că-și dă aere și că-și depășește atribuțiile actualei sale condiții.

Cu patru ani în urmă, în calitate ei de medic microbiolog, fusese conferențiar la Facultatea de Medicină.

Bărbatu-său, împreună cu ea și cu cei doi copii ai lor, își depusese cerere de plecare definitivă în străinătate.

Ea fusese dată afară de la Facultate și numită laborantă într-o uzină; fiu-său cel mare – exmatriculat de la Facultatea de Fizică. Soțul ei – căruia-i aparținuse inițiativa plecării – medic și dânsul, rămăsese în slujbă până cu trei luni înainte de-a obține pașaportul pentru el, pentru noua nevastă, pentru cei doi copii, ai lui și-ai Norei.

După ce-și depuseseră cu toții actele de plecare, doctorul Nichita făcuse o pasiune pentru o colegă, fapt care nu trecuse neobservat acasă. În familia Nichita, seara – când își făceau bilanțul zilei în jurul unei cafele – soții obișnuiau să bea și-un păhărel de coniac sau de vodcă. De la o vreme, petrecându-și serile și chiar și nopțile singură – când soțul „pasiunii” lipsea din București – Nora începuse cu un păhărel ca și-nainte, apoi trecuse la două, și-ncet-încet ajunsese să golească sticle.

Cât timp durase romanța doctorului Nichita cu viitoarea lui a doua soție, toată lumea o compătimise pe Eleonora și-nțelese cum ajunsese să bea. Îndată ce lucrurile se limpeziseră, divorțul se pronunțase, copiii se-mpărțiseră (băiatul cel mare – mamei, cel mic – tatălui) și noua căsătorie se perfectase, părerile despre foștii soți Nichita se schimbaseră brusc. „Cum să trăiască, dragă, și el cu-o bețivă?”. Și oricum doi medici care-aveau să lucreze la un mare laborator în America – noul cuplu Nichita reprezentau o relație mult mai demnă de cultivat decât cea cu-o laborantă, și bețivă pe deasupra.

Cine-avea timp să analizeze stările altuia, să le „rafineze”, să se-apelece asupra resorturilor unui suflet și-a detracării lor? Nimeni nu se mai gândea că doctorița Nichita acceptase să-și depună actele de plecare pentru a nu-și strica rostul și casa și pentru a nu-și despărți copiii de-un părinte. „Și uite ce bine-am reușit!”.

Ca toți bărbații neafemeiați, doctorul Nichita nu știuse să păstreze măsura între casă și pasiune. „Iubirea” fiindu-i măritată, iar posibilitățile de-a o întâlni reduse la case de-mprumut, căsătoria îi apăruse doctorului singura cale de-mpplinire a tumultului care-i cuprinsese toată ființa.

Profesorul Șerban, înțelegător față de păcatele omenești – mai ales, cele din dragoste, cărora și el le căzuse „victimă” – nu se putea-mpiedica să nu constate că toate-și aveau obârșia într-o slăbiciune de caracter.

Cu toată simpatia pe care i-o purta doctoriței Nichita, n-o absolvea de vina slăbiciunii ce-o făcuse să-și caute mângâierea-n băutură. Oamenii trecuți prin nenorociri fără seamăn – profesorul se gândea la biata madam Ghibănescu, cea cu paltonul furat, și la atâția și-atâția ieșiți din lagăre și din pușcării într-o lume indiferentă și ostilă – și care nu mai căzuseră la ceea ce atât de bizar se numea „darul” beției.

Doctorul Nichita, cu noua nevastă și cu băieții lui și-ai Eleonorei, se afla de doi ani în Statele Unite, iar ea, de patru ani – laborantă, vreme-n care singurul pas înainte fusese transferul dintr-un laborator de uzină într-unul medical.

Deși nu suflase-un cuvânt despre trecutul ei, lumea dovedindu-se mică, iar cea medicală și mai mică, nu era suflet care să nu fi știut în policlinică, din primul moment, cine era noua laborantă Nichita Eleonora. De-atunci trecuseră doi ani.

Doctorițele i se-adresau cu „doamnă Nichita”, asistentele și laborantele cu – „doamna Nora”.

Eleonora evita, pe cât îi era cu putință, să rămână cu cineva între patru ochi: avea oroare de confidențe. Fetele din laborator nu făceau nici o taină din viața lor particulară: nu se jenau să se plângă de bărbați, de soacre, de copii, de greutatea și de plictiselile cotidiene, fără de sfârșit. Ca să nu pară chiar surdă la tot ce se vorbea, Nora mima uneori oarecare interes și punea câte o întrebare despre situația școlară a copiilor, abținându-se să istorisească fie și cel mai mărunț lucru despre-ai ei, care-i scriau, îi trimiteau poze și-așteptau ziua când, în stare să-și câștige singuri pâinea, aveau să-și invite mama în vizită, acolo-n State. Până la-nfăptuirea acestui basm cu zâne, Eleonora spera să-i vadă pe ei în țară. În ciuda băuturii, devenită obișnuință, avea încă voință suficientă să se-mbrace corect și să nu stârnească mila. Își sărbătorise – vorba vine – singură cei cincizeci de ani de curând împliniți. Era foarte ușor să decazi ca om și, mai ales, din drepturi. Profesorul Șerban știa de câtă-alergătură și de câte umilințe era nevoie pentru-a redobândi ceva. Nu uitase nici acum anul când fiu-său cel mare fusese exmatriculat din toate școlile din țară.

Eleonora mai avea doar șapte ani până la pensie. Era păcat, după o viață de muncă universitară, să-și micșoreze drepturile prin postul la care fusese redusă de patru ani și de unde nu dădea semne să mai iasă, în privința asta stând cu mâinile-ncrucșate. „Caz tipic de abulie alcoolică”, o diagnostica profesorul Șerban, uitându-se cu jale și cu ciudă la femeia blondă, slabă, scoasă parcă de la afumat, care – nițel fardată – și-acum s-ar fi putut numi

frumoasă. „Ce-o mânca amărâta asta, de e piele și os? „Băutura-i temelie, mâncarea e fudulie!”..

— Doamnă doctor, am auzit că ați avut niște probleme de sănătate și că ați fost internată la „Panduri”.

— Se pune problema dacă-mi mai funcționează un rinichi.

— Și?

— Se pare că rinichiul e bun: cu pancreasul n-ar fi-n regulă. Nu-i de mirare, cu hrana chimizată de astăzi, și asta, câtă este.

Profesorul Șerban abia-și reținu un zâmbet. Doctorița rostise, cu-atâta seninătate ultima frază, încât, dacă n-ai fi știut că era o femeie deșteaptă, ai fi zis că și crede ce spune.

Profesorul Șerban știa din propria familie, de la fiu-său Tudor, că discuțiile cu cei care-aveau darul clondirului se terminau toate-n același fel: „Da' ce beau, dom'le? Beau cât îmi trebui'. Ce mare lucru!”. Fraza la care profesorului i se urca sângele la cap, chiar dacă știa că nici un accident vascular cerebral care l-ar fi pălit n-avea să-l convingă pe fiu-său, Tudor, să se lase de băutură.

— Doamnă doctor, lăsând la o parte problemele de sănătate, care nu sunt deloc neglijabile, mai ales când e vorba de pancreas, îmi permit să vă sugerez să vă ocupați de problema dumneavoastră profesională.

— La ce bun, domnule profesor?

— Doamnă doctor, mâine-poimâine ieșiți la pensie. Nu-i păcat să nuncerți să lucrați iar ca medic?

— Să mă umilesc, să mă căciulesc pentru-o ipotetică pensie? Cine-mi garantează c-am s-o apuc?

— Cine vă garantează că n-o s-o apucați?

— Parcă mă bate-așa un gând, o presimțire.

— Doar dac-o să vă distrugeți sistematic sănătatea, îi trecu profesorul Serbau un ibrișin pe la nas.

— Îmi poate cădea o cărămidă-n cap, poate să deraieze-un tren în care să fiu și eu, poate cădea un avion cu mine cu tot, câte nu se pot întâmpla...

— Bine-nțeles. Dar tot așa de bine s-ar putea ca nimic din toate astea să nu se-ntâmpale. Și s-apucați pensia ca tot omul. Ca să vă scutiți de umilințe și de căciuleli, vă promit că vă duc cu memoriul la minister. Dumneavoastră doar să-l scrieți.

Pe chipul doctoriței se ivi o umbră de jenă și de nemulțumire. Venea el, tam-nisam, s-o zdruncine dintr-o stare cu care se obișnuise și care i se părea preferabilă efortului de-a ieși dintr-însa! De ce vrea omul ăsta să-i tulbure apele cu pensia lui?

Omiterea oricărei aluzii la eficiența ei și la niște justificate ambiții profesionale n-avusese cum să-i scape Eleonorei: profesorul intenționase să fie cât mai evaziv; evitând să pună degetul pe rană, adusese-n discuție posibilitatea pensiei de care-o despărteau câțiva ani și nu pe-a

deprofesionalizării ei dacă mai continua să spele mojară și să prepare medii de cultură.

— Vă e greu să scrieți memoriul? se gândi profesorul să-i întindă o mână.

Eleonora se uită mai întâi în pământ, apoi măsură impersonal încăperea, și-n sfârșit se uită-n ochii profesorului. Înghiți de două ori în sec până s-o pornească, la-nceput cu-o voce lipsită de orice participare.

— Nu vreau să scriu nici un memoriu, fiindcă nu mai vreau nimic. Tatăl meu a fost ofițer, camarad de prizonierat în Rusia și de Canal cu prietenul dumneavoastră Mitică Băncilă. Colonelul Petroșanu. Da, el. Mama a fost chimistă la „Colțea”. Mama a fost cardiacă de la patruzeci de ani. De la patruzeci de ani ai ei și până la șaptezeci, când a murit, mă culcam cu groază, mă trezeam cu groază. Doamnule profesor, poate vi se pare crud ce-am să vă spun: nu știți câtă liniște mi-a adus moartea ei. Nimeni nu știe mai bine decât mine ce-nseamnă o groază fără de sfârșit.

— Pe alt plan, știm cu toții.

— Cât am mai tremurat și pentru postul de la Facultate. La fiecare nouă restructurare, la fiecare nouă pilă. Și-acuma, când am pierdut tot și-n sfârșit am liniște... s-o iau din nou cu jalba-n proțap cum am umblat doi ani? De ce? Ca să testez oportunistul, lichelismul și indiferența oamenilor? Acum mai mult decât să mor nu mi se mai poate-ntâmpla nimic. Am pierdut tot... Am fost șase luni colegă de laborator cu nora dumneavoastră, cu Sânziana. În clinică erau câțiva medici în care oamenii-și puneau mari speranțe pân-au ajuns șefi. Oamenii-și manifestau tristețea și dezamăgirea când îi vedeau cum pe zi ce trece deveneau mai lichele. Sânziana era singura care nu se mira și nu se-arăta deloc dezamăgită. Zicea: „Oameni buni, cine doarme pe pământ n-are cum să cadă. Altfel spus, cine n-are iluzii n-are ce să piardă. Asta sunt eu. Voi nu-nțelegeți că orice post mai mărișor conține un morb. Cum eu la lichele nu mă duc la-nmormântare. Mai tai pe unul de pe listă. Nu-i mai cumpăr flori”. Eu am ajuns să dorm pe pământ, doamnule profesor. Nu mai am ce pierde. Dacă-ați ști ce liniștit ești când nu mai ai ce pierde. Iar pe viață doi bani nu mai dau...

— Nu sunteți nici măcar curioasă cum o să fie după... dacă ne-o ajuta Dumnezeu?

— Alte măști, aceeași piesă...”, ce credeți c-o să fie? De vreme ce oamenii rămân aceiași... Vă mulțumesc că vă gândiți la mine și-mi pare foarte rău că vă dezamăgesc, dar am jurat să nu dau pacea pe gâlceavă, oricât de mizeră-ar fi pacea.

Fără să fi avut de-a face în viață cu depresivi – a căror problemă de competență este lipsa oricărei urme de voință, pierderea instinctului de conservare – în cariera lui, profesorul fusese nevoit nu o dată să facă bine cu de-a sila. Se aflase de multe ori în fața unor cazuri disperate, a căror singură și precară șansă era o intervenție chirurgicală fără amânare, cazuri când cei în cauză preferau să moară decât să se urce pe masa de operație. Era-nvățat cu pledarea cauzelor disperate. De data asta, intervenția lui de psihoterapeut eșuase. „N-am să mă-nvăț niciodată minte să nu mai fac bine cu de-a sila. De

fapt, nimeni n-ar trebui să se-nvețe. Poți fi cel mult ridicol: și din asta nu se moare. Pentru un strop de bine merită să te expui chiar și ridicolului. Oamenilor a ajuns să le fie-atât de silă unora de alții că o-nțeleg și pe ea”. Ca un actor la sfârșitul spectacolului, profesorul Șerban se-nclină și-i sărută ceremonios mâna doctoriței Eleonora Nichita.

Șefa laboratorului, doctorița Stoenescu, se-ntoarse, la solicitarea laborantei Nichita Eleonora, și căută analizele Lolei Colan-Dogaru.

— Ce mai faceți, domnule profesor?

— Splendid, doamnă doctor, și, cum zice nevastă-mea, cât suntem în două picioare și relativ în toate mințile – e drept că după aprecierile proprii – n-avem de ce ne plânge.

— Aveți dreptate. Când îți consideri situația este important din ce punct de vedere o faci.

Doctorița dădu din cap cam a pagubă.

Oamenii se-obișnuiesc ca prin gesturi, prin priviri să suplinească interdicțiile de limbaj. Profesorul Șerban îi copie mișcarea. Microfoane se presupune că erau – dacă nu peste tot, măcar ici și colo: aparate de filmat încă nu se instalaseră. N-aveam noi bani de-așa ceva!

— Doamna doctor Șerban ce mai face?

— Sărut mâna de-ntrebare. De toate. Aprovizionare, gospodărie, tricotaj și plimbări cu traista-n spate ca la tinerețe.

— N-o ajută nimeni la gospodărie?

— De când ne-a lăsat Mița, vine o dată pe săptămână la curățenie omul de serviciu de la bloc. N-am reușit să găsim un ajutor mai substanțial. Tot el ne mai aduce și câte ceva de pe la magazinele din jur, de la „protectoarele” lui: le mai cară lăzi, le mai face curat prin prăvălie. În fine, își face mână-bună pe lângă ele.

— Bine că-l aveți. Eu nu reușesc să găsesc pe nimeni. Aveam pe cineva, o femeie. Nu știa să gătească, dar făcea curățenie, spăla – cu mașina, evident. Acuma are-un strănepot de crescut și nu mai poate veni la noi.

— La fel și Mița noastră. Și de pe-aici nu reușiți să găsiți pe nimeni?

— Nici n-am încercat și nici nu mi-ar conveni, drept să vă spun. Nu mi-ar plăcea să fiu comentată-n policlinică.

— Vă-nțeleg.

— Analizele doamnei Dogaru sunt ca de nou-născut. Ia priviți aici transaminaze, colesterol...

Cu toate analizele astea de nou-născut, Lola uita destul de des: după somn, de multe ori nu-și aducea aminte că Iani, soțul ei, murise; îl striga, îl căuta prin casă și-i întreba pe vecinii din bloc dacă nu-l văzuseră. Profesorul deținea informațiile de la Katika, menajera doamnei Dogaru. El n-avusese niciodată cum s-o surprindă-n asemenea momente. Nici discuțiile ei invariabile despre-un eventual testament nu prea se potriveau cu ce-arătau analizele. „Nu poți schimba destinul nimănui”.

Comparându-le pe Lola și pe doctorița Zadurian, cea dintâi, cu tot farmecul ei și cu toată aparența fizică robustă, dădea indubitabil semne de zahariseală.

„Oare eu, judecat de alții, cum oi părea? De bine-de rău nu povestesc de zece ori același lucru. De uitat e drept că mai uit. Caut uneori cu orele câte-un lucru. Pentru că nu-l pun în același loc. Cum spune Marina: „Chiar dacă pui un lucru unde n-ar trebui, nu-i schimba locul, dacă nu vrei să-l cauți cu ceasurile. Lasă-l dracu' tot acolo!”. Uit mai ales numele proprii. Mă aflu de-atâtea ori în situații jenante. Mă-ntâlnesc cu foști colegi de liceu, de Facultate, câți am mai rămas. Ei: „Ce faci, Daniele?”. Iar eu, nici dacă viața mea și-a familiei mele ar depinde de numele lor și tot nu mi l-aș aduce aminte. Apoi, când întâlnesc un om în alt mediu decât cel în care l-am cunoscut, nu mai știu de unde să-i iau. Conversația cu un om pe care nu știi de unde să-l iei sună fals. Când întâlnești un om pe care nu știi de unde să-l iei și care s-ar putea să se afle-n aceeași situație față de tine, bine e ca fiecare să spună: „Eu sunt cutare și ne cunoaștem din cutare-mprejurare”. Memoria profesională mi-a rămas intactă. Dar, oare, când am s-o pierd – dac-am s-o pierd – am să-mi dau seama? Cine vrea să moară-n floarea forțelor fizice și intelectuale trebuie să moară tânăr. Trenul ăsta l-am scăpat. Acuma totul e să n-o iau la vale înainte de terminus”.

Greu de alungat la bătrânețe gândul bătrâneții. Ca și-al dragostei la tinerețe. Degeaba-ți spui: din dragoste se-alege praful ca din tot ce e legat de trecerea vremii și-a omului, la fel suferi. Bătrânețe utilă, înțelepciunea vârstei... Hai să aurim pilula. Nimeni și nimic nu putea depărta de omul bătrân singurătatea, darea de-o parte, sentimentul ca nu mai ești nicăieri la locul tău, că până și viața te tolerează doar, te poartă ca pe-un balast de care n-a reușit încă să se debaraseze. Sentimentul desuetudinii. Coana Luxița Bantaș, bunică-sa, se dusesse la aproape o sută de ani, bună-zdravă la trup și la minte. Doamna profesor Zadurian, la nouăzeci de ani trecuți se ținea tare pe baricade. Sanda Băncilă era verde ca bradul. Se putea deci și-așa. Și totuși... „Ehei, marfă veche, marfă bună. Ca stofele englezești de pe vremuri. Multe aveau două fețe. Când se rodeau astea două, de dedesubt apăreau altele două, și când se rodeau și astea, încă două. În total șase fețe la o stofă nu mai groasă decât un camgarn obișnuit. Asta, oricum, era înainte de '36, când Selye, endocrinologul ăla canadian, a introdus cuvântul „stress”, vrând să zică „tensiune, efort susținut”, dar care-n realitatea zilelor noastre cuprinde atâtea dezordini și forțe de șoc ale vieții moderne. Niciodată oamenii n-au fost scutiți de confruntările cu stările conflictuale, cu-ngrijorarea, cu boala, cu moartea – altfel spus, cu viața. Dar toate se petreceau pe-un fond mai puțin zgomotos, mai puțin fumegos și afumat, mai puțin anxios. Era mai multă liniște înăuntru și-n afară. În medie se trăia mai puțin. Viața era mai aproape ca durată de programarea ei biologică de circa, să zicem, cincizeci de ani; aveai mai puține posibilități să te confrunți cu neajunsurile bătrâneții. Dar să lăsăm naibii considerațiile existențiale și să vedem cu ce ne-alegem de la „protectoarea

noastră cu ciorapii bubăți”, vorba Aglăiței. Mi-aduc aminte cum vorbeam cu Coana-mare. Îmi făcea cronica secolului trecut și pe-a celui actual: mondenă, artistică, literară. Tot ce spunea era nou și interesant. Ce mare povestitor era coana Luxița. Iar noi, cei tineri pe vremea aia, Gheorghe Hangan, Iancu Stein, Matei și cu mine discutam despre filosofia istoriei, despre esențialism – atât de la modă în preajma războiului al doilea, cum avea s-ajungă, după război, existențialismul – despre frumusețile și despre urâtenii vieții. Eram în stare să ne abstragem din contingent, care nici pe-atunci nu era o idilă. De fapt nu cred că omenirea a trecut vreodată printr-o fază idilică. Numai cine n-a trăit poate idealiza viața. Hai să ne-ntoarcem la Aglăița...”.

Între timp, Aglae împărțise „prada”, cum numea dânsa mana cerească neprevăzută, fiindcă „ciorapii bubăți” apăreau când cu gândul nu gândeai prin policlinică. Nu se putea conta pe ritmicitatea lor. Deci, apariția era o adevărată sărbătoare. În schimbul serviciilor pe care posesoarea le făcea contra cost, Aglae avea de introdus pe la toți doctorii din policlinică și pe „tușa” cutare și pe „nea” cutare, un neam întreg de prin împrejurimile Bucureștilor, de unde binefăcătoarea-și trăgea obârșia. „Toată „mafia” asta socialistă urmează modelul sicilian în frunte cu „Puiu”: „Noi și tot neamul nostru”. Deviza asta și câinii sunt singurele lui elemente umane”.

— Domnu' doctor, am împărțit așa ca să fie toată lumea mulțumită: doamna doctor Andreianu – două kile, c-a contribuit cu banii; dumneavoastră – trei și eu – restul, că suntem mulți. Eu și cu Costică, nu știu dacă mă credeți, da' nici nu gustăm. Vă supărați?

— Cum să mă supăr, Aglăițo, dacă-mi dai și nu-mi iei? Îți sunt recunoscător pentru oricât. Și nevastă-mea le dă cel puțin jumătate copiilor.

E drept că și Sânziana, noră-sa, de câte ori făcea rost de ceva împărțea cu ei, cu toate protestele Marinei.

— Nu ne pică nouă plocoane aici la „cu plată”, da', de bine-de rău, cu bani mai faci rost de câte ceva.

Aglae avea un aer mulțumit de sine și de viață.

Profesorul Șerban știa că Aglăiței tot îi mai pica o ciocolată, un pachetel de cacao, un săpun, una-alta, pentru-o programare fie „mai în față”, fie după ce se terminau bonurile.

Poate pentru că lucraseră mulți ani împreună, poate pentru că amândoi erau firi comunicative, profesorul Șerban se simțea lângă Aglae ca-n familie. Împărțea la făcută de ea reflecta noul „echilibru de forțe”. Pe vremea când erau amândoi la sala de operație, Aglae i-ar fi dat profesorului partea leului. Acum nu se mai constrângea la ipocrizii. Îi veni să zâmbească; și-n gând îi fu recunoscător Aglaei că din toată policlinica l-alesese pe el pentru împărțirea „prăzii”.

Oare Aglae-și dădea seama cât era de fericită – „fericită”! – cât de privilegiată de soartă că-și avea copiii (cu toate navetele lor), că-i avea pe lângă ea? Că-și vedea nepoții crescând, că, dacă avea zile, avea să-și vadă și strănepoții?

„Dac-am să am zile, de văzut pot să-i văd și eu din doi în doi ani, dacă mor mai ține balamalele să călăresc mii de kilometri”. Trebuia să recunoască, oricât ar fi făcut el pe eroul față de Marina și față de cei apropiați – fiindcă, la urma urmei, ce rost are să-ți furi singur căciula? – că nimic din câte-i fuseseră date nu-l schimbaseră mai mult în adâncul fibrei lui decât plecarea lui Mihai. Mai mult și decât băutura de care se cam apucase Tudor – și asta de când îi plecaseră băiatul și fosta nevastă-n America. La Marina observa o nestare aproape patologică. Se-apleca de sute de ori pe zi ca să pună-n cutia de gunoi și-o scamă. Aduna de pe jos și-un fir de praf. Se ducea după cotele de zahăr și de ulei în fiecare zi până ce le lua. Apoi, din partea asta se potolea până luna care urma. Cât Marina consultase toată mahalaua, se oferea câte cineva să le ia cotele cu buletinele-n mână. Marina avea totdeauna grijă să le-ntoarcă serviciul. Acum se ducea singură după ele. Lui Daniel i se rupea inima când o vedea că pornește iar cu căruciorul, altfel foarte comod și-ncăpător, cadou de la Mihai și de la Myriam. „N-ai putea să rogi pe cineva, sau să-i plătești să-ți ia cotele?”, o-ntrebase el într-o zi. „Să ne ia cotele. Tolstoi-bătrânul spunea că orice bun creștin trebuie să-și lustruiască singur încălțăminte și singur să-și verse oala de noapte. Orice bun cetățean al socialismului trebuie să-și facă singur cumpărăturile. Ca umilința și cozile să nu fie numai pentru unii. Noi, prostimea – la coadă. Nomenclatura – la magazinele cu circuit închis. Asta e o societate fără clase! Noi facem parte din prostime și n-avem dreptul să ne desolidarizăm de ea”. Se schimbaseră mult Marina. Toată viața nu citise alte romane polițiste decât pe-ale Agathe Christie. Nu-i plăceau lecturile care n-o îmbogățeau, care n-o puneau pe gânduri. Nu-i plăcea să-și piardă vremea cu lecturi care nu-ți lăsau nici o amintire. Acum intrase într-o adevărată confrerie de cititori de „polițiste”, care mereu schimbau cărți între ei. Când o-ntreba Mihai ce să-i trimită, îi răspundea invariabil: „Niște „polițiste”.. Alte cărți nu mai citea decât la recomandări exprese, după ce fuseseră „experimentate pe cobai”, cum spunea ea. Și la „video”, cadou și-acela de la Mihai, dacă după zece minute un film i se părea neinteresant, se ridica și pleca. Prefera să se-ntoarcă la „polițiste”, la tricotaj, la bucătărie. Gătea conștiincios, feluri muncite care-o țineau trei zile pe săptămână-n bucătărie. Făcea și dulciuri, dacă și când avea făină, pe care i-o procura din an în Paști, principalul furnizor, Duță, omul de serviciu de la bloc, țăran din împrejurimile Bucureștilor, dedat cu orașul, ca unul ce fusese portar de noapte la o-ntreprindere. Când ieșise la pensie de-acolo, ca omul învățat „cu servicii”, se angajase la blocul lor și devenise un personaj foarte important în viața familiei Șerban. Umbla Marina pe lângă el ca pe lângă un ou moale.

Mihai și Myriam erau un cuplu unit, slavă Domnului! Emigrarea nu-i dezbinase ca pe-atâția alții, care, la fiecare greutate – și greutăți sunt peste tot – se-acuză reciproc: din cauza ta am venit aici, tu ai fost cu ideea. Înfruntaseră adaptarea printre străini, încercând să-și facă unul altuia viața cât mai ușoară. Păreau să fi trecut examenele foarte bine. Ce era-n sufletul lor și cât îi costase despărțirea și plantarea lor de copaci adulți în sol necunoscut știau numai ei și

nu lăseau să se vadă care le fuseseră traumele, mai ales în fața părinților pe care sigur nu-i făcuseră fericiți. Cu toată adaptarea lor – în aparență fără fisură – pe profesorul Șerban îl duruse de câteva ori inima cât stătuse la ei. Radu, fiul cel mic al lui Mihai, se-ntorsese-ntro zi foarte indispus de la școală, un liceu de-nvățământ clasic, în care se făceau șapte ore de latină pe săptămână. Avusese o zi grea. Pronunțase iar latinește ca „pe românește” („și doar știți c-așa-i corect, cum pronunțăm noi”), îi făcuse profesorul observație și-l mai durea și capul. Ai lui îl crezuseră și nu-l crezuseră. Nu mâncase mai nimic la prânz, iar seara nu pusese fărâmă-n gură. „De ce nu vrei să spui drept ce ți s-a-ntâmplat? Convenisem că n-o s-avem secrete-ntre noi”, îl ispitise Myriam și-i luase mâna între mâinile ei. Băiatul stătuse pe gânduri: „Azi a fost ziua unui coleg. A tratat pe toată lume cu bomboane; pe mine – nu”; și plecase la el în odaie, fără să spună măcar „noapte bună”. Myriam se ridicase și pornise după el. Mihai o oprise-n ușă. Poate că dacă Daniel n-ar fi fost de față, Mihai și-ar fi nsoțit gestul cu-o explicație. Pentru prima oară de când se afla-n casa lor, Daniel Șerban se simțise-n plus. Radu, nepotu-său cel mic, ca și părinții lui, ca și fratele și cumnată-sa, Ana, vorbeau corect nemțește, cu-ncetineala omului care cântărește fiecare cuvânt într-o limbă ce nu-i a sa din născare. De câte ori Radu folosea câte-o construcție sintactică neobișnuită pentru limba germană, profesorii atrăgeau atenția copiilor străini din clasă – Radu fiind singurul – să vorbească acasă și să gândească, pentru o bună și cât mai rapidă asimilare, numai în limba germană. După accentul pe care-l avea Radu în românește, Daniel Șerban începea să creadă că pentru acea „bună și rapidă asimilare”, copiii lui vorbeau nemțește-ntre ei când n-aveau în vizită vreun bunic. De povestea cu bomboana, Daniel Șerban nu pomenise nimănui în România. După cum nu pomenise nici despre un meci de fotbal între nemți și olandezi, transmis la televiziune. „Bat ai noștri sau olandezii”, întrebase Mihai din bucătărie. „Ai noștri”, răspunsese Myriam. Acest simplu posesiv profesorului Șerban îi picase ca o măciucă-n moalele capului. „La urma urmei le mănâncă pâinea...”. Deși foarte culanți cu familia din România, Mihai și Myriam numărau fiecare creițar. Nu i-ar fi crezut niciodată-n stare de-atâta spirit de agoniseală și de economie: în țară nu erau așa. Acum își scriau într-un caiet tot ce cheltuiau și dacă nu le ieșeau câțiva pfenigi la socoteală, o refăceau de zece ori. La privirea uimită pe care Daniel Șerban nu reușise să și-o reprime, fiu-său se uitase-n ochii lui și-i explicase, cu un glas în care se ghicea părerea de rău: „Aici alt sprijin decât banul n-ai. Telefonul ne sună doar când ne chemăm unul pe altul din oraș, când ne cheamă Daniel (fiu-său cel mare) și Ana sau voi din țară”. Se oprise brusc din explicație și-și continuase calculele. „Cu timpul o să vă-nvățați. Toate lucrurile se plătesc pe lumea asta și nici pe toate nu le poți avea deodată”, spusese profesorul Șerban pe un ton de simplă constatare. Pe tineri – adică pe nepotu-său, Daniel, și pe nevasta acestuia, Ana, fiica din flori a Sânzienei, cu un doctor Pavel Vlas din Cluj – pe ei, Daniel Șerban îi văzuse mai puțin, pentru că locuiau separat de părinți, la care veneau numai în weekenduri. Daniel terminase Arhitectura și-și găsisese ceva de lucru; Ana era

studentă la „belle arte”. Văzându-i mai puțin, bunicul nu-și dăduse prea bine seama ce pantof îi strângea și pe dâșii. Oricum, creanga tânără mai ușor se-ndoaie. La o transplantare contează fiecare an în plus. Cât stătuse la Mihai, asistase și la ceea ce se chema o sărbătoare a vecinilor. Îl luaseră și pe el. Se bea, se mânca împreună pe pajiștile din jurul caselor, iar la un moment dat, în chip de fraternitate, se apucau în lanț unul de mijlocul celuilalt, se legănau și cântau iodlere.

Arhitecți, Mihai și Myriam lucraseră doi ani ca desenatori tehnici. Apoi, printr-un concurs pe care-l câștigaseră, izbutiseră să lucreze ca arhitecți.

„Ce le-o da Dumnezeu”, își spunea profesorul Șerban, pentru a-și muta gândul de la ei și pentru a-și înăbuși părerea de rău de-a-și vedea familia, dacă nu destrămată, oricum împrăștiată. „Fuge lumea din biata țară, mâncând pământul, ca de la ciumă. Fuge chiar de ciumă”. Problema rămânea mereu deschisă, ca rănilor-ncăpățânate sau ca fistulele care nu vor să se vindece și te sâcăie câte zile ai: cum se situează individul față de teritoriul provenienței sale, față de etnia lui, față deci de grupul larg căruia-i aparține, față de grupul mai restrâns numit familie. Care este raportul între fidelitate și opțiune? De ce o opțiune ar presupune mai multă fidelitate decât un dat în care te-ai născut. „Problema fidelității lor să și-o pună acuma nemții. Ce-ar face emigranții noștri dac-ar ajunge molima și-n Germania?”. Omul e-n permanent raport de subordonare față de istorie: istoria este destinul lui mare, din care destinul personal e-o fărâmă – fărâma decisivă a unei existențe. Din raportul ăsta permanent, de sclavie, omul mai încearcă din când în când să se emancipeze, de cele mai multe ori să păcălească și cu-aceeași ocazie să se păcălească. „Nu cred că-i ușor să mori și cine-și închipuie că știe, fără să-și fi văzut moarte cu ochii, se-nșeală, dar nici drumul pân-acolo nu-i ușor... Cei mai grei bolovani ai vieții sunt boala și remușcarea... Niște gânduri mai vesele sau măcar mai oarecare n-aș putea să am? Suntem relativ stăpâni pe scoarța noastră, dar nu și pe nucleu de sub scoarță, cum nu suntem pe bătăile inimii. În sfârșit. De multe ori, aste două cuvinte sunt expresia resemnării în fața neputinței. „În sfârșit...”. Pe vremuri făceau politică numai politicienii. Acum, politica este un agresor permanent care violează teritoriul cetățeanului. Acum, fiecare gând al omului este politic. Genetica face parte din destinul omului. Este chiar componenta sa esențială. Se luptă ca genetica să poată fi influențată. Rămâne de văzut dacă se va putea. Dar „genele” istoriei? Tarele ei, această hidoasă moștenire aveau să dispară vreodată? Putea omul să spere – nu numai în nou, ci în mai bine? Omul în fața destinului personal și-al celui colectiv – istoria. Principala problemă a existenței...”.

Lui Daniel Șerban îi plăceau romanul, teatrul, portretul, fiindcă povesteau destine.

„Să cer audiență la pașapoarte, ca să văd de ce-ntârzie răspunsul sau să-ngroș obrazul și să-l rog pe nepotul Sandei? Data trecută, când am ajuns întâmplător la el, s-a arătat plin de bunăvoință. Dacă am timp trec azi pe la Iancu și pe la Marioara”.

De câte ori se hotăra să se vadă cu Iancu Stein și cu Marioara – cuscrii lui din partea lui Mihai – lui Daniel Șerban îi venea să zâmbească, fiindcă venise vremea să-și amintească o replică auzită-n tinerețea lor.

Daniel Șerban, Iancu Stein și Gheorghe Hangan, interni la „Colțea”, se aflau în stația de tramvai de la Universitate când îl văd pe bibliotecarul-șef de la biblioteca Facultății lor, un domn totdeauna pus la punct – cămașă albă, papion – doctor în litere și-n filosofie, îl văd stând de vorbă cu-o doamnă bătrână. Vorbeau de una-de alta, se-ntrebau de cunoștințe comune. Între timp vine tramvaiul doamnei. Domnul Tomulescu, bibliotecarul, o ajută pe doamnă să se urce și-i spune: „Madame Ghioca, mai veniți și dumneavoastră pe la mama, să vă mai vedeți cât sunteți în viață”.

Daniel și Iancu izbucniseră-n răs. Gheorghe Hangan dăduse a pagubă din cap și citase: Râzi tu, râzi, Harap Alb...

Când Daniel Șerban și Iancu Stein își anunțau vizita unul altuia își spuneau neapărat: „Să ne mai vedem și noi cât suntem în viață”. Și de unde la tinerețe replica-i făcea să râdă, acum abia le-aducea un zâmbet firav și cam strâmb pe buze. Mereu le venea în minte glasul molcom al lui Gheorghe Hangan: „Râzi tu, râzi, Harap Alb...”.

Daniel Șerban și Iancu Stein nu-și anunțau telefonic vizita din cine-știe-ce preocupare protocolară, ci doar pentru a se-asigura că cel care urmă să fie vizitat era acasă. Dacă ar fi locuit în aceeași casă, ar fi venit unul la altul în halat și-n papuci.

„Bine că stăm la cinci minute unii de alții. Că suntem adunați – mai ales acum la bătrânețe”.

Marina și Marioara se duceau de multe ori una la alta în capot, peste care-și trăgeau repede pardesiul sau paltonul. Înainte de-a-și scoate pardesiul sau paltonul, Marina o-ntreba pe Marioara: „Pot să scot haina sau te compromit?”. Dacă mai era cineva de față își păstra haina și-și scurta vizita. Alteori se-mbrăcau elegant și se duceau unii la alții. „Facem și noi ca englezii, ne-am îmbrăcat de seară”. Când le făceau rost de bilete Sânziana sau Maria, mai ales Maria, care cunoștea și pe dracu' și-avea relații unde nu gândeai, mergeau împreună la teatru. Marioara-și punea bijuteriile, se gătea, cum spunea ea, „ca de pus în raclă”. Le dăduse fetei și nurorii aproape tot ce agonisise-ntr-o viață, dar își păstrase câteva și pentru ea: darurile de la Iancu. Știa câtă plăcere-i făcea lui s-o vadă că le poartă, giuvaiericalele amintindu-i împrejurările în care le cumpăraseră și i le dăruise. Marioara avusese o viață-n care să-nvețe că pentru bărbatul ovrei nevasta era cartea de vizită. De dragul lui, chiar dacă era bătrână, și tot nu trebuia să depună toate armele.

Marina-și împărțise între nurori cele câteva bijuterii dăruite de Coana-mare, Luxița Bantaș, bunica lui Daniel. Altele n-avusese. Oricum, socotea că-i trecuse vremea de purtat odoare, ea legând de vârstă orice idee de ornament. Și dacă ar mai fi avut giuvaieruri n-ar mai fi avut curajul să le poarte. Atâta lume rămânea fără căciuli pe stradă-n plină zi, încât gândul că cineva ar fi putut s-o urmărească pentru a-i smulge un lucru o făcea să renunțe, ca și vârsta, chiar

și la podoabe false: ideea de pagubă era nimic pe lângă cea de sperietură. Nu spunea nimănui, pentru a nu-ncărca memoria altora cu neajunsurile ei, dar fiecare zgomot i se părea suspect și-o neliniște, mai ales de când fusese jefuit apartamentul de subț al lor. „Acum treizeci de ani – ce spun eu, acum zece ani – nu mi-ar fi păsat. Vârsta, ce să-i faci!”. Și iar se-ntorcea cu gândul la fiu-său, Mihai. Plecarea lui îi zdruncinase încrederea-n viață. Lucrurile-ncepuseră să capete proporții de catastrofă. De dimineața până pe la două avea o stare de permanentă anxietate. Îi era frică să răspundă la telefon. După două devenea omul care fusese înainte – „înainte de ce?”. Înainte. Restabilirea proporțiilor lucrurilor.

Ultima infidelitate a lui Daniel, cu Dora Gabrian, o supăraseră mai mult decât toate. „Fiindcă mi-a trecut vremea și nu-i mai pot întoarce moneda”. Cât fusese tânără, deși n-o făcuse niciodată, lucrul s-ar fi putut întâmpla. Pentru prima oară de când trăia lângă el, Daniel făcuse-un lucru nesportiv, gândea Marina. „Nu-i frumos să-ți înșeli nevasta când a-mbătrânit: e ca și când ai trage în cineva care nu mai are glonț în armă”. Trecuse și asta. Acum nici nu-i venea să creadă că putuse suferi atât de mult acei doi ani până-i dăduse Dumnezeu Dorei gându' ăl bun să nu se mai întoarcă. Pe vremea tinereții și-a maturității, confidentă îi fusese Smaranda Hangan. În fața ei își descărca sacul. Marina știuse tot timpul că Daniel o iubea pe Smaranda. Bănuise numai că și Smaranda-l iubea. Cine putea-nțelege mai bine amărăciunile unei femei decât cea care iubea aceiași bărbat? Asta, pe de-o parte. Pe de altă parte, Marina voise parcă să-i deschidă ochii Smarandei, ca ea să știe pe cine iubea. Cu sau fără confidențele Marinei, relațiile dintre Daniel și Smaranda erau concepute după codul unui echilibru care, pentru nimic în lume, nu trebuia schimbat. „Cum se duce vremea, cum ne ducem noi, cum se duc toate”, își spunea Marina, uluită ca-n fața unei descoperiri.

Confidente ei, la vârsta apusului, erau Marioara și Sânziana. Niciuna nici alta n-aveau calmul, înțelepciunea și darul de-a o potoli și-a o liniști, pe care le-avusese Smaranda. Pentru Smaranda, căreia-i muriseră bărbatul și doi frați în război, care fusese dată afară din slujbă și din casă, și cu un copil de crescut, cu părinții deportați în Bărăgan, dramele unei femei înșelate erau minore, mai ales când bărbatul nu era mitocan. După toate jelanile, Smaranda-i puneă mâna pe umăr și-i spunea invariabil: „Sănătate să fie!”. Uneori îi era atât de dor de Smaranda. Când Marina-i povestea Marioarei – la vremea când se petrecuse, idila lui Daniel cu Dora Gabrian – Marioara se umplea de revoltă: de-atâta revoltă că, până la urmă, trebuia Marina să-i dea „Extraveral” Marioarei.

Sânziana o asculta cu un aer atent și recules și-i spunea calm, dar sub acest calm tremura parca o oarecare nervozitate: „Tanti Marina, toată viața a făcut la fel, și v-a apucat bătrânețea-mpreună. Te-a-nșelat, dar te-a respectat și v-ați înțeles fiindcă – afară de slăbiciune asta că i-au mai fugit ochii-ncoace și-ncolo – are calitățile pe care i le știi și te-a preferat tuturor femeilor, de vreme ce tot lângă dumneata este. Eu te-asigur că nu concepe viața fără dumneata”.

Cuvintele Sânzienei erau pline de bun-simț și de-adevăr, dar n-aveau darul mâinii pe care i-o punea Smaranda pe umăr. „Aparțineam altei generații”, își spunea Marina, când o compara pe Smaranda cu Sânziana. „O generație care nu se teme să fie tandră, chiar patetică, romantică. În petrecerile noastre de pe vremuri se cânta, se recita. Parcă nu era nici teama asta exagerată de ridicol. Nu ne temeam atât de mult unul de judecata celuilalt. Acuma pare că oamenii stau permanent la pândă, parc-abia așteaptă să se prindă și să se sancționeze unul pe altul. Mă uit la Sânziana. Țin la ea și ține la mine și, totuși, cum nu-și descarcă niciodată sufletu-n fața mea. Știu că Tudor bea și că nu e fericită nici cu el. Altă amărăciune a mea”.

Când își termină consultațiile și porni spre casă, profesorul Șerban îl găsi așezat pe scaunul de lângă ușă pe domnul Nicos Cațafani.

— Ce plăcere să vă văd, domnule Cațafani. De mult n-ați mai trecut pe la mine.

— Era să nu mai trec deloc. Am avut un „infarctus”.

— Slavă Domnului că l-ați trecut cu bine. Nu vreți să mergem în cabinet să mai stăm de vorbă?

— Am trecut pe-aici și-am vrut să vă salut.

— Sunteți cel mai dezinteresat vizitator meu.

Domnul Cațafani, după socotelile profesorului Șerban, era mai aproape de nouăzeci de ani decât de optzeci. Cronicar dramatic între cele două războaie, autorul unor memorii interesante și evocatoare pentru cine trăise epoca descrisă-n ele și incitând curiozitatea celor mai tineri, domnul Cațafani avea tolba plină de povești, de-ntâmplări trăite de el sau de alții. Povestea cu-aceeași detașare despre mesele luate alături de lumea artistică a Parisului, la „Ritz” sau la „Coupole”, pe vremea tinereții, ca despre anii de pușcărie fiindcă făcuse politică țărănistă; și ca despre cei de domiciliu obligatoriu în același sat de chirpici din Bărăgan cu bătrânii Dorobanții, părinții Smarandei Hangan; vreo șaptesprezece-n total.

— Domnule doctor, dacă nu mori de șoc în primul moment, cu orice situație te-obișnuiești. Aproape c-ajungi să ți se pară firească, își comenta el pățaniile.

În anii care-l despărțiseră de reabilitare și de obținerea unei pensii, noroc cu surorile lui, care nu-l lăsaseră să moară de foame. În Bărăgan nimeni n-avea nevoie nici de lecții de bune-maniere, nici de limbi străine, bagaj în care excela domnul Cațafani. Muncise la câmp ca toți locuitorii noii așezări.

În București, o locuință de la stat tot nu putuse obține.

— Nu m-au ținut curelele să bat la uși până la adânci bătrânețe.

Locuia la un particular, într-o garsonieră centrală.

— Față de locurile pe unde-am trecut, acum stau într-un palat.

De la una dintre surori, la care ținuse cel mai mult (cu toate că ea-și lăsase casa moștenire unor străini de care fusese foarte atașată) îi rămăseseră niște obiecte valoroase, pe care le vindea rând pe rând, cheltuind socotit.

Coabita cu-o doamnă, care-avea cam jumătatea vârstei lui, de ani și ani. Dânsa

nu se grăbea să pape tot, îl îngrija cu devotament și nici nu-i ținea socoteala banilor. În viața modestă pe care-o ducea, domnul Cațațani avea o singură excentricitate. Își invita în fiecare zi la „Athénée Palace” prietenii, supraviețuitori din generația lui, și le oferea o cafea și-o băutură.

— Domnule doctor, am ajuns la concluzia că orice moștenire pe care-ai lăsa-o pe lumea asta nu face cât o amintire frumoasă rămasă-n urma ta. Când am făcut infarctul mă gândeam la oamenii ăștia cărora le fac o bucurie și mă simțeam de parcă i-aș fi lăsat orfani. Nu puteți să știți, fiind și mai tânăr și din altă profesie, ce-a-nsemnat pentru gazetarul român dintre cele două războaie viața de cafea, conversația. Azi ar putea să pară o pierdere de vreme. Atunci nu era simplă vorbărie. Era un permanent schimb de păreri, schimb de idei, incitare a minții și-a curiozității, ca un ferment pentru gândire.

— Domnule Cațațani, iertați-mi curiozitatea, acumă când vă-ntâlniți, despre ce discutați?

— Mai tot timpul despre trecut. Unii vorbesc despre trecut, ca și când l-ar mai putea schimba. Strategi de cafea. Câteodată pare-o joacă de copii. De altminteri, mai toți avem vârsta la care-am avea tot dreptul să fi dat în mintea copiilor.

— Numai asta nu se poate spune despre dumneavoastră.

— Domnule doctor, fără să fie vorba de-o degradare-a minții, n-aș ști cum să numesc acest acut sentiment al trecutului, sentimentul ăsta aproape obsedant pe care-l am. Nu mai știu cine, întrebat odată câți ani are a răspuns: „Trei-patru, poate cinci-șase...”. „Glumiți”, i-a replicat cel care-l întrebase. „Deloc. Mă gândeam la anii pe care-i mai am de trăit, ceilalți nu mai contează”.

Profesorul Șerban simți tristețea cum îl năpădește.

Domnul Cațațani îl privi drept în ochi, îl pironi cu ochii lui albaștri, spălăciți, neașteptat de tineri, contrastând cu fața care, fără să fie prea ridată și să-i arate vârsta, era de-un alb nefiresc. Își dădu seama că spusele sale nu-l înveseliseră pe doctor; nici măcar nu-l lăsaseră indiferent. Asta era dezavantajul convorbirilor de la suflet la suflet. Ciudat era că oamenii simțeau mult mai mult nevoia să-și împărtășească amărăciunile și dubiile decât bucuriile. Spusese cineva cândva că nu-ți e prieten cel care nu-mparte cu tine și necazurile și bucuriile. Domnul Cațațani nu-l socotea pe profesorul Șerban prieten, ci un om pe care-l îndrăgea și la care se gândea totdeauna cu plăcere, ca la un interlocutor care știa să asculte, nu numai să vorbească, dintre cei ale căror rânduri se răreau din ce în ce mai mult. Generațiile mai tinere, atâta cât le cunoștea domnul Cațațani, nu mai aveau răbdare să-asculte: începând cu funcționarul public și terminând cu familia. Toată lumea părea obsedată de lipsa de timp. Ca o consecință, genul epistolar era pe cale de dispariție. Abia se mai îndurau oamenii să-și trimită unii altora o ilustrată din vacanță. Genului epistolar de dragoste îi luase locul telefonul.

Plăcându-i să vorbească și să fie ascultat, domnul Cațațani simțise nevoia unui interlocutor convins că mai poate-nvăța din spusele altuia. Nu se crezuse niciodată un oracol de-nțelepciune și se-arăta-ngăduitor cu cei care-l

întrerupeau; și nu le purta pică nici lor, nici aceluia care-l ascultau cu gândul aiurea.

Ultima lui experiență, infarctul – deși n-avea nimic original, dacă te gândeai la punctul de vedere medical – domnul Cațațani o considera cea mai importantă din viața lui și care merita dezvoltată unor oameni, cu tot cortegiul de gânduri pe care-l trăgea după ea, concluzia lui fiind că, oricât de bogată îi era imaginația, omului îi era greu să-și închipuie chiar totul.

Profesorul Șerban avea și vârsta și-nțelegerea și, mai ales, disponibilitatea de imaginație care-l făcuse pe domnul Cațațani să-l aleagă dintre multele lui cunoștințe spre-a-i dezvoltă gânduri pe care nu era dispus să le vânture-n fața oricui. Și-apoi, de necazurile lor și de-ale altora oamenii erau sătui.

— Oricât ți s-ar părea că ești de pregătit, nu ești. Atunci descoperi câte lucruri au rămas neterminate, câte gânduri nespuse. Te-apucă un regret sfâșietor. Luciditatea are avantajele, dar și dezavantajele ei. Un regret era de ordin intelectual. Dădusem o carte la o editură și nu numai că n-apucam s-o văd tipărită, dar nu știam nici măcar părerea redactorului despre ea. Apoi, regretul pentru durerea pe care i-aș fi pricinuit-o surorii mele, celor câțiva prieteni... Printre oamenii la care m-am gândit atunci erați și dumneavoastră. E greu să descrii în general cum se declanșează memoria, dar mai ales în clipele acelea. Dau năvală peste tine întâmplări, persoane, personaje din cărți. Îmi aminteam mereu un personaj din Ciurma. Nu-i mai știu numele. Cel care-ncearcă să scrie-un roman și nu reușește să treacă de prima frază...

— Cum de n-ați scris nici un roman, domnule Cațațani, dumneavoastră care, în Memorii, creați atâta viață, asemenea portrete? Încercă profesorul Șerban s-abată firul discuției, în care, de fapt ce putea spune el față de-o experiență prin care nu trecuse.

— Am încercat. Spre deosebire de personajul lui Camus, eu am trecut de prima frază. Am ajuns chiar la sfârșit, dar când am văzut ce-a ieșit, am azvârlit totul la coș. Un roman e altceva decât memoriile. E-o lume creată de tine. Eu mi-am cunoscut la timp limitele... M-am purtat bine. Nici lacrimi, nici lamentări. Totul aici și-aici, și-și duse mâna la inimă și la cap.

Se referea la infarct.

— Mi-nchipuiam că mai ales la vârste matusalemice, precum a mea, e mai ușor. Cel mai ciudat lucru e că ți se pare că te ia pe nepregătite. Acuma nu mă mai pot plânge că n-am fost avertizat... Când m-am întors acasă de la spital, întâi mi-am scos albumele cu poze în care nu mai umblasem de nu se mai știe când. O mare nevoie de rememorare înainte de-a uita. De-a uita tot. Apoi am început să recitesc lucruri care mă impresionaseră la vremea lor, s-ascult muzică și să-i văd pe cei câțiva oameni pe care are să-mi pară rău să-i uit.

Cum mergeau încet unul lângă altul, profesorul Șerban se opri și-i puse domnului Cațațani o mână pe braț.

— Cum e atunci?

Domnul Cațațani dădu din cap nedumerit. Nu se-așteptase la-ntrebare. Stătu o vreme să-și adune gândurile. Căuta să-și rememoreze fiecare clipă și să nu se lase antrenat de fantezie.

— Mai întâi, lumea se depărtează ca-ntr-un hău, parcă o soarbe ceva. Urmează un sentiment de singurătate, care nu seamănă cu nimic de până-tunci. Apoi vine clipa când se duce memoria. Când îți revii – ești uimit. Iar eu am fost chiar dezamăgit. Cred că așa se simte cine și-a ratat sinuciderea, Apoi începi să te bucuri de lumină, de sunete, mai știu și eu de ce, în sfârșit, că te-ai întors. E ca un miracol. Poate că și este un miracol.

Se lăsa câte o tăcere. Profesorul Șerban, deși ascultase multe relatări despre revenire, chiar și din moarte clinică, părea tulburat ca-n fața unei revelații.

— Odată cu mine se termină cu numele nostru. Am avut un copil, un băiat care-a murit la naștere. În tinerețe am fost însurat, apoi lucrurile n-au mai mers și ne-am despărțit.

Fuse-se nsurat cu-o actriță, vestită – între cele două războaie – prin talent și prin frumusețe. Se lansase-n teatru cu numele Cațațani și continuase să-l poarte și după despărțirea de domnul Cațațani.

— E greu să spui cum începe despărțirea sufletească între oameni. Lănceput apar doze homeopatice de nemulțumire și de contrariere; și ele cresc, se umflă, dospesc până-acoperă totul, se-ntind ca o iederă sufocantă. Rațional poți să-ți dai seama că n-ai dreptate, dar sufletul nu se mai poate-ntoarce de undea plecat. Mi-a părut rău totdeauna după nevastă-mea și ei după mine, dar împreună n-am mai fi putut trăi. Uneori, sufletul omului e-atât de inexplicabil. Odată cu tine se duce o parte din memoria lumii. Atunci am regretat mai mult ca oricând că nu las pe nimeni în urma mea, pe nimeni căruia să-i fi trecut o parte din această memorie. Așa a fost să fie.

Domnul Cațațani îl privi în ochi pe doctorul Șerban ca și când i-ar fi cerut iertare.

— Domnule Cațațani, ați scris niște cărți, așa că v-ați lăsat memoria în ceva. E ca și când ați fi depus-o la o bancă.

— Domnule doctor, banca asta poate da oricând faliment. Altfel spus, nu mi garantează nimeni că, după ce-au să se stingă generațiile care-au avut de-a face fie cât de puțin cu ce-am scris eu, are să mă mai citească, măcar din plictiseală, cineva. Eu nu-s un scriitor. De ce să mă-mbăt cu apă rece... Între memoria transmisă pe viu și memoria scrisă e-o deosebire ca între... știu eu... o iubire trăită și una povestită. Eu mi-aduc și azi aminte vorbe de-ale bunicilor mei, deși nu i-am cunoscut. Mi le-au trecut mama și tata...

— Și-n memoria familiei rămâi o generație-două. Apoi, straturile memoriei se suprapun. Cele noi le-acoperă cu totul pe cele vechi...

Profesorul Șerban se gândi cât avea să mai dăinuie el în memoria celor trei nepoți ai lui. Doi – în Germania, unul – în America. Și-i închipui traducându-le copiilor lor, unii – în nemțește, altul – în englezește, cuvinte de-ale lui; o ipoteză față de-o certitudine. Ipoteza că ei s-ar mai fi ostenit să-l

citeze. Certitudinea că strănepoții n-aveau să mai știe românește. Poate ceva rudimentar, precum marinarii și chelnerii.

— Domnule Cațafani, pe lume puține-s certitudinile. Aș zice că doar una singură, pe care-o știm cu toții de la-nceputul vieții. Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, celelalte țin mult de hazard. Îndrăznesc să spun că toate. Față de tineri n-aș rosti asemenea cuvinte, fiindcă socot că n-ai dreptul să retezi aripile nimănui. Spuneați că odată cu dumneavoastră vi se va stinge numele. Eu am un fiu aici, al cărui fiu este cu mamă-sa-n America; și mai am un fiu cu fiii lui, doi, în Germania. Nepotul din America-și scrie numele cu sh, cei din Germania cu sch...

— A, da, ca să se citească ș.

— Ca să se citească ș. Odată cu fiu-meu de-aici și numele nostru o să se stingă.

Se uitară unul în ochii celuilalt și avură un zâmbet care voia să-nsemne că paguba făcea parte dintre regulile vieții.

Era o zi senină, cu soare molcom. Dacă n-ai fi văzut copacii ruginiți, n-ai fi știut să spui dacă era primăvară sau toamnă.

— Nu vi se pare că azi e primăvară, domnule Cațafani?

Profesorul Șerban învălui cu o privire mângâietoare cerul.

— Primavčra, gioventù dell'anno: gioventù, primavčra della vita”.

„Primăvară, tinerețe a anului; tinerețe, primăvară a vieții”. Ce frumoasă banalitate.

Domnul Cațafani se însenină și se uită cu-ncântare la strada liniștită pe unde mergeau, mărginită de castani și de tei.

— Norocul meu în viață mi-a fost firea. Am înțeles și binele și răul. Și, de când mă știu, am fost îndrăgostit. Și n-am fost rău de pagubă. Sunt un fel de Zorba.

— Firea proprie-ți poate fi cel mai mare dușman. Firea și vremurile... Domnule Cațafani, din Memoriile dumneavoastră și din discuțiile pe care le-am avut din când în când, mi-am dat seama că aveți o gândire politică realistă. Ce credeți de congresul ăsta care-ncepe poimăine? Putem trage vreo nădejde?

— E drept că șandramaua se clatină jur-împrejur. Primii care și-au dat seama că nu mai merge cum a mers au fost rușii. Ca să folosesc un termen monden, ei au dat tonul. Eu aș vrea din tot sufletul să mă-nșel, dar nu-mi pun nici o speranță-n congresul ăsta. Bune-rele, alte partide comuniste au mai avut, parțial, câte-o reacție față de conducere. La noi – nimic. Să-l dea jos pe ăsta n-ar putea decât Partidul, Securitatea sau Armata. Dar dintre ăștia nimeni nu e dispus să-și piardă scaunul și ceea ce implică el: salarii pe care nu le cunoaște nimeni, călătorii, burse, vile, magazine speciale și, mai mult ca orice, puteri discreționare; n-au de dat seamă nimănui și n-ai cui să-i reclami. Domnule doctor, nimeni nu dă puterea din mână de bună-voie. E un truism. Pe ăsta ori îl dau jos rușii, dar – după ce se-ntâmplă și la ei – nu prea au timp de-așa ceva, ori o să fie baie de sânge, cu sau fără concursul lor. Și nu uitați că lumea este implicată și interesată-n sistem. Chiar printre dumneavoastră,

printre medici, sunt foarte mulți interesați în sistem. Unii dintre colegii dumneavoastră câștigă mult mai mult decât ar fi câștigat în capitalism: nu plătesc nici un impozit pe câștigul „de la om la om”. Tatăl meu a fost unul dintre cei mai buni doctori din Brăila. Avea cabinet, i se plăteau consultațiile; nu exista plafon de câștig. Dar pe orice bănuț plătea impozit. Nu vă spun nici o noutate, că nu v-ați născut după 23 August. E foarte multă lume interesată-n sistem, indiferent de discursurile pe care le ține fiecare-n familie sau între prieteni, ba chiar și la cozi și-n tramvai. Domnule doctor, un defect al nostru, al intelectualilor, este cel de-a crede că toată lumea gândește ca noi. Comunismul ne-a fost impus de ruși, dar a făcut aderenți, unii – sinceri la-nceput, iar după aceea „circumstanțiali”; și sistemul s-a-nșepenit bine-n scaun, fiindcă bine-n țara asta n-a fost nici înainte. Dumneavoastră ca și mine am fost oameni bogați, întrebați-mă pe mine, care-am fost în campanii electorale înainte de dictatura lui Carol al II-lea. Câtă mizerie am văzut e de neînchipuit. N-a fost bine și n-o să fie niciodată. Au constatat niște sociologi că o treime din populație stă pe loc, una coboară, una urcă. Să nu-i uităm pe cei care-au urcat, care-au stat cu vaca-ntr-o odaie și-acum stau „la bloc”, în frig de cinci ani încoace, dar „la bloc”. Subtilitățile ideologice sunt apanajul și slăbiciunea noastră, a intelectualilor. Cam așa cred eu că stau lucrurile. Mă tem că mâine, dacă s-ar face alegeri libere cu tot O. N. U.-ul aici ca observatori, tot Ceaușescu ar ieși. Oricum, comunismul, indiferent de firmă. Văd că nu vă vine să credeți.

— Domnule Cațafani, s-admitem că scăpăm de nebun, pe cale pașnică, poftim că moare de moarte-bună: îl plângem, pardosim strada cu flori pân' la mausoleul ăsta pe care și-l face. Îl îngropăm. Credeți că nici atunci nu s-ar schimba nimic?

— Teamă mi-e că nu.

— Cum adică? Ar rămâne mai departe partidul – mare și tare? N-ar apărea nici o opoziție?

— O opoziție?! De unde? Și cui să se adreseze, domnule doctor? În orice comunicare există un emițător și-un receptor. Să zicem că emițătorul ar exista, deși nu văd ce partide viabile și capabile să conducă pot s-apară peste noapte dintr-o societate care nu mai are o gândire politică de tip constructiv, ci numai una de tip distructiv: adică, vrem moartea lui Ceaușescu, dar nu știm ce să punem în loc. Asta-n privința emițătorului. Gândiți-vă cui s-ar adresa aceste partide, apărute peste noapte, care le-ar fi receptorul: un popor care, de 45 de ani, nu mai știe ce este democrația, relativă, atâta câtă este să zicem în Occident și câtă a existat și la noi înainte de dictaturi. Te adresezi unui popor căruia, consecvent, 45 de ani i s-a spălat creierul. Vă dați seama-n ce derută s-ar afla omul simplu care de 45 de ani nu mai știe s-aleagă? Teamă mi-e c-ar alege tot partidul comunist care, evident, și-ar da două-trei bidinele pe vechea firmă. Și asta nu doar vechii profitori, ci și oamenii cei mai cinstiți și mai năpăstuiți de comunism. Drepturile civile, democrația se-nvață ea o limbă străină, treptat-treptat. Am citit o carte a unui sud-american, Un veac de singurătate îi zice. Într-un sat dă o molimă: oamenii uită cuvintele. Cât încă n-

au uitat totul, se-apucă și scriu pe obiecte numele obiectelor. Când molima trece, ei învață să vorbească din nou citind ce scriseseră înainte de uitare. Din nefericire, pe oricâte obiecte ai scrie numele unor noțiuni, dacă le-ai uitat, nu le poți reînvăța instantaneu, dintr-o aruncătură de ochi.

— Vorbiți ca fiu-meu din Germania. El nu mai crede-n viitorul acestei țări.

— Eu cred în destinul acestei țări, dar viitorul ei apropiat mi se pare tulbure și-nvolburat. Într-o zi, țara asta o să-și ridice din nou capu-n lume. Numai că noi n-o să mai fim pe-aici. Cu tot procentul de prostie – această uriașă forță mondială, cea mai mare dintre toate – cu tot procentul de dezinformare și de incultură – aliatul cel mai important al totalitarismului – cu tot procentul de rea-credință, în lume se mai face și lumină, exact atunci când oamenii, socotind că nu mai au ce pierde, ies în drum să moară. Asta e fulgerul care sparge bezna. Să dea Dumnezeu să mă-nșel și să vină și la noi binele pe pantă lină!

Când vorbiseră de infarct, de mesagerii de dincolo, nu fuseseră mai triști decât acuma.

— Dac-ar fi să iau viața de la-nceput aș face o meserie legată de știință, domnule doctor. De bine, de rău, unu și cu unu fac doi sub orice partid și-n orice regim. Și nu m-aș mai implica în nimic. Omenirea ar duce-o mai departe și fără părerile mele. Iar în politică nu m-aș mai băga, nici dac-ar veni Iisus Cristos să-nființeze vreun partid. Între intimi, Titulescu avea două vorbe: „În politică nu e obligatoriu să fii canalic, dar nici caracter nu poți să ai”. Asta-i una. Și-a doua: „Politica e un bordel în care există-n mare două posibilități: ori schimbi firma și păstrezi aceleași „fete”, ori lași firma și schimbi „fetele”.. Toate astea le-am înțeles în pușcărie: treispe ani am avut timp să meditez.

— Nu v-ați gândit niciodată să plecați din țară după ce-ați ieșit din pușcărie?

— Deși sunt grec sută la sută, pentru mine asta este țara mea. N-aș mai fi avut energia să mă-nvăț cu defectele altei nații. Îmi pare bine că sunt bătrân și c-am să mor.

O spusese pe tonul cuiva care pregătea o farsă de care să se amuze o lume. „Și eu sunt bătrân și-am să mor”, se gândi profesorul Șerban și-l cuprinse o stare de liniște și de-mpăcare cu sine și cu lumea. Ce bine că-l întâlnise pe domnul Cațafani. Credea atât de mult în puterea întâlnirilor: benefice sau malefice, dar în marea lor putere, în clipa revelației, a cotiturii destinului ori măcar a luminării gândului.

Își spuseră la revedere în Piața Rosetti, lângă ceainărie.

— Ce faceți acum? întrebă profesorul Șerban, nu doar de conveniență, ci pentru că era chiar curios să știe.

— Mă-ntâlnesc la „Athénée Palace” cu „băieții”, câți au mai rămas.

Profesorul Șerban se uită în urma domnului Cațafani. Bine legat, aproape scund, cu aripile pardesiului fâlfâind, privit din spate, domnul Cațafani părea o caravelă înaintând pe-o mare liniștită.

„Să-i dau bătaie la carte. Avertismentele și uitarea nici nu știi când vin”.

Pe urmă se gândi cu plăcere că se-ntoarce-acasă-ntre lucrurile pe care le-avea atât de bine plasate-n memorie și de care se simțea atât de legat. Și se gândi cu tandrețe și la Marina, care, la ora aceea, poate că terminase de trebăluit prin bucătărie.

Când își mută sacoșa dintr-o mână într-alta îi păru rău că nu-i oferise și domnului Cațafani un pachet din prada agonisită de Aglae. Uitase cu desăvârșire și că ducea și ce ducea.

Apoi avea de cugetat cum să-și împartă după-amiaza între doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Sanda Băncilă, spre care-l mâna nu numai plăcerea de-a o vedea, ci și interesul cu nepotul ei, colonelul de la pașapoarte. Noroc că toate trei stăteau aproape de el. Drumuri scurte, pe care le făcea pe jos.

La Sanda Băncilă avea să treacă la urmă, fiindcă vizitele-n casa ei se lăsau totdeauna cu amintiri, ca-ntre oameni care se cunoșteau de-o viață.

De baba Zinca, de baba Colina, slujnicele Coanei-mari de la moșie, ca și de Sanda – Lisândrina pe vremea aceea – se legau unele dintre primele amintiri ale lui Daniel Șerban, poate chiar primele în afara celor de familie.

Cea dintâi amintire era legată de magnolia din curtea casei părintești, casă căreia cei vechi din cartier, pe când era el copil, încă-i mai spuneau „casa Mavros”, după negustorul grec care-o construisese, moștenită de la Ienache Krețulescu, străbunicul lui Daniel Șerban, prin căsătoria cu Melina, văduva grecului. Daniel se vedea în costum de marinar încercând să rupă flori din magnolie și-o auzea pe Fräulein strigând „Nein, nein!”. Și-acum, în orice-mprejurare, de câte ori vede un roz-movuliu, amintirea învie. „Azi ești copil, mâine – moșneag. De foarte multe ori mi se pare că mi-am visat viața, că între atunci și acum n-a putut trece atâta timp adevărat, că e o-nchipuire. Nu sunt deloc original. De câte ori nu mi-au spus oamenii: „Nu știi când a trecut viața”. Eu chiar că nu știu. Uneori îți vine să crezi că ești un produs al închipuirii. Să lăsăm solipsismul”, își spunea el, pentru a-ndepărta gândurile care-i aduceau o stare de neliniște și de nemulțumire. „E greu să recunoști că ți-a trecut vremea, că lumea e-a tinereții și-a maturității, că, la un moment dat, te simți un tolerat. De-altminteri se fac toate eforturile în direcția asta. Nu te-ar lăsa nimeni să i-o iei înainte pentru că ești bătrân. Asta-i doar simptomul”.

Zinca și Colina, deși aveau copii în sat, locuiau la „curte”. Rămăseseră de tinere văduve și, fiindcă o duceau greu, le luase pe lângă ea coana Luxița, căreia bătrânii satului îi spuneau domnișoara; le luase la conac, la-nceput cu ziua, până ce-și văzuseră amândouă copiii la casele lor; apoi se mutaseră cu totul la „curte”. Zinca, femeie mare și voinică la vremea ei, mergea dreaptă și la bătrânețe, pe picioarele groase și strâmbe, care se mișcau încet de parc-ar fi călcat pe ouă. Colina, mărunță și subțirică, ajunsese un nod, capul rămânându-i cât pumnul. Dinți nu mai avea de mult. Cât era vreme frumoasă stăteau mai tot timpul amândouă la soare și scărmanau lână, depanau scule pe vârtelniță ori făceau gheme.

— Ce fomeie-am fost eu, Zincă, îți mai aduci aminte?

Zinca dădea din cap. Își aducea, nu-și aducea aminte, cine știe.

Când scăpa vreo pasăre sau vreun purcel din ogradă în curtea conacului strigau amândouă-ntr-un glas:

— Fire-ai alimănit! și-azvârleau cu câte-un bețișor sau cu câte-o piatră.

Coana Luxița se uita la ele cum se stingeau încet și spunea și pentru ea – dar mai ales pentru cei din jur, ai familiei, ca să știe ce-aveau de făcut în cazul că ca s-ar fi prăpădit: „Omul unde-a muncit acolo trebuie să moară!”.

De multe ori – luate de soare și de monotonia mișcărilor lente, Zinca și Colina așteptau. Când se trezeau păreau uimite: că n-oi fi adormit? Și se-apucau iar de lucrul lor domol. Alteori scoteau fasolea și mazărea din păstăi.

— Zinco, om mai apuca noi primăvara?

— Om apuca-o.

— Eu mi-am făcut pânza, pomneții, tot. Ei – do'r tronul și lumânările. Și mi-am dat și sărindar.

— Și eu.

Zinca era scumpă la vorbă și nu zicea nimic ne-ntrebată.

— Cică Gogu lu' Dragomir s-ar fi făcut strigoi. Cică vine noaptea de-i sparge nevesti-sii lemne.

Zinca-și scuipa-n sân.

— Păi să-l dezgroape și să-i înfigă par în inimă, își ieșea ea din muțenie.

— Să-l dezgroape.

Poveștile aste cu strigoi și le spuneau numai ziua, ca să aibă timp să le uite pân' la vremea somnului.

Se-nviorau nițel când pomeneau de Gogu al lu' Dragomir sau de alt strigoi, pe urmă iar așteptau.

— Om mai apuca noi primăvara?

Sanda Băncilă – Lisăndrina pe vremea aceea – era una dintre numeroasele fine ale Coanei-mari; fată de chiaburi, care venea destul de des pe la conac după ouă de curcă sau de rață de pus sub cloșcă, după câte-un bulin de „dor de cap”, după una, după alta, și de multe ori numai așa de drag de-a sta de vorbă cu nașă-sa și de-a ciuli urechile când veneau de la București fata coanei Luxița cu ginerele, cu cei trei copii, Daniel, Matei, Marie-Jeanne și cu „fraila”.

Daniel își amintea ceva bălai cu pielea arsă și cu sprâncenele decolorate de soare, peste două pete albastre, zuluți ca mierea pe lângă urechi și-o coadă groasă pe spate, legată jos cu fundă, și de niște brațe pietroase care-l ridicau și-l strângeau la piept, cu toate privirile dezaprobatoare ale guvernantei. Fräulein Ilse. Lisăndrina nu-ndrăznea să-l sărute. Îi spune doar „Hopa sus!”, îl ridică-n aer de câteva ori. Închidea o dată ochii apăsat, spre a-i da de-nțeleș că era destul, și-l puneă jos. Cum pleca fata acasă. Daniel se-ascundea-n colțul unei camere, se-așeza cu fața la perete, suspina înăbușit și i se-nnodau lacrimile-n bărbie.

Alor casei, când îl vedeau botos și plâns, le spunea că s-a lovit.

Într-o bună zi, Lisăndrina venise la conac însoțită de-un sublocotenent pe care i-l aleseseră părinții de bărbat. Daniel, la cei trei ani câți avea pe-atunci, nu știa ce-nseamnă să se mărite o fată. Înțelesese doar că sublocotenentul avea să i-o ia pe Lisăndrina; i se oprise inima-n loc; când își revenise, dăduse să fugă dar îl apucase bunică-sa de mână.

— Ce e, puiule, te-ai speriat de domnul sublocotenent?

Încremenise: lipit de poalele coanei Luxița, cu ochii-n pământ, unde nu vedea decât picioarele Lisăndrinei în pantofi negri cu baretă și pe-ale sublocotenentului, în cizme de lac cu pinteni.

La plecare, Lisăndrina-l luase-n brațele ei pietroase, îl strânsese la piept și-i șoptise la ureche: „Las' că mai viu eu încoace!”.

Daniel ajunsese la liceu și încă-i apărea o vedenie bălană cu coadă groasă legată jos cu fundă.

Afară de Florica Vărbănescu, brună cu ochi de căprioară umbroși (scălțați parcă de-o perdea de lacrimi), într-o făptură catifelată, coborâtă ca dintr-o gravură de epocă, toate femeile pe care le iubise Daniel Șerban avuseseră ochi albaștri.

CAPITOLUL DOI.

Costea Geambașu, om avut și gospodar de frunte din Cernați, avea-ncredere-n sine, încredere-n averea lui și voia să-și vadă fetele cucoane. Le lăsase să facă școala primară; fiind frumoase și cu zestre, nu socotise că trebuie să le mai împuieze capul și să le strice mințile pe la oraș, pe la cine-știe-ce școli. Dacă ar fi avut băieți ar mai fi stat în cumpănă. Fiindcă n-avea de gând să-și dea fetele după oameni din sat, că nu era nimeni pe potriva lui, nu le lăsase să se prindă-n horă când le venise vremea și nici să stea la taină cu fetele de vârsta lor.

Cum se ridicaseră nițel, nu le mai lăsase să umble desculțe nici pân' la fântână, le cumpăraseră mașini de cusut care făceau și broderie și festoane, le cumpăraseră gherghefuri, modele desenate pe canava la care să migălească: modele cu femei durdulii ca niște baloturi, înfășurate-n pânzeturi, stând pe margini de fântâni țâșnitoare; ciobani și ciobănițe păzind oile; doamne și domni îmbrăcați ca pe ale vremuri, stând la taifas; flori în coșuri sau în vase. Aveau fetele ce lucra pân' la bătrânețe. Covoare le comandase la călugărițe, că nu se afla nici o femeie meșteră la țesut să le-ntreacă. Alea ce treburi aveau decât să bată toaca și să țesă? Zestrea fetelor era gata rânduită pe lavițe, până-n tavan. Stive de perini, de așternuturi, iar covoarele – făcute suluri prin toate colțurile casei. N-aveau decât să le vină pețitorii.

Lisăndrinei îi era drag un băiat din sat cu vreo cinci-șase ani mai mare decât ea. Băiat de văduvă, cu doi frați mai mici, fără stare, Ion al lui Ghimirlie îi ținuse calea lui Costea Geambașu într-o duminică, la ieșit din biserică.

— Neică Costeo, să trăiești!

— Și tu, Ioane.

— Ce mai faceți, cum o mai duceți?

— Bine, mulțumim de-ntrebare, da' voi?

— Apăi și noi.

Costea grăbea pasul. Ca omul care n-are vreme de pierdut nici în zi de sărbătoare.

Lui Ion îi asudaseră mâinile. Aci strângea pumnii, aci-și ducea mâinile la bete, iar de uitat nu mai știa-ncotro să se uite.

— Neică Costeo, ce-ai zice dumneata dacă mi-ai da-o pe Lisăndrina?

Îi tremurase glasul ca la figurile de baltă. Costea mai mult bănuise ce spusese flăcăul, mai mult bănuise decât auzise.

— Mă' Ioane, eu cu fetele mele mă uit sus, da' sus de tot. Ia-ți gândul, băiete, și s-auzim de bine. Nu e cu supărare.

Îi văzuse lume destulă stând de vorbă și, fără s-audă, îi dusese pe mulți mintea cam ce-și putuseră spune Costea cu Ion. Mare lucru nu era s-ajungă vorba și la urechile Lisăndrinei, care l-ar fi luat pe Ion și numai pe el. Ca să-l ia cu voie nu se putea. Numai să fi fugit amândoi. Dar Ion nu se-ncumeta s-o fure, ea nu s-ar fi-ncumetat să se ducă după el.

Costea Geambașu nu-și bătea nevasta nici fetele. Din ochi le strunea. Dacă ridicase glasul de două-trei ori la ele. Pe Lisăndrina o ceruseră, pe rând, un învățător, un popă și-un moșier care-și părăduise averea și mai rămăsese doar cu câteva pogoane în preajma conacului. Costea primise pețitorii, că nu puteai da pe ușă-afară omul care-ți intra-n casă cu vorbă bună, dar cum veniseră așa plecaseră. Nu-i convenise nici un „pretendent”. Pe Floarea nu i-o cerea nimeni. În orice casă rânduită se mărita-ntâi fata a mai mare. Costea, deși dornic să le vadă la casa lor, nu se grăbea. Lisăndrina avea paispe ani, Floarea – treișpe. E drept că la anii lor, altele-aveau copii. Să fie sănătoase, aveau să aibă și-ale lui când avea să le vină ceasu'.

Într-o zi, un unchi de-al Caterinei a lui Costea Geambașu venise dintr-un sat de lângă București cu vorbă de la un sublocotenent. Omul trimisese-ntâi călător, că altfel n-avea rost să se-arate unde nu era dorit.

Costea, după ce-l întrebuse pe călător din fir în păr cum și ce era cu „sublocotinentul”, se-nvoise să-i primească.

Îmbrăcat ca de paradă, cu pelerina bordată cu astrahan pe-un umăr, în tunică, roșie cu găitane negre și cu nasturi aurii, strânsă pe talia subțire, încălțat cu cizme de lac împodobite la despicătură sub genunchi cu-o rozetă aurită, sublocotenentul Dumitru Băncilă, însoțit de unchiul Caterinei, își zornăise, într-o duminică de toamnă, pintenii și sabia în fața lui Costea Geambașu și-a nevestii-sii.

— Dați-mi voie să mă prezint: sublocotenent Băncilă Dumitru din cavalerie, pentru dumneavoastră Mitică. Sublocotenentul dăduse să-i sărute Caterinei mâna. Ea și-o trăsese și și-o pusese peste gură.

Se-așezaseră la masă în odaia-bună și vorbeau despre vreme, despre recoltă, despre războiul cu bulgarii și despre celălalt, ăl nou, care-ncepuse-n iulie și, după cât se spunea prin lume și cât se-nțelegea și din ziare, ne bătea și nouă la ușă. Dacă războiul chiar bătea la ușă – să i-o mai dea pe Lisăndrina, să nu i-o mai dea? – îi venise lui Costea un gând. Nici să nu se mărite bine și să și

rămână văduvă și cu vreun copil, Doamne ferește! Dacă era să rămână văduvă, rămânea și după altul. Se măritau ele văduve și mai urâte și mai bătrâne și mai fără avere.

— Caterină. Adu, fa, ceva de-ale gurii.

În jurul pastramei, al brânzei, al cărnii scoase din garnița cu untură, la miros de țuică veche de prune, galbenă ca untdelemnul, se luaseră iar cu vorba.

La un moment dat, când tăceau cu toții, sublocotenentul se ridică în picioare.

— Domnule Geambașu. Mă gândesc eu că ar fi momentul să discutăm chestiunea pentru care mă aflu aici împreună cu binevoitorul dumneavoastră unchi.

— Păi da, zise Costea Geambașu proptindu-se cu nădejde-n scaun de parc-ar fi vrut să-l lărgească ori să-l adâncească.

— Dacă părerea pe care v-ați făcut-o despre persoana mea este favorabilă, să vorbim despre condiții.

— Să vorbim.

— După cum cred că v-a spus unchiul dumneavoastră, eu dispun de cariera mea, de-o casă-n gura Oborului la București, de la răposații mei părinți, negustori onorabili, și de ceva economii. Dumneavoastră ce-i dați domnișoarei?

— Treizeci de pogoane prima-ntâi – pământ ca alifia, de crește grâul de nu te vezi din el – și lucruri de-mbrăcat casa de s-aveți zile să le rupeți și i-om lua și paturi, masă dac-o mai fi nevoie.

— Dați cincizeci de pogoane, zise sublocotenentul.

— Păi cum să-i dăm? Că mai avem o fată.

— Știu. Dați cincizeci și batem palma.

— Nu pot.

— Mai dă, Costeo, și tu ceva, mai lasă și domnu' sublocotent, mai pune rumâne, mai lasă jupâne, c-așa se face treaba.

— Mai mult de treiș'cinci nu pot. O mai am și pe-a mică și n-om rămâne nici noi, ăi bătrâni, în sapă de lemn.

— Domnule Geambașu, zise sublocotenentul târziu, ca după multă chibzuială și ca și când le-ar fi făcut un mare hatâr, domnule Geambașu, să nu fie nici pe-a mea nici pe-a dumitale: dă-i patruzeci și batem palma.

Costea lăsă bărbia-n piept, își puse mâna-n creștet și-o apăsă cu degetele răsfirate și spuse „Fie!”, de parcă și-ar fi smuls vorba din rărunchi.

Bătură palma.

— Dar domnișoara ce zice?

— Zice ce zicem noi.

— Aș vrea s-o cunosc și să mă conving că nu e-mpotriva voinței sale.

— Caterină, du-te, fa, și adu fata.

Lisăndrina și Floarea luară o ușă-n cap când ieși Caterina s-o aducă pe a mare la vedere. De când trecuse Caterina cu de-ale gurii pentru oaspeți, ele nu-și mai dezlipiseră urechea de ușă.

Lisăndrina intră-n odaia-bună cu capu-n pământ, pierită de frică. Semăna mai mult a oaie dusă la tăiere decât a fată venită să-și vadă mirele. Îi clănțăneau dinții.

— Sărut mâna, domnișoară.

Ea dădu din cap, dar nu-i întinse mâna. Oamenii în sat își dădeau bună-zuia dar numai rareori își dădeau mâna: când nu se văzuseră de mult, când se despărțeau, bărbații când făceau vreun târg, înainte de-a bea adălmașul...

Nu știa nici ce să facă, nici ce să spună. Îi tremurau și mâinile și picioarele. Parcă stăteau s-o apuce frigurile. În primul moment, sublocotenentul se uitase la ea cu-o privire solemnă, impusă de importanța momentului. Încet-încet privirea i se-nmuie în fața fetei necunoscute și blonde care, dacă n-avea nimic împotriva, cum era de presupus, îl lua de bărbat. Sublocotenentul își trecu degetele peste mustața neagră și deasă, tunsă scurt, ținând până la colțurile gurii. Îi veni să se ducă lângă fată și să-i ridice bărbia ca să-i vadă privirea care căta-ncăpățanată în jos, dar se gândi că așa ceva nu se făcea la o primă vedere și c-ar fi speriat-o. Trebuia s-o ia cu binișorul și cu vorbă frumoasă. Își mai potrivi o dată mustața, tuși pentru-a-și drege glasul și-și luă inima-n dinți:

— Domnișoară, părinții dumitale mi-au făcut onoarea să-mi acorde mâna dumitale. Eu, cum să spun... aș vrea să știu dacă dumneata ai ceva împotriva acestei căsătorii.

Fata nu-ndrăznea nici să răsufle; mâinile și picioarele-i înțepeniseră.

— Răspunde, Lisăndrină, când te-ntreabă don sublocotent, spuse Costea cu glas care-și dădea osteneala să fie blând.

— Păi, ce să spui? șopti ea tot cu ochii-n pământ.

— Spune că nu te dăm cu de-a sila.

Fata ridică dintr-un umăr.

— Spune, fa, că nu te mănâncă nimeni, își cam ieși din pepeni Costea.

Fata deschise de câteva ori gura, o-nchise la loc. Precum peștele pe uscat. Ridică într-un târziu ochii și când dădu de ochii lui tat-său văzu că nu era a bună dacă tăcea.

— Cum zici dumneata, eu așa fac, taică.

— Nu iese ea din vorba mea și-a mă-sii, don sublocotent.

În glasul lui Costea Geambașu răsuna mulțumirea de sine și de copiii lui.

— Stai colea, Lisăndrină, și ciocnește un pahar de rachiu. Cheam-o, Caterină, și pe Floarea.

Floarea care nu-și dezlipise urechea de ușă o mai primi o dată-n cap înainte de-a-și vedea viitorul cumnat.

„Mamă, că frumos mai e! Mare noroc pe dădica”.

Floarea dădu din cap ca o oaie căpie, își mușcă buza de jos și rămase-n mijlocul odăii.

— Așază-te, Floare, colea, c-o să zică don sublocotent c-ați crescut în pădure.

— Sunt niște copile, se gândi Mitică Băncilă să capteze bunăvoința viitoarei neveste și-a viitoarei cumnate.

Fetele închinară paharul de rachiu, îl puseră pe masă și-și lăsară mâinile pe lângă trup. Lisăndrina-și încleștase degetele de picioarele scaunului și nu-ndrăznea nici să miște, nici să sufle, darămite să se uite la sublocotent. Floarea stătuse mai întâi cu ochii plecați, apoi încet-încet, îl cântări mai întâi printre gene pe cumnat până ce-ndrăzni să ridice ochii și să-l privească-n voie din profil. Cu părul lins, cu cărare-ntr-o parte, cu fața albă în care străluceau ochii negri sub niște sprâncene de ziceai că sunt încondeiate, cu mustăți negre, cu gropiță-n bărbie, ținându-se drept în scaun cu coatele pe lângă trunchi, Floarei i se păru că de când era ea nu văzuse om mai frumos.

Lisăndrina-ncepu să tragă eu coada ochiului la soru-sa. „Ce s-o fi zgâind asta așa?”.

Sublocotentul, Costea și unchiul vorbeau iar despre război.

— Nu se știe cât putem sta deoparte.

— Eu știu ce-i aia război de la taica, din șaptesapte, când cu turcu'. Acu', dumneata cu cine crezi c-o să mergem noi?

— Maiestatea-sa ar vrea cu nemții, că doar e neamț. Nu că nepotu-său, Ferdinand, n-ar fi tot neamț, dar el ascultă de nevastă și-asta este englezoaică. Om trăi și-om vedea, simplifică sublocotentul lucrurile, spre mai ușoara înțelegere a viitorului socru.

— Drept e.

Caterina, cu palma la gură, părea minunată de ce-auzea. De priceput nu pricepea mai nimic.

Nunta se hotărî pe când avea să stea vinul din fiert. I se mai găsea lui Costea vin vechi, dar n-ajungea pentru tot satul. Îl păstra și el pentru masa mirilor unde-aveau să stea fețele mai alese, nașii, coana Luxița, nașa fetelor, popa, primarul, învățătorul.

Ginerele-i anunțase că dinspre partea lui să nu ducă grijă; el neamuri n-avea și nici pe altcineva de poftit. Să facă părinții fetei nunta cum doreau ei.

„Urât n-ar fi”, își zise Lisăndrina și-și înăbuși un oftat.

„Lei tu zestre, Mitică, și fată frumoasă și pietroasă ca piersica pârguită, dar să te văd când oi scoate-o-n lume”, se gândi sublocotentul; și-și înăbuși un oftat și el.

Într-o zi, când se duse-n fața casei la apă, Lisăndrina-l găsi pe Ion al lui Ghimirlie stând pe jgheabul de adăpat vitele.

— Linsăndrină, am auzit că te măriți.

Fata dădu din cap și-și duse mâna la gură. Lăsă-ncet găleata pe marginea jgheabului. Îi tremurau mâinile.

Ion se ridică, apucă de lumânare, vâri ciutura-n fântână și-i umplu găleata.

— Să-ți ajute Dumnezeu, Lisăndrină!

Fata se căută-n sân, scoase două mere și i le-ntinse.

— Ce să fac eu cu ele?

Ea stătu o vreme cu mâinile-ntinse. Puse apoi merele pe marginea jgheabului să le ia cine-o vrea. Nu se hotăra să plece. Ion îi dădu găleata-n mână fără s-o atingă.

— Mergi în drumul tău.

Și el plecă pe ulița dinspre vii.

Lisăndrina-l petrecu din ochi până nu-l mai văzu.

Noaptea udă căpătâiul de lacrimi și nu-și află somnul până dimineața. „Doamne, ce m-oi face eu?”, și-și muta capul de pe-o parte pe alta și se răsucea-n așternut când pe dreapta, când pe spate, când pe stânga. Pe stânga rămânea doar câteva clipe fiindcă-și auzea inima până-n creștet. Coșul pieptului era o ladă goală-n care bătea cineva-n dușmănie cu ciocanul. Până-n ajun, nici nu știuse unde era inima. Dormea ne-ntoarsă de seara până dimineața când venea mamă-sa și le trezea:

— Sculați, fa, că dă nămiaza peste voi!

Singure nu se trezeau niciodată. Caterina s-ar fi descurcat și fără ele-n treburile gospodăriei că era tânără, țapănă și robace, dar nu lăsa fetele de capul lor, să se-nvețe leneșe și fără de rost la treabă. Când aveau să fie la casa lor – să duduie pământul sub ele. În sat la ei, când fusese Caterina de măritat, erau fete frumoase și mai bogate decât ea. Frumoasă știa bine că nu fusese niciodată. Era destul de scurtă și de-ndesată și nici veselă din fire și cu vino-ncoa'. Părinții lui Costea-i ziseseră: „Ia-o, mă, pe-a de-o vrei tu, da' deschide ochii bine. Frumușața se duce, averea ți-o poate pârjoli focul și-neca apele, da' cine-i om, om rămâne!”. Pe ea n-o luase Costea nici de frumoasă, nici de avută, nici că-i fusese dragă. Da-i plăcuse călcătura ei apăsată și că ieșea a dintâi cu sapa pe umăr. Ea fusese acasă la alde ta-său singura fată între patru băieți și n-o corcolise nimeni. Nu le corcolea nici ea pe fetele ei. Stăteau perinile până-n tavan în odaia-bună, dar ei tot pe căpătâi de paie dormeau, și iarna toți într-o odaie; că doar n-aveau să-ncălzească patru odăi cu sală doar așa că n-ar fi avut ce face cu lemnele. Oricât ai fi avut nu trebuia să dai cu nimica de-a azvârlita. La mâncare-n casa lor, risipă nu se făcea, dar nici economie. Mâncau post doar vinerea, și-atuncea uns cu ulei mult de ieșea pe deasupra mâncării. Încolo, în bătătura lor se tot tăiau găini, rațe, curci, porci, berbeci. Fără să se fi trecut vreodată din băutură, că n-ar fi pus picătură-n gură pe nemâncate, pe masa lui Costea Geambașu nu lipseau rachiul și vinul. Veneau oamenii la ei la muncă și la clacă pe-ntrecute, că dădeau bine de mâncare, dădeau și rachiul și lăsau omul să mai stea și la umbră să-și tragă sufletul. Argați tocmiți n-avuseseră niciodată. Nu voiau să-și bage om străin în casă. Cât erau în putere le-ajungea câte unul luat cu ziua.

Pe fete le dusesse de două ori la București de când se mai măriseră, să vadă și ele cum era pe-acolo, că cine-știe unde-avea să le poarte viața și dacă le era dat să trăiască la oraș să nu se uite, când aveau s-ajungă acolo, ca vițelul la poarta nouă. Le luase ca să le cumpere de-mbrăcăminte și de-ncălțat și ca să

mănânce și ele-nghetată. „Să luați câte nițel în gură și s-o plimbați bine până a o-nghiți, că de nu, faceți gălci”. Mai supseseră ele gheață iarna la joacă și n-avuseseră nimic. Le plăcuse atât de mult gheața parfumată și alifioasă de la București, că Floarea-l rugase pe tat-său să le ia și-acasă: „Hai, taică, să mănânce și maica!”. Tat-său îi spusese că pân-acasă înghețata se topea, dar Floarea tot nu-l crezuse. Și-nchipuise că-i părea rău de bani. Fără să fi zis nimic față de Costea, pe fete le speriasse orașul cu casele lui mari, cu lumea care umbla încoace și-ncolo pe străzi, fără nici o treabă după cât li se păruse lor. Era vară și fetele nu mai dormeau în odaie cu părinții. Când se vârară sub așternut și puseseră capul pe căpătâi n-adormiseră numaidecât, ca de obicei.

- Cum o trăi lumea acolo? se-ntrebase Floarea cu glas tare.
- Dac-așa or fi-nvățați.
- Dădică, ție ți-ar fi drag să trăiești acolo?
- Mie? Ce-ți veni?
- Mă gândeam și eu așa.

Cum avea să trăiască ea acolo? se gândea Lisăndrina. Lăsa la o parte că-i ardea cămașa de dorul lui Ion și că sublocotenentul nu-i era nici urât, nici drag, în nici un fel; dar cum avea să trăiască ea printre străini, lângă un străin? Odată, când era mică – nici nu mai știa cât trecuse de-atunci – o luase mă-sa la parastasul unei rubedenii. Prinsă cu treburile pe la vatră și pe la cuptor, Caterina uitase de fată, iar ea, în curtea mare, în lumea aia multă nu mai știuse unde să-și găsească mama. Stătuse lâng-un gard cu groaza-n suflet că s-a pierdut de mamă-sa și că n-avea s-o mai găsească niciodată în satul ăla străin unde se afla. Nici foame nu-i era. Atâta frică-i intrase-n suflet că nici să plângă nu-ndrăznea. Bărbia-i tremura atât de rău că-și împreuna mâinile peste ea ca să nu-i zguduie tot capul. De obicei, Lisăndrina dormea fără vise. Dar uneori visa urât: se visa-n loc necunoscut, de unde nu știa-ncotro să se-ndrepte. Că mai toate fetele se măritau, ca și ea, cu cine ziceau părinții, aflase de când făcuse ochi. Mai mult, săracele se măritau după pofta inimii – când se măritau – cu băieți săraci la fel ca și ele. Cum aveau s-o mărite pe ea, nu se gândise niciodată. De când cu sublocotenentul, inima nu-i mai bătea, îi fâlfâia-n piept ca o zdreanță și, din cap până-n picioare, simțea un dârdâit ca atunci de mult la parastas și ca-n visele urâte, când se rătăcea în câte-un loc fără ieșire.

- Dădică, frumos e don sublocotent.
 - O fi.
 - Păi, ce vorbă-i asta? Ce, tălică nu te-ai uitat la el?
- Lisăndrina dăduse din umeri.
- Și Ion al lu' Ghimirlie e mândru, nimic de zis. Da' sublocotentul te face cocoană. Ai s-ajungi ca nașa.
 - Mai bine te lua pe tine, Floare.
 - Ei... Ce n-aș fi vrut eu! Da' el pe tine te vrea.

„Pe mine, că mă și știe”, se gândi Lisăndrina, dar nu mai lungi vorba cu soră-sa. Era-n stare s-o spună părinților.

Nunta se făcu-n ultima duminică a lui octombrie, pe-o vreme frumoasă ca-n mijlocul verii. Vinul mai căpătă la limbă.

Lisăndrina abia vedea de sub lămâița coborâtă până pe sprâncene. Abia pășea-n rochia lungă și cu beteala care-i atârna de sub lămâiță, de-o parte și de alta, până-n pământ, iar în pantofii înguști cu toculețe abia călca: o strângeau de-i ieșeau ochii.

„Doamne, ajută-mi să nu mă-mpiedec. Să nu mă fac de râs!”. Cât o găti nașa, împreună cu fetele din vecini, lăutarii nu conteniră cu „Taci, mireasă, nu mai plânge.”. Lisăndrinei atât de rău îi vâjâiau urechile că n-auzea decât un bâzâit de viori și niște glasuri încurcate. Capul îi atârna-n jos de beteală și de salba cu trei rânduri de galbeni împărătești pe care i-o pusese mă-sa cu mâna ei la gât.

Nu știa cum ajunsese-n trăsură, la biserică, alături de tat-său.

Cununia o slujiseră doi preoți, popa Costică din sat, care o și botezase, și popa Bebe, dintr-un sat vecin, neam cu Caterina. „Dacă tot îl poftim la nuntă să și slujească-n biserică”, zisese Costea. Fata lui avea să fie cununată de doi popi, ceea ce nu se mai pomenise-n Cernați. Popa Bebe venise și cu țârcovnicul după el. Țârcovnicul popii Costică se-ntrecea la răspunsuri cu-al popii Bebe. Nu mai încăpeau oamenii-n biserică. Nuntașii nuntași. Pe copii, pe fete și pe băieți nu-i mai încăpea ulița. Toată lumea vorbise și-atunci și încă multă vreme că asemenea nuntă nu se ținea minte să mai fi fost prin partea locului: cu lumânările împodobite cu flori, cu poleială și cu panglici ca la oraș; și tot ca la oraș era și mireasa-mbrăcată. Nu era de mirare dacă se mărita cu un „sublocotent”. Mirele cumpăra podoabele și rochia miresei. De data asta, mirele comandase și lumânările, tot ca la oraș. Cu toate că nașii le plătiseră, că lumânările erau datoria lor.

Nici o cununie nu i se păruse Lisăndrinei mai lungă decât cununia ei. Învățată să trebăluiască, să sape, să secere, nu stătuse niciodată-n picioare nemișcată atâta timp. Înțepenise. Abia se-nvârtise la „Isaia dănțuiește...”.

Sărutase la urmă, după datină, mâna părinților și pe-a nașilor. Abia atunci parcă pricepuse pasul pe care-l făcea și-o podidise plânsul. Nu știa cu ce să-și ștergă ochii și nasul. Cu voalul ar fi fost mai mare rușinea. Se șterse cu dosul palmei. Mirele o văzu. Își scoase batista și-i usucă urmele de lacrimi, apoi îi strecură batista-n mână. O privi ca pe-un copil amărât și-o strânse ușor de-un umăr. O clipă numai, ca și când s-ar fi rușinat de cei de față.

Mirele tocmise pe banii lui fotograf de la București. Se făcură poze cu toți nuntașii, mirii cu părinții și cu nașii, mirii singuri. Înainte de-a se poza numai el cu Lisăndrina, Mitică o rugă să-și scoată salba de la gât „ca să te vezi în toată frumusețea și tinerețea”. Abia mai târziu avea să priceapă Lisăndrina tâlcul acestei rugăminți.

„Domnu' fotograf, ia fă-ne-o poză numai mie cu nevasta și pe urmă fă-o și pe fie-mea a mică. Vin, Caterină. – ncoa' să te tragi în poză. Da' să ne scoți bine, că-ți dăm bani buni”.

După ce se strigau darurile, mirii trebuiau să mulțumească cinstiților oaspeți, să se sărute și să se retragă-n odaia lor.

Mitică o sărută pe obraji, atingându-i colțurile gurii cu mustățile. Lisăndrinei i se făcu pielea ca de găină. Abia se-atinsese de mâncare, iar de băutură nici un strop. Jucase hora miresei, că trebuia, și-apoi o luase mirele la vals. Lăutarii, tocmiți din București, se-ntreceau în a arăta ce știu și-n a mulțumi pe toată lumea. Lisăndrina se-nvârtise și ea cum dăduse Dumnezeu și zisese bogdaproste când o dusesse mirele la locul ei și se văzuse iar pe scaun. Și-ar fi scos pantofii, că n-o vedea nimeni sub masă, dar îi era teamă că n-avea să-i mai poată-ncălța, atâta i se umflaseră picioarele, de parcă dospiseră. Decât să plece de la masă și să se-ndrepte spre odaia-n care toată lumea știa ce-avea să se petreacă mai bine-ar fi murit.

Plecă petrecută de Cântecul miresei, cu mâna pe brațul mirelui, după obiceiul de la oraș. Mergea ca la tăiere. Când ajunseră-n pragul casei o luă ea înainte fiindcă știa odaia care le fusese pregătită. În odaie, Mitică răsuflă adânc aerul cu miros de mere și de gutui. Pe pat erau întinse două cămăși de noapte. Albe-amândouă: a ei – cusută toată în cruciulițe albe și cu colțișori făcuți din igliță; a lui – având râuri roșii la gât, la mâneci, pe poale. Rămaseră amândoi cu ochii pe cămășile de noapte și nu se dezbracă niciunul. Mahalagiu din gura Oborului, din București, Mitică știa că pentru copiii mahalalei și pentru cei de la țară viața n-avea taine. Fetițele se scăldau de mici cu băieții. Animalele se-mpreunau și făceau pui în fața lor. Numai că Mitică, în relațiile lui amoroase n-avusese niciodată de-a face cu-o fată, ci tot cu femeii care, nefiind obligatoriu de anumite moravuri, trecuseră prin mână de bărbat.

După ce se uită el mult la cămăși, se-ntoarse-ncet spre Lisăndrina și, ca să facă ceva, îi trase cununa de lămâiță, îi desfăcu voalul prins în spelci și-l împături, iar beteala o puse pe marginea unui scaun.

Lisăndrina-și luă cămașa și ieși din odaie. În sală se izbi de cineva. Dăduse cu nasu-n oglindă. Se sperie cât de albă era la față. Se uită-n dreapta, în stânga și nu se hotărî-n ce odaie să se dezbrace. Peste tot putea veni careva dintre nuntași să-și caute vreun lucru, că-și lăsaseră hainele-n casă. Luă lampa, își ridică poalele rochiei cu-o mână și coborî cu băgare de seamă treptele din gârlici. Se dezbracă-n pivniță printre putini de brânză, găleți de untură, cârnați și șunci atârdate-n cuie de bârnele din tavan. Ea încă mai mirosea frumos de la săpunul cu care se-mbăiase-n zorii zilei, săpun de oraș pe care i-l dăduse nașă-sa, coana Luxița. Dacă nu s-ar fi gândit că-și face părinții de răs, ar fi luat-o peste câmp și s-ar fi dus unde-ar fi văzut cu ochii.

Își luă rochia pe mână, lampa-n cealaltă mână și porni sus. Nu se mai privi-n oglindă.

Mitică se vârase sub plapumă și stătea cu mâinile sub cap și cu ochii-n tavan. Se ridică în capul oaselor, dădu plapuma la o parte și-i făcu loc miresei. Ea se-așeză cu fața-n sus și-nchise ochii. Stătea țeapănă ca-n raclă.

— Sando.

Lisăndrina tresări.

— Sanda, eu așa am să-ți spun, aș vrea să nu-ți fie frică de mine. Nu sunt om rău. Când o să ne cunoaștem ai să-ți dai seama.

Mitică se simțea intimidat în fața fetei ăsteia care nu sufla, nu clipea.

Ar fi lăsat-o-n pace-n noapte aceea, fiindcă și el era destul de speriat că se-nsurase cu-o femeie necunoscută. Așa ar fi făcut de n-ar fi fost obiceiul – ca și la oraș, la mahala – dimineața după nuntă să se joacă cămașa miresei.

Caterina intră-n casă la un moment dat să-și ia un ilic că se mai răcorise afară. Dădu cu ochii de Floarea, care se făcu repede că se privește-n oglinda din sală.

— Ce cauți, Floare, acilea?

— Păi, venisem și eu...

— Ia cată-ți de treabă.

Și mă-sa o privi muștrător.

Profesorului Daniel Șerban îi deschise chiar Sanda Băncilă, după ce mai întâi aprinse lumina de deasupra ușii, de pe palier, se uită pe vizetă și-ntrebă cine e. Respecta întocmai instrucțiunile fiică-sii, ale nepoților și-ale strănepoților.

Îi explicaseră că vremea lui Vlad Țepeș, când lăsași punga-n mijlocul drumului și tot acolo o găseai, vremea aceea trecuse. „Am înțeles, că nu sunt slabă de minte”.

— Sărut mâna, bine te-am găsit, Sanda.

— Bine-ai venit, Daniele. Hopa, sus, măricel, spuse ea și ridică brațele ca pe vremuri.

— Da, Lisăndrină. Așa-ncepea orice revedere a lor.

El îi săruta mâna, ea-l săruta pe frunte.

— Acuma-ndrăznesc, vezi, că nu mai e „fraila” cu noi, Fräulein Ilse, Fräulein Ilse.

— Ce făceai, Sanda?

— În general sau acum-acum?

— Și una și alta.

— În general, trebăluiesc și eu după puteri în gospodărie, ca să nu fac chiar umbră pământului degeaba, mai citesc, mai ascult radio și mă văd o dată pe săptămână cu „fetele”, fetețe – așa ca mine, câte-am mai rămas, și mai fac și câte-o vizită, când are cine să mă-nsoțească.

— Ți-e teamă să ieși singură?

— Nu mi-ar fi teamă, că văd încă bine, amețeli n-am, dar a ajuns să-mi fie mai mult teamă de oameni.

— Teamă poate să-ți fie la toate vârstele.

— Știu, Daniele.

— Și eu știu, Sanda, că nici eu nu mai sunt tânăr.

— De-acum încolo ai să vezi. Un an contează la vârsta asta ca anii la copiii mici. Sunt tineri care-i respectă pe bătrâni, le oferă locul în tramvai, îi lasă la cozi să le-o ia înainte. Sunt – cum au fost totdeauna. Dar, uneori, parcă le stai în cale și le respiri aerul. Anul trecut am ieșit singură să fac vreo câțiva pași pe-o vreme frumoasă, între trei și patru după amiază. Pe-aci, prin piața Rosetti. Era aglomerație mare la mașina 311. Am încercat să mă strecor printre oameni. Mă izbesc de-o fată și de-un băiat. Fata: „Asta umblă pe stradă și moartea o caută pe-acasă”. Băiatul e drept că n-a zis nimic. M-am oprit, m-am uitat când la fată, când la băiat. „Duduie, să nu mai spui asta niciodată, fiindcă nu poți să știi pe cine caută moartea. Ea are un obicei prost că n-alege după vârstă, cum s-ar cuveni”. Asta i-am spus și m-am depărtat. Mi-a trecut pofta de plimbare și m-am întors acasă. În viața mea n-am fost mai tristă și nu m-am simțit mai dată la rebut. După ce că bătrânețea-n sine e boală atât de grea, să te mai simți și piedică-n calea altora. Cu toate astea nu mi s-a urât de viață. Cât sunt pe picioare și-n toate mințile, tot îmi mai aflu un rost printre-ai mei. Să știi că tot mie mi-a părut rău de ce i-am spus fetei ăleia. Cât sunt de bătrână, și tot n-am învățat să fiu înțeleaptă, adică să tac și să-nghit.

— Nu se face nimeni mai bun cu nimic, iar tinerețea-i crudă, Sanda. Crudă – fiindcă e neștiutoare. N-are imaginația a ceea ce n-a trăit. Altfel, cum te-ar lăsa copiii și s-ar duce.

— Știu, Daniele. Știu că nu e nimeni fără „of” pe lume... Știi ce făceam când ai venit tu? Mă uitam în niște albume cu poze. Unul începe cu pozele de la nunta mea. Să mă vezi cât eram de speriată și se face milă. Și ce om bun a fost Mitică!

Dar nu-l iubise. Pe măsură ce-l cunoștea, își dădea seama cât era de cumsecade și n-ncet-încet să țină la dânsul. Când învățase franțuzește cu Doamna și se-apucase de citit și din plăcere și din dorința de-a-și spori cunoștințele, dintre toate apropiierile de cuvinte – la fel de misterioase ca și apropiierile dintre oameni – o anume apropiere o izbise și i se păruse că dădea nume unei stări cunoscute, căreia singură nu știuse cum să-i spună: aimer d'amour, „să iubești din dragoste”, care prin această îmbinare presupunea și altfel de iubiri. Ea nu-l iubise d'amour pe Mitică. Rezumând situația în limba română (care nu făcea asemenea nuanță), nu-l iubise. Ajunsese să-i fie ființa cea mai apropiată, omul în care-avea cea mai mare încredere și pe care se bazuia cel mai mult în viață, dar dragostea, cu toate că n-o trăise pe de-antregul cu altul, era altceva.

După căsătorie, Mitică fusese mutat în garnizoană la Craiova. Închiriaseră o locuință pe strada Calomfirescu, loc liniștit, plin de verdeață, cu case cuminți care se iveau dintre copaci și dintre boschete ca niște ciuperci în roua dimineții. Urcai patru trepte de marmură adăpostite de-o „marchiză” (un fel de scoică între-ale cărei margini și vine de fier forjat erau prinse, ca-n cercevele, bucăți de sticlă mată cu striuri) și intrai pe-o ușă cu geam, tot din fier forjat, într-un balcon mare semicircular, închis cu geamlâc în diverse

culori, cu ochiuri dispuse-n dreptunghiuri și-n romburi de plumb. În această terasă-nchisă, familia proprietarului avusese-o adevărată seră: plante ornamentale, ficuși, filodendroni, palmieri și mulțime de cactuși de felurite forme și mărimi. Lisăndrina mai-mai să rămână cu gura căscată în fața atâtor noutăți. Văzuseră câteva case până s-ajungă-n Calomfirescu și două dintre ele chiar îi plăcuseră: cu sală și cu două camere, numai bună pentru ei; și nici chiriile nu erau de speriat.

— Să mai vedem, nu trebui' să ne grăbim. Eu țin foarte mult la interior.

Fără să știe ce-nsemna ultimul cuvânt, Lisăndrina – Sanda – pricepuse cam despre ce era vorba.

— Mitică, de ce să-mi spui Sanda și nu Lisăndrina cum îmi spune toată lumea, alde maica, alde taica?

Mitică era foarte-ncurcat că nevastă-sa chiar nu-nțelegea de ce. Se gândise cum să-i explice mai blând, ca să n-o jignească.

— Sanda, noi doi trăim la oraș și la oraș o să murim. Lisăndrina e un nume frumos, potrivit, dar pentru la țară. Nu cadrează cu-o nevastă de ofițer.

— Mie o să-mi fie mai greu până m-oi învăța. Mi se pare tot timpul că strigi pe alta.

— Ai să te-obișnuiești. Și te mai rog ceva: nu mai spune „alde maica și-alde taica”.

Lisăndrina-l privise uimită. „Mă uit ca vițelul la poarta nouă...”.

— Spune simplu: mama și tata, ca la oraș.

Drept rezultat, părându-i-se că-i trădează, spunându-le altfel decât le spusese pân-atunci, Lisăndrina mai pomeni de părinții ei doar când nu mai avea încotro, de pildă când scria taică-său.

Pe Mitică, balconul închis, cu plantele lui care, dacă viitorii chiriași n-aveau nimic împotriva, puteau rămâne pe loc, îl dădu gata. Deși chiria era cam mărișoară – trei camere, cu salon mare și cu dependințe – Mitică nu se dăduse bătut.

— Ce ne trebui' nouă, doi oameni...

— Și ordonanța...

— Și ordonanța... ce ne trebuie-atâta casă?

— Ne trebui' fiindcă vom duce-o viață de societate.

Ori de câte ori comunica lucruri care i se păreau importante, Mitică adopta un ton solemn, cu glas nițel tremurat, înlocuindu-le pe o să, avem să cu vom; și tot așa, pe familiarul ăsta cu acesta.

Părinții lui Mitică – odraslă de cârciumar crescută la mahala – o dorință-avuseseră: băiatul să trăiască într-o altă lume, să-și depășească, în fine, condiția. Gicu Băncilă, tatăl lui Mitică, pornise dintr-o casă cu zece copii, din jurul Bucureștilor, să-și facă un rost la oraș și-ajunsese băiat de prăvălie la o cârciumă-n gura Oborului. Cârciumarul, Fane Chirigiu, și nevastă-sa, coana Anica, oameni fără copii și cu frica lui Dumnezeu, îl puneau la masă cu ei și-l îndemnau să-și strângă fiecare bănuț, ca odată și-odată să-și facă și el o stare și să rămână, de ce nu, cârciumar în locul lor, fiindcă ei neamuri n-aveau, deci

nimeni nu putea sări la moștenire. Fiind cel mai mic dintre copii nu putea fi vorba ca Gicu să-și ajute frații. Voise odată să cumpere ceva de-ale gurii din banii lui – crap sărat, măsline, ulei, roșcove și smochine – și să le ducă ălor bătrâni de-un Paști. Domnu' Fane și coana Anica i le dăduseră de la ei că tot trebuia să-mpartă ceva de sufletul răposaiilor părinți, altfel nepreafiind ei cu pomenile și cu parastasele. Cât trăiseră maică-sa și taică-său, Gicu nu-i uita de nici o sărbătoare. Într-un an îi muriseră amândoi și, la câte va luni, și coana Anica, pe care-o respecta ca pe-o mamă. Domnu' Fane nu-și mai afla rostul. Servea el mușteriii, își făcea de lucru prin casă, prin pivniță, prin curte, dar viața nu mai era viață. Gicu ducea greul prăvăliei. Domnu' Fane se stinsese pe picioare. Nu în trup era boala lui. La cârciuma lui Fane Chirigiu nu venea lume doar să bea și să mănânce. Mai erau și unii care cumpărau pentru-acasă, că se găseau în prăvălie nu numai băuturi ci și de-ale gurii prima-ntâi. Așa se făcea că din vecini venea mereu după câte vreo cumpărătură o ardeleancă, slujnică la un negustor de mobilă, Vetuța pe numele ei; se afla-n București din 1877, când trecuse munții cu un frate de-al ei înrolat voluntar în armata română; Vetuța se băgase slujnică pentru a-și agonisi zestre, ca apoi să treacă iar munții și să se mărite-acasă.

Rămas stăpân pe casa și pe-acareturile lui domnu' Fane, și cu prăvălia pe cap, oricât rost avea el la treabă, lui Gicu Băncilă-i erau greu singur. Decât să-și fi căutat tovarăș la cârciumă mai bine se-nsura. Așa o luase el pe Vetuța.

Trei copii le muriseră la puțină vreme după naștere, cu toți doctorii care-i văzuseră, cu toate descântecetele câte li se făcuseră. Mitică era ultimul lor copii pe care, cu voia Domnului, apucaseră să-l vadă sublocotenent.

— No, dragul mamei, când o fi să te-nsori, ia femeie să te respecte, nu să se uite la tine din sus.

Mitică nu uitase sfatul maică-sii. Ar fi putut să se-nsoare cu fată de oraș, poate chiar cu fată de ofițer. La gândul că aceea s-ar fi putut uita la el „din sus”, își luase fată de la țară, care, dacă nu era chiar făcută grămadă de proastă, avea să-nvețe ea, s-o-nvețe el, cum să se poarte-n lume.

Fără să se rușineze cu părinții lui, ideea că cineva le-ar fi putut lua în derâdere vorbele și faptele îl făcea pe Mitică să nu pomenească de ei. Fidelitatea pentru părinți era-n sufletul lui și-n mormântul pe care li-l făcuse-n cimitir la Șerban-Vodă unde se-ngropa lume cu pretenții.

Pentru Mitică, faptul de-a fi ajuns ofițer era fără-ndoială un pas, și cel mai important în schimbarea condiției sociale de la naștere, dar nu-nsemna o emancipare deplină. Schimbarea totală presupunea pierderea oricărei urme a fostei stări. Zadarnică haina, dacă ea nu se potrivea cu vorba, cu locuința, cu ceea ce alcătuiește această locuință. Nu degeaba spunea el românul: Ori te poartă cum ți-e vorba ori vorbește cum ți-e portul!

Fotografiile de la nuntă aveau să mai fie văzute de unul și de altul. De-aceea, mireasa nu trebuia s-apară lângă mirele ofițer cu salbă la gât. Podoabă eminentemente țărănească.

Locuința din Calomfirescu fusese aleasă pentru că nu semăna defel cu aceea în care se născuse el și nici cu casa părintească a Sandei: arăta a casă de ofițer.

Colonelul, în a cărui subordine se aflase-ndată ce ieșise sublocotenenții fusese adevărat mentor. Superiorul provenea dintr-o familie de vechi intelectuali și de militari, el însuși doctor în drept. Se arata la fel de binevoitor – ca și nevastă-sa, profesoară – cu ofițerii tineri, dispuși să-și însușească și alte cunoștințe decât cele profesionale și mai ales să-și desăvârșească manierele. Ei le recomandau lecturi și le-mprumutau cărțile apropiate.

Mitică, fire comunicativă și petrecăreață – prin petrecere neînțelegând băutura și anecdotele cazone – era amator de viață de societate. De aceea-și dorea o casă care să depășească nevoile stricte, casă-n care să poată primi.

În afara lucrurilor de pat, Mitică hotărî să nu se folosească în casă nimic din zestrea Sandei. Pentru a nu sta strânse sul ori vârate pe sub saltele și ajunse cuiburi de molii – printr-un samsar, domnul Duduleanu, fost ofițer la vremea lui, dat afară din armată pentru niște afaceri obscure – covoarele luară drumul târgului de săptămână și se transformară-n bani buni, din care se cumpărară altele plușate, numite „persiene”. Tot prin domnul Duduleanu, care cunoștea toate familiile din Craiova, bogate ori scăpătate, apărură-n casa lor piese de mobilier al căror preț făcea să i se ridice părul măciucă Lisandrinei, mobile zise „stil”.

Draperiile – țesute cu spată-ngustă și cu-alesături de mâinile Caterinei, mândria ei – luară drumul târgului de săptămână (sau „de-afară”, cum se mai numea) și la ferestre apărură perdele de dantelă cumpărate de Mitică de pe Lipscani: cum văzuse el prin casele simandicoase. Mitică, nefiind încă sigur pe gustul și pe priceperea lui și nevrând să se lase condus numai de prețul obiectelor (după principiul „lucru scump-lucru bun”), pentru moment îi imita pe cei pe care-i socotea demni de imitat.

Lămpi de porțelan colorat, cu motive florale-n culori mângâietoare, atârnară în cele trei camere pe lanțuri de alamă. Pentru salon, cumpărură un candelabru de cristal, ai cărui țurțuri păreau să oglindească toate curcubeiele din lume. De câte ori se afla singură-n salon, Sanda se pierdea cu ochii-n podoabele-acelea ca de apă luminată pe dinăuntru și nu-i mai venea să plece. Se uita la candelabru până-i înțepenea ceafa. Așa ceva mai văzuse la conac, la nașă-sa, cucoana Luxița Bantaș. Acolo se uitase doar pe furate la minunile alea sclipitoare. Niciodată nu s-ar fi gândit să aibă asemenea lucru scump în casa ei.

Alături de Mitică, privindu-și casa-n care locuiau și-atâtea lucruri cumpărate de ei, frumoase și neașteptate, Sanda începea să priceapă că ea până la vârsta aceea n-avusese decât o dorință: să fie lângă Ion al lui Ghimirlie. Încolo, toate și toți erau tot o apă și-un pământ. Mergând pe la nașă-sa, la conac, întâlnise și-acolo lucruri și oameni pe care nu-i vedea-n fiecă zi, dar nu dorise nimic din ce-aveau ei și nici să fie ca dânșii. Iară când le luase tat-său la București pe ea și pe Floarea, să le-mbrace și să le-ncațte. Ce-alesese el era

bun-ales. Ea nu jinduise altceva. Nici acum, printre frumusețile și printre scumpeturile pe unde-o purta Mitică, fie prin prăvălii, fie prin case de oameni, ea nu spunea nimic și n-alegea nimic. Numai ce-alegea Mitică era bun-ales.

— Ei, ce zici, e frumos?

— Frumos, zicea ea, și dădea din cap.

— Nu ți-ar plăcea mai mult ăstălaltu'?

— Ăl de l-aleseși tu e ăl mai frumos.

Și nu știa dacă spune adevărat sau dacă mințea.

Trei spaime avea Sanda: să fie nevoită într-o zi, prin cine știe ce-ntâmplare, să aleagă singură; să-i vină musafiri; și să meargă la oameni străini în casă. Dacă nici numele de-acasă nu-i fusese bun pentru lumea-n care intrase, ce nădejde avea să tragă pentru altele?

Singura ființă de care nu-i era frică era ordonanța, Mărin – nea Mărin – om din Orodel-Dolj, cam de vârsta lui Costea Geambașu, luat de la gospodăria lui și concentrat nu se știa de ce.

Înalt și slab, nițel adus de spate, Mărin umbla cu niște pași mari de parcă măsura tarlăua. Blând și-ascultător, făcea tot ce-i spunea conița, și cum era foarte-ncet din fire, găsea de trebăluit toată ziua prin casă, prin seră și prin grădină. Marin avea cui povesti de-a fir-a-păr din moși-strămoși de zeci de ori aceeași istoric: de dimineața – până venea don sulocotinent acasă. Nu se sătura să-i spună coniței cum, într-o zi, când era ordonanță la un căpitan, primește o telegramă de-acasă: „Vin' acasă numaidecât, furat boii”. Căpitanul, om cumsecade, îi dă drumul să plece. Când ajunsese Marin la Orodel, nevasta i se jelea de se-auzea din capul satului.

— Ramaserăm săraci, Marine, îl întâmpinase, smulgându-și părul din cap.

— Ce să facem, fomeie, să ne-omorâm?

Fusese la jăandar, la primărie. Prinde orbul, scoate-i ochii.

Și numai ce trece pe drum o țigancă de-alea corturărese, una mare cât mașina de treierat, cu zece rânduri de fuste pe ea și cu bani în coade.

— Hai să-ți ghicească baba.

El nu vedea pe unde călca de supărare.

— Lasă-mă, fomeie-n pace.

— Hai, suflete, să-ți ghicească baba și de n-ai fi mulțămît, nu-mi dai ni'c.

Și-i spusese c-a avut o pagubă mare, da' să nu se năcăjească; avea să-l găsească pe hoț, unu-nalt, cu ochii verzi și cu căciulă brumărie, avea să-l găsească-n târgul de la Craiova, peste două săptămâni... Și-l găsisese.

— Să-i saie ochii cui minte, coniță. Dacă nu vreți să mă credeți, întrebați-l pe don căpitan Costandinescu și pe cocoana dumnealui, că n-au murit, și la dumnealor în curte-am venit cu boii de lanț, și de la dumnealor am pornit cu boii la Orodel de-am crezut că moare nevastă-mea când m-a văzut, de ziceai c-a dat cu ochii de-un strigoi ori de Ucigă-l-toaca.

Terminaseră cu așezatul lucrurilor în casă. Mobilele șocolatii, covoarele orientale se-mbinau armonios cu tapetele de mătase moarată: albastru ca cerul

– în dormitor, roz-stins ca petala de bujor – în sufragerie, vernil – în camera de oaspeți, care-ar fi putut deveni a copiilor, culoarea untului – în salon; vitrina din sufragerie încă era goală. Încetul cu-ncetul aveau să apară și bibelourile și vasele, și câte-un sfeșnic sau alt obiect decorativ. Lui Mitică, dragii îi erau lucrurile frumoase, dar nici banii nu-i erau mai puțin. Cheltuiseră destul pe casă. Rezerve mai aveau, însă Mitică le păstra ca pe-o trupă neștiută de inamic. Nu era bine să te lași fără lețcaie, iar socrilor nu le-ar fi cerut pentru nimic în lume. Mai ales că nu se-aștepta ca ei să-nțeleagă asemenea risipă, nici pentru cele mai frumoase lucruri de pe lume. Acum puteau chema cu fruntea sus orice oaspete-n casa lor și n-aveau de ce se rușina. Colegii-și cunoșteau unii altora obârșia. Între casa din gura Oborului și cea din Calomfirescu era o deosebire ca de la o spălătoreasă la o prințesă și – ca să facă o comparație cunoscută și care-l implica pe unul dintre marii militari ai lumii, deosebirea dintre surorile lui Napoleon, de pe când spălau rufele ofițerilor colegi ai fratelui lor și ceva mai târziu, aceleași spălătorese, surori ale unui împărat. Surorile lui Napoleon, ca și ei de altfel, ilustrau incalculabilele jocuri ale sorții! Ca să vezi...

În viața lui Mitică și-a Sandei urma să se petreacă un mare eveniment monden. Fiecare ofițer, proaspăt căsătorit, trebuia să-și prezinte soția la primul bal de după mariaj.

Cum venea de la regiment, Mitică mânca, se odihnea (cel puțin un ceas) și-apoi începea „lecțiunile” de dans cu Sanda. Până la bal trebuia s-o-nvețe măcar valsul; și tangoul: un dans nou, tânguitor și languros, venit tocmai de departe, din Argentina, aducând cu el și-o culoare numită la fel, un portocaliu-aprins care târa parcă după el și-o nesfârșită trenă de-arome-amețitoare.

Sanda se-arăta o elevă dotată și sânguincioasă. După ce-și termina treburile casnice (ea gătea, ea spăla), treburi care nu se potriveau unui bărbat, fie el chiar ordonanță, cu un braț arcuit și cu altul ridicat, ca și când ar fi avut un partener, dansa de una singură-n salon, fără muzică, fiindcă-i era rușine de Mărin. Lecțiile de dans, Mitică i le dădea cu toate ușile deschise, pe muzica de la gramofon, sub privirile pline de-ncântare și de admirație-ale lui Mărin, care vedea că pe lume se aflau atâtea lucruri care nu erau de nasul lui. Se gândea el că nici noroc n-avusese, că la urma urmei, nici cucoana nu era cucoană ci fată de la țară, căreia din avere i se trăsese norocul, „Las' s-aive noroc, pă cum că e cu suflet și nu se uită să scoată sufletu' din om”.

Printre rochiile pe care, dusă de mână de Mitică, Sanda și le cumpărase de la casa de mode a unei franțuzoaice numită madame Gilberte, nu era niciuna cu care să poată merge la bal. Erau doar rochiile de stradă sau, cel mult, de mers într-o vizită. Cu-aceeași teamă ca și prima dată, și rușinată de-i venea să intre-n pământ, cu Mitică alături, Sanda luă iar drumul până pe Unirii, la madam' Gilberte. Niciuna dintre rochiile de gata nu-i fu lui Mitică pe plac și, de altfel, și madame Gilberte aprecie că rochiile pe care le-avea de vânzare – deși trăs habillées – nu se potriveau unei doamne-atât de tinere, cum era doamna sublocotenent. Sandei i se luară măsurile și, pentru prima oară, puse pe ea un corset.

— Asta la ce-mi trebui'? îi șopti ea la ureche lui Mitică, abia trăgându-și sufletul dintre „balenele” care-i ridicau mațele-n gât.

— Dac-așa se poartă!

— Bine, da' de ce? Eu grasă nu-s, cărnurile nu-mi atârnă...

— Ca să fii și mai suplă și ca să ai mai multă „aliură”.

— Și cu asta trebuie să mănânc și să joc?

— Să dansezi.

— Să dansez, aoleo...

— Da. Ai să te obișnuiești.

La probă, când văzu cât de despuiată era rochia – fără mâneci, fără gât, aproape fără piepți și fără spate – nu-i veni să creadă că ea putea să poarte așa ceva-n văzul lumii.

— Nu puteți să-i puneți mâneci și vreun volan pe-aici, prin față?

Mitică se-nroșise și tușise ușor.

Madam' Gilberte se uitase la sublocotenent și ignorase întrebarea tinerei cliente.

— Tiens, tiens, vineri e gata.

Apoi, ca s-o dreagă – mai mult pentru sublocotenent, decât pentru țărâna de nevastă-sa, fiindcă oricâtă clientelă avea nu trebuia s-alunge pe nimeni – madam' Gilberte adăugă, pe-un ton plin de bunăvoință:

— Viné parfé! Veți fi ravisantă la bal. La vârstă asta... De ce nu mai am eu vârsta astă?

Totul fu spus cu un r apăsător și cu accentul pe ultima silabă.

La anii pe care-i avea atunci Sanda, madame Gilberte fusese acrobată de circ. Se-ndrăgostise de ea un ofițer de cavalerie, care-o făcuse să rămână-n România. După ce dragostea se mai domolise, Gilberte se gândise că vremea acrobației trecând, iar ofițerul întorcându-se la nevastă, venise momentul să se-apuce de-o meserie care s-o solicite mai puțin decât trapezul. Fiică de croitoreasă, îndemânică, învățată să croiască și să coase haine de circ, Gilberte își zisese că dacă-și dădea osteneala ar fi putut face și rochii obișnuite. Cum un nume franțuzesc le ducea pe românce (mai ales când erau provinciale) cu gândul la Paris și la marile case de modă, Gilberte se hotărâse să-și deschidă la Craiova – oraș cu multă boierime – un atelier de croitorie. Din atelierul modest de pe strada Madona Dudu, între mici ateliere meșteșugărești, Gilberte ajunsese să aibă adevărată casă de modă pe Unirii, în care auzeai rar vorbindu-se românește. Tot cuconetul Craiovei era la-ntrecere, care mai de care, să-și etaleze cunoștințele de franțuzească față de-o pariziancă get-beget.

Umblată prin lume, învățată cu oameni de toată mâna, Gilberte cântărea omul dintr-o vorbă, deși-n limbă străină, și mai ales dintr-un gest.

După felul cum își scotea clienta rochia, Gilberte îți spunea cine e. Știusese din primul moment că nevasta sublocotenentului era de la țară; ar fi putut să-i facă o rochie de bal mai puțin despuiată și care să n-o contrarieze-atâta pe la pauvre fille, dar dacă bărbatu-său voia să facă din ea cucoană, apoi atunci Gilberte trebuia s-arate tot ce știa.

— Ce-i cu tine, Sando? Parcă nu ești în apele tale, îi spuse Mitică pe scările care duceau din atelierul doamnei Gilberte în stradă. Vrusese să-i spună „parcă nu ți-s boii-acasă”, dar ocoli vorba pentru a o dezvăța, măcar prin exemplu, de expresiile rurale moștenite din părinți.

— Mă gândeam cum o să umblu eu așa despuiată față de oameni.

— Așa e moda, Sando. Și dacă acum, când ești frumoasă și tânără, ca bobocul de trandafir, nu te-arăți, atuncea când?

— Te-arăți, te-arăți, dar chiar așa!

În fiecare după-amiază premergătoare balului, după ce se-mbăia, abia atingând-o cu degetele, Sanda-și punea rochia și făcea exerciții de mers. Doar năsturașii de pe spate-i lăsa descheiați, fiindcă prea i-ar fi luat mult timp să-i încheie și să-i descheie, ca să poată ieși din rochia-n care intra cu mare chin, atât de strâmt îi era corsajul. Se temea că de-atâta frichineală să nu murdărească năsturașii îmbrăcați.

— Talia dreaptă, umerii pe spate, pieptu-nainte, capul drept nu-nghesuit spre gât.

Scump se mai plătea să fii cocoană când nu te născuseși așa. Sandei îi venea să calce-n picioare rochia – de saten alb bătând în albăstrui – ale cărei poale cădeau ca un clopot. Dacă s-ar fi putut vedea atunci, și-ar fi dat seama că semăna cu un bob de lăcrămioară. Nu vedea nimic, se simțea doar amărâtă și stingheră-n rochia asta frumoasă, iar ziua balului i se părea cea mai mare-n cercare din viața ei, față de care și nunta fusese nimica toată: „Doamne! Ce păcate-oi fi făcut eu de mă pedepsești așa?”.

Sosi și seara pe care-o aștepta cu inima cât puricele. Ce n-ar fi dat să se trezească-a doua zi după bal și să afle că totul se petrecuse fără ea.

Toată ziua stătu cu ochii la ornicul-pendul din salon, sprijinit pe podea, înalt de doi metri, care bătea orele, jumătățile și sferturile, cumpărat prin domnul Duduleanu de la o familie boierească, unii Bogza. Familia ținuse să-i spună domnului sublocotenent că „pendula” reproducea sunetele orologiului din Turnul Parlamentului din Londra, orologiu numit Big Ben. Sandu stătuse la-nceput toată ziua cu urechile ciulite s-audă sunetul de clopote al „pendulei” lor, mai frumos decât al clopotelor de la Mitropolie, care băteau negreșit la șase după-amiază.

Acum, gândul nu-i mai era la bătăile orologiului. Se uita la ace și i se părea că stăteau pe loc. Dintre lucrurile-nvățate de când era la oraș, cititul ceasului îi plăcuse cel mai mult. Parc-ar fi descoperit o lume nouă. Se ostenise să-l învețe și pe Mărin, care cu greu pricepuse ce-arătau limbile ceasului. Câine-câinește învățase să spună doar unde se afla limba mică. Să recunoască și să citească și minutele fusese peste puterile lui. Uneori, aflându-se-n bucătărie, Sanda-l trimitea să vadă cât e ceasul.

— Coniță nu mai e nouă, da' nici zece nu e.

Mitică-i povestise Sandei că mamă-sa, coana Vetuța, deși analfabetă, învățase de la bărbatu-său cifrele și n-o-ntrecea nimeni la socoteli.

De cu dimineață, Sanda făcea ce mai făcea prin casă și era iară cu ochii la „pendulă”. Balul începea seara, la opt.

La șase era gata-mbăiată, încorsetată și cu ochii la ceasul de masă din dormitor, ceas de bronz aurit, ca un glob sprijinit de mâinile a două femei despuiate.

De teamă să nu-ntârzie, la șase jumate își puse rochia. Veni apoi o cocoană arvunită din vreme de Mitică să-i îndroteze câteva șuvițe din față, iar din coada mândră să-i facă un coc mare. Sanda nu crâcni. Cuteză doar să zică de vreo două-trei ori „au!”, când o arse drotul la urechi.

Il fo suflir pur etr bel, îi spuse „coafeza” și, dându-și seama că tânăra cuconiță nu pricepea cuvintele-astea pe care și ea le-nvățase după ureche de la cliente, se gândi să i le talmăcească. „Pentru frumusețe trebuie să suferi”.

„O fi trebuind”, gândi în sine Lisăndrina, fără pic de convingere.

Cu câțiva cârlionți îndrotați, atârându-i în josul urechilor, cu un coc cât o baniță-ntre creștet și ceafă, care-i trăgea capu-n jos, Sanda stătea țeapănă pe scaun, în rochia de bal și-n papuci. Nu sufla, nu clipea. Îi era frică să se miște, ca nu cumva clădăria din cap să se prăbușească.

Dintr-o sticlură cu un tubuleț și cu-o pară de cauciuc la capăt, cucoana-i stropi cu-o pulbere subțire părul, după ce mai întâi o rugă să-nchidă ochii.

— Acuma, nici o grijă! Nu se mai clintește nici un fir.

Sanda nu-ndrăzni să-ntrebe cu ce-i dăduse-n cap.

— Când o să vă pieptănați să frecați mai întâi părul-ntre mâini și pe urmă să-l descurcați, că altfel se rupe din cauza gumei.

Sanda abia-îndrăzni să miște nițel capul ca să dea de-nțeles că pricepuse.

— Puteți să faceți și morișcă din cap, să dansați, să țopăiți, că ce-am făcut cu un se desface.

Cu toate-asigurările cucoanei, Sanda rămase țeapănă pe scaun până veni Mitică și-i spuse că era vremea să plece. Sanda se ridică precaut în picioare, ca și când în coc ar fi avut ouă moi.

— Dacă mi-aș pune salba? întrebă cu un glas pierdut, speriată de cât de despuiată o arăta oglinda.

— În nici un caz! Nu mergem la horă. Mergem la balul ofițerilor, prezidat de general.

Sanda-și încălță pantofii în ultimul moment, vrând să-și scurteze cât mai mult suferința.

Mitică-i puse pe umeri pelerina de velur azuriu, căptușită cu atlas alb ca rochia și-o strânse de-un umăr, apoi clipi complice.

— Curaj! Nu mai ține capu-așa de țeapăn, că nu mergem la tăiere.

Birja-i aștepta la poartă.

Sanda-și ridică poalele cu amândouă mâinile.

— Cu-o singură mână, îi explică bărbatu-său, că nu trecem pârâul.

Și salba și poalele suflecate „pentru-a trece pârâul” îi aduseră aminte Sandei de Cernati. Îi venea să plângă. Zgomotul copitelor pe caldarâm,

zguduitul la câte-un hop îi mai schimbară gândurile. Nu mai știa nici ea la ce să se gândească. La Cernați – nu era bine. La bal – nu era bine. Se gândi la Mărin, care rămăsese mai întâi cu gura căscată, apoi lăsase ochii-n jos când o văzuse peconița atâta de despuiată.

— Eu ce să mai ăla pân-ăți veni dumneavoastră, don sulocotent?

— Să te culci și să dormi.

La Cercul Militar, la intrare, doi soldați stăteau de pază-n poziție de drepți.

Mitică duse mâna la chipiu.

— Să trăiți don sublocotent!

De o parte și de alta a unei săli foarte lungi, draperii de pluș roșu mascau pereții îmbrăcați până la jumătate cu lemn maroniu în care stăteau înfipte agățători; de-acestea atârnavu portmantouri din lemn lustruit, unele drepte, altele cu capetele teșite, după cum trebuiau să țină haine bărbătești sau de damă. Pe fiecare parte se aflau doi soldați care primeau hainele și-ți dădeau o plăcuță de lemn cu un număr.

Intrară apoi într-o sală pardosită cu marmură trandafirie, cu pereții de marmură albă, doar cel din fața intrării fiind în întregime acoperit de-o oglindă încastrată, în ale cărei ape, reflectându-se imensul salon – cu tavanul lucrat în casetoane pictate cu nimfe și cu-amorași pe-un fond azuriu – părea că nu se mai sfârșește.

La brațul bărbatului, Sanda uită să mai răsufle. Umbla ca purtată de vânt. Nu-i venea să creadă-n frumusețea care i se ivea înaintea ochilor și nu-i venea să creadă că ea, Lisândrina din Cernați, se afla acolo de-adevăratele. Cu toată frica de-a nu-și clinti cocul și zulufii, nu se putu opri să nu ridice ochii-n tavan. Rămase cu gura căscată. Fu cât pe-aci să se-mpiedice-n rochie de n-ar fi apucat-o zdravăn Mitică de braț, făcându-i discret semn să lase capu-n jos și să se uite pe unde calcă. De-a lungul sălii se aflau măsuțe cu lemnăria aurită și cu tablaua de marmură trandafirie ca și pardoseala, măsuțe pe care vegheau sfeșnice aurii cu țurțuri de cristal, ca niște reducții ale celor trei candelabre din tavan. Străbătură toată sala până s-ajungă-n fața generalului și-a doamnei acestuia.

Mitică luă poziție de drepți și salută.

— Domnule și doamnă general, vă rog să-mi permiteți să v-o prezint pe soția mea.

Generalul îi întinse mâna lui Mitică, apoi Mitică se-aplecă peste mână-nmănușată a generalesei, ca și când ar fi vrut să i-o sărute, fără s-o atingă însă cu buzele.

Generalul îi întinse apoi mâna Sandei, care, fără nici un cuvânt, se-aplecă și i-o sărută.

Generalul mai întâi se roși până-n albul ochilor, apoi intimidat de situația neașteptată, dădu o dată din mâini ca o zburătoare ne-nvățată cu pământul și-n cele din urmă o luă pe Sanda pe după umeri și-o sărută pe frunte.

— Ești doar o copilă, ești doar o copilă.

Sanda simți că ceva nu era-n regulă. „Lisăndrină, Lisăndrină, vai de capu' tău, ce făcuși?”, își spuse-n sine, pierită de rușine, fără să știe prea bine în ce strachină călcase.

Generăleasa uită sau nu mai vru să-i întindă fetei mâna, de teamă să nu i-o sărute. În zăpăceala momentului, Mitică profită să-și apuce nevasta de braț și să se depărteze ca umbra de la locul „dezastrului”, în timp ce ofițerii care urmau la rând își dădeau coate uimiți de „originalitatea” tinerei ofițere.

Alb la față și clătinându-se încă, nelăsând din strânsoare brațul nevestii, Mitică se-ndreptă spre peretele opus, unde, spera el, poate că lumea nu băgase de seamă ce se-ntâmplase.

Cum începuse primul vals pe care generalul îl dansa cu generăleasa, deci se deschisese balul, Mitică o luă pe Sanda și se azvârli-ntre perechile din mijlocul sălii, ca nu cumva s-apuce vreunul dintre colegi sau dintre superiori să-i invite nevasta. O calcă de multe ori pe picioare – în dușmănie parcă – și nici el nici Sanda n-ar fi știut să spună dacă spre-a o pedepsi pentru nefăcuta ei sau fiindcă ea nu era-n stare să țină pasul cum trebuia.

Tu l'as voutu, Georges Dandin, îi răsări lui Mitică în minte o vorbă-nvățată-n liceu, da' nemaștiind ce și cum.

În primul moment, lui Mitică-i venise s-o omoare. Apoi, supărat pe sine că n-avusese prevederea s-o-nvețe cum să se poarte, i se făcu milă, cu-atât mai mult cu cât se-arăta mereu docilă și plină de bune intenții când era vorba s-o-nvețe ceva.

N-avea de ce să-și verse paraponul pe ea: știuse ce luase, fără să-l silească nimeni. „Lisăndrină, vai de capul tău, nevastă de ofițer îți trebuia ție, ai? Vai și-amar de sufletu' tău”. Lisăndrina nici muzica n-o auzea, nici lumea n-o vedea. În capul ei cu coc și cu zulufi „îngumați” hodoroceau doar gândurile cu care se muștra.

În birjă, pe drumul spre casă, Mitică nu găsea cuvintele cu care să-nceapă, iar ea tăcea cu aerul vinovat al celui care călcase-n străchini. Deodată o podidiră lacrimile și-și ascunse fața în colțul trăsurii. Îi curgeau lacrimile șiroi și se opreau în velurul pelerinei, lăsând pete mici sub care se-ncrețea puful țesăturii.

— Sando, eu sunt vinovat. Așa nu mai merge. Trebuie să-nveți să te porți în lume.

Ea de-auzit auzea, dar de priceput nu pricepea ce spune. Să-nvețe singură? De la Mărin? De la cine? Să învețe...

Într-acest scop, Mitică i se-adresă domnului Duduleanu, care, pricepându-se la tranzacții – mobiliare, imobiliare, matrimoniale – era de presupus că printre numeroasele lui cunoștințe se aflau și dascăli de bune-manieră. Astfel, în tânărul menaj Băncilă apăru doamna Semiramida-Oliviana Popescu, fostă profesoară de latină și de greacă, tot atât de bună cunosătoare a francezei, a germanei și-a tuturor disciplinelor care se predau în liceu, doamna Semiramida-Oliviana Popescu, pe scurt numită „Doamna”.

Prin domnul Duduleanu, „Doamna”, căreia el îi spunea Semira, ceru să-l vadă mai întâi pe domnul sublocotenent.

— Domnule sublocotenent, mi-a spus vechea mea cunoștință, domnul Duduleanu, despre ce este vorba. Eu am să vă spun pretențiile mele, dar mai întâi trebuie să-mi văd eleva ca să-mi dau seama cu ce material am de lucrat. S-ar putea ca soția dumneavoastră să nu fie compatibilă cu metoda mea de lucru, și-atunci, cu părere de rău, va trebui să vă adresați altcuiva. Trebuie, deci, s-avem o-ntrevedere de probă, iar dacă încheiem afacerea, v-aș ruga să asistați la toate lecțiile. Împrospătarea unor cunoștințe nu strică niciodată, spusese ea cu delicatețe, gândindu-se de fapt că acele lecții erau și pentru sublocotenent un bun prilej de-a-și pune la punct mai ales educația.

La puține zile după bal, Sanda primi, adus de ordonanță, un bilet de la nevasta căpitanului Zăgan. Privi biletul de la stânga la dreapta, de la dreapta la stânga, de sus în jos, de jos în sus, dar îi fu cu neputință să-nțeleagă ce voia de la ea nevasta căpitanului. O cuprinsese o spaimă, ofta, își apăsa mâinile pe coșul pieptului, îi păcăneau urechile, aci se roșea, aci se albea. Mai rău decât la bal.

Mărin era analfabet. Să-l roage pe soldatul căpitanului să-ncerce el să dezlege biletul? În ruptul capului! Câtă vreme se scursese de când pe ea o treceau nădușelile nu mai știa. Ce să spună, ce să facă? Numai să nu-l facă de răs pe Mitică. Și iar se văzu în salonul imens de la Cercul Militar și iar îi veni să intre-n pământ. În fine, îi veni un gând.

— Spune-i dumneata doamnei lu' domnu' căpitan – se-adresă ea soldatului tinerel, tuns chilug, care-avusese timp să stea de vorbă eu Mărin de câte-n lună și-n stele – spune-i dumneata că nu pot da răspuns până nu vine domnu' sublocotenent acasă.

Când venise domnul sublocotenent acasă, cu moartea-n suflet, Sanda-i întinsese biletul ca pe ceva rău-prevestitor.

Mai întâi, Mitică se albise la față crezând că a murit cineva.

— Ce scrie? îngăimă Sanda.

— Vrea o cratiță mare de dulceăță.

Marin se duse val-vârtej cu cratița la căpităneasă...

Madame Zăgan povesti la toată lumea că nevasta sublocotenentului Băncilă atât era de pusă sub papuc, încât nu-ndrăznea să-mprumute o cratiță fără să-și întrebe bărbatul.

— Fii, dragă, serioasă, îi replicase nevasta unui maior. Cred că nu știe să scrie și să citească.

— Nu pot să crez...

— Ba poți să crezi. Dacă n-ai fi fost de față când i-a pupat mâna generalului ai fi crezut? De unde să știe să citească scrisul de mână? Din epistolele de-amor pe care i le-a trimis Mitică Băncilă? Cică s-a tocmit pe zestre ca la târgul de vite și-abia pe urmă a văzut-o pe „candidată”.

Cucoanele care făceau asemenea comentarii uitaseră că și căsătoriile lor se-ncheiaseră la fel. Cu excepția colonelului Ionescu – însurat pe când era

locotenent cu-o profesoară care n-avusese dota reglementară, căsătoria având nevoie de dispensă regală – toate celelalte căsătorii ale ofițerilor din regiment se făcuseră pentru zestre.

Doamna Semiramida-Oliviana Popescu o găsi pe Sanda pe gustul ei. Îi plăcu timiditatea „pacientei”, curiozitatea față de tot ce era nou, pe care-l primea cu uimire și cu-ncântare, chiar și faptul că o salutase cu „săru' mâna”, ceea ce-aproape o-nduioșase până la lacrimi.

— Care e numele dumitale mic, adică de botez, doamnă sublocotenent?

— Alexandrina. Acasă-mi spuneau Lisăndrina. Bărba-tu-meu, domnu' sublocotenent, îmi spune Sanda: ca la oraș, zice dumnealui.

— N-ai să te superi dacă și eu am să-ți spun Sanda? Aș putea să-ți fiu bunică. Vreau să-nveți cu mine ceea ce-nvață, ceea ce-ar fi trebuit să-nvețe o fată care-ar fi făcut liceul, un liceu bun.

Mai întâi, „Doamna” vru să vadă câtă știință de carte avea Sanda și se declară mulțumită, chiar surprinsă de lucrurile pe care eleva ei le deprinsese într-o școală de țară, în care toate clasele-nvățau la un loc. E drept că domnul Epureanu îi strunise și nu-i lăsa niciodată cu lecțiile ne-nvățate, el și doamna Stela, nevastă-sa, fiind socotiți ai mai buni învățători pe șapte sate cel puțin.

„Doamna” trecu la dictări și fu, de-asemenea, surprinsă de ortografia Sandei și de scrisul ei citeț, aproape caligrafic.

Sanda, la fiecare lecție pregătea o gustare pentru „Doamna”, care mânca tot și-o lăuda pe gospodină.

— Sanda, aș vrea să te văd și pe dumneata mâncând, dar nu lucruri care se duc direct la gură cu mâna: vreau să mănânci cu cuțit, cu furculiță și cu lingură.

Cu-această ocazie, Sanda află că nici cuțitul, nici furculița, nici lingura nu se țineau cum le ținuse ea pân-atunci.

O mai învăță că la o masă la care sunt mai multe rânduri de tacâmuri se începea cu cele din exterior, cele de lângă farfuria fiind folosite ultimele.

Doamna băgă de seamă că eleva avea ceva pe suflet, ceva pe care nu-ndrăznea să i-l spună. De câte ori o conducea până la poartă, Sanda-și tot împreuna mâinile, strângea pumnii, deschidea gura și o-nchidea fără să scoată nici un sunet.

— Sanda, am impresia că vrei să-mi spui ceva. De mine să nu-ți fie nici teamă, nici rușine. Sunt la o vârstă la care pot înțelege orice.

— Doamnă, vă rog să nu vă supărați... știți, eu nu știu să citesc scrisul de mână. Mi s-a-ntâmplat că mi-a trimis cineva un bilet și n-am știut să-l citesc.

Cu toată discreția ei, „Doamnei” îi stătuse pe limbă să-ntrebe de la cine era biletul.

— Când a venit Mitică acasă l-a citit el. Cerea o cratiță mare de dulceață.

— Cine?

— Nevasta lu' căpitanu' Zăgan.

— Nevasta căpitanului Zăgan.

— Așa.

— Bine, Sanda, am să-ți aduc mai multe feluri de scris, ca să te obișnuiești să descifrezi și scrisul de mână. Ai dreptate.

— Sărut mâna.

— Parcă ne-am înțeles că numai părinților tăi ai să le spui „sărut mâna”.

— Și nașilor – nu?

— Și nașilor.

„Doamna”-i aduse a doua zi un teanc de scrisori și de vederi din țară și din străinătate, primite de la oameni care n-o uitaseră. Cele mai multe erau de la frate-său, trimise de la Paris, pe când se afla acolo ca să-și dea doctoratul în drept.

Draga mea Semira.

Știi că dintre toate surorile tu mi-ai fost cel mai aproape de suflet.

Durerile cele mai mari le pricinuim cu voie sau fără voie oamenilor care ne sunt și cărora le suntem mai dragi. Te poți întreba de ce acest preambul. Pentru a-ți spune că m'am îmbolnăvit de oftică. Ce parte de vină am eu, ce parte soarta, e greu de spus. Cu boala asta știi că nu îmbătrânești. Un lucru am câștigat: m'am învățat cu ideea că lumea va continua să trăiască și după ce cu un voiu mai fi”.

— Citește voi, Sanda. U-ul e numai grafic, adică scris. Nu se pronunța nici atunci și nici acum nu se pronunță. Când ai să găsești în vreo carte mai veche scris, de exemplu București, să citești București, tot chestiune de grafie. Iartă-mă că te-am întrerupt, îi spuse „Doamna” cu un glas mângâietor.

„... nu voi mai fi”, repetă Sanda și continuă lectura.

„Nu vreau să mă grozăvesc față de tine și să spun că mi-a fost ușor. Mai greu decât orice este să îmi închipui care va fi viața mamei și a tatei și, de ce nu, și a ta, după...”

Mai bine aș fi fost un măgar sănătos, decât un filosof ofticos. Se pare însă că nu e pe alese.

Curând mă întorc în țară cu doctoratul luat magna cum laude. Altfel este să mori între ai tăi.

Iartă, dacă poți, această epistolă.

Mă gândesc tot timpul la tine și te strâng la pieptul meu putred, Adrian”.

Cu fiecare cuvânt pe care izbutea să-l înțeleagă, scris citeț cu-o cerneală care oxidase în timp, Sanda deschidea ochii tot mai mari, bărbia-i tremura, și-ndepărta scrisoarea ca să n-o stropească de lacrimi.

De ce scrisoarea asta?

— La două luni după scrisoare s-a-ntors în țară. A mai trăit un an și, pe o toamnă frumoasă și-nsorită, când erau crizantemele și tufănelele-n toi, s-a stins. Mama s-a-mbolnăvit și ea și, peste-un an, a murit, tot pe vremea crizantemelor și-a tufănelelor. Iartă-mă că te-am întristat. Ți-am dat să citești cea mai importantă scrisoare din viața mea, cu cel mai frumos și mai citeț scris.

Sanda se mira cum pe „Doamna” n-o podideau lacrimile când știa ce scrisoare-i pusese-n mână: un tânăr urma să moară. Pentru Sanda – scrisoarea era vie ea și când „Doamna” ar fi primit-o atunci. Iar ea, Sanda, era încă lovită de vestea nenorocirii care urma să se-ntâmple. De câte ori o fi citit „Doamna” scrisoarea ca să se poată uita blând, aproape fără durere, la tot ce era-n jurul ei? Mai ales când o auzea citită de-un glas poticnit și sugrumat.

— Am citit-o de-atâtea ori – înainte și după moartea lui. Durerile nu se uită, dar cu timpul scad, amorțesc, se tocesc asemenea unui cuțit de prea multă întrebuințare. Te miri, probabil, că nu mai plâng. Odată cu bătrânețea totul se-mpuținează-n om: și puterea de-a se bucura și puterea de-a se-ntrista. Îți spun lucruri pe care-acum nu le-nțelegi. Dacă ai memorie bună ai să ți le-amintești la vremea potrivită.

— Daniele!

— Da, Sanda, tresări profesorul Șerban, care se cufundase-n gânduri, în timp ce răsfoia albumul cu poze. Mulți dintre cei din album „se mutaseră de mult de la noi”, cum spunea el, pentru care moarta era mutarea definitivă din viața proprie și din viața altora.

— Când mă gândesc la viața mea și mi se pare că e-a unui străin, îmi dau seama câtă răceală mi s-a așternut în suflet. Abia acum pricep vorbele „Doamnei” – ale Doamnei Semiramida-Oliviana Popescu – dăscălița mea de carte și de bune-maniere. Era o femeie de statură potrivită, cred, la tinerețe, împuținată de ani când am cunoscut-o eu, și slabă, slabă și cu un mers viori, de vrăbiuță. Fața-i era-ncrețită mărunț-mărunț, ca o smochină, sprâncenele-i rămăseseră negre, ochii viori cu pleoapele trase-n jos, ceea ce-i dădea un aer trist chiar când râdea cu gura ei țuguiață. La tinerețe, cum o arătau și fotografiile, fusese tare frumușică.

Își socotea numele de botez ca pe-un blestem. Tatăl lor fusese cu ideea să le pună nume chiznovate fetelor, fiindcă „Popescu” prea umblă pe toate drumurile. Pe cele trei surori ale ei le chema Berenice, Claudiana și Pompeea. Pe ea, pe „Doamna” o-mpodobise cu două. „De câte ori trebuie să-mi spun numele îmi vine să intru-n pământ”, zicea „Doamna”. Câte lucruri nu m-a-nvățat „Doamna”. Toate cu care m-am făcut mai mult sau mai puțin cucoană.

— Sanda, dintre oamenii care și-au schimbat condiția-n viață, la doi dintre ei nu se cunoștea: la Smaranda Hangan și la tine.

— Mă flatezi, dacă mă compari cu Smaranda!

— Smaranda anume păstra-n vocabularul ei expresii țărănești, tocmai pentru a-și arăta obârșia, de care nu se rușinase niciodată, ba dimpotrivă cu care se mândrea. „Am alergat trei tarlale azi”, zicea; sau, „muncesc la un pogon de casă”.

Smaranda fusese ultima făptură cuvântătoare-a lui Dumnezeu, făptură care lua o scamă de pe haina unui necunoscut, care-atrăgea atenția unei femei că are tivul întors pe dos, care se oferea s-ajute lume necunoscută să-și care bagaje, copii. Reprezenta un tip de ființă, o mentalitate care se stinsese-odată cu dânsa: omul care mai credea-n solidaritatea omenească, dincolo de

discursuri, de moneda calpă a demagogiei. Lui Daniel Șerban îi era atât de dor de ea uneori, îi lipsea atât de mult. Și de Sanda-i era dor, fiindcă reprezenta un trecut, fiindcă ea în sine reprezenta ceva pentru el. Îi era de multe ori dor de trecut, de copilăria fără griji de care era legată imaginea Sandei. De „Hopa sus, măricel!”.

După ce termina lecția cu eleva (și cu soțul acesteia, care asista), „Doamna” rămânea doar cu Sanda, și, ca un om singur ce era, se bucura să aibă un ascultător atent și plin de respect, care-i sorbea cuvintele.

— Eu n-am știut să profit de nici o ocazie favorabilă-n viață. Totdeauna am trăit pentru alții: pentru fratele meu, pe care l-am iubit mai mult decât orice pe lume, pentru părinți, pentru surori, pentru nepoți, pentru străini. Și-am ajuns bătrână și singură. Fiecare și-a făcut rostul lui. Nu mă pot plânge de nepoți, dar când mă-ntorc și eu acasă și nu m-așteaptă nimeni și n-aștept pe nimeni – cu toate că tot timpul găsesc ceva de făcut – singurătatea m-apasă. Bucură-te de viață cât ești tânără, nici nu știi cât de repede se duce tinerețea!

Cât de repede se și duse.

Cu toată discreția „Doamnei”, Craiova-ntreagă – mediul ofițerimii cel puțin, bărbați, neveste, neamuri, ordonanțe – aflase că sublocotenentul Băncilă îi luase țărâncii de nevestă-sa dăscăliță de maniere.

Tocmai când Sanda-ncepuse să se-nvețe cu lumea-n care trăiau, să facă și să primească vizite pentru care se pregătea ca și când ar fi fost vorba de mari evenimente, tocmai când părea acceptată de societatea ofițerească (fiindcă obosiseră toți să mai comenteze primul ei bal și biletul doamnei căpitan Zăgan), tocmai atunci Mitică fu mutat în garnizoană la București: spre marea tristețe-a lui Mărin, care nu știa a cui ordonanță avea s-ajungă, și-a Sandei, căreia nu-i erau dragi schimbările. Împachetase fiecare lucrușor cu-o tristețe de parcă l-ar fi dus să-l îngroape. Fură petrecuți la gară de Mărin și de-o mulțime de colegi ai lui Mitică.

— Ce-ți pasă, Băncilă, te vezi în Capitală.

Sandei nu-i mai ajungeau batistele. Înainte de-a pleca se duse-n fiecare odaie-a casei din Calomfirescu și-o privise lung, apoi mângâiasse plantele din terasa-nchisă și fiecare geam colorat al acesteia. Era tot atât de tristă ca la plecarea din Cernați spre Craiova.

Prin feluritele griji pe care i le pusese-n față, viața știuse s-o scoată din tristețea de-a fi părăsit o lume-n care începuse să-și facă loc.

Casa din gura Oborului, cu prăvălie-n față, cu sală și cu două odăi, cu pivniță-ncăpătoare și cu acareturi – departe de-a fi clădirea frumoasă din Calomfirescu – îi convenea Sandei, scutindu-i de bănetul pe care-l dăduseră pe chirie la Craiova. Numai că Mitică nu era de-aceeași părere. El nu voia să locuiască la mahala: nu se potrivea rangului, calității lui de ofițer, cum nu se potrivea nici numele Lisândrina. Vându casa chiar cărciumarului căruia i-o dăduse, după moartea părinților, cu chirie, iar ei se făcură la rându-le chiriași, în buricul Bucureștilor, pe strada Negustori, găsindu-și o locuință cu-același

număr de camere ca și cea din Craiova, cu geamlâc tot colorat la intrare; numai plantele din Calomfirescu lipseau...

Sanda și ordonanța locală – Mărin, ca și cel din Craiova („noi, cu ordonanțele, ca familiile regale: Mărin întâi, Mărin al doilea”, zicea Mitică), nu mai pridideau cu treburile-n noua locuință: zugrăvește tavanele, vâpsește lemnăria, spală geamurile, lustruiește parchetul. Iar Sanda nu voia nici un ajutor: „Eu ce să fac, să stau cu mâinile-n sân și să mă uit?”. „Așa ar trebui să faci o soție de ofițer!”. Cu toate cele-nvățate de la „Doamna”, la Craiova, lui Mitică i se părea că nevastă-sa nu călca a cucoană: a cucoană neam de neamul ei – adică una-nvățată să poruncească și să nu facă nimic și care să știe să-și țină ighemoniconul. Dânsul era de părere că trebuiau să-și ia o jupâneasă. „De ce?”. „Fiindcă așa se poartă la casele mari. În casele cu pretenții nu deschide musafirilor ușa nici stăpâna, nici ordonanța!”.

Deși între Craiova și București nu era doar o azvârlitură de băț, vorba despre balul de la Cercul Militar și despre biletul căpitănesei însoți cuplul și în Capitală. Mitică voia jupâneasă mai ales de când fusese avansat în grad. Soția unui ofițer trebuia „să „aivă” lecturi”, să cânte eventual „la piano”, să facă și să primească vizate, să se-ngrijească de frumusețea ei, să aibă mâini catifelate, care să nu știe ce-nsemnau treburile casnice, tăiatul zarzavatului, mestecatul în crătiți; în sfârșit, o soție de ofițer trebuia să ducă o viață de cucoană. Cu toate pledoariile lui, Sanda nu se-nvoi. Îi era destul un om străin în casă: ordonanța.

Mărin cel de-acum avea cam aceeași vârstă cu Mărin cel de la Craiova. Numai că „bucureșteanul”, umblat prin multe case ofițerești până s-ajungă la Mitică Băncilă, se-adresa superiorului și „coniței” la persoana-a treia: „Ce-ar dori conița să pregătim la dejun? Ce ordonă domnul locotenent?”. Mărin de la Craiova pentru orice lucru pe care-l avea de făcut zicea: „Ce să mai aia, coniță?": sau „Am ăla din piață niște zarzavat, cartofi și roșii”. Mărin de-acum, când aducea un pahar cu apă îl pune pe-o tăviță și venea cu un șervet pe mână. Până să se-nvețe cu boiereala asta, pe Sanda chiar o intimida ordonanța. După ce bărbatâ-său citea ziarul, când se trântea nițel să se odihnească după-masă, îl lua Mărin să-l buchisească din doască-n doască, și-apoi îi comenta cu domnul locotenent.

— Ce crede domnul locotenent, intrăm sau nu intrăm în război?

— Ce să spun eu, Mărine? ofta ofițerul. Îmi vine să cred că la un moment dat, vrând-nevrând o să intrăm, îi răspundea el, când nu era Sanda de față, fiindcă n-avea rost s-o sperie. Dacă intrau în război, avea tot timpul să se sperie-atunci.

La București, prima grijă a lui Mitică fu să găsească un nou domn Duduleanu. Aveau în casă tot ce le trebuia. Venise momentul să cumpere lucruri care nu țineau de necesitate, ci de superfluul care dă farmec unui interior: un sfeșnic, un vas decorativ, o icoană, o candelă, un tablou, argintărie, porțelanuri, cristale. Dorea la el în casă ceea ce n-avusese neam de neamul lui: era mândru că din părinți modești, cârciumari de mahala, ajunsese ofițer, deci

în fruntea bucatelor. Prin tot ceea ce făcea parc-ar fi voit – și de fapt asta-i era năzuința! – să-și uite și să-și anuleze obârșia, nici să nu se bănuiască de unde pornise. La protestele Sandei, care nu se mângâia de banii cheltuiți pe lucruri fără de folos, Mitică îi răspunsese cu-o replică pe care-o reținuse din Regele Lear. „Dacă-i dai omului numai cât îi trebuie prin ce-l mai deosebești de animale?”. Deși „Doamna” îi vorbise despre Shakespeare și-i citise Romeo și Julieta (la care Sanda plânsese de nu mai știuse „Doamna” cum s-o mângâie), Mitică tot nu reușea să-și convingă nevasta că banii dați pe lucrurile frumoase care le-mpodobeau casa nu erau azvârliți. Încet-încet, pereții odăilor se umplură de portrete înfățișând boieri cu ișlic și cu giubea, de cadre înrămând cucoane, unele uscățive, altele dolofane, toate-acoperite de catifele și de broderii, arborând ceasuri cu lanțuri lungi cu glisieră și broșe, purtând coliere și colane, și-o groază de inele pe degetele fine și-atât de-asemănătoare de la un portret la altul. Orice vârstă-ar fi avut cucoana din ramă, pe mâini nu se vedeau petele cafenii de pe cele-ale „Doamnei” și-ale altor bătrâne pe care le cunoștea Sanda, și nici zbârciturile mărunte ca de smochină. Proaspăta ofițereasă știa pe dinafară bijuteriile cuconetului de pe pereți, numărul de pietre al fiecărui giuvaier, și-al zalelor care-alcătuiau lanțurile.

Când veniseră o dată părinții să-i vadă-n casă nouă, se uitaseră mult la chipurile prelungi, bărboase (cu ochi melancolici – unele, cu ochi vicleni – altele), la cucoanele uscate și la cele dolofane, iar Costea Geambașu făcuse de câteva ori „Tț”, semn că se minuna de ce-i era dat să vadă. Cu glas scăzut îi spusese Lisăndrinei „Taică, la voi în casă e ca-n biserică”. Altceva nu cutezase nici despre casă, nici despre lucruri, nici pentru că Lisăndrina-și tăiașe mândrețe de coadă și umbla cu păru-ndrotat. Bine că se-nțelegeau ei. Ginerele n-o bătea, n-o-njura, de băut nu „bea” decât tutun: și de-acela puțin, niște țigări de parfumau toată casa. Pentru ei, un locotenent – și încă de cavalerie! – era un om însemnat, așa că-i poftiră pe Mitică și pe Lisăndrina să fie nașii Floarei, care se mărita cu un popă. Acesta urma să slujească-n Cernați, îndată ce-l hirotoniseau.

Mare-amator de petreceri și mai ales de-a „arăta” cine este, Mitică sări-n sus de bucurie să-i fie naș cumnatei. Sanda însă, cu toate că pe față se-arăta-ncântată de nășie, în sinea ei, cu gândul numai la banii pe care nu-i câștiga ea și care urma să fie cheltuiți în asemenea ocazie nu se bucura cine-știe-ce.

Cu gândul de-a-și ține ighemoniconul și de-a o sălta pe cumnată-sa Floarea în ochii neamului din care se trăgea popa, Mitică se hotărî la un cadou care pe Sanda o sperie de-a dreptul: argintărie de douăsprezece persoane.

Nunta, ca și cea a Lisăndrinei, se făcu toamna, când se potolise vinul din fiert. Venise parcă mai multă lume decât la a ei, poate nu atâta pentru mire și pentru mireasă, cât mai ales ca să-i vadă pe nași.

„Cică Lisăndrina lu' Geambașu s-a ajuns cocoană mare”.

În tânăra cu părul frizat pe lângă urechi, pieptănat într-un coc învărtit în jurul unui colac de pâslă, cu ochii umbriți de-o pălărie cu voaletă, îmbrăcată-ntr-o rochie ca gușa de porumbel (toată numai dantele de care nu pomeniseră

Cernații), era greu s-o recunoști pe fata care purtase coadă groasă lăsată pe spate (cu panglică-n josul ei ca să nu se desfacă), și care umblase-n pantofi fără tocuri (cu-o curelușă petrecută peste laba piciorului) și-n fuste crețe, cum fusese Lisăndrina pe care-o știuse satul.

Fetele de vârsta ei – care măritate, care nemăritate – nu-ndrăzneau să se apropie de dânsa și nu știau cum să-i vorbească. Lisăndrina stătea de taină cu fiecare, ca și când n-ar fi plecat niciodată de-acasă și n-ar fi fost nevastă de locotenent: nu-i ședea-n fire să se țină cu nasul pe sus. De-altfel, și Mitică – în ciuda mofturilor lui cu işlice, cu giubele și cu cocoane slabe și grase de pe pereți, „caii lui verzi pe păreți”, cum le spunea în sinea ei Sanda – între oameni vorbea ca oamenii.

Mirele Floarei era înalt, cu umeri lați, cu mijlocul subțire, cu mustăți și cu păr castaniu, cu sprâncene stufoase sub care luceau ochii verzi-albăstrui. Scump la vorbă – mai mult din timiditate și din dorința de-a nu scăpa lucruri nelalocul lor – când deschidea gura, spunea ce-avea de spus cu oarecare repeziciune, de parcă s-ar fi temut să nu-și uite cuvântul ori să nu i-l curme careva.

Sandei și lui Mitică le fu pe plac cumnatul: fecior de preot de prin jurul Bucureștilor, mirele-avea oarece stare, cât se putea într-o casă cu cinci odrasle, dintre care trei fete de măritat.

— Floare, ți-e drag? o-ntrebă Sanda pe soră-sa când se aflară singure.

— Știu și eu ce să spun, dădică? Norocul meu că nu mi-e altul drag.

La ultimele cuvinte se uitase drept în ochii soră-sii.

— Pe Ion al lui Ghimirlie l-a luat la armată, adăugase ea, de data asta uitându-se-n pământ.

Lisăndrina știa că nu putea să lipsească la cununia soră-sii, dar n-ar fi vrut să fie-n fruntea bucatelor, adică nașă, ci să se numere printre nuntași ca toată lumea. De când, a doua zi după nuntă, plecase cu Mitică din Cernați, nu mai dăduse pe-acasă. Trecuseră părinții s-o vadă, să-i vadă, și la Craiova și la București. Nu stăruiseră pe lângă Lisăndrina să mai vină pe la ei și nici n-o-ntrebaseră dacă-i era dor de casă. Poate că viața de cucoană o mângâiase pe fata lor de visul ei de tinerețe, poate că nu. Fără să se fi vorbit între ei, aveau destulă minte să nu pună sare pe rana care poate că nu prinsese coajă.

Vorbele Floarei îi tăiaseră tot cheful. Se luase ea cu vorba cu fetele și cu femeile din sat, care o-ntrebau de una și de alta, „de cum e la oraș”, dar gândul îi umbla aiurea. Așteptă să se isprăvească nunta soră-sii cum așteptase să se termine-a ei: ca pe ghimpi. Când se jucă dimineața cămașa miresei și rachiul roșu, Sanda își zise-n sine: „Doamne, ce barbarie!”. Abia aștepta să se vadă la București: nici pentru confortul de-acolo, nici pentru lucrurile frumoase din casă, ci ca să fie cât mai departe de Cernați, locul viselor ei neîmplinite.

— Astea-s fotografii de la cununia Floarei.

— Tu de ce ești așa de posomorâtă? Parcă ți s-ar fi-necat toate corăbiile.

— N-am fost niciodată fotogenică.

— Dar de unde! Ești foarte fotogenică.

— Cel mult am fost.
— De ce să vorbim despre noi la trecut?
— Fiindcă viața noastră e-n urmă, Daniele, viața noastră s-a dus. Cel puțin a mea.
— Ai vrea să mai fi tânără?
— Cu-o condiție: să fac numai ce-aș vrea eu. Și încă nici așa nu se știe cum ar ieși. E-o asemenea loterie viața și, ca la orice loterie, mulți jucători, puțin câștigători. Banalități.
— Eu tare-aș vrea să mai fiu tânăr!
— Înseamnă că ți-a fost dragă viața pe care-ai dus-o.
— O parte da, o parte nu. Și totuși, cât aș vrea să mai fiu tânăr.
— Așa zicea și Mitică, deși n-a apucat bătrânețea. Oricum, dar să mai trăiești o dată. Măine dac-ar fi cu putință să mă mai nasc și să trec prin ce-am trecut, aș zice: „Ia-ți, Doamne, viața-napoi, că n-am ce face cu ea!”. Mă mir de mine, Daniele, mă mir de două ori: o dată – dimineața, că mai apuc o zi; încă o dată – că mai am chef să fac una-alta, că am, altfel spus, chef de viață. De câte ori n-aș fi vrut să mă culc și să nu mă mai scol. Un singur lucru nu mi-a trecut niciodată prin cap: să-mi iau singură zilele. N-aș fi avut îndrăzneala să sfidez în felul ăsta viața.

CAPITOLUL TREI

(CARNETUL DIN PORT-HART)

Amărăciunile, visele frânte aveau curând să se afle față-n față cu un eveniment ce-avea să zdruncine și viața mulțumiților și pe cea a nemulțumiților; și pe bogați și pe săraci. În august izbucni războiul, după doi ani cât românii stătuseră-n neutralitate.

Pentru Sanda, războiul însemnă plecarea ei din București la Cernați cu toate lucrurile, însoțită de Mitică și de Mărin. Deși nu se-ntâmpla încă nimic, Mitică fugea din București ea de la foc. „Pentru a produce panică și dezorganizare, inamicul încearcă totdeauna să pună mâna pe Capitala țării cu care e-n război”, spunea Mitică. Apoi, după ce-și văzu avutul la adăpost, își înștiință nevasta că el pleacă pe front. „Chiar trebuie?”, întrebuse Sanda, care nu era încă lămurită că pe front nu mergea doar cine voia. „Datoria mea de ofițer e să-mi apăr țara. Chiar dacă n-ar „trebui”, cum zici tu, eu tot m-aș duce!”. Asta Sanda nu mai înțelegea. Îl și vedea mort pe Mitică. Pentru ca despărțirea să-i fie mai ușoară lui bărbatu-său, îl înștiință de-un lucru pe care că-l știa de două luni, pe care însă, de rușine, nu i-l spusese: era-nsărcinată. Își muncise mult mintea până să izbutească să-i spună: „Sunt în poziție”. Băuseră, împreună cu Mărin, o sticlă de șampanie „în onoarea evenimentului”.

Pe peronul Gării Mari din București, luând tonul solemn, potrivit cu momentele importante, în clipa despărțirii, Mitică îi spuse Sandei, uitându-se peste ea: „Scumpa mea soție, dacă va fi ca urmașul nostru să se nască-n absența mea, sau dacă ar fi ca soarta crudă să facă să nu-l cunosc, dacă va fi

băiat te rog să-i pui numele Radu, iar dacă va fi fată, Elvira. Domnul Dumnezeu nostru să vă aibă în paza sa!”.

Ea rămase plângând în înghesuiala de pe peron, printre mame, neveste, iubite, surori, venite să-i petreacă pe-ai lor, ostași care plecau pe front.

„Mărie, vezi ce faci cu juncul!”, „Leană, să nu uiți să dai vaca la taur!”, „Lină, ai grijă de casă și de copii!” ‘.

O-nvălmășeală de capete, de glasuri, de ranițe, de cuiere soldățești, de geamantane de carton, o lume gălăgioasă – de gălăgia spaimei – ca la prăpăd. Când porni trenul, glasurile crescuseră într-un zumzet uriaș, sfâșiat de câte un țipăt, iar scârțâitul osiilor și zgomotul roților îi treceau Sandei prin creier. I se părea că se răstoarnă lumea peste dânsa și că-n lumea asta nouă rămăsese-a nimănui.

Avea să mai vină de două ori în gară: când plecase pe front tată-său; și-apoi, când plecase cumnatu-său, popa Toader. Avusese de-mpărtășit durerea tuturor alor ei: a maică-sii și-a soră-sii, a preotului Negruț și-a preotesei lui, părinții lui Toader, nemaivorbind de cele trei surori ale-acestui.

La Cernați, casa era pustie. În douăzeci de ani de căsnicie, Caterina nu fusese despărțită de bărbatu-său nici o zi. Și când pleca la târg, la București, se pornea de la miezul nopții ca până-n seara următoare să fie-napoi acasă. Caterina nu se gândise niciodată c-avea să vin-o vijelie să-i smulgă stâlpul casei. Moartea care-i desparte pe oameni – ducă-se pe pustii! – era departe, ei fiind oameni tineri. Și-apoi, când își vedea iar la casa ei și fetele fără bărbați, ca două curci plouate, nu-i mai venea să pună mâna pe nimic, dar trebuia: vitele și-orătăniile nu știau că-i război. La-nceput, veștile de la „rezbel” erau bune. Apoi, scrisorile se răriră și din ele – scurte, povestind numai „eu sunt bine sănătos, ceea ce vă doresc și vouă” – se cam înțelegea că nu prea aveau de ce se bucura nici ai de pe front, nici ai de-acasă.

Și numai ce, într-o bună zi, pe când tăiau oamenii porcii pentru Crăciun, se pomeniră cu nemții-n comună. Cu toate c-aveau dolmecerul cu ei, căci nu erau plecați la-ntâmplare, cucoana Luxița Bantaș inhămă caii la sanie și se duse la primărie să stea ea de vorbă cu „șoacății”, știindu-l pe primar cam molatic și sperios din fire.

Ocupantul cerea cai, căruțe, boi, porci, păsări și cereale. Mai-marele era un căpitan. Vorbea cu primarul ca fiind cea mai importantă autoritate-n sat, când intra coana Luxița-n vorbă, dând-o pe nemțeasca ei cu accent elvețian, învățată de la guvernanta care-o crescuse. În vreme ce vorbea cu neamțul, îi aruncă o uitătură pe sub sprâncene tălmăciului.

— Căpitan Wilhelm von Steiger. Cu cine am onoarea?

— Mă numesc Ruxandra Bantaș, am o proprietate-n acest sat și-aș vrea să știu și eu ce v-duce pe la noi.

— În țara dumneavoastră, doamnă – războiul, și-n satul dumneavoastră – nevoile imediate-ale trupelor.

— Domnule căpitan, satul nostru e-un sat sărac.

— Asta ni s-a spus în toate comunele. Totuși, oamenii au animale de tracțiune, porci, păsări...

În vorbele ofițerului se deslușea o nuanță de ironie.

— Au strictul necesar ca să-și ducă zilele.

— Rămâne de văzut. Înainte ca dumneavoastră să sosiți, discutăm același subiect cu domnul primar, care părea mult mai optimist.

— Dacă n-aveți nimic împotriva, vă invit la mine, la masă.

Coana Luxița, care n-avusese de-a face niciodată cu germanii, încercă să-l ia pe „con” ca pe un român, cu gând să-l îmbuneze.

— Vă mulțumesc pentru invitație, dar timpul nu-mi permite. Și nici regulamentul.

Un soldat veni de-afară și-l înștiință pe comandant că-n fața primăriei se afla o sanie cu doi cai de toată frumusețea, și cu zurgălăi.

— Se rechiziționează, hotărî von Steiger.

— Sunt caii și sania mea, zise coana Luxița, ducându-și mâna la piept, demonstrativ, ca nu cumva neamțul să nu priceapă.

— Nu are importanță.

— Măcar lăsați-mă s-ajung înapoi acasă. Locuiesc la cinci kilometri de aici.

— Asta se poate. Vă însoțesc doi soldați de-ai mei.

— Bună ziua, domnule căpitan. Și nu uitați că-i un sat de oameni săraci. Apoi îi suflă primarului: „Vezi ce faci, că nu dai dintr-al tău!”.

„Dacă eram eu mai tânără și mai frumoasă, poate se-mbuna nemțoiul”, se gândi coana Luxița cu-amărăciune, trăgând încet ușa după ea, când i-ar fi venit s-o trântescă de s-o scoată din țâțâni.

Umblară liftele din casă-n casă, cotrobăind metodic prin toate cotloanele, începând cu grajdul și cu poiata, sfârșind cu podul și cu pivnița.

Caterina a lui Costea Geambașu se gândi să-și ascundă fetele, dar când ajunse la ea zvonul că și-n gaură de șarpe scotoceau soldații, își făcu semnul crucii, și – după ce-nfășurară bucățile de porc în saci și le vârâră pe sub saltele, în cămară păstrând atârinate numai câteva șunci – lăsă fetele să șadă-n odaie bună.

Străinii salutară bătându-și călcâiele și la venire și la plecare și le goliră camera, cam mirați – după cât înțelese Lisăndrina – că-ntr-o casă atât de mare era pradă atât de puțină. Le mai luară caii, boii, doi porci și zece berbecuți. Căpitanul aruncă o privire spre pantecele Lisăndrinei care, în acel moment, luându-și inima-n dinți și vorbind rar și tremurat, îi spuse nemțește că bărbatul ei era ofițer și că se afla pe front.

— Soție de „Kamerad”, constată militarul Kaizerului, salută și ordonă soldaților să nu mai caute, că de-acolo luaseră destul.

Răsuna satul de jelete. Boceau muierile după avutul prădat, ca după mort, mai ales că pe multe case era lipită și cârpă neagră pentru câte-un ostaș căzut pe câmpul de luptă.

Femeile și oamenii trecuți de vârsta mobilizării arară-n primăvară cu niște vaci costelive, căci și nutrețul fusese luat de „richiziție”.

Grigore-al lui Gușatu, veteran de la 1877, îi spunea mereu primarului, care-n ochii oamenilor era vinovat de tot ce le prădau nemții: „Mă, Ioane, mă, nu te pune rău cu locuitorii, futu-l, că te taie locuitorii, futu-l!”.

Lumea cu stare fugise din fața ocupantului și se refugiase-n Moldova.

Coana Luxița rămăsese neclintită la moșie, făcându-și socoteala că „nemții n-aveau, în nici un caz, să rămâie pe veci în România”, dacă războiul urma să fie câștigat de Antantă, „aliații, cum s-ar zice”; iar dacă s-ar fi isprăvit în favoarea Puterilor Centrale, tot n-ai fi avut unde să te-ascunzi de-nvingător. Își sfătuisse fiica, al cărei bărbat era pe front, să-și păzească avutul și casa, să-și țină copiii lângă ea ori să-i trimită la Cernați, fiind sigură că nici în Moldova nu curgea lapte și miere.

În Moldova bântuiau febra recurentă, dizenteria, tifosul exantematic; și nu doar în rândurile armatei ci și-ntr-ale populației civile. Și-acolo era simțită lipsa de alimente, iar specula-și făcea loc și ea, ca peste tot unde cererea era mare și oferta nucă.

„Draga mea Sanda, Ce ași putea sa îți spun din locul unde mă aflu? Stăm în tranșee, supt ploaia de obuse a inamicului și sperăm ca acest prăpăd să se termine cu bine, adică să îi înfrângem pe aceștia.

Te rog să nu îți faci griji cât despre mine. Am noroc cu Mărin care este în unitatea mea. Nu mă slăbește un pas. E bine oriunde să ai oameni cunoscuți.

Mă gândesc mereu la copilul nostru. Trag nădejde să îl văd cât de curând.

Sărutări de mâini mamei-soacre și cumnatei. Despre tata-socru și despre cumnatul Toader până acum veștile sunt bune. Te sărut cu dor și drag. Nu mă uita, al tău soț iubitor.

Mitică”.

În asemenea scrisoare anodină nu se vedeau tranșeele pline de clisă care trecea de bocanci, năclăindu-le ostașilor poalele mantăilor și mochetierele, și nici ploaia ori ninsoarea sub care stăteau uzi până la piele; nici mâncarea rece și pe sponci, cu pâinea ca o cărămidă; nici ploaia de gloanțe și de șrapnele, nici obuzele care cădeau peste oameni.

Sanda Băncilă păstrase fiecare rând pe care i-l scrisese cineva, începând cu buclucașul bilet al nevestei căpitanului Zăgan – biletul cu cratița de dulceată – cel dintâi primit în viața ei. Rânduite după date, scrisorile lui Mitică, epistolele de la soră-sa, Floarea, și de la cumnatu-său, precum și cărți poștale ilustrate stăteau legate cu panglică roșie într-o cutie mare de bomboane de la „Capșa”: cutie de catifea viorie, cu un colț auriu pe care se citea numele cofetăriei și i se vedea emblema. Pe fundul „besactelei cu amintiri” se afla un carnet lung ale cărui file erau imprimate cu pătrățele albastre, ca pentru socoteli. Sanda se-apucă să-l răsfoiască.

— Aici sunt însemnări de-ale lui Mitică. Nu ți le-am arătat niciodată.

— Aș vrea să le citesc, dacă n-ai nimic împotriva.

— Te rog numai să le păstrezi ca pe ochii din cap.

— Putem face-un „xerox” după ele.

Profesorul Șerban se uită la scrisul citeț, cu litere lunguiete, la cerneala neagră, pe care timpul n-o făcuse totuși să pălească. Doar hârtia-ngălbenise și-avea la răsfoit un foșnet de frunze moarte.

— Nu știu dac-ai văzut. Sanda, au apărut pe la edituri, la „Politică” și la „Militară”, jurnale, discursuri de pe vremuri...

— Eu nu văd decât ce ia Elvira de la copii. Mai mult romane din colecția cu secolul douăzeci. Și citesc puțin, că numaidecât mi se face somn; la vârsta mea, ce pretenții să mai am? Bine că „sunt în două picioare și-n toate mințile”, cum zice Marina. Știi ce mă demoralizează cel mai mult? Nu vârsta și neajunsurile ei, nu! Mă demoralizează când aud ce boli cumplite se-abat peste oameni tineri și care mor ca muștele.

— Îmi amintesc de bunică-mea, coana Luxița. Cel mai mult o demoraliza halul în care-ajunseseră fiică-sa și gineri-său, adică mama și cu tata. „Asta e dezavantajul cui trăiește mult, Daniele!”, așa-mi spunea mereu.

— Ce femeie-a fost nașa! Halal de ea! Mi-aduc aminte cum bătea satu-n lung și-n lat în războiu' ăl mare, când ne ocupaseră nemții. Se ținea după ei ca umbra că doar să mai facă ceva pentru oameni, să nu le ia ăia și cenușa din vatră. Ce-a mai fost și-atunci, Daniele!

— Mi-aduc aminte, cât eram de mic pe-atunci, dar mi-aduc aminte cum începeau clopotele de la Mitropolie să bată ca s-anunțe avioanele nemțești care veneau să bombardeze Bucureștii și cum ne luau mama și Fräulein Ilse și ne duceam cu toții în pivniță și cum suna apoi de la Arsenal încetarea alarmei.

— De multe necazuri a avut parte țara asta. Daniele, mă-ntreb mereu: oare o fi vreun om pe lume care să n-aibă nici o grijă, nici o supărare, pe care să nu-l doară nimic sau de nimic?

— Nu-mi vine să cred. „Care bucurie nu e logodită cu durerea?”, parc-așa se citește la slujba de-nmormântare.

— Câtă dreptate are cine-a spus. Mă gândesc cât n-am știut să prețuiesc ce-am avut. Cum am trecut ca amorțită prin viață. Iar când ai ști să prețuiești nu mai ai ce, toate s-au depărtat de tine. La tinerețe, la maturitate, uneori soarta omului depinde de-un om, de-o iscălitură; uneori – de-o eroare: apoi ajunge să depindă de-o mână, de-un picior al tău, de colesterolul propriu. Ce să mai vorbim! Când ai de toate și ți-e bine nici nu bagi de seamă. Zici că toate sunt cum trebui' să fie. De boală afli când nu mai ești sănătos, de lipsuri – când s-a dus belșugul.

— Aș vrea să te rog ceva, dacă nu-ți este greu: deci, dacă poți și dacă vrei.

Ea ridică din sprâncene și făcu ochii mari.

— Crezi că nepotul tău de la Pașapoarte, colonelul, ar vrea să se informeze ce este cu pașaportul meu?

— Îi dau acum telefon și-l întreb.

— Așa ceva nu se-ntreabă la telefon.

— Atunci spune tu cum să facem?

— Să-l întrebî numai cînd mă poate primi, dacă poate, evident.

Colonelul, nepot din partea popii Toader, strănepot deci al Sandei Băncilă, se-arătă plin de bun voin  la rugămintea str m tu -sii, cu care se afla-n relații susținute, dat fiind că Sanda Băncilă, ca orice  aran,  n legea să se  in  de rudă p n' la a  aptea spi , nel s ndu- i neamurile nici la bine, nici la r u.

Carnetul din port-hart (1)

Din  nsemn rile Mele Intime, a a scria pe carnetul lung cu p tr te, cu scoar ele „pepit”.

S nt  M ria-Mare 1914, Garnizoana Bucuresci.

* Eu, Sublocotenent Băncilă Dumitru, am hotărât să  in  nsemn ri Intime de lucrurile mai importante care se întâmplă cu mine  i în jurul meu. Exemplul mi l-a dat Dl. Colonel Ionescu  erban. D-sa ține un Jurnal intim. „Dragă Băncilă, lucrurile se uită, iar verba volant, cum ne-au  nv tat str mo ii. Dacă scrii, ai oricând prilejul să vezi ce ai gândit la un moment al existen ei”. Are dreptate. Eu nu am strălucit niciodată la compuneri. Nu am preten ii că a  face Operă de literatură. Scriu pentru propriile aduceri aminte ale mele personal.

* Am fost în pe it la o fată de oameni avu i, gospodari de frunte în comuna lor. Fata, simplă, cu cinci clase s te ti, mi-a plăcut. Cur tic   i sfioasă. Nunta la sfârșitul lui Octomvre ori la începutul lui Noemvre, când o sta mustul din fiert, dar nici vremea să nu se strice.

Viitorul socru m'a întrebat ce cred despre soarta  erii cu privire adică la eventuala noastră intrare în Răsboiu. Nu am spus mai nimic. Nu era timpul, nici locul. Am pomenit numai că nu se liberează contingentul 1912. Cine pricepe, bine... Din convorbire mi-am dat seama că viitorul meu socru cete te ziarele.

* Se pare că s'ar fi încheiat o Conven ie secretă între noi  i Ruși. Ru ii ne garantează că vom primi Ardealul dacă r m nem neutri. A a spune Dl. Col. Ionescu  erban. Cică părerile ar fi  mp r ite. Marghiloman  i Maiorescu sunt cu neutrali tii. Dar c t putem rămânea neutri?

M. S. Regele  i P. Carp ar fi zis la Consiliul de Coroană de la Sinaia că bine ar fi să ne declarăm numaidecât de partea Puterilor Centrale. Regele nu vede cum ar putea Germania să fie  nfr nt . Cum să creadă când e Neam ! Să nu vorbesc cu păcat. La '77 s'a arătat a fi bun Român.  n favorul acestei păreri cu Puterile Centrale ar fi  i o Conven ie mai veche, de pe vremea lui Brătianu Ioan (tatăl lui Brătianu de acum), între noi şi Puterile Centrale. Cei care sus in să mergem cu Puterile Centrale gândesc să nu se întărească prea tare Rusia  i să pună m na pe Dardanele  i pe Bosfor  i să fie primejdie şi mai mare pentru noi.

Aceia care sus in că ar fi bine să trecem de partea Ententei se gândesc să fim alături de Franța care a fost mereu alături de noi la nevoie, de Anglia care şi

ea vrea supremația în strâmțori și care ar pune problema noastră pe tapet european.

Aceștia, ca toți Românii, se gândesc la Ardeal, pe care, Franța și Anglia ieșind biruitoare, ni l-am lua, căci și Franța vrea să își alipească Alsacia și Lorena. Apoi, alături de Franceji am dovedi că sângele apă nu se face.

Pe mine dacă m'ar întreba cineva de partea cui sunt aș spune: de partea Țării. Cred că cel mai bine pentru Țară este să rămâie neutră până la sfârșit.

Cică Puterile Centrale ne-ar oferi contra neutralității noastre Basarabia, Bucovina și mare autonomie Românilor din Ardeal. Câtă bază se poate pune pe cuvântul marilor Puteri... Aci e aci!

De s'ar putea ocoli măcelul.1

* Lumea vorbește multe. Ca de pildă, Dl. Constantin Stere care șoptește în dreapta și în stânga precum că l-ar fi trimes pe dumnealui Ionel Brătianu în Ardeal să le spună Ardelenilor să asculte de Unguri că și România va merge cu Puterile Centrale. Tot Dl. Stere spune că i-ar fi spus Ionel Brătianu precum că colegii săi, adică ai lui Brătianu, din minister, ar lua bani de la Ruși pentru a ne păstra noi în neutralitate. Să zicem că este așa. Nemțofilii oare nu or lua bani de la nimeni? Dl. Stere vrea Basarabia. Bun e cine ne-ar face să ne-o luăm îndărăt. Dânsul a stat ani buni în Siberia. Cine se duce acum două luni și ceva la Constanța să depună omagii Țarului? Dl. Stere, om învățat, profesor de Universitate. Bine de noi militarii că nu avem voie să facem politică. Nu ne putem băga în țarățe.

* Am acomptat rochia de mireasă, găteală, pantofi, ciorapi și lumânările pe care urmează a mi le achita nașii. De asemenea am vorbit cu fotograficul. Vreau să am amintiri asupra trecerei mele prin lume. O cheltuială care nu mi se pare fără de rost. Socrul, viitorul meu socru, a părut mirat de ideea cu fotograficul. Dacă i se va părea scump dau eu banii. O dată mă însor. Fata, Sanda (eu așa îi voi spune), e frumușică și fragedă. Ca acum nu va mai fi niciodată. E foarte la locul ei, în mediul ei. Să vedem când vom schimba mediul. Am vrut o fată simplă, de țară. Ea să mă asculte. Vedem noi pe parcurs.

* 27 Septembrie 1914 – zi de mare doliu pentru țară. A murit M. S. Regele. Fie-i țărâna ușoară. A murit în grele și tulburi momente pentru lume și pentru Țară.

Nunta s-a desfășurat cum trebuie. Toată lumea a fost mulțumită. Am luat lăutari din București, din Sfinților, din neamul lui Cristache Ciolac. De trei ori au cântat Valurile Dunării. Am băut cu ei un pahar de vin întru aducerea-aminte a lui Ivanovici și a Căpitanului Carol Scrob, răposat acum un an, care a scris vorbele valțului. Ce oameni! Eu gândesc precum că m-am purtat cu maniere față de Sandală, în lume și în intimitate. E o copilă.

* M-am prezentat la garnizoană în Craiova. Am găsit o casă pe plac. Balcon închis cu geamlâc colorat. Seră cu plante străine, exotice. Salon mare, trei odăi. Păcat că mama și tata nu pot vedea cum am ajuns. Ordonanța, om supus, între două vârste. Sanda cam nemulțumită de chirie. Prea mare. Ea nu

a avut niciodată bani pe mână, de aceea francul i se pare cât roata carului. Nu îndrăznește să cheltuiască nici un creițar, deși are zestre nu glumă.

* Balul de la Cercul Militar mi-a arătat că trebuie să mă îngrijesc de educația Sandei. Mi-a fost milă de ea, dar și de mine. Îmi venea să intru în pământ.

* Am găsit persoana potrivită pentru educația Sandei.

* Clemenceau ne face cu ou și cu oțet că nu intrăm în războiu. Intrarea noastră ar clarifica situația. De ce? Fiindcă cei mari au nevoie de victime din rândul celor mici! Ca să mai slăbească Germanii frontul francez și să deschiză front încoace, nu fiindcă s-ar prăpădi careva de grija întregirii Neamului nostru.

Îmi pun mereu o întrebare. Dacă este vorba de întregirea Neamului, ce aș prefera eu? Neutralitate fără întregire? Sau războiu și întregire? Desigur – întregire. Mă gândesc oare cât ne așteaptă frații noștri de subț ocârmuire streină? Speranța lor este în noi. Ideal ar fi întregire fără de războiu. Mă pun în situațiunea celor asupriți de ocârmuire și de limbă streină. Mi se pare mai ușor de îndurat sacrificiul. Căci sacrificiu va fi. Morți, schilozi, pârjol. Nici nu îmi vine să mă gândesc.

* Cele mai multe le aflu prin Dl. Col. Ionescu Șerban. Domnia-sa are oameni peste tot. În mine are încredere. Altmintrelea ofițerii nu trebuie să comenteze pentru a nu părea că fac politică. Ofițerul trebuie să se conformeze ordinilor superioare. Dacă voiam altă viață nu trebuia să îmbrac haina militară...

Dl. Locotenent Dinu, questorul nostru, ne spunea iarna când ne frecam pieptul cu zăpadă la Liceul Militar: „D-lor Elevi, cui nu îi place, să se facă altceva. Viitorul oficer trebuie să se pregătească pentru viața ce îl așteaptă și care nu este în puf”.

* Bucovina smulsă Moldovei de Austriaci prin plocoane la Înalta Poartă.

Basarabia oferită de Napoleon Rușilor, căroro le-o dau plocon Turcii la 1812 și apoi puterile europene la 1878, ca mulțumită că Românii și-au vărsat sângele alături de Ruși împotriva Turcului. Astea sunt marile puteri. Câtă încredere se poate avea într-insele? Mereu cei mici jucărie în mâinile celor mari.

Când eram elev, îl socoteam pe Napoleon cel mai mare militar al lumii. Mare – nimic de zis. Dar să nu uităm că a tras cu tunul în regalitate ca apoi să se încununeze împărat. Iar ce a făcut din Europa... Halal revoluție care sfârșește în imperiu! Fiind prea mare pentru o Europă atâta de mică, l-a mânat Necuratul și în Rusia. Acolo nu era ca pe Champs Élysées. Și-a făcut-o cu mâna lui. De colosul rusesc mi s-a încrețit totdeauna carnea pe mine.

* Sunt mulțumit de căsătoria mea. Sanda e o bună gospodină, supusă, cu drag de casă, poate și de mine. Mă gândesc oare i-o fi fost cineva drag înainte? Nu am pricină să mă plâng. Ține casa pahar, mă așteaptă cu masa pusă și cu mâncarea caldă. Face progrese cu doamna Semira. E ușoară de cap. Pricepe repede și e sânguincioasă. Fac eu cucoană din ea!

Mărin e om bun. Nu am pricină de nemulțumire.

* Am fost înaintat locotenent. Sunt mutat în garnizoană la București. Zi însemnată în viața mea. Toată lumea mă invidiază pentru București. Dl. Col. Ionescu Șerban este mutat deasemenea la București. Bine că voi avea și eu pe cineva.

* Vingt, vingt et un, trente, trente et un, dar quatre-vingt un, quatre-vingts ans, quatre-vingt cinq.

Mi-am îmborsărit cunoștințele cu doamna. Cu părere de rău ne-am despărțit de dumneaei. Multe lucruri a învățat-o pe Sanda și chiar pe mine.

* Prim-ministrul Ungariei, contele Tisza, ni se arată mare dușman.

„Ziua”, „Seara”, „Moldova”, „Minerva”, „Dreptatea” fac mare propagandă în favoarea Germaniei. Articolele filogermane scrise în aceste publicațiuni să fie oare scrise fiindcă așa îi duce mintea pe cei care le scriu sau aceștia sunt cumpărați?

Despre ei nu o știi nimic Dl. Stere? Dumnealui îi dă zor și că, de fapt, Partidul Național Român din Ardeal nici gând nu are de unire cu Țara. Ar vrea doar egalitate cu Ungurii.

* Ardealul! Ardealul! Ardealul! spune Nicolae Filipescu.

* Take Ionescu așteaptă de la actuala confruntare europeană prăbușirea tronurilor, puternică mișcare socialistă, dominația americană asupra lumii. Așa să fie?

* Se face auzită vocea poetului ardelean Octavian Goga și a preotului Vasile Lucaciu. Ei înștiințează de obidirele Românilor de peste munți. Eu le știam de la mama. Nu de bine a trecut ea cu unchiul Elisei încoace.

* Cine dorește intrarea noastră grabnică în războiu, naționaliștii, nu cunosc situațiunea armatei noastre. Ioan I. C. Brătianu, „Sfinxul”, a luptat ca ofițer rezervist în campania din Bulgaria. Nu îi trebuia mai mult ca să aprecieze faptele. Avem o slabă pregătire și armată pe picior prea puțină. Nu am fost pe front, dar frontul nu poate fi joacă de rezerviști și de trupe încropite la iuțea. Ușor de zis.

* Abia acum se fac ceva șosele și drumuri la frontiera carpatică și ceva întăriri. Până acuma nu s-au făcut pentru a nu trezi bănuiele și a nu supăra Austro-Ungaria, mai ales! Noi tot cu căciula în mână...

* Mare bucurie mi-ar fi să am un moștenitor, mai ales în zilele grele pe care le trăim, când ziua de mâine e prea puțin sigură. Grele timpuri și tulburi. A avut parte Țara noastră de altele? Și eu, afară de Dl. Col. Ionescu Șerban, nu am cu cine schimba o părere. Sanda e o copilă. Dacă aș vorbi cu ea cele ce mă frământă aș băga-o în sperieți. Ce să priceapă ea, minte de femeie?

Mărin (al II-lea, căci pe primul l-am lăsat la Craiova) înțelege mai mult... Cetește ziarele și nu mai poate de frica războiului. Are și de ce.

* Comandantul Liceului nostru militar și mulți profesori militari și-au făcut studiile în Germania și au căutat să ne pătrundem și noi, băieții, de admirație pentru armata și pentru disciplina germană. Dacă ne desfacem de Puterile Centrale către care am fost îndreptați până acum și ne dăm de partea

Rușilor vom face o mare cotitură istorică. Se va șterge ceea ce s-a făcut sub răposatul Rege Carol 50 de ani.

Când a venit la tron, M. S. Regele Ferdinand a spus că va conduce ca bun Român. Să înțelegem că e de partea naționaliștilor, adică a celor care vor, pe drept, întregirea? Cred că și D-sa și guvernul esită.

* O cotitură a războiului a fost în '14, când Francezii i-au respins pe Germani de pe Marna și Moltke a trebuit să se retragă.

* O cotitură importantă a noastră: moartea regelui Carol.

* Italia a trecut de partea Ententei!

* Sanda s-a despărțit cu greu de Craiova, de Mărin. Se învățase acolo. Și eu am avut o strângere de inimă. Aceasta este viața de militar. Azi – aici, mâine – cine-știe-unde.

Am de gând să vând casa părintească din Gura Oborului. Vreau locuință în centru. Casa părintească nu cadrează cu uniforma. Sanda ar fi mulțumită, dară eu nu. Am ajuns ofițer, vreau să trăiesc ca un ofițer. Într-un fel, mi-am văzut visul cu ochii. Ofițer și căsătorit cu o fată care a început să calce a cucoană, cu zestre bună.

Un moștenitor să mai am și apoi numai să fim sănătoși și să ne bucurăm de viață. Vreau să ne introducem într-un anturaj plăcut și de unde să avem lucruri frumoase de învățat. Vreau ca Sanda să se tundă. Să se pieptene ca doamnele tinere din zilele de acum. Are un păr frumos, dar nu se mai poartă.

* Veștile despre mersul războiului nu sunt de natură a ne bucura. Deoarece, dacă am urma Ententa, pentru întregirea Neamului, situațiunea este destul de încurcată. Germanii și Austro-Ungarii se dovedesc a fi tari și a cauza Ententei mari pierderi.

* Mă gândesc că neutralitatea noastră nu poate să dureze. De partea cui ar fi mai bine?

* Am găsit casă pe strada Negustori, în mijlocul orașului. Seamănă mult cu ce am avut la Craiova, pe Calomfirescu. Afară doar de plante. Voiu căuta să fac rost de câteva. Tare fac frumos în locuință.

Mărin al II-lea este mult mai deșghețat decât Marin de la Craiova. Cetește ziarele și pricepe foarte mult. Ce nu pricepe mă întreabă.

Dl. Col. Ionescu Șerban m-a pus în legătură cu un misit. Seamănă cu Dl. Duduleanu de la Craiova, leit. L-am întrebat dacă sunt rudă. Nu sunt. Îl cheamă Dl. Dobrescu.

* Sanda este o soție supusă și grijulie. Pare că nu are alt gând decât să îmi facă mie pe plac. Ar fi mai multe de spus, dar nu îmi vine să le încredințez hârtiei. Îi pare rău de fiecare ban cheltuit. Așa a pomenit în familia ei, unde nu se cumpără nimic de împodobit casa.

Afară de icoana pe sticlă adusă de mama în desagă din Ardeal, pe glajă cum spunea dânsa, nimic de podoabă nu aveam nici noi în casă. Covoare pe pereți. Dl. Col. Ionescu Șerban avea în sofragerie la Craiova o tapițerie (ca un fel de covor subțire și cu băteala deasă). O scenă de vânătoare. Vânătoare cu câini. Mi-a explicat dumnealui că are peste 100 de ani vechime și că a fost adusă din

Franța. Nu o bat niciodată, ci doar o mătură cu mătură mică. Lucru boieresc. A adus-o doamna de zestre. Dumneaei e din familie de boieri scăpătați.

Profesoară de latină și de elină. Nu a avut zestrea reglementară. S-au căsătorit cu dispensă regală. Se spunea la Craiova că regele nu i-a dat Dlui Col., pe atunci Lt., dispensa până ce nu a văzut domnișoara. O fi așa, nu o fi, nu pot să știu. Nu pot să îl întreb pe D-sa.

* Anumite lucruri au început să se scumpească. Dl. Col. Spune că unii, temători de războiu, din prevedere adună ca să aibă la vreme de nevoie. M-a sfătuit și pe mine să cumpăr cantități mai mari de zahăr, de unt-de-lemn, de cafea și altele. Săpun de rufe, mălai și făină, precum și untură și porc întreg avem de la socri.

* Dl. Dobrescu mă îmbie cu niște tablouri, portrete ale unor boieri și ale unor cucoane din veacul trecut. Se desface o moștenire. Eu nu mă pricep la tablouri pietate. Nu știu nici cum umblă prețurile la așa ceva. Am să îndrăsnesc să îl întreb pe Dl. Col. Ionescu Șerban. Dacă ar vrea să vină cu mine să vadă cu ochii dumnealui portretele ar fi și mai bine. Altfel nu am pricină de nemulțumire.

* Am cumpărat 20 kilo zahăr și 2 de cafea. Nu cer de mâncare și nu se strică. Toată lumea cumpără, că nu auzi că se vorbește decât de războiu.

* M-am întâlnit acum 3 zile cu C. D. M-a întrebat dacă îmi mai aduc aminte. I-am spus că da. Nu am mințit nici acum, nici atunci. Nu i-am dat niciodată speranță de ceva de viitor. De ale vieții.

* Se pare că reprezentantul Austro-Ungariei la noi, contele Czernin, nu ne este doritor de bine.

* Dl. Col. Ionescu Șerban mi-a făcut marele favor și a mers cu mine și cu Dl. Dobrescu în casa boierească ce se desface între moștenitori. Nu țin cineștie-ce la străbunii lor dacă le vând portretele. Dacă ar fi fost străbunii mei, eu nu le-aș fi vândut de-ar fi fost să mănânc ceapă cu măvăliță. Dl. Col. Mă îndeamnă să cumpăr tablourile. Zice că avem viața înaintea noastră și vom avea copii cui să le lăsăm. Mai stau pe gânduri. Nici banii nu se găsesc în drum.

* Toată lumea e cu ochii asupra țărișoarei noastre încotro o s-o luăm. Mă gândesc că poate nici nu știu cât de curând mă așteaptă frontul. Că se înțelege că primii vom fi noi cei de carieră.

* Am luat-o și pe Sanda să vadă și ea tablourile. I-au plăcut cucoanele. Cred și eu! Numai catifele, numai dantele, numai giuvaiericele. Îți vine să le apipii cu mâna. Boierii cu işlicele în cap cât o căpiță de fân nu prea i-au plăcut. Una peste alta, mai pune, Rumâne, mai lasă jupâne, le-am luat pe toate șase. Am și bătut cuiele în păreți și le-am atârnat. Să le stăpânim sănătoși. Sanda face ce face și se mai duce de se uită la ele. Mi-ar fi fost drag să fi fost strămoșii noștri boierii și cucoanele alea. Poate nu sunt nici ale ălor care le-au vândut, cu toate că ne-au spus fiecare al cui e, cu nume, cu data nașterii și a morții. Mi le-am scris pe hârtie ca să nu le încurc. „Boieri-veliți”, mi-au spus foștii proprietari.

* Masă dată de Dl. Col. Ionescu Șerban pentru sărbătorirea căsătoriei d-sale cu d-na. Vreo treizeci de invitați, mai mult militari cu d-nele și d-șoarele. Eu – singurul locotenent. Sanda a făcut cum nu se poate mai bine față. Mai mult tace și ascultă. S-a cântat, romanețe, chiar și arii din opere, s-a spus poezii pe dinafară.

S-a discutat ca peste tot de mersul războiului. Se pare că situațiunea Rușilor nu e prea strălucită. Ofensiva lor s-a oprit din cauză de lipsă de rezerve. Sforțări locale pe frontul galițian și bucovinean. Frontul austro-german crește în putere prin divizii noi băgate în luptă.

Seară foarte plăcută. Mă bucur de cinstea ce mi-a făcut Dl. Col. Ionescu Șerban. Trebuie să îi poftim și noi în casa noastră. Sanda știe să gătească feluri țărănești foarte gustoase. Când îi vom pofti trebuie să comand ceva și la „Capșa”. Ceva delicatessuri.

* De unde Rușii ne voiau neutri, acum abia așteaptă să intrăm în luptă. Așa vorbește lumea.

Tata-socru cu mama-soacră au venit pentru târguieli la București, încărcăți cu de toate: damigeana de vin, damigeana de țuică, purcel, curcan, coșul cu ouă, putinica de brânză.

Nu își mai lua ochii de la tablouri. Tata-socru stătea cu căciula în mână și le lua seama. „Taică, la voi e ca la biserică”. S-au uitat lung la Sanda cum e pieptănată. „Ce-ai făcut, Lisăndrină maică, cu coada?”, a întrebat mama-soacră. Sanda s-a fâstâcit toată. „Am tăiat-o că așa e moda”, a îndrăsnit ea să zică într-un târziu.

Vreau să îi duc la teatru la O Noapte Furtunoasă sau Numerul Nouă. N-au fost la teatru în viața lor. „Cum să mergem așa tam-nesam, când n-am mai fost niciodată?”. Mult a trebuit până să se dumirească mama-soacră că ce a văzut pe scenă nu e adevărat ci doar închipuit, că ei doar se făceau că sunt cine erau, dar că de fapt erau artiști. Că asta le e meseria. Să îi facă pe alții. Îmi uscaser limba în gură și dumneaei tot nu pricepea.

* Cică toată Ententa e pe capul nostru să intrăm în războiu, să sprijinim stânga Rușilor și să intrăm în Transilvania. Ce e de făcut? Ce e de făcut în politică nu hotărăște unul ca mine. Execută. Dară ce e de făcut cu casa, cu lucrurile, cu Sanda? De se va pune problema să plec pe front, o pot lăsa femeie singură în mijlocul Bucureștilor?

Ce e de făcut?

* Masa dată de noi Dlui Col. Ionescu Șerban, Dlui Col. Gavrilescu Emanuel, Dlui Maior Bengescu Eugen și locotenentului Iliescu Matei, cu d-nele, zic eu că a fost la înălțime. Hors-d'suvrele de la „Capșa” (Vol-au-vent cu ciuperci, pateu de foie gras, șuncă în aspic) nu au fost mai lăudate decât sarmalele, potroacele și fripturile făcute de Sanda. La desert am avut tort „Diplomat” tot de la „Capșa”. A costat destul, dar a meritat. Ne-am achitat de o obligație și ne-a făcut mare bucurie să ne arătăm casa. S-a cântat, s-a spus poezii, am ascultat plăci la gramofon, cu tangouri. Am dansat. S-a vorbit și despre războiu, bun-înțeles, ca peste tot.

* Cică Francezii ne-ar fi trimis o notă-ultimatum pentru a intra în războiu „acum ori niciodată”. Tot ne certase Clemenceau că nu intram în războiu. Să vedem după ce om intra. Și cât am nădărduit în întregirea Neamului, fără de războiu.

* Se svonește și că Brătianu ar fi încheiat tratate cu reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Rusiei prin care să ni se garanteze ce vom primi în schimbul sângelui ce îl vom vărsa. Ca să nu se mai întâmple ca în 1878 cu Rușii. Sunt foarte neliniștit. Nu îmi vine să mai fac nimic. Toată lumea este neliniștită și nu știe încotro să o apuce. Față de Sanda încerc să îmi păstrez firea. Nu vreau să o sperii. Și așa nu înțelege de ce dorm la cazarmă.

* A venit cumnatul Toader cu Floarea să facă ceva cumpărături și să mai vază și ei ce este pe la oraș. Amândoi sunt deșghețați și simpatici. De el nici nu zici că e popă. I-am dus și pe ei la O Noapte Furtunoasă sau Numerul Nouă. Nici cumnata nu mai fusese niciodată la teatru. Mi-am dat seama că e ușoară de cap, căci a priceput pe dată că acolo se fac doar că sunt personagiile din piesă. Eu de Caragiale nu mă satur niciodată. Ce păcat că s-a dus în puterea vârstei.

* Pe 14 august a fost Consiliu de Coroană. M. S. R. Ferdinand a vestit intrarea noastră în războiu de partea Ententei, ceea ce ar fi în interesul nostru, pentru întregirea Neamului. Aceasta, în fața oamenilor însemnați din politică.

Marghiloman și Maiorescu ar fi avut rezerve. Se întrebau dacă e bine să intrăm în războiu. Filipescu și Take Ionescu au asigurat pe M. S. De sprijinul lor. Că ei au fost de la început pentru intrarea noastră alături de Ententă, că, zic ei, cu asemenea ocazie de întregire a Neamului nu ne mai întâlnim noi. De ar fi așa. Numai Carp a rămas pe poziție filo-germană. Toți se gândeau să nu ne vină vreun neajuns din partea Rușilor de-or câștiga războiul. După consiliu, M. S. A dat de veste de intrarea noastră în războiu.

„Ostași – zice M. S. – v-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Arătați-vă deci demni de gloria străbună.

De-a lungul veacurilor, un Neam întreg vă va binecuvânta și slăvi! Cu Dumnezeu înaintea!”, a zis M. S.

Mulțime de lume aștepta la podul de la Cotroceni, pentru a afla rezultatul Consiliului de Coroană. Când s-a auzit, au fost urale, oameni necunoscuți se strângeau în brațe și se sărutau.

Stau și mă întreb și eu ca prostul: câți dintre aceștia au să vază frontul? S-a declarat starea de asediu, jandarmii sunau goarnea de mobilizare.

* I-am spus Sandei și lui Mărin de mobilizare. Sanda cred că nu a înțeles ce e aceea. Mărin ne-a întrebat că dacă se întregeste țara, țărani au să primească pământ? De parcă ar urma să primească din Transilvania. Ce să îi spun eu? De unde să știu? Deocamdată facem exerciții de luptă.

* Am dus-o pe Sanda cu toate lucrurile la Cernați, la părinți. Doară când am văzut-o între ai ei i-am spus că trebuie să merg pe front. Ea mi-a dat vestea

cea mai bună, pe care o tot așteptam. Este în poziție interesantă. Bine ar fi să avem un băiat. Ce o fi. Noroc să aibă.

* Pe drumul spre Cernați umblau oamenii ca la bejanie. Oameni mulți mobilizați, cu femeile și cu părinții după ei. Nu că așa avea vreo presimțire de rău, dar tot ce am văzut m-a întristat. M-am gândit ce ar fi fost pe capul mamei și al tatei să mă vădă plecând pe front. Ferice de ei.

* De când nu mai putem folosi liniile ferate din Serbia, prin ocuparea sa de trupele germane și bulgare, aprovizionarea noastră cu armament se face prin Archangelsk și prin Vladivostok, unde și-a întărcat dracu' copiii. Nemaivorbind de bețele în roate pe cari ni le pun Rușii. Avem ofițeri puțini (mai ales de carieră), armament puțin și el.

* Să vedem ce a făcut Ministerul Sănătății. Holera din campania cu Bulgarii o fi fost învățatură de minte. De s-a îmbolnăvit și populația.

* Avem puțină artilerie grea, puține mitraliere și aeroplane de asemeni.

* Nu ne bazăm oare prea mult pe ajutorul și pe bună-voința Aliaților?

* A început să ne inoculeze în contra febrei tifice și a holerei.

* Dl. Col. Ionescu Șerban mi-a spus că Rușii susțin să atacăm pe Austro-Ungari în Transilvania spre a sprijini aripa stângă a frontului rusesc. În M. C. G. Francez, unii generali ar fi pentru atacarea Bulgariei. Rușii îi cocoloșesc pe Bulgari și nu vor să deschiză front împotriva lor mai ales că, zic ei, Bulgarii care le sunt neam nu au să ridice arma în potriiva Rușilor care i-au desrobit. Dar cu ce ne alegem noi dintr-asemena alianță?

* În fine s-a terminat cu discursurile de la „Dacia” și de la „Eforie”, când unii ziceau să nu intrăm în războiu, alții că să intrăm. Acum au amuțit și neutraliștii și acțiunea națională. Ai din urmă și-au văzut visul cu ochii. De ar da Dumnezeu să fie bine.

* Decretul de mobilizare a apărut în „Monitorul Oficial”.

* Am luat o birjă și m-am plimbat peste tot pe unde aveam amintiri. Pe la Cișmegii, de care îmi aminteam de pe vremea cu C. D. Prin Gura Oborului, pe la casa părintească unde am petrecut cel mai mult din viață și care îmi aduce aduceri-aminte de părinți. La Șerban Vodă, la mormântul lor. Nu știe omul ce îl așteaptă nici în vreme de pace, darămite în războiu.

* Pe ziduri, afișe cu litere roșii – stare de asediu. Lumea trece amărâtă pe străzi, cu capul între umere, fiecare cu gândurile sale.

* Am intrat la „Carul cu Bere”, nu ca să beau ceva, ci ca să văz lumea. Se vedea că erau mese de adio ale unora cari primiseră ordinul de mobilizare. Nimeni nu m-a întrebat nimic. Am ieșit și mi-am văzut de drum.

* Lumea a pus déjà hârtii albastre și cârpe întunecate la ferestre. Așa sunt dispozițiile. Pot da inamicii cu bombe. O bătrână ședea pe bancă la poarta casei, cu o pisică în brațe. „Domnule ofițer, maică, c-adevărat că începe răzbel? Cu cine, maică, și de ce?”. I-am explicat cum m-am priceput mai bine. Nu știu ce a priceput ea. „Vai de capu' săracului, maică”. Asta ce-i dreptul!

* Trec grupuri care cântă La arme ori strigă „Trăiască România!”. Parcă m-am mai desmorțit.

* Plecarea spre front. M. S. Regina și Familia Regală sunt în gară la plecarea primelor trupe. Sanda, pierită, scutură o batistă. Mă uit pe fereastră, printre capetele care stau adunate ciucure, fiecare mai având ceva de spus în ultima clipă. De pe peron se aude o larmă de strigăte din care abia se înțelege câte un cuvânt. Oare voiu apuca să îmi văd copilul? Cum mi-o fi scris. Mi-e mîntea tulbure. Numai într-un colț, un soldat mai trecut mănâncă brînză cu ceapă și cu mămăligă de pe un ștergar întins pe genunchi. Îmi e inima ca plumbul. Aud oftaturi din adîncul inimii. Cine știe ce o fi lăsat fiecare acasă?

Dl. Col. Ionescu Șerban se apropie de mine: „Curaj, Băncilă, așa se face România Mare!”. Cred că vorbea și pentru d-sa. Că o lăsase pe d-na colonel în gară cu lăcrămile înnodate în bărbie. Pe cine mai are dînsa alt pe lume?

* Am ațipit. Visam că eram în Cișmegii, printre ronduri de flori roșii, galbene și albastre. Și era o vreme de-a minunea. Tocmai am ajuns la Cîmpulung. Acolo am aflat de moartea primului ofițer român, lt. -col. Poenaru-Bordea din Infanterie, comandantul Regimentului 30 Muscel, în trecătoarea Branului, într-o luptă care s-a dat la trecerea Vămii unghurești. M-a întristat din cale afară. Și este doar începutul.

* Ieșim din oraș întâmpinați cu flori și cu urale. În drumul spre Dragoslavele întîlnim căruțe cu ostași răniți. Se-auzeau gemete și câte-un glas jalnic: „Maică, măculița mea. Apă, apă, un strop de apă”. M-am oprit de câteva ori și am dat să bea răniților. „Don' locotinent, ce mă fac eu dacă mor?”, m-a întrebat un sergent, începuseră să i se împăienjenească ochii. „Îmi făcusem și eu cărămidă de casă...”. Poposim seara lângă Tohan după un mai știu cât marș. Dormim sub foile de cort.

* O luăm spre Râșnov, satul mamei. Apoi, popas de masă. Ajungem la Cristian. Casele cu porțile ferecate, cu obloanele închise. Batem în porți, nici un răspuns. Strigăm. Tot tăcere. Spargem porțile: ușile – acolo unde sunt – zăvorâte; în alte părți, oamenii le-au lăsat nezăvorâte. Căutăm de-ale gurii și găsim grâu, făină, păsări, porci, hălci de slănină – prin hambare și prin cămări; vin și țuică – în beciuri. Mîncăm și bem pe saturete, fără a face jaf. Case cum e paharul, rînduite, cu așternuturi curate, cu perini de puf, cu plăpumi la fel, de oameni gospodari. Grajduri aerate și măturate ca la Cavalerie. La icoane, câte o jurubiță de lână roșu, galben și albastru, în casele românești. Au fugit oamenii, Românii adică, de Austro-Ungari; toți ceilalți – din calea pârjolului. Ce se alege din avutul lor!

* Aud că frunțașii români din satele transilvănene, mai ales preoții și învățătorii, sunt băgați la temniță de autoritățile unghurești ca să nu ne poată întâmpina. Românii, săteni, câți ne-au întâmpinat, ziceai că îl văd pe Mesia. Și câtă tristețe când ne-au văzut plecând. Se gîndeau bieții oameni că cine-știe-ce îi mai așteaptă de se întorc Ungurii. Păreau a ne spune: „De ce ați venit dacă nu rămâneți, doar ca să îi asmuțiți pe noi?”.

* Cu plăcere văz că oamenii noștri nu sunt puși pe jaf. Iau numai cât să se îndestuleze. Nu au uitat că și-au lăsat și ei casele.

* Spre miezul-noptii se aud focuri de pușcă și de mitralieră. Totul se liniștește. Vor fi fost ceva patrulare. Sentinelele stau de pază și un ploton e pe picior de atac. Mi s-a dus somnul, iar gânduri vesele nu mi-au venit.

De dimineață se ia prânzișorul și se distribuie oamenilor din proviziile găsite în gospodăriile din sat. Într-o ulcea cu capac, smălțuită, Mărin ia niște untură de găscă. „Să fie, să se găsească, dom' locotenent. Da' știu că ăștia știu să trăiască!”.

Ne întâlnim cu convoiuri de ale noastre venind dinspre Bran. Peste tot pe unde trecem e liniște. Se vede că inamicul s-a retras.

* Pătrundem în Brașovul pustiu, pe mai multe părți, spre a ne încredința de se ivește vreo primejdie de pe undeva. Ne prinde o ploaie rece care ne face să căutăm adăpost prin case. Pe acolo trecuseră hoții umblători după jecmăneală, după cum arătau mobilele răsturnate, dulapurile cu albituri scotocite și lucrurile învălmășite. Mărin își burdușește ranița cu ciorapi de lână și cu mănuși azvârlite de hoți prin casă! Nu-i zic nimica. Cine le-a avut tot n-o să le mai găsească la întoarcere, iar nouă ne sunt de mare trebuință. După ce ne-am pus burțile la cale și am avut parte de câteva ceasuri de odihnă, am primit ordin să o luăm spre Olt, urmând a face parte din corpul de Olt ce are a face față armatei austro-ungare și celei germane condusă de Gen. Falkenhayn. Acesta vrea să arate tot ce știe și ce poate după ce a fost înlocuit la Marele Stat Major de Hindenburg. Nemți-Nemți, dar se sapă unii pe alții ca peste tot. Corpul alpin bavarez compus din tineri subțreizeci de ani, antrenați la luptele de munte și duși pe toate fronturile unde e nevoie de ei. Cu aceștia trebuie să luptăm, între alții. Noi nu ne-am antrenat trupe de munte, ca să nu jignim Puterile Centrale. Acuma culegem roadele „delicateței”.

* Azi, prima înfruntare cu corpul alpin și nu numai. Artileria lor grea face prăpăd. Pe lângă calibru e și rapidă. Noi, cu 8 tunuri de 120, și acelea defecte și comandate de rezerviști. Se bat ai noștri ai zice cu mâna goală. Dar nu se lasă, săracii. Ce mi-a fost dat să văz azi de morți și de răniți. Mâini și picioare sfârtecate, găuri în loc de gurile smulse de șrapnele, cai spintecați. Și apoi, ploaie care te pătrunde până la os. Un soldat tremura cum nu am văzut în viața mea pe cineva tremurând. I-au pus camarazii o cârpă între dinți să nu i se spargă dinții. De-atâta tremurat i s-a desprins centironul. Ce s-o fi întâmplat nu știu, fiindcă nu am mai putut răbda. Am uitat și să mai mănânc. Mi-a adus Mărin o zeamă caldă într-o gamelă. Mă doare capul, simt ca o pâclă pe creieri. Lt. Pârvulescu, îndată ce e un moment de liniște, trage un pachet de cărți de la piept și dă o pasiență. La început ne holbam ca la panoramă. Acum ne-am învățat cu el. „Ei, Pârvulescule, câștigăm războiul?”, îl mai întreabă câte unul din când în când. Lt. Popescu Emil zice că Pârvulescu i-ar trage și câte-un pokeraș, dar nu îi mai arde nimănui de-așa ceva. Oameni. Ce să-i faci?

* Nemții duc mai departe ofensiva. Vor să ne arunce dincolo de Olt. Nu ne dau o clipă de răgaz. Cu toată vitejia ostașilor noștri – că oricare alții în situația dată ar apuca-o unde ar vedea cu ochii – cu toată vitejia lor, pierdem poziția. Inamicul e mult mai numeros, mai bine antrenat pentru lupta de munte, mult

mai bine echipat și înarmat. Am luat prizonier un soldat neamț. Coatele mantalei – de piele; de piele – turul pantalonilor. O parte de trenuri regimentare ale Diviziei 13 și ale Călărașilor nu au putut ajunge în defileu și au fost capturate de Nemți. Col. Cantacuzino a acoperit vitejește cu grăniceri retragerea corpului de Olt.

Mă cam doare umărul drept. De la vreme, că m-a udat ploaia pân' la piele, nu știu. O trece și asta. Când o durea așa, mama puneă frunză de varză crudă strivită. De unde așa ceva acuma?

* S-a dat ordin de retragere. Căruțe, tunuri, popote, armată, populație cu vite, cu cățel, cu purcel, se strecoară pe un drumeag pe care abia încap două căruțe alături. Toți și toate se bulucesc, deși e ordin să se meargă în liniște și rânduit. Cad căruțe, animale și oameni și-i duce Oltul la vale și nu ai cum să îi ajuți. Mai mare jalea. Cât ai zice că te înveți cu nenorocirile războiului și tot nu te înveți. A căzut în Olt azi un copil sub ochii mei. A apucat să strige de două-trei ori „Mamă!”. După el a sărit un cățel. Copilul, atârnat cu mâinile de cățel, a mai ieșit cu capul de vreo câteva ori din apă, pe urmă, duși au fost amândoi. Lumea pe margini ținea de mama copilului să nu se-arunce în apă cu alți patru copii atârnați de poale. Alții îi astupau gura ca să nu sperie animalele cu țipetele ei. Și acum mi se zburlește părul. De nu aș fi văzut așa ceva!

* Comandantul grupului de Olt, Gen. Popovici este înlocuit cu Gen. Praporgescu David. În sinea mea, eu nu îl socotesc vinovat numai pe Gen. Popovici de întâmplările fatale care s-au petrecut. E slaba pregătire în oameni și în armament.

* Se spune că la Turtucaia a fost cu adevărat o catastrofă, care cred că putea să nu se întâmple. Eu așa gândesc și Dl. Col. Ionescu Șerban zice la fel. Trupele de la Turtucaia erau compuse de curând și nu aveau experiență. Trupe mai ales de rezerviști. Apoi, trupele erau la Turtucaia, iar comandantul armatei a III-a, Dl. Gen. Aslan, la București. Când a fost să primim ajutorul rușilor, Gen. Zaioncikovski, în loc să meargă cu trupele spre Turtucaia, s-a dus spre Bazargic. Gen. Teodorescu, care comanda trupele, la bătălia finală ar fi plecat de pe teren înainte de terminarea luptei și ar fi lăsat oamenii în mijlocul Dunării, fără pontoane, fără nimic. Aici, gândesc eu și zic că nu vorbesc cu păcat, că s-ar fi putut face mai mult întru binele nostru. Spun și eu ca omul, nu zic că e literă de Evanghelie. Am dovedit slabă pregătire și comandament pe măsură. De ne-ar folosi de învățătură de minte.

* Mă gândesc mereu la trecut și mi se pare că s-a petrecut în altă lume. Tot așa și casele frumoase, curate și îndeustulate de la începutul campaniei. Ce departe sunt purceii la proțap de pesmeții din ranița lui Mărin, pe care și pe aceia uit să îi mănânc. Am găsit azi păduchi pe gulerul mantalei. Ce departe e casa din Calomfirescu și cea din Negustori. Și Sanda și copilul nostru. Și când te gândești că sunt pe lume locuri în care oamenii cetesc liniștiți ziarul și dacă o scrie acolo și de noi, cui cetește nici că îi pasă.

* Cum se face un răspas de liniște, Mărin se uită cu jale în lung și în lat și mă întreabă: „Dom' locotenent, după ce s-o isprăvi urgia asta ne-o da și nouă

pământ?”. „Cred că trebuie să vă dea”, spun eu nu doar de hatârul lui Mărin, dar fiindcă așa cred că ar fi drept. „Ai noștri, acasă, ce or face dom' locotenent?”. „Ne așteaptă și, până una alta, cetesc gazetele și răsufală ușurați de câte ori nu ne găesc pe liste”. Nici în pielea lor nu aș vrea să fiu. Să îmi bată inima la fiecare bătaie în poartă că cine-știe-ce veste vine.

* Divizia a II-a de Cavalerie este alipită Armatei a II-a.

* A căzut în luptă Col. Iacobini, conducând Regimentul 6 de Vânători; la fel și maiorul Porumbaru, cot la cot cu trăgătorii din linia întâi.

* După luptele cu Falkenhayn, care s-au dovedit fără folos, din nou retragere pe drumuri desfundate de ploi, cu oameni mârniți, obosiți peste poate.

* Retragerea Diviziei de Cavalerie. Gol mare între Armata a II-a și Armata de Nord.

* Când avem avantaj împotriva inamicului, în loc să îl urmărim și să îl încolțim mai departe, noi dăm ordin de retragere și îl lăsăm să se regrupeze.

* Nu trebuie să fii vreun geniu militar ca să îți dai seama că ce facem nu e bine și că îl favorizăm pe inamic. În escadron la mine, afară de câțiva meseriași, orășeni, sunt numai țărani, mai toți fără știință de carte. Dar orbi nu sunt și judecă toate cu bun-simț. Ieri, la o retragere nejustificată, soldatul Buzatu Mihai, din Segarcca-Dolj, a dat de pământ cu capela: „Ce mama dracu' facem, dom' locotent? Păi ori suntem în războiu și vrem să-i facem praf, ori ce mama dracu'!?! Să iertați, da' cât oi fi eu de prost și tot văd că nu e bine”. Am ridicat din umeri și am dat a pagubă din cap. Ce să zic față de ce vede și un chior?!

* Degeaba biruințele de la Praidu, Bărcut, Porumbaru. Armata se retrage și cu ea pornesc pe drumul bejaniei locuitorii români care ne-au întâmpinat frățește. În urma noastră, Ungurii le ard casele, iar pe cei găsiți îi spânzură.

* Plătim înfrângerile de la Turtucaia și pe cele de la Sibiu.

* La dealul Pleșului, lupta e crâncenă. Infanteria inamicului pătrunde în tranșeele noastre. Urmează ciocan de foc de artilerie asupra noastră. Soldații noștri se năpustesc la vale cu baioneta înainte. Șrapnelurile și proiectilurile dușmane produc panică și în spatele aripei noastre drepte. Se retrage cine poate. Au rămas mulți ostași pe teren. Nemții omoară, ei nu au nevoie de prizonieri. Civilizație înaintată! Merg cu Mărin alături, fără nici o vorbă. Mi s-a strâns ciorapul în cisma stângă, s-a făcut motoșcă și obiaua și nu mai ajungem undeva unde să mă descalț. Vai de capul meu de erou.

* Codlea, sat sășesc înfloritor, îi primește pe Germani cu flori și cu urale de bucurie. Săsoaicele nu le mai fac ochi dulci gradaților noștri. De când i-a adus aici un rege al Ungariei, în veacul al XIII-lea, de prin ținuturile Rinului, Sașii au învățat a fi stăpâni și a se uita de sus la Români. De altminteri, ei zic satului Zeiden. Urma alege. O veni și vremea oropsiților. „Fir-ați ai dracu'”, zice Mărin, și scuipă printre dinți.

* La 2 Septembrie s-a ținut Consiliu de Războiu. M. S. Regele, Brătianu, d-nii Generali Averescu, Presan, Culcer, Iliescu. Nici Sarail nu ne poate ajuta în

privința Dobrogei și a liniei de Sud, nici sfaturile lui Joffre, nici Gen. Alexeiev, care nu dispune de 200.000 de oameni, câți ar trebui în Sud. Când lucrurile nu merg bine, părerile sunt împărțite. Dl. Gen. Averescu zice că înfrângerile vin din organizație și din comandament nepotrivit. El zice că trebuie defensivă la Nord și retragere pe frontiera de munte și ofensivă hotărâtă în Sud. Dl. Gen. Presan tocmai invers: că să urmărim planul inițial, adică sporirea Armatei a IV-a de Nord, pentru a forța inamicul să se retragă dincolo de Mureș. Mână dreaptă a Gen. Presan e un maior Antonescu, foarte capabil cică. Eu nu știu ce să zic. Pe cei ca mine nu îi întreabă nimeni. După a mea părere, bine era să fi stat neutri până ce urma avea să aleagă.

Rezultatul: front în Dobrogea de armate românești, comandant Gen. Averescu, împreună cu trupe rusești conduse de Gen. Zaioncikovski. În Transilvania, un front lung care are a face față lui Falkenhayn. Iar în Sud, lui Mackensen. Om trăi și om vedea.

* Gen. Averescu a venit în locul Gen. Crăiniceanu la Armata a II-a, după luptele de la Brașov. De ne-ar folosi.

* Sibiu, Șinca, Brașov, cele trei etape ale înfrângerii noastre în Transilvania. Ne-a dat gata lipsa de unitate dintre armatele noastre, dusul de la Miazăzi la Miazănoapte și de la Miazănoapte la Miazăzi, și în fața cui? A celei mai organizate și mai cu experiență armate din Europa. Soldații noștri au făcut minuni de vitejie ca să se împotrivescă unui asemenea inamic. Ce să mai vorbim?

La Mărin a trebuit să scoț sabia ca să-l opresc să nu se-azvârle în focul bătăliei cu mâna goală. „Don' locotenent, m-a luat ca un foc, de n-am mai știut de mine, fir-ar ei ai dracu!”.

* Predealul a fost atât de rău lovit, începând cu Gara și terminând cu satul și cu cartierul de vile din Nord, unde se află și vila lui Brătianu, că pare a fi fost izbit din cer nu de pe pământ. Cred că nimeni nu îi întrece pe Germani în plăcerea de a distruge.

Am stat în Gara distrusă, m-am uitat în jur. Numai morți și grav răniți. Un ostaș mort cu ochii deschiși ținea strâns într-o mână un colț de pâine, în cealaltă – câteva fire de tutun. Alții, căzuți într-o rână, cum îi nimerise glonțul sau schija. Un câine ciobănesc umbla de colo-colo, până s-a culcat la picioarele unui rănit. Acesta îl mângâia pe cap, iar câinele îi lungea mâna. M-a apucat plânsul. Mi-am șters repede ochii cu mâneca mantăii ca să nu mă vădă Marin. Deși din primele zile ale Răsboiului văz cam aceeași priveliște tot nu mă pot învăța. În gara Predeal m-a rășbit.

Aș da orice să pot uita această zi.

* După lupte crâncene, și desnădejduite de cele mai multe ori, armatele noastre au făcut prizonieri 103 ofițeri și 15.000 de soldați și grade inferioare. Așa spun comunicatele. Dl. Col. Ionescu Șerban a auzit printre mărimi că în Rusia lucrurile nu ar merge intern nici ele mai bine decât le merge frontul. S-ar cam simți a răsmeriță. Iar noi, săracii, ne-am găsit pe cine să ne bizuim.

Pârvulescu o zi a lipsit din linia I, trimes cu niște treburi la Comandament și și-a și păpat toată solda. A găsit el pe unii cu care să îi arză repede un poker. „Al dracu' să fie cine o mai pune mâna pe cărți decât pentru pasiențe!”. Cine are timp să îl creezează. Acum îl ținem cu bani Emil Popișteanu și cu mine. Îmi vine să și râz.

* Gen. Alexeiev, șeful Marelui Stat Major Rusec, ne-a trimes o telegramă pe la sfârșitul lui Septemvre, în care ne propune abandonarea Olteniei și a Munteniei de Vest și retragerea pe o linie defensivă care ar trece de la Dorna prin Miercurea Ciucului (Cic-Sereda) și Brașov spre București și mai departe, de-a lungul Dunării, spre Constanța. Așa grăiește telegrama. Noi deci nu suntem buni decât de pus stavilă între trupele rusești și cele germane.

* Scrisoare de la Sanda. Recolta o strâng în sat femeile, copiii, bătrânii. S-au rechiziționat mulți cai pentru front. Ea spune că e sănătoasă, la fel și mama-soacră și cumnata Floarea. Ce poți afla dintr-o scrisoare? Lucruri care de mult au trecut. Câte nu se puteau întâmpla între timp? Să nu ne amărâm sufletul cu gânduri negre din care și așa avem destule. Ne ține moralul nouă, ofițerilor, gândul la România Mare, la desrobirea pe care o așteaptă cei de un neam și de o limbă cu noi. Iar pe soldați, mai ales gândul că în urma războiului au să primească pământ, cum ar fi drept. Ieri îmi spune un soldat de la mine din pluton: „Don' locotent, când vă văz și pe dumneavoastră cum vă puneți pielea la bătaie și cum ne păziți pe noi, soldații, să nu murim ca proștii, mi-a mai trecut parăponu' pe lumea asta. Că eu am fost și-n ăl din Bulgaria. Că tot noi, tot noi ăi de jos”. Câtă dreptate are: „tot noi, tot noi”. Pe unde se joacă soarta lumii nu s-a văzut frontul! Toate câte le scriu în carnet despre vorbirile de la ăi de sus le știu de la dl. Colonel Ionescu Șerban; domnia-sa are lume cunoscută sus de tot. Tare îmi e grijă de acasă. De situația în care se află Sanda și de cele ce se întâmpla cu noi. Ne ducem mai repede ca gândul. Locotenentul Popescu Vlad – alaltăieri râdea și vorbea, făcea haz de necaz. Ieri i-a dat preotul binecuvântarea de slobozire în pământ. Ceasul și verigheta sunt la Cornescu. Mi-o închipui pe biată nevastă-sa când le-o primi.

Mă gândesc la bietul Vlad și nu-mi vine să crez că n-am să îi mai văz părul blond și aspru ca de bursuc, privirea isteată și șugubeață de om pus mereu pe șotii, că nu am să îi mai auz glasul gros și vorba repezită. De la moartea lui mi s-a pus un nod în gât. Nu pot să înghit nimic. Jur-împrejur cad oamenii unul după altul, dar tot nu mă pot învăța cu moartea. Cred că nu am încă vârsta.

Mărin, săracu', nu mă pierde o clipă din ochi, de parcă soarta lui ar fi legată de a mea. Din multele rele câte sunt pe pământ, rău mai mare ca războiul nu cred să fie.

* În Dobrogea, situația este cât se poate de rea. Alexeiev l-a înlocuit pe Gen. Zaionciovski cu Gen. Saharov. Acesta a dat un ordin de zi, un prikaz cum îi spun ei, în care spune armatei să înceteze să fugă, amenințând pe fugari că pune mitralierele pe ei. Fug sau nu fug, de luptat tot nu luptă.

* Pe unde trec, Bulgarii fac prăpăd, cu toate protestele lui Mackensen. Pradă și pârjolesc. Vai de biata Dobroge!

* Câtă dreptate a avut cine a spus „Ajută-te singur!”. Cu ajutorul ce ni s-a dat am pierdut Dobrogea.

* Cât s-ar deosebi între ele, bătăliile au asemănare: ori bați, ori ești bătut.

* Tot timpul mă gândesc la soarta Țării și la a mea. Când ziceam că mi-a zămbit norocul – a venit războiul. Ce planuri să îți faci când peste o clipă se poate să nu mai fi? Cum ne-o fi norocul.

* 800 km frontieră muntoasă avem de apărat în potriva inamicului care vrea să ne cotopească Țara. Să vedem ce am învățat până acum.

* 30 octombrie 1916.

Apelul M. S. Regelui către Armată: „Ostași, După șapte săptămâni de războiu, cât timp ați ținut piept vrăjmașului cu bărbăție, astăzi se încinge lupta aprigă la granița Țării contra armatelor inamice, care vor să ne cotopească. În aceste momente, simt ca o datorie să vă reamintesc că pământul sfânt al Țării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste și vitejie sub Marii noștri Voevozi și stropit de sângele strămoșilor noștri, care au bătut pe năvălitori...”.

M. S. Le-a vorbit și aliaților, cerându-le ajutor. Vorbirea cică a apărut într-un ziar din Londra. Să vedem cu ce ne alegem.

Mi se pare că războiul ține de când lumea și că nu mai are sfârșit.

Cum o fi fost Războiul de o sută de ani?

* Fiind noi prost echipați cum suntem, nu avem decât foarte puține pistoale de tras rachete, cu care să semnalizăm. Cu focuri ca pe vremea lui Ștefan cel Mare nu se mai poate. Un maistru-armurier tânăr de la Divizia a 14-a și-a bătut capul, unul Vulpescu Constantin, și a născocit el ceva. Un disc de metal cu un cui percutor fix la mijloc. De disc a atașat un arc metalic sudat la un tub. În asta vâri cartușul-rachetă. Ții rondea de metal în palma stângă, apuci tubul cu dreapta și-l lovești scurt de percutor. Capsa cartușului ia foc. Pentru asemenea invențiune i s-a dat „Virtutea Militară”, clasa a II-a.

* Toată lupta se dă la trecători.

Am primit întăriri de la Onești, distribuite nu numai pe Valea Oituzului ci și la a Cașinului și a Slănicului. Pe 28 Septembrie au început luptele. Un grup de Cavalerie e sub comanda Col. Rusescu. Restul trupelor diviziei sub comanda Gen. Grigorescu Eremia. Trupele descălecate au intrat în tranșee. Amândouă artileriile, și a noastră și a dușmanului, au bombardat până seara. Cavaleriștii noștri s-au repezit la contra-atac, ținând în cumpănă lancea la șold, căci nu aveau puști cu baionetă. Inamicul a fost alungat până la Brețcu.

* Nu pot să îmi iau gândul de la un soldat de infanterie cum l-am văzut cu un ochi scos care îi atârna din orbită, pe care îl ținea în palmă. Îngâna bietul ostaș: „Oameni buni, e-adevărat? Voi vedeți ce văd eu?”. Of, Doamne! Cum o mai fi putut vorbi de atâta durere?!

* Gen. Presan a ordonat ca Divizia de Cavalerie să fie retrasă la Hârja, de unde apoi, prin aripa stângă, să ia legătura cu detașamentele din Valea Cașinului.

Cică Gen. Presan și Gen. Averescu se au ca câinele cu pisica. Nu sunt de acord în privința liniei de urmat în distribuirea trupelor și nici a felului și locului unde să atacăm. Se mai spune și că d-na Gen. Presan l-ar cam încondeia pe Gen. Averescu la Rege și mai ales la Regină. Dacă nici ai noștri nu se înțeleg între ei...

* La Megheluș a căzut căpitanul Carp Petre, fiul omului politic filo-german care atâta a fost în potrivea intrării noastre în războiul de partea Ententei. Mă gândesc la durerea lui de părinte și mai ales pricinuită de o cauză în care nu crede.

* Hârja arde până la pământ. Gen. Grigorescu Eremia luptă în mijlocul ostașilor și îi îmbărbătează. Izbutesc iar ai noștri să reocupe Hârja.

* Pe la începutul lui Octomvre a sosit la Periș, spre a ne veni în ajutor, o misiune franceză de ofițeri specialiști, ca la 450-500, și cu gradați și cu armurieri cam tot pe atâta, condusă de un general Berthelot, fost adjunctul lui Joffre la Marna. Cică Ionel Brătianu l-a poftit să conducă Marele Stat Major al armatelor noastre, dacă nu are nimic în potrivă. Noroc că geN. Francez a refuzat. De la Dl. Col. Ionescu Șerban am aflat că dl. Gen. Averescu s-ar fi făcut foc când a auzit de propunerea lui Brătianu. Zic și eu, ca prostul, că Averescu al nostru are și el dreptate. Cât o fi Gen. Berthelot de general și de franțuz nu s-or fi terminat nici oamenii noștri. Fiecare le știe pe ale sale mai bine decât le poate ști un strein. Printre ofițerii franțuzi, un căpitan, nu și nu că vrea ordonanță care să vorbească franțuzește. Un afurisit de locotenent suflă: „Păi, să-l ia pe dl. Gen. Presan, că tot e dumnealui de neam din Franța”. Ai noștri dădeau din colț în colț: unde să găsești tu soldat român să vorbească franțuzește? Când se dădeau toți de ceasu' morței numai ce sare un soldat, Făcăleț Ion, de prin Prahova, că el știe franțuzește; și chiar știa. „De unde și până unde, mă, tu – franțuzește?”. „Păi, dom' comandant, să trăiți, am fost patru ani fecior la domnu' prinț Gheorghe Bibescu și m-a învățat bucătarul și guvernanta de la copii, că era franceji”. Iacătă!

* Gen. Grigorescu Eremia a împărțit trupele în două: o parte între Valea Oituzului și a Slănicului; alta între Valea Oituzului și a Cașinului. Ofensiva română începută pe 6 OcT. A ținut 4 zile. Trupele Austro-Ungare, deși mult mai numeroase ca ale noastre, au obosit și au încetat atacul. Noaptea de 9 spre 10, prima noapte cu adevărat de liniște. Am ațipit și eu și am visat că mă plimbam cu un vapor și că îmi era frică de apă. Apoi a început din nou măcelul. Ambulanțele nu mai pridideau. Luau mai întâi pe cine li se părea mai grav. Răniți cu sutele. Dușmanul a fost împins înapoi peste graniță. Câte sacrificii au fost la Oituz ca să putem spune Pe aici nu se trece! S-a dus și colegul meu de la Liceul Militar, Gheorghiu Ștefan, care lasă în urmă părinți, soție și doi copii.

Când am ieșit sublocoteninți, Gheorghiu se îndrăgostise de o artistă de la Revistă. Nu și nu că o ia de nevastă. Părinții lui – desperați, mai ales că mai aveau două fete de măritat. Noroc că artista l-a lăsat pentru un moșier, care a dus-o în voiaj de nuntă la Paris și a umplut-o cu giuvaieruri. Gheorghiu al

nostru – nu, că el se împușcă și alta nimic. I-a trecut de Revistă, s-a însurat cu fata aleasă de părinți și nu îi părea rău. Nu a avut parte de viață, săracul!

* Pe 7 Octomvre a murit A. S. Principele Mircea. În vârstă de 4 ani, cel mai tânăr dintre vlăstarele regale. Moartea nu alege. Bietul copil și bietii părinți.

* Bătălia se dă pentru apărarea trecătorilor care duc spre București și spre Țară, de din jos de Brașov, Bran, Predeal. Predeluș, Bratocea.

În perioada retragerii noastre de la Rucăr, Gen. Averescu vrea să procedeze la contra-ofensivă cu ajutorul unei Divizii de tiraliori Siberieni. Sosesc unii la Petroșița, alții la Bușteni. Marele Cartier Rus îi recheamă telefonic în Dobrogea. Siberienii se află în tren în timp ce în Dobrogea frontul româno-rus este rupt. Nici în car, nici în căruță, nici în teleguță.

* Ajută-te singur!

* A nins și viscolește, deși abia e sfârșitul lui Octomvre. Îmi îngheață mâinile și picioarele stând mereu în poziție, dar nu mă plâng față de oameni, care îndură totul fără să crâcnească. Ne omoară Bavarezii cu tunurile lor cu tragere lungă și rapidă. Aprovizionarea ne-o asigură mai ales sătencele, care vin cu carele până în linia 1.

* Se pare că Gen. Averescu nu se prea împacă nici cu Berthelot, nici cu alți câțiva membri ai Misiunii Franceze. Gen. Averescu chiar crede că unele poziții pe care le-am pierdut, le-am pierdut din cauza Francejilor.

Cine mai știe ce să creadă și ce să spună? Francejii ăștia au venit, cred, să ne facă bine nu rău. De multe ori trebuie să știi să faci binele. De-ar ieși cu bine până la urmă. Pentru reorganizarea armatei noastre și pentru a o pune la zi cu noile metode ale războiului și cu armamentul nou, Francejii au venit, după a mea părere, cam târziu. Dar să zicem și noi vechea vorbă: niciodată nu e prea târziu.

* Un colonel de al nostru i-a vorbit Gen. Berthelot de lance-racheta armurierului Vulpescu. GeN. A cerut să îl cunoască pe inventator și să îi vadă invențiunea. S-au crucit Francejii. Gen. Berhelot i-a strâns mâna tânărului armurier și a zis: „Vous, les Roumains, vous avez de la cervelle, c'est la chance qui vous manque”, a dat din cap și i-a mai strâns o dată mâna. Ofițerii s-au cam codit să-i traducă moldoveanului nostru vorbele lui „Burtălău”, cum îi spun soldații noștri.

Păcat că a trebuit aruncat în aer podul de fer de la Căineni și stricată șoseaua. Să fii nevoit în Țara ta să prăpădești munca ta.

Doamne, ce o mai fi cu Sanda? Ce o fi cu lumea din afara frontului? Cum or duce-o oamenii? Or fi început lipsurile, scumpetea?

* Nemții și Austro-Ungarii au văzut că pe drumurile scurte nu pot pătrunde în Țara Românească. O iau acum cu forțe sporite pe drumul lung, pe la Jiu. Gen. Culcer propune evacuarea Olteniei. A fost înlocuit la Armata I cu Gen. Drăgălina care, bănățean fiind, își a început cariera în Armata Austro-Ungară, așa că știe ceva despre dușman.

În defileul Jiului, mașina lui a fost lovită de un proiectil, el – rănit la un braț.

* În urma atâtor lupte unde a fost de înfruntat un adversar mai numeros decât noi, mai bine antrenat, mai bine echipat, mai bine înarmat, trupele noastre se poate spune că sunt rupte de oboseală. Gen. Berthelot propune să fie luate de pe front diviziile cele mai încercate și să se refacă prin odihnă în interior și spre a forma o rezervă. După lungi parlamentări cu Aliații, și mai ales cu alde Rușii, s-a acceptat propunerea, Rușii promițând să aducă în Moldova 4 corpuri de armată spre a începe o ofensivă din munții Moldovei spre Transilvania. Gen. Alexeiev tot amână venirea trupelor. Lungește-i, Doamne, boala...

* Brigada noastră e adusă în Sud de București la Budești-Curcani în refacere. Voiu fi aproape de Cernați și îmi voiu putea vedea soția și familia ei, adică pe mama-soacră și pe cumnata Floarea, care sunt singura mea familie.

* După tranșee și după oase dărâmate de atâta hățâneală de pe o poziție pe alta, numai cu ochii cât cepele și cu urechile-pâlnie, ca să nu mori chiar ca proștii, aci ni se pare raiul pe pământ. Cum terminăm instrucția, stau de vorbă cu soldații. Le cetesc scrisorile de-acasă, scrise de învățător, de preot, de notar, că și ai lor sunt analfabeți, le cetesc, le scriu la familii, își cârlesc lucrurile de corp, hainele, ne spălăm și noi ca oamenii. Încerc să-i învăț alfabetul pe cei neștiutori. O ducem de voie, ce mai. „Așa parcă îți mai vine să trăiești, dom' locotent. Da' binele ține puțin”. „Da, măi, Gheorghică. Ai dreptate. Ia mai zi-i tu o doină și o bătută din solzu' ăla”. Soldatul Opriță Gheorghe, țaran de lângă Turnu-Severin cântă din solz de pește și vara, din frunză (de plop, cred), cântă că rămâi înmărmurit.

* Am căpătat permisie să îmi văz familia. Când m-a văzut, Sanda a lăsat ochii în jos și nu a știut cum să își ascunză pânțele. Și Floarea este în poziție interesantă. Aveam atâtea să le spun și cred că și ele mic, dar ne pierise glasul la toți. Prima care a deschis vorba a fost mama-soacră. S-a plâns de rechizițiile de cai, de vite, de nutreț. I-am explicat și eu cum am putut mai bine că așa e la războiu. Că Statul, Armata nu poate face față fără a lua de la populație. „D-apoi rezbelul nu eu l-am făcut”, a zis ea cu ciudă, dar oricum mai puțin paraponisită. Sanda, după toate socotelile, ar trebui să nască cel mai târziu la începutul lui Maiu, ca și Floarea de altmintrelea. Nu poate înțelege decât cine a fost pe front câtă mângâiere este să stai într-o odaie caldă, la masă cu bucate din care ies aburi, să dormi în așternut curat, cu perină sub cap și fără grijă că te scoală goarna de atac.

* Se dau lupte cumplite între Olt și Argeș.

* Aflu că pe 24 Octomvre a murit dl. Gen. Drăgălina în spitalul amenajat de M. S. Regina în Palatul Regal de la București, în urma răni din Valea Jiului. După Gen. Praporgescu se duse și „tata” Drăgălina, cum îi spuneau toți câți i-au fost în sub ordine.

* Aflăm că la sfârșitul lui Octomvre, M. S., guvernul și alți oficiali s-au strămutat la Iași, deoarece Capitala e în primejdie. Am auzit și eu prin lume că

în toiul retragerii au fost lăsate în zona periclitată de inamic bunuri însemnate ale Statului, depozite de aprovizionare și de medicamente, ba chiar s-ar fi dat foc la alimente din aprovizionarea armatei că nu erau trenuri destule. În schimb, se vorbește că firma Vinurile Fraților Brătianu își transporta pe CFR vinurile la Galați și de la Galați în Basarabia, iar Dl. Alecu Constantinescu transporta cu un tren întreg o nuntă pe linia principală de evacuare a răniților. Cică trenului cu nunta i s-a defectat mașina și au luat mașina de la un tren de răniți. Răniții au rămas pe linie moartă în ger până s-a întors mașina de tren de la nuntă!

* Ce să facem în fața tunurilor, a mitralierelor, a trenurilor și a automobilelor blindate ale dușmanului și a regimentelor pe care noi le înfruntăm uneori cu o mână de oameni, mereu aceiași, înghețați, zdrențuiți. Care abia mai țin suflet în ei? Nu știu de unde mai luăm putere să luptăm. Azi, dacă nu săreau Mărin și cu Pârvulescu să mă sprijine, mă duceam de-a dura de ameteală. Se învărtea pământul cu mine și vedeam dublu. Copacii, tunurile mai treacă, dar când i-am văzut pe Mărin și pe Pârvulescu în dublu am crezut că mi-am pierdut mințile. Numai ce îmi aduc aminte și simt un nod în capul pieptului.

* În Valea Jiului, frontul e rupt. Dușmanul a dovedit o pregătire și un număr mai mare ca oricând. Noi ne putem da viața, dar minuni nu putem face.

* Măcelul de la Sud de Târgu Jiului s-a dovedit fără folos. Pe 8 Noembrie, un escadron de cuirasieri nemți a pătruns în Craiova. Ce se va alege de noi de aci încolo sub bocancul teuton?

* Râmnicu Vâlcei, evacuat de Români, e ocupat de dușman pe 12 Noembrie. Pe 13, corpul alpin intră în Curtea de Argeș.

* Intrând în Curtea de Argeș, comandantul german a depus o coroană la mormântul Regelui Carol. Cel puțin așa se vorbește. E un fel subțire de a trage un ibrișin pe la nasul M. S. Regelui Ferdinand, care s-a desfăcut de neamul său de baștină. Așa se vorbește și cred că așa e.

* Gen. Joffre propune întărirea frontului de la Salonic cu trupe Franceze, Engleze, Italiene, pentru ca Germanii să mai plece de la noi spre a se concentra la Salonic. Vorbe.

Rusia se lasă greu în a ne da ajutor, pretinzând că și așa ne-au dat prea mult în Dobrogea. Așa pretinde Gen. Bielaiev, reprezentantul Statului Major Rus pe lângă Comandamentul nostru. În vederea frontului general și a strategiei generale aliate, Rușii spun să ne retragem din fața Nemților. Cel mic e totdeauna la dispoziția celui mare, care îl ajută cât și cum vrea și mai ales deloc.

* Nemții nu pot suferi câinii. În urma trecerii lor, drumurile sunt pline de câini împușcați. Pe un drumeag de sat, mai zilele trecute, văd un copil cât un nod stând pe jos cu un cățel în brațe. Părea că nu vede nimic; doar cu o mână mângâia întruna cățelul. Am trecut pe lângă copil, dar n-a dat semn că ne vede. Am zis că e orb. Cățelul era împușcat în ceafă. S-a ivit o femeie dintr-o

ascunzătoare. Am aflat că amărâtul de copil era surd și mut și se rătăcise de părinți în refugiu.

* Podurile de la Slatina sfărâmate pentru a împiedica Nemții să treacă Oltul. În schimb, lăsat întreg cel de la Stoenеști, pe unde au trecut ca pe drumu' ăl mare!

* Armata Română trebuie să lupte în Nord, în munți, la Olt și la Dunăre, în potriva lui Falkenhayn și a lui Mackensen, care ne strâng din două părți ca într-un clește. Armata lui Mackensen, Germani, Austro-Ungari, Bulgari, Turci, a trecut Dunărea.

Când în '77, Marele Duce Nicolae l-a chemat în ajutor pe Carol, românii au alergat în ajutorul Rușilor. Rușii au biruit; Bulgaria dezrobită de Turci; Basarabia pierdută. Noi acum suntem singuri în fața dușmanului. Nimeni nu ne aude glasul. „Băncilă, prietenul la nevoie se cunoaște”, mi-a spus mai alaltăieri Dl. Col. Ionescu Șerban. „Pe-ai noștri – îi vezi!”.

* La Roșiorii de Vede sunt uciși 3 cavaleriști germani. Drept represalii, Nemții ard centrul orașului și pun populația la o amendă de o jumătate de milion de franci.

* Doamne, până unde vor mai merge suferințele noastre?

* Ce vor face trei femei singure în fața dușmanului?

* Pe 12 și 13 Noiembrie, Bulgarii au bombardat cu tunurile Giurgiu. Apoi au trecut podul dintre Rusciuc și Giurgiu. Au urmat lupte sângeroase. Apoi, Bulgarii au prădat din case tot ce au putut, pe urmă au dat foc orașului. Binele e scris pe nisip. 1877 uitat.

* Vine dușmanul dinspre Alexandria și dinspre Giurgiu spre București, spre inima Țării.

Guvernul, funcționăria și lumea cu dare de mână s-au refugiat la Iași.

Cum să plece două femei tinere, însărcinate, și o mamă în Moldova? Nu mă mai gândesc de ce s-ar alege de gospodăria socrilor mei. Dară cu venirea Nemților peste țară ce va să se întâmple? Nici nu știi ce să zici, ce sfat să dai și cum să faci ca să fie mai bine. Pic de liniște nu mai am. Măcar de nu ar disloca Nemții populația. Cine poate ști? D-na D-lui Col. Ionescu Șerban a rămas în București, deși D-l CoL. A fost de părere ca dânsa să plece la Iași. Dânsa, profesoară, se gândește că poate nu s-o închide școlile. D-l CoL. Mi-a spus: „Crede-mă, Băncilă, că nu știu ce sfat să îți dau. Noi știu că trebuie să luptăm, că asta ne e datoria, dar altceva nu mă întreba, că nu știu ce să spun că e mai bine. Fiecare cu ce ne-o da Dumnezeu”. Eu ce să mai zic altceva decât ce-a zis și d-sa? Oricum, e un gând greu să știi trei femei singure, două dintre ele fiind încă niște copile. S-a dus liniștea noastră, traiul îmbelșugat și fără griji. Om mai avea parte vreodată de el? De-am vedea România Mare.

* În Moldova, până în munții Vrancei, frontul este sub comandament rusesc.

Apărarea Bucureștilor e în mâinile Gen. Presan.

Tare mi-e teamă că Krafft și Kosch au să ne strângă ca într-un clește.

Armata a II-a ține frontul între munții Vrancei și Câmpulung, păzind văile munților înspre Buzău, Ploești și Târgoviște.

* „Lupta care începe mâine, fiind singura de care depinde soarta neamului, nu admit retragerea. De la soldat până la general trebuie să moară atacând”, sunt cuvintele Gen. Presan cu privire, de fapt, la lupta pentru apărarea Bucureștilor. Le-a rostit pe 16 Noiembrie. Lupta urmează să fie dată în șesurile Neajlovului și ale Argeșului. Pe 17, atacul român e cu folos. La Letea-Veche ai noștri iau 200 de prizonieri. Din nefericire, Divizia noastră de Cavalerie este retrasă în spatele flancului drept al Diviziei 9/19 și inamicul nu poate fi urmărit.

Regimentele Brigăzii Racovița au pierderi mari, tocați de mitralierele numeroase ale inamicului. Alor noștri abia la Buzău li se dau niște mitraliere „Saint-Etienne” pe care nu știu să le folosească, deoarece nimeni nu i-a învățat. Ei nu au știut nimic alt decât marșuri și lupte. Trupele care au luptat în Dobrogea se întâlnesc iară cu Bulgarii.

* Divizia noastră e așezată în spatele Diviziei Socec și în dreapta Diviziei Scărișoreanu. Nemții reiau înaintarea spre Est. Noi, Cavaleria, ajungem la Flămânda. Stăm noaptea de 17 spre 18 Noiembrie tot în spatele Gen. Socec.

Pârvulescu toată noaptea dă pasiențe, când nu moțâie ca noi toți.

„Măi, Gicule, câștigăm războiul au ba?”.

„Mai cu zăbavă, mai cu zăbavă, nu vă înghesuiți așa ca fata mare la măritat. Vine ea și ziua aia”, și Pârvulescu face cu ochiul și arată cu mâna în sus. Ne mai face să zâmbim. Aflăm că Socec nu mai este la Târnavele unde presupuneam că este. Satul ocupat de Nemți.

* Spre Jilava, o mitralieră-automobil, manevrată de un ofițer francez, croiește părtie în rândul Nemților.

Când te gândești că am fi putut avea și noi asemenea mașinării și oameni care să știe să le folosească dacă nu ne-am fi „sfiit” atâta, ca să nu supărăm Marile Puteri, arde-le-ar focu’!

Spre seara de 17 Noiembrie sosesc trupe rusești din Corpul Aliev și Cazacii.

* Armata noastră se retrage spre Găiești în fața unui inamic prea puternic.

Dușmanul face mișcări neprevăzute și derutează de multe ori planurile noastre.

Totuși i se rezistă cu îndârjire. Nemții sunt respinși. Gen. Scărișoreanu și col. Poetaș sunt felicitați pentru Vânătorii lor de comandantul Diviziei, de al Brigăzii și de Misiunea Franceză.

* Momentul e decisiv. Gen. Presan ordonă trupelor rusești, venite din Sud, să înainteze spre Vest. Ceea ce acestea refuză, sub cuvânt că nu au ordinul Gen. Saharov. Trupele corpului Aliev, venind cu trenul din Dobrogea, coboară la Lehliu, fac restul drumului pe jos și întârzie 4 zile.

* Ajută-te singur!

* La 10 noaptea, pe 17 spre 18 Noembrie, ne facem loc printr-o spărtură de vreo 25 de km. Între trupele dușmane. Mergem cu caii de căpăstru în liniște completă: trecem podul de la Crevenicu-Mare și dimineața suntem deasupra Merenilor. O vreme nu dăm de inamic. Deodată vin peste noi lovituri de tun. O călăuză ne conduce prin pădure, unde ne urmărește mereu tirul artileriei și ajungem la Bulbucata. Am fost salvați, dar și lipsă din zona unde am fi putut ajuta poate la o luptă hotărâtoare.

* Am dormit în șa. Când învățam la istorie de Carol al XII-lea al Suediei că și câte 10 zile stătea nemâncat și nu cobora din șa, mă minunam. Nu mai e mult și o luăm pe urmele lui.

* Pe Argeșul superior, în retragere, sunt răniți Col. Cihoski și Col. Francez Dubois.

Ziua de 20 Noembrie în lupta de la Argeș nu ne-a adus victoria atât așteptată, ci înfrângerea.

* 23 Noembrie 1916, ziua cea mai tristă a Războiului pe care îl dorim de întregire: intrarea Nemților în București, cu aliații lor Bulgari și Turci.

Deși era de prevăzut acest trist eveniment, nu mă pot mângâia cum nu te mângâi de moartea cuiva drag. Ca și omul de rând, și țările își au soarta lor.

* În numele misiunii franceze, Col. De Stat Major Pétin propune retragerea noastră pas cu pas, cu orice risc de a înfrunța dușmanul. Ușor de spus. Marele Cartier Român hotărăște retragerea generală de la Vest spre Est, în timp ce Rușii să vină de la Est spre Vest spre a ține piept inamicului. Retragerea noastră este neînchipuit de dureroasă. Subt ploaie și ninsoare, pe drumuri desfundate și prin arătură, prin vaduri cu apă înghețată, așa trebuie să ne retragem spre a îl evita pe dușman. Iar în urmă trebuie distrus tot ce i-ar putea sluji. Bivucăm mai mult subt cerul liber, subt ploaie, subt ninsoare. Să nu îi dea Dumnezeu omului cât poate să rabde. Și ne mai mănâncă și păduchii. Cum să te dezbraci și să te despăduchezi în ploaie! La început, când luam câte unul de pe guler îmi venea să îmi vărs mâțele, acum m-am învățat. O fi ceva pe lume cu care să nu se învețe omul?

* De 15 zile nu am mai scos șeile de pe spinarea cailor. Prin sate nu găsim nutreț. Caii cad din picioare și mor înainte de a le scurta noi chinul cu un glonț.

* Pe 24 Noembrie, Marele Cartier Român și M. S. S-au mutat de la Buzău la Bârlad.

* Distrugerea regiunii petrolifere Prahova se face la cererea Englezilor, subt comanda directă a Col. Englez Norton Griffiths. Toată zona e o mare de flăcări.

* Atâta sunt de istovit și nu îmi mai simt șalele și picioarele că uit și să mă mai gândesc la cei de acasă. Tot le-o fi mai bine decât nouă.

* Linia frontului româno-rus se sprijină cu dreapta pe munți, cu stânga – pe Dunăre. Poate fi atacată doar frontal.

* Germanilor nu le e destul că ne-au ocupat bună parte din Țară, vor să ne distrugă armata și nu izbutesc. Fiecare palmă din retragere este cu luptă.

* Pe 25 Noembrie, Armata a II-a a început iar lupta. Sosesc 3 Divizii rusești de Cavalerie, dar se opresc 2 zile la Râmnicu-Sărat, pentru a își potcovi caii. Nemții au venit cu ei gata potcoviți.

* Cred că populația din zona ocupată e jefuită. Ce or face fetele și mama-soacră? Oare Sanda o folosi nemțeasca învățată cu Doamna? Cât ne-or purta și ele de grijă, săracele, și lui tata-socru și cumnatului Toader și mie. Cumnatul e cel mai ferit ca preot, dar un glonț rătăcit poate atinge pe oricine.

* Încerc și eu, pe puterile mele și pe câte pot afla, a ține o istorisire adevărată a evenimentelor pe care le trăim. Nu mă aflu cu în fruntea bucatelor, dar de la ai mari până la ai mici vorbele tot vin din gură în gură. Nu știu cum se face, dar toate se află și când ar fi cel mai mare secret.

* După lupta de la Cricov, Armata a II-a, a Gen. Averescu, este intercalată între trupe rusești, care acum sunt mai numeroase decât ale noastre, drept pentru care Gen. Bielaiev cere ca Gen. Saharov să preia comanda supremă a armatelor aliate, și cere suprimarea Marelui Cartier Român prin contopirea cu cartierul rusesc.

Guvernul nostru se opune, deoarece România e un stat independent, cu o Constituție și cu un Rege care este Capul suprem al Oștirii.

* Ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur!

* Gen. Iliescu M., sub-șeful Marelui Cartier General, i s-au adus aspre învinuiri pentru felul cum a condus; a fost înlocuit, pe 1 Dec, de Gen. Presan C. 9 Decembrie – 14 Decembrie 1916

* La Râmnicu-Sărat mari pierderi, mai ales Rușii. Cam 10.000 de prizonieri luați de Nemți.

* Rușii s-au retras din Dobrogea în Basarabia. Dunărea e minată de Nemți.

14 Decembrie 1916 – 3 Ianuar 1917

* Bătălia de la Cașin dovedește că Rușii abandonează prea repede pozițiile. Ce înseamnă Moldova, o sfoară de pământ, față de vastul lor imperiu! Ai noștri luptă îndârjit pentru fiecare palmă de pământ, dându-și și viața. M-am lămurit cu marii noștri Aliați...

* Ce or face ai mei, ale mele – acasă?

Anul acesta, 1916, e pe sfârșite. Sper să nu mai fie altul mai rău în viața mea și a Țării. Vorbeam ieri cu D-l Col. Ionescu Șerban. Părea și dumnealui mai abătut ca oricând.

* Și o veste bună. Soția locotenentului Popișteanu Emil, refugiată cu familia la Iași, a născut un băiat. Să le trăiască!

„Mitică”, îmi spune Popișteanu, „cu sau fără războaie, viața merge 'nainte”. Câtă dreptate are. Cosești iarba și crește la loc. Mi-ar părea tare rău să nu apuc să îmi văd copilul. Mi-o ajuta Dumnezeu să ies cu bine din prăpădul prin care trecem.

* Bieții soldați, cât așteaptă și ei să li se dea pământ. „Dacă o să fie România Mare, o să aivă de unde, dom' locotenent”, zice Marin al meu. Eu ce să îi spun?

* Amiralul rus Kolceak a fost convins să nu abandoneze Delta. Altfel, Nemții ar face din Sulina o bază a lor puternică.

* Trupele fostei armate de Nord, intră în Decembrie, sub numele de grupul Oituz-Vrancea, în Armata a 11-a comandată de Gen. Averescu.

Ce să mai zicem de Armata a II-a, care nu a mai ieșit din tranșee de când a început războiul?

Soldații din tranșee deosebesc obuzele după sunet. Zic că tunul de câmp „tușește”, iar artileria grea e „scroafa sau purceaua care guiță”.

Au scos și cântece de când stau în tranșee. „Noi umplem spitalele/Ei primesc galoanele. /Noi suferim amputații/Iar ei iau la decorații”. Aceste poezioare vorbesc de învârtiții, care, prin neamuri și prin plocoane, stau departe de front. Cred că în toate războaiele a fost și va să fie la fel.

* Stau soldații în tranșee cu lopata în mână să se apere de zăpada care îi potopește, iar când ea se topește, înoată în mocirlă până la glezne, cu aceeași cămașă pe ei de la mobilizare, cu încălțările desfundate. Eroica Armată a II-a.

Cine sau ce îi poate răsplăti pentru atâta suferință?

* În mintea mea mi-am închipuit că măcar de Crăciun va fi un armistițiu, că doar luptă creștinii între ei. M-am înșelat și am simțit mare durere în suflet. Le-am urat soldaților ca de Crăciunul viitor să fim la casele noastre, în jurul oalei cu sarmale. Un soldat, țârcovnic în civilie, a aprins un muc de lumânare și a început să cânte Steaua sus răsare. Cât eram de rebegiți ne-am pus și noi să îl îngănăm. Mi-am adus aminte cum mergeam cu băieții din mahala și colindam prin toată Gura Oborului și cum ne primea mama cu colaci calzi și cu cozonac cu mac. Și m-a podidit un plâns...

Daniel Șerban puse un semn între file și-nchise carnetul lung, pepit, negru cu alb, trecu o dată mâna peste el, apoi îi dădu o tapă amicală. Însemnările oneste, naive uneori, fără aere de „stil”, semănau cu cel care le scrisese. În viața lui, Mitică nu-și dăduse aere nici față de inferiori, nici față de superiori. Se străduise numai să-și depășească nașterea, condiția inițială, prin felul cum își ținuse casa, prin oamenii pe care-i frecventase, ascultând mult și vorbind puțin, fără să facă efect, dar nespunând niciodată prostii. Pentru Daniel, Mitică Băncilă întruchipa militarul de carieră, trăit în disciplină, în respectarea legilor și a cuvântului dat.

Carnetul lui Mitică scutura de praf o lume de amintiri, peste care se tot așezaseră alte straturi, aproape izgonindu-le din memoria lui Daniel pe cele dintâi. De câtă vreme nu și-o mai amintise oare pe Fräulein Ilse? O trimisese coana Luța Șerban de câteva ori pe la cozi, în timpul ocupației, pentru că, fiind nemțoaică, să vorbească reprezentantului armatei germane, care se afla neapărat acolo unde se vindea ceva, și astfel Fräulein Ilse să nu vină cu mâna goală acasă. Ea vorbise o singură dată neamțului de la ușă, care intrase în băcănie și-i umpluse papornița cu ce se mai găsea prin rafturi. Îi fusese însă atât de rușine domnișoarei Ilse de privirile oamenilor de la coadă și de murmurele lor care, de n-ar fi fost sergentul neamț de față, s-ar fi transformat

în huiduieli, încât, de celelalte dați, se-așezase disciplinat la coadă și se-ntorsese acasă cu papornița goală.

Fräulein Ilse fusese totdeauna mândră de poporul ei. Războiul, prin ocuparea României, îi răsturnase mult din bunele păreri despre propriul neam, păreri pe care ajunsese să le socotească doar iluzii ce se dezumflau una după alta. Nimeni nu-și putea-nchipui cât suferea Fräulein Ilse, de când casa Șerban fusese ocupată de nemți, care nu se mulțumiseră doar să facă pe stăpânii locului, dar mai și căraseră de-acolo în alte părți mobile și chiar un candelabru. „Schande, Schande! Ce rușine, ce rușine!”, spusese o singură dată în fața coanei Luța și-a copiilor, care dată fiindu-le vârsta, nu-nțelegeau mare lucru din ceea ce se petrecea în jurul lor. Coana Luța, însă – care (după cum judeca Daniel cu mintea de-acum) nu se prea număra printre cei în stare să descopere praful de pușcă – din respect pentru Fräulein Ilse, nu comenta nicicum actele nemților, acte care nu-i deosebeau deloc de aliații lor bulgari și turci decât că unii, nemții, jefuiau centrul orașului, iar aliații – mahalalele.

Întorcându-se mereu cu papornița goală, iar rezervele din cămară fiind de mult epuizate de nemții încartiruiți în casă, Fräulein Ilse își îngăduise să-i spună coanei Luța că lucrurile nu mai puteau continua în acest fel și că măcar pe copii să-i trimită la țară, la bunica lor, Luxița Bantaș, unde Fräulein cu drag s-ar fi dus de n-ar fi fost s-o lase singură pe stăpâna casei, stăpână care părea hotărâtă să-și păzească până la sfârșit avutul, fiindcă și războiul trebuia să se termine odată și-odată!

Problema era cum s-ajungă ei din București la Cernați. Coana Luța îi scrisese maică-sii că avea de gând să-i trimită pe cap cei trei copii și pe Fräulein Ilse, dar nu știa cum; îi scrisese printr-un sătean din Cernați, care ncercase să le-aducă ceva de-ale gurii din partea coanei Luxița, dar i se confiscase totul la bariera orașului.

Într-o bună zi, coana Luța se trezise-n fața porții cu-o căruță trasă de două vaci costelive. Săteanul din Cernați, același căruia i se confiscaseră alimentele, îi înmânase coanei Luța o scrisoare din partea maică-sii.

„Luța mamă.

Sper ca atelajul elegant și cupeul asortat lui să ajungă la voi cu bine și să-i aducă tot cu bine pe copii și pe frailiță.

Încolo, pe aici ne ținem în două picioare și în toate mințile, Maică-ta”.

Vacile, care-abia țineau sunet în ele, nu stârniseră nici o poftă de rechiziție din partea nemților. Aflându-și loc printre felurite boccele, copiii Șerban și guvernanta lor ajunseseră cu bine la Cernați.

În marea gospodărie de la conacul coanei Luxița Bantaș, parcă dăduse molima. Ograda păsărilor, cocinile porcilor, grajdurile erau pustii ca-n tot satul. Coana Luxița se-ntreba cu ce-avea să-și hrănească trei nepoți, o guvernantă, cele câteva slugi bătrâne ale casei și pe ea însăși? Din ce cumpăra de la nemți la preț de speulă. De câte ori nu spusese-n viață coana Luxița: „Slavă Domnului că există corupția, că altfel ce ne-am face?”. Disciplina și rigoarea nemțească? Era de-ajuns să-l scoți pe soldatul neamț din cazarmă și să-i dai

puterea pe mână că nu se mai deosebea cu nimica de alte nații, la care nemții, altminteri, se uitau de sus. Și pe ei, lipsa îi adusesese la rechiziții. Numai că nu luau doar cât le trebuia. Ei luau cât mai mult și, dacă nu s-ar fi exercitat un control mai de sus asupra soldatului lăsat de capul lui, ar fi luat chiar tot.

Daniel își amintea că bunică-sa frigea carnea cu ușile și cu ferestrele închise și spăla imediat vasele după ce mâncau, nu cumva să prindă careva de veste ce-avuseseră pe masă.

Coana Luxița le sfătuisese și pe finele ei, Lisăndrina și Floarea, ca și pe Caterina, mama lor, să cumpere de la nemți, una-alta. Însă cum Caterina strângea banul cu cinci noduri, se descurcase cum putuse, cu fetele ei, amândouă însărcinate, dar nu desfăcuse băierile pungii, gândindu-se mai ales ca bărbatu-său, Costea, când avea să se-ntoarcă din război, să n-o găsească și cu gospodărit părăduită și cu banii cheltuiți. Deși mâncaseră pe sponci și mai mult buruieni, și Lisăndrina și Floarea născuseră copii în toată firea.

Când dăduse cu ochii de ele, Daniel Șerban se holbase la pântecel lor, mai ales la al Lisăndrinei. Femei însărcinate mai văzuse: mai întâi, pe mamă-sa cu fratele și cu sora lui. Știa și că un copil se scoate din pântecel mamei cu cuțitul. S-ar fi așteptat ca oricine pe lume asta să aibă un copil, dar Lisăndrina – nu.

Când botezase coana Luxița copiii celor două surori, Daniel își ținuse răsuflarea-n biserică și nu-i scăpase nici o mișcare a preotului și-a oricui pusese mâna pe copii. Simțise un cuțit în inimă când o văzuse pe Lisăndrina cu fetița ei în brațe. Aveau să-l mai ridice vreodată brațele-acelea pietroase și un glas vesel avea să-i mai spună „Hopa sus, măricel!”? Își amintea acel moment din viața lui ca o primă îndoială și, mai ales, dezamăgire.

La țară, femeile își alăptau pruncii de față cu toată lumea. Avea și Lisăndrina s-o alăpteze pe Elvira în fața lui?

Mereu cerea să-i vadă pe finii mici. De fapt, de Fănel al Floarei puțin îi păsa.

Într-o bună zi se-ntorsese de pe front bărbatul Lisăndrinei. A doua zi, căpitanul Băncilă, cu Lisăndrina și cu Elvira, se prezentase la conac, la coana Luxița. Mitică voise să-i mulțumească personal coanei Luxița pentru a o fi botezat pe copila lui și, mai ales, pentru a nu se fi ofensat să-i pună numele Elvira și nu Ruxandra, cum o chema de-adevărata pe nașă.

„Simțit băiat, Mitică ăsta. Și Lisăndrina, „Sanda”, la fel. Păcat că nu se iubesc!”, zisese coana Luxița, mai mult în treacăt, după plecarea lor. Daniel se-ntreba acum ceea ce atunci nu se-ntrebuse. Oare coana Luxița cu mintea ei „brici” nu pricepuse că dânsul o iubea pe Lisăndrina și că era gelos pe căpitanul ei; și că orice vorbă bună despre căpitan era un cuțit în inima lui de copil? Probabil că la vârsta lui, coana Luxița nu iubise, dacă iubise vreodată. Chiar atât de puțin să fi știut oamenii mari despre sufletul copiilor? Al anumitor copii. Să uite într-atâta adulții ce proporții de dramă capătă până și lucrurile cele mai mărunte în mintea copilului?

Judecând cu mintea de-acum, Daniel bănuia că bunică-sa bănuise. Altfel, de ce, după o vizită a Lisăndrinei, cu Mitică și cu fetița, spusese fără a se adresa cuiva anume: „Ce să-i faci, așa e datul ca fetele să se mărite și să aibă copii”.

Coana Luxița Bantaș și căpitanul se prețuiau reciproc. Coana Luxița îl socotea pe Mitică plin de bună-cuviință, de bună-creștere și om de caracter, după cele povestite de el din timpul războiului; iar lui Mitică i se părea că, de la maică-sa, nu-ntâlnise ființă mai puțin năzuroasă și cu vorbă mai directă și mai simplă decât coana Luxița Bantaș. Și unde puneai că era neam de boieri-veliți, precum cei din portretele din casa lui, boieri cu care coana Luxița nu se fălea niciodată, ca prețuind omul după alte considerente decât nașterea.

Carnetul din port-hart (2)

* Pe malul Râmnei, Rușii ridicaseră un monument marelui lor general Suvorov, care, în 1789, îi bătuse acolo pe Turci. Germanii l-au sfărâmat. În Oltenia și în Muntenia au intrat călări și au pângărit biserici, altare, icoane. Despre casele din București ale anti-germanilor – ce să mai vorbim!

Cucoane de neam-mare, Marie-Nicole Darvari, născută Bibescu, și alta, Eva Strat, zice-se că dau petreceri cu ofițeri nemți. Despre astea două am auzit și eu, câte altele fără de rușine or mai fi, cine le știe?

* Ofițeri de carieră, ca Fortunescu, Misir, Ioanid, Maltezeanu, rămași în zona ocupată, au dezbrăcat haina militară și conduc serviciile de aprovizionare ale Nemților!

* Linia Siretului e atinsă de inamic la 27 Decembrie. Un contra-atac frumos al Rușilor.

* Ofițerii ruși sunt modești și oameni de înțeles, ca și cei de la Cartierul Francez, cu care am mai avut și noi a face. Se spune că Gen. Averescu nu se are prea bine cu Gen. Berthelot, care i se pare prea autoritar și care prea vrea să îl învețe carte. Vorbe. Cât or fi de adevărate nu am cum să știu, deși ce se cam aude...

* La 26 Decembrie 1916, Înaltul Comandament German al trupelor din România dă ordin de intrare în defensivă. Față în față, armatele inamice își întăresc pozițiile și, istovite de lupte, de ploie, de ninsori și de ger, se pun pe iernat, reducând campania la bombardamente locale. Le-a ajuns cuțitul la os lor, dar și nouă.

* Mi s-au ponosit cămășile, ciorapii sunt mai mult găuri, vestonul și mantaua au niște gulere ca vai de lume.

* După cât mă duce pe mine mintea, noi am fost băgați în războiul de Aliați, spre a le ușura frontul în Vest; de Ruși – pentru a le fi în flanc; iar cât despre ajutorat, am fost lăsați să ne descurcăm singuri cum am putut.

* Simț o mare amărăciune în suflet. Toată lumea ne păcălește.

* Gen. Berthelot ne-a declarat „admirablement desorganisés”. Cum s-ar zice, o harababură de-a mai mare dragul!

Guvernul Francez ne-a oferit, în perioada neutralității, pe Gen. Mondésir, care să ne organizeze armata după toate cunoștințele moderne, dar Guvernul nostru, temător și de umbra lui, a refuzat, spre a nu supăra pe nimeni.

* Noi – aeroplanе nu avem. Luptăm cu baioneta ca pe vremea lui Napoleon. Față de Germani, noi – cu roaba, ei – cu automobilul blindat.

* În privirea artileriei grele inamice – noi cu tunuri de 53 mm., „pușcoace” care bat doar la 2 km.

* Nu pot să îi uit pe oamenii noștri cum se repezeau cu pieptul în fața mitralierelor dușmane, pe care nici nu le vedeau. Parcă îl văd pe căprarul Ioncică Grigore cum și-a îndesat căciula pe ceafă de parcă se ducea la tăiat lemne în pădure și cum s-a repezit cu lancea înspre gloanțe. „Mama voastră de Nemți ori de ce-oți fi, unde vă credeți voi?”. Și Ioncică Grigore nu s-a mai întors. Mă mir de mine cum am scăpat teafăr până acum, că am fost tot timpul în mijlocul oamenilor mei.

* În Moldova, pe lângă refugiații noștri sunt un milion de Ruși care, la cea mai mică amânare cu aprovizionarea, amenință că trec peste Prut. În total, patru milioane de suflete pe capul bieteii Moldove, trei – de Români, unul – de Ruși, pe care tot noi îi hrănim, că depozitele lor, care tot de la noi erau, s-au terminat.

* S-a format o direcție a alimentației, condusă de CoL. De Intendență State Leonte.

* S-a constituit un comitet la Iași pentru asistența refugiaților și a evacuaților sub patronajul M. S. Regina.

* Pe toți cetățenii Germani și Austriaci din zona actualmente ocupată, Guvernul român îi a băgat înainte de ocupație în lagăre, în Moldova. Ocupantul neamț a deportat, în schimb, în Bulgaria, pe toți oamenii politici anti-germani din zona ocupată.

* La Iași, Societatea ortodoxă a Femeilor Române dă asistență orfanilor, bolnavilor.

* Lucru înspăimântător ca și războiul: tifosul-exantematic și febra-recurentă. Nu mai încap bolnavii în spitale. Stau căruțe cu bolnavi în fața spitalelor și așteaptă să iasă morții ca să intre bolnavii. Unii nu mai apucă, fiindcă mor în fața spitalelor. Iașii are 5.000 de locuri în spitale, iar bolnavii sunt peste 11.000. La înghesuiala de peste tot, la lipsa de hrană, de căldură, de rufărie și de săpun – la ce să te aștepți? Și doctorii și sanitarii mor și ei pe capete. Altoră nici că le pasă: nu calcă în vreun spital, după spusele unor colegi de-ai lor.

Mai bine că Sanda, cumnata și mama-soacră au rămas la Cernați. Tot le-or mai fi lăsat Nemții vreo bucățică de săpun și ceva de mâncare.

* Au început aici, în Iași, să se organizeze băi de aburi, cuptoare de despăducheat hainele. Dau Aliații o mână de ajutor. Eu țin într-o punguță la gât două bucățele de camfor și câțiva căței de usturoi, cum îmi punea mama când eram copil. Păduchi găsesc și eu în fiecare zi.

Iașii, ca și Moldova toată, sunt iadul pe pământ. Refugiați care stau câte zece într-o cămăruță, prea mică și pentru un singur om.

* Eu și cu Popișteanu Emil am primit o cameră la familia unui profesor, Drogeanu. Abia izbutim să ne strecurăm printre paturi, dar față de cum stă altă lume, noi stăm boierește. Toată casa profesorului e plină de familia lui, refugiată din Muntenia și din Oltenia. Profesorul și soția d-sale stau într-o cameră mai mică decât a noastră, a lui Popișteanu și a mea. Lemne nu avem. Am lăsat aseară niște ceai într-o cană, făcut la spirtieră. Până dimineața a înghețat bocnă.

* Moare lumea pe străzi, prin gări, la ușile spitalelor. Sate întregi au murit. Morții sunt asvârliți unii peste alții în gropi comune. Biserica este revoltată că nu e fiecare mort pus în patru scânduri. De unde scânduri?

* La Divizia 4, din împrejurmile Iașilor, mor pe puțin 50 de oameni pe zi. Regimentul 5 Roșiori e ca și desființat. Caii au fost dați altor regimente că nu mai are cine să îi îngrijească.

Se pare că nici în zona ocupată nu e mai bine, mai ales în orașe. Cică în orașe toată ziua sunt afișate anunțuri prin care se amenință populația pentru te-miri-ce. Toate din auzite prin câte cineva care se strecoară din zona ocupată. Altfel, nici o altă știre.

* În fiecare zi, instrucție. Am avut ocazia să cunosc ofițeri din misiunea franceză: Locotenent-Col. De Roincé, infanterist, Locotenent-Col. Marie, artilerist, Căp. Vitrey, mitralierist. Sunt oameni plini de bună-voință și care mai ales nu ne iau de sus. Își dau și ei seama de nenorocirea care a căzut pe capul nostru și le-am explicat și noi cum am putut istoria Țării noastre, înconjurată numai de vrăjmași. Că ce ridikai azi era dărâmat și pârjolit a doua zi. Și că tot așa o ducem de când ne știm.

* Am fost foarte impresionat de numărul de doamne care îngrijesc bolnavii în spitale, punându-și în primejdie viața.

* Am cunoscut două studente în Medicină, fete cu dare de mână, singure la părinți, care fac pe infirmierele. Pe una o cheamă Alice Romașcanu, pe alta – Stéphanie Zadurian, i se spune Fanette. Le-am invitat, Popișteanu și cu mine, la un ceai. Au venit, fiindcă și ele, ca și noi, voiesc a mai schimba o vorbă. Amândouă ne-au spus cum părinții le-au rugat în genunchi să nu meargă prin spitale. „Dacă nu am fi mers la spitale noi, studente în medicină, ne-am fi simțit „embuscate” cum spun Franțuzii, niște învârtite cum spunem noi, Români”. Domnișoara Zadurian este armeană sută la sută. Urâtă-foc, dar tare plăcută. Cealaltă e frumoasă și foarte rezervată. Am vorbit și noi, Popișteanu și cu mine, de familiile noastre, de cât le ducem grija și, ca să mai variem tristețea. Am vorbit de violinistul George Enescu, bărbat la 30 și ceva de ani, care cântă minunat la vioară, în toate spitalele, că sunt de răniți, că sunt de tiflei ori de recurenți, riscându-și viața fără să îi pese. Pentru a aduce un pic de mângâiere unor bieți nenorociți.

Daniel Șerban îi fusese student doctoriței Zadurian în urmă cu vreo cincizeci de ani. „O jumătate de secol, Doamne-Dumnezeule!”. Se prețuiseră

reciproc, își trimiteau unul altuia pacienți și se-ntâlneau adesea-n societate, fără să se poată numi prieteni. Nu-și făceau vizite. Marina Șerban, fire directă și uneori destul de dură în gândurile și-n exprimarea ei, nu era genul de om eu care să se frecventeze Fanette Zadurian, o adevărată maestră a învăliurilor mondene și protocolare. Doamna profesor doctor Zadurian, la nouăzeci de ani era vajnică și vioaie ca un căpitan de oști, înconjurată de-o curte de medici, foștii ei subalterni, ceea ce n-o împiedica să-i poruncească și profesorului Șerban s-o vadă la intervale fixe, ca unul căruia îi făcea mare credit și despre care știa că nu se dorea trecut într-un eventual testament. Niște nepoți ai doamnei profesor, destul de depărtați pentru a putea reprezenta legatari de drept, îi sugeraseră mătușii lor, cu un an înainte, când plecase la niște prieteni la Londra, să-și facă un testament. „Ce, dragă, vă e teamă că mor?”, și nici prin gând nu-i trecuse să-și facă testamentul și nici să dea cuiva ceva din casa care gema de valori.

Profesorul Șerban nu știa de ce să se minuneze mai mult: de faptul că doamna profesor se credea nemuritoare sau de cel că-n nouăzeci de ani de viață nu găsisese pe nimeni pe care să-l socotească demn a moșteni ceva de pe urma ei.

Substituindu-i-se un moment, se gândea cui și-ar fi lăsat el avutul. Nu-i trecea prin minte nimeni în afara fiilor săi, moștenitori de drept. De fapt, prin plecarea lui Mihai în străinătate, singurul moștenitor rămânea Tudor. Prin urmare, profesorul nu se afla în situația de-a face vreun testament. De fapt, lucrurile de valoare, tablouri din secolul trecut, argintărie, câteva bijuterii (pe care coana Luxița, bunică-sa, i le dăduse cu mâna ei, de teamă că fiică-sa, Luța – mama profesorului Șerban cât și-a Mariei-Jeanne Serafiotti – să nu le dea pe toate acesteia din urmă), toată bruma de bunuri. Daniel Șerban și nevastă-sa, Marina, le-mpărțiseră frățește între cei doi feciori ai lor, cu gândul că omului să-i dai cât se poate bucura de dar, neuitând vorba care spune „degeaba după moarte cal de ginere!”. Mihai își luase cele 70 de kilograme reglementare de persoană, dăruindu-i restul lui frate-său, Tudor. Le lăsase tuturor destulă bătaie de cap cu trimitul cărților și-a celor câtorva picturi de contemporani pe care dorise să le aibă în Germania, unde nu te puteai apropia de-o pânză mai ca lumea. Pe lângă valoarea lor intrinsecă, tablourile acelea aveau și valoare sentimentală. Mai toate erau cadouri de la prieteni pictori din aceeași generație cu el, Mihai, și cu Myriam, nevastă-sa, tablouri reprezentând valori sentimentale și pentru autorii lor, căci aparțineau perioadei de-nceput a acestora, când trăseseră mîța de coadă și când singurul capital le era marea credință în artă. Daniel și Marina făcuseră potecă la Patrimoniul, la poșta de la intersecția dintre Plevnei și Știrbei-Vodă, și la Consignație. Să nu-i fi-ntrebat de câte ori blestemaseră-n gând Germania; iar când Marina-și ieșea din fire, blagoslovea pe toată lumea, în frunte cu fiu-său, care-ar fi trebuit să-și trimită singur toate lucrurile, dac-avea de gând să plece-n străinătate. Ca s-o mai îmbuneze, Daniel îi amintea că înainte de plecare n-avea adresă la care să-și expedieze lucrurile.

Tare greu trebuia să-i fie unui om să-și facă testamentul. Simțeau probabil că lăsând moștenire ceva după moarte era ca și când moartea chiar te-ar fi așteptat după ușă și-ndată ce ți-ai fi trecut dorințele pe hârtie, socotind că ți-ai îndeplinit misiunea, te-ar fi și-nhățat. „Cât de greu se desparte sufletul de trup!”. De câte ori n-auzise cuvintele astea, la-nmormântările ortodoxe. Și cât de greu se desparte omul de viață, de tot ce este legat de ea, de toate elementele care-au alcătuit-o. Altfel cum și-ar fi putut explica Daniel Șerban că oameni inteligenți, în toate mințile, de care depinsese viața atâtor și-atâtor, capabili de muncă intensă, creatoare, capabili să dirijeze instituții, figuri proeminente, adevărați oameni de acțiune plecau fără să-și pună pe-un petec de hârtie niște dorințe pe care e cu neputință ca un om să nu le aibă pentru zilele când lumea avea să continue să trăiască fără el. Dacă n-ar fi fost greutatea asta de nenchipuit de-a te despărți de viață – de ceea ce-nseamnă mai mult „ideea” despre viață decât existența materială – cum ar fi fost cu puțință ca cineva să fie atât de indiferent față de ultima amintire, de ultima impresie pe care o lăsa? Fiindcă o ultimă dorință este, uneori, corolarul unei vieți, impresia finală, definitivă pe care-o lasă. Impresia lăsată de-un chip inert, care nu mai răspundea de expresia lui, de ceea ce făcuse moartea din el, lui Daniel Șerban i se părea nesemnificativă și de-aceea, aprecia toate riturile unor culte care-l fereau pe mort de privirea celor vii.

Lui Daniel Șerban îi făceau plăcere vizitele la doamna profesor doctor Zadurian. Ar fi trecut s-o vadă chiar mai des decât la ordinul ei, dar nu voia ca liota celor care-o asediau cu permanenta lor grijă și cu neobositele lor atenții să-l bânuiască precum că ar umbla să i se vâre pe sub piele și mai ales ca ei însăși să nu-i treacă prin minte așa ceva. Altminteri, de la bunică-sa, Luxița Bantaș (care trăise o sută de ani, bună, zdravănă, sănătoasă, de la coana Luxița – numită de contemporanii ei de aceeași vârstă „iscoada turcilor”), profesorul nu mai întâlnește pe cineva atât de informat despre secolul actual, despre marea și mica lui istorie ca doamna profesor doctor Zadurian. Știa tot, cunoștea pe toată lumea, nu-i scăpa nici un cancan: nici de pe vremea când copil fiind n-ar fi avut cum să știe anumite lucruri. Ei bine, le aflase ea și pe-acelea. Profesorul Șerban se gândea cu părere de rău la ziua când această memorie avea să-ncezeze.

Cu fiecare om, iar cu unii în special, se ducea o parte din memoria lumii: din cel mai minunat lucru pe care i-l dăruise natura omului, la fel de minunat ca și uitarea. Căci amândouă te făceau să trăiești. Păcat că doamna profesor Zadurian nu-și scria memoriile. Multe dintre lucrările ei științifice ar fi putut fi infirmate sau măcar contestate de viitor, „memoriile” ei – niciodată. Probabil dintr-o memorie neiertătoare i-ar fi fost greu s-aleagă amintiri esențiale, nu pentru propria persoană ci pentru ceea ce-ar fi dorit cititorul: la fel de greu cât i-ar fi fost să-și scrie testamentul.

Agreabil în felul de-a fi al doamnei profesor era mai ales faptul că-ndată ce deschidea gura își pierdea vârsta. Mai întâi, că glasul nu i se-mpuținase și nu devenise tremurător și plângăreț ca al multor bătrâni; rămăsese ferm,

poruncitor, nițel dogit de multele țigări fumate la tinerețe și la vârsta adultă, acel timp când Fanette mai avea îndoieli asupra propriei persoane, cum li se ntâmplă multor femei care știu că nu sunt frumoase. Măritată, la scurt timp după terminarea Facultății, cu un avocat, divorțase la șase luni după nuntă, descoperind că proaspătul soț era dotat, încă de dinaintea căsătoriei, cu o amantă de care nici gând n-avusese să se despartă. Fanette nu-și făcuse iluzii cu privire la sentimentele lui. Își considerase căsătoria ceea ce era: un mariaj de conveniență, în cel mai clasic și convenabil stil burghez. Tânărul se-nsura în primul rând cu zestrea dată de papá Zadurian, negustor putred de bogat, și numai în al doilea rând cu fata. Avocat stagiar, viitorul soț al Fanettei, se săturase de asistența la un maestru; voia și el un birou propriu, o clientelă a lui; în sfârșit, să se lanseze pe piață, pornind cu un cheag solid. Pe Fanette nu lipsa de sentimente a bărbatului pentru ea o supăraseră, ci nerespectarea conveniențelor. Nu admitea ca într-un joc să nu se respecte regulile. Dânsa pornise în această întreprindere – cum își considera căsătoria – fără pic de iubire, dar plină de bune-intenții: să-și întemeieze o familie respectabilă, din care nu puteau lipsi copiii; se căsătorise pentru a fi în rând cu lumea și de urâtul de-a i se spune la patruzeci de ani „domnișoara doctor”. În ea erau prea înrădăcinate principiile epocii, amplificate de ideile despre familie ale unui vechi neam de burghezi armeni.

Căsătoria pe care-o „contractase” contravenea ideilor ei despre căsătorie: un soț își putea lua o amantă la un timp după însurătoare, dar era necuviincios să vină cu ea în proaspătul menaj. Analizându-și fizicul și situația, tânăra doamnă-și luase inima-n dinți și – cu toate protestele părinților ei, care o luaseră cu „lasă, dragă, să mai vedem, vorbim noi cu el, îl aducem noi pe calea a dreaptă, graba strică treaba”, și multe altele din același repertoriu – divorțase elegant, fără scandal și fără nici un reproș. Lăsase alteia misiunea de a lansa în lumea avocațească un tânăr plin de perspective. Cu un corp frumos și cu niște picioare grațioase, Fanette avea un cap cabalin, „de cal și nu de mânz”, cum își spunea în sine ea ori de câte ori se uita în oglindă. Hotărâse să nu se mai mărite niciodată (vaccinată pentru totdeauna împotriva iluziilor) și nici copii „frumoși ca ea” să nu facă. În momentele de nemulțumire de sine pe care le-avea, ca toți oamenii – căci lipsa oricărui dubiu legat de propria persoană i se părea că merge mână-n mână cu prostia – deși își iubea și-și prețuia părinții pentru tot ce făcuseră ca ea să fie o doamnă desăvârșită, nu se putea împiedica să nu-i învinuiască de-a o fi făcut, fiind și ei urâți, mai ales maică-sa, buzată, coroiată, mustăcioasă, cu fundul în vine, cu picioare scurte și groase, care parcă adunase toate cusururile rasei. În urma acestor considerente, începuse o luptă cu sine însăși. Viața oferea destule plăceri – și în afara frumuseții și-a dragostei – celor care știau să-ncheie cu ea pacte de neagresiune. Inteligența remarcabilă a Fanettei trebuia să depășească timiditatea și ideea de-a nu spune anumite lucruri pentru că acelea n-ar fi stat bine decât unei femei frumoase. Trebuia deci să-nvețe să facă abstracție de urâtenia ei. Mai întâi se înverșunase asupra meseriei, care-i oferea o mulțime

de posibilități. La treizeci și doi de ani era medic-primar, la patruzeci și doi – profesor, șef de catedră. Pe lângă preocupările profesionale urmau cele vestimentare. Se-mbrăca după ultimul jurnal, în cele mai distinse culori, cu modelele cele mai „șic”, arbora bijuterii de-o rară valoare și frumusețe, adunate în familie de sute de ani, altele achiziționate de ea însăși, care devenise, ca și tată-său, cunoscută de toți miștii armeni și ovrei. Astfel, doamna profesor doctor Zadurian ajunsese o urâtă pe care nu se putea să n-o bagi în seamă. Cel mai greu în viața programatică pe care și-o alesese fusese renunțarea la copii. Cu tot dorul de maternitate din ființa ei – croită din acest punct de vedere pe măsura unei femei obișnuite – își smulsese din minte ideea maternității, deși își sfătuia neobosită pacientele să aibă copii, pentru echilibrul lor fizic și psihic, mai ales ca un paratrăznet împotriva dezordinilor atmosferice din viața oricărei femei la anumită vârstă. Își smulsese din suflet această dorință, socotind că urâtenia, diabetul, schizofrenia, paranoia și alte boli erau un motiv suficient pentru a-l face pe om să renunțe la perpetuare. În lumea animală, indivizii dezmoșteniți erau eliminați de viață: în lumea oamenilor deveneau un balast pentru alții și pentru ei înșiși. Cu această optică, doamna profesor doctor, hotărâtă să-nfrunte viața cu capul sus, să-și înfrângă frustrări și complexe, devenise o rafinată nu numai a vestimentației, a bijuteriilor, a decorului ambiant, dar și a mâncării și-a băuturii, căutând să guste din toate, dar păstrând măsura; fiindcă-și făcuse un punct de onoare în a-și păstra silueta de manechin, cea de la douăzeci de ani. La douăzeci și unu, studentă în anul doi la Medicină, refugiată în Moldova din Bucureștii sub ocupație nemțească în timpul primului război mondial, se-nrolase în „Crucea Roșie”, cu toate protestele părinților care-n genunchi îi căzuseră ca să nu se amestece printre soldații doborâți de tifos exantematic și de dizenterie. Fanette ajunsese, după propria părere, ca o gloabă; aproape că-și pierdea hainele de pe dânsa, dar scăpase teafără; spre deosebire de colega ei, Alice Romașcanu, care se-alesese cu-o oftică tratată apoi doi ani în Elveția, și de cealaltă colegă de Medicină, Beatrice Apostol, moartă la datorie, îngrijind tificii. Întoarsă în Capitala eliberată, Fanette se pusese zdravăn pe mâncare și-și recăpătase greutatea de dinaintea refugiului. Zadurienii seniori se apucaseră să-și repare mobilele spintecate de nemți în căutare de aur și de giuvaericele, îngropate cu grijă de papă Zadurian, care chibzuse că pământul e cel mai sigur păstrător, nelăsându-se influențat de unii negustori care-și depuseseră lucrurile de preț la Banca Națională, de unde, cu tezaurul țării, ajunseseră în Rusia. Neam de neamul celor care speraseră să le ferească de ocupant n-avea să le mai vadă. Domnul Zadurian își puna din când în când odoarele pe pat, le prefira, le mângâia și-și spunea: „Tot pământul, săracul, și mintea mea de armean”.

Fanette Zadurian, ca mulți oameni care-și trăiesc eșecurile în ei sau la vedere, își investea iubirea în obiecte. Ajunsesese să se gândească la despărțirea de-un obiect cum alții se gândesc la cea de-un om drag.

Pe când se-apropia de patruzeci de ani, în viața ei se ivi domnul Catafră, de profesiune diplomat; se ivise și cu soția lui, Valérie. Doamna doctor îl

cunoscuse la o sindrofie, unde-l avusese vecin de masă. Om de lume, domnul Catafr se ocupase de vecina lui; îl încântaseră inteligența, cultura și perfectele ei maniere. Doamna doctor, învățată să cântărească omul ca un zaraf, dintr-o ochire și din câteva cuvinte, îl considerase pe domnul Catafr un gentleman, dar nu o lumină; în orice caz, un om foarte agreabil; căsătorit de zece ani cu Valérie, femeie de-o frumusețe gen păpușă, blondă și buclată natural, care, fără a fi fost nici ea o lumină, era plină de tact și de bună-cuviință. Atras de inteligența și de renumele doctoriței Zadurian, precum și de viața ei plină de rafinament, domnul Catafr, respectând timpul cât orice bărbat bine-crescut făcea curte unei femei, devenise amantul doamnei doctor. Atrasă de inedit și de comportamentul delicat al domnului Catafr, care-o făcea să se simtă, fără declarații în acest sens, cea mai deșteaptă și cea mai dorită femeie, doamna doctor acceptase un bărbat căsătorit, deși nu acesta era idealul vieții ei.

Legătura lor durase cât viața domnului Catafr. După 23 August, domnul Catafr fusese scos din diplomație. Pentru că nu știa să facă nimic practic și nici din lecții de limbi străine nu se putea trăi în vremea aceea – și, la nesfârșit, nici din vânzări, domnul Catafr și soția lui, Valérie, intraseră în „câmpul muncii”: el – desenator-tehnic la un institut de proiectări, meserie pe care-o învățase repede și-o făcuse conștiincios până la pensie, iar Valérie, deși absolvise Literele și Filosofia – registratoare la un spital, tot până la pensie. Cele două posturi, pe care amândoi le consideraseră o mană cerească, le obținuseră prin intervenția doamnei doctor Zadurian. Cel mai mare succes al lor pentru acele vremi fusese faptul că domnul Catafr, deși fost diplomat – care, ce-i drept, nu făcuse politică de nici un fel – nu trecuse prin pușcărie. Ani de zile avusese geamantanul pregătit în vederea acestei eventualități. Greul menajului Catafr, începând din 1944 și până la stingerea celor doi soți, îl dusesse doamna profesor doctor. Pe vremea diplomației și-a prosperității, domnul Catafr îi dăruise Fanettei diferite obiecte rafinate, cu diverse privilegii; și, nelipsit, de sfântul Ștefan, dublă zi a ei: și de nume și de naștere. „Cea mai armenească afacere a părinților mei, ca să mă sărbătorească doar o dată pe an”, zicea Fanette, ori de câte ori venea vorba despre cele două zile ale ei „comasate”. Doamna profesor doctor susținuse menajul Catafr din prea-plinul domniei-sale, deci, fără să se priveze pe sine de nimic. O făcea cu grație și fără nici un cuvânt.

La-nceputul acestui trio, Valérie fusese profund ultragiată, mai ales fiindcă rivala numai frumoasă nu era. Valérie se confrunta pentru prima oară cu-o legătură serioasă a bărbatului ei, care mai avusese desigur aventuri petrecute cu discreție. Dacă n-ar fi fost guri-rele care s-o informeze, multă vreme n-ar fi știut nici despre legătura aceasta surprinzătoare doar pentru ea, restul lumii considerând-o de interes, mai ales cei care nu știau că-ncepuse înaintea lui '44. Valérie avusese tăria de caracter să nu provoace nici o discuție în această privință, mai ales că doamna doctor, respectuoasă față de conveniențe, nu se-afișa cu domnul Catafr. După '44, preocupată de idei mult mai grave decât de infidelitatea soțului ei, Valérie ajunsese s-o socotească o binefacere; ba chiar și să considere că cel mai cuminte lucru era să și-o apropie

pe rivală și să afișeze relația lor ca pe cea mai strânsă prietenie, ceea ce doamnei profesor doctor i se păruse un lucru cu scaun la cap. Așa se făcea că Valérie i se plângea Fanettei, ca unei mame, de câte-n lună și-n stele și, mai ales, de lipsuri pe care cea din urmă se grăbea să le umple. Nu era zi în care ele două să nu vorbească măcar o dată la telefon. De câte ori Valérie o suna la Institut, adresându-i câte-o suplică, îi povestea neapărat, pentru a mai auri pilula, și din faptele lui Mițuș, motanul familiei, și din cele ale lui Bobiță, papagalul, exemplare din lunga dinastie de motani siamezi și de papagali care decoraseră de-a lungul vieții interiorul soților Catafr. După fiecare convorbire telefonică de acest fel, desfășurată în fața asistentei, doamna profesor rostea, în timp ce pune receptorul în furcă, „pauvre Valérie”, încât asistenta, care-i recunoștea Valeriei vocea, o anunța pe doamna profesor că e căutată de prietena ei, „doamna Povrâvaleri”.

Domnul Catafr se stinsese, de un infarct, la aproape optzeci de ani, elegant așa cum trăise, cu cele două femei ale vieții lui alături, unindu-le mâinile și rugându-le să aibă grijă una de alta, un fel discret de-a i-o lăsa moștenire pe Valérie doamnei profesor doctor, el neavând nici o-ndoială că ultima avea să-i supraviețuiască „bieteii Valérie”.

De câte ori se chemau una pe alta la telefon după moartea bărbatului lor, Valérie îi spunea Fanettei invariabil „Que nous sommes malheureuses, Fanette!”². „Ce să facem, Valérie?”, îi răspundea doamna profesor, „asta-i viața și-alta n-avem”. „Știu, știu, portez-vous bien, și să nu mă lași și tu”. Nu fusese nevoie. La un an după soțul ei, Valérie se stinsese ca o lumânare; de ce anume – doamna profesor doctor Zadurian nu știuse să spună. Un singur lucru ar fi putut spune: că-n viața ei nu se simțise mai singură și mai fără de rost ca atunci.

Doamna profesor doctor nu se lăsase-abătută. Avea profesia ei, stâlpul ei de nădejde. Când se gândea la propria viață o vedea ca pe clădirile-acelea moderne, suple, elastice, edificate pe un singur pilon, ele plutind parcă-n aer. Acest pilon era Institutul, cu grijile lui, cu eșecurile dar și cu succesele lui, era o muncă de-o viață legată de numele ei.

Profesorul Șerban se ducea cu drag s-o vadă pe doamna profesor. Despre ea se putea spune, rezumându-i existența: o viață pentru o idee.

Doamna profesor îi vorbea lui Daniel Șerban repede și metodic despre sănătatea ei, se sfătuia la fel de repede cu el despre ceea ce-avea de făcut. Nici pisălogeală de om care-și uită vârsta și se miră de toate neajunsurile firești aduse de implacabila trecere a timpului, nici considerații triste despre viață, firești când o vezi cum s-a dus. Repede se trecea la amintiri despre mari soliști, despre mari spectacole, despre celebrități trecute, despre călătorii, plastică, literatură. Doamna profesor era inepuizabilă. Un om inteligent căruia-i fusese dat să vadă multe și care nu trecuse prin viață legat la ochi.

La un moment al convorbirii, doamna profesor se ridica din fotoliu și-i aducea doctorului cu mâna ei o gustare însoțită de-o sticlă de vin bun înfășurată-ntr-un șervet și, bine-nțeles, o nelipsită cafea armenească, făcută

adică din mai multe „mărci” amestecate – altădată s-ar fi numit „feluri” – și dintr-o linguriță de năut turcesc, anume pentru caimac și anume trimis doamnei profesor tocmai din Grecia, de niște neamuri înstărite nu glumă; de altfel, de când se știa pe lume, familia Zadurian n-avusese ramuri nevoiașe.

Acesta era momentul când doamna profesor își freca palmele ca la-ncheierea unei afaceri fructuoase, când ochii îi licăreau șugubăț, iar nasul de tapir i se subția și se-ncrețea a zâmbet, momentul când, cu-o voce tainică în care tremura curiozitatea, îl întreba pe Daniel Șerban: „Ei, ce mai nou? Cine cu care? Ei?”.

Doamna profesor nu era ceea ce se putea numi o fire cancanieră. Nu-i plăcea neapărat să difuzeze ceea ce afla, dar îi plăcea să știe, și dacă ceva-i scăpa sau i se ascundea se simțea frustrată.

În ultima vreme aducea abil vorba, de pildă, despre profesorul doctor Octavian Păuna. O interesau nu succesele ori insuccesele lui profesionale, ci amorul lui cu-o tânără absolventă despre care doamna profesor știa prea bine că era fiica unei doctorițe, nora profesorului Șerban. Profesorul aluneca ușor asupra informațiilor cu privire la profesorul Păuna și-i lăsa doamnei profesor să se mulțumească doar cu informații de la a doua mână, deci cu inevitabile minusuri și plusuri.

Doamna profesor socotea că numai ipocriții nu bârfesc. Asta învățase ea din practica socială a nouăzeci de ani de viață.

Carnetul din port-hart (3)

* Rușii cumpără case în Iași și fac contracte de închiriere pe 5 ani. În Deltă au dislocat populația românească și au lăsat numai pe Lipoveni, au arestat toți jandarmii. Ce să însemne asta?

* Rușii cer Guvernului Român evacuarea guvernului, a armatei, a spitalelor și a populației din Moldova în Rusia. E lume care umblă de pe acum pentru pașaport și bate drumurile pe la biroul pașapoartelor și mai ales pe la Consulatul Francez, voind să își asigure retragerea fie în Franța, fie în Rusia.

* Rușii cer exclusivitate pe căile noastre ferate, că altfel nu își pot asigura aprovizionarea de la Odesa. Tot timpul se plâng de trenuri nedescărcate la Socola. Prilej să se aprovizioneze din bietul nostru puțin. Și sunt un milion de oameni: 500.000 combatanți, restul – rezerve și servicii auxiliare.

* În fine, Misiunea Franceză a delegat un ofițer care să supravegheze problema transporturilor. Se elimină, deci, pretextele.

Rușii i-au convins și pe Aliați că e necesară retragerea noastră în Rusia, frontul de la Siret fiind nesigur.

Guvernul nostru, sprijinit și sfătuit de Misiunea Franceză, refuză mai departe retragere în Rusia. Asta ne-ar mai lipsi!

* Membrii Parlamentului, refugiați din Muntenia, se află unii la Herson, alții la Odesa. Unele persoane particulare au plecat de asemeni în Rusia.

Tezaurul Țării a fost trimes în Rusia. S-ar ridica la peste 8 miliarde de franci-aur. De asemenea, două colecții particulare de pictură, de mare valoare,

cea a lui Morțun și cea a doctorului Angelescu. Argintăria și gobelinurile lui Știrbey, bijuteriile Reginei și manuscrisele lui Enescu.

Domnișoara Zadurian a aflat prin armenime că bancherul Mauriciu Blank l-a sfătuit pe Brătianu să evacueze tezaurul în Norvegia sau în Suedia, țări neutre, și care ofereau garanții în contul tezaurului care conține bani, devize, tezaure de bijuterii, „Cloșca cu pui” și cele pomenite mai înainte. Domnul Brătianu a spus mai întâi că ar costa prea mult transportul și prima de garanție și apoi ce ar zice Rușii aflând că ne-am trimes tezaurul altunde decât la ei. Cică numai Starețul de la Mănăstirea Secu nu a dat nici un odor al mănăstirii să meargă în Rusia. Le-a pus el singur la adăpost sigur.

18 Ianuarie – 19 Ianuarie 1917

* Brătianu și Principele Moștenitor Carol au fost la Petrograd. Se pare că Țarul are mai mult de luptat cu populația sa decât cu inamicul.

La Conferința interaliată care se ținea la Petrograd, Brătianu nu a fost chemat. A ajuns să participe numai în urma unui protest al său vehement. Cu greu s-a acceptat ca Românii să rămâie pe loc, pe linia de la Siret și că Moldova face parte dintr-o Țară și că nu este doar o etapă în războiul Rusiei cu Puterile Centrale. Se pare că se urmărea și căsătoria Principelui Moștenitor Carol cu una dintre marile ducese, verișoarele sale, fetele Țarului.

* Nu era bine să fi rămas noi neutri până la sfârșit? Ne-am amestecat cu cei mari și iacătă.

* După reorganizare avem armată combatantă în forță de aproape 400.000 de oameni, afară de părțile sedentare și de etape.

* Pe lângă fiecare comandament de divizie se află centre de instrucție: cu școli de cadre, de mitraliere, de grenadieri, de telefonie, de semnalizare cu rachete, de puști-mitraliere, de fortificații, de patrule, de observatori, de agenți de legătură, de brancardieri, de radiotelegrafiști, de observație din baloane. Trebuie să dobândim toate noutățile în tehnica războiului.

* În prezența M. M. L. L. Regele și Regina au fost decorate steagurile regimentelor care și-au dovedit vitejia în luptă precum și un număr de ofițeri. Am primit și eu „Virtutea militară” cls. I; la fel și Popișteanu Emil. Eram atâta de emoționat când mi-a dat mâna M. S. Regele că era să i-o sărut. Unde erai, Sando, să mă vezi! Ne-au oferit colegii o sticlă de „Cotnari” din fâșia Rosnovenilor, unde zice că e adevăratul „Cotnari”, care cică ar fi viță de „Burgundia”, cum ar fi și „Tokay”-ul. Ne-a mers la suflet.

* Se fac simulări de război cu trupe numeroase. Vrem să dovedim ce am învățat, înainte de a fi nevoiți s-o facem de-adevăratelea.

* Îmi e atâta dor de casă, de pace, de liniște. Și cât îi duc grija Sandei și a ce s-o petrece în zona ocupată.

* Mă uit la ostașii abia ieșiți de pe patul spitalelor cu câtă sete aruncă grenadele, parcă ar da cu pietre.

* M. S. Regele vizitează centrele de refacere, ceea ce înseamnă mult în ochii oamenilor: să vadă că cei de sus se interesează de soarta lor.

* M. S. Regele le-a făgăduit pământ ostașilor. După care tânjește bietul țaran de când se știe. Măcar de regii și-ar ține cuvântul dat.

* Nemții tot aruncă peste linia frontului pachete de ziare și cu manifeste prin care să ne descurajeze.

Pe de altă parte, în rândurile soldaților Ruși se vorbește tot mai mult de pace și se arată tot mai insubordonați față de comandirii lor.

* 1917 parcă a pornit cu blestem pe Armata noastră. Gen. Socec – degradat și condamnat la 5 ani de muncă silnică, pentru părăsire de post în fața inamicului. Col. Sturza Alexandru, fiul omului politic Dimitrie Sturza și ginerele lui Petre Carp, s-a dus la Nemți. Îl avea pe suflet pe Lt. Ciulei, pe care l-a acuzat pe nedrept că a părăsit poziția fără ordin și Ciulei a fost executat. Col. Sturza și-a împușcat ordonanța, fiindcă a refuzat să îl urmeze la Nemți. Col. Sturza a fost urmat la Nemți de col. Crăiniceanu, fiul generalului Crăiniceanu. Col. Crăiniceanu întorcându-se la trupele noastre a fost executat. Deși nepot de soră al Gen. Presan, Gen. Presan l-a condamnat la moarte. A fost împușcat în Vinerea-Mare. Col. Sturza voia să facă Armata Română să dezerteze și împreună cu prizonierii români luați de Nemți și de Austro-Ungari să lupte împotriva Țării Românești. A fost condamnat la moarte în lipsă și Col. Sturza. O pată rușinoasă pe numele familiei sale. Dacă atâta și-a prețuit onoarea de ofițer... Desonoarea mi se pare mai rea decât moartea. Se mai spune – spun dintre prietenii lui – că a fugit la Nemți din cauză că nu îi suferea pe Ruși! Iacătă!

* Mie nu îmi mai venea să mă uit în ochii soldaților. Îmi era rușine de rușinea ălor doi coloneii dezertori. S-a apropiat de mine caporalul Vasilache Ion și mi-a spus așa ca să îl auză și alții: „Dom' locotenent, nu vă mai roadeți așa pe dinluntru că nu aveți dumneavoastră nici o vină”. „Păi dacă li s-a făcut dumnealor de fugă, noi ce ar fi fost să facem?!”, a zis Costică Vasile, soldat din Vlașca, și a scuipat printre dinți. Mi-a crăpat obrazul de rușine.

* Misiunea Franceză se dovedește de mare folos, luând parte la toate sectoarele reorganizării noastre. „Taica Burtălău” are mare popularitate în rândul soldaților noștri.

* Col. Dubois, d-rul Clunet, un adevărat savant, o soră de caritate, o infirmieră și un soldat, toți Franceji, au fost petrecuți la locul de veci, pe pământ românesc, printre soldați Români pe o parte, Ruși – pe cealaltă. Dumnezeu să-i odihnească, în pământ strein, sărmanii.

* În Fevr. 1917 a început revoluția în Rusia.

Țarul a fost dat jos.

Guvernul German lasă liberă trecere prin Germania unui revoluționar rus maximalist sau, altfel spus, „bolșevist” foarte important, Ulianov, însoțit de încă 30 de persoane. Pe altă cale a ajuns în Rusia și un alt maximalist, ovrei și ăsta, unul Trozki. Ăștia doi se pare că vor pace cu Puterile Centrale. Ce nu le-a păsat Rușilor de noi până acum, dar ce nu o să le pese de aici încolo... Trupele rusești de la noi fac manifestațiuni pentru pace și nu mai ascultă de

comandanți. Pe străzile Iașilor, Rușii manifestează întru Regelu nostru și a regimului nostru „burjuu”.

Gen. Scerbacev cu greu i-a potolit de a face ei regulă în Țară streină.

* Nu știi dacă e adevărat ce se scrie cu privire la Rusia, iar încolo, eu care am stat departe de politică, nu știu ce să spun.

* În Aprilie, Brătianu și Gen. Presan C. S-au dus la Moscova pentru a convinge noile autorități, Guvernul provizoriu, de necesitatea prezenței Rușilor în luptele ce vor urma. În problemele armatei, al mai mare este unul Kerenski, care le-a vorbit de solidaritatea claselor muncitoare din toate țările. Ce să înțelegi din asta?

* Doamne, până când o mai dura situația asta, până când om mai fi despărțiți de familiile noastre, de casele noastre, până când om mai duce viața asta de azi pe mâine, fără să știi ce îți aduce ziua de mâine?

* Când ajungem acasă, de frig ne băgăm sub plapumă și eu și Emil. Cu greu am găsit de cumpărat 2 plăpumi, printr-un misit. Ce și-o fi luat el ca parte nu știu, că nu ne-a pus față cu vânzătorul. Sunt foarte puțin purtate plăpumile și foarte curate și cu 2 rânduri de cearceafuri, „oghiale” cum se spune pe-aici. Perini ne-a dat d-na Drogeanu. Stăm de vorbă, Emil și cu mine, până adormim. Răsucim toate câte sunt legate de războiu pe o parte și pe alta. Eu zic că tot neutralitatea până la sfârșit ne-ar fi fost cea mai bună, Emil zice că poate era mai bine de partea Puterilor Centrale. „Mitică, astea le vorbim noi între noi, că altfel ne socotesc defetiști”. „De ce, măi Emile, că de luptat am luptat și o să mai luptăm. Nu ne precupețim nici sângele, nici viața. Singura mea teamă e să nu fim păcăliți în privința întregirii Neamului”. „Dacă învinge Ententa, nu pot să cred. Totul e să învingă”. Și tot așa până adormim. A doua zi, la instrucție, cu toată inima, ca să fim o bună pildă pentru ostași.

* A intrat America în războiu de partea Ententei, pe 24 Martie 1917. I-au speriat Nemții cu submarinele. Nu le mai mergea comerțul pe apă. Interesul poartă fesul nu doar pe aici, pe la noi. Să vedem la ce ne va folosi. Am aflat că, în fine, am trimis și noi trei Ardeleni să pledeze cauza Românilor din Ardeal în America. Doi preoți: Vasile Lucaciu și Ion Moța și un profesor și gazetar, Vasile Stoica. Acesta a trecut în Regat din 1914 și a luptat pe front în Armata Română. De pe patul spitalului a plecat în America. Dealtminteri, acolo nici nu se știe unde e Țara noastră. Să vedem cu ce ne-om procopsi. Cu ce se întâmplă în Rusia nu e de glumă. Acolo se sguđuie totul din temelii.

* La Bacău, Rușii au manifestat pentru pace.

* De 1 de Maiu a fost mare manifestație rusească la Iași. Rușii l-au eliberat pe d-rul Racovski, căpetenie a mișcării muncitorești de la noi. Ducând o politică antirăzboinică, deci antiguvernamentală, a fost consemnat într-o casă, sub pază slabă. Rușii l-au scos de acolo fără nici o greutate și l-au purtat în triumf. Guvernul nostru l-a expulzat. După câte am aflat, Racovski e născut în Bulgaria și a învățat Universitatea la Paris.

* Un grup de ofițeri Austro-Germani s-au dus ca soli de pace la armatele Rusești care au refuzat să ducă tratative cu ei.

* Se zvonește că Austria umblă după încheierea păcii și că pe noi ar vrea să ne desființeze.

* Se discută în Parlament făgăduielile Regelui față de ostași: votul universal și exproprierea latifundiilor. Mari târguieli, mai ales din cauza lui Mișu Cantacuzino, fiul Nababului, care nu vrea sub nici un chip să cedeze terenurile lui petrolifere. Despre Nabab se spunea că dacă se plictisea își învârtea galbenii cu lopata. Târguieli peste târguieli când e vorba să se dea ceva omului sărac și care duce greul Țării. De mirare că Basarab Brâncoveanu care are 60.000 de pogoane nu se opune exproprierii. De asemenea, nici boierul craiovean Jean Dinu Michail, zgârcit și singur pe lume, cu moșii cam cât ale lui B. Brâncoveanu, nu numai că nu se opune exproprierii, dar ar vrea, contra cost, să i se ia tot pământul. Zice că mai ușor i-ar fi să taie niște cupoane de bancă decât să aibă tot felul de administratori pungăși. Se vorbește de vreo 2 milioane de hectare ce ar trebui expropriate.

* 10 Maiu 1917, o zi solemnă pentru Iași. Defilarea trupelor la Șorogari a fost impresionantă. M. S. Regele a decorat steagurile Regimentelor 4 și 9 Vânători și mai mulți ofițeri cu Crucea „Mihai Viteazul”. Gen. Berthelot a împărțit decorații, a dat „Legiunea de Onoare” unor ofițeri, printre cari și D-lui Col. Ionescu Șerban. M-a bucurat mult acest fapt. S-a ținut mai întâi un serviciu divin. Corul tuturor Regimentelor a cântat La arme, dirijat de compozitorul Castaldi. Morțun, de entuziasm, și-a scos ceasul de aur din buzunar și i l-a dat lui Castaldi. Defilarea și gimnastica au fost de toată frumusețea. Un mic cercetaș a recitat cu mare elan versuri patriotice. Momente ce nu se pot uita.

* A venit la noi, pe 14 Maiu, Ministrul Munițiilor din Franța, Albert Thomas. M. S. Regele, cu membri din Guvern l-au însoțit la Hârlău unde se afla în refacere Divizia a 13-a. Se spune că Ministrul a fost foarte mulțumit de cele ce a văzut. Am auzit că i s-a oferit masă mare. De față M. S. Regina, Principele Moștenitor, Princesesa Elisabeta. A cântat Enescu. Ce n-aș fi dat să îl aud și eu.

* Un alt oaspete foarte important a fost Ministrul Belgian Vanderwelde, care s-a arătat plin de admirație față de eroismul armatei noastre.

* Am aflat vestea pe care atâta o așteptam, printr-un preot militar, dintr-un sat vecin cu Cernații: Sanda a născut o fată. Să ne trăiască și să fi venit într-un ceas bun pe lume! Cumnata Floarea a născut un băiat. I-am trimes vorbă cumnatului Toader, care se află la Hârlău, pe un loc cu tata-socru. Ne-a păzit Dumnezeu de rele până acum, ne-o păzi și de azi înainte. Sigur că orice tată vrea să îi fie copilul băiat. Dar când văz ce pătinesc bărbații, mă gândesc că tot e mai bine să fii femeie. Măcar nu te ia la războiu. Emil a făcut rost de o sticlă de șampanie, el știe de unde, și am băut-o cu gazdele în cinstea evenimentului. Când mă gândesc cum s-a vărsat vinul la rigolă ca să îi ținem treji pe marii noștri aliați Rușii. Și apele de le-am fi secat, tot atâta ajutor ne-ar fi dat dumnealor. Doamne, ai milă și de copila mea!

* Am aflat că Vintilă Brătianu, Ministru de Răsboiu, și d-rul Lupu, din Partidul Muncii, pentru niște vorbe ce și le-au spus, s-au bătut în duel cu pistolul în via lui Kilimoglu de la Copou. Niciunul nu a pățit nimic. Mare pildă de vitejie, nu am ce zice! Țara arde și baba și-o pieptenă. Și ăștia se pretind oameni serioși, de răspundere!

* Dintre Românii din Ardeal și din Bucovina încorporați în Armata Austro-Ungară unii au căzut prizonieri la Ruși. Mulți dintre ei au cerut îngăduință Rușilor să îi lase să se organizeze în scopul de a veni în Moldova și a lupta alături de frații lor Români.

* 7 Iunie 1917, au sosit la Iași primele batalioane de voluntari Ardeleni și Bucovineni (cam 1.500). Au fost întâmpinați de populație, de Gen. Presan, de Ministrul Vintilă Brătianu ș.a. Nu se poate spune care a fost entuziasmul locuitorilor care, împreună cu noii ostași Români, au jucat Hora Unirii în jurul statuii lui Cuza-Vodă. Le-a vorbit poetul Octavian Goga. Pe platoul Șorogari, M. S. Regele a primit azi jurământul de credință din partea primilor soli ai întregirii Neamului. A fost cred cel mai mișcător moment de când suntem în Răsboiu.

* A sosit la Iași o Misiune Americană condusă de un General, Hugo Scott. Și-a arătat compasiunea pentru necazurile noastre și ne-a asigurat de sprijinul Americii prin ofițeri, soldați, muniție și vase. Dar unde sunt ei și unde suntem noi! Iar de vorbe suntem sătui până în gât.

* Vizitele oamenilor aceștia importanți de ne-ar fi de vreun folos și nu doar niscaiva politețuri.

* Grosul apărării frontului Român, pe lângă Armata a III-a Română, îl formează cele 26 divizii Ruse de Infanterie și cele 13, tot Ruse, de Cavalerie.

* Dacă zici movila Momâia ce înseamnă asta pentru cine nu știe cât sânge s-a vărsat de o parte și de alta pentru cucerirea ei?

* Aproape fiecare nume al Moldovei e legat de lupte și de sânge.

* În sufletul fiecărui soldat svâcnește ura împotriva cotropitorului.

* Ne pregătim de ofensivă și noi și inamicul. Trebuie să se aleagă într-un fel.

* „Hai, măi băieți, să facem un pokeraș, „cât suntem încă pe pace”, să ne mai desmormim deștele”, zice ieri Gicu Pârvulescu, cu mutra lui pișicheră. Eu și cu Emil l-am refuzat. „Babe turcești sunteți, mă, nu ofițeri”. Până la urmă a găsit el cu cine să joace și a și câștigat. „Mă înșală amantele”. Nu scoate o vorbă omul ăsta să nu te facă să râzi. „Dar și ele pe mine”. E slab de-i numeri coastele, dar moralul îi e de zici că vine de la nuntă. Și de la început e numai în linia I.

* Pe 25 Iulie, dușmanul a bombardat Gara Tecuci; au distrus-o și de asemeni un mare depozit de alimente și un spital din jurul gării. În gară erau 2 trenuri cu muniții care au făcut explozie. La fel, Gara Ivești, cu alt depozit de subsistență și cu un spital cu doctori franceji. Pluteau bucăți de vată și tifoane prin aer. Nu știai ce să zici: că ninge cu fulgi cât pumnul sau cu flori albe în tot prăpădul ăla. La fel și Gara Hanu Conachi. Totul distrus.

* 10,11,12 Iulie, bombardamentul nostru cu artilerie grea asupra inamicului. Pe 13 s-a stabilit atacul general ruso-român. Dar Gen. Scerbacev, în numele Guvernului provizoriu din Rusia, amână pregătirile artileriei. Cine mai poate pricepe ceva? Ce să mai vorbim... Pricepem chiar prea bine că ne lasă cu fundul în pulbere.

* Tocmai acum, când dușmanul se sforțează să îngenunche de tot România și să ne ia și Moldova, iacătă ce manifest se împrăștie în tranșeele noastre, între oameni ce abia mai țin suflet în ei, dar care nu pregetă să își îl dea pentru amărâta asta de Țară.

Să vezi și să nu crezi. Ce rușine! Fețe bisericești. Manifestul poartă data de 11 Iulie 1917. Chemarea Mitropolitului Primat.

„Români Moldoveni și voi Români de pretutindeni, adunați între Carpați și Prut, auziți glasul fraților voștri din România ocupată.

Oștile Puterilor Centrale sunt în trecătorile Carpaților, sunt la porțile de sus și la porțile de jos ale Moldovei. Ele înaintează și țara va fi din nou cruntată în sângele ei.

Noi, Mitropolitul Primat al României, am îngenunchiat dinaintea aleanului și ne-am rugat Domnului pentru mântuirea poporului nostru și s-a umplut biserica de Lumina măririi Domnului și asupra noastră a venit duhul cel bun ca să sfătuim Sfat de pace în cetatea noastră.

Țara vrea pace! Prea mult a fost pus spre pustiire cuprinsul țării. Peste cele patru aripi ale pământului a venit asupra noastră sfârșitul nostru.

Cele înalte ale țării au pierit; puterea noastră s-a surpat; mulți din fiii țării au fost uciși; alții s-au risipit prin țări străine, unde cuprinși de foame se sfârșesc.

Dar Domnul Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a împlânzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru de muncă pentru mântuirea României.

Țărani, târgoveți, slujbași ori ce ați fi, aveți bună încredințare că biruitorul care intră în Moldova nu e setos de răsbunare, nu ucide, nu jefuiește, nu dă foc, nu pustiește!

Aci în Muntenia, averile, casele, cinstea noastră a tuturor a fost respectată.

La o laltă noi am muncit câmpiile țării și ele au dat roadă. Dumnezeu a potolit mânia rășboinicului și a bine-cuvântat munca noastră comună.

Nu vă temeți, fraților, și nu apucați drumul pribegiei.

Cu dor și gând de pace ne întoarcem către voi și vă trimitem îndemn stăruitor să stați și să rămâneți cu toții la locurile voastre.

Ați apărat țara cu vrednicie. Datoria v-ați făcut-o pe deplin. Mulți dintre voi au căzut apărând moșia strămoșească. Astăzi, puterile voastre sunt frânte. O singură datorie către țară mai aveți: să nu părăsiți pământul țării, să nu lipsiți România de puterile voastre, să nu puneți brațul vostru în slujba unei cauze străine.

Stați pe loc, fraților!

Rămâneți, între Carpați și Prut, nu faceți din acest râu românesc, hotarul despărțitor între inimile voastre!

Rămâneți pe pământul strămoșesc, lângă bisericile clădite de Ștefan Vodă cel sfânt; rămâneți lângă mormintele străbunilor și ale fraților voștri de luptă, lângă holdele cari și de aci înainte vor hrăni neamul nostru.

Aveți încredere în Marele și milostivul Dumnezeu. Aveți încredere în pronia lui minunată care ridică pe cel surpat și din dărâmături scoate din nou la față soarelui viața și mai frumoasă ca mai înainte!

Aveți încredere în viitorul tulpinei românești!

București, 11 Iulie 1917.

(Semnați): Dr. Konon Ar. Donici, Arhiepiscop și Mitropolit. Primat, Teofil M. Ploșteanu, Vicar.

Arhiepiscopul Valerian Râmniceanu, Vicar al Sf. Episcopiei de Buzău.

Arhiepiscopul Meletie Conșteanu, Vicar al Sf. Episcopiei a Dunării de jos.

Iosif, Arhimandritul de scaun al Sf. Mitropolii.

Econom Ovidiu Muscelanu, Director al Cancelariei Sf. Sinod și al Consistorului Bisericesc.

Econom G. I. Gibescu, Directorul Cancelariei Sf. Mitropolii.

Arhimandritul Scriban, Directorul și Profesor al Seminarului Central București”.

* Emil a primit vești de acasă, din București. Centrul orașului e prădat de Nemți, mahalelele de Bulgari și de Turci. Subt numele de rechiziție i se ia omului plapuma, salteaua, perina, covorul, paltonul, mâncarea, săpunul. Au ajuns gospodinele noastre să facă săpun din câini. La bariere, ocupanții stau ca corbii, nu cumva cineva de la țară să strecoare ceva în oraș. A ajuns 2 franci kilo de ceapă, 18 – de seu. Nu e pâine. Stă lumea cu zilele în fața brutăriilor, a măcelăriilor, a depozitelor de lemne. Situație jalnică. Nici nu știu ce să mai gândesc ce or face Sanda și fetița, cumnata, mama-soacră. Prăpăd aici, prăpăd acolo. Dar o dată și o dată trebuie să se termine și calvarul ăsta. Nu or fi nici Nemții cu dinți de oțel.

(Daniel Șerban închise ochii. Se văzu într-un car tras de niște vaci costelive, cu frate-său, cu soră-sa, cu Frăulein Ilse, pierduți printre baloturi, în drumul spre Cernați. Auzi glasul furnăit al coanei Luxița povestind aprins despre „Războiu-ăl Mare”. „Am văzut, Daniele mamă, cum e cu popoarele „civilizate”. Câinele e de rasă numai până vede pisica. În război nu există „civilizație”, așa să știi”.)

* Urâtă întorsătură din partea Rușilor, după focul nostru de artilerie de la Nămolosa.

* Toată noaptea de 11 spre 12 Iulie, tunurile noastre au tras întruna de i-au năucit pe Nemți. Inamicul trimetea rachete colorate de ziceai că sunt focuri bengale. Degeaba, că nu ne-au descoperit pozițiile. Dealul Mărăștilor este luat de ai noștri, după ce mai întâi s-au cățarat la 100 de metri subt pozițiile

inamice. Germanii au fugit în debandadă. Atacul a pornit la 4 dimineața. Seara, ai noștri au înaintat până lângă Valea Șușiței.

* Brigada a 6-a din Divizia a 3-a trebuia să cucerească satul Mărăști și dealul Mânăstioara. Satul puternic fortificat de inamic. S-a procedat prin învăluire, ai noștri i-au surprins pe Nemți în tranșee și i-au căsăpît pe ai de nu au apucat să fugă sau să ridice mâinile. Pe Români îi secerau din coastă cu mitralierele. Ai noștri atacă din coastă, din spate și frontal, acei care au răușit să urce dealul. S-a luptat casă cu casă, tranșee cu tranșee. Unul dintre ofițerii care au mers în fruntea trupei a fost Căp. Coravu. Pot spune fără modestie același lucru despre Popișteanu Emil și despre mine. Mărin, care se ținea ca umbra după mine, a fost rănit la un picior. Acum e în spital. „Da' i-am făcut praf, dom' locotenent”. Și sângele îi șiroia din picior ca de la cișmea. Lângă Marin trăgea să moară un sergent. Fața îi prinsese albeața și nemișcarea morții. Nu mi-am dat seama unde era împușcat sau lovit de vreo schijă că nu se vedea nimic pe el. Șoptea ceva. M-am aplecat să aud ce spune. „Pe lumea ailaltă or fi boi? Eei, Doamne!”. Am mai stat nițel și i-am închis ochii. Zburau gloanțele pe deasupra, dar parcă nu-mi păsa. Nu îți vine să crezi cum te înveți cu moartea. Dimineață, Mărăștii era în mâinile noastre. Mi-aduc aminte de un Neamț care s-a predat. Îi tremurau mâinile și picioarele, tremura tot ca o piftie. Nu cred să fi avut mai mult de 18 ani. Cred că numai de mers la războiu nu îi arsese lui. Când se predau, tuturor le piere trufia. Nu ai zice că au omorât nici măcar o muscă în viața lor.

* Opriță Gheorghe al meu s-a apropiat de Nemțișor, i-a luat seama și i-a dat bidonul să bea nițică apă, doar de i-o mai trece spaima. „Un copil, amărâtu' de el. Cred că e de o samă cu Georgică al meu”. Nu pot spune în cuvinte recunoștința din ochii Neamțului. Of, Doamne...

* Nici dealul Mânăstioara nu a fost mai ușor cucerit.

* Mă gândesc la Mărin, de nu ar rămânea săracul fără picior. Soldații când au un pic de timp să stea de vorbă se întrebă mereu cum e mai rău: fără mână sau fără picior.

* Cu toate eforturile, cu mari pierderi în morți și în răniți rămași printre rândurile de sârmă ghimpată a inamicului, nu am răușit să luăm acestuia Poiana Încărcătoarea.

În schimb, trupele Rusești au răușit după luptă violentă să pună mâna pe dealul Momâia, să facă prizonieri ofițeri și ostași și să captureze 35 de tunuri, 8 dintre ele – tunuri grele.

* Nemții se retrag și se debandează. Victoria noastră e fără greș și cu toate astea, Armata a II-a primește ordin să se oprească pe poziție. De ce? Nici din slăbiciunea noastră, nici din puterea dușmanului ci, zice-se, din pricina dezastrului rusesc din Galiția, din cauza Tarnopolului. Asta e dovadă cât te poți bizui pe Aliați.

Averescu dă însă dispozițiuni ca urmărirea dușmanului să continue.

* Nemții se reorganizează.

* După 5 zile de lupte fără încetare, am obosit și noi. Dar ne-am făcut datoria.

* Emil are o rană ușoară la brațul stâng, pentru care nu stă în spital.

* Am fost cu o bicicletă la Mărin la spital. Și în spital e ca pe câmpul de bătaie, numai vaiete, numai suspine. Doar că răniții sunt în paturi și că abia se văd din bandaje. Sunt și câte doi în pat. Altminteri, curat și îngrijit. S-a bucurat Mărin când m-a văzut de parcă l-ar fi văzut pe Mântuitorul. „Ce ziceți, dom' locotenent, îi batem pe vrăjmași?”. „Eu așa zic, Mărine”. „Și ne-o da și pământ, că așa a zis Maiestatea-sa”. „Neapărat, că doar e Rege și și-o respecta cuvântul”. „Mă gândesc la muiere și la ai doi copii și la vitișoarele mele. Le-or fi luat Nemții?”. „De, Mărine, cine știe. Am auzit că iau și clopotele de la Biserici să le facă ghiulele. Țștia nu au venit să ne crească. Tu să te faci bine și să ne vedem la casele noastre”. „De n-oi ieși șoimănit din spital...”.

Am stat de vorbă cu doctorul care l-a operat. Zicea că piciorul e salvat, doar că s-ar putea să îi rămână țeapăn. Mi se rupe sufletul de Mărin. Dacă stăteam noi neutri, câte vieți pe care nu le-am fi pierdut, câți oameni care nu ar fi fost schilodiți. Că Neamul tot ni-l întregeam noi odată. Iar Marile Puteri au să ne puie bețe-n roate și de ar fi să murim până la unul. Singurul lucru care îmi susține moralul e întregirea Neamului și voința de a vedea Țara curățată de vrăjmaș. Încolo mă mistuie dorul de a îmi vedea fata și pe Sanda, dorul după un trai omenesc. Cât de subțire e stinghia dintre un trai omenesc și traiul în potrivea omului, ca și așa care desparte viața de moarte. Oricând și oriunde, acum ești, acum nu mai ești, dar la războiu așa parcă nici nu mai este. Nu mă pot plânge de curaj în fața luptei, și a morții prin urmare, dar adesea parcă am în suflet o pâclă neagră. Și când te gândești câți hatalăi ca brazii bat Calea Victoriei și cafenelele, învărtiți pe la fel și fel de birouri ca să nu vadă frontul. Eu și de așa fi putut nu m-aș fi învărtit. Unde mi-ar fi fost onoarea de ofițer?

* Nu răușim să cucerim Măgura Cașinului. Bine întărită de inamic cu mitralierele în etaje, cu tranșee întărite și cu șiruri de sârmă ghimpată, cu atât mai mult cu cât Rușii refuză absolut să ne ajute la dreapta. Trupele noastre se află pe linia Măgura Cașinului-Măgura Seciul. Peste tot, pentru fiecare palmă de loc, perderi de vieți și oameni schilodiți și de la noi și de la vrăjmaș.

* Tocmai când noi biruim la Mărăști, Rușii fug de la Tarnopol. Nesprrijiniți de ei, trebuie din nou să trecem în defensivă în fața inamicului care își grupează toate forțele în potrivea palmei de pământ ce ne-a mai rămas. Sunt foarte îngrijat.

* Se vorbește că Puterile Centrale urmăresc pace separată cu Rușii. Se gândesc că, fără sprijinul Rușilor, noi am fi o îmbucătură, după care ei și-ar putea concentra toate forțele pe frontul de Vest.

* Ludendorff și Hindenburg se pare că sunt mari partizani ai păcii separate.

Că ei au pierdut războiul e limpede, că altfel ar umbla după pace? Dar cu ce ne alegem noi, asta e, și nu e clar deloc.

* Ludendorff și-a adus iară elita armatei sale în România, dovadă a celor spuse mai înainte.

* Forțele româno-ruse se regrupează în Nordul Moldovei unde e mare primejdie de atac austro-german.

* Rohr, Mackensen, Gerok sunt puși toți pe capul nostru și se pregătesc intens. Cred că voiesc să ne prinză iară ca într-un clește.

* Se vorbește că Diviziile 13 și 34 Ruse vor să înceteze ostilitățile înotriva Germanilor, tocmai acum când avem atâta nevoie de sprijinul lor. Bine ar fi să fie numai vorbe.

* 5 spre 6 August, mare bombardament asupra trupelor rusești de pe malul Siretului. Obuze, șrapnele, mitralii cad ploaie peste Ruși și peste noi. Nemții dau cu gaze asfixiante. E o pâclă groasă, mai ales peste Pădurea Neagră. Lângă mine, un plutonier a murit asfixiat. Suferea de astmă, săracul. Asta n-a putut să fie dat la partea sedentară! Moartea de glonț e o fericire. Doamne, cum horcăia, cum s-a învinețit, cum a făcut spume la gură, cum se zbătea până s-a îndurat Dumnezeu de el. Mă ustură ochii și gâtul și am o stare generală de abia mă mai țin pe picioare. Dacă la asta le servește Nemților civilizația, halal de ea!

* Rușii au abandonat poziția de la Străjescu și ne-am aflat singuri în miez de noapte sub focul inamicului.

* În sfârșit, am izbutit să ne legăm iară de rămășițele Diviziei 34 rusești. Ne sprijinim pe Siret, în dreptul Furcenilor. Rușii pleacă iar de pe poziție și ne lasă flancul drept descoperit. În Valea Jugastru, o companie a Regimentului 32 a fost distrusă. Nu aveau adăposturi înotriva artileriei. Printre cei căzuți a fost și Căpitanul Andreescu.

* Frontul Românesc a fost rupt. Restul Regimentului „Mircea” se retrage spre podul de la Cosmești.

* La atacul Nemților răspundem cu focul de baraj al Artileriei, cu mitralierele și cu baioneta. Dușmanul are mari pierderi.

Atacați cu furie de dușman, soldații noștri sunt osteniți, de 3 zile și 3 nopți nu au închis ochii. Dar și inamicul e obosit și nu mai atacă.

* „Dom' locotinent, zice soldatul Costică Vasile, mi-aș da și boii pe un ceas de somn, și pe un chetroi, da' să dorm că nu mai poci!”. „Cui îi spui, măi Costică?! Eu i-aș da și pe Ruși”. Au răs băieții, săracii. De unde or mai fi având putere să și rîdă... L-am bandajat pe Samuilă cum m-am priceput. I-a intrat o schijă prin ureche. I-am scos schija și l-am pansat cum m-am priceput. „Dom' locotinent, dacă vă vede ăia de la ambulanță, vă face infermelă”.

* Pentru prima oară de când sunt pe front, am adormit de-a-picioarele și chiar am mers dormind. Visam că făceam pluta într-un lac plin de nuferi! M-a trezit un obuz care a explodat la 10-15 m de mine. Cum de am scăpat întreg, mă minunez. Pârvulescu adormise cu mâna în buzunarul de la piept, unde ține cărțile.

* Diviziile 5 și 9 sunt comandate de Generalii Razu și Scărișoreanu, adică țin de Corpul VI de Armată, comandat de Gen. Grigorescu Eremia.

A sosit în a 3-a zi a bătăliei și Gen. Rus Ragoza spre a sprijini pe Gen. Christescu. Toți sunt comandanți încercați, dar și ai Austro-Germanilor sunt.

Cred că luptele care se pregătesc vor hotărî soarta Țării. Doamne ajută! Dacă pe lume nu ar fi speranța, cum am putea trăi?

* Toată ziua, baraje de artilerie și ale noastre și ale dușmanului. La aripa dreaptă a Diviziei 9 Române, Rușii se retrag și ne lasă flancul descoperit.

* Subt comanda Col. Poetaș, călare, care trece vijelios printre soldați, ai noștri au contra-atacat, lucru la care Nemții nu se așteptau. Ba mai mult, ai noștri îi trag după ei și pe Rușii care părăsiseră pozițiile și nu se lasă intimidați de focul de baraj al inamicului. Morți mulți și răniți. Din Regimentul 34 a scăpat un singur ofițer, rănit și acela. Ceilalți – secerăți. Dușmanul a fost gonit din pozițiile noastre.

* Ce scurt și impersonal sună comunicatele și câtă durere e îndărătul lor! Câte vieți secerate, câte lăcrămi, câte suflete zdrobite. „Atâția morți (x), atâția răniți (y) și pagube materiale în valoare de circa x lei”!

* Gen. Christescu, în înțelegere cu Gen. Ragoza, ia contraofensiva.

Avioanele noastre bombardează și mitraliază pe inamic ca și ale sale pe ai noștri. Am învățat multe de la 1916 până acum. Asta se vede, cu toate perderile câte le suferim. Mă gândesc când au să se termine toate astea. Mai bine să nu mă mai gândesc că mi se pare fără sfârșit.

* Divizia 13 Română a trecut Siretul și se află între Mărășești și Pădureni, pregătită de luptă.

* Lupte crâncene. Comandanți lipsiți de prudență, mai ales dintre infanteriști, duc trupele și pe ei înșiși la masacru. Regimente, ce a mai rămas din ele, trebuie scoase din luptă.

Am văzut un sublocotenent de Infanterie cum zbiera la niște amărâți de soldați și îi ducea cu pieptul în bătaia mitralierelor nemțești, că dacă n-ar fi fost și el rănit în urma isprăvii ăsteia, la Curtea Marțială merita să ajungă. Nu știu dacă nechibzuința nu e mai rea și decât lașitatea. Cu ce drept i-a dus bezmeticul ăla pe bieții oameni la moarte? Am aflat că „eroul” e feciorul Gen. Corcescu. Cu atât mai rău.

* Dușmanul are cuiburi de mitraliere cu care ne seceră, pe care artileria noastră nu le nemerește.

La un moment dat, când comandantul unui batalion e rănit îi ia locul un cpt. Francez, Raymond Gras, până este și el rănit și evacuat. Cad comandanții unul după altul. Sublocotenenții ajung să preia comanda companiilor și sergenții pe a plotoanelor.

* Un soldat rănit îmi spune: „Mult aș vrea, dom' locotinent, s-apuc și eu ziua când și-or lua veneticii ăștia tălpășița. Barim pân' atunci de-aș trăi?”. Ce să îi spun, săracul. Că poate nu mai apucă nici miezul nopții. Nimic nu e mai sfâșietor ca rănitul fără speranță. Doamne, ține-mă teafăr!

* Emil a dat semnalul de retragere unui grup de trăgători culcați la pământ. Le-a dat o dată, de două ori, de trei ori. Nimic. Erau cu toții morți în poziție de atac.

Niciodată nu l-am văzut pe Emil mai tulburat ca acum.

* Toată ziua, atacul artileriei Române. Trupele Române așteptau începerea atacului, tocmai când Rușii din Divizia 71, care defilaseră marțial pe cai, anunță că au rupt frontul și că se retrag! Se vede treaba, o hotărâre a comitetelor revoluționare ale Armatei lor. Ai noștri înaintează sub ploaia de foc a cuiburilor de mitraliere nedistruse. Gen. Ragoza, fără a preveni pe comandantul român, a dat ordin de suspendare a atacului. Rușii s-au retras de-a lungul liniei ferate Mărășești-Panciu. Nemții izbesc prin locurile părăsite de Ruși. Ofițerul de la Cartierul Rus raportează că trupa lor nu mai ascultă de comandanți. Situație cât se poate de gravă pentru noi. Un alt regiment al nostru este distrus în două zile.

* Infanteria dușmană se apropie de Mărășești. Ca să facă față, Gen. Scărișoreanu pune la bătaie ultima rezervă, Regimentul 9 Vânători. După lupte, satul Mărășești, Gara și Fabrica de zahăr ne rămân nouă.

* 27, 28 și 29 Iulie sunt zilele celei mai cumplite bătălii în fruntea căreia s-a aliat Divizia 9, care, prin jertfele sale în oameni și în armament, se poate mândri că a închis drumul dușmanului spre Mărășești. Printre cei căzuți a fost și un maior, Căpitanul Adrian, curios, dar așa îl chema pe maior, Căpitanul, pe care l-am cunoscut în casă la Dl. Col. Ionescu Șerban. Ceva rudă cu d-na Col. Un ofițer distins, care făcuse Saint-Cyr, licențiat și în Drept. M-a impresionat moartea lui. Două proiectile îi tăiaseră picioarele. Doi soldați încercau să îi stăvilească hemoragia. „Vă mulțumesc, băieți. Să vă bucurați și pentru mine când s-o termina războiul”. Cu aceste cuvinte a plecat din viață. Plângeau soldații în jurul lui de parcă și-ar fi pierdut un părinte.

* Între Gen. Christescu și Gen. Ragoza nu a fost cine știe ce înțelegere. Fiecare cu părerile lui și nu se potriveau unele cu altele. Gen. Christescu avea de înlocuit golurile lăsate de trupele rusești, de trecut o mare criză tactică. Christescu nu e prea bine văzut nici de Marele nostru Cartier General. De aceea, în locul lui, la Armata I a fost adus Gen. Grigorescu Eremia. Asta a făcut o defavorabilă impresie în ofițerime, care îl prețuiește mult pe Gen. Christescu. Mai toată lumea crede, pe drept sau pe nedrept, că aici e mâna lui Ragoza, care are mare trecere la Cartierul nostru. Așa s-a făcut că Armata a IV-a Rusă și I Română au fost date sub comanda lui Ragoza. Noroc că nimeni nu a uitat vitejia Gen. Grigorescu Eremia la Oituz.

* Până la urmă, comandamentul Artileriei Româno-Ruse i s-a dat Gen. Grigorescu Eremia. Despre dânsul am auzit și noi că ar fi în mare dragoste cu o cocoană de neam, din boierimea asta de prin Moldova. Altminterea, dânsul este însurat și cu copii ca mine de mari. Nu are dreptate el Popișteanu Emil când zice: „Războiu-nerăzboiu, viața merge mai departe”? Ferice de D-l Gen.!

* Bombardament continuu al inamicului asupra trupelor rusești și românești. Gaze toxice date de Nemți, care omoară populația civilă rămasă în satele din prejur. Bombe incendiare cad asupra caselor din Diochești și din Movilița.

Artileria Rusă ține foc neîntrerupt.

* Rușii pleacă iară de pe poziții, spre marea întristare a Românilor.

* Atacul german pare de neînfruntat. Românii aduc în luptă și batalionul de rezervă. Asalturile Alpinilor nemți sunt zadarnice: liniile românești rezistă și nu mai pot fi date peste cap.

* Nemții încep bombardamentul pădurii Prisaca, unde se află ai noștri. Obuze de mare calibru, grenade, șrapnele, mine explozibile se abat peste adăposturile șubrede, nisipoase ale noastre, plus gazele asfixiante și lacrimogene. Oamenii noștri, după zile și nopți de neodihnă și de dezastru, sunt istoviți. Dintr-un întreg regiment al nostru scapă 80 de soldați și 8 ofițeri. Moare în luptă și CăP. Francez Vernay. Săracul! Să mori în țară streină.

La un moment dat, situația e disperată. Pădurea Prisaca e în mâinile Nemților. Totuși, podul de peste Siret rămâne în mâinile noastre. Dar perderile sunt foarte mari.

Ai noștri aruncă în aer podul de la Cosmești-Băltărețu.

* M-am trezit cu un val de pământ peste mine în tranșee. Abia m-au scos băieții. Doamne, când o fi să mi se termine zilele, fă să nu fiu îngropat de viu. „Stați așa, dom' locotent, că nu s-a-ntâmplat nimica, stați așa, ușurel”. Și băieții mă băteau pe față să îmi revin că mă înăbușisem. Pe urmă ședeau pe lângă mine ca niște cloști. Of, săracii! Doamne, fie-ți milă să nu murim degeaba!

* Nemții atacă prin artilerie și gaze pe Ruși și le rup frontul. Rușii sunt aduși înapoi pe poziție de Cazacii din Regimentul Zamurskaia, cu lancea și cu nagaica.

* Gen. Averescu scurtează linia frontului său pe linia pârăului Vizantea și din trupe disponibile formează detașamentul de flanc Alexiu.

* La 2 August, Alexiu atacă hotărât pe Nemți și încurajează astfel trupele rusești.

* Din nou apare un gol între Români și Ruși. Moment favorabil pentru un atac german spre Mânăstioara, bombardament violent de artilerie, gaze.

Cu toată vitejia Regimentului 33 Român, situația ar fi compromisă dacă nu le-ar veni în ajutor șapte baterii de artilerie române și trei ruse. Printre morți și CăP. Francez Daru. S-or fi gândit vreodată Francezii ori Rușii pe unde aveau să le putrezească oasele? Ce știe omul despre viața lui? Ce îi e scris în frunte îi e pus.

* Cu toate perderile, 2 August e o zi bună pentru Români, îi pun pe Alpinii bavarezi cu botul pe labe.

* Pe 3 seara, iar atac german, din nou respins.

* M. S. Regina vine pe frontul de luptă și în tranșee. Nu strică să vadă și regii situația omului de rând, mai ales în războiu. Și M. S. Regele a venit până în cele mai înaintate poziții. Putea să îi nemerească și pe ei vreun glonț, vreo schijă.

M. S. Regele comunică ofițerilor că Britanicii, prin prim-ministrul Lloyd-George, au trimis telegramă de felicitare Românilor, la Iași d-lui Brătianu,

pentru vitejia noastră dovedită într-un an de războiu. Merităm și noi premii de consolare!

* Baraje de artilerie germană. Distrug Fabrica de zahăr din Mărășești. Izbesc în Viile Negroponte. Artileria româno-rusă trage cu precizie peste valurile dușmane. Gara e apărată de ai noștri cu toată invazia dușmanului, a bombardelor, a aruncătoarelor-de-mine. Satul Mărășești e bombardat încrucișat de tunurile inamice. Totul e un nor de fum, de praf și de gaze.

* Sătenii, ascunși care pe unde pot, se strecoară până în liniile noastre și ne aduc câte ceva de mâncare și apă. Ne trezim la un moment dat cu o femeie cu un coș enorm în cap. Îl dă jos și ne împarte colaci fierbinți de nu îi puteai ține în mână. „S-o împlinit azi anu' de când mi-o murit feciorul pe front; să fie de sufletul lui”. Ne descoperim. Ne mirăm unde a copt colacii. „Acasă, în cuptor. Cură boambele, da' mie nu-mi pasă. Câte zile are omul...”.

* D-1 Gen. Grigorescu Eremia stătea să cadă din picioare de osteneală mai zilele trecute, ca toți oștenii. Nu se mai știa de când nu dormise. Văzând situația că merge cât de cât mai spre bine, M. S. Regele îi zice d-lui Gen.: „Generale, noaptea asta poți să te odihnești”. „Da, Maiestate, dar teamă mi-e că dacă mă culc noaptea asta, mâine seară eu mă trezesc la Bârlad, iar Maiestatea-Voastră peste Prut”.

* La o extremitate a Diviziei 13 lipsesc cam 150 metri de sârmă ghimpată în linia noastră de apărare, loc pe unde se infiltrează inamicul, luându-ne prin surprindere. Suntem în mâinile dușmanului.

* Gen. Popescu Ion cheamă în ajutor întreagă rezerva Diviziei de la Rateșul lui Haret. Mărășeștii e locul unde se joacă soarta Țării. Ori noi, ori ei. Iureșului năvălitor al dușmanului i se opune dintr-o groapă Căp. Ignat Grigore cu mitraliorii lui. Mor secerați până la unul. Vitejia lor a făcut armata de ajutor să se apropie câțiva kilometri de locul hotărâtor. Din pădurea Răzoare, vrăjmașul vine valuri-valuri și pare să ție situația în mână. Se dau lupte sălbatice corp la corp.

* Nu mai e timp să te gândești la nimic. Nici la tine, nici la ai tăi.

Linia întâi a apărării noastre sfărâmată, dușmanul la 800 M. De linia artileriei noastre. Rezervele noastre sosesc în momentul cel mai critic. Ele sosesc din trei direcții și, în ciuda mitralierelor germane, înaintează ordonat, spre uimirea Rușilor, care trag cu tunurile neîncetat în Nemți. Nemții sunt derutați. Urmăriți de batalionul Drăgănescu, Nemții își aruncă arme și căști și fug. Urmăriți de ai noștri, Germanii se retrag pe Valea Șușiței.

* Eșecul din 6 August 1917 le-a dovedit Germanilor că pot fi învinși de cel ce își apără Țara și Neamul.

* Mărășești – se vorbește cam de 20.000 de soldați morți și de vreo 400 de ofițeri.

* Oare Aliații prețuiesc jertfa noastră de acum și jertfa noastră de totdeauna de a fi fost zid în calea năvălitorilor? Sau poate cred că totul li se cuvine. Cât sânge al nostru a curs pentru fiecare victorie.

* Și în același timp cu Mărășeștii se dau luptele de la Oituz, Oituzul atâta de încercat în 1916. Când mă gândesc la așezări ca Târgu-Ocnii și Grozești, bombardate cu sălbăticie, puse la pământ, cu oamenii plecați în bejanie, mă apucă jalea.

* Urmărind să izgonească inamicul de pe Dealul Stiborului, cavaleria șarjează la baionetă. Căp. Brăileanu este izbit de o grenată. Moare strigând „Înainte, băieți!”. I-au rămas trei copii, soție, mamă și tată. Mă gândesc mereu la jalea celor care rămân în urma celor căzuți.

Ce să mai spun de soldatul grănicer Mușat Constantin, care ieșise din spital cu o singură mână și care a cerut să meargă din nou pe front pentru a arunca grenade. Așa l-a găsit moartea.

Mă gândesc de multe ori cine va mai ști în viitorime numele acestor eroi. Ei sunt legați de un moment din istoria Țării. Cine stă să prefire numele necunoscuților care au căzut pentru apărarea ei? Istoria ține minte regii, demnitarii, unii generali, unele căpetenii. Fără omul de rând, cu numele pierdut, Țara nu ar mai fi Țară.

* Ziua de 6 August este sângeroasă pe frontul de la Oituz. Inamicul încearcă, la fel ca la Mărășești, să ne străpungă frontul, dar nu izbutește. Atacurile sunt continue și obosec inamicul dar și armata noastră.

Detașamentul nostru de atac rezistă: perdi mari în oameni. Inamicul nu răușește să ne spargă frontul. Dă cu bombe incendiare peste Târgu-Ocna. Bătălia de la Coșna pune punct bătăliei din munții Oituzului.

* Lupte aprige și la Vârful Cocoșilă, punct care domină regiunea de luptă. Izbutim să punem mâna pe această cotă. Sute de soldați morți și răniți, nemaivorbind de ofițeri. Fiecare biruință sau înfrângere a noastră nu pot să nu o socotesc în vieți omenești.

* Pe linia Irești-Șușița, din nou atacuri dușmane în liniile rusești care părăsesc poziția înainte chiar de a aștepta întăririle române. E limpede că Rușii nu mai vor să lupte. Zvonurile de pace separată a Puterilor Centrale cu noua putere din Rusia s-ar putea să fie adevărate.

* În 15 spre 16 August, Românii răușesc să se întâlnească și să se sprijine iară pe trupele rusești și să oprească înainterea germană. Germanii atacă din nou linia rusă și Rușii din nou pleacă de pe poziții. Germanii urmăresc peste tot unde sunt Rușii și străpung frontul. Germanii ocupă Dealul Ireștilor și Ireștii.

* Între Irești și Muncelu e aproape situația de la Mărășești.

* Am obosit să mai fac și însemnările astea. Le va ceti cineva vreodată? Își va da seama de durerea din care sunt pornite sau i se vor părea rânduri puse pe hârtie de om care nu are ce face?

Cât sunt de copleșit de oboseală, de nemâncare, de gânduri întunecate, mă străduiesc să aflu tot ce se petrece pe front și să însemn aici. Dacă sunt oameni care înfăptuiesc aceste lucruri, eu de ce nu m-aș osteni măcar să le însemnez?

* Gen. Averescu trebuie să bareze Valea Șușiței și să împiedece pe dușman să întoarcă frontul Armatei a II-a. Ai noștri trebuie să aștepte, deoarece Gen. Rus Elcianinov spune că trupele lui sunt istovite. Noi ce să mai zicem de ale noastre?

* Dealul Porcului, alt punct de înfruntare pe viață și pe moarte. Dușmanul vine până aproape de linia noastră, dar nu izbutește să o străpungă. În noaptea de 18 August e liniște din cauza oboselei celor doi dușmani. Pe 19 August încep iară focurile de artilerie. Nu mai e timp să schimbi o vorbă cu nimeni. Emil a aflat că i-a murit tatăl, a aflat după ce îl înmormântaseră. D-l Col. Ionescu Șerban e tare îngrijat de soarta soției sale, din zona ocupată. Marin, săracu', e tot în spital. Ai noștri îi izgonesc pe Nemți la vale de pe Dealul Porcului. Un căpitan rus venit în ajun de la Petrograd cere voie să conducă el atacul. Îl cheamă Skakun și e decorat cu Ordinul „Sfântul Gheorghe”. Adună Ruși dintre cei fugiți de prin regimente, golește jumate sticlă de rom, se închină, pornește vijelios înainte și îi pune pe fugă pe Nemți. Aflăm de la prizonieri germani că trupele lor au refuzat o nouă ofensivă. Rebelii au sfârșit la plutonul de execuție. Deci a început insubordonarea și în rândurile Nemților.

* La Muncelu, comanda o au generalii Popescu I. Și Broșteanu. Avem perderi mari. Mitralierele nemțești fac prăpăd. Explozia unui obuz îl omoară pe Gen. German Von Weininger. La Dragoslavele le murise Gen. Pecht. Nouă ne-au murit Praporgescu și Drăgălina.

* Pe 22 August, pe Dealului Secului, un glas suptirel care chema soldații la atac e tăiat de gloanțele nemțești. Soldații strigă: „A murit duduia sublocotenent Ecaterina Teodoroiu”. Fusesse, cică, fată în casă la o familie, apoi, ca cercetașă, făcuse muncă de infirmieră la Spitalul Militar din Târgu-Jiului. Când au venit Nemții peste Gorj, ea a pus mâna pe armă și a plecat pe front, în veci să îi fie pomenite numele și vitejia. Parcă nici o moarte nu m-a durut mai mult și nu mi s-a părut mai nefirească.

Fusesse luată prizonieră de Nemți. Izbutise să fugă și să își regăsească unitatea. La Filiași fusesse rănită la picioare. Nimic nu a descurajat-o și nu a făcut-o să își lase arma din mână. Doar moartea. Își doarme somnul de veci în satul Fiționești, la locul numit Poenile. Odihnește, Doamne, sufletul ei viteaz!

* Austro-Germanii au obosit și nu le mai vin forțe proaspete.

* Mă topesc de dor de acasă. Abia aștept să îmi văd fata și soția, precum și familia ei. La spital, la Marin, le-am întâlnit pe d-șoarele studente Romașcanu și Zadurian. Când clipește din genele ei negre, d-șoara Romașcanu, Alice, te seacă la inimă cât de împietrită ți-ar fi de urâta priveliște a rășboiului. Bine că mai e și câte ceva frumos pe lume la care să te gândești.

* La Cireșoaia se plănuia un atac Româno-Rus în potriva inamicului, pentru 26 August. Gen. Ragoza cere însă amânarea, deoarece Divizia 49 rusească abia sosise și avea nevoie de odihnă. De fapt, trei regimente rusești nu voiau să lupte. Se amână atacul pe două zile. Inamicul e bine fortificat pe Vârful Cireșoaei, cu cuiburi de mitraliere, de unde îi seceră pe ai noștri. Printre cei căzuți, voluntarul bucovinean Grămadă Ion. El a cerut să meargă în linia I.

Era un adevărat intelectual și scriitor, doctor în Litere al Universității din Viena.

Eșecul nostru de la Cireșoia poate fi pus și pe seama bunei organizări a dușmanului, cu câte trei rânduri de sârmă ghimpată, cu cuiburi de mitraliere în trei părți, dar și pe a comandamentelor noastre care au tras unul hăis și altul cea: bașca lipsa de coordonare dintre Comandamentul Român și acel Rus. De bună-voință a Rușilor de a ne ajuta nici nu face să vorbim!

* În Rusia a izbucnit revolta lui Komilov. De Cireșoia cui să îi mai ardă? Rușii dau ordin de încetare a ofensivei. Încetăm și noi ofensiva și rămânem în fața dușmanului care și el rămâne în defensivă.

* La începutul lui Septemvre, Împăratul Wilhelm a vizitat frontul Român. A trecut mai întâi prin zona ocupată, a depus o coroană de flori pe mormântul Regelui Carol, la Curtea de Argeș, cum ordonase să se pună coroană și în 1916 când au năvălit Nemții în Țară, s-a întâlnit cu Regele Ferdinand al Bulgariei, pe pământ românesc cotropit de bulgari; de pe măgura Odobeștilor, a contemplat Moldova, pe care vrea să o cucerească. Cică ar fi venit cu gând să îl prindă pe Majestatea-sa și să îl plimbe în cușcă prin fața trupelor. Dar iacătă că nu mor caii când vor căinii!

* Câți morți am văzut, câte trupuri sfârtecate, câte răni pe care mintea omului nu le poate închipui, câți cai cu măruntaiele afară, câte vite moarte pe margine de șanț, câte așezări năruite, pârjolite, schilodite ca și oamenii, câți oameni bejenți, cred că nici într-o mie de ani de viață fără de războiu nu aș fi putut vedea, închipuirea omului e tare slabă față de grozăviile ce ți le poate înfățișa viața. Între mine cel care a intrat în Războiu și a trecut Carpații spre frații noștri de acolo și acela ce am ajuns astăzi e deosebirea ca dintre un prunc și un moșneag. Cum să numesc ceea ce am trăit un an: viață au închipuire bezmetică? Mă simt atâta de schimbat în sufletul meu de parcă am și uitat cine eram un an mai înainte. Afară de grija ce o am de familia mea, am o grijă grea și înădușitoare: fi-va oare întregită Țara cu frații noștri de sub stăpânire streină, au Marile Puteri ne vor milostivi cu ceva firimituri de la ospățul lor?

Rău îmi pare că mă îndoiesc de ceva de care DI. Col. Ionescu Șerban și Emil sunt siguri. Dea Domnul să fie cum spun ei!

* Misionari ai revoluției din Rusia, deputați ai comitetelor revoluționare de acolo, mai toți lucrători industriali și ovrei, au sosit la trupele rusești de la noi. Tot timpul, în rândul lor se țin întruniri pentru a lămuri soldații simpli, țărani lor, mujicii, ce să înțeleagă ei din prefacerile din țară și cum să ia parte la ele. Îi înțeleg și pe ei că nu mai vor să lupte și că vor să vadă pacea cu orice preț când li se spune că ce are omul simplu din Rusia de împărțit cu omul simplu German. Sunt lucruri care nu sunt de glumă. Mă gândesc și mă pun în situațiunea lor. Dar toate astea nu sunt în folosul nostru care ne apărăm Țara, cu toate că nici Românul simplu nu are nimic de împărțit cu Germanul simplu. Noi trebuie să scăpăm de toți Nemții de pe pământul nostru fie ei voni ori oameni de rând. Să meargă și să împărțească ce au de împărțit la ei acasă și să ne lase pe noi să ne rânduim după mintea și după priceperea noastră.

* Nemții au dus o propagandă dibace în rândurile armatei rusești prin manifeste și printr-un ziar socialist nemțesc tradus în rusește. Nemții le promet Rușilor pace fără anexiuni și fără despăgubiri, ba le mai spun că în Rusia se împărtășesc marile moșii din care ei, de pe front, nu au să mai apuce. Îi îndeamnă să nu își mai asculte comandantii; ca la Tarnopol, unde ofițerii porniseră la luptă și soldații îi împușcau din spate. În Iunie, se pare că Diviziile 13 și 34 Ruse au semnat înțelegeri cu Nemții să nu mai lupte. Asemenea propagandă în care i se vorbește bietului mujic de pământ și de terminarea unui războiu de care e toată suflarea sătulă e firesc să pună pe gânduri oameni simpli, care abia de se dezmeticesc ce se întâmplă în țara lor. Propaganda nemțească poate ameți și lume mai luminată și mai cu pretenții decât niște bieți soldați, țărani, mai toți neștiutori de carte. Este pentru prima dată când cineva le arată că au o putere și un cuvânt de spus.

* Mai pătrunde câte ceva din ziarele de la București. Numai laude la adresa Nemților. Și dacă e să te potrivești, niciodată nu i-a fost României mai bine ca sub ocupație. Toată lumea de pe aici e pornită pe niște gazetărași ovrei care scriu, ca de pildă, la „Gazeta Bucureștilor”, și pe niște dolmeceri ovrei, și nu se supără pe d-l Lupu Costachi, boier de viță, girant la Ministerul de Interne sub ocupație, care le dă Nemților mai mult decât cer, și pe d-l Stere, boier român basarabean, pe d-l Carp, pe d-l Tzigara-Samurcaș, Prefectul Poliției Capitalei, care, cică, împreună cu d-l Lupu Costachi le-ar fi dat Nemților listele cu „suspecții” cari uite așa ajunseră deportați în Bulgaria, că gândeau anti-german. Și pe d-nii Costică Disescu și Nolică Antonescu din Acțiunea Națională, refugiați la Stockholm, care ponegresc pe Brătianu și pe Rege că au intrat în războiu în timp ce dumnealor suferă în Suedia!

* Cred că după Unirea Principatelor, Războiul de acum este cel mai însemnat eveniment din viața poporului nostru. Dacă se înfăptuiește Unirea, ajută-ne Doamne, intrăm și noi în rândurile statelor moderne și sper să fim luați în seamă cum se cuvine. Pe mine mă doare să văd cum popoarele mici sunt la mâna celor mari, care te asvârlu de colo dincolo ca pe niște jucării.

* În lume se întâmplă lucruri însemnate. Poate că are dreptate Take Ionescu zicând că vor peri imperii și că mare însemnatate va avea America. Eu mă gândesc și la Imperiul Rusesc, mare și necuprins, în care cine știe câte dureri or fi mocnind și acuma sparge buba. La urma urmei, ce știm noi de viața altor țări? Ce spun ziarele: și ce spun – știm. Același eveniment e înfățișat de fiecare ziar după interesele sale. Cum va fi viața mea cu Sanda după atâta despărțire, când abia ne dedasem unul cu altul? Aceasta bineînțeles dacă scap cu viață și întreg. Dar dacă nu scap întreg? Mărin, săracul, a rămas cu un picior țepăn. „Cum o să mai ar eu și-o să mai seamăn și-o să mai clădesc șira de paie, șontorog așa, dom' locotenent?”. Și eu ce să îi spun decât „Lasă, Mărine, că ai să te înveți!”. Te roade o gheată și tot nu poți să te înveți. Din câte află, tata-socru și cumnatul Toader ar fi bine-sănătoși.

* Alteța-Sa Principele moștenitor Carol a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, pentru fapte de eroism, așa a zis d-l Gen. Presan în cuvântare. Pe 3

Octomvre, A. S. A împlinit 24 de ani. Despre eroismul A. S. Mai bine decât câinele Său fox cred că nu știe nimeni...

Sovieturile au răsturnat Guvernul provizoriu și au arestat pe miniștri. Kerenski cică ar fi răușit să fugă. Pun mâna pe putere bolșevii.

Astea toate s-au petrecut la sfârșitul lui Oct. 1917.

* Între 20 și 27 Octomvre, un Congres care reprezintă 300.000 de Români basarabeni hotărăște autonomia politică și teritorială a Basarabiei. Se hotărăște formarea unei Armate moldovenești.

* Trotzki și Ulianov-Lenin, primul fiind Comisar al Națiunii pentru afacerile externe, iar al 2-lea, Președintele Comisarilor Națiunii, au adresat un manifest către țările beligerante și cer îndată armistițiu și încheierea Păcii Generale.

După a mea părere, pentru a își întări puterea în interior. Gen. Duhonin, comandantul suprem al armatei, refuză armistițiul și este omorât.

Krilenko, cel care l-a omorât pe Duhonin, încheie, în calitate de generalisim, armistițiu între Ruși și Austro-Germani pe 28 de zile, la Brest-Litovsk, pentru întreg frontul rusesc din Europa, începând cu 20 Noemvre 1917.

* Gen. Ragoza, comandantul Armatei a IV-a de la noi, e arestat de trupă. Gen. Scerbacev declară Românilor că, în asemenea condiții, el nu își mai poate menține obligația de a ne sprijini.

Fără sprijinul rusesc situația noastră e și mai grea.

Gen. Scerbacev comunică, la 20 Noemvre, lui Mackensen și Marelui Cartier Român hotărârea de a încheia armistițiul cu Austro-Germanii. El îi convinge pe Români că nu pot lupta singuri. În ciuda protestelor Aliaților și mai ales ale lui Clemenceau ca noi să nu încheiem armistițiu odată cu Rușii, neavând altă soluție, iar Aliații neputând să ne ofere alți vecini, va trebui să încheiem și noi armistițiu cu Austro-Germanii.

* M. S. Regele a trebuit să grațieze 13 soldați condamnați la moarte de Curtea Marțială, de frica Rușilor care l-au amenințat și nu glumea. A declarat d-l Brătianu într-un interview către niște gazetari.

Vin manifeste revoluționare; de la București, cred. Am cetit și am și eu unul.

„Muncitori și cetățeni, Energia, cinstea și convingerea muncitorimei ruse, socialismul revoluționar a salvat omenirea din prăpastie.

De azi începe o nouă eră în istoria lumii!

S-a isprăvitei! Partidele burgheze, cu partidele democratice, cu partidele de reformă.

Revoluția rusă a făcut primul pas, nimicind cu avânt titanic tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumii e legată de victoria proletariatului! Socialismul stăpânește astăzi țara cea mai întinsă din Europa; socialismul nu mai poate fi un vis frumos; dânsul e triumfător, de dânsul tremură reacțiunea de pretutindeni. Milioane de proletari, de desmoșteniți, de soldați se bucură azi de triumful socialismului.

Muncitori! În Rusia nu mai există nici împărat, nici prinț, nici boieri și fabricanți cari să exploateze, nici poliție, nici mizerie. În Rusia totul e guvernat de popor – pentru popor, în Rusia s-au împărțit pământurile și s-au confiscat fabricile...

Oligarhia română, grupată în cele trei partide politice, întruchipată astăzi în Brătianu, Take Ionescu, Costinescu, Carp, Marghiloman, Stere și toți ajutorii lor, toți cari n-au făcut nimic pentru împiedicarea lui (războiului), toți cari au omorât țărani la 1907 și cari au înecat în sânge strigătul de pace al muncitorimei de la oraș, tot aceștia încearcă iarăși să vorbească în numele nostru, vor cerca iarăși să ne înșele din nou, speră să ne subjuge și să-i îmbogățim. Pentru noi, toți sunt o apă. Toți au fost și ne sunt dușmani deopotrivă. Muncitorii de la sate și orașe n-au interesul să se războiască cu poporul german, ungur, bulgar sau rus! Dușmană ne este stăpânirea! Muncitori.

Jos cu aservirea economică și politică. Jos cu democratismul fals și ipocrit. Jos cu războiul dintre popoare, trăiască războiul între clase!”.

* Mă gândesc la caii pe care i-am avut. Murg, primul meu cal. Mergea cu capul încordat. Avea stea albă în frunte, pinteni albi. Lung în picioare. Iute, dar ascultător. Abia așteptam să vină dimineața, să mă duc la Regiment să-i întind mâna cu o bucățică de zahăr și să îmi culc capul pe grumazul lui. O dată nu a fost nevoie să îi dau o cravașa. Îl struneam din frâu și rareori din pinteni. Mă legasem de sufletul lui ca de al unui om. Mă gândeam la el ca la un bun camarad, ca la cel mai bun. Când a început Războiul ne-am despărțit. Ni s-a spus că aveam să folosim, atât cât aveam să folosim, cai învățați cu zgomotul de artilerie și cu țacănitul mitralierelor. Ce s-o fi ales de Murg al meu? O fi ajuns pe mâna vreunui Neamț? Îmi plânge inima după el. Pe de altă parte mă gândesc că dacă venea pe front poate nici nu ar mai fi fost. Ca roibu pe care l-a împușcat sub mine o mitralieră, în burtă. M-a trântit la pământ și a început să se zvârcolească. Am rugat pe un soldat să îl împuște. Nu aș fi crezut că în atâta moarte în prejur moartea lui avea să mă întristeze. Acum am un cal tărcat, pintenog, scurt în picioare, lat în crupă. Lângă el poate să tragă tunul sau să cadă ghiuleaua, să șuiere șrapnelele, nici nu tresare. Mai toate luptele din urmă le-am dat pe jos. Acești trei cai fac parte din viața mea, ca toate ființele care mi-au fost apropiate. Mă gândesc mereu când văd cât de repede se duce viața, în mai puțin de o clipă, la ce ne o fi fost dată? În ea încap mulțumire, împăcare, uneori bucurie, dar și atâta durere și suferințe că nu poți să te împiedici a îți pune întrebarea de fapt ce înseamnă viața. Înainte de Războiu nu mi-am pus niciodată întrebarea aceasta. Toate ale vieții se înșirau ca mărgelile pe ață, precum ziua vine după noapte. Moartea părinților a fost o suferință, dar firească, fiindcă datul este ca părinții să plece înaintea copiilor. Acum nimic din ce se întâmplă nu mai e în lucrurile firești. În puținul timp cât îl am îmi vin mereu gânduri care nu îmi dau pace. Nimeni nu mă scoate din ideea că era bine să fi fost neutri până la sfârșitul războiului și că tot atâta am fi avut de câștigat.

* Soldații ruși nu mai ascultă de nici o autoritate nici veche, nici nouă. Vor să se vadă cât mai repede acasă. După cât se pare, la ei în țară, situația e cât se poate de tulbure. Nici ei nu știu ce să mai creadă și de cine să mai asculte. Părăsesc la început frontul în grupuri mici, apoi în grupuri masive. Ofițerii care se opun riscă să fie împușcați. De aceea se pun sub protecția Românilor.

* Decembrie 1917 poate fi socotit desființarea frontului rus de la noi prin părăsirea pozițiilor.

* Avem de făcut față retragerii Rușilor și exceselor la care se dedau nemaiascultând de nimeni. Aliații hotărăsc ca trupele rusești să fie trimise în Basarabia. Noi trebuie să ne suptiem frontul pentru a ocupa locul lăsat liber deci.

* La Socola, unde e cea mai puternică tabără rusească, sosesc din Rusia Roșal, Reissohn, Rech, Hermann, pentru a îl extermina pe Scerbacev care e salvat de garda lui ucraineană și de Români.

* Brătianu, îndemnat de aliați, hotărăște izgonirea Rușilor de la Socola.

* Gen. Ștefănescu îi dezarmează și îi imbarcă în trenuri cu care îi trece peste Prut și peste Nistru.

* Trist lucru: Aliații cer Românilor dezarmarea Rușilor. Să ajungi așa cu aliatul tău propriu.

* Cu trupele ruse de la Fieni și de la Țiglina, care au dat năvală asupra Galaților, au fost lupte în regulă. Unii dintre Ruși au trecut în Basarabia, alții s-au predat Germanilor, alții – nouă. Să ajungă Aliații să se lupte între ei în fața dușmanului comun!

* Doi ofițeri ruși – nobili, am aflat – își aduseseră mai de mult familiile la Iași. Au răușit să obție pașapoarte pentru Franța și au plecat ca împușcați. Familiile acestora, Velcianinov și Starițki, locuiau la niște neamuri de ale d-nei Drogeanu. Aceștia au întrebat pe ruși unde aveau să meargă. „Unde om vedea cu ochii”. „Și ce să faceți acolo?”. „Orice, numai să scăpăm de moarte sau de Siberia. Ce-a fost s-a dus; începe o lume nouă cu oameni noi”. Or ști ei ce spun. Nu or fi chiar nebuni să se sperie ca calul de umbră.

* Din nenorocire, trupele rusești nu s-au învoit să respecte itinerariile stabilite de comun acord cu noi și, trecând înarmați prin localități, au produs mari dezordini și fapte urâte asupra populației, drept care s-a trecut la lupte în toată regula, cu pierderi din partea lor și dintr-a noastră spre a îi face să respecte drumurile de retragere stabilite.

* Un popor mare și un popor mic nu pot fi oare niciodată în bună vecinătate? Iar alianțele între popoare ce sunt ele, niște petece de hârtie?

* Am slăbit mult. Atârnă hainele pe mine. Mă usucă dorul și grija de acasă și mai e și hrana cu care abia să îți ții zilele. Într-un spital la Bacău, unde m-am dus să îl văd pe camaradul meu Petrescu Eugen, le-am întâlnit din nou pe d-șoarele studente Romașcanu și Zadurian. M-am speriat ce slabe erau. D-șoara Romașcanu a rămas doar ochi și gene care bat des și îi umbresc pleoapele de jos. Cred că numai gândul la cariera ei a făcut-o să nu se mărite

până acum cât e de frumoasă. D-șoara Zadurian arată ca un cal de curse. Mi-a făcut mare plăcere să le întâlnesc. Mi-au vorbit de d-rul Ion Cantacuzino, unul din cei mai importanți doctori pentru medicina de războiu din Moldova, și un adevărat savant. Mi-au vorbit și de un alt profesor de al lor. Nu îi țin minte numele. Acestuia îi murise un câine la care ținuse mult. Și vorbea mereu despre el. „Cum ședea el în coteț și ne păzea pe orice vreme, iar în casă mirosea așa frumos a mâncare”. M-au făcut să mă gândesc la noi, care stăm prin tranșee, în timp ce prin case o miroși frumos a mâncare. Iar bietul Petrescu Eugen, care a rămas fără mâna stângă de la cot. Câțiva răniți erau orbi. S-a încrețit carnea pe mine. Când vezi băieți ca brazii căutându-și drumul cu o mână întinsă și cu una pe bastonul de orb și pe alții chinându-se să meargă fără un picior sau încercând să se slujească doar cu o mână, cum să nu se strângă inima în tine? Și războiul nu s-a sfârșit. „Băncilă dragă, am lăsat și eu acasă o logodnică. Acum cum să se mai mărite cu un ciung? Pot eu să îi cer așa ceva?”. „Dacă te iubește, Eugene, te ia și așa”. „Așa zici tu?”. „Eu așa zic”. „Și ce am să fac cu o pensie toată viața, că altă avere decât cariera nu aveam?”. „Învăță și tu altceva”. „Ce?”. „Să te faci profesor, inginer, ceva”. Ce să îi spun, cum să îl încurajez? Ușor de dat sfaturi când ești întreg.

* În Basarabia s-a înființat un Divan și un Sfat al Țării. În Armata Rusă care a luptat la noi se află ca la 200.000 de Basarabeni, moldoveni cari vorbesc românește ca și camarazii lor de arme români. Învățătorii basarabeni au cerut înlocuirea alfabetului rusesc cu alfabetul românesc. În cadrul Armatei Ruse încep să se formeze batalioane moldovenești. Sufletul acestei mișcări este Maiorul de Stat Major în armata rusă, Cately.

Această Armată Moldovenească păstrează ordinea în Basarabia la trecerea trupelor ruse care se retrag de pe frontul român. Petrogradul îi vrea pe Basarabeni de partea ideilor revoluționare internaționale de la centru. Partidul Național și Partidul Țărănesc apărute în Basarabia vor autonomie. Republica Ucraineană, care se proclamă independentă, vrea ca Basarabia să facă parte din ea, ca o gubernie. Basarabeni și Rumcerodul din Odesa, din care fac parte comitete revoluționare din membri ai Armatei Ruse de pe frontul român, marinari, muncitori din Basarabia și din Herson, se opun. De la centru, pretențiile Ucrainei sunt respinse. Astfel, Basarabia se desparte și de Rusia.

* Pe 21 Noemvre, la Chișinău se deschide Sfatul Țării cu slujbă la Catedrală în limba română. Se sfințește drapelul Țării. Inculeț, Halippa și Pelivan luptă pentru unirea Basarabiei cu Țara ei de baștină.

La 22 Noemvre 1917, după Sfat, la care participă și M. S. Și Principele Moștenitor, se hotărăște suspendarea ostilităților pe frontul de la Siret, de ceea ce Rușii sunt anunțați.

La 24 Noemvre încep la Focșani tratativele. De la Germani, Von Morgen în frunte, de la Austro-Ungari, Gen. Hranilovici, de la Ruși, Gen. Kolșevsky. Delegația noastră – condusă de Gen. Lupescu cu colonelii de Stat Major Rășcanu și Condeescu. În delegația rusă erau și soldați, membri ai comitetelor revoluționare.

Se hotărăște ca nimeni să nu poată deplasa trupe de pe acest front, ca Nemții să nu întărească frontul francez, ceea ce ei și începuseră a face. Se hotărăște că denunțarea armistițiului de orice parte să se anunțe cu 72 ore înainte.

Nemții propun fraternizarea trupelor germane cu cele ruse. Se opun și Rușii și Românii.

* Armistițiul de la Focșani din 26 Noembrie 1917 ne este impus de Ruși, cari nu vor să mai lupte, și nicidecum de slăbiciunea noastră, dar nu poți trece puntea fără a te face frate cu dracul.

Ce altceva să credem despre acest armistițiu? Cei mici – jucărie în mâna celor mari.

* Pârvulescu bate cărțile cât e ziua de lungă și, uneori, și noaptea. Cum scapă de la slujbă: „Ia, hai să vedem ce mai spun figurile mele scumpe, că de rășboiu ne-am lămurit. Îi dăm dracu' pe toți și așteptăm. Să ne bucurăm până nu ne trimet iar în linia I. Ofițeri ne-a trebuit, ofițeri suntem! Ia, frumoasele mele, să vedem ce spuneți voi”, și cu un gest de prestidigitator desface cu o mână cărțile ca pe un evantai, ca pe o armonică.

Mă gândesc oare ce o lua el în serios? Fericită fire are. Umblă muierile după el gărlă. „Dacă scăpăm de rășboiu și, după cum spun cartonașele mele dragi, scăpăm, ne facem om de afaceri că ni s-a urât de militarie”.

* După încheierea armistițiului de la Focșani, Germanii învinuiesc pe Români că au deplasat trupe în locul celor rusești, care au părăsit frontul, precum și în Basarabia; Românii îi învinuiesc pe Nemți de a fi deplasat trupe pe frontul de Vest.

* Nemții somează prin delegatul român, Gen. Lupescu, Guvernul român de a se prezenta la Focșani în patru zile.

* Guvernul de colaborare Brătianu – Take Ionescu nu se înțelege în privința atitudinii față de ultimatumul german. Take Ionescu vrea denunțarea armistițiului, plecarea Guvernului și a Regelui în Rusia, iar Armata să rămâie în Țară și să lupte contra Puterilor Centrale.

* În sudul Rusiei, la Herson, Odesa și Rostov este mulțime de Români refugiați: unii cu treburi oficiale, alții ca simpli particulari. Se deschiseseră acolo chiar licee românești, apăreau gazete în limba română.

* Trupele române, după ce le trec pe cele rusești peste Prut, le trec și peste Nistru la cererea populației din Basarabia.

* Se aude că în Germania ar fi intrat în grevă vreo 500.000 muncitori. Dă, Doamne!

* Aflăm că la 2 Decembrie 1917 s-a proclamat Republica Democraticii Moldovenească, cu Inculeț președinte.

* Trupele rusești debandate devastează și incendiază conacele boierești și amenință depozitele alimentare românești din Basarabia, care reprezintă un împrumut român de vreo 100.000 de vagoane, făcut armatei rusești.

* Se vorbește că Berthelot promite o intervenție în Basarabia, dar nu se vede nimic. Rusia se află în fața aceluiași probleme de dezordine.

* Basarabia face apel la trupele române. Din ordinul Guvernului român vine de la Kiev batalionul de Ardeleni și mai sunt trimise și trupe din țară. Dar ei nu pot rezista anarhiștilor. Ardelenii și ceilalți soldați români sunt omorâți, luați prizonieri și maltratați.

Prin emisari trimiși la Iași, Republica Moldovenească cere ajutor armat român. Cu greu, Guvernul hotărăște să își ajute frații când totul apărea pe marginea prăpastiei. Gen. Presan, șeful Marelui Cartier Român, dă un manifest prin care arată că trupele române vin în Basarabia pentru a apăra populația și a ajuta Armata Rusă în potrive anarhiei și nicidecum ca invadatori.

* S-au dat lupte grele cu soldații ruși care au părăsit frontul și cu o parte a populației pe care au tras-o de partea lor, mai ales în Sudul Basarabiei, unde este puțină populație română ci mai mult Găgăuți, Bulgari. Lipoveni ș.a. Până la urmă, Armata Română a pacificat Republica Moldovenească.

* Aceleași probleme se pun și în Deltă și pe Brațele Dunării între marinarii ruși și Flota Română. Aceeași dezbinare între oameni care până ieri luptau cot la cot în potrive aceluiasi dușman. Revoluția i-a făcut pe soldații ruși să ne privească de parcă le-am fi dușmani. Urmează lupte cu pierderi și de o parte și de alta. Românii pun mâna pe Chilia, pierdută de noi de pe vremea lui Ștefan cel Mare. Românii ocupă și Cetatea Albă, ceea ce înseamnă pacificarea Basarabiei.

* Un camarad al meu l-a întrebat pe un civil basarabean român care voia să îl împuște și pe care a izbutit să îl dezarmeze. „De ce vrei să mă omori? Ce îți-am făcut eu?”. „Voi vreți să rămâie toate ca nainte, de asta vrem să vă omorâm. Iar noi socotim că ne-a venit și nouă vremea să arătăm și noi ce putem”. „Păi, așa?”. „Păi, așa!”.

* Nu mai știi ce să gândești când vezi că se răstoarnă toate câte păreau până mai ieri că aveau un rost. Religia spune: „Nebănuite sunt căile Domnului”. Văd că și ale oamenilor au început să fie nebănuite mai rău decât ale lui Dumnezeu.

* D-l Diamandi, ministrul nostru la Ruși, împreună cu ceilalți membri ai Legațiunii Române au fost închiși în închisoarea Petru și Pavel din Petrograd. Se spune că pe la începutul lui IaN. Ar fi fost eliberați pentru că prea au protestat ambasadorii Ententei.

* Populația neromână a Republicii Basarabene vrea să țină mai departe de Rusia, colosul sub ocârmuirea căruia s-a învățat, alții vor să se alipească Ucrainei, alții să rămâie independenți, ceea ce nu se poate.

* La 13 Ianuarie 1918, după intervenția trupelor române în Basarabia, guvernul sovietic rupe relațiile cu noi.

Trotzki anunță printr-o radiogramă că relațiile diplomatice cu România sunt rupte, persoanele reprezentând România, expulzate; că Tezaurul Român nu va mai fi niciodată dat înapoi oligarhiei române ci, când va fi cazul, în mâinile poporului român; că Gen. Scerbacev, care s-a opus revoluției, e declarat dușman al poporului și pus în afara legii. Nu mai vedem noi Tezaurul cât îi lumea! Nu mai scoți oaia din burta lupului.

Deci, declarație de războiu a Rusiei înotriva României. Doamne, om avea noi vreodată liniște cu colosul ăsta în sufletul nostru, lipit de noi?!

În altă ordine de idei, am aflat în mare taină că un căpitan, George Hill, din Serviciile Secrete Britanice, provizoriu atașat la Cartierul nostru General, împreună cu col. Canadian Boyle au răușit să îl convingă pe Muralov, comandantul militar bolșevist al Moscovei, să ne înapoieze, nouă, Românilor, o parte din Tezaurul nostru. Cică ai doi ofițeri streini, împreună cu 2 funcționari ai noștri de la Tezaur și cu 18 soldați de la depozitele Crucii Roșii Române de la Moscova ar fi adus înapoi, la Iași, 100 milioane lei în bilete de bancă, bijuteriile Coroanei și arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale noastre. Bine ar fi să fie așa. Decât nimic...

* În privința noastră, Germania, ale cărei idei le reprezintă Carp și cu Beldiman, vrea izgonirea dinastiei Hohenzollern ca necredincioasă patriei-mume; Dobrogea – dată Bulgarilor; iar nouă lăsat un culoar către Mare. Armatei noastre nu i s-ar impune condiții umilitoare. Izgonirea Guvernului Brătianu pentru a fi împins România de partea Ententei.

* Brătianu se opune părerii lui Take Ionescu de a denunța Armistițiul. El este pentru cât mai lungi tratative cu dușmanul, spre a vedea dincotro bate vântul. Vorba ceea: ori moare măgarul, ori perde samarul.

În aceste condițiuni, Guvernul demisionează.

Regele ține Consiliu de Coroană și hotărăște că nu va părăsi Armata și, părăsit de Guvernul cu care a început Războiul, se vede silit a forma un nou guvern.

* 26 Ianuarie 1918, sfârșitul Guvernului Brătianu – Take Ionescu, zis Guvernul Național, format în ultimele zile ale nenorocitului an 1916.

Șefia noului Guvern este dată Gen. Averescu Alexandru, fost comandant al Armatei a II-a. Guvernul e format din oameni cari nu au mai făcut parte din nici un guvern și fără coloare politică. Nemții ne mai acordă un răgaz de 48 de ore pentru tratative.

Averescu cere 30 zile pentru a pregăti o întrevedere cu Mackensen și cu oamenii politici din România ocupată. Aceștia nu-l susțin în nici un fel pe Averescu. Ei reprezintă grupul Carp-Beldiman-Stere.

* La 6 Februarie are loc o întâlnire la castelul Știrbei din Buftea între Averescu și Mackensen întovărășit de Gen. Hell, șeful său de Stat Major, și de șeful politie german al României ocupate, pe nume Horstmann. Convorbirea de la Buftea are valoarea unei luări de contact și atâta tot. Cu încheierea păcii nu Mackensen este îputernicit, ci miniștrii Kühlmann și Czernin, profitând de întreruperea tratativelor de la Brest-Litovsk.

* Puterile Centrale nu pun chestiunea dinastiei, ci doar pe a rectificării graniței cu Ungaria și cedarea Dobrogei Bulgarilor, ceea ce Averescu refuză.

* Sosește la Iași o delegație româno (a Românilor din Rusia) -ruso-americană spre a duce tratative cu noul guvern Averescu. Delegat din partea sovietelor în relațiile cu Români din Odesa este d-rul Racovski, care nu a uitat

că a fost expulzat din Moldova. El începe represaliile în privința Românilor din Odesa. Îi internează pe vase de război. Pe unii îi bagă în închisori din Odesa.

* Români îmbarcați pe vasul Împăratul Traian, de o pildă, numai prin cinstea și dreptatea unui om de suflet, care s-a luptat cu Rușii până în pânzele albe pentru amărății de Români, col. Canadian Boyle, după suferințe de neînchipuit, ajung la Sulina. 92 de Români.

* Ardelenii din Odesa, în frunte cu Octavian Goga, temându-se să nu cază în mâinile Ungurilor, izbutesc să ajungă în limanul Nistrului unde se află Români.

E de neînchipuit ce au îndurat acești bieți oameni până să ajungă iară în Țara lor, din care plecaseră ca să își pună la adăpost viața.

* Ironie a sorții: Ardelenii au izbutit să ajungă în România datorită invaziei austro-ungare în Ucraina.

* Mă gândesc, dacă voi avea zile, și voi ceti această istorisire a războiului, pe care mă străduiesc să o țin ca un om de rând, un ofițer ca oricare altul, ce voi gândi atunci și ce va mai fi în sufletul meu din ce trăiesc acum.

* Revoluția din Rusia a adus la suprafață și dorința anumitor popoare din marele imperiu să își capete autonomie. La întâi de Mai 1917, Rușii manifestau pentru pace la Iași și îl eliberau pe Racovski, iar la Odesa, 10.000 de Români manifestau sub steag românesc.

* Inculeț și d-rul Ciugureanu, primul-ministru al Republicii Moldovenești, pe 13 și 15 Februarie duc tratative cu Gen. Averescu, de alipire. Averescu le spune să mai aștepte, deoarece au început tratativele de la Buftea. Germanii vor să ne ia Dobrogea și să ne dea Basarabia. Averescu le-ar fi spus: „Ne luați ce e al nostru, Dobrogea, și ne dați ce nu e al vostru, Basarabia”.

* La Brest-Litovsk se încheie mai întâi pacea între Puterile Centrale și Ucraina, grânarul de care aveau nevoie. A doua zi după aceasta, Troțki demobilizează toată Armata Rusă. Germanii profită de acest act imprudent și pătrund până în inima Rusiei, spre a o jefui de mari depozite de materiale și de alimente. În fața unei atari situații, pe 18 Februarie 1918, Rusia semnează pacea.

* Pentru a avea mâinile libere în Răsărit, Puterile Centrale forțază și România să încheie pace. Așa se face istoria. Ce se va spune mai târziu de toate aceste dramatice întâmplări la care noi suntem martori fără voie?

* Czernin sprijină Germania la Brest-Litovsk pentru anexarea unor provincii de margine din Rusia și pentru rectificarea graniței poloneze. România, în schimb de politețuri, este în lotul de pradă a Austro-Ungariei și mai ales a Ungariei cu pretențiile ei de rectificări de graniță.

* Guvernul răspunde la ultimatumul inamic cum că acceptă condițiile puse sine qua non și, prin delegați, va începe tratativele.

Inamicul denunță Armistițiul sub pretextul că noi am depășit termenul înțelegerii. Pentru a accepta din nou Armistițiul, inamicul cere demobilizarea pe loc a 8 divizii, transportul trupelor austro-germane prin Moldova și Basarabia spre Ucraina, repatrierea ofițerilor din misiunile aliate. 20 Februarie, ora 12

noaptea, e ultimul termen pe care ni-l acordă. Altfel încep din nou ostilitățile în loc de a semna pacea preliminară.

Partidele politice refuză rezistența noastră armată, socotind-o ca pe o sinucidere.

Brătianu propune ca dușmanul să își exprime toate pretențiunile, iar noi să le acceptăm în bloc ca semn al fatalității, în fața Aliaților noștri care astfel vor înțelege că nu avem de ales.

* La 20 Februarie se prelungește Armistițiul cu încă 14 zile, timp în care să se semneze pacea definitivă. Pacea preliminară admite toate pretențiunile exprimate de Germani și de Austro-Ungari.

* La Berlin, Evreii Nemți cer Cancelarului rezolvarea chestiunii Evreilor din România. Nemții cică umblă prin casele oamenilor și iau tot ce vor, tot ce a mai rămas neluat până acum.

Mai întâi au confiscat toată făina și lumea mănâncă un fel de bolovani din coceni de porumb măcinați cu boabe cu tot.

* Guvernul Averescu demisionează, acuzat – și la Iași și în Țara ocupată – că, în loc să tergiverseze tratativele, a ajuns atât de repede „să facă jocul” inamicului.

* Este nevoie de un guvern filo-german care, recunoscut de Rege, de Armată și de Parlament, să încheie pacea.

Acest guvern îl formează Marghiloman.

* În Martie vine iar delegația basarabeană: Inculeț, Ciugureanu, Halippa, la noul guvern. Marghiloman, pentru alipire.

Unirea Basarabiei cu Țara Românească este încurajată de Engleji, de Americani, de Franceji.

* Preliminariile păcii ne cer îndepărtarea Misiunilor aliate. La sfârșitul lui Februarie pleacă Gen. Berthelot și Misiunea sa, cari ni se dovediseră atâta de devotați. În pământul românesc odihnesc mulți dintre membrii acestei Misiuni frățești.

* Nu știu care or fi fost diferendele lui Berthelot cu Gen. Averescu, dar știu că e om de treabă și că Românilor le-a fost drag. Și el la noi s-a simțit ca între neamuri. Cică principesa Ileana îl trăgea de mustăți și îl puneă să îi spună povești. S-a bucurat de mare prețuire de la ai mici până la cei mari.

I s-a oferit gen. Berthelot, în omagiu un text scris și unul din rarele exemplare ale Bibliei lui Șerban Cantacuzino. El a spus că Franța nu va îngădui îngenuncherea României. Rămâne de văzut.

* La 6 Martie 1918, prin forța împrejurărilor și prin manevrele contelui Czernin, Marghiloman conduce delegația de semnare a păcii.

* Pe 8 Martie, 1 milion de soldați nemți sparg frontul englez din Picardia, pe 60 km. Lățime.

* La 9 Martie, tratativele încep din nou în sala în care se ținuse Consiliul de Coroană din 14 August 1916.

Pacea asta face din România vasala Puterilor Centrale, din punct de vedere militar, politic, economic, spiritual. România încetează a mai fi stat independent.

Armata din Moldova trebuie redusă la 20.000 Infanteriști, 3.200 Cavaleriști și 9.000 Artileriști. Se lasă trupele Române din Basarabia, în semn că Puterile Centrale sunt de acord ca Basarabia să revină României. Germania nu uită că Basarabia este un grâнар mai sigur decât Ucraina și un permanent motiv de răcă între Ruși și Români, în caz de litigiu România având nevoie de Puterile Centrale. Nu este mărinimie, este treabă cu socoteală.

România rămâne să fie ocupată la vrerea ocupantului și stoarsă de toate bunurile ei, Români din Transilvania să rămână pe veci subț călcâiul unguresc.

Anexarea regiunii muntoase a României este prezentată de Unguri ca o condiție a siguranței lor naționale. Dincolo de această barieră urmează să se stabilească o regiune, ca un brâu, colonizată de grâniceri unguri. Ungaria nu dorește anexarea României întregi, dându-și seama de mărirea preponderență a clementului românesc prin asemenea anexiune.

Germanii sunt nemulțumiți de propunerile anexioniste ale Ungariei, prin reprezentantul ei, contele Tisza.

Ungurii pretind 15.000 km. P. din România, în care se află Turnu-Severin, Sinaia, Târgu-Ocnei, regiunea petroliferă din Valea Trotușului.

Delegații austro-germani, după lungi tocmeli, cedează Ungariei 5-600 km. P.

La Azuga, Bușteni și jumătate din valea Lotrului, Ungurii renunță doar la intervenția împăratului Carol de Habsburg.

Parângul, Cozia, Negoii, Caraimanul, Vrancea, părți din județele Suceava și Dorohoi le iau Ungurii.

Bulgarii cer toată Dobrogea. Puterile Centrale, chiar Kaiserul Wilhelm, le-a promis-o neavând de gând să-și țină promisiunea. Li se acordă Bulgarilor Dobrogea nouă: Cadrilaterul, obținut de Români în 1878 în schimbul județelor din Sudul Basarabiei pe care ni le-au luat Rușii, cât și Dobrogea veche până la Cernavodă și Constanța. Altfel, Bulgarii amenință că părăsesc Aliații. Atuncea, Turcii, care au participat și ei la cucerirea Dobrogei, cer niște teritorii din Bulgaria. Li se dă Bulgarilor numai Cadrilaterul, restul Dobrogei urmând să depindă de Puterile Aliate, dar se pare că tot ei vor beneficia și de restul Dobrogei.

Astfel se încheie cât de cât gura Turcilor.

* Pretențiile de spoliere a României emise de Germani îi indignează chiar și pe Austriaci. Cerealele, petrolul, pădurile urmează să rămâie în mâna nemțească, la fel ca în timpul Ocupației. Convenția agricolă: Germania impune ce se cultivă, cui se vinde, subț preț, și închirieri de terenuri agricole românești pe 90 de ani oricărui German ori societăți germane. Convenția petrolului: exploatarea germană pe 30 până la 90 de ani. Convenția pădurilor lăsată la bunul plac al Nemților. Nu le ajunge cât ne-au luat în timpul Ocupației. Trebuie

să îi mai și despăgubim de ce ne-au luat! Industria și comerțul – aservite sau desființate. Toate fabricile, cu alt capital decât german, sunt duse în Bulgaria. Între altele, fie spus, Bulgarii au cerut să ducă în Bulgaria toate pianele din România și, ca local pentru Bulgari, să li se dea „Capșa”, despre care auziseră ei de la un general de al lor! Să nu mai vorbim că au spart și Mitropolia și au furat moaștele Sfântului Dimitrie să le ducă la ei. A pus Mackensen Nemții de i-au întors de la Dunăre cu moaștele. Să auzi și să nu crezi! Monopolul industriei și comerțului român este pe mâna Germaniei și a Austro-Ungariei.

Regimul financiar – condus de doi comisari germani. România e obligată să retragă de pe piață toate bancnotele emise de Nemți în timpul ocupației, cu care au „plătit” tot ce au scos din Țară, pentru întreținerea trupelor de ocupație și pentru plata funcționarilor publici, adică 2.200.000.000 lei.

750.000.000 lei au fost scoși din țară, iar Austro-Ungariei trebuie date în monetă aur 35.000.000 coroane.

Trebuie să plătim toate pagubele pe care Nemții le-au pricinuit cu mâna lor pe teritoriul țării noastre. Stresemann, cunoscut om politic german, apreciază aceste pagube la cel puțin 5 miliarde.

Acestea toate vor fi iscălite în Palatul Cotroceni din București sub numele scurt de „Pacea de la București 1918”. Câtă durere și câtă umilință cuprind aceste simple cuvinte. Când va ceti vreodată cineva aceste cuvinte într-o carte de istorie cum ar putea să bănuiască ce se ascunde sub niște cuvinte simple cum ar fi pâine, apă? Cu asta de vom rămânea până la urmă, mult mai bine dacă ne spânzuram dinainte de războiu.

* În „La Victoire”, din 22 Februarie 1918, ziaristul francez Hervé ne plânge soarta într-un articol, Pauvre Roumanie!...: „România n-a fost bătută de Germani, ea le-a fost predată, cu mâinile și cu picioarele legate, de revoluția rusă... România... devine un stat vasal al Pangermaniei. Aceasta e recompensa României pentru gestul ei măreț care, în vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în vâltoare. Aceasta e răsplata iubirii ei pasionate pentru Franța, marea soră latină...”.

* Le-am cetit și soldaților și gradaților mei ce scrie franțuzul. Răspunsul lor a fost un oftat adânc.

* Nimeni nu o să îmi scoată din cap, nici pe lumea ailaltă, că nu ar fi trebuit să stăm neutri până la sfârșitul războiului. Au murit ca nimic sute de mii de oameni și au rămas sute de mii schilozi. Pentru ce? Ca să fim batjocoriți și de adversari și de aliați.

* În Germania, nemulțumiri: nu s-a obținut destul de pe spinarea României. Kühlmann e ponegriț pentru viața pe care ar fi dus-o în România cu o artistă de operetă. Ar fi vrut poate vreo stareță!

* Pacea de la București – un bun exemplu dat Ententei pentru a ști ce o așteaptă dacă înving Nemții.

Dar nouă la ce ne folosește?

* Ceva ce la timpul său nu am scris în aceste însemnări. Ceva între mine și conștiința mea. Era la bătălia de la Predeal. Într-una din vilele din cartierul

de sus era amplasat un cuib de mitraliori și de trăgători de elită, judecând după faptul că toți ostașii mei care se îndreptau spre acel loc cădeau împușcați între ochi. Am hotărât să ne târâm prin învăluire din trei părți. Ne-am furișat în casă mai încet ca mâțele. Nemții, trezindu-se cu noi peste ei, au dat să ridice mâinile. Iar eu am strigat: „Omorâți-i, băieți!”. Cred că și fără îndemnul meu soldații i-ar fi împușcat sau i-ar fi spintecat. Mi-am dat seama că toți soldații noștri, peste 20, fuseseră împușcați între ochi de unul singur dintre Nemți, cu o armă cu lunetă, un țintaș de elită, fără dar și poate. Mă muștră mereu cugetul că am zis „Omorâți-i, băieți!”, că am zis aceste vorbe în fața unor oameni care dădeau să se predea. Pe Valea Jiului, Nemții au împușcat mulți prizonieri români. Un general de al lor spunea: „Soldaților noștri nu le prea plac prizonierii”. Nu știu dacă soldații mei care i-au împușcat pe Nemți și-au dat seama că nu respectasem legile războiului, că eu nu respectasem legile războiului... Căci oricât de cumplit este, războiul are niște legi pe care, ce e drept, mai nimeni nu le respectă. Asta nu mă mângâie că o dată nici eu nu le-am respectat. Nu am să uit niciodată această faptă de care nu mă mândresc. Nu e de mine „Legea Talionului”. Iar dacă mă gândesc mai bine, războiul nu e de nimeni. E întoarcerea omenirii la ceva mai rău decât epoca de piatră. Spunea o dată Dl. Col. Ionescu Șerban că cele mai rele dintre relele unei vieți sunt boala și remușcările. Se gândea desigur la vreme de pace. Dar nici războiul nu te scutește nu numai de boală dar nici de remușcări. Nu am să îi uit niciodată pe ai 6 Nemți uciși cu două vorbe ale mele.

* În timpul tratativelor de la Buftea, Take Ionescu și alți 200 de indezirabili au primit Ausweiss de la Nemți de a părăsi Țara, trecând prin Austro-Ungaria spre Elveția.

* După revoluția bolșevică din Octomvre 1917, Rușii nu mai permit Românilor căzuți prizonieri la ei ca luptători în Armata Austro-Ungară să se înroleze și să se organizeze spre a lupta sub steag românesc. Acești Ardeleni, nici în România – subț călcâi german de pe urma Păcii de la București – n-ar mai putea veni. Ei iau, ca și prizonierii cehi, drumurile Rusiei, ajungând în Siberia. De aici încolo, ce le-o da Dumnezeu. Cine știe câți vor mai avea parte să calce pe pământul Țării lor.

Soldații și ofițerii rezerviști sunt demobilizați, controlați de Nemți până la piele și, spre a fi și mai umiliți, sunt trimiși în Țară prin Mărășești. Ei sunt întâmpinați în Țară cu flori și cu urale. Îndată apare o ordonanță nemțească ce interzice, sub diferite amenințări, aceste manifestațiuni ale populației față de cei ce i-au apărat.

* Încep să vină prizonierii, stafii scăpate din lagărele nemțești, austro-ungare și bulgărești. Li s-a aplicat un regim de exterminare, ca hrană, ca lipsă de igienă, ca munci peste puterile lor, ca pedepse corporale. Nimeni nu s-a mirat de bătăile la sânge date de Bulgari prizonierilor, de împușcarea lor, dar nu i-ar fi crezut în stare și pe Nemți și pe Austriaci de aceleași tratamente, ei care atâta se țin cu nasul pe sus cu marea lor civilizație.

* Noroc cu Crucea Roșie Internațională, cu sediul la Geneva, și de cea românească. Au mai îndulcit mizeria celor din lagărele nemțești, austriaco și bulgărești și le-au mai transmis scrisori de acasă.

* Nemții dau o lege a muncii silite, robindu-l pe muncitor și pe țăran locului unde se află și impunându-i ce să muncească. S-a votat împământenirea tuturor Evreilor. S-a hotărât amnistia tuturor dezertorilor și a trădătorilor de țară.

Mulți ofițeri demisionează: printre ei, generalii Presan, Averescu, Iancovescu. Se fac avansări spre captarea bunei-voinței Armatei. Avem mai mulți maiori decât locotenenți și sublocotenenți.

* Guvernul Marghiloman e pus de Nemți să traducă în justiție Guvernul Brătianu – Take Ionescu pentru proasta sa administrație. Se adună mărturii în potrive lor.

Guvernul Brătianu face întâmpinare la Camera Deputaților, refuzând a se disculpa. Lasă istoria să îi judece faptele la momentul potrivit.

* Este arestat fostul Ministru de Domenii și de Interne, Alexandru Constantinescu, și câțiva înalți demnitari. Constantinescu primește la închisoare vizita miniștrilor țărilor aliate. După două săptămâni, spre bucuria Ieșenilor, este eliberat.

* Bulgarii au înțeles cu mult înaintea noastră ce rol important are propaganda în favoarea unei țări, prin influențarea opiniei publice. Ei au făcut în Elveția o bogată literatură de propagandă pentru revendicările lor. Despre Dobrogea numai, cică au avut 9 cărți în bulgărește și în franțuzește, în 13.000 exemplare,

* Guvernul nostru s-a desmeticit cât rol are propaganda în favoarea Țării tale, abia după dezastrul campaniei din 1916. Abia în 1917 s-a dus în Franța un grup de profesori universitari și de parlamentari români spre a lămuri opinia publică de acolo despre durerile și drepturile Românilor. După încheierea păcii forțate de la București între noi și Puterile Centrale, rolul acestei propagande de lămurire a crudei noastre soarte este și mai însemnat. Universitarii români de la Paris au răspuns printr-un memoriu foarte documentat că Transilvania este românească, în chip de protest la un memoriu al universitarilor unguri din Cluj, care pretind că Transilvania se cuvine din toate punctele de vedere Ungariei.

Mai bine mai târziu decât niciodată.

* Ungurii, pentru propagandă, nu se dau îndărăt de la nimic: folosesc relațiile de familie, și au în toată Europa, spre a arăta că ei au ajuns în Transilvania chiar înainte de Decebal! Nu se sfiesc de la nimic. Scopul scuză orice mijloace. Numai noi ne uităm mereu proverbul care spune: „Copilului de nu țipă, mumă-sa nici că-i dă țâță”. Cum să nu îi creadă pe ei lumea, dacă țipă tot timpul și peste tot, în timp ce noi suntem legați la gură?

* Începe propaganda românească și în ziare din Anglia, la fel în Italia, unde se află aproape 18.000 prizonieri români luați din Armata austro-ungară.

* Cu Statele Unite ale Americii nu aveam nici o legătură. Eram singura țară din Sud-Estul Europei care nu aveam reprezentanță diplomatică acolo.

În timpul neutralității am fost luați peste picior în ziarele americane, după 1916 – deasemenea. Cred că nu știau mai nimic despre noi, dar ca să fim ciuca batjocurii eram buni. A trebuit să vină delegații americane în Moldova spre a își schimba impresiile și a vedea eroismul soldatului român.

În primele zile ale lui Ianuarie 1918 trimetem și noi pe dr. Angelescu, primul român Ministru la Washington. Dr. Angelescu, înconjurat de Români de suflet din America, face cunoscută situațiunea noastră în Europa și capătă simpatii în mediile americane. Guvernul Marghiloman nu se mai interesează deloc de relațiile noastre cu America. Dr. Angelescu se sprijină doar pe bunăvoința unor Români emigranți. Mare lucru e să știi să îți faci un nume și să știi să afle alții cine ești. Aceasta cere strădanie, că Dumnezeu dă, dară în traistă nu îți bagă.

* Cică împăratul Japoniei i-a trimes Gen. Grigorescu Eremia, în toamna lui '17, o sabie de onoare.

* Mă simțesc tare slăbit și nu știu cum voi mai ține până la urmă. Am uneori amețeli, de oboseală și de mâncare proastă. Mă gândesc la soldați, unii cu bocancii rupți, cu haine neschimbate de la 1916, munciți de acasă și trecuți prin toate focurile, cum or mai rezista. Îmi e rușine să mă plâng când îi văz pe ei. „Domnu' locotinent, grea e viața până mori. Pe urmă liniște și pace. Așa-i spuneam și muierii când să jeluia ba de una, ba de alta. Greu e până mori”, mi-a spus ieri un soldat.

* Se reiau legăturile prin telegraf și prin telefon între Moldova și zona ocupată.

Pe 27 Martie 1918, Marghiloman se duce la Chișinău. Rușii din Basarabia au fost contra unirii cu România, Evreii s-au abținut.

Totuși, Basarabia se unește cu Țara de care o rupseseră Rușii în 1812. Pe 27 Martie. Zi mare. Doamne ajută!

* Aflăm că prin sfârșitul lui Martie are loc o ofensivă în Flandra tot cu succes pentru Nemți. Dar Englezii și Francezii refac frontul.

* Se duce campanie pentru darea în judecată a Guvernului Brătianu care, zic adversarii lui Brătianu, a dus Țara la dezastru. Urma alege.

* Aflăm că la Iași a murit, la Spitalul Sf. Spiridon, Cpt. Creangă, ajuns lt.-col. În rezervă și prezidentul curții Marțiale. El era feciorul lui Ion Creangă, moldoveanul hâtru cu basmele și cu amintirile. Cică în urmă cu vreo 20 de ani, ofițerul plecase din Armată și se făcuse fabricant de foițe de țigară, strânse în cărțile pe care era tipărită figura câte unui mare scriitor român și înuntru crâmpeie din scrierile aceluia. Botezase foițele astea „Creangă” și într-un ziar scos de el le făcea o reclamă de tot hazul, pe care și acuma o mai țineau minte oamenii când își răsuceau o țigară de mahorcă în tranșeu: „Ori fumați foița „Creangă”, ori dați dracului tutunul”.

Era un naționalist înfocat. Dumnezeu să-l odihnească!

* Aflăm că, pe 14 Mai, Nemții ajung din nou pe Marna, pornind ofensiva de pe așa-numitul Chemin des Dames. Iar victorie nemțească. Iar refacere a frontului din partea franceză. Se adoptă comandamentul unic: Gen. Foch conduce trupele aliate. Americanii izbutesc să trimeată armată multă în Europa. Mulțime de tankuri, arma cea mai nouă a Aliaților, se află în spatele frontului.

Germania e obosită.

* Iacătă câteva zile de când cheferiștii fac grevă în toată Moldova. Țăranii clocotesc din cauza svonurilor despre împrumutarea care nu i-ar avantaja.

* Ne parvine știrea că Țarul și familia sa au fost împușcați în Siberia din ordinul Sovietelor.

* La 2 Iulie, Nemții se îndreaptă spre Paris. Foch îi asvârle peste Marna. Nici Austriacilor nu le merge mai bine în Italia.

* La 26 Iulie, Foch le dă o gravă lovitură Nemților pe Somme. Nemții se retrag pe linia Siegfried pe care o socoteau imbatabilă. Sunt alungați și de acolo.

* La sfârșitul lui Iulie 1918, în Cameră, la Iași, un deputat independent scoate la iveală o listă găsită în biroul unui domn Guntter, director al unei societăți de petrol din București. Guntter, cetățean elvețian, a șters-o din România în ajunul intrării noastre în războiu. Lista conține nume de persoane politice române, de toate colorile, care ar fi primit bani de la Nemți pentru propagandă germano-filă. Figurează și numele D-lui Marghiloman, scris cu altă cerneală. Ce să crezi? Mare curvă politica! Și Take Ionescu a fost acuzat altădată că primea bani de propagandă de la Ententă.

* Principele-moștenitor Carol s-a căsătorit, se spune că pe 1 Sept. 1918, cu o domnișoară zisă Zizi Lambrino. Căsătoria s-ar fi făcut la Odesa, în prezența unui aghiotant al Principelui, lt. Serdici. Cum s-ar zice, țara arde și baba și-o pieptenă.

M. S. Regele cică l-ar fi trimis pe Principe la o mănăstire pe 75 de zile ca pedeapsă. Gen. Averescu îi cere M. S. Regele să îl înlătore de la tron pe Principe, ca nefiind potrivit de viitor rege. Eu zic că cine vrea să fie rege nu poate să facă nimic de capul lui. Cred că D-l Gen. Averescu gândește bine. De altfel, Parlamentul este într-o părere cu Gen. Averescu.

* Se revine asupra frontului de la Salonic. Acestuia nu i se mai dăduse importanță din 1916. Pe acest front, victoria Aliaților e completă. Pe 16 Sept., Bulgarii iscălesc Armistițiul la Salonic. Regele lor, Ferdinand, abdică, în favoarea fiului său, Boris, și fuge peste graniță.

* În Octomvre capitulează și Turcia.

* Generalul francez Franchet d'Espèry, care i-a înfrânt pe Bulgari, se îndreaptă spre Budapesta, dar este oprit de Clemenceau.

* Puterile Centrale cer Armistițiu Ententei mai întâi Germania, pe urmă și Austro-Ungaria.

* Când s-a instalat Misiunea germană la Iași, după încheierea Tratatului de pace de la București, M. S. Regele a plecat la Bicăz, spre a își arăta disprețul.

* Ludendorff propune redeschiderea frontului din România, deoarece Nemții nu sunt mulțumiți de Guvernul Marghiloman, dar împăratul Carol al Austriei este în potrivă. Puterile Centrale umblă după pace cu președintele Wilson.

* Bulgarii, încheind pace cu Ententa, nu mai sunt prietenii dragi ai Nemților, și părăsesc România. Gata cu „Capșa”! Pentru a își lua rămas-bun, ca niște domni, de la un asemenea local de lux, îi fac vitrinele țândări, sparg și vesela și spintecă scaunele și canapelele de pluș, așa ca să fie spre amintire.

* Nemții sunt goniți din peninsula Balcanică, dar nu pot renunța la România și la petrolul ei.

* Contele Tisza, pare-se, a fost omorât de trupele ungurești în retragere. Mult rău ne-a mai făcut și contele ăsta.

* Germania ne oferă nouă Dobrogea, de vreme ce Bulgarii i-au trădat, dar vor să își păstreze linia ferată Cernavoda-Constanța și Portul.

* D-l Constantin Stere, care cerea nu de mult o federație austro-ungaro-română, acum a luat-o cu înfrățirea tuturor Românilor!

* Se zvonește că în Ungaria este revoluție.

Se vorbește de un guvern militar și că împăratul Carol ar fi fugit.

* Noi, Românii, avem urechea ciulită la fiecare lovitură de tun de pe frontul Ententei. Acolo se va hotărî și soarta noastră. Rămânem robi sau ajungem liberi și cu fruntea sus. La București, aud, lumea e buluc seara la Palatul Poștelor, unde își afișează Nemții comunicatele. Tot așa, aud, că în 2 puncte centrale ale Bucureștilor sunt afișate 2 hărți pe care un șnur roșu marchează mersul războiului, deci poziția armatelor dușmane. Ce s-or mai fi uitând bieții Români și la astea!

* La 15 Octomvre, la Viena, răsună în Parlament glasul lui Vaida-Voevod care cere dreptul tuturor Românilor de a se auto-determina.

* D-l C. C. Arion a spus într-un interview că deși Evreii au colaborat cu Nemții sub ocupație, Românii nu le vor face nimic. Cred că s-a liniștit și boierimea filo-germană în frunte chiar cu d-l Arion, d-l Beldiman, P. P. Carp.

* La sfârșitul lui Octomvre ar fi avut loc la București o mare manifestație pro-franceză (se auzise că a venit la O. K. M., la Marele Cartier General german de la „Athénée Palace”, o delegație franceză pentru a propune Nemților capitularea). Manifestația a fost de fapt anti-germană. Urmează arestări și întărirea stării de asediu din București. Cucoanele cică îi băteau pe nemți cu umbrelele în cap. Să fi îndrăsnit înainte cu un an, ar fi măturat nemții paveaua cu ele.

După doi ani de umilințe, robii ridică glasul.

* Și la Iași lumea manifestează la statuia lui Cuza-Vodă, îl aclamă pe Rege, aclamă la legațiile Aliatilor. Ministrul Franței, Saint-Aulaire, și Gen. Laffont țin cuvântare mulțimii.

* Mackensen ocupă Braşovul și Sibiul și tratează cu guvernul român retragerea pașnică a trupelor germane din România.

* Se formează Armata de Dunăre (3 divizii: una franceză, una engleză, una colonială), sub comanda gen. Berthelot, pentru eliberarea României. Francezii iau legătura cu Brătianu pentru susținerea lui Berthelot cu trupe române. Planurile sunt întocmite de gen. Presan Constantin, care nu mai are nici o calitate oficială, ca și Brătianu. Mobilizăm și noi ușurel și pe muțește, încă de pe la începutul lui Octomvre. Am mirosit și noi aștia mai mici. Nu ne-o lăsa Dumnezeu de tot...

* Marghiloman, continuând să creadă că va putea obține avantaje pentru Țară de la Puterile Centrale, chiar învinse, este poftit de Rege să demisioneze la 24 Octomvre 1918. Vine un Guvern condus de gen. Coandă, care declară nul tot ce semnase Marghiloman. Regele ordonă mobilizarea Armatei. Ministru de Războiu este gen. Grigorescu Eremia. Regele adresează un apel soldaților.

* D-l Wopicka, Ministru al Statelor Unite ale Americii, garantează unirea Transilvaniei, a Basarabiei și a Bucovinei cu Țara. De făgăduieli nu ducem lipsă! Să îi vedem când s-o încheie pacea.

* Generalul Eremia îi înmânează lui Mackensen o notă prin care Armata Germană este poftită să părăsească România în 24 de ore, cu alte cuvinte o declarație de războiu.

* Tot pe 27 Oct., M. S. Regele a dat ordin de mobilizare (până la contingentul 1894) pentru a ne uni forțele cu armata lui Berthelot venită să îi izgonească pe Nemți din România. Se încheie Armistițiul general, deci trupele române rămân pe loc.

* Pe 28 Oct., cinci delegați Ardeleni aduc lui Brătianu o epistolă a lui Vaida-Voevod prin care îi cere trimeterea trupelor române în Transilvania spre a îi protegui pe Români de vrăjmășia ungurească.

* Pe 29 Oct., se încheie Armistițiul pe toate fronturile.

* Nemții se retrag distrugând poduri, fire telegrafice, jefuind populația, omorând jandarmi, punând foc la depozite.

* Se așteaptă a se stabili legătura între Berthelot și Guvernul de la Iași.

* Armatele Aliate au cantonat la Jilava.

* Pe străzile Bucureștilor au apărut ofițeri ai trupelor aliate.

* Încep să am speranță să îmi revăd familia, să trăiesc iară o viață normală.

* Guvernul ungar îl sechestrează pe Mackensen. Mă bucur!

* Armata noastră, în afara trupelor din Basarabia, e într-o situațiune grea: numeric foarte redusă, prost echipată; fără cai, luați de Nemți; fără furaje, consumate de trupele rusești. Armament, muniții și hrană s-ar găsi, dar cu ce să le transporti?

* Românii din Transilvania sunt deportați în pusta ungară, iar alții umplu temnițele.

* Din Partidul Național Român, care din 1869 reprezintă interesele Românilor din Transilvania, Vaida-Voevod s-a exilat în Elveția, Iuliu Maniu a

luptat pe frontul italian, iar Vasile Goldiș, tot timpul la Arad, a publicat „Românul” până ce l-au interzis autoritățile, în '16.

* Trupele române trec din nou în Transilvania, de unde soarta crudă ne alungase în 1916. Ele pătrund în Noemvre la Borsec, pe 12, în Târgul Mureșului, și pe 15, în Reghinul Săsesc. Trupele române întâlnesc trupele debandate ale lui Mackensen. Românii fac prizonieri. Soldații nemți demonstrează în potrivea Românilor pe străzi și încearcă să o șteargă cu garnituri de tren românești.

* Bucovina, ce în timpul războiului a fost de 3 ori ocupată de Muscali, care au prădat și au părăduit cât au putut, apoi de alte 3 ori încăpută din nou pe mâna colonelului Fischer, care nu știa decât să bată, să trimeată în lagăr, să împuște și să spânzure, Bucovina vrea a se alipi României.

* A fost nevoie de intervenție armată română în Bucovina spre a stăvili neorânduielele pricinuite de Ukraineni, care voiesc despărțirea Bucovinei în două: ei – în Nord, Românii – în Sud.

* Iancu Flondor constituie un Guvern al Bucovinei, în timp ce Armata Română pacifică întreaga provincie.

După cum se vede, unirea nu se face bătând din palme.

* La 15 Noemvre, cu acordul Polonezilor și al Germanilor bucovineni, Bucovina cere unirea fără condiții cu România. În 1775 i-a fost smulsă Moldovei.

* Jugo-Slavii se despart de Ungaria. Slovicii se alipesc statului ceh.

* Tratatulele între Români și Unguri sunt rupte pe 2 Nov., moment din care românii se consideră complect ruți de Ungaria.

* Ungurii încep masacrarea Românilor peste tot unde nu există gărzi române organizate. Mitraliază 40 de oameni într-un sat, aruncă bombe într-o adunare sătească, de o pildă.

* 18 Noemvre 1918, zi mare în calendarul Țării. Armata Română, M. M. L. L. Regele, Regina și cu Gen. Berthelot în frunte, urmați de soldații noștri de la Mărăști, Mărășești și Oituz, apoi de unități franceze, engleze și americane, intră în București, în uralele mulțimii. De doi ani, asta a visat tot Românul.

* Zice că s-au ridicat 4 arcuri de triumf, din lemn, acoperite cu pânză, pe Calea Victoriei. D-l Gen. Grigorescu Eremia, care e Ministru de Războiu, îi dă M. S. Bastonul și cartea de mareșal.

* Îmi pare rău că nu mă aflu printre cei care defilează. Nu vine toată Armata deodată și nu toată în București. Dar îmi este drag să mă gândesc la cei ce au fost primiți într-un triumf pe care l-au meritat. Printre glasurile care strigau poate erau și Sandală, Floarea, mama-soacră. Or fi venit și ele la București cu nădejdea să își întâmpine bărbații.

* Marea Adunare a Românilor din Transilvania și din Ungaria se ține la 18 Noemvre, la Alba-Iulia, cea mai frumoasă zi a Neamului Românesc.

* Cel mai însemnat eveniment: la 18 Noemvre, la Alba-Iulia, se hotărăște întregirea României cu acei Români care de atâta vreme au îndurat robia la streini și umilirile. Este cel mai mare moment din Istoria Țării Noastre și, cred,

un pas spre țările moderne. În fața noastră se deschide un drum nou. Doamne, ajută!

* Cred eu că momente importante în istoria unei țări, mai ales blagoslovită cu atâtea neazuri ca a noastră, sunt multe. După a mea părere, cele mai însemnate pentru noi, Români, au fost căderea Daciei subt Romani; prima, și de scurtă durată Unirea lui Mihai Viteazul; Unirea lui Cuza; și Unirea de acum, de care să ne facă Dumnezeu parte pentru totdeauna.

Mă gândesc că atâta amar de oameni morți și schilodiți în acest Răsboiu nu au făcut-o zadarnic, dar nimeni nu mă poate scoate din părerea mea, pe care nu o mai spun nimănui, că tot atâta am fi câștigat de am fi rămas neutri, până la sfârșit. Nu pun mâna în foc că am dreptate, dar eu asta cred.

* Avea dreptate Take Ionescu spunând că în urma acestui Răsboiu vor cădea imperii și America se va ridica la loc de frunte

* Austro-Ungaria s-a desmembrat în popoarele din care cu sila fusese alcătuită. Conteșe Tisza a fost omorât de soldați de ai lor, el care nu recunoștea nimănui vreun drept, în afară de al Ungurilor.

* Mitropolitul român Vasile Mangra ce-și vânduse neamul spre a se vedea uns mitropolit de Unguri și-a pus capăt zilelor, în Ungaria.

* Lucrurile se află încetul cu încetul și se lămuresc. Suferințele îndurate și de Români din Austro-Ungaria abia acum am ajuns a le cunoaște pe deplin noi, cei din Regat. Eu le știam de la mama.

* Mă gândesc numai că Avram Iancu, Tribunalul oropsiților, în catalogul de la gimnaziu, era trecut sub numele de Iankel Abraham!

* Ungurii au trimis pe fronturi – altele decât cel românesc, vezi bine – aproape 500.000 de Români. Peste 41.000 au murit pe câmpuri de luptă, peste 11.000 – în spitale, Răsboiul a fost un bun prilej de a extermina tot ce nu era ungar.

* Au venit la Iași delegații române din Transilvania spre a cere intervenția trupelor române, Români din Transilvania neavând altă putere de a se opune Ungurilor care îi căsăpesc.

* În Capitală e mare vânzoleală în muncitorime. Se află în grevă Chefereul și Regia Monopolurilor Statului. Două zile cică nu a fost pâine în Capitală.

Când am văzut viața soldatului pe front, am înțeles că omul nevoiaș niciodată nu se scoală degeaba în potrița stăpânirii.

* Mitropolitul Primat Conon a recunoscut că a semnat Manifestul acela rușinos împrăștiat în tranșeele noastre în vara lui 1917, dar că el a fost compus de d-nii Lupu Costachi și Virgil Arion. Halal! Că ei i-ar fi impus să îl semneze. Și dacă nu îl semna, oare ce ar fi făcut ai doi boieri de viță veche: l-ar fi răsopotit? I-ar fi ras barba? Cum nu le-o crăpa obrazul de rușine!

* Mă gândesc cu drag și dor că în curând am să mă văd acasă. Parcă îmi e și teamă. Mi se pare o veșnicie de când n-am mai avut prin cine primi vești din zona ocupată și tot o veșnicie de când nu mai am vești de la tata-socru și de la cumnatul Toader. Parcă am fi fost peste mări și țări. Nu mai spun cu câtă nerăbdare aștept să îmi văd fata. Cu cine o semăna?

* Dl. Col. Ionescu Șerban mi-a spus ieri: „Băncilă dragă, parcă-mi arde pământul subt picioare. Cât am luptat, gândul de căpetenie era cum să îmi îndrum oamenii mai bine și cum să îi feresc de primejdii inutile. Acuma însă nu mă mai gândesc decât la casă și la nevastă”.

La fel am vorbit și cu Popișteanu Emil. Petrescu Eugen a plecat în Vechiul Regat, cum putem spune acum, cu trupele care au ajuns în București pe 18 Noemvre. A fost atât de grav rănit că e de mirare că a scăpat cu zile. Nu pot să uit cum l-am văzut la spital.

* A trecut ieri M [rin să își ia rămas-bun de la mine. Șchioapătă rău, săracul. Are piciorul stâng țepăn și merge cu o cârjă. Cred că a văzut jalea din ochii mei. „Ce să facem, dom' locotenent? Fiecare cu ce îi e scris”. Și s-a bătut cu cârja peste piciorul țepăn. „Acuma ne ducem acasă și așteptăm să ne dea Regele pământ, cum ne-a făgăduit. Că nu ne-o lăsa doar cu astea”, și s-a bătut cu mâna peste decorația din piept. „N-am să vă uit cât oi trăi, dom' locotenent, și n-o fi dată să vin în București să nu trec să vă văz”. După despărțirea de M [rin am fost trist toată ziua.

* Bună vorba noastră românească: „Dacă îi dai îi fată iapa, dacă îi iei îi moare mânzul”. În această situațiune ne aflăm noi cu Ungurii din Transilvania. Învățați să poruncească de veacuri, nu acceptă acum că roata istoriei s-a învârtit așa fel ca robii să ajungă la cot cu stăpânii. Pe lângă perderea unor teritorii, în Ungaria mai este și o revoluție a propriului popor.

* Pe 24 Noemvre mă aflu în Brașov. Nu îmi este dat să ajung acasă așa cum trăsesem nădejde. Îmi amintesc de Brașovul pe unde am trecut în 1916. Când s-a încheiat armistițiul general am sperat că nu am să mai strig „Foc!” decât la manevre. Credeam că Răsboiul s-a sfârșit. Gărzile ungurești stau rezervate, însă trebuie să fim tot timpul cu ochii în patru, că nu știi niciodată de unde vine un glonț. Gărzile românești se pun la dispoziția Armatei Române. Populația română ne primește în casele ei ca pe oaspeți de cinste. Nu e casă românească fără tricolorul nostru. Acum nu se mai tem, ca în 1916, când ne-au văzut plecând și lăsându-i pe mâna Ungurilor. Tot nu le vine să crează însă că Transilvania e a Românilor. „Adevărat îi că de acum încolo om ține de România Românilor?”. Nu e zi să nu aud întrebarea asta.

* Se vorbește de divorțul Gen. Grigorescu Eremia. Ce îți e și cu amorul!

* Dorm două nopți la o familie de învățători, Șesan, pe lângă Piața Mare (a Breslelor). La plecare, d-na Șesan îmi dăruiește un ilic cât palma, de blană de oaie întoarsă, cusut cu flori colorate, o frumusețe, și un milieu (de pus pe masă) lucrat de d-sa cu iglița.

„Pentru copila d-voastră și pentru d-na. Un suvenir din partea familiei Șesan”. Mi-au dat lăcrămile. Eu, spre marea mea părere de rău, nu am avut ce să le dau. Am să îi țin minte toată viața.

* Ajungem pe linia Mureșului, pe care gen. Franchet d'Espérey, în necunoștință de cauză, o acceptă ca limită a Ungariei în 30 Oct., când a încheiat cu Ungurii la Belgrad Armistițiul în numele Ententei. De unde să fi știut el și Ententa până unde se întinde populația română a Transilvaniei și

chiar Transilvania? Deși la intrarea noastră în Războiul aceste limite teritoriale au fost fixate de noi și aprobate de Aliați. Dar, ca totdeauna, cei mari nu se simt datori să își țină făgăduielile față de cei mici. Ți se umple sufletul de scârbă.

* Dincolo de Mureș, Ungurii se întăresc și se pregătesc de rezistență. Promotorul acestei mișcări este profesorul Apáthy, Rectorul Universității din Cluj, savant cunoscut în Europa, care alcătuiește un Guvern unguresc pentru Transilvania, el fiind Președinte.

* Se duc tratative susținute cu Franchet d'Espérey spre a fi convins ca, în numele Aliaților, să ne lase să trecem Mureșul, ceea ce obținem cu ajutorul Gen. Berthelot.

La 11 Decembrie intrăm în Cluj. Ungurii, în fața evidenței, sunt nevoiți să se retragă.

Sosesc trupe noi în Transilvania. Toate sunt puse sub comanda Gen. Moșoiu Traian, de neam din Bran, Ardelean deci.

* Se desființează Gărzile și ungare și române. Sunt înlocuite de Poliție și de Jandarmerie.

Se constituie 2 Divizii din România care au făcut parte din Armata Austro-Ungară.

Cumpărăm cai de la armata lui Mackensen în drum spre Germania și de la armata franceză de la Salonic. De la Francezi – oficial. De la Nemți – de la om la om, că n-ai cu cine mai sta de vorbă oficial. Le-a trecut damful de pe când stăteau ea statuile și strigau „Feuer!”. Acuma sunt o gloată amărată. Civilizația – bună, frumoasă, dar dacă îi zgârii pojghița de deasupra, tot omul se vede cu toate păcatele lui de pe vremea când mânca carne crudă. Din păcate.

* Ca răspuns la nemulțumirile muncitorilor, cică Guvernul nostru ar fi publicat, pe 13 Decembrie 1918, Decretul-lege de împrumut a Țăranilor, mărirea lefurilor pentru funcționarii publici și măsurile de a procura muncitorilor alimente la prețul de mercurială.

* Respectăm linia fixată de Aliați ca despărțitoare între noi și Unguri.

În acest fel rămân în afara Țării noastre munții Apuseni, regiunile Aradului, Bihorului, Sătmarului și tot Banatul. Așteptăm ca Aliații să se desmeticească în privința noastră. Guvernul Károlyi din Budapesta și Apáthy din Cluj fac tot timpul propagandă jignitoare împotriva noastră.

* Grevă generală a funcționarilor Unguri din căile ferate. Românii îi înlocuiesc cu personal din Regat. Apáthy este arestat și expulzat.

Conflicte armate în zona Petroșanilor. Revoltă a minerilor Unguri.

* În regiunea Jibou-Zalău, pe valea Crisului Repede, locuitorii Unguri, bizuindu-se pe vecinătatea trupelor ungurești, comit agresiuni în privința Românilor. Cam 800 lucrători de la minele de aur din Baia Mare atacă pe Români cu puști și cu grenade. Un batalion de trupe de Infanterie și ceva Cavalerie, printre care mă număr, sunt trimise să îi apere pe români. Cu părere de rău trebuie să strig iară „Foc!”. Deodată, văd sânge pe manta în partea dreaptă, cam la o palmă subț umăr. Nu știu cum am ajuns la spitalul

din Baia Mare. Îmi aduc aminte numai, ca prin vis, că am auzit vorbindu-se ungurește. Se pare că îmi perdusem cunoștința, fiindcă perdusem foarte mult sânge. Când m-am trezit, când o fi fost asta nu mi-am dat seama, am văzut un doctor lângă mine. Îmi lua pulsul. M-am gândit să îl întreb ce e cu mine, dar nu am izbutit. Când s-a depărtat nițel de patul meu am văzut că avea pantaloni de ofițer român. Atunci mi-am adunat toate puterile și l-am întrebat: „Domnule doctor, ce e cu mine?”. „Cred că e bine. Ți-am scos un glonț din plămânu drept. Mare noroc că nu a fost în stângul”.

Stau pironit într-un pat de spital, singur într-o cămăruță și picotesc toată ziua. Nu am putere să duc nici lingura la gură. Aud vorbindu-se ungurește, dar, din când în când, și românește. Personalul civil al spitalului e unguresc, cel militar e românesc, îmi dă să mănânc și după câteva zile mă conduce până la closet, când sunt în stare să mă țin pe picioare, o infirmieră româncă. Masa mi-o aduce o fată blondă, nițel pistruiată, cu mânuși albe. Încerc să schimb câteva cuvinte cu ea. Nu știe românește.

Vești despre ce se mai întâmplă în Ardeal îmi aduce dr. Chirilă, medic militar, din Craiova de felul său.

Tot el mi-a adus carnetul ăsta din port-hart. Deși scriu la prezent, fiindcă așa îmi vine, a trecut vreme bună de când mă aflu aici și de când nu mi-am mai scris nici o însemnare. Sunt foarte slăbit fiindcă am pierdut mult sânge și până să fiu adus la spital și în timpul operației. „Mitică, tată, nu ți-e dat ție să ajungi la Buda-Pesta”, îmi spune dr. Chirilă. „La Buda-Pesta?”. „Așa cum se arată lucrurile, se prea poate”.

* Aflu că prin intervenția lui Berthelot, Aliații ne-au permis să ocupăm regiunea Sighet-Baia Mare-Zalău.

La Sighet, o delegație ucraineană declară românilor că Sighetul e ocupat de ei. Parlamentarii români trimeși să someze pe Ucrainenii să părăsească locul sunt întâmpinați cu focuri de armă. Românii îi alungă pe Ucrainenii. Pe 5 Ianuarie, după lupte cu pierderi de amândouă părțile, Sighetul și regiunea din jur sunt în mâinile noastre...

* Trupele române sunt atacate prin surprindere de trupe ungurești, după ce comandamentul ungar ne asigurase că își retrăsese trupele. Un batalion român atacă Zalăul și îl curăță de Unguri.

* Mă aflu în spital din noaptea de 22 spre 23 Dec. 1918. Frumos Crăciun și început de an!

* Toată Transilvania, până la frontiera stabilită de Aliați, e în mâna noastră. Dincolo de frontieră însă, Ungurii se organizează și ne atacă. Aliații nu ne îngăduie să punem mâna pe munții Apuseni.

Toate îmi amintesc de campania din 1916 și 1917, când ori de câte ori aveam un avantaj asupra inamicului și l-am fi putut bate de-a binelea, de undeva ne venea un ordin să ne oprim: fie de la propriul comandament, fie de la cel rusesc.

Ce le mai pasă Aliatilor acum de noi? Am fost buni ca o diversiune, ca Nemții și Austro-Ungarii să își disperseze armatele, buni de carne de tun la nevoie. Manta de vreme rea, asta am fost.

* Ungurii vor cu orice chip Ardealul înapoi. În acest scop se unesc magnați și latifundiari cu socialiști, se țin intrigi în toate capitalele Ententei, se folosesc rudele sus-puse de acolo. Debrețin, Oradia-Mare și Bochiș-Ciaba sunt locurile unde se organizează Secuții împotriva Românilor. Pe Români din acea zonă îi maltratează și îiucid. Numai în împrejurimile Aradului au și fost vreo 300 de omoruri, în timp de 3 luni. Execuțiile în masă în satele românești sunt lucru obișnuit din partea Ungurilor. Chiar în prezența lui Berthelot, la Arad, Ungurii s-au năpustit asupra Românilor, împușcându-i. Poate o fi tras și Berthelot un învățământ din cele la ce a fost martor și poate le-o spune și Aliatilor. Ungurii se dedau la atrocități. Întâi schingiuesc unele victime, le scot ochii, le taie nasul și apoi îi împușcă. Dr. Chirilă e îngrozit de ceea ce aude și vede. El zice că încă nu e momentul să plece din spital, dar eu, drept să spun, aș fugi și în patru labe. Eu sunt învățat cu viața soldățească a frontului: omori sau ești omorât, dar schingiuirile, fără să fi văzut pe cineva schingiuit, mă înspăimântă. Unde este ajutorul Aliatilor, care cu linia lor de demarcație împart Transilvania în două, iar Banatul l-au lăsat pe seama Sârbilor care nu sunt mai prejos decât Ungurii?

* Aflu prin dr. Chirilă – că prin cine altcineva? – că Guvernul, ca să nu se zică chiar că le face pe toate mușama, i-a citat la Curtea Marțială, pentru colaborarea cu Nemții pe timpul ocupației, pe d-nii Virgil Arion, Dem. Nenișescu, Const. Stere, Dem. Pătrășcanu, Ion Teodorescu, Vasile Barnoschi, Pierre Ciorăneanu, Alexandru și Victor Beldiman. Pot să spun de pe acum că se va termina cu „Pupat toți piața Endependenți”, vorba regretatului domn Caragiali. Multe mi-a lămurit mie Răsboiul, dar haina militară îți astupă gura.

* D-l Brătianu a plecat la Paris abia după ce în „Monitorul Oficial” a apărât Decretul-lege de împământenire a Evreilor. Ca jurist din partea României în comisiunea pentru Conferința Păcii a luat pe un avocat ovrei, Solomon Rosenthal, ca să nu mai cârtească nimeni că nu s-a făcut nimica în privința Evreilor. Să vedem ce pricopseală ni s-o trage și dintr-asta. Atâta umblă toate Marile Puteri să ne tragă pe sfoară că ți se face silă. Dacă nu ar fi de plâns, ar fi de râs.

* Conferința Păcii începe la 5 Ianuarie 1919, deschisă de Dl. Poincaré în Sala oglinzilor din palatul de la Versailles, când încă, de fapt, nu este pace peste tot: în Rusia – răsboiul civil; în Asia Mică – Turcii cu Grecii în litigiu; Ungurii – în ceartă armată cu Cehii și cu Slovacia, cu Sârbii și cu noi. Wilson nu vrea să recunoască Tratatul nostru din 1916 cu Aliții. El e foarte generos cu Puterile Centrale care au pierdut răsboiul. Brătianu, care a încheiat Tratatul mai sus pomenit, nu vrea să renunțe la granițele pe care ni le garanta textul scris. Potrivit părerilor lui Wilson, de care sunt și ceilalți trei mari, s-ar revizui și schimba granițele unor state independente, granițe pe care le avuseseră

înainte de Răsboiu. România, prin Brătianu, declară că nu poate să accepte acest articol din Tratatul de pace.

Cel mai bun susținător al cauzei române se dovedește a fi, la Conferința Păcii, delegatul francez Tardieu, care acordă României Banatul întreg, iar cel mai ostil, ministrul Statelor Unite, Lansing, care cere împărțirea Banatului între Sârbi și Români și să le cedăm Bulgarilor – Cadrilaterul.

* Într-un număr vechi din „Îndreptarea”, adus de dr. Chirilă, am citit un articol al Gen. Averescu în care îl acuză pe d-l Brătianu de multe. Pe tot timpul pregătirii Răsboiului, d-l Brătianu a pus în fruntea Armatei un rezervist, pe Gen. Zotu. La mobilizare l-a dat la partea sedentară. Gen. Zotu știu și eu că s-a sinucis de frica aeroplanelor. Pe urmă. Gen. Averescu spune cum d-l Brătianu a organizat în Transilvania propagandă printre Români să lupte în contra Rusiei alături de Austro-Ungaria, a tolerat în Țară propaganda nemțească pe tot timpul neutralității și nu a ținut cont de rapoartele sale (ale Gen. Averescu) după dezastrul de la Turtucaia. Apoi îi spune o mulțime și pe baza politicii interne. În „Viitorul”, ziarul liberalilor, aceștia au răspuns că nu stau de vorbă cu Gen. Averescu despre asemenea chestiuni! De ce să vorbească niște domni ca Duca, Donescu, Constantinescu-Porcu, Ulbineanu, Mârzescu, Ionescu-Brăila cu Averescu! Ce a făcut Averescu decât că nu s-a mișcat de pe front și le-a apărat dumnealor interesele? Nu are dreptate el Gicu Pârvulescu când îi dă dracu pe toți?

* În fine, dr. Chirilă îmi dă vestea pe care de atâta timp o așteptam. Pot pleca acasă. Îmi recomandă să fiu foarte prudent, îmi dă justificare pentru lungul repaos medical pe care mi-l prescrie. Dacă aș vrea m-aș putea pensiona, spune el, dar eu nici nu vreau să aud. Dacă respect recomandările lui, zice el, am să și uit că am avut un glonț în plămân. Să dea Domnul așa să fie! Am trecut prin momente când credeam că nu mai am scăpare. Stăteam cu ochii în tavan și fără să vreau udam perina de lăcrămi. Nu aveam să îmi cresc copilul și nici Pacea și întregirea adevărată a Țării nu aveam să le văd. Mi se părea nedrept să mor după câte le îndurasem în peste 2 ani de front. Dacă tot îmi era dat să mor, măcar să fi murit de la începutul Răsboiului. Aș fi avut o altă privire asupra lumii, mai frumoasă oricum. Nu aș fi trecut prin toate desamăgirile prin câte m-a trecut frontul.

* Îmi iau rămas-bun de la dr. Chirilă ca de la omul care mi-a salvat viața, de la Mărioara, infirmiera româncă. Mi-a purtat de grijă ca o mamă. De la Ilonka, cea care îmi aducea mâncare cu mânuși albe. Îi dau fiecăreia o mulțumire bănească pe lângă vorbele frumoase. Am avut tot timpul cât am stat în spital impresia că Ilonka înțelege românește și ar putea chiar vorbi, dar nu vrea.

* Plec spre București cu o mașină a Statului Major, împreună cu doi dnI. CoL. Veniți în inspecție pentru aprecierea a ceea ce se petrece în Transilvania. Se poate spune că am noroc. De altfel, dr. Chirilă îmi spune că de plecat pe liniile ferate nici nu putea fi vorba pentru mine.

* Trecem prin Jibou, Cluj, ne oprim la Târnăveni unde suntem găzduiți de o familie care nu vrea să primească nici o recompensă pentru găzduire. Ne povestesc în amănunt ce s-a petrecut la ei și în împrejurimi cu Ungurii. Eu nu mă minunez, dar celor doi coloneii, Stamate și Periețeanu, nu le vine să își creadă urechilor. Unii Români avuseseră soarta lui Christos, fuseseră răstigniți. Mai ales preoți ortodocși. Coloneii ascultă, dar nu par a da crezare celor auzite.

Gazdele ne aduc seara un bărbat legat subțori cu o năframă. Îl roagă să își scoată năframa. Avea nasul și urechile tăiate. Era învățător român din Târnăveni. Cunoaștem și o doamnă ca la 40 de ani, îmbrăcată în haine cernite. Se numește Sidonia Avram. E văduvă de preot ortodox răstignit de Unguri. „Ca să vedeți cu ochii domniilor-voastre, dnilor ofițeri”, ne spun gazdele. Coloneilor nu le-a căzut bine și li s-a dus chelul de povestit „de cele de prin Capitală”: și li s-a dus și pofta de mâncare. După câte mi-am dat seama, dumnealor făcuseră tot timpul parte din Marele Cartier General și doar văzuseră frontul, nu îl făcuseră. Eu tac, toropit, și îi ascult. „Aliații nu au să îngăduie situațiunea asta cu Transilvania și cu Banatul”, spun când unul când altul. Mi se pare de prisos să le spun că tocmai Aliații, prin sfânta lor nepăsare, au creat această situațiune. Vasile, șoferul, pare mut. Doar la un moment dat, când cei doi coloneii coboară să se desmorțească, Vasile mă întreabă: „Așa o fi cum zice dumnealor?”. „Bine ar fi să fie așa”, îi răspund eu. Vasile fusese artilerist. Rănit la Cireșoia, după ce ieșise din spital, fiind șofer în civilie, ajunsese la Marele Cartier General. Trecem prin Sibiu, ne plimbăm nițel cu mașina prin oraș care mi se pare deosebit de frumos. Trecem prin Râșnov, de unde plecase mama și fratele său, Elisei, străbătând munții ca să ajungă la Români, mama ca să își strângă zestre ca slujnică, unchiul Elisei ca să se înroleze în Armata Română și să moară pe front la '77. Aici sunt îngropați bunicii mei dinspre mamă. Când vor intra lucrurile în normal, am de gând să vin o dată la Râșnov să le caut mormintele.

M-a schimbat mult războiul. Îmi vin gânduri pe care altădată nu le-am avut și pe care, fără războiu nu le-aș fi avut niciodată.

* Petrecem o noapte la Brașov, la hotel. Patronul e Sas. Ne primește cu mare politețe. Visez că sunt la Predeal la vila aceea cu nemții și că strig „Foc!”. Mă deștept brusc din visul ăsta rău și adorm din nou într-un târziu. Și pe trezie nu îmi vin în cap decât amintiri de pe front.

* Ajungem la București. Pe dinafară, orașul pare neschimbat.

Coloneii îmi fac favorul de a mă trimete cu mașina până la Cernați. Le mulțumesc și îmi iau rămas-bun de la ei. „Și fii mai vesel și mai optimist, locotenente”, îmi spune colonelul Stamate, care este mai vorbăreț și mai exuberant decât Periețeanu. „Voi încerca, d-le colonel”, spun eu, în timp ce ne strângem mâna. Vasile îmi zâmbește cu înțeleș. În mașină, când rămânem noi doi, unul lângă altul, îmi spune: „Ce știe ei, dom' locotenent, dacă n-a făcut frontul?”. „Așa e, Vasile”.

* În Cernați casele nu mai au garduri. Le-au pus oamenii pe foc. Sanda se apropie sfioasă de mine cu fata în brațe. Le îmbrățișez pe amândouă deodată. Sanda parcă e rușinată că de față e mama-soacră, ei îi sărut mâna, ea mă sărută pe frunte, și cumnata Floarea pe care o sărut pe amândoi obraji. Tata-socru și cumnatul Toader, care se întorseseră din Ianuarie, se aflau la niște oameni din sat cu care să se întovărășească pentru arăturile de primăvară. În sat, aproape că nu mai sunt vite, iar porci și păsări nici atât. Le-au luat Nemții totul. Aflu că, în 1917 și în 1918, Nemții le aduseseră prizonieri sârbi la muncile câmpului, în sat nemaifiind decât oameni bătrâni. Nemaifiind nici vite, ocupanții aduseseră niște tractoare cu care se arase; când se retrăseseră le luaseră cu ei. Elvira, fetița mea, și Ștefan – Fănel – al cumnatei Floarea și al popii Toader sunt vioi, rumeiori. Se vede că mamele lor au avut lapte. Sanda are acum mâini muncite, de țarancă. Se vede că nu s-a mai tuns. Din părul ei lung și greu își face un coc pe ceafă. Poartă basma, ca femeile de la țară. Cum mă vede, își trage jos basmaua. Arată a fată de la țară, ca în ziua când am văzut-o prima oară. E slabă, trasă la față ca și mama-soacră și ca și Floarea. Nu au fost pe front, dar nici pentru ele nu a fost ușor. Au muncit de s-au spetit. Ieșim în sat, pe seară, să facem o plimbare. Mă izbește numărul de case pe care sunt lipite cârpe negre. În fiecare a murit măcar un om pe front sau în lagărele de prizonieri sau prin spitale. Eu să dau har Domnului că m-am ales doar cu un glonț într-un plămân. Am încă răsuflarea cam scurtă, încolo mă simț binișor, îmi dau seama când femeile ne pun pe masă ce e mai bun, că m-am desvâțat să mai mănânc. Cred că mi s-a micșorat stomacul pe front. Sanda primește supusă mângâierile mele. Nu am simțit niciodată, măcar o clipă de foc la ea. Așa i-o fi firea, ori nu sunt eu acela pentru care...

Doamne, mulțumescu-ți Ție că nu mai sunt pe front!

* Deși mă aflu acasă, în București, pe strada Negustori, și încă nu mi-am reluat slujba, mă interesez tot timpul ce se mai întâmplă în Transilvania. Aflu că la sfârșitul lui Februarie 1919, Consiliul Militar Aliat a admis ca linia de demarcație între noi și Unguri să se mute spre Vest, noi urmând să ne întindem până la linia ferată Satu-Mare-Oradia-Mare-Arad, fără să ne fie date însă și aceste orașe.

Dincolo de această linie, 5 km. Vor fi zonă neutră, urmând a fi ocupată de trupe aliate. Urmează ca trupele ungare să se retragă sub supravegherea unui ofițer aliat, care să vadă înlocuirea trupelor ungare de cele române, ceea ce urmează să se facă în 10 zile, începând cu 10 Martie.

* La Budapesta, Károlyi dă puterea comuniștilor unguri în frunte cu Garabai, căpetenia adevărată fiind un ovrei inteligent, Béla Kun.

Aflu de la avocatul Moise Silviu, de neam din Dej, că Béla Kun e tot din Dej și că s-a ținut cu o baronesă ungueroaică de acolo, pe care a lăsat-o însărcinată. Cu bijuteriile baronesei, spre amintire, a pornit-o la Budapesta, la revoluție. Károlyi vrea prin revoluția din Ungaria să sperie pe Aliați și să obțină o pace cât mai avantajoasă pentru Ungaria, când se vor duce tratativele ultime.

Pentru moment, poporul ungar este instigat să nu accepte granița stabilită înspre Români.

Se dă de înțeles că Ungaria se va adresa Moscovei și va duce ostilități înotriva statelor burgheze.

* Presa franceză vorbește despre soarta noastră, amenințați fiind noi dinspre Tisa, Dunăre și Nistru.

* Firesc ar fi să fie ca Aliații să ne ajute și nu să esiteze și să târăgăneze lucrurile, ba mai mult, vor să ducă tratative cu Béla Kun.

* Wilson crede că în privința Ungariei și chiar a Rusiei toate sunt invenții ale Francezilor pentru a se bate cu Nemții și cu Rușii. Asta se petrece la Paris, la Conferința Păcii.

* Generalul sud-african Smuts duce tratative cu Béla Kun, deci îi recunoaște guvernul, îi promite ridicarea blocadei vest-europene înotriva Ungariei, îi promite ajutoare, față de care aventurierul, încurajat, cere ca granița româno-ungară să fie pe Mureș. De la 1 Aprilie am trecut la calendarul Papei Grigore, pe stilul nou, lăsându-l pe al lui Caesar, pe stilul vechi.

* Văzând cât se poate conta pe aliați, Armata Română pornește ofensiva înotriva Ungariei la 16 Aprilie 1919.

Comandantul forțelor armate din Transilvania este Gen. Mărdărescu George, șef de Stat Major al Armatei a II-a în 1916-1917.

* Ungaria ne atacă pe 15 și 16 Apr. Izbutim să îi respingem. Pe 17 și pe 18, lupte crâncene ale noastre contra lor pentru a forța defileurile de la Ciucea și de la Ciuci. Spargem frontul ungar. Poarta de intrare în Crișana e în mâinile noastre.

* Lupte puternice la Beiuș, care este eliberat de Armata Română, în frunte cu batalionul ardelean Beiuș, care și-a depus jurământul pe drapelul românesc, la Țebea, în fața mormântului lui Avram Iancu.

* Trupele noastre ocupă la rând Huszt, Sătmarul, Careii Mari, Oradia-Mare. Conte Kalmán Tisza, fratele marelui nostru dușman Tisza, cere protecția Armatei Române înotriva propriilor armate care se dedau la acte banditești: ne cer ajutor și Ungurii din Oradia. Până la venirea trupelor române în Oradia, Românii ori stătuseră ascunși, ori în frunte cu vicarul Ciorogaru fuseseră duși între baionete la Primărie spre a fi executați. Îi salvează căpitanul de poliție, gândindu-se la ce le-ar putea face Românii când aveau să vină în Oradia. Frica păzește bostănăria.

* La 23 Apr. Ocupăm Debreținul.

* La 28 Apr., Românii predau trupelor cehești orașul Munkács, alungând armata ungară.

* Ocupăm toate trecerile peste Tisa și izbutim să încercuim divizia de Secui, armată regulată și nu improvizată, care dovedește vitejie și pricepere. Se predau trupelor noastre. Sunt 10.000, cu important material de războiu.

* Lupte crâncene pentru cucerirea localității Bochiș-Ciaba, unde sunt masate puternice forțe ungurești.

* Azi, Elvira a venit cu mânuțele întinse spre mine. „Tata, tata”, și m-a luat de mână și m-a dus în curte să îmi arate un motan cățărat în tei. De câte ori îmi spune tata, mă topește. La început a fost foarte rezervată cu mine. Vreau să îi găsim o nemțoaică, fiindcă vreau să crească boierește și să învețe de mică o limbă streină.

* La 30 Apr., Brătianu e chemat de Pichon, Ministrul Afacerilor Streine al Franței, spre a îi spune ca nu cumva trupele române să meargă spre Budapesta, neînțelegând Aliatții că răul trebuiește curmat de la rădăcină, adică la Budapesta, de unde pornește anarhia. Cu tot respectul față de Aliatți, noi nu renunțăm ca Tisa să fie hotar între noi și Unguri.

* În seara zilei de 1 Mai, Românii ocupă tot malul stâng al Tisei, aruncând pe Unguri pe malul drept.

* La 2 Mai, Béla Kun propune pace Guvernului Român, care nu se încrede în promisiunile cuiva pe care îl socotește un aventurier. Comandantul militar român din Transilvania comunică intenția unui Armistițiu cu anume condiții.

* Divizia mea se află în rezervă.

* M. M. L. L. Regele și Regina bat Ardealul în lung și în lat, asistă la defilările sătenilor de diferite neamuri, în diferitele lor straie. Peste tot primesc omagiile autorităților, ale locuitorilor și ale preoțimii.

* Între Aliatți sunt divergențe. Foch propune zdrobirea lui Béla Kun și a dezordinei în inima Europei, cu trupe franceze, cehoslovace, sârbești și românești. Tergiversările Aliatților și neînțelegerile dintre ei îi dau curaj lui Béla Kun, care pornește un atac în potruva proaspăt alcătuitei Cehoslovacii, armata cehoslovacă fiind în curs de organizare. El conta pe ajutorul Rușilor, care ne trimet două ultimatumuri, iar Racovski trimete bande ukrainene înarmate spre Bucovina și spre Galiția.

* Ungurii îi bat pe Cehoslovaci care cer ajutor Românilor. Încercăm să îi ajutăm, dar ei fiind foarte slabi perd legătura cu trupele române. Românii trebuie să se apere spre Tisa, spre Maramureș unde intră în legătură cu Armata Poloneză. Mergem prin Pocuția, până ocupăm Colomeea și înaintăm spre Stanislau, împiedcând astfel posibilele legături între Unguri, Ruși și Ucrainenii.

* În timpul ăsta, la Paris funcționează Conferința Păcii. Consiliul Suprem, altfel zis Consiliul celor patru (Clemenceau, Lloyd-George, Wilson, Orlando) împarte țările în țări mari, cu interese mari, și în țări mici, cu interese mici. Noi, cei mici, trebuie să ne pledăm tot timpul cauza față de acești mari, care ne asvârl firimituri de la masa lor.

Și ce ne-au mai dus cu zăhărelul până să ne târască în Răsboiu. Ne făgăduiau marea cu sarea. Să nu-i arză un foc?!

* Consiliul Suprem Aliat de la Paris ia din nou legătura cu Béla Kun și dezaprobă faptul că noi ne-am întins până la Tisa, supărat și de rezistența delegațiunei noastre la acest Consiliu. Consiliul ne acuză de dezordinea din Ungaria și ne cere să ne limităm armamentul. Brătianu răspunde că

armamentul unei țări depinde de tăria granițelor țării, de forța vecinilor ei și de situațiunea internațională. Consiliul ne impune să tratăm cu Béla Kun, ceea ce delegațiunea română refuză, neavând încredere în cuvântul acestuia.

* Clemenceau îl ceartă pe Béla Kun că a atacat Cehoslovacia, ceea ce acesta neagă, și îl pofteste la Conferința Păcii de la Paris.

Clemenceau nu uită să ne învinuiască de dezordinea din Ungaria.

Chipurile, Guvernul Károlyi ar fi demisionat fiindcă noi nu am respectat linia de demarcație între noi și Unguri, stabilită de Aliați. Când, de fapt, Károlyi fusese înțeles cu Béla Kun cum printr-o revoluție în mijlocul Europei să îi sperie pe aliați. După cum se vede, Conferința Păcii se îmbată cu apă rece.

* Brătianu, calm, spune că Tisa e singura graniță de oarecare siguranță între România și Ungaria.

* Dacă am fi stat neutri până în ultima clipă a Răsboiului, nu ne-ar fi tratat mai prost marii noștri Aliați!

* În urma somațiunii lui Clemenceau, Ungaria încheie, pe 23 Iunie 1919, Armistițiul cu Cehoslovacia. Noi ne retragem trupele din Slovacia și din Pocuția.

* Ungurii proclamă la Timișoara o republică socialistă. Sârbii îi gonesc și ocupă ei Banatul. Nu se ține seamă că Aliații, în 1916, ne-au recunoscut nouă Banatul. Sârbii deportează țărani bănățeni la muncă în Serbia, terorizează restul populației.

* La numeroasele noastre proteste la Consiliul Suprem al Aliaților de la Paris, se hotărăște că partea de răsărit a Banatului să fie a Românilor, cealaltă a Sârbilor, partea de răsărit fiind ocupată de trupe franceze, iar Sârbii să se retragă de acolo. Subt ochii binevoitori ai Francezilor, Ungurii se înarmează în potriva noastră.

* La Arad, subt ochii Gen. Francez Gondrecourt, prieten al Ungurilor, se formează un guvern naționalist ungar, prezidat de Károlyi Iuliu. Generalul Gondrecourt interzice Românilor ocuparea Aradului, ceea ce noi facem când Aradul e pus subt comanda Gen. Tournade, bine-voitor Românilor. Să fii la cheremul unor caprițuri de cătană streină, cu alte cuvinte. Frumos se mai scrie istoria!

* Pe 2 Iulie, Gen. Franchet d'Espérey rezolvă conflictul româno-francez, recunoscând prefectul român și refuzând să primească vreo delegație ungurească.

Și ziceam că odată cu terminare Răsboiului va fi liniște și pace!

Soarta granițelor unui popor să țină de hachițele unui general sau de ale mai știu eu cui! Asta este imparțialitatea politicii. Dacă s-ar muri de scârbă ar trebui să fi fost bălăriile cât casa peste mine! Marile Puteri!

* Alte popoare care au fost în Răsboiu au început să simtă gustul păcii. Numai noi trebuie să stăm cu arma în mână, ca și până acum, pe 2 fronturi: pe Tisa și pe Nistru. Racovski trimete mereu bande înarmate din Ukraina în Basarabia.

* Bandele lui Racovski l-au împușcat în Basarabia pe Gen. Poetaș, în timp ce acesta își inspecta trupele. Așa a murit un erou care a luptat la

Topraisar, pe Neajlov și la Mărășești. A înfruntat de atâtea ori moartea în față, spre a îi fi scris să fie ucis mișelește.

* Pe Nistru, de la Atachi la Hotin, e greu de închipuit ce atrocități săvârșesc aceste bande.

* Căutăm nemțoaică pentru Elvira. Nașa-mare, cum îi spune Sanda coanei Luxița Bantaș, ne-o recomandă pe Fräulein Ilse, care i-a crescut pe copiii d-nei Luța Șerban, fiica coanei Luxița. Zilele astea ne face d-na Șerban vorbele cu Fräulein Ilse. Deși mă simț din ce în ce mai întremat, tot mai am momente” când parcă nu am destul aer în piept. Lucrul cârpit nu mai poate fi niciodată ca lucrul nou. Așa și cu sănătatea oamenilor. Trebuie să te înveți cu trupul și cu sufletul tău, că altele nu ai.

* Primum 2 ultimatumuri din partea Rușilor, care ne somează să ne retragem din Basarabia și din Bucovina. Atacurile lor prin trecerea Nistrului sunt tot mai numeroase. Încearcă fraternizarea cu trupele franceze din Basarabia aruncând manifeste din aeroplan.

Noi întărim paza armată pe toată lungime frontierei, având și trupe de rezervă în spate.

* La somația Consiliului Suprem de la Paris, Românii răspund că se retrag de pe Tisa doar dacă Ungurii dezarmează. Ceea ce aceștia nu fac.

În fața amenințării lui Béla Kun, care se înarmează permanent pentru a reface vechile granițe ale Ungariei, și după o tentativă comunistă de a pune mâna pe putere la Viena, Consiliul Interaliat ține, la 11 Iulie, o conferință la care Mareșalul Foch propune o acțiune militară în potruva Ungariei și ocuparea Budapestei, unde e rădăcina neorânduielei. Armata aceasta trebuie să fie formată din Franceji, Cehi, Slovaci, Sârbi și Români (84.000 de oameni).

Mareșalul Foch apelează la Gen. Presan, care e întru totul de acord. Cehii, Slovacia și Sârbi n-au acceptat propunerea lui Foch.

* Béla Kun, pe 17 iulie, începe atacul în potruva Românilor. Are o armată organizată de ofițeri de carieră, controlată de comisari politici. Are brigăzi de lucrători însărcinați cu reprimarea oricărei acțiuni contra-revoluționare și brigăzi formate din prizonieri de războiu.

* Béla Kun speră în izbucnirea revoluției în România și în intrarea Armatei Ruse peste noi.

* Superiori numeric, dar mai ales ca armament, ungurii ne fac să ne retragem de pe un teritoriu de 80 km. Lățime și 60 km. Adâncime.

* Presa Aliatilor își învinovățește guvernele de nepăsare față de România. Pe bună dreptate! Iar guvernele nu mai pot! Le podidește plânsul de mila noastră...

* Roata norocului se întoarce: Ungurii sunt înconjurați. Înfrânți, se retrag în debandadă și asvârl armele în urma lor. Armata Română, înaintând, nu întâlnește altceva decât armament abandonat. Asta se întâmplă pe 26 Iulie.

* Ungurii aruncă în aer podul de la Szolnok, de peste Tisa.

Noi izbutim să trecem Tisa pe podul de vase de la Tisza-Bö, în fața M. M. L. L. Regele și Regina, care se aflau pe malul stâng al râului. Ioan Brătianu se

află de asemeni de față și privește cum se taie nodul gordian. Marii diplomați de la Paris, până acuma numai bețe în roate ne-au pus. După ei, am fi rămas în fața Tisei până la Ziua de Apoi.

* Se vorbește că Principele Moștenitor Carol ar renunța la dreptul de moștenire la tron. Dramă mare în familia regală. Dacă acest principe s-o răzgândi și o fi într-o bună zi Rege al Țării, vai de biata Țară! Cât o costa despăgubirile de onoare ale d-rei Zizi Lambrino să nu mai vorbim. Dacă așa a luat-o, așa o să o țină Principele. Am adus dinastie streină în țară, ca să terminăm cu zăzania între boieri. Ne-am procopsit! Regele Carol și M. S. S-au arătat cu scaun la cap, dar tânărul cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul”, cls. I nu prea. La omul sărac nici boii nu trag!

* La 2 august, Béla Kun fuge cu un tren special la Viena, cu bani, cu bijuterii, cu argintărie și cu obiecte de artă „agonisite” în 4 luni de conducere. Locotenentul favorit al lui Béla Kun, Tibor Samuelly, e recunoscut la graniță și omorât. Aceeași soartă o au mai toți colaboratorii lui Béla Kurt, mai pe față, mai cu perdea. Se instalează un nou guvern, președinte fiind Peydl. Dintre șefii Misiunilor Aliate, Col. Italian Romanelli e singurul ce a rămas în Budapesta sub Béla Kun. El se declară reprezentant al Ententei la Budapesta și, în această calitate, ordonă Românilor să se retragă dincolo de Tisa și nu cumva să intre în Budapesta fără consimțământul Aliatilor. Aceștia, neîncrezători în noul Guvern Ungar, roagă România să își oprească trupele pe liniile pe care le ocupau în acel moment.

* La 3 August, în pustă, cele 3 grupuri ale Armatei Ungare sunt înconjurate de Români. Trupele ungare se predau ori aruncă armele și se risipesc în grupuri mici, răslețe.

Această victorie ne-a costat destule vieți!

* Pe 4 August 1919, Col. Rusescu, în fruntea a 400 de Cavaleriști, cu 2 tunuri și cu două grupuri de mitraliere, încalcând ordinul pe care îl primise de a se duce spre sud, în direcția Kecskemét, intră în Budapesta. O delegație guvernamentală ungară vrea să îi vorbească. El o trimete spre Tisa la Cartierul General Român. I se spune că în cazarmile din Budapesta sunt peste trei regimente cu 7.000 de ostași. El joacă tare și spune că dacă într-un ceas tratativele nu sunt încheiate, Artileria Română bombardează orașul. Ungurii cedează. Rusescu telegrafiază și seara intră în Budapesta detașamentul Cavaleriei române. Bravo, Rusescule! I-ai pus cu botul pe labe, băiatule!

Guvernul ungar, o delegație franco-engleză venită de la Viena, oficial îl roagă pe Col. Rusescu să părăsească Budapesta. În particular, Francezii îi spun să stea tare pe poziție, timp în care grosul Armatei Române pătrunde în oraș.

* În 4 August, Armata Română defilează pe marele Bulevard Andrassy din Budapesta. Erau răsbunați o mie de ani de obidă și de umilințe. Deasupra Parlamentului ungar fâlfâie Steagul nostru tricolor. Și de prăjină, atârnă o opincă, la sugestia unui sergent!

* Pe lângă lacul Balaton, începe să se formeze o nouă armată ungară sub conducerea amiralului Horthy, care să înlocuiască Armata noastră când ne

vom retrage. Noua armată și comandantul ei ne urăsc, cum l-au urât și pe Bela Kun. Cum ar putea vreun Guvern ungar să ne iubească după ce ne-am luat Transilvania? Transilvania noastră. De ar da Dumnezeu să trăim în pace cu Ungurii din Transilvania și să ne ierte de toate câte ni le-au făcut până în ziua de azi. Că cine nu vrea, oare, pace și înțelegere?

* Românii pacifică toată Ungaria și dau la Budapesta de mâncare săracilor.

Le propunem Ungurilor un armistițiu, cu condiția să se dezarmeze de adevăratelea și să ne înapoieze ceea ce jefuiseră de la noi. Consiliul Suprem Aliat intervine, trimetând delegați la Budapesta și protestând față de despăgubirile pe care le cerem noi Ungurilor, spunând că aceste despăgubiri le revin tuturor Aliaiților. În schimb, din Banat, care este al nostru, i-au lăsat pe Sârbi să ia tot ce au poftit! Asta ne este răsplata!

Guvernul socialist ungar al lui Peydl, nemaiavând sprijinul Armatei, a fost răsturnat și înlocuit de un guvern social-creștin, un fel de guvern anti-bolșevist, bazat mai ales pe țărani. Acest guvern nu se poate deda la represalii, datorită prezenței noastre în Ungaria.

Românii îi apără pe Evrei, dintre ei fiind mulți maximaliști, iar populația ungară amenințându-i cu pogromul. La fel apără și pe acei revoluționari întemnițați.

Noul Guvern ungar proclamă ca pe un fel de regent pe Arhiducele Iosif, iar ca ministru-președinte pe Ștefan Frederic.

Înaltul Comisar Român din Ungaria declară indezirabil pe un Habsburg la cârma Ungariei. Arhiducele se retrage. Ungurii bagă intrigi între noi și Aliaiți, mai ales pe chestiunea rechizițiilor făcute de noi. Totuși, noi izbutim să menținem relațiile cu Aliaiții.

* Refuzul Românilor de a semna pacea cu Austria și cu Ungaria ne face ostil Consiliul Suprem al Aliaiților. Sătul de atâtea șicane, Brătianu demisionează. Guvernul Văitoianu, care îi urmează din 27 Sept., menține poziția lui Brătianu față de problema cu fostul Imperiu Austro-Ungar. La 16 Nov., autoritățile militare române predau Budapesta Comisiei Interaliat. Armata Română se retrage treptat din Ungaria. Campania la care am fost forțați în potriva Ungariei ne-a costat cam 12.000 de oameni.

Cu mult sânge, cu mulți morți și cu mulți schilozi ne-am aflat de pe urma acestui Răsboiu. Măcar de am vedea România Mare. Căci de Aliaiți ne-am lămurit.

Ni s-a făcut lehamite de atâta: ba vino încoa', ba du-te încolo!

* La 27 Nov. 1919, la Neuilly-sur-Seine, Bulgarii semnează Tratatul de pace. În privința noastră, granița rămâne cea fixată în 1913, prin Pacea de la București. Puterile Aliate Cer Bulgarilor despăgubiri de răsboiu două miliarde și un sfert în franci-aur.

* Conferința ne amenință că dacă nu semnăm, între altele, Tratatul cu Austria și cu minoritățile, Aliaiții își iau mâna de pe noi și, cu alte cuvinte, ar fi ca și când nu le-am fi dat nici un ajutor.

În Anglia și în Franța, Ungurii fac mare propagandă în potrivea Românilor și a României.

Primul-ministru italian, Nitti, germano-fil și ungaro-fil, încearcă la Versailles să modifice granița româno-ungară în favoarea Ungariei, după a lui părere Ungurii fiind mult mai civilizați decât celelalte națiuni din fostul Imperiu Austriac. Fiind, bun-înțeles, vorba despre noi.

Ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur!

În Războiul acesta, Italienii au fost aliații noștri nu ai Ungurilor...

* Ce să mai zicem de dl. Lloyd-George, premierul britanic? D-sa mereu se întreabă unde dracu o fi Transilvania asta de o tot cer României? Brătianu a făcut-o pe M. S. Regina să facă o vizită la Paris și la Londra cu gând că prestigiul acesteia va contribui la Tratatul de Pace. Wilson, ca să refuze întâlnirea propusă de Regină, i-a spus că e liber numai până în 9 dimineața. M. S. I-a fixat vizita la 7! Clemenceau nu a catadicsit să o viziteze pe M. S. Dânsa i-a făcut vizită. Foarte umilitor. Și d-l Brătianu și d-l Take Ionescu ar fi trebuit să se arate uniți și nu dezbinăți în fața Aliaților. Asta pentru obrazul nostru, că pe al Aliaților l-am văzut!

* La 30 Noemvre, guvernul Văitoianu demisionează. Vine guvernul Vaida-Voevod.

* La 9 Decemvre, generalul Coandă semnează Tratatul cu Austria și pe cel asupra minorităților, care prevede că sâmbăta nu se vor face niciodată alegeri, fiind ziua de sărbătoare a Evreilor, între altele! Aliații nu mai au motive să ne ostracizeze.

* La 4 Iunie 1920, la Versailles, în Palatul Trianon, s-a semnat Tratatul între Ungaria și Puterile aliate și asociate.

În ciuda discursului patetic al contelui Apponyi, Ungaria rămâne doar cu teritoriul său și cu populația sa de 8.000.000.

* Dintr-o Comisie de la Conferința de Pace, și anume din cea de stabilire a frontierelor, a făcut parte și D-l Colonel Dumitrescu Toma din Statul Major, prieten cu Dl. Col. Ionescu Șerban (avansat între timp general); mie tot colonel îmi vine să îi spun. Colonelului Dumitrescu Toma i s-au oferit mari șperțuri la Conferință ca să mai închidă ochii la stabilirea granițelor noastre, mai ales spre Vest. Colonelul îi povestește indignat lui Brătianu de încercările astea. „Dacă dumitale, un colonel oarecare într-o Comisie, ți s-a oferit atâta, îți dai seama cât mi s-a oferit mie ca să închid ochii?”. Așa i-a spus Brătianu. De la vardistul de stradă până la vârfuri numai cu șoalda se umblă. Doar mărimea peșcheșului diferă. Halal! Noroc că alor noștri de la Conferință le-a fost mai dragă Țara decât niscaiva conturi în bănci ori vile pe Coasta de Azur.

* În privința unirii Basarabiei cu Țara noastră, chestiunea e foarte încurcată. Mai întâi, pentru că Aliații nu recunosc Guvernul Sovietelor. Cicerin, Comisarul însărcinat cu Afacerile din Afară, nu recunoaște unirea Basarabiei. Vechea gardă țaristă face la Paris propagandă în aceeași direcție: la 1812, Rușii nu le-au luat Românilor Basarabia, ci au dezrobit-o de Turci! Francezii țin cu

noi, mai ales după ce profesorul Martonne, de la Sorbona, a fost în Basarabia și a constatat etnografic precum că este românească.

Vaida-Voevod intră în relații mai pașnice cu Cicerin, care declară că litigiile între Rusia și România pot fi soluționate pe calea tratatelor.

La 28 Octombrie 1920 se semnează, la Paris, recunoașterea unirii Basarabiei cu România de reprezentanții Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei, de o parte, și de România, pe de alta.

Problema unui tratat între noi și Rusia rămâne în suspensie.

* Populația de azi a României are în compunere minorități etnice mai multe decât până la Unire, ale căror susceptibilități trebuie menajate și național și religios. Parte din Transilvăneni, și nu numai Unguri, își au autoritatea tutelară religioasă în afara Țării.

* La despăgubirile de Răsboiu, partea noastră e cea mai mică din a tuturor Aliatilor, în schimb daunele și datoriile ce trebuie să plătim, cele mai mari. Trebuie asigurate pensii invalizilor, orfanilor și văduvelor de răsboiu din toate provinciile și lefuri tuturor funcționarilor de stat. Situațiunea noastră financiară și economică nu este de invidiat.

În Răsboiu, România și-a pierdut peste 3% din populație. Mai mult decât oricare dintre Aliați.

* A trecut alaltăieri Mărin pe la noi: urmează a îl împrăprietări cu 8 pogoane de pământ „prima-ntâi, dom' locotenent”, ne-a spus el. Mărin, deși i-am spus că m-a înaintat căpitan, ca pe toți care am trecut prin Răsboiu, el tot „dom' locotenent” îmi zice. Mă face să mă simt mai tânăr.

* Cu cât sânge și cu câte perderi de vieți, cu câți oameni rămași schilozi s-a făcut România Mare! Cum am fost vrednici să o facem, așa să fim și să o păstrăm.

* În capul rândurilor acestor am scris în ziua de Sântă Maria Mare 1914, Din însemnările Mele Intime. Nu bănuiam atunci că prea puține dintre ele aveau să fie intime. Vremurile nu au permis, fiind evenimente grele, prin care am trecut, față de care viața mea nu a însemnat nimic.

* Pe puterile mele și pe măsura informațiilor de care m-am bucurat, am scris acest carnet, în care am notat cum s-a desfășurat Răsboiul. Sunt gândurile mele cinstite, pe care le-am așternut pe hârtie. Le va ceti cineva vreodată, acela să știe cum a gândit și prin ce a trecut un ofițer combatant al Armatei Române în timpul Marelui Răsboiu al acestui veac. Din suflet doresc să fie și primul și ultimul.

Aici se încheie rândurile a ceea ce am trăit eu, căpitan Băncilă Dumitru, mai însemnat în viața mea de până acum.

Profesorul Șerban reciti ultima frază, apoi închise carnetul.

Într-un târziu puse palma stângă peste el, așa cum fac uneori cei care-și iau rămas-bun de la un mort, atingând sicriul, înainte de-a fi coborât în groapă.

CAPITOLUL PATRU.

Mitică Băncilă își reluase slujba. Încă se mira dimineața când simțea pernă sub cap și nu o mână de paie, și-n loc de trompetă de atac sau de zgomot de spital auzea cucuriguul vreunui cocoș din vecini. Încet-încet, se-nvăța cu viața de pace. Oamenii începeau să facă și să primească vizite și să vorbească și de altceva decât despre front și despre ocupație.

Fräulein Ilse fusese cedată de familia Șerban familiei Băncilă spre a o educa pe Elvira în spirit german; nu cel al cotropitorului, ci în spiritul care domnise în casa tatălui domnișoarei Ilse, pastor protestant, părinte a nouă copii care-ncercaseră să-și câștige cât mai repede pâinea pentru ca părinții lor să apuce și ei să mai răsufle atâta cât le mai era dat să stea pe pământ.

Tânăra de 17 ani, în preajma anului 1900, Fräulein Ilse fusese angajată guvernanta în familia unui consul român de la Berlin. Așa ajunsese ea în România, crescând mai multe rânduri de copii, în diverse case, despre care nu făcea niciodată nici un comentariu. Discreția și disciplina erau principalele calități ale domnișoarei Ilse. Blondă-lăptie, cu ochii de-un albastru spălăcit, ciolănoasă și mare, Fräulein Ilse nu declanșase nici o dramă amoroasă în casele prin care trecuse. Prima condiție pe care-o puneă unei familii care voia s-o angajeze era aceea de-a i se da mână liberă în creșterea copilului sau a copiilor, iar dacă părinții aveau păreri deosebite de-ale ei, în această privință, îi ruga să nu i le comunice niciodată de fața cu copiii pentru a nu-i știrbi autoritatea.

În veci nu i-ar fi trecut prin minte Sandei Băncilă să protesteze față de vreun principiu al domnișoarei Ilse, de care-i era atâta teamă că abia-ndrăznea să se-așeze la masă, după ce mai întâi, cu glasul ei hotărât, Fräulein spunea împreună cu Elvira – aceasta ciripind ca o vrabie – rugăciunea pe nemțește. De asemenea, Sanda nu știa cum să se ridice mai fără zgomot și cum să-și împreune mai pios mâinile, când, la sfârșitul mesei, guvernanta și pupila ei spuneau rugăciunea de mulțumire. Când văzuse prima dată că după baia cu apă caldută, Fräulein o clătise pe Elvira cu apă rece dintr-o stropitoare, Sanda își dusesese mâinile la gură ca să nu scape vreun sunet de uimire. În fiecare dimineață, fetița se spăla pân' la brâu cu apă rece – vară, iarnă – sub ochii neîndurători ai guvernantei. „De ce cu apă rece?”. Întrebuse copilul. „Ca să fii rezistentă la frig”, îi explicase nemțoaica. Deși Fräulein Ilse nu era o fire tandră, sau măcar n-o arăta, în fiecare dimineață, la scolare, când se trezea, Elvira o lua de după gât și-o săruta, strângând-o în brațele ei subțirele; și la fel și seara. Probabil copilul înțelegea nevoia de-afecțiune-a guvernantei. Elvira o-ntrebuse o dată pe Fräulein unde erau părinții și frații, mă rog, rudele ei. „Părinții au ajuns la bunul Dumnezeu, iar frații și surorile mele sunt în Germania”. „Și ți-e dor de ei?”. „Ba da. Însă omul trebui' să-nvețe să se stăpânească!”. „Adică?”. „Uite, să-ți dau un exemplu. Tu ai vrea să mănânci două prăjituri, dar știi că e bine să mănânci numai una. Prin urmare, trebui' să înveți de pe-acuma să te stăpânești. Sau alt exemplu: îți vine să plângi de față cu alții, dar pentru că nu trebuie să te vadă alții plângând, te stăpânești și nu plângi. Plângi numai când ești singur”.

Această conversație, dusă-n nemțește, în fața Sandei, îi dăduse acesteia de gândit. De unde pân-atunci Sanda mai mult decât să stea drepti în fața guvernantei și să-și controleze fiecare gest în prezența ei nu făcuse considerând-o pe Fräulein Ilse un fel de-automat, începu să se gândească la ea ca la o ființă în sufletul căreia cine-știe-ce vânturi băteau. Cine-știe-câte lacrimi o fi vărsat Fräulein Ilse când era singură, cine-știe-câte doruri și dorințe i-or fi bântuit inima. Încetul cu-ncetul, Sanda începu s-o-ntrebe despre familie, despre copilărie, despre viața ei de când devenise guvernantă. Începu, în fine, să se uite la ea ca la un om, și să-i înțeleagă principiile de educație. Deși Elvira nu era grasă, trebuia să se-nvețe cu-o anumită cantitate de mâncare și mai ales cu disciplina acestei cantități, ceea ce avea să-i folosească mai târziu, pentru a-și păstra silueta la care, din păcate, româncele nu prea țineau. Își permitea să spună acest lucru, deoarece nici Sanda, nici domnul căpitan nu erau grași și nu erau lacomi la mâncare.

În afară de Biblie, era totdeauna pe noptiera domnișoarei Ilse o carte: fie de poezie, fie de proză, în germană, în franceză ori în engleză, niciodată rămasă deschisă sau cu pagina îndoită la colț până unde se citise, ci cu semn în ea, împletit de Fräulein Ilse din mlineuri colorate, adică din fire de mătase răsucită. Multe dintre-aceste cărți le primea fie de la frații și de la prietenii ei din Germania, căroră nu le cerea niciodată altceva, fie de la alte guvernante nemțoaice cu care se-ntâlnea joia după-masă și duminică dimineața, convenite de la-nceput ca timp al ei liber.

Sanda își îngădui o dată s-o-ntrebe cum își petrece jumătățile de zi libere. „Joia fac muzică împreună cu prietenele mele. Eu cânt la clarinet, altele cântă la vioară, altele – la pian. Iar duminica eu merg la Biserica luterană, ele – la cea catolică, apoi ne întâlnim și facem o plimbare la Șosea”. Muzică făceau în casa unui doctor șvab, de loc din Timișoara, însurat cu-o săsoaică din Brașov. Și doctorului și nevastă-sii le plăcea muzica și-și găsiseră o agreabilă companie-n nemțoaicele guvernante-n București, amatoare de muzică. Fräulein Ilse își îngădui să-i spună doamnei căpitan cât de bine ar fi să-nvețe și Elvira să cânte la un instrument. „Așa, de mică?”. „Mic, înveți un instrument așa cum înveți să vorbești”. Fräulein Ilse credea că cel mai nimerit ar fi fost pianul pentru Elvira, pianul fiind instrumentul cel mai la modă și mai de efect în rândul cuconetului din România. „Nici nu vă închipuiți, doamnă căpitan, ce disciplină deprinzi prin muzică și câtă mângâiere înseamnă ea în clipele dificile din viață”.

Fräulein Ilse nu-i spunea niciodată altfel Sandei decât doamna căpitan, învățată cu ierarhiile din țara ei, în care armata era la mare cinste, în rândurile ei fiind mulți membri ai celor mai nobile familii. Găseai în armata germană mai mulți von decât între civili.

Din viața socială pe care-o ducea (fără de care Mitică nu înțelegea să trăiască), la orice nivel, cucoanele își forfecau slujnicele, iar în casele de ofițeri – ordonanțele. Sanda se gândea că joia, când făceau muzică, și duminica, în timp ce se plimbau la Șosea, nu se putea ca guvernantele să nu fi făcut comentarii asupra cucoanelor valahe, căroră desigur le găseau o mie de cusururi. Că doar

oameni erau și ele. De când deschisese ochii-n lume, Sanda văzuse că firea românului, și mai ales a româncei, era pornită pe flecăreală cu sau fără intenție rea. Ea, Sanda, se putea considera, pe bună-dreptate, o fire discretă fiindcă n-ar fi dus vorbe dintr-o parte-n alta pentru nimic în lume, și totuși, după fiecare vizită ori sindrofie, și ea și Mitică – fire molcomă și tăcută – simțeau nevoia să comenteze unul cu altul tot ce văzuseră, fără pic de răutate, dar ca unii care-aveau ochi și urechi.

Tare curioasă ar fi fost Sanda s-audă ce spunea Fräulein Ilse despre ei, care-ncepuseră, cu toată stânjeneala pe care-o simțeau și cu toată supravegherea pe care și-o impuneau în fața ei, să o considere ca pe cineva din familie. De când aveau nemțoaica-n casă, și părinții Sandei și popa Toader cu Floarea își răriseră venirile la București, simțindu-se străpunși de ochii spălăciți ai domnișoarei Ilse, mai ales de când Caterina, mama Sandei, îi spusese guvernantei că-i plângea de milă că trăia de-atâta amar de ani printre străini când mai bine s-ar fi măritat la ea în țară și și-ar fi văzut de copiii ei. Sanda înghețase când auzise vorbele maică-sii, într-atâta încât nu găsisese nici un cuvânt cu care să-i îndrepte gafa. Demnă și părând netulburată, Fräulein Ilse, cu glasul ei tăios și cu româneasca ei cu pronunțat accent străin, îi răspunsese Caterinei Geambașu că fiecare om trebuie să-și accepte condiția și că ea nu vedea nici o nenorocire în faptul că nu se măritase și că n-avea copii. În Germania nu era nici o dramă să rămâi nemăritată, ceea ce pare să fie în România. „Dacă nu ați înțeles ce am spus eu în romaneasca mea, ve poate explica toamna căpitan”, și-și văzuse mai departe de treabă, supraveghind-o pe Elvira care avea oră de desen. Sanda se-ndreptase către dormitor și-i făcuse mamă-sii un semn din ochi s-o urmeze: îi bătea inima ca toba mare din Cernați când locuitorii trebuiau să fie înștiințați de câte ceva. „Lisăndrino, maică, să-i spună ea lu' mutu fraila că la ei așa și pe dincolo. Rostul femeii este să aibe om la casă și copii”. „Știu, maică, dar nu trebuie să vorbești de funie în casa spânzuratului. O fi destul de necăjită, săraca, și-așa, ce să mai pui și dumneata sare pe rană?”. „Asta așa e, da' mă luă gura pe dinainte. La mine ce e-n gușă și-n căpușă”. Din această pricină o certase și Costea Geambașu de multe ori pe nevastă-sa, dar tot degeaba.

În timp ce, sub îndrumarea domnișoarei Ilse, Elvira creștea subțirică și vâjnoasă, date fiind gimnastica și plimbările lungi pe jos, Floarea mai făcu un băiat, care fu botezat Mihai, născându-se aproape de Sfinții Arhangheli.

Din felul cum se uita la ea și la Mitică, la casa lor și chiar la Elvira și la Fräulein Ilse, Sanda simțea părerea de rău dacă nu chiar invidia soră-sii. În loc să fie și ea la oraș mare cucoană, rămăsese doar preoteasă-n Cernați. Și nu era nici mai urâtă, nici mai proastă decât soră-sa, Lisăndrina, „Sanda”, vezi Doamne. Și măcar de popa Toader ar fi mișcat vreun deget s-ajungă dacă nu chiar paroh, dar măcar să slujească la vreo biserică din București. Cu toate că popa Toader știa multă carte, nemulțumindu-se numai cu Seminarul ci făcând și Facultatea de Teologie (lucru rar la vremea aceea, în rândul preoților de țară), își luase nevastă țărancă – avută, dar țărancă – deși nici o învățătoare nu l-ar fi

refuzat. Afară de slujbele pe care le ținea-n biserică și prin care se deosebea de restul sătenilor, popa Toader trăia și muncea la fel ea orice țăran și nici nu dădea semne că și-ar fi dorit altfel de viață. La târnosirea bisericii, după ce i se refăcuse turla și zugrăveala, slujbă la care se-adunase mulțime de popi din vecini și veniseră și doi episcopi, popa Toader întinsese masă mare-n curte la socru-său. După cum îi vorbiseră, se vedea că preoții și episcopii îl prețuiau pe popa Toader. „Ia zi-le, Toadere, la popii ăștia mai mari să ne ducă și pe noi la oraș, că n-om muri acilea-n Cernați!”. „Ce-ți veni, femeie, ce-ți lipsește-aici?”. Deci ar fi putut foarte bine să se mute la oraș, numai că el n-avea ambiție s-ajungă mai sus. Asta era un spin înfipt în inima Floarei. Măcar băieții lor de-ar fi fost să aibă mai multă ambiție, când le-o veni rândul să fie oameni în lume.

Când împlinise Elvira șase ani, Fräulein Ilse înștiința familia Băncilă că ea îi părăsea, urmând să plece definitiv în Germania. Vreuna dintre scrisorile primite îi anunța ceva care o făcuse să-i vină gând de ducă ori se hotărâse de una singură, familia Băncilă n-avea cum să știe. Elvira era nemângâiată de această despărțire. Fräulein Ilse îi sfătui pe părinții copilei s-o dea la școală la „Notre-Dame” pentru a continua învățarea germanei, pe care altfel Elvira avea s-o uite, și pentru educația pe care avea s-o primească acolo, unde profesoarele, fiind călugărițe, n-aveau altceva de făcut decât să se roage lui Dumnezeu și să-și învețe elevele carte.

La gară, Fräulein Ilse fusese petrecută de-un adevărat cortegiu: toate familiile la care fusese guvernantă, cu mic-cu mare, toate guvernantele nemțoaice cu care făcuse muzică și se plimbase la Șosea, doctorul și soția lui, în casa cărora se făcea muzică. Cei mai îndurerați dintre toți păreau Sanda, Mitică Băncilă și ordonanța lui, care voise neapărat s-o vadă pe „frailă” urcată-n tren; iar despre Elvira ce să mai fi spus, cu toată educația pe care i-o făcuse Fräulein Ilse cu privire la stăpânirea de sine, plângea în hohote și printre suspine izbutea s-o roage să le scrie.

În orice casă de unde-a plecat cineva care-a locuit mai mult parcă se lasă un pustiu.

Cum Elvira plângea în fiecare zi după draga ei Fräulein Ilse, Mitică și Sanda Băncilă o-nscriseră la „Notre-Dame”, deși fetița abia-implinise șase ani. Luându-se cu grijile școlii și-mprietenindu-se cu fata care-i era colegă de bancă, pe nume Karla Kraus, o săsoaică blondă și pistruiată, Elvira începu să mai uite de durerea despărțirii de Fräulein Ilse. Abia aștepta să-nvețe ca lumea alfabetul gotic și chiar și pe cel românesc pentru a-i scrie dragei Fräulein Ilse, cum avea să se priceapă mai bine. Și viața mergea înainte.

Casa din Negustori se umplea de tablouri așezate pe alți pereți decât ai boierilor veliți, tablouri cărora le țineau tovărășie sfeșnice și alte obiecte de argint cu lucire molcomă.

Mitică îi cumpără Sandei încetul cu-ncetul bijuterii care umpleau o casetă și pe care, cu bun-simț, ea nu le purta pe toate deodată.

Prinzând gustul bijuteriilor și pe-al toaletelor, de multe ori, cu toate că ieșea des în lume, Sanda se-mbrăca și se-mpodobește cu bijuterii numai pentru

a se privi în oglindă. Deși se plăcea pe sine, simțea uneori un gol în suflet și ofta. Și-aducea aminte o zi când scotea apă din fântână și-i dăduse două mere lui Ion al lui Ghimirlie, pe care-l iubise. Iubirea se stinsese, dar golul lăsat de neîmplinirea ei nu se umplea cu nimic. Viața pe dinăuntru i-ar fi fost mai ușoară de i-ar fi putut afla vreo vină lui Mitică. Puțini bărbați erau atât de devotați casei și familiei cum era el. Sanda aprecia mult că Mitică n-o-ntrebase niciodată dacă-l iubea, întrebarea asta ar fi pus-o-n mare-ncurcătură. Nici el nu-i spusese niciodată c-o iubea. Copilă fiind, nu știuse despre dragoste mai mult decât dorul nebun de-a vedea ființa iubită. Trecută acum prin ceea ce-ar fi trebuit să fie dragoste, imaginația i se-mbogățise și simțea nevoia unei îmbrățișări în care să pună patimă și nu supunerea călduță cu care primea mângâierile lui Mitică. De câte ori vedea un cuplu, Sanda îi pândea pe cei doi și-ncerca să ghicească dacă se iubeau sau nu. După cât putuse ea să bage de seamă, numai colonelul Șerban Ionescu și nevastă-sa, după atâția ani de căsnicie, păreau să fie totul unul pentru celălalt, neavând copii asupra cărora să-și reverse din dragoste.

Ion al lui Ghimirlie făcuse războiul până la Budapesta și îndată ce se-ntorsese în Cernați se-nsurase cu-o fată din alt sat și se dusesse după ea. Sanda se-ntreba ce-o fi fost căsnicia lor. O apă încropită ca a ei? Sau Ion și-o fi iubit nevasta, uitând-o pe ea, Lisăndrina. Sanda, muncitoare, neacceptând în ruptul capului să-și ia slujnică, așa cum îi tot propunea Mitică, nu se mai închipuia trăind la țară și plecând la patru dimineața cu sapa pe umăr spre tarla. Când o ceruse Mitică de nevastă, pe lângă durerea de-a se fi despărțit de Ion, simțea un gol în capul pieptului la gândul c-o să trăiască printre străini, la oraș. Războiul o făcuse iară să ia sapa la umăr. Viața din nou la oraș i se păruse o mântuire. Fiind sinceră cu ea însăși, Sanda recunoștea că nu era fericită, cu toate că, privită din afară, viața ei putea părea o reușită peste orice așteptări. Din țarancă ajunsese cucoană la rând cu cete născute cucoane. Bărbat bun avea, copil ca lumea avea, casă frumoasă avea. Ar fi simțit nevoia de-a face și ea cuiva confidențe, dar nu-ndrăznea să-și dezvăluie sufletul față de nimeni. Maică-sa n-ar fi-nțeleș, soră-sa, Floarea, care ar fi-nțeleș, parcă se-ndepărtase și se-nstrăinase de ea, mai ales de când se măritase. Sanda prinsese gustul petrecerilor, al balurilor, al animației care-o făceau să-și simtă mai puțin golul din suflet.

Mitică, restabilit ca sănătate, voia să petreacă mult pentru-a uita ororile războiului. Hotărî într-un an ca în vara ce-avea să urmeze să-și ia nevasta și fata și să se ducă la Paris și de-acolo aveau să mai vadă ei încotro. Pe lângă teama de necunoscut, Sanda se gândea și la bănetul cheltuit pe-asemenea călătorie. „Dragă Sanda, banul trebuie să-ți fie slugă nu stăpân. Dacă având bani trăiești ca și când nu i-ai avea, degeaba-i ai. Nu poți să știi niciodată ce-ți aduce ziua de mâine. Acum câțiva ani, cine se gândea la războiul crâncen care-avea să vină peste noi? Să profităm că suntem tineri, că suntem în putere și să ne bucurăm de viață”.

Costea și Caterina Geambașu fură uluiți de-asemenea proiecte din partea ginerelui lor, la orice s-ar fi așteptat, dar nu să dea banii pe ce apă nu curge, spre-a se duce prin ale „strinătăți”, unde nu fusese, de la ei din sat, decât coana Luxița Bantaș; dar aceea era mare cucoană și-avea o avere, alături de care Costea Geambașu era un sărăcan. Lui Costea i se păruse cât se poate de firesc să-și mărite fata c-un ofițer, dar nu-nțelegea cum acesta să-și prăpădească banii, pe-ai lui și pe cei pe care Costea li-i dădea după ce vindea bucatele de pe locul de zestre-al Lisăndrinei. Se minunase el și de casa lor ca o biserică, dar măcar tablourile și ce adunase gineri-său în casă, la o nevoie s-ar fi putut preface-n bani, că doar n-o fi fost gineri-său singurul nebun pe lume, care să fi dat banii pe-așa ceva. Nedumerit și supărat de nu mai vedea dinaintea ochilor, Costea vru să-și descarce și el sufletul față de-un om cu cap. Și se duse la coana Luxița Bantaș. „Bună ziua, Costeo, bine-ai venit și ce te aduce pe la mine?”. Oricui îi trecea pragul, coana Luxița voia să-i ușureze intrarea-n subiect: „Păi, nașă, am venit și eu la un om cu cap să mă sfătuiesc”, zise Costea, răsucind borul pălăriei pe care-o muta dintre-o mână într-alta, fără să se-așeze pe scaun, deși coana Luxița-l poftise, „Gineri-meu, Mitică, vrea la vară s-o ia pe Lisăndrina și să ia și fata și să se ducă prin ale strinătăți, pe unde umblă numai boierii”. „Foarte bine vrea să facă. Bravo lui! De ce crezi că numai boierii au dreptul să meargă-n ale „strinătăți”? Ar trebui să meargă oricine dac-ar avea cu ce. Or, ei au cu ce”. „Bine, nașă, da' să cheltuie atâta bănet? Ce, acilea nu e bine, la noi, vreau să zic în țara românească?”. „Cine zice, Costeo, că nu e bine? Dar cu cât vede mai mult omul, cu-atâta-și luminează mintea. Ce vezi nu-ți poate lua nimeni înapoi și nici nu-l poți pierde. Averea poate să-i ardă omului până-n temelie, îi poate fi prădată cum bine-ai văzut că ne-au făcut nemții, dar ce e-aici – și-și duse mâna la cap – aici rămâne. Dacă m-ar întreba pe mine cineva care cred eu că e a mai mare bogăție a mea aș spune: familia și toate câte mi-a fost dat să le văd, cu voia lui Dumnezeu, având cu ce. Nu te căina după bani, Costeo, lasă-i pe ai tineri să trăiască după voia lor, mai ales că, nu-l mânia pe Dumnezeu, au cu ce. Cred că Mitică vrea să mai uite și de război”. „Da' ce, nașă, numai el a fost în război? Toți ai de-am fost, acum să ne punem coada pe spinare și s-o luăm ca nebunii în ale strinătăți?”. „Dacă s-ar putea, așa ar trebui. Costeo, eu te-nțeleg, dar înțelege și dumneata pe altuL. Eu, de-o pildă, le spun fie-mii și lui gineri-meu, de când s-au luat să meargă-n străinătate. Dar și lor le sunt dragi banii mai mult ca orice. Și nu s-au dus până-n ziua de azi. Poate-acum or fi-nvățat ceva de pe urma războiului. Hai să-ți dau o vișinată și-o plăcintă caldă”.

Deși Costea Geambașu ascultase cu urechile pâlnie ce-i spusese coana Luxița și deși era încredințat că-i o femeie cu judecată și trecută prin lume, lui tot i se strângea inima când se gândea la „strinătățile” care-aveau să le pape banii fie-sii și lui gineri-său. „Bine că nu li s-a suit la cap și popii și Floarei. Războiul ăsta a sucit multe minți, cu toate că sunt ani de când a trecut”, își zise el cu obidă, îndesându-și pălăria-n cap, după ce sărutase respectuos mâna nașă-sii.

În vară, după cum hotărâseră, Mitică, Sanda și Elvira plecară-n străinătate, înarmați cu sfaturi, cu hărți și cu Baedeker-uri de la coana Luxița și de la generalul Șerban Ionescu, om umblat și-acesta.

Parisul îi zăpăcise în primele zile, cu bulevardele lui, cu muzeele, cu metroul și cu Turnul Eiffel, în fața căruia Sanda rămăsese cu gura căscată, neînțelegându-i folosul și părându-i-se foarte urât și nepotrivit cu tot ce era-n jur, după cum îndrăzni ca să-i spună lui Mitică. Cea mai puțin uimită era Elvira căreia, fiind la vârsta basmelor, totul i se părea cu puțință.

După ce văzură Parisul și-mprejurimile lui, după ce văzură Florența, Siena, Roma și Veneția, se duseră s-o viziteze pe Fräulein Ilse în orașelul ei cu case ca de turtă dulce, Linz pe Rin, de-a cărui existență aflaseră numai din corespondența cu Fräulein Ilse, care-i primi ca și când s-ar fi despărțit în ajun și-i găzdui în pensiunea soră-sii, pensiune pe care-o conducea ea, Fräulein Ilse. Împreună se plimbară cu vaporeșul pe Rin. Fräulein le arată stânca pe care, cum spunea legenda, ar fi stat în vremuri depărtate știma Lorelei, undina care-atrăgea vasele spre dânsa. Fräulein Ilse rămăsese cea pe care-o știau. Cine spunea că nimeni nu-mbătrânește mai încet decât femeile urâte mare dreptate-avusese. Elvira plânsese din nou la despărțire și fluturase lung batista, pe vaporeșul care-i ducea la Köln.

De peste tot luaseră cărți poștale ilustrate, pe spatele cărora însemnaseră data la care văzuseră ce era pe față, mici amintiri, și-și făcuseră poze toți trei prin toate locurile pe unde trecuseră.

De n-ar fi fost să le plictisească pe Sanda și pe Elvira, Mitică s-ar fi dus în toate localitățile frontului de vest al războiului care trecuse. Ar fi vrut să vadă ce făcuse vremea din rănilor războiului; vremea și mâna omului.

De unde Mitică și Elvira se-ntorseseră din străinătate cu-o stare de-ncântare pe care simțeau nevoia s-o-mpărtășească oricui, Sanda simțea o mare umilință, ca și când tot ce văzuse ar fi strivit-o și-n loc să-i umple sufletul mărise golul din el. Călătoria asta, în care văzuse-atâtea lucruri necunoscute și neașteptate îi lămurise-un lucru: că fericirea ori nefericirea, omul o ducea cu el cum își poartă melcul casa. Nicăieri nu i se umpluse golul din suflet.

Îi era recunoscătoare lui bărbatu-său că le făcuse pe ea și pe Elvira să vadă minunățiile pe care nici în vis nu și le-ar fi închipuit, ea, Sanda, văzând la viața ei Cernații, Craiova și Bucureștii, iar Elvira – Bucureștii și Cernații. Sandei izbutise chiar să nu-i mai pară rău după banii cheltuiți cu călătoria. Ca să-i facă inimă-bună lui Mitică, avea grijă ca-n fiecare zi să spună de câteva ori „Vai, ce frumusețe!”, și cu toate că era convinsă că locurile pe care le vedea meritau minunarea ei, fericită nu se simțise nicăieri. Inima parcă-i era năclăită-ntr-o piftie.

Întoarcerea lor în țară coincidea cu începerea școlilor. În fiecare zi, Elvira le povestea colegelor, cu lux de amănunte, despre fiecare lucru pe care-l văzuse-n voiaj, amintindu-și până și meniurile zilnice, până și locul unde mâncaseră o-nghetată sau o prăjitură pentru a se mai odihni, fiindcă ei bătuseră cu piciorul locurile, pentru a le vedea cu-adevărat și nu din goana

trăsurii. Doar la Veneția merseseră și cu gondola. Toate povestirile, Elvira le-nsotea cu cărțile poștale ilustrate și cu pozele de familie făcute peste tot pe unde trecuseră. O bună bucată de vreme, Elvira deveni vedeta clasei. Nu se fălea și nu se credea buricul-pământului fiindcă-i fusese dat să vadă ceea ce colegile ei nu văzuseră. Căuta doar să-și împartă bucuria cu alți copii, de-aceea nu stârni invidia fetițelor după locurile depărtate și-atât de frumoase pe care una dintre ele-avusese parte să le vadă. Le stârni curiozitatea.

Sanda nu-și cumpăra lucruri de-mbrăcăminte și nici pentru casă ceva decât la-ndemnul și-n prezența lui Mitică. El o însoțea totdeauna la croitoreasă. Piața însă o făcea singură, luând cu ea ordonanța doar pentru a căra cumpărăturile. Nu fiindcă Mitică nu s-ar fi priceput să facă piața, dar Sanda îl știa mână spartă, gata să dea numaidecât atâta cât i se cerea. Ea mai întâi dădea ocol pieței spre a-și face idee de prețuri și de marfă. Apoi lua pe-alese, după ce mai întâi se tocmea. Într-o zi, după tocmeală și după ce căzuseră la pace, o țărancă-i spusese: „Dac-ai ști dumneata, cocoană, cât am muncit eu la roșiile astea până să le cumperi matale, nu te-ai mai tocmi atâta”. „Eu știu cât ai muncit, dar știu și cât de greu se câștigă banul”, răspunse Sanda. „De un' să știi, cocoană, de pe caldarâmul Bucureștilor, unde-ai crescut matale?”. „Nu-mi scrie-n frunte unde-am crescut”. În acea zi, Sanda îi mulțumi lui Dumnezeu și, în gând, lui Mitică, pentru că ei o făcuseră să nu mai aibă nevoie a pune mâna pe sapă decât în timpul războiului. Sandei nu numai că-i părea rău după fiecare creițar pe care-l scotea din pungă, dar îi făcea mare plăcere să se tocmească. Tocmeala o-nvățase de la tată-său care, și când vindea și când cumpăra, se târguia cu ceasurile. Dacă ea ar fi vrut, oltenii i-ar fi adus acasă tot ce i-ar fi poftit inima. Asta i-ar fi micșorat însă terenul de alegere și-ar fi costat-o mai scump, fiindcă olteanul adăuga la prețul mărfii și avantajul de a ț-o pune pe masă. De pe Negustori la Piața Mare era o aruncătură de băț, iar Sandei îi plăcea să meargă pe jos și să le ia seama oamenilor.

Într-o zi văzu niște pui frumoși pe-o tarabă. Îi vindea o țărancă tânără, oacheșă, frumușică și țanțoșă. Ea cerea un preț, Sanda-i dădea cam jumătate. „Conită, să-mi chem omu', că nu sunt de capu' meu. Ioane, vino, mă. – ncoa'„.

După câteva minute, din celălalt cap al pieții veni un bărbat înalt, cu umblet frumos, cu pălăria neagră la vremea ci, dată pe ceafă.

Sandei îi stătu inima-n loc. Omul se opri deodată la câțiva pași de tarabă. „Ce e, Mărie?”. „Uite, conita vrea să cumpere puii, da' nu ne-nțelegem din preț”.

Sanda se gândi o clipă s-o ia la fugă, altă clipă – să se facă a nu-l cunoaște.

Până la urmă, cu un glas pierit zise: „Bună ziua, Ioane!”.

Ion al lui Ghimirlie îi răspunse într-un târziu: „Săru' mâna, conită”, și-ntorcându-se către nevastă-sa o lămuri: „Dumneaei e din Cernați, soră cu preoteasa lu' popa Toader”.

„Ce mai faci, Ioane?”, izbuti Sanda să mai spună, cu pauze mari între un cuvânt și altul, de pare-ar fi avut un os în gât.

„Mulțumim lu' Dumnezeu, bine. Avem trei copii, doi băieți și-o fată. Încolo, muncă și iar muncă”.

„Am și eu o fată”.

„Să vă trăiască!”

„Și-ai dumneavoastră”, răspuse Lisândrina, îmbrățișându-i dintr-o privire pe Ion și pe nevastă-sa care-i plăcuse foarte mult. „Cât ziceai că ceri pe pui?”, o întrebă ea pe nevasta lui Ion. Fără să se mai tocmească, Lisândrina dădu banii și puse puii-n papornița ordonantei.

„Rămâneți sănătoși!”.

„Mergeți sănătoasă”, îi spuse nevasta lui Ion, iar el doar dădu din cap.

„Frumos om Ion ăsta, coniță, da' și nevastă-sa, s-o bei într-un pahar cu apă”, spuse Ghiță, ordonanța, când ieșiră din vălmășagul pieței.

„Fiecare cum l-a lăsat Dumnezeu, Ghiță”. Sanda-și duse mâna la frunte. „Nu știu, o fi zăpușeală sau ce-o fi, că pe mine mă doare capul”.

„Puneți cartofi tăiați felii la frunte și vă lasă numaidecât, coniță”.

Sanda, cum ajunsese-acasă, își aruncă lucrurile la-ntâmplare, își puse rochia de casă, merse iute la bucătărie și, urmând sfatul lui Ghiță, tăie un cartof în felii subțiri și le strânse-n jurul frunții cu un tulpan. Nici nu vru să se privească-n oglindă. Cu capul făcea ea ce făcea, dar ce era de făcut cu inima, care-aci bătea de-i zvâcnea coșul pieptului, aci părea că se oprește. Ce bine-ar fi fost de nu l-ar mai fi văzut niciodată pe Ion! Sanda se gândi că oamenii care se iubiseră și nu-și împliniseră dragostea sau cei care o-mpliniseră, dar le trecuse, n-ar fi trebuit să se mai vadă niciodată-n viață. Cu toate că Ion rămăsese frumos, ea-și dădu seama că nu-l mai iubea. Nu prezentul o tulburase, ci amintirile pe care i le trezise despre-o neîmplinire din viața ei. Nu-l mai iubea pe Ion nu pentru că ea ajunsese cucoană și el rămăsese țăran, ci fiindcă dragostea se stinge și viața nu se trăiește cu-amânare. Poate că dacă s-ar fi luat, tot nu s-ar mai fi iubit după ani de căsnicie. E drept. Dar începutul ar fi fost plin de patimă, de ceva după care ea tânjea din toată ființa. El o mai fi iubind-o? I se păruse că la vederea ei i se-ntuncaseră ochii de parc-ar fi văzut un strigoi. De fapt, pe ea nici n-o durea capul. Își pusese cartofii la frunte ca să aibă pricină să stea în dormitor, cu storurile trase, și ca s-o lase-n pace toți ai casei.

Mitică propuse imediat să cheme doctorul. „Lasă, Mitică. E-o durere de cap și-atâta tot”.

Rămasă din nou singură, gândurile i se-adunară mocnite ca un tăciune sub cenușă, „Lisândrină, Lisândrină”, își spuse ca și numele ăsta o-ntoarse înapoi, plimbându-i pe dinainte toată viața de când și-aducea ca aminte și făcând-o să se mustre că n-avusese curaj să fugă după cine iubise; că se măritase cu ăl mai bun om din lume, dar fără dragoste; că viața trecea fără ca ei să-i vină să zburde ca altor vietăți în plină tinerețe. Ion al lui Ghimirlie o făcuse să-și simtă mai greu bolovanul din inimă și să se simtă mai vinovată că nu-și iubea bărbatul.

Se uita uneori la Elvira care nu semăna cu părinții ei și care nu promitea să fie frumoasă. „Asta a ieșit din noi doi”, își spunea Sanda, oftând de fiecare dată când îi venea gândul ăsta.

Două evenimente în viața lor de familie îi dădură atâta grijă Sandei că-și uită de posomorea fără motiv la vedere. O dublă pneumonie pe care-o făcu Elvira, cu temperatură între 41 și 42 de grade. Mitică, disperat cum nu-l văzuse nimeni niciodată, declară în fața doctorului și-a Sandei că dacă fata nu se făcea bine, el se-mpușca. În momentul când aproape că se pierduse orice speranță, ca prin minune, Elvira își reveni. De bucurie, Mitică dădu o masă de pomină prin bogăția bucatelor și prin numărul invitațiilor. Sanda, atât de-ngrozită că și-ar fi putut pierde deodată și copilul și bărbatul, cu inima care-i atârna ca de-un fir de ață, nici n-avu putere să se bucure. Îi părea bine de bucuria lui Mitică și-a Elvirei care petrecură de minune la masa aceea. La trei luni după pneumonia Elvirei, lui Mitică i se făcu rău la instrucție și fu dus de urgență la spital. Un apendice care nu-i dăduse până-n ziua ceea nici un semn, plesnise și-i provocase o peritonită. După chipurile medicilor și după starea foarte rea a lui Mitică, Sanda-nțelese că nu erau prea multe șanse ca bărbatu-său să scape cu viață. Fire robustă, deși subțiratic ca o nuia, Mitică înfruntă și-ncercarea asta. Nici de astă dată, Sanda, în urma a nopți și a zile de veghe, nu mai avu putere să se bucure. Ca și războiul, cele două boli din familie îi arătară Sandei că pe lângă lipsa de fericire, stare cu care mai toți oamenii fac, vrând-nevrând, casă bună, erau pe lume și necazuri la vedere. Necazuri-necazuri.

O vreme, parcă i se mai lumină în suflet. Echilibrată în comportament, mamă iubitoare, nevastă devotată și plină de respect față de bărbat, purtându-se cuviincios și nefiind morocănoasă în societate, nimeni nu bănuia insatisfacțiile Sandei. Nimeni sau aproape nimeni.

Doamna Ionescu, soția generalului Șerban Ionescu, îi dădu să citească Madame Bovary în franțuzește. Prin urmare o credea în stare să citească franțuzește. Cu dicționarul alături, pentru a pricepe fiecare cuvânt, Sanda nu lăsă cartea din mână până ce n-o termină și-apoi o luă de la capăt. Dacă mama Sandei, Caterina lui Costea Geambașu ar fi citit, să zicem, Madame Bovary și Ana Karenina ar fi zis: astea două au avut ce-au meritat. Sandei însă i se rupsesse inima și de una și de alta.

„Ei, ce părere ți-ai făcut de carte?”, o-ntrebă doamna general Ionescu primind romanul înapoi. „Mi s-a rupt inima de mila ei cum mi s-a rupt și de Ana Karenina”. „Așa se-ntâmplă oricui trăiește într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu picioarele pe pământ”, zise doamna general. Dânsa avusese norocul să se mărite din dragoste. Ce știa dânsa despre căsătoriile care nu se făceau din dragoste? Când îi spusese părerea ei despre iluzii și despre mersul cu picioarele pe pământ, se uitase adânc în ochii Sandei, care-și plecase privirea ca și când doamna general ar fi văzut urmă de vină în ochii albaștri ai Sandei.

Pentru Sanda, lipsa de fericire – diagnostic pe care singură și-l pusese – nici nu creștea, nici nu scădea. Satisfacții mărunte se-adunau uneori: daruri de la Mitică, dânsul voind ca ea să fie cea mai frumoasă și cea mai elegantă în

orice societate s-ar fi găsit, considerând că nevasta e cartă de vizită a bărbatului; note bune aduse de Elvira, elevă sânguincioasă; anumite succese mondene în câte o împrejurare-n care Sanda știuse că fusese cea mai bine cucoană.

O-ndemnă și pe soră-sa, Floarea, să-și cumpere ceva bijuterii și să nu se mulțumească doar cu salba și cu cerceii din mahmudele, de zestre. „Ce să fac, Lisăndrino – pardon, Sando – cu ele? Unde să le port? Când mulg vaca? Ce, eu umblu ca tine-n lume?”. „Dar ce, Floare, tu nu te duci duminică și sărbătorile la biserică? La voi în casă nu vine doctorul, nu vin învățătorii, preoți de prin alte sate? Ce Dumnezeu, că doar ești coana preoteasă din Cernați. Bijuteriile – mi-a explicat și mie Mitică, altfel nu m-ar fi dus capul – sunt un ban bine plasat. Ele au totdeauna preț”. „Dacă l-ați face voi pe Toader – tu sau Mitică sau amândoi – să vrea să fie și el popă la București, s-ar schimba lucrurile. Da' așa...”. „De, Floare, să nu se supere ai bătrâni”. „O viață are omul, Lisăndrină... S-așteptăm să moară ei ca să ne luăm și noi zborul la oraș?”.

Sanda pricepu că dacă ea nu s-ar fi măritat cu Mitică și n-ar fi ajuns cucoană, Floarei nici nu i-ar fi trecut prin cap să plece din Cernați, din gospodăria părintească unde-avea de toate și din belșug. Înțelese că Floarea nu se putea mângâia că nu se-apropie cât de cât de condiția soră-sii. Sanda-ncepu s-aducă vorba – cu Mitică de față – despre dorința Floarei.

Pe de-o parte, acesta, săritor din fire și-nțelegând dorințele altora, începu să se gândească la ce-i spusese nevasta. Pe de altă parte, crezu că n-avea rost să-l zgândărească pe cumnatu-său și să-i vorbească de venirea la oraș înainte de-a afla cu ce să-l momească. Începu el să-și perinde prin minte prieteni, cunoscuți. Deodată se bătu cu palma peste frunte. Colegul lui, căpitanul Hagiu Anton, Toni, era nepot de fiică al preotului Costache Todericiu de la Patriarhie, și mâna dreaptă a Patriahulului. Dacă ai oameni se poate orice. Cum îl văzu pe Toni, Mitică-i spuse cinstit povestea, neuitând să pomenească faptul că popa Toader, cumnatu-său, absolvise Teologia. „Asta-i bine, că după cum am înțeles de la bunicul, puțini preoți, dintre cei tineri, mai sunt la oraș fără Facultate. Și mai ales în București”.

Toni îl înștiința pe Mitică precum că la biserica Sfântul Mina, curând avea să plece preotul paroh, care voia să se retragă la Brașov, unde i se aflau cei doi copii.

Mitică, Sanda și Elvira se duseră într-o duminică la Cernați cu automobilul lor cumpărat de curând și pe care tot de curând Mitică învățase să-l conducă.

Dornic să se bucure de toate comoditățile și de toate noutățile – că o viață avea omul – de câte ori se-ntâlnea cu vreunul dintre puținele „otomobile” din București, condus de șofer cu șapcă, încliftat și galonat, lui Mitică i se scurgeau ochii după forma metalică, lucioasă, care azvârlea claxoane și când era și când nu era nevoie, și se-nchipea la volan, trecând la Șosea printre echipaje, alunecând pe subt priviri curioase și poate pline de invidie. „Mitică, nu ești om, dacă nu te văd într-una de-astea”. Îi venise greu să-i ceară sfatul

domnului general Ionescu Șerban. Pentru prima dată, Mitică-și propunea să aibă ceva ce nu văzuse-n casa superiorului său ierarhic. Acesta, deși n-ar fi părăsit trăsura pentru nici o mașină din lume, după ce zâmbise subțire pe sub mustață, deliberase îndelung cu subalternul său cu privire la marca automobilului, la culoare, la capitonaj și nu-l lăsase să se repeadă și să dea de-a azvârlita cu banii. Mai întâi se duseseră amândoi la un ofițer pirotehnist, prieten al generalului, mare amator de motoare, de automobile, de avioane și de vapoare; și numai după ce acesta avizase competent ce merita și ce nu merita, Mitică se făcuse proprietar de mașină. Sandei nu-i spusese nimic. Surpriza trebuia să fie surpriză. În ziua când Mitică apăruse-n poarta din Negustori în mașină, claxonase atât de tare că se-arătase toată mahalaua la ferestre și la uși, iar Sanda, alarmată de-asemena muget în fața casei lor, ieșise desculță și-n capot, ca scăpată de la prăpăd. Își pusese o mână peste gură și rămăsese așa mult și bine. Mitică-i trăsese ușurel mâna de la gură și-i făcuse cu capul semn spre picioare. Fără să-l ia-n seamă, Sanda se-apropiase pe vârfuri de mașină și-i dăduse ocol de câteva ori, apoi îndrăznise s-o atingă doar cu buricul unui deget. După ce Mitică-și garase achiziția, Elvira și Ghiță, ordonanța, nu intraseră în casă până ce nu se-nnoptasc. „Doamne, Doamne”, zisese Ghiță și dăduse din cap a dubiu dar și a minunare. Nimeni n-avea îngăduință să pună mâna pe mașină. Mitică o spăla și-o lustruia cu piele de căprioară. Când el lipsea, Sanda-i mai trăgea câte-un pământuf pe capotă și pe parbriz. Când sita se mai învechise nițel, îl auzeai și pe Ghiță: „M-aș duce o țară să văz de mașină, s-o apîpii”.

La Cernați se opriră în fața sfântului lăcaș, se-nchinară și intrară s-asculte liturghia. Frumos glas avea Toader și frumos slujea. „Merită să fie popă ia București”, își spuse Mitică.

Plecară apoi cu toții acasă. Caterina, Floarea și Costea nu veniseră-n ziua aceea la biserică, fiindcă tocmai le fătau două scroafe. Lui Mitică nu-i plăcu defel că popa Toader spusese-asemena lucru de față cu Elvira. Cum nu se comentă nimic, speră că fetița n-auzise.

Costea, Caterina și Floarea, strânși în jurul mașinii, se uitau cu ochii mari când la ea, când la Lisăndrina, la Elvira și mai ales la Mitică. „Pe ce strică ei banii”, se gândea Costea, și scuipă o dată departe printre dinți.

„Da' fie, că vă purtați”, zise Floarea dând din cap și strângând din buze.

„Acu', dacă venirăți, dați-vă jos, că n-oți sta tot timpu-n mașină”, zise Caterina, după ce mai întâi își puse mâna la gură ca țăranul când se miră.

După ce se spălară pe mâini și se cinstiră cu un rachiu de tescovină prima-ntâi, Mitică intră direct în subiect.

„Toadere, ce-ai zice să te vezi popă la București, la Sfântul Mina, de-o pildă?”

„Ce vorbe sunt astea, cumnate?”, se miră popa Toader, care crezu că n-auzise bine.

„Să știi că nu-s vorbe de șagă. Știu de la camaradul meu, căpitanul Hagiu Anton, Toni, că rămâne curând-curând un loc liber la Sfântul Mina,

biserică-n mijlocul Bucureștilor. Ca să te convingi singur, te luăm cu noi la București și te ducem la popa Costache Todericiu, mâna dreaptă-a Patriarhului”.

„Du-te, Toadere”, îl îndemnă Floarea. „Ne cresc copiii, trebuie dați și ei la școli”, își spori ea argumentele.

Trei chipuri rămaseră-mpietrite. Popa Toader, care simțea că-n clipa aceea se hotăra soarta lui, Costea și Caterina, în sufletul cărora începuse-a se duce lupta între a-și ține fata, nepoții și ginerele lângă ei, și-a-i vedea înălțându-se pe-o treaptă.

Daniel Șerban își aminti o vară când Mitică Băncilă îi plimbase cu mașina prin tot satul pe cei trei copii Șerban, veniți în vacanță la bunica lor. Din ziua aceea, lui Daniel îi trecu ciuda împotriva lui Mitică și-ncepu să se gândească la el ca la un membru din familie. Și ce zile frumoase trăise în casa lui Mitică și-a Sandei! Povestea vieții lor făcea parte din povestea vieții lui, ca și-a lui Gheorghe și-a Smarandei Hangan, ca și-a lui Iancu și-a Marioarei Stein, cuscii lui, și-a câtor altora. O viață cară cu ea amintirea atâtor altor vieți.

Obișnuit să nu meargă nicăieri cu mâna goală, cum nici la el ca preot nu se venea, popa Toader Negruț, însoțit de-o damigeană de vin de ăl an, de una de țuică și de-un curcan pe care cu greu îl țineai în brațe, fu condus de Mitică la colegul său Toni Hagi, care-l însoți pe tânărul preot la bunicu-său, preotul Costache Todericiu, mâna dreaptă-a Patriarhului. Părintele Costache dori să fie lăsat singur cu popa Toader; încercându-i știința despre dogmă și despre Părinții Bisericii și scrierile lor, părintele Costache își dădu seama că preotul de țară nu trecuse prin Facultatea de Teologie precum câinele prin apă ci, dimpotrivă, avea cunoștințe care-i făceau multă cinste.

În locul parohului de la Sfântul Mina urma să treacă al doilea preot al bisericii, care pe drept merita locul de paroh, iar în locul acestui al doilea preot avea să vină preotul Toader Negruț.

Într-o lună de la-ntrevedere, popa Toader, nevasta și copiii se aflau într-o casă numai bună pentru ei, pe strada Culmea Veche, la un pas de biserică. Floarei nu-i prea cădea bine că Toader nu era paroh, fiind ea-nvățată cu Cernații unde într-adevăr era cineva.

Într-o bună zi avea să fie și el paroh, își zicea ea. Toader, împăciuitor și lipsit de lăcomie, acceptase fără să crâcnească împărțirea enoriașilor făcută de părintele paroh, Haralambie Gherghel, în privința nunților, a botezurilor și-a înmormântărilor, precum și a mersului cu zi-ntâiul, cu Nașterea și cu Botezul.

Lui Toader i se păru firesc lucru ca, după ce se văzu-n casă nouă, la sfeștanie să-și poftască părinții, socrii, cumnații și pe mai-marele întru păstorie cu preoteasa. După felul cum vorbi preoteasa popii Gherghel despre fostul paroh și despre familia acestuia, Sanda și Floarea pricepură că „parohița” era o ființă și flecară și pizmuitoare.

„Floare, să ai grijă ce vorbești și cum te porți cu asta, că prea nu-i tace gura”, o sfătui Sanda pe soră-sa. Foarte curând o duse la croitoreasa ei, o puse să-și cumpere pantofi, genți, mănuși, vrând să facă din preoteasa de țară

cucoană de București. O convinse și să-și cumpere ceva bijuterii și mai ales o-nvăță să se poarte, ceea ce se străduise și popa Toader, fără prea mare succes, deoarece Floarea n-avusese la Cernați cu cine să se ia la-ntrecere. Sanda încercă să fie pentru soră-sa ce fusese pentru ea „Doamna”, la Craiova, doamna Semiramida-Oliviana Popescu. Mai întâi, Floarea-nvăță de la soră-sa că cine tace n-are cum greși, deci s-asculte cât mai mult și să vorbească mai cu economie. Floarea, fire voluntară, nu scăpa nici un prilej să-și spună părerea.

„Da' cum să fac, Lisăndrină, Sando, că nu mă pot ține”.

„Ia apă-n gură până te-nveți”.

Râseseră amândouă.

Fiind foarte-aproape cu casele una de alta, cele două surori se vedeau zilnic, la fel ca și copiii lor. Sanda-și făcea un punct de onoare din a-i învăța pe toți trei, soră și nepoți, tot ce știa dânsa. Îi sfătui pe Toader și pe Floarea să-și dea copiii la o școală ținută de călugări catolici, unde se-nvăța nemțește, chiar dacă pe lângă taxe aveau să mai cheltuie bani și cu un meditator, care să-i ajute pe copii să-și ajungă din urmă, la germană și la franceză, colegii. Popii Toader, preot ortodox, nu-i prea cădea bine să-și dea copiii la papistași. Sanda și Mitică îi asigurară că la religie fiecare copil își urma confesiunea: ortodocșii învățau religia cu preot ortodox, catolicii – cu unul dintre călugării profesori, ovreii și musulmanii, fiindcă erau foarte puțini. Și, prin urmare pentru ei nu se-angaja rabin sau muftiu, își alegeau ce poșteau; deci, toată lumea era mulțumită!

În vara următoare stabilirii lor în București, Mitică o convinsese nu numai pe Sanda, ci îi convinse și pe cumnați să-și ia copiii și să meargă-n străinătate cu toții. Ce e-n mână nu-i minciună, iar ce-aducea ziua de mâine, nu știa nimeni. Pentru Elvira, copil singur la părinți, verii ei însemnau cel mai frumos dar pe care i-l făcea viața. În sfârșit, avea și ea cu cine să se joace. Cu Karla Kraus, care-i era tare dragă, se putea juca numai sâmbăta după-amiază, părinții Karlei făcându-i fetei lor un program strict. O sâmbătă – la Elvira, o sâmbătă – la Karla. Fănel și Mihai Negruț se dovedeau elevi sânguincioși. În timp destul de scurt izbutiră să-și ajungă din urmă colegii, ba Fănel, care era din cale afară de ambițios, de parcă-l făcuse numai Floarea, îi și-ntrecu. De câte ori trecea pe la școală să se intereseze de situația și de purtarea copiilor ei, preoteasa nu-și mai încăpea-n piele de câte laude primea. Deși se văzuse-n mijlocul Bucureștilor, deși nici un enoriaș nu pleca de la predicile popii Toader, Floarea și-ar fi dorit mai mult. Ar fi vrut ca popa Toader să fie cineva despre care să se ducă vestea. Până una-alta, îl îmboldea pe bărbatu-său să meargă iară la părintele Costache Todericiu și să caute măcar să fie paroh pe la vreo biserică sau preot la Patriarhie, să se dea bine pe lângă Patriarh, „că pe lume asta toate se puteau”. Numai că Toader făcea pe surdul; iar să se ducă și să-i ceară ceva părintelui Costache sau să-ncerce să se bage pe subt pielea cuiva, asta-n ruptul capului n-ar fi făcut!

„Floare, fericit e cel ce nu-și dorește nimic”, încerca el s-o aducă pe calea bunului-simț și-a bunei-nțelegeri. „Pe mine să nu mă iei cu Sfânta Scriptură,

că nu mă dai gata cu vorbe de-astea-n dodii. Încearcă și tu să fii cineva”. „Eu sunt foarte mulțumit așa cum sunt și-i mulțumesc în toată clipa lui Dumnezeu, pentru ce și câte am. Tu nu cu un popă trebuia să te măriți; tu trebuia să te măriți cu unul care să fi făcut politică, să se fi bătut cu pumnii-n piept și s-azvârle cu praf în ochii proștilor”. „Și ce, de popi care sunt băgați în politică n-ai mai auzit?”. „Am auzit, cum să n-aud, dar preotul n-are dreptul să părtinească pe nimeni. Pentru el, fiecare om este făptura Domnului și nimic altceva”.

Floarea nu pricepea cum cineva nu vrea s-ajungă din ce în ce mai sus, mai ales când îi era la-ndemână.

Începuse s-o cam scoată din sărite și soru-sa, Lisăndrina, „Sanda”, care tot timpul o dădăcea. „Floare, la oraș, numai mahalagii umblă-n ciorapi în casă și pun musafirii să se descalțe la ușă”. „Da' ce, fac ei curat în casă?”. „Eu îți spun cum să te porți ca să fii cucoană”. „Ție-ți convine că ai ordonanță”. „Și tu poți lua femeie cu ziua să-ți ajute la treburile casei”. „Da' ce, suntem milionari?”. „Eu știu că-ți pare rău de bani, dar obrazul subțire... știi cum e vorba”.

Acuma, Floarea nu mai era la Cernați, unde n-avea cu cine se lua la-ntrecere. Acuma găsisese. Mai întâi – cu soru-sa. Cine-ar mai fi recunoscut în Sanda a de-acum pe Lisăndrina, cu coada pe spate legată cu pamblică la vârf și care, cum se-ntorcea din sat, își arunca pantofii cât colo și-și băga picioarele-n apă rece să-i treacă usturimea? Cine-ar fi recunoscut-o chiar pe Lisăndrina, ajunsă prin căsătorie Sanda, pe a din timpul războiului, cu burta la gură, cu basma-n cap și cu sapa la umăr? Floarei i se părea că soru-sa se purta cu ea de parcă atunci s-ar fi cunoscut și n-ar fi știut una de alta cum și de unde porniseră. Se mira chiar că-i poftea pe ea și pe Toader când dădeau câte o masă, la care mai toți invitații erau ofițeri cu nevestele lor. În acele cazuri, Floarea urma sfatul soru-sii de-a vorbi cât mai puțin. Mereu se ridica de la masă și se ducea după Lisăndrina-n bucătărie, chip și seamă s-o ajute, dar, de fapt, pentru a ghici din privirea ei dacă făcuse vreo boacăna. Când erau în familie, Floarea-i spune soru-sii Lisăndrina, ceea ce știa că nu-i făcea plăcere nici acesteia, dar mai ales lui Mitică. Între străini căuta să nu i se adreseze, pentru a nu-i spune în nici un fel.

În casa lui Toader Negruț și-a Floarei, la o masă la care luau parte părintele paroh, Haralambie Gherghel, cu preoteasa și cu fiul lor, Mihail Gherghel, avocat, cu nevasta, auziră Floarea și Sanda, vorbindu-se – avocatul vorbise – despre două nume care tot apăreau în ziare, Mussolini și Hitler; și despre ceva – ce nu putea să se numească „partid” ci „mișcare”, asemenea fasciilor înființate în Italia de Mussolini – și anume „Legiunea Arhanghelului Mihail”. Avocatul Gherghel, cu o vervă potrivită meseriei lui, izbutise să capteze atenția tuturor. Părinții, uitând să mai răsufle, îl priveau extaziați, ca pe-un bulgăre de aur. „Doamnelor și domnilor” – și avocatul simțise nevoia să se ridice-n picioare – „această „Legiune”, care poartă numele sfântului meu patron, urmărește mai întâi o înnoire-n concepțiile noastre sclerizate de

partidele cunoscute și de opoziția de față dintre ele, ele de fapt având același program, fiindcă de ideal nu poate fi vorba în cazul lor. Această mișcare, „Legiunea”, își propune un ideal într-o Țară întregită între granițele ei istorice. La țară nouă, politică nouă, întru sprijinirea și puritatea nației. Eu cred că e datoria oricui simte că-i bate-n piept o inimă română să sprijine „mișcarea” și să i se-alăture. De altfel, minți strălucite ca Iorga și ca profesorul Nae Ionescu, filosof cunoscut, sunt pentru mișcarea națională”.

„Domnule avocat – cuteză Mitică – noi, militarii, nu trebuie să facem politică”. Și-și puse cuminte mâinile împreunate pe masă.

Popa Toader prinse și el curaj.

„Domnule avocat, religia creștină spune că toți, de ce neam am fi, suntem făpturile Domnului. Eu cred că datoria preotului, de orice religie ar fi, este să-l slujească pe Dumnezeu și nu să facă politică. Eu așa gândesc!”.

„Domnule maior și părinte Toader” – rosti avocatul ridicându-se-n picioare – „înainte de-a fi cineva ofițer, preot, avocat, doctor și mai-știu-eu-ce, este cetățean al unei țări și face parte dintr-o nație. În ceea ce mă privește, aceste două calități mi se par mai importante chiar decât profesiunea. Cetățeanul e dator să-și susțină, mai presus de orice, nația și mișcarea ce consideră nația mai presus de orice”.

Lui Toader nu-i fu greu să deslușească-n predicile părintelui Haralambie păreri de-ale domnului avocat, predici în care le vorbea enoriașilor mai mult ca cetățeni plini de-ndatoriri față de țară și de neam, decât ca unor drept-credincioși creștini. Toader se făcea că nu bagă de seamă sursa de la care se-adăpa sfinția-sa preotul-paroh. Se făcu de-asemenea că nu bagă de scamă la slujbele părintelui Haralambie prezența unor tineri îmbrăcați în niște vestoane închise până-n gât, ca niște cruciați ai timpurilor moderne, cu chipuri răvășite al căror aer ciudat îl mărea părul vâlvoi, lung și pletos. Observă iar, fără-a comenta cu nimeni, prezența a doi-trei bărbați îmbrăcați în raglane, inși care nu păreau nici a face parte dintre enoriașii obișnuiți și nici a fi mari iubitori ai slujbelor creștine.

Fără să-i spună nimeni, popa Toader pricepu că cei în raglane veneau să-i supravegheze pe cei cu vestoanele-nchise până-n gât. Prea n-apăreau unii fără alții.

Popa Toader își făcea slujba și le predica enoriașilor ca unor drept-credincioși care trebuiau să urmeze calea cea fără de greșală a legii celei noi, cea adusă de Christos pe pământ, și pentru care-și jertfise viața.

Oricât de nededit cu politica și de curând venit de la țară era popa Toader, pricepu că tinerii îmbrăcați semimonahal se aflau sub oblăduirea Arhanghelului Mihail, iar ceilalți „enoriași”, în raglane, erau drept-credincioși de la Siguranța Statului.

Pentru prima oară de când ajunsese-n buricul Bucureștilor îi părea rău după Cernați și-i venea să-și dea cu pumnii-n cap că se lăsase-mbrobodit de gura nevesti-sii să-și părăsească bunătate de biserică și de sat, unde nu i-ar fi venit la slujbă nici „arhangheli” nici „pândari de îngeri”. Tot timpul cât îi vedea-

n sfântul lăcaș, i se puna un nod în gât și gândurile – în loc să-i fie la Dumnezeu, cum îi stătuseră totdeauna – nu mai știa nici el încotro îi umblau.

Îi venea din ce în ce mai greu să slujească alături de părintele Haralambie; acesta ținea predici tot mai înfocate în care nu se mai sfia să pomenească de „Legiunea” patronată de unul dintre arhangheli; patronată, altfel spus, de bunul Dumnezeu, căci un arhanghel nu era altceva decât un intermediar între El și oameni. După una dintre predici, părintele Haralambie îl întrebă pe Toader: „Ei, ce zici de cum le-am vorbit?”. „Știu și eu, părinte, ce să spun? Oare nu e bine să ne ținem, noi, ca preoți, departe de cele lumești și să urmăm doar Sfintele Scripturi?”. „N-ai pic de îndrăzneală, Toadere; Biserica e făcută să urmeze mersul lumii, nu să bată pasul pe loc. E făcută să urmeze cugetul națiunii; Sfintele Scripturi pot fi interpretate”. „Părinte, eu nu sunt în stare să le interpretez dincolo de ce ne-nvață dogma. Dacă nici Biserica nu-și păstrează nestrămutată credința, atunci unde să mai caute omul mângâiere? Pe mine-așa mă-ndeamnă cugetul meu de preot”.

Dup-această discuție dusă cu glas pașnic, lui Toader i se păru că părintele Haralambie se răcise de el și nu-l mai privea ca pe-un prieten. Poftindu-l la masă de ziua de naștere a lui Fănel, părintele Haralambie, fără a invoca nici un pretext, îi refuză invitația; și nici el nu-l mai pofti niciodată pe Toader. Ceea ce pe Floarea o puse pe gânduri.

„Toadere, ce să fie cu taica popa de nu mai dă pe la noi și nici pe la ei nu ne mai cheamă? L-ai supărat tu cu ceva?”. „Nu știu, Floare, să fie sănătos și noi la fel”, căutase popa Toader să scurteze vorba. „Că n-o fi din pricina „Arhanghelului Mihail””, o duse mintea pe Floarea, care proastă nu era. „Nu știu, Floare, și nici n-am de gând să-l întreb”.

Toader se hotărî să-i ceară un sfat lui cumnatu-său, Mitică, om așezat, trecut și el prin război, care nu credea că tot ce zboară se mănâncă. Îi ținu calea când ieșea de la regiment și-și deșertă sacul în drumul spre casă, pentru a nu-i auzi și a nu-i pândi nici o ureche indiscretă.

„Ce zici, Mitică, să mă duc iar la părintele Costache la Patriarhie și să-l rog să mă schimbe la altă biserică?”.

„Toadere, lasă-mă să mă mai gândesc și poate să mă sfătuiască și eu cu cineva”. Și se sfătui, ca totdeauna, cu domnul general Ionescu Șerban.

„Băncilă dragă, după a mea părere, bine-a făcut cumnatul dumitale că nu vrea să aibă de-a face cu legionarii, dar cred că-și face iluzii că dacă schimbă biserica scapă de ei. Legionarii, ca și primii creștini, au dorința – ca să nu zic mania – prozelitismului; ca și sectanții, de altfel, care vor să convingă pe oricine că numai credința lor e cea dreaptă, celelalte fiind toate greșite. Și fiindcă mi-ai făcut o confidență, fiindcă te știu discret și om de cuvânt, am să-ți spun că și printre noi sunt legionari; nu mulți, dar sunt. Mai întâi, Toni Hagi, nepot de fiică al părintelui Costache Todericiu de la Patriarhie. Nu știu dacă bunicu-său știe și aprobă ce face nepotul, dar dumneata e bine să știi. Când partidele tradiționale se discreditează, orice e posibil”.

Lui Mitică mai întâi i se păruse că legionarii nu știau ce vor sau încă n-arătaseră. „Să fie sănătoși, ce-am eu cu ei? Eu sunt ofițer. Datoria mea e să fiu oricând gata să-mi apăr Țara. Încolo, facă fiecare ce vrea și să se ia de cap cu cine-o vrea”.

Popa Toader se-ntristă de cele spuse de cumnatu-său. Se hotărî să rabde resemnat ostilitatea tăcută a părintelui Haralambie, iar el să se poarte față de acesta ca și când nimic nu i-ar fi dezbinat.

Mitică, amator de tot ce-nsemna confort și noutate, părăsi casa din Negustori și cumpără un apartament într-un bloc pe-o stradă alăturată, Sfinților. Sanda nu se putea mângâia de curtea din Negustori, cu teiul și cu cireșul ei, cu cireșe-pietroase. La fel, nu se mângâiasse multă vreme când din gospodăria părinților, cu ogradă mare și cu acareturi, se văzuse la Craiova, într-o curticică în care n-aveai loc să-ntorci o roabă. Avea să se obișnuiască să stea în bloc unde era drept că nu mai aveai grija lemnului și-a cenușii, unde în căldură te culcai, în căldură te sculai, iar apă fierbinte aveai tot timpul, și la baie și la bucătărie, asigurate toate aceste avantaje de-un cazan care ardea cu păcură, la subsol, în grija unui fochist însărcinat și cu întreținerea instalațiilor din întregul bloc.

Mitică tot mai visa în câte-o noapte că striga „Omorâți-i, băieți! Omorâți-i!”, ceea ce-i strica toată ziua. Foarte amator de mondenități, primind oaspeți sau ducându-se mereu undeva, în vizită, nimeni n-ar fi bănuțit ce urme-adânci lăsase războiul în sufletul lui, față de care plămânul perforat era un fleac.

De la Târgu-Mureșului le sosise un nou coleg, maiorul Gregorian Mircea, pe care Mitică-l îndrăgi din prima clipă și-l pofți în casa lui împreună cu doamna Gregorian și cu cei doi băieți ai lor, Emanuel și Valentin, apropiați ca vârstă de Elvira.

Când îi cunoscă, Sanda rămase-o clipă cu gura-ntredeschisă, inima păru că i se oprește, ochii ei albaștri rămăseră pironiți în ochii albaștri, mari și codați, ai maiorului Gregorian, apoi în părul lui blond și aspru, când se-aplecă să-i sărute mâna. Își simți toată ființa invadată de-o bucurie și de-o spaimă pe care demult le uitase. În seara când îi avusese oaspeți pe Gregorienii, Sanda făcu tot timpul naveta între sufragerie și bucătărie, fără treabă, pentru că nu se simțea-n stare să scoată nici o vorbă.

„Dumneavoastră nu stați niciodată locului?”, o-ntrebă, la un moment dat, maiorul Gregorian, privind-o-n ochi.

„Treburile gospodărești, așa facem noi, gospodinele”, răspunse ea fâstăcită, de parcă s-ar fi aflat în fața unui examen de care i-ar fi depins viața.

Fără-a părea c-o studiază, Sanda îi luă bine seama doamnei Gregorian: brună, cu niște sprâncene care-aproape că-i atingeau bandourile de pe tâmpole, cu niște gene dese și lungi ce se lăsau și se ridicau peste ochi, atât de negri că nu le deosebeai pupila de iris; pielea o avea albă și catifelată; pe buze își dăduse cu ceva rozaliu care-abia de se zărea, atât părea de natural. Pieptănată foarte simplu, cu bandouri pe tâmpole și cu coc greu adunat pe ceafă, înaltă și impunătoare, bine legată, fără-a fi grasă, doamna Emilia Gregorian i se păru

Sandei una dintre cele mai frumoase femei pe care le văzuse vreodată. La acest gând, în mijlocul bucătăriei, cu mâinile la spate și fără nici o treabă, Sanda oftă din adâncul pieptului. „Nu putea și ea să nu fie-atât de frumoasă!”. Cu ce-o supăra frumusețea doamnei Gregorian, Sanda n-ar fi știut să spună. Și despre ea, Sanda, se spunea că e frumoasă, că e ca o trestie, că merge ca o regină. Dar ce nu i se spusese și de bărbați care-ncercau să-i facă o curte discretă, dar și de femei, e drept de unele mai în vârstă!

Cât despre Mitică, el nu-și aducea niciodată aminte de vremea războiului fără să-i apară genele mari și umbroase, lăsate peste ochii de căprioară ai domnișoarei Alice Romașcanu, cât și figura de cal a domnișoarei Fanette Zadurian. Aflase întâmplător că Alice, doctoriță de laborator la Institutul condus de profesorul Cantacuzino, se căsătorise cu un doctor militar, socotit de medicii militari și de civili ca un specialist de mâna-ntâi în bolile de ochi. Fanette se măritase și divorțase foarte curând după căsătorie. Niciuna nici alta n-aveau copii. Alice, prin căsătorie Săvulescu – fiindcă avusese o tuberculoză pulmonară, care cu greu se vindecase-n Elveția în doi ani; Fanette – probabil fiindcă socotea că nu e de bon ton ca o femeie fără soț să aibă copii. Mitică și Sanda se văzuseră cu-amândouă pe la diferite sindrofii la care fuseseră și ei poftiți. Mitică, Alice și Fanette evocaseră de fiecare dată amintirile lor comune din timpul războiului. Perdeaua de gene a doamnei maior Gregorian i-o aminti pe Alice Romașcanu, cu deosebire că ochii celei din urmă, catifelați și sfioși, nu semănau cu-ai celei dintâi, care-arătau mai degrabă temeritate și siguranță de sine. „Alice pare tot timpul intimidată și uimită de ceea ce vede”, își spuse Mitică-n gând și simți nevoia să ofteze. De fapt, de câte ori se gândea la noțiunea de femeie, trei chipuri îi apăreau, în ordinea în care îi apăruseră-n viață: Cornelia Diaconu, Sanda, Alice Romașcanu. Una șatenă, alta blondă, alta brună cu o piele albă și mată.

Această primă vizită a Gregorienilor la Băncilești, mai mult de tatonări din partea ambelor familii, fu urmată de alte vizite și de mici petreceri când la unii, când la alții. Se-ntâmpla celor două familii să se vadă destul de des și în case străine.

Doamna maior Gregorian învățase Literale și Filosofia la Paris. Dintr-o familie de intelectuali de cel puțin cinci generații, nu i se părea că făcuse nici o bravură luându-și licența la Sorbona, drept care nu făcea caz de studiile ei și când vorbea românește nu folosea deloc franțuzisme sau cuvinte franțuzești. În schimb, la liceul unde preda franceza și filosofia, la orele de limbă străină nu le vorbea elevelor decât franțuzește, socotind că are obligația de onoare de-a le deprinde măcar să poată-ntreține o conversație uzuală și să poată citi cărți în limba pe care-o învățau. Deși maiorul îi propusese să stea acasă, doamna Gregorian nu-și lăsa profesia pentru care se pregătise. Cu nivelul ei intelectual și cu inteligența din naștere, doamnei Gregorian nu-i fu greu să-i catalogheze pe Mitică și pe Sanda. „El a-nvățat carte și a făcut studii sistematice, ea știe atâta cât să nu se facă de răs în lume. Amândoi sunt plini de bun-simț. El e mai învățat, ea mai deșteaptă. Oameni cum nu se poate mai cumsecade și mai

primitori”. Doamna Gregorian simți, la un moment dat, că de câte ori urma să se vadă cu familia Băncilă, bărbatu-său parcă stătea pe ghimpi, în ciuda indiferenței pe care-o afișa. Iar Sanda Băncilă, când îl auzea vorbind pe maior parcă era în transă. „Dragostea și tusea nu se pot ascunde”, își amintise maioreasa o „înțelepciune” chinezească. Cel mai inteligent lucru era să se poarte ca și când n-ar fi băgat nimic de seamă. Cu cât opreliștile erau mai mari, cu-atâta creștea și tentația. Maiorului Gregorian îi mai scăpăraseră din când în când ochii și i se mai aprinseseră călcâiele după câte o cucoană. Bine că Sanda Băncilă era măritată, avea copil și nu părea genul pus pe stricat casele oamenilor.

În vremea din urmă, Sanda se tot întorcea cu gândul la Cernați. De când deschisese ea ochii-n lume, aflase de multe femei măritate că aveau ibovnici, „ibovnici”, cum se spunea la ei în sat. Măritate foarte tinere de părinți, când se dezmeticeau, femeile vedeau că pe lume era și dragoste adevărată, de-ți frigea cămașa-n spate de dor, dragoste care fura mințile și uita de fereală și de bunăcuviință. Ce simțise pe vremea când îl iubise pe Ion al lui Ghimirlie i se părea Sandei o poză decolorată de vreme, față de ce i se-ntâmpla de când îl cunoscuse pe maiorul Gregorian. Stătea nopți întregi cu ochii-n tavan, în timp ce Mitică dormea liniștit lângă ea, pufăind din când în când și smulgând-o astfel din visare.

Avu loc un bal la „Cercul Militar”. Cucoanele se-ntreceau în rochii, în bijuterii și-n coafuri. „Eu sunt o proastă pe lângă nevastă-sa. Ce să găsească el la mine? Și mai e și frumoasă!”. Lisăndrina căută să fie cât mai simplu-mbrăcată și pieptănată. Își puse doar o pereche de cercei lungi și-un pandantiv cu safire de albastru ochilor ei, bijuterii de mare efect la rochia albă de satin cu care se-mbracă. Niște șuvițe de păr îi atârnavă zburdalnic pe lângă urechi și-o perdea subțire spre tâmpile, lăsând dezgolit mijlocul frunții, ca să se vadă înaltă și dreaptă.

După ce Mitică și Sanda trecură să prezinte omagii – mai întâi doamnei general, grăsuță, cu o față de om bun, având cam cincizeci de ani, și apoi, domnului general al garnizoanei – se văzură cu-o mulțime de cunoscuți, își strânseseră mâna, și-și spuseră „politețuri”. Cucoanele se complimentară reciproc, fără să creadă tot ce spuneau, dar așa erau jocurile-n societate.

La fiecare bal, generalul alegea o altă cucoană cu care deschidea dansul. De data asta, la primul vals o invită pe doamna maior Gregorian. Ofițerii își invitară fiecare nevasta, cum se obișnuia la primul dans, care era totdeauna un vals de Strauss. Mircea Gregorian se trase lâng-un gheridon și se uită mai mult la Sanda și la Mitică Băncilă decât la nevastă-sa și la general. Doamna Gregorian se strădui de câteva ori să-i prindă privirea, dar ochii bărbatului ei, ca și ai actorilor pe scenă, păreau că se uită la fiecare-n parte și la nimeni anume.

Generalul o conduse pe doamna Gregorian lângă soțul ei, mulțumindu-i maiorului, sărută galant mâna doamnei și se-ndreptă spre nevastă-sa cu care dansă al doilea dans. Deși grăsuță, doamna general dansa ca un fulg.

Mircea Gregorian dansa acum cu nevastă-sa și-o complimenta ce frumos dansase la deschiderea balului, nemaivorbind de onoarea pe care i-o făcuse generalul. Dansul se termină, Mircea Gregorian sărută mâna nevastă-sii, înclinându-se ceremonios, „Doamnă!”, apoi se îndreptară amândoi spre grupul unde se aflau Mitică și Sanda. Nu de mult, Mircea Gregorian le propusese acestora să-și spună pe nume și nu „Domnule maior”, „Domnule maior”, iar cucoanele „Madame Gregorian”, „Madame Băncilă”. Orchestra atacă de data asta primele măsuri din Valurile Dunării.

„Doamnă, îmi permiteți? Domnule, îmi permiteți?”, se-nclină Mircea Gregorian în fața Sandei și-a lui Mitică. Acesta, cu-aceeași înclinare și cu-aceeași formulă o invită la vals pe Emilia Gregorian.

Mircea Gregorian mai întâi îi oferi Sandei brațul pentru a o conduce-n mijlocul sălii, cum era elegant, generalul garnizoanei servindu-le drept exemplu. Sanda-și trecu mâna pe sub brațul lui Mircea dar o ținea în aer, neîndrăznind să-și atingă partenerul de dans. Cu cealaltă mână Mircea apăsă mâna Sandei pe brațul lui. Când brațul lui Mircea-i înconjură talia, inima Sandei bătea atât de tare că o simțea până-n creștet, iar ochii ei măriți și speriați se opriră-n ochii lui albaștri, cerând parcă milă și-ndurare.

Înainte de-a lua distanța pe care-o cerea valsul între parteneri, Mircea o strânse tare la piept și-apoi o depărta repede. Ea nu-și mai dădea seama dacă dansa ori dacă stătea pe loc. Pe urmă ridică înc-o dată ochii spre ochii lui și văzu candelabrele învârtindu-se-ntr-o vijelie nebună. Plutea sau era cu picioarele pe marmura sălii, nu mai știa. Știa doar că se simțea topită, nimicită și că dac-ar fi avut îndrăzneala s-ar fi lipit de Mircea Gregorian și i-ar fi sărutat în neștire ochii, gâtul, părul aspru și des, gura croită bărbătește. Dar cum ar fi putut să le facă ea lui Mitică și Elvirei asemenea rușine? Știu din acea clipă că viața ei se-mpărțea-n două: în cea de dinainte și-n cea de după Mircea Gregorian.

„Sanda, spune-mi de ce ți-e frică de mine?”. Îi puse-ntrebarea în timp ce-o conducea spre sala de-alături, în care se deschisese bufetul. Încetini cât putu pasul. „De ce ți-e frică să iubești? Tu știi că te iubesc și eu știu că mă iubești. Ne privește numai pe noi și nu facem nici un rău nimănui”. „Amândoi suntem căsătoriți, avem copii”, sună într-un târziu vocea Sandei, străină de ea. „Nu vezi că nici căsătoria, nici copiii nu folosesc la nimic împotriva dragostei?”. „Nu vreau să supărăm pe nimeni”. „Nu supărăm, Sanda. E-o bucurie-a noastră, pe care n-o putem împărți cu alții...”. Încet-încet ajunseră la bufet unde Mitică și Emilia se și aflau cu câte-o cupă de șampanie-n mână. Mircea îi oferi Sandei și-și luă și el una. „Sănătate și noroc!”, și Mircea Gregorian înălță corola de cristal scânteietor. „Și pace!”, adăugă Mitică. „Mitică, am impresia că te-a marcat grozav războiul. Tu ai fost și grav rănit. Eu am scăpat teafăr”. „Drept să spun, de nimic nu mi-e mai teamă decât de război și de boală... și de remușcări”, adăugă Mitică după o pauză. „S-ar părea că pacea e bine consolidată-n lume”. „Știu și eu, Mircea dragă, ce să zic? Când cetești istoria vezi că lumea de când e s-a tot războit. Aproape că mai mult războaie decât pace”. „Să nu ne stricăm

dispoziția pentru ce-ar putea să fie. „Cât suntem încă pe pace”, să ne bucurăm de avantajele ei!”.

De câte ori se vorbea despre ce era mai rău și mai rău pe lumea asta, Mitică folosea aceeași enumerare: războiul, boala, remușcărilor.

Sanda nu-nțelegea de unde și până unde un om atât de blând și de omenos cu toată suflarea știa ce-nsemnau remușcărilor. Dacă Mitică avea remușcări, ce i le pricinuiseră și de ce nu le mărturisea nimănui? Poate le spusese vreunui preot la spovedanie.

De când îl iubea pe Mircea Gregorian, Sanda nu se mai spovedise și nu se mai împărtășise. Dacă la spovedanie nu spui tot ce e-n sufletul tău pentru ce să te mai spovedești? Pe de o parte. Pe de alta, gândul că alt om, fie el și preot, căruia-i era dat s-audă toate păcatele omenești, i-ar fi aflat taina, pe care-o-mpărtășea cu un singur om, o făcea să se rușineze-atât de mult, încât nu-și mai lăsa capul sub patrafir.

Mircea Gregorian, respectându-l pe Mitică Băncilă, pentru corectitudinea și pentru sufletul lui deschis, nu-ncercă nici o apropiere fizică de Sanda, cu toate că ardea de dorul ei. Sanda nu era genul de femeie cu care să ai o aventură. Era la locul ei și încă neemancipată de mentalitatea femeii de la țară, care ținea la cinstea casei sale, deși se aflau și la țară femei care călcau pe de lături, că lumea-i lume oriunde.

Experiențele trecutului îl făcuseră pe Gregorian să știe că apropierea fizică de obiectul dorinței, paradoxal, era cel mai eficace antidot al dragostei. Dragostea devenea un trandafir, simbol al perfecțiunii, care-și pierdea petalele una câte una. Pe Sanda voia s-o aibă cât mai adânc ascunsă-n suflet și să se poarte-n așa fel încât nimic să nu-i tulbure imaginea. Între timp, copiii creșteau. Erau acum adolescenți; fie plutind în așteptarea unui miracol, cum era Elvira; fie preocupați de misterul spiritului și-ai vieții, ca văru-său, Fănel Negruț; fie neastâmpărați și neascultători, contrazicând pe toată lumea, ca fratele acestuia, Mihai; fie dornici de-a se afirma printr-o limbă străină-nvățată la perfecție, printr-o știință la care să-ți depășești vârsta și colegii, ca Emanuel și ca Valentin Gregorian.

În '29 minerii din Valea Jiului, cărora le-ajunseseră cuțitul la os, făcuseră grevă, care se sfârșise sub șocul forțelor de represiune, cu treizeci de morți.

În '33 se ridicaseră muncitorii de la Atelierele „Grivița”. Greva lor fusese înăbușită ca și cea din Valea Jiului, de la Lupeni.

„Și asta se cheamă că e vreme de pace! Săracii oameni, de bine nu se scoală nimeni”, își spunea Mitică Băncilă, care socotea toate-aceste-ntâmplări preludiul unei mari vijelii.

„Legiunea Arhanghelului Mihail”, după ce trecuse prin faza „Garda de fier”, devenise partidul „Totul pentru țară”, ca apoi să se intituleze „Mișcarea legionară”.

În aniiăștia, guvernul descoperise „curbele de sacrificiu”, adică îmbucătățirea salariului pentru muncitori și pentru funcționari, ceea ce nu afectă nici Armata, nici preoțimea, nici Poliția, nici Siguranța.

Elvira urma Literele și Filosofia; Fănel – Teologia, care spera să potolească neliniștile sufletului său involburat, pe care doi ani de Filosofie îl lăsaseră neschimbat și nemulțumit; Mihai, frate-său – științele fizico-chimice; Emanuel Gregorian – Școala de ofițeri, și frate-său, Valentin – Dreptul.

Regele își instaură, la 10 februarie 1938, dictatura. Se formă un guvern cu Patriarhul în frunte și cu șapte foști prim-miniștri sfetnici fără portofoliu. Maniu refuză participarea la acest nou sistem de guvernare, care venea după un guvern de patruzeci și patru de zile: guvernul Goga.

Noua Constituție, din februarie 1938, desființa regimul parlamentar.

Personajul cel mai important al mișcării legionare, mișcare ce-și tot schimba numele, dar nu fondul, fu închis și executat, din ordinul regelui, ca fugit de sub escortă, la 29 noiembrie 1938: „Căpitanul”, Corneliu Zelea Codreanu. „Băncilă, băiete, poate să-i omoare pe toți. Degeaba, regele ăsta a pierdut partida”, îi spuse lui Mitică generalul Șerban Ionescu, în momentul când află despre execuția sumară a lui Codreanu; și dădu din mână a scârbă și a pagubă.

Având să răzbune moartea „Căpitanului” și măsurile represive luate împotriva lor de „chiorul”, Armand Călinescu, prim-ministru în dictatura regală, legionarii, la 21 septembrie 1939, îl asasinează. Cei nouă executanți pătrund în postul de Radio și anunță: „Ne-am făcut o datorie dureroasă din a pedepsi pe călăul Căpitanului...”, apoi se predau poliției. Sunt împușcați și expuși pe-o palmă de gazon dintr-un părculeț de peste drum de biserica Sfântul Elefterie. Cu capul pe-o scândură și cu lumânare aprinsă – alături. Toți tineri. Toți îmbrăcați în uniforma Legiunii. Doi soldați cu arma la picior îi păzeau și nu te lăsau să te-appropii de morți, spunând întruna celor veniți sau aduși să-i vadă, ca de pildă elevii, „Vă rugăm, circulați; circulați, vă rugăm, circulați”.

În iunie 1940 se cedă rușilor Basarabia și nordul Bucovinei în urma unui ultimatum. În august al aceluiași an, prin ceea ce avea să se numească Dictatul de la Viena, teritoriul de nord-vest al României era cedat ungarilor.

Carol al II-lea era adeptul unei politici menită să apropie România de Anglia și de Franța. Războiul, care-avea să fie tot „mondial”, îl declanșaseră nemții, în '39, atacând Polonia. România era tot mai izolată. Se repeta povestea din primul război.

Față cu-atâtea evenimente grave, lumea uită să mai comenteze moralitatea majestății-sale, laxă și labilă sub toate aspectele.

Nu mai era un secret că regele primea șperțuri la umbra unor partide de poker, dând undița la crapii ai mari, Auschnit, Malaxa; la știuci și la bibani, ca mai de mâna a doua, le curăța solzii doamna Lupescu; iar plevușcă de fiertură pica-n plasa tatălui abilei ovreice. Pentru-o vorbă bună spusă la vreme și unde trebuia, spre rezolvarea anumitor afaceri foarte rentabile, toți partenerii distinsului brelan pierdeau la joc suma destinată capului încoronat.

Se șoptea că doamna Lupescu ar fi fost o generoasă contribuabilă a „Mișcării legionare”, „Mișcare” ce ar fi vegheat ca augustei metrese să nu-i fie

clintit un fir de păr. Dânsa, „duduia” cum i se spunea, prin intermediul domnului Pitulescu, directorul-general al PTT-ului, „supraveghea” convorbirile telefonice și corespondența oamenilor, pentru a nu se pune în situația de-a nu ști cum bătea pulsul dușmanilor fățiși ori mai ascunși. Un bun colaborator al „duduii” era și secretarul particular al regelui, Eugen Buchman. Duduia își lua toate măsurile unei eventuale gherile urbane.

În 1940, septembrie 6, sub presiunea Germaniei naziste, suveranul e obligat să abdice-n favoarea fiului său, Mihai. Apare o nouă formă de guvernământ a țării îmbucătățite, susținută tot de-ai treilea Reich, dictatura militaro-legionară, sub conducerea unui ofițer de carieră, generalul Ion Antonescu.

Nu mult după aceea, în octombrie, trupele nemțești pătrund în România, spre uluirea, indignarea și tristețe combatanților din primul război cât și ale întregii populații civile, care trecuse prin ocupația nemțească și nu uitase de O. K. M., adică de Ober Kommando Makensen, nici de dispozițiile generalului Tülff, guvernatorul militar al Bucureștilor.

Din strictul său anturaj, nimeni nu-l știa pe Antonescu filogerman. Mulți își spuneau că politica lui nu urmărea decât să ferească de călcâiul nemțesc România – ceea ce mai rămăsese din ea – cruțând-o de soarta Poloniei, lichidate-n douăzeci și șase de zile, Polonie pentru care aliații ei englezi și francezi nu mișcaseră un deget; s-o apere de nenorocirea Danemarcei, a Norvegiei, a Olandei, a Belgiei, a Luxemburgului și-a Franței, căreia se văzuse cât folos îi adusese Linia Maginot.

După aceste păreri, Generalul căuta să evite trecerea României prin focul și prin sabia nemțească, pe care le cunoștea din primul război, preferându-i pe nemți aliați decât dușmani.

* „Când închinam pentru pace ți se părea că exagerez acum câțiva ani! Așa e, Mircea?”. „Ai dreptate, Mitică. Știi cum e cu războiul? E ca și cu-o boală, ca și cu moartea. Ți se pare că ție așa ceva nu ți se poate-ntâmpla, și uite că se poate!”. „Cât aș fi vrut să nu mai apuc să văd altă nenorocire. Mi-era destul primul război”, și Mitică Băncilă se uita amărât în zare, ca și când subț privirea lui s-ar fi și desfășurat acel nou dezastru.

În aceste vremuri tulburi, Elvira, profesoară de franceză și de filosofie, se mărită cu Emanuel Gregorian, sublocotenent de artilerie. Știindu-se de copii, o vreme se uitaseră unul la altul ca și când ar fi fost rude, până într-o zi când se descoperiră unul pe celălalt de parcă li s-ar fi luat un vâl de pe ochi. În sinea ei, Sanda se-mpacă foarte greu cu ideea că fiul bărbatului iubit de ea avea să-i fie ginere. Îi cunună doamna și domnul general Șerban Ionescu, la loc de cinste aflându-se și nașa-mare, cum i se spunea coanei Luxița Bantaș – nașă a Caterinei Geambașu, a fetelor ei, a nepoatei Elvira – fata coanei Luxița, doamna Luța Șerban cu domnul magistrat Șerban, cu cei trei copii ai lor: Daniel cu nevastă-sa, Marina; Matei – singur; fiică-sa și ginere-său, un doctor Serafiotti. Fusese o nuntă fastuoasă, la „Cercul Militar”, nașul, socrii și mirele fiind ofițeri. Cei care participaseră aveau să și-o aducă aminte ca pe-un prag despărțitor al

vieții fiecăruia dintre ei. Aceasta fusese ultima petrecere care părea să reediteze „la belle époque”, ultima la care se petrecuse ca-n vremurile bune, când oamenii nu erau atinși de temeri și de grija zilei de mâine.

Poate și vântul de primejdie, a cărui suflare o simțeau tot mai aproape, îi făcuse să petreacă chiar ca la un sfârșit de lume. Pentru o noapte, fiecare-și alungă din minte știri, noutăți, vechituri, tot ce tulbura sufletul și dispoziția omului.

Legionarii, adepți ai trăirii incandescente, netemători de moarte și neîndurători față de cine nu se-ncadra în principiile lor, erau destul de suspicioși în legătură cu generalul Antonescu, pe care-l socoteau un spirit al ordinii cazone.

Intolerant față de oricine ar fi putut încălca ordinea și disciplina impuse de el, Generalul era cel puțin la fel de bănuitor în legătură cu legionarii pe cât erau ei în privința lui. Prin oameni de la Siguranță, despre care se-ncredință mai întâi că n-aveau legături cu „Mișcarea”, ceru liste cu membrii acesteia, cu organizarea lor pe cuiburi, și chiar liste cu simpatizanții Mișcării.

Nici o precauție nu i se părea inutilă. I-ar fi pus la respect îndată ce venise la putere, văzând în ei mai mult un rival decât un colaborator, dar mirosind că ei s-ar fi bucurat de simpatia lui Hitler, socotea preferabil să lase lucrurile să meargă de la sine. Și, la urma urmei, nu se știa dacă fără existența lor ar fi ajuns la putere.

Voind să se emancipeze de tutela Generalului, legionarii hotărâră să devină singura putere în țară, după vechiul principiu că două săbii nu-ncap într-o singură teacă. Își pregătiră o lovitură de stat care-avea să poarte numele de Rebeliune, începută pe 21 ianuarie și terminată pe 23 ale aceleiași luni, anul 1941. După alte păreri, Generalul ar fi provocat Rebeliunea, spre a-i aduce pe legionari la capătul răbdării, și-așa exasperate de permanentele lor confruntări cu toate guvernele și spre a-i face să greșească într-un fel după care să nu mai poată sălta capul. Istoria avea tot timpul să scuture de colb documente, amintiri, mărturii pentru a stabili adevărul. Atâta cât curge de la o generație la alta, și de la o epocă la alta, cu minusuri și cu adaosuri menite să justifice prezentul. Căci, în mod bizar, mai fiecare epocă remaniază trecutul și nu doar prin spor de documente ci mai ales prin spor sau minus de intenție.

Antonescu îi scoase pe legionari în afara legii. Unii fură-mpușcați, alții internați în lagăre, alții urma să fie trimiși pe front, în linia-ntâi, după gravitatea vinei.

E drept că regele Carol al II-lea (prin comportamentul său care-i făcea pe mulți să-l asemene cu Al Capone), cu amanta dumisale care ținea o a doua curte, ca și politicienii veroși, din ce în ce mai puțin în stare să țină frâiele țării, atrăseseră – mai ales la-nceputul „Mișcării” – înțelegere și simpatie pentru legionari. Violența cu care-și plăteau aceștia polițele începuse a le da răcori multora și-a-i face să-și pună întrebarea dacă, rămași la conducere, legionarii n-ar fi adus țara într-o stare și mai rea decât se afla.

* „Mare curvă politica asta”, își zicea Mitică Băncilă care, trăind în afara politicii, toată viața nu se pregătise decât pentru a-și apăra țara. „Probabil că și pe mine mulți m-or socoti spirit îngust, cazon. Asta am învățat în liceul militar și-n școala de ofițeri, asta am făcut și mi s-a părut că e bine și drept. Acuma ne dăm de partea nemților. Ce-mi rămâne mie de făcut, colonel Băncilă Dumitru? Să mă duc acolo unde ne va trimete Antonescu, despre care știu doar că nu se lasă cumpărat, că nu e lacom, că n-are copii. În ce măsură este convins el că ceea ce face e bine, asta nu pot să știu. Nemții au rupt tratatul de neagresiune din '39 cu Uniunea Sovietelor. Îl încheiaseră Molotov și Ribbentrop – doi tâlhari – dacă mai țin eu minte ce scria-n ziarele de-atunci. Hitler și ăia de-i țin trena sunt convinși că e vorba de-un război-fulger ca și pân-acum. Nu-mi aduc aminte să fi fost careva-n război contra rușilor și să-l fi câștigat. Rușii au cel mai puternic aliat: frigul. Păcat de noi să ne putrezească oasele-n stepă. Mai sunt morminte românești în Rusia: din primul război, ale unora care s-au refugiat acolo ca să nu stea sub ocupație nemțească. Asta nu-nseamnă nimic pe lângă ce ar putea să fie-acum...”.

Popii Toader îi zbură inima când se trezi-ntr-o zi cu doi agenți de la Siguranță – asemenea credincioșilor acelora-n macferlan pe care-i tot vedea-n biserică, mai ales la slujbele urmate de predicile părintelui Gherghel. „Ce părere-aveți, părinte Negruț, despre parohul dumneavoastră?”. „Ce părere să am, domnule? Un preot ca oricare altul. Slujitor al lui Christos”. „Numai al lui Christos?”, interveni al doilea agent. „Ce vreți să spuneți?”. „Vrem să ne spuneți dacă-i legionar sau nu”. „Domnilor, eu la politică nu mă pricep, iar cu pistolul la brâu nu l-am văzut pe părintele Gherghel”. „Și nu v-a propus niciodată să slujiți „Garda și Căpitanul”?”. „Nu, niciodată”, minți popa Toader. „Dar despre fiul dumneavoastră cel mare ce știți?”. „Ce să știu?”, și popa Toader se albi la față. „De pildă, ce-a făcut pe 21, 22 și 23 ianuarie?”.

Popa Toader se-nseină.

„A stat o săptămână-n casă, cu mămăligă fierbinte la gât, c-avea gălci”. „Așa să fie și să vă credem, că sunteți față bisericească. Dar ia uitați-vă la poza asta”, și-i întinse o poză în care erau înșirați, ca la fotograf, șase tineri cu diagonale pe piept. Fănel era al patrulea din stânga.

„Nu-mi vine să cred!”. „Părinte, aici scrie și din ce cuib făcea parte”. „Nu pot să cred!”. „Să ne credeți, părinte. Poza nu e trucată. Ce interes am avea să inventăm legionari acolo unde n-ar fi fost?”. „Și ce-i de făcut?”. Agenții se priviră unul pe altul, își puseseră pălăriile-n cap și plecaseră, profesia neîngăduindu-le nici confidențe, nici înduioșări. Să-și bată fiecare capul, mai ales când îi e pielea-n joc.

Floarea nu scosese o vorbă. I se făcuse negru-n față ochilor. Cum spunea ea de multe ori, dacă o tăiai nu curgea sânge. Popa Toader începu să-și depene amintirile recente. În preajma zilei de 20 ianuarie, o mulțime de colegi îl căutaseră la telefon și în persoană pe Fănel. Acesta stătea cu mămăligă-n jurul gâtului și le spusese părinților și fratelui său să răspundă oricui avea să-ntrebe de el sau să-l caute că e plecat din București.

Popa Toader năvăli ca o vijelie-n camera băieților. Mihai era la Facultate.

„Va să zică așa, Fănele, erai legionar și noi nu știam! Nu ți-ar fi rușine obrazului! Pe ăia-mpușcați te-ai dus să-i vezi? Cum nu mi-a plesnit ceva-n cap nu știi. Pentru ce te-am crescut, ca să te-nhaiți cu derbedeii și cu nelegiuții? Bine că măcar la Rebeliune n-ai fost. Spune, vorbește, s-auzim și noi ce ai de spus? Bibliotecile alea la care te tot duceai erau întrunirile pe cuiburi, nu?”. Popa Toader tăcu deodată și-și acoperi cu mâna ochii. „Mihai știa?”, întrebă el într-un târziu, cu-o voce neutră, din care pierise orice urmă de participare.

„Nu”. Lui Fănel îi trecu prin minte o clipă să-i spună că numai mamă-sa știa și-l încurajase – „ca s-ajungi și tu cineva” – dar se gândi că nu trebuia să bage dihonie-ntrre părinți, care și-așa aveau multe păreri diferite, pricină de enervare și de-ntristare și de-o parte și de alta.

„Tată, eu am crezut în mișcarea asta. Am socotit că e-o slujitoare-a ortodoxiei și-a neamului, a unei purificări spirituale”. „Din puritate spirituală și din ortodoxie l-au împușcat pe Iorga și pe ăilalți de dinaintea lui?”. „Din răzbunare. Când mi-am dat seama ce se pune la cale, m-am ascuns în casă cu mămăligă la gât”. „Și de ce nu te-ai dus la Poliție, la Siguranță să spui ce se pregătea?”. „Pe trădători îi pedepsesc cu moartea. Și dumneata crezi că Poliția și Siguranța nu știau? Eu știu c-am greșit mai întâi față de menirea mea de viitor preot și apoi față de dumneavoastră ca părinți, punând mai presus o aplecare spre gânduri lumești și punându-vă liniștea-n primejdie. Vă rog să mă iertați! Presimt c-am să pățimesc toată viața, fiindc-am greșit. Să știi doar că eu n-am ridicat arma asupra nimănui. Pe 18 ianuarie am aruncat în Dâmbovița și uniformă și pistolul”. „Din suflet cum ai să ți le-arunci?”.

La-nceputul lui februarie, Fănel își luă o mică vacanță și se duse la Cernați, la bunici.

„Fănele, maică, ce bucurie să te vedem, da' cum de vii tu acum? Ce faci cu Facultatea?”. „Mam' mare, am fost tare bolnav de gât și mama și tata au fost de părere să vin încoace să mă-ntremez”. „Chiar că ești cam gălbejit”, îi spuse bunicu-său, după ce-i luă bine seama.

După o lună de stat la bunici, unde nu-l supără nimeni cu-ntrebările, Fănel, cu inima cât un purice, se-ntoarse acasă. Doi legionari din Cernați, feciori de oameni înstăriți, fuseseră-mpușcați la București. Părinții îi aduseseră și-i îngropaseră în cimitirul satului. Lumea rămase uluită, fiindcă nimeni din sat nu știuse ce hram purtau băieții ăia. Fănel hotărî că nu se putea ascunde la nesfârșit, dacă Cernații puteau fi socotiți o ascunzătoare. La Facultate spuse că fusese bolnav, și-și dădu toate examenele cu care termină studiile de Teologic. Dacă lucrurile-aveau să meargă firesc, urma să se căsătorească, să fie hirotonisit și numit preot pe undeva prin țară. Peste puțin timp îi sosi acasă ordin de mobilizare. „Asta înseamnă linia-ntâi”, își spuse Fănel și se prezentă numaidecât, cu un fel de elan la centrul indicat în convocare. Urma să plătească involburarea minții lui pentru idealurile „Gărzii de fier”, credulitatea lui care nu simțise nevoia nici unui sfat. Singurul sfătuitor îi fuseseră predicile părintelui Gherghel și discursurile avocatului Gherghel care-l introduseseră-n

„Legiune”. „Cum să fie desăvârșit lucrul făcut de om? Cum să n-ascundă-n el viermele putreziciunii?”, se muștra Fănel, cu gândul la front ca la un loc al mântuirii prin ispășire.

Mobilizarea generală făcu lumea să-i uite pe legionari. Speranța reîntregirii noastre teritoriale care ne mâna de fapt în război, trebuia „agrementată” și cu ceva atitudini spectaculoase, marca specialitate a propagandei.

Obișnuit cu minciunile propagandei, Mitică nu crezu chiar tot ce scriau gazetele despre Rusia. „Din păcate, s-ar putea să vedem la fața locului cum stau lucrurile”. Cu două idei nu se-mpăca Mitică, și-anume: cu participarea României la un nou război și cu alianța noastră cu nemții. De unde, în primul război, se putuse spune despre evreii care nu erau pe front că se bucuraseră de-o situație privilegiată făcând pe tălmacii pe lângă nemți, scriind la gazete sub ocupație, la cot cu „floarea” filogermană a gazetăriei române, acuma, dimpotrivă, ar fi fost buni de trimis în lagăre-n Germania, după cum cerea Führerul! „Când te gândești că una dintre condițiile sine qua non pe care ni le puneau nemții-n 1918 pentru-ncheierea păcii, după Brest-Litovskul rușilor, era-mpământarea tuturor evreilor! Ce-or fi făcut de-atunci și pân-acum aceeași evrei ea să se năpustească așa nemții asupra lor acuma? Câteodată, cu mintea pe care ți-a dat-o Dumnezeu nu mai înțelegi nimic pe lumea asta...”.

CAPITOLUL CINCI.

Din nou în Gara de Nord, pentru-a ajunge la Prut care trebuia, cum ordonase Generalul, să fie trecut, Mitică-și aminti ziua când plecase pe front în primul război. Tot fețe mohorâte și-ngrijorate, ale celor care plecau, ale celor care rămâneau. În primul război auzai pe străzi grupuri care cântau Deșteaptă-te române. Pe la urechi îi treceau tot felul de vorbe: „Mă, Ioane, ai grijă cum umbli pe-acolo!”. „Lasă, Frusână, că doar sunt om în toată firea, și-am mai trecut printr-un război!”. „Vasile, mănâncă, mamă, repede brânza aia să nu s-acrească!”. „O mănânc, mamă, cum să n-o mănânc!”.

Plecau deodată Mitică Băncilă, Mircea Gregorian, Emanuel Gregorian, Daniel și Matei Șerban, Fănel Negruț, conduși toți de neveste, afară de Fănel, pentru care veniseră părinții și frate-său. Trebuiau să se urce-n tren. Se sărutară și-și mai spuseră câte-o vorbă. Mircea Gregorian se-așeză în dreptul Sandei și, acoperind-o complet de vederea altora, o sărută apăsător pe gură. Trenul plecă, batiste fluturând pe peron, mâini ridicate făceau semne, lacrimi se prelingeau pe obraji, suspine se-năbușeau. Sanda, cu dreapta flutura batista, iar stânga și-o ținea peste gură ca țărâncile. Soții de ofițeri, Emilia Gregorian și Sanda Băncilă fură invitate să participe la așa-numitul „Patronaj”, oblat de doamna General Antonescu. „Patronajul” avea atât menirea de-a participa la ngrijirea răniților, care-ncepuseră să sosească de pe câmpul de luptă, cât și cea de-a trimite pe front obiecte utile soldaților: fulare, mănuși, ciorapi de lână și, cine dorea, chiar alimente nealterabile.

Doamnele de la „Patronaj” aveau datoria de-a antrena cât mai multă lume care să le sprijine-n acțiunile lor, elevi care să vină-n spitalele militare cu de-ale gurii, muncitori, liber-profesioniști, oricine.

După ce terminau cu asistența medicală din spitalele militare și cu ambalatul lucrurilor pentru front, cucoanele își îngăduiau să ia împreună un ceai sau o cafea din rezervele care-n curând aveau să se termine, de fiecare dată aducând alta cele trebuincioase. Convorbirile se-nvârteau în jurul frontului și-al speranțelor că avea să fie un război-fulger, cum își închipuia Hitler. „Îi termină nemții pe ruși una-două”, spunea o nevastă de general foarte optimistă și-ncrezătoare-n frumoasele promisiuni ale Führerului. Emilia Gregorian și Sanda Băncilă nu scoteau o vorbă. Ce rost avea s-o contrazică pe generăleasă ori să-și manifeste dubiile față de-asemenea perspective.

După luptele de la Odesa, deci, pe la sfârșitul lui octombrie '41, Generalul primi gradul de mareșal.

Sanda și Emilia găseau totdeauna o vorbă potrivită pentru răniți. Învățaseră să pună un pansament și nu strâmbau din nas când îl scoteau pe cel vechi. Ascultau păsurile bolnavilor, scriau, sub dictarea lor, cărți poștale pentru familie, citindu-le cu glas tare scrisorile primite de-acasă. În timpul celui-alt război, Emilia împreună cu mamă-sa făcuse parte din „Crucea Roșie” a femeilor ortodoxe române din Iași, încât viața de spital îi era cunoscută.

„Cu ce ne-om alege noi din războiul ăsta, conită, afară de mâini și de picioare tăiate?”. Și ele ce era să le răspundă? Când ajungeau în aer liber, răsufiau odată adânc parcă pentru a-și scoate din plămâni mirosul de spital și, luându-se de braț, Emilia și Sanda se-ntrebau: „Ce-or face bărbații noștri acum?”. Bărbații lor luptau, fără să-și facă iluzii cu privire la războiul-fulger și la victoria germană; luptau în linia-ntâi, căci nemții îi foloseau pentru testarea terenului.

Deși își aveau propriii comandanți, românii erau mereu într-o poziție de subordonare față de nemți. Asta era probabil soarta armatei române. În primul război să depindă de ruși – care-aveau alte gânduri decât să apere frontul din Moldova, oprindu-i și pe români să acționeze cum voiau – iar acum, să fie sub tutela nemțească.

Până-n fața Moscovei, mințile mai puțin dedate cu-ntorsăturile pe care le putea lua un război aproape că-ncepuseră să creadă-n Blitzkrieg.

Moscova și frigul iernii rusești întoarseră roata. Pân-acolo fusese un entuziasm de operetă.

Mitică Băncilă, Mircea Gregorian și Fănel Negruț – ca fost legionar, trimis pe front simplu soldat – expediau acasă scrisori care să poată trece de cenzura militară, deci texte banale care spuneau doar că erau bine, sănătoși.

Lui Daniel Șerban, care-i scrisese nevastă-sii două scrisori mai apropiate de-adevăr, îi fură-napoiate; cu perdaful de rigoare din partea cenzurilor.

Rușii ne luaseră Basarabia. Și războiul de-acum avea să ne-o dea înapoi? Ce război și cine-avea să mute colosul de lângă noi? Cine-avea să ne dea alt vecin, să ne dea alți vecini? Alți vecini? Ceea ce câștigasem în 1918, după ce

murise un milion de români, acum ni se lua înapoi. Marile puteri, iară marile puteri! La jaf își dădeau mereu mâna. Mitică și Mircea luptau fiindcă asta le era meseria, dar socoteau războiul un eșec sigur. Marile Puteri.

Ce nu trebuieră să facă Brătianu și delegații români la Conferința Păcii după primul război mondial ca să obținem ceea ce era stipulat în tratatele încheiate în prealabil cu Marile Puteri. Tratatele între noi, cei mici, și Marile Puteri, cei mari, s-ar fi dovedit simple petice de hârtie de n-ar fi fost românii să tragă și cu dinții de ele – fiind dați afară pe ușă, iar ei intrând pe fereastră. De unde, în primul război, Mitică Băncilă și Mircea Gregorian se-ncurajau pe ei înșiși și-și încurajau soldații, invocând întregirea țării prin dezrobirea fraților noștri de sub stăpânirea străină, acum nu mai prea știau ce să le spună. Începeau să se-ndoiască de reîntregire.

Nemții se purtau cu ofițerii români în așa fel încât le dădeau permanent de-nțeleș că le făceau o mare favoare lăsându-i să lupte-alături de ei.

Ceea ce-i indigna cel mai mult pe români era felul cum se purtau nemții cu populația civilă. Mitraliau sate-ntregi și, ca și-n primul război mondial, nu prea le plăcea să facă prizonieri. Îi împușcau. Ce nevoie aveau ei de guri de hrănit, de pază și de cealalte? În plus, le reproșau românilor felul în care se purtau cu populația civilă și cu dușmanul înarmat; nespunându-le pe față, dar dându-le de-nțeleș că se legau la cap fără să-i doară, luând prizonieri.

Era limpede că cei doi aliați nu fraternizau.

Nemții adunaseră toți evreii din zona ocupată, îi duseseră într-un sat păzit, și-apoi îi trimiseseră nu se știa unde.

Prin niște basarabeni care luptau în armata bolșevică și căzuseră prizonieri la români se află că rușii trimiseseră-n Siberia pe toți cei de origine germană. Ce era și lumea asta!

De prizonieri, nici rușilor nu prea le era drag. La-nceputul războiului îi împușcau pe loc.

De câte ori pătrundeau într-un sat, Mitică Băncilă nu-și scăpa trupa din ochi. Nu se-mpotriva ca soldații să ceară ceva de mâncare sătenilor, niște lucruri mai de Doamne-ajută decât cele de la cazan, dar nu le-ngăduia să-i brutalizeze și nici să le dea foc la magaziiile de cereale, ca să lase oamenii muritori de foame. Ceea ce-l frapase pe Băncilă era faptul că cerealele erau adunate-n silozuri mari, iar populația avea cantități mici de mălai și de făină-n casă. Pentru că inamicul venise atât de neașteptat și de repede peste ei, colhozurile n-apucaseră să-mpartă sătenilor cerealele. Pe unde trecuseră nemții se vedea. Înainte chiar de-a controla populația și uneori de-a o mitralia, mai întâi dădeau foc silozurilor, pentru ca supraviețuitorii să moară de foame.

Ca și-n primul război, Mitică ținea în port-hart un carnet în care nota, când avea timp, impresiile mai puternice. Nu mai avea elanul de-atunci, nici răbdarea de-a consemna tot ce-i era dat să vadă și s-audă. Mircea Gregorian, cu care vorbea deschis – fără să-i fie teamă de-a fi considerat defetist – căzuse prizonier. Cel puțin așa spera Mitică, fiindu-i greu să accepte ideea morții. Cine știe când avea să afle adevărul, dac-avea să-l mai afle. Din țară veneau cu

mare-ntârziere scrisori și presă din care-afla ce bine mergea frontul, ce succese-aveau nemții; și-n coada lor și românii.

Nici despre Fănel nu mai știa nimic. Avea să afle mult mai târziu că acesta, într-un acces de furie – în timp ce se trăgea și din liniile românești și din cele rusești – țâșnise pe marginea tranșeei și se plimba de colo-colo, ceea ce-i uluise pe ruși, care până ce nebunul nu fu tras cu forța-n tranșeea românească nu mai traseră nici un foc. Fănel își dezvelise pieptul și stătuse de câteva ori nemișcat, așteptând un glonț binefăcător. „Mă, băiete”, îi spuse comandantul, „moartea nu te ia când vrei tu”.

În fine, Mitică primi o scrisoare de la Sanda care-i spunea că Mircea, Fănel și Emanuel, bărbatul Elvirei, se aflau pe listele de prizonieri. „Uite cum îi unește soarta pe oameni!”.

Cu fiecare zi care trecea, Mitică devenea tot mai posac și mai convins că războiul era pierdut; se gândea care-avea să fie soarta României după-nfrângerea în care nemții aveau să-și târască și aliații. Mitică auzise de la superiorii săi că amiralul Canaris, șeful Abhwer-ului – al spionajului și-al contraspionajului pe întreaga armată germană – nu era lăsat de doi ani să intre la Hitler pentru a-i spune că războiul era pierdut, împiedicat fiind de Geobbels: pentru ca Führerul să nu fie indispus de prostiile și de exagerările amiralului, care-și sacrificase unii dintre cei mai importanți agenți pentru-a obține aceste informații.

Țăranii ruși erau tăcuți și circumspecți – ca orice țăran – dar când treceau prin sate armata română sau finlandezii nu intrau chiar în panica pe care-o stârneau nemții. Stăteau cu mâinile la piept și-așteptau ca năvălitorii să-și ia ce le trebuia și să vadă dacă le mai rămânea și lor ceva.

În toate casele țărănești, pe peretele de la răsărit, erau icoane. Soldații români – dacă scotoceau după de-ale gurii și chiar după laibăre, ciorapi, fulare, mănuși de lână – când ajungeau în fața icoanelor se descopereau și se-nchinau, părăsind câteva clipe cercetarea fiecărui cotlon. Ca și-n primul război, dacă dădeau de ceva orătănii, peste câte vreun miel ori un purcel puneau totul la frigare sau la proțap, lăsând-o pe hazaică să le supravegheze și să le facă bune de mâncat.

Colonelul Băncilă saluta totdeauna când intra într-o casă, iar la plecare le spunea gazdelor spasibo și iară saluta. „Ăsta e om cu frica lui Dumnezeu”, își spuneau soldații între ei. „Să nu uităm că avem de-a face cu oameni și că-n locul lor am putea fi noi”.

De când se afla-n acest război, Mitică și-aducea tot mai des aminte o vilă din Predeal în care le strigase soldaților lui „Omorâți-i, băieți!”. Își dorea din tot sufletul să nu mai fie pus în aceeași situație în acest nou război în care se lupta o lume.

Ca și-n prima conflagrație, Mitică Băncilă căuta să-și cruțe oamenii. Destul că se aflau mereu în linia-ntâi.

Luptele de la Kursk erau poate mai importante decât Stalingradul, erau o schimbare-a echilibrului de forțe, balanța înclinând net de partea rușilor.

Aproape toată luna august și-ntregul septembrie '43 ținură aceste lupte. Niciodată nu mai avusese loc asemenea bătălie de care-blindate, niciodată nu se mai aruncaseră atâtea grenade. Între Rokossovski și von Manstein lupta se ducea pe viață și pe moarte.

La-nceputul lui septembrie '43, Hitler îi ordonă mareșalului von Kleist să se retragă din Kuban și să organizeze apărarea Crimeii. Se renunța astfel la capul-de-pod ce fusese menținut de nemți în speranța unei baze de plecare spre Caucaz. Evidenta superioritate numerică a rușilor – care trimiteau valuri de infanteriști spre inamic, neținând seamă de numărul morților – impunea alte mișcări decât cele prevăzute inițial. La 14 septembrie, rușii dădură un atac puternic la Moldovanskoie. Năvală de care-de-luptă – și-aici. Românii săpau mereu gropi individuale pentru a arunca grenade în tancurile rusești. Huruitul blindatelor, bubuitul tunurilor, țăcănitul mitralierelor veneau de sus, de jos, din față, din spate. Colonelul Băncilă și-atâția câți mai rămăseseră-n viață dintre oamenii lui nici nu-și dădură seama că rămânând singuri pe poziție, nemții luând-o la sănătoasa, erau înconjurați de ruși. Hotărârea trebuia luată-n câteva clipe. „Băieți, jos armele, mâinile sus, că n-avem scăpare”. Rușii erau extenuați ca și ei. Nu li se citea pe fețe nici ură, nici dispreț, nici măcar enervare: numai oboseală. Se vedea cât de colo că numai de prizonierii ăștia n-aveau chef. Un ofițer rus și un altul cu ochii oblici și cu pielea bătând în galben – un asiatic, fără dar și poate – șușotiră ceva-ntre ei. Mihailo Mihailo, ucrainean din Deltă se albi la față. „Dom' colonel, vor să ne-mpuște”. „Cum ne-o fi scris”.

Rușii le porunciră, făcându-le semn cu mâna, să urce pe-un dâmb. Puseră arma la ochi, dar căpitanul rus se răzgândi. „Stoi!”, zise el; și ostașii puseră arma la picior și pe chipurile obosite se ivi o umbră de mulțumire. Rușii se urcară-n mașinile blindate și plecară.

Când își veniră-n fire, soldații români începură să se uite unul la altul și la comandantul lor. Unuia dintre soldați, băiat de 24 de ani, îi albise părul. Se puteau socoti înviați din morți. Ce trebuia să facă de-acum înainte cu viața care li se lăsase? Să ajungă-n țară era imposibil; și chiar de-ar fi fost cu puțință, încăpeau pe mâna Curții Marțiale și-aveau să-i împuște românii. Trebuia să găsească vreo unitate română căreia să i se-alipească.

„Să controlăm gropile, să nu fie vreun rănit”, spuse colonelul, după ce mai întâi trase puternic aer în piept. Dacă vorbea, parcă-și confirma ideea că era viu.

În gropi găsiră câțiva morți. Puseră mâna pe lopeți și-i acoperiră cu pământ după ce mai întâi le luară matricolele de la gât, le scotociră buzunarele și le controlară bocancii, să vadă de nu cumva erau mai buni decât ai lor, ai celor rămași în viață.

„Dumnezeu să-i ierte!”, spuse colonelul și se descoperi.

„Dumnezeu să-i ierte!”.

Erau șapte supraviețuitori. Se-ntrebau ce-aveau mai bun de făcut. Să se-mprăștie și să-ncerce fiecare să se descurce pe cont propriu ori să meargă-n

grup? După ce fiecare-și spuse părerea, hotărârea să meargă laolaltă; în acest fel, dacă erau prinși de ruși, să poată fi considerați prizonieri de război, iar dacă-i întâlneau pe-ai noștri să nu fie considerați dezertori. Mai aveau ceva apă în bidoanele individuale și ceva pâine uscată – „biscuiți” cum îi spuneau în armată – provizii pentru cel mult o zi. Și-n ce parte s-o ia? La mieznoapte, la miezăzi? Și unde să se oprească pentru-a-și înnoi proviziile de apă și de alimente? Între sate erau zeci de kilometri. Aveau o libertate cu care nu știau ce să facă. Soldații se uitau numai în gura colonelului, de parcă se-așteptau ca un oracol mântuitor să izvorască de pe buzele celui care trebuia să răspundă de soarta lor. Le tremurau atât de rău picioarele că numai buni de plecat la drum lung nu erau. Se traseră la dreapta între niște arbuști, la liziera unui mestecăniș. Când își mai reveniră din groază și din oboseală, porniră să caute vreun șipot sau vreun pârâiaș; și ciuperci, la care se pricepeau doi ostași din zona subcarpatică, unde pădurile erau pline de ciuperci bune de mâncat. Făcură un foc, pârpaliră ciupercile și le mâncară goale, păstrând biscuiții pentru situații și mai rele. Găsiră și-un firișor de apă, se spălară, statură să se usuce și să li se mai zvânte și cămășile de sudoare, apoi își umplură bidoanele cu apă.

„Băieți, eu zic să tragem un pui de somn până se-nserează bine și s-o pornim apoi spre nord. S-ar putea să fie bine, s-ar putea să fie rău, singur Dumnezeu știe!”. „Dom' colonel, eu îmi scot bocancii că-mi plesnesc picioarele, așa mi s-au umflat”. „Scoate-i, băiete!”.

Ziua se-ascundeau cum și pe unde găseau un loc mai ferit, iar noaptea băteau la câte o ușă la marginea unui sat și-și încercau norocul. „Cto tam?”, se-auzea de dincolo de ușă un glas pierit. „Dobroaie liudi”, răspundea Mihailo Mihailo. Când se vedeau în casă, Mihailo, cu câtă rusească știa el și cu ucraineana lui de la părinți, le explica rușilor că românii n-aveau de gând să le facă nici un rău, ci doar le cereau apă și ceva de mâncare. Cei șapte oameni nebărbierii, trași la față și plini de praf, cu tot echipamentul lor militar din care nu era să lipsească pușca, nu-i speriau pe săteni – femei, bătrâni și copii – decât în primul moment, mai ales luați din somn. Într-o noapte nimeriră la o casă-n care se priveghea un mort: un bătrânel cu barbă albă, îmbrăcat în rubașcă militară, cu o decorație pe piept, încins cu un brâu lat de piele, în ciorapi albi de lână. Românii se descoperiseră, se-nchinaseră și dăduseră să plece. Rușii le făcuseră semn să stea și le-ntinseseră o butelcă, în care sticlea rachiu de ienupăr, și o strachină în care era cașă, dându-i fiecăruia-n mână câte o lingură de lemn. „Rămâneți la praznic”. Acela era praznicul. Decorația era din războiul ruso-japonez, în care cel dus luptase. Îi rugase să-l îngroape cu ea. Nici o lacrimă. Într-atâta nenorocire, fericite de el.

Într-a opta zi, într-un ascunziș, dădură de trei ruși în uniformă, stând la pământ, cu armele alături. Românii i-ar fi putut lua prizonieri. Asta le mai lipsea! Iar să-i împuște și să le ia hainele nici prin gând nu le trecea.

„Ce facem, dom' colonel?”, întrebă unul dintre ostași. „Zdrastvui!”, zise colonelul. „Ce să facem? Să stăm de vorbă cu ei”. Mihailo Mihailo îi întrebă ce era cu dânșii.

„Ne-am rătăcit de unitatea noastră și nu vrem să cădem pe mâna nemților și nici pe-a românilor. Dar cu voi ce este?”. „Și noi ne-am rătăcit și nu vrem să cădem pe mâna rușilor. Căutăm să ne lipim de vreo unitate română. De opt zile nu mai știm cum merge frontul”. „Nici noi”.

Rușii scoaseră niște mahorcă, făcură câteva țigări și le-ntinseră și românilor câte-o foiță cu ceva mahorcă-n ea. Ei trebuiau doar s-o umezească și să-și facă țigara.

Românii le-ntinseră câte-un biscuit.

„Bine că n-au început ploile”, zise-un ais.

„Chiar că bine”, răspunse Mihailo Mihailo, apoi tălmăci pe românește. „Ce făceați voi înainte de război?”, îi întreabă el pe ruși. „Eram colhoznic”. „Eu eram pescar în Delta Dunării; băieții ăilalți erau țărani ca și voi; numai colonelul era colonel”. „Colonelul e om de treabă?”. „Foarte cumsecade și omenos”. „Dacă n-ar fi fost, îi făceați voi de petrecanie”. „Noi vrem s-ajungem ori la ai noștri ori la partizani”, spuse unul dintre ruși. „Voi aveți de-ales, noi n-avem; sau avem și noi: ori s-ajungem la ai noștri ori prizonieri la ai voștri”. „Dac-ajungeți prizonieri vă pune să munciți”, spuse un rus. „Bine e dacă ai o meserie, că te duc în fabrici; dacă n-ai, dai la lopată, la târnăcop, ori spargi la piatră, taluzezi căile ferate, cam așa”. „Da' tu de unde știi?”, îl întreabă Mihailo. „Am stat doi ani la zdup c-am strâns de pe câmp niște spice de grâu în urma secerătorii”. „Și cine trebuia să le strângă?”. „Nimeni; trebuia lăsate să putrezească-n brazdă. Am ieșit cu un an mai devreme, că ne-a dus pe front; pe noi de la drept-comun, că pe ăia „politici” nu i-a scos”. „Și ăia „politici” ce-au făcut?”. „Parcă poate cineva să știe?”.

Rușii erau toți blonzi, cu ochi albaștri, cu o privire de oameni care nu se mai mirau de nimic, deși niciunul nu trecuse de treizeci de ani.

„Cu bine, oameni buni, și să dea Dumnezeu să fie cât mai repede pace!”, le spuse colonelul Băncilă și-i salută militărește.

„Să dea Dumnezeu, și să scăpăm cu viață și-ntregi!”, răspunse unul dintre ruși, în timp ce toți trei se ridicară, luară poziție de drepti și salutară.

„Uite, oameni ca ăștia omori când tragi cu mitraliera, când dai cu obuze ori cu bombe”.

Și românii și rușii plecară-n același timp. Nici unuia dintre ei nu-i trecu prin minte să se uite-napoi, fiind toți zece siguri că nimeni n-avea să-mpuște pe nimeni pe la spate.

Mitică Băncilă și cei șase ostași mai rătăciră patru zile și patru nopți, bătând iar la câte o ușă de după care câte-un glas speriat întreba „Cto tam?”, la care Mihailo Mihailo răspundea prietenos, aproape șoptit, „Dobrâie liudi!”.

Într-a treisprezecea zi – zi cu ghinion, treisprezece – în timp ce se-afundau într-o pădure, se treziră cu șase arme-automate, „balalaici” li se

spunea, îndreptate spre ei. Șase tineri îmbrăcați în rubașcă, purtând cizme peste pantaloni și-un centiron lat, în talie, se strânseseră-n jurul lor.

„Armele jos, mâinile sus!”, le ordonă colonelul Băncilă soldaților lui.

Mihailo Mihailo le explică tinerilor care era situația celor șapte români.

Tinerii, fără să facă nici o apreciere-asupra celor auzite, le ordonară românilor să-i urmeze, după ce le luară armele, încadrându-i, doi ruși le mergeau în față, doi în spate, unul în dreapta, altul în stânga.

Ajunseră la un adăpost, unde-i primi un om între două vârste, îmbrăcat ca și cei șase tineri.

Aceștia luară poziție de drepti, salutară cu dreapta la șapcă, iar unul dintre ei spuse: „Tovarășe comandant, pe ăștia i-am capturat acum în pădure”.

Mihailo Mihailo repetă povestea pe care le-o spusese și tinerilor, cu-aceleași vorbe, fiindcă oamenii și când spun adevărul și când mint încearcă să nu se depărteze de primul tipar.

Comandantul își trecu o dată mâna peste mustățile lungi, cărunte și stufoase, care-aproape că-i atingeau bărbia. Altminteri nu dădu semn nici c-ar fi crezut, nici că n-ar fi crezut cele-auzite.

Puse pe unul dintre tineri să-i perchiziționeze pe cei prinși. Soldații n-aveau asupra lor decât placa matricolă, plosca-n care-aveau apă și niște pâine uscată. În port-hartul colonelului se găsi o hartă a întregii Uniuni Sovietice, alta detaliată a zonei Kuban, o busolă și-un carnet, în care mai toate foile erau scrise de mână, cu cerneală violet.

„Sunt niște însemnări personale; fii bun, Mihailo, și tălmăcește-i domnului comandant”.

Mihailo se execută. Comandantul partizanilor i se-adresă și el lui Mihailo: „Spune-i că acolo unde merge nu mai are nevoie nici de hărți, nici de-nsemnări personale; și mai spune-i să dea port-hartul cu stilou cu tot”. Mitică Băncilă urmări cu un zâmbet amar port-hartul care din mâna lui trecu în mâna unuia dintre tinerii partizani și-apoi în mâna comandantului.

Ce rost avea să-i spună acestui om necunoscut, care nu făcea altceva decât să respecte regulile jocului primejdios în care intrase, ce rost avea să-i spună că-ncepând cu primul război acest port-hart făcea parte din viața lui, actualul colonel Băncilă Dumitru. Ce scria în carnetul din port-hart ar fi putut fi citit mai degrabă de ruși decât de români; iar de nemți în nici un caz. Erau evocați, cu simpatie și cu un sentiment fratern, ofițeri ruși cunoscuți în Moldova în timpul primului război: asta privind trecutul. Iar prezentul vorbea de mila pe care i-o inspira un popor cotropit de dușman, paralela fiind mereu făcută între prezentul Rusiei și trecutul României sub ocupația germană, pe care n-o elogia cum nu-l elogia nici pe fostul dușman, actualul aliat, nemții.

Li se luară și centiroanele; iar colonelului și ceasul „Longines” de la mână, și chipiul.

Cei șapte militari români, stătură toată ziua într-un adăpost întunecat, păziți de doi băieți cu automate. La un moment dat, o femeie tânără și bine legată, în fustă, rubașcă și cizme, le-aduse șapte gamele și șapte linguri. „Să le

păstrați, că altele nu mai vedeți până ajungeți în lagăr”, rosti ea fără să-și însoțească vorbele cu nici-un gest.

Mihailo Mihailo tălmăci spusele femeii. Așa stând lucrurile, fiecare-și linse lingura și gamela.

Noaptea fură duși pe jos, încadrați ca și la venire, în spatele liniilor rusești, unde se-auzeau bine tunurile iar pe cer proiectoare mari de antiaeriană își încrucișau fasciculele. Colonelul Băncilă își ducea mereu mâna în talie, simțind că-i lipsește ceva; de elev fusese-nvățat cu centironul. Soldații-și pipăiau și ei mijlocul, învățați cu betele din viața civilă și cu centironul, de când erau militari. Românilor li se comunicase prin Mihailo că-n timpul drumului n-aveau voie să vorbească, să tușească ori să strănute. Mihailo se-mpiedică de-un ciot și se lungi cât era de mare, izbindu-se cu gura de-un copac.

„Fir-ar al dracului să fie!”, spuse el pe ucrainește, bătând s-adune niște frunze cu care să-și oprească sângele ce-i curgea șiroaie.

Colonelul îi întinse batista. Mihailo o respinse. „St!”, le făcu unul dintre-nsoțitori.

Fură predați unui colonel, care, în timp ce-asculta raportul unuia dintre-nsoțitori, le lua seama prizonierilor.

Aceștia ascultau resemnați ce se spunea despre ei, singur Mihailo pricepând.

Însoțitorul îi spuse colonelului rus că unul dintre prizonieri era ucrainean din Delta Dunării, că-nțelegea bine rusa și-o și vorbea cât de cât.

Colonelul rus întinse un brici unuia dintre-nsoțitori. Acesta se-apropie de colonelul Băncilă și-i desprinse epoleții. Colonelul fu apoi pus să se descalțe de cizme. Stătu o vreme-n ciorapi până i se-aduse o pereche de bocanci prea mici pentru labele lui subțiri și lungi. La a doua pereche avu noroc. Putea să se-ncalțe cu ei.

Colonelul rus îi primise-ntr-o casă țărănească de la marginea unui cătun. De data asta, românii fură-nchiși într-un hambar plin de fân, care mirosea frumos, și păziți afară de doi soldați. Deși nimeni nu-i oprea să vorbească, ei se tolăniră-n fân și nu-și spuseră nimic. Ce era de spus?

Fiecare cu gândurile lui, gânduri ca niște bondari care bâzâie întruna. După treisprezece zile de umblat și de dormit pe pământ, iarba uscată mirosind a flori de câmp era ceva mai mult decât în visul lor. Fânul lua forma fiecărui trup, iar trupul se simțea de-a dreptul răsfățat, ca-n niște brațe primitoare. Până la urmă, gândurile sâcâitoare le dădură pace și fiecare căzu-ntr-un somn adânc. Când se treziră, bănuiră că era seară, deși-n hambar întunericul era același ca și la venire.

„Unde ne-or duce?”, se-ntrebă unul dintre băieți, țăran din Teleorman. „Undeva la munci grele; n-ai auzit ce ne-au spus ai trei rusnaci?”. „Așa e”. „Dumneavoastră ce ziceți, dom' colonel?”. „Eu zic să-ncercăm să trăim, să supraviețuim și s-așteptăm sfârșitul războiului. Cel mai rău îmi pare de-ai mei de-acasă, care-o să mă vadă pe listele de dispăruți, ca și de-ai voștri. În primul

război, nimeni nu era mai îngrijorat decât cel care-și vedea pe cineva apropiat trecut pe listele de dispăruți. Nu știi nici dacă-i mort, nici dacă-i prizonier”.

Oftară toți deodată. Erau rupți de foame. Din oboseală parcă-și mai reveniseră.

„Norocul nostru că n-avem oglindă sa ne uităm cât de frumoși om fi”. „Las' că la târnăcop și la lopată n-o să ne cate nimeni de frumoși”.

Într-un târziu veni un soldat cu o cană înaltă de metal într-o mână și cu un felinar în cealaltă. Deci era noapte, fiindcă soldatul venise cu felinarul aprins de-afară.

Le turnă fiecăruia-n gamelă o fiertură calduță și le dădu-n mână câte o felie groasă de pâine ca pământul. Agăță felinarul de-un cui pe care-atârnav niște căpestre, se-așeză și el în fân și, fără să scoată o vorbă, așteptă să termine toți de mâncat. De data asta nu mai linseră gamela și lingura, ci le șterseră cu câte-un șomoioag de fân.

Soldatul se ridică, își luă cana și felinarul și se duse.

„Băieți, ascultați la mine. Ce vă spun știu de la prizonieri din primul război. În toate lagărele sunt unii care părăsc: pentru-o gamelă de mâncare-n plus; pentru un pachet de țigări; pentru nimic, numai cu gând să-și facă mână bună pe lângă paznici și pe lângă comandanții de lagăr. S-aveți grijă ce vorbiți și nici un cuvântel despre paznici, despre comandanți, despre nimeni; și nici despre regimul din lagăr. Vorbiți despre-ai voștri de-acasă; spuneți că abia așteptați să se termine războiul, să vă-ntoarceți în țară. Să nu cumva să-ncercați să fugiți, că pe-aici vă putrezesc oasele. S-ar putea să ne despartă și să nu mai stăm niciodată de vorbă. În război se poate-orice”, le spuse colonelul, spre a-și face o datorie de conștiință.

Peste vreun ceas fură scoși din hambar. Și escortați de patru băieți înarmați, merșeră o vreme orbecăind printr-o pădure. Parcă alta decât cea unde fuseseră prinși. Cam la o jumătate de oră de mers ieșiră pe taluzul unei căi ferate. Acum se vedea binișor, fiind lună aproape plină și cerul senin spuzit de stele. Tânărul partizan din față coborî taluzul și-i așteptă pe toți să-l urmeze. Acuma pășeau toți pe linia ferată, cu ochii numai la picioare ca să nu se-mpiedice de vreo traversă. Mihailo Mihailo abia izbutise să soarbă ceea ce li se dăduse-n hambar, atât de umflate-i erau buzele după bușitura din pădure.

„Unde ne-o duce, măiculiță Doamne?”, se-ntreba fiecare prizonier.

„Dacă era să ne omoare, nu ne-ar mai fi „voiajat” atâta. Ne duc în vreun lagăr, cine-știe pe unde. Omului nu i se-ntâmplă decât ce i-a rezervat soarta de la bun început. În calitate mea de ofițer român n-am ce să-mi reproșez. Mi-am cruțat oamenii cât am putut și-am fost tot timpul în fruntea lor. Dacă mi-o fi dat să-mi mai văd țara, am s-o mai văd; dacă nu – nu. Totul e să-ți ții firea și să nu-ți moară speranța”.

Umblau de cel puțin două ceasuri pe linia ferată când dădură de-un tren ce, după vagoane, părea un mărfar. Băiatul din fruntea convoiului ciocăni-n peretele unui vagon. O ușă se-ntredeschise. Urmă o conversație șoptită între un partizan și-un om căruia nu i se vedea fața și care, până la urmă, coborî.

Băiatul cu „balalaica” puse mâna pe umărul lui Băncilă și-i spuse celuilalt: „On ofițer”.

Băncilă fu despărțit de soldații lui. Își bătu călcâiele bocancilor și-i salută militărește. Cei șase soldați români luară poziție de drepți, răspunseră la salut și șoptiră toți deodată: „Să trăiți, domnule comandant!”.

Colonelul fu dus într-un vagon de marfă, cu paie pe jos, în care, la lumina felinarului purtat de cel care-l adusese, distinsese câteva fețe și niște uniforme, unele nemțești, altele probabil finlandeze. Salută militărește. Cei care stăteau jos pe paie moțăiră din cap. Însoțitorul își duse degetele la gură, semn că nu era voie să vorbească. Prin gesturi foarte expresive îi explică nou-venitului cum trebuia să procedeze dacă dorea să-și facă nevoile: îi arată, pe-un perete-al vagonului un fel de oblon pătrat, în care să bată de trei ori.

Trenul mai opri din când în când, pentru ce, n-aveau cum ști cei dinăuntru. Cam la o treime din drum, așa aveau să aprecieze mai târziu, în vagonul lor fură împinși doi finlandezi care trăsneau a coniac. Epoletii le fuseseră scoși, deci nu li se putea ști gradul. Se lungiră, mai bine zis căzură-n paie, și-adormiră pe loc. Unul scotea un fel de guițat, celălalt mormăia ceva prin somn și ridica mereu mâna dreaptă. Între timp, judecând după dunga de lumină care pătrundea printr-o spărtură din acoperișul vagonului, se făcuse ziuă.

Rând pe rând, fiecare ciocăni în oblon. Se ivi un soldat cu arma-n mână și deschise-o ușă aflată la capătul care dădea spre vagonul vecin. Celui care se cerea afară îi făcea semn să-l urmeze, apoi îl împingea ușor de spate spre-a-i arăta că trebuia să treacă pe tampoane, în vagonul de-alături. Ajunși amândoi acolo, însoțitorul îi indica solicitantului o gaură în podeaua vagonului, plin cu paie și-acesta, dar fără oameni în el. Apoi, drumul de-ntoarcere și omul se-așeza din nou în locul de unde plecase.

La una dintre opriri apărură doi soldați cu felinare – chiar dac-afară era lumină, în vagon pătrundea puțină prin spărtura din acoperiș – aducând câte o cană mare de tablă, înaltă și cu cioc la fel ca la ibrice. Unul le turnă o fiertură-n gamelă, celălalt apă-n bidon. Mai veni și-o femeie îmbrăcată-n uniformă militară și le dădu câte o felie groasă de pâine ca pământul de neagră, și cleioasă. Toți înghițiră mâncarea din gamelă, apoi șterseră gamela cu-o mână de paie. Luară mâncare și-n gamelele finlandezilor, care dormeau duși, precum și apă în bidoane; și le puseră într-un capăt al vagonului, ca nu cumva să se răstoarne dacă s-ar fi ridicat de jos careva, încercând să se dezmoștească. Potrivit socotelii lui Mitică Băncilă, mergeau de două zile și de două nopți, mai ales ținând seamă de mâncarea ce li se dădea o dată pe zi. Neputând vedea nimic, le era tuturor greu să stabilească încotro se-ndreptau. Chiar dacă, pe la opriri, mai auzeau vorbă rusească, tot nu-nțelegeau nimic. La-nceputul drumului, Mitică Băncilă avusese impresia că porniseră spre sud, apoi, la una dintre opriri, n-avea nici o-ndoială că trenul își schimbase ruta. Încotro – n-ar fi putut spune. Dacă ar fi putut dosi busola când fusese controlat! Dar o ținea-n port-hart...

Mitică Băncilă micșoră ochii, dezobișnuiți de lumină, și încercă să-și vadă cei șase ostași. Nu se aflau printre prizonieri, care fură-mpărțiți pe grupuri. Era limpede că soldații și gradele inferioare erau de-o parte, iar ofițerii – de alta.

După o bucată bună de drum pe jos, recunoscură lagărul după barăci. Fiecare prizonier trebuia mai întâi să treacă pe la comandantul lagărului, pe urmă să treacă și s-aștepte în spatele barăcii; pentru ca apoi, încolonați cu toții, să pornească spre barăcile unde erau repartizați.

Ofițerii fură lăsați la urmă, după ce stătură ore-n șir în picioare, în soare și cu capul gol, căci odată cu epoleții, li se luaseră și chipiele. Finlandezii fură primii care se-așezară pe jos; apoi nemții; și – ultimul Băncilă. Era singurul român dintre cei douăzeci și patru de ofițeri. Ostașii de pază nu le ziseră nimic fiindcă se-așezaseră pe jos, dar când finlandezii-ncepură să vorbească le făcură semn să tacă. Mitică le luă seama tuturor. Finlandezii – blonzi, deșirați, cu ochi de-un albastru spălăcit – se uitară la el, îi zâmbiră și strânseră șmecherește din pleoape. Nemții – blonzi, cei mai mulți dintre ei, câțiva șateni – parcă erau orbi. Privirea lor transparentă nu spunea nimic. Poate-o indefinisabilă indiferență. Păreau că n-au să-și spună nimic și că nu se văzuseră niciodată. Nu-și căutau unul altuia privirea; și nici pe-a lui Mitică ori pe-a finlandezilor.

În sfârșit le veni rândul să se-nfățișeze comandantului. Mai întâi, nemții: unul câte unul și ținuți înăuntru nu glumă. Le veni rândul finlandezilor. Se buluciră amândoi spre intrare, dar santinela, după ce intră unul, bară ușa cu arma. Îi veni rândul și lui Băncilă, care, mai întâi, salută santinela. Acesta se zăpăci de tot și dădu din cap. Intrat la comandantul lagărului, un colonel, Mitică Băncilă bătu călcâiele, luă poziție de drepti și spuse: „Vă salut, domnule colonel, vă salut, domnilor ofițeri!”. În spatele colonelului se aflau trei locotenenți.

Unul dintre locotenenți, care vorbea românește cu un pronunțat accent basarabean, îi puse tot felul de întrebări, formulate mai întâi pe rusește de colonel.

Băncilă răspunse din ce unitate făcuse parte și relată odiseea lui și-a celor șase ostași români până s-ajungă-n mâinile partizanilor. I se puseră-ntrebări în legătură cu originea lui socială, a nevestii, a ginerelui. Fu-ntrebat dacă făcuse politică și dacă știa vreo meserie.

„N-am făcut niciodată politică și nu știu nici o meserie. Sunt ofițer de carieră”.

Fu întrebat ce credea despre războiul în care se vârâse România.

„Eu, de la-nceput, am socotit acest război pierdut. Pân-acum nimeni n-avnins Rusia în nici un război”.

Și de ce credea că Rusia nu fusese-avninsă niciodată. „Fiindcă atât de mare și fiindcă e-atâta frig în ea”. Interrogatoriul se sfârșise. „Poți pleca”, îi spuse translatorul.

„Domnule colonel, rosti Băncilă, „am să vă adresez o mare rugămintă: să anunțați familia mea și familiile celor șase ostași cu care-am căzut prizonieri,

că suntem vii, în lagăr. Vă rog, măcar prin „Crucea Roșie” internațională. Să nu creadă ai noștri că suntem morți. Vă rog!”.

Translatorul traduse cu un zâmbet în colțul gurii, fiindcă nu putuse să creadă-ntr-atâta naivitate din partea cuiva care nu părea înapoiat mintal.

„O să mai vedem”, răspunse colonelul.

Mitică Băncilă fu repartizat într-o baracă unde era singurul român. I se dădu un pat de sus. Finlandezii și patru dintre nemții cu care călătorise veniră-n aceeași baracă-n care, numărând paturile, erau cazați șazeci de ofițeri, fiindcă era limpede că ofițerii sunt separați de trupă; de n-ar fi fost să judeci decât după umerii tunicii mai închiși la culoare, în locul epoleților scoși.

Statură toți șapte-ntinși în pat până la apelul de seară, când fură scoși din baracă la numărătoare și pentru-a li se da hrana de seară. Majoritatea celor strigați ziceau „Zdies!”. Era clar că sunt mai vechi în lagăr și-nvățaseră obiceiul locului. Finlandezii răspunseră „Zdies!”, nemții „Ja!”. Băncilă „Da!”. Lor șapte li se dădu numai câte o felie subțire de pâine, fiind puși în porție numai de-a doua zi.

În baracă, înainte de culcare, oamenii vorbeau între ei pe nații: nemții cu nemții, finlandezii cu finlandezii – primii și ultimii alcătuind majoritatea – și singurii doi italieni, unul cu altul. Mitică Băncilă trăgea cu urechea la nemți și la italieni. Nemțește și franțuzește învățase-n liceu, italienește-nțelegea prin asemănarea cu limba lui. Din câte pricepu, toți evocau întâmplări de-acasă, ceea ce li se părea că se petrecuse-n altă lume, pe altă planetă. Italienii sporovăiau despre mâncare, despre felurile lor naționale care te făceau să-ți lase gura apă și pe toate le stropeau cu „Chianti”. Cum făcuse și Mitică-n Italia. „Ce bine-am făcut că ne-am dus și-am văzut, să nu murim proști. Nimeni nu știe zilele omului și e bine să te bucuri de fiecare clipă. Acum, de ce-am să mă mai bucur: de aer și de lumină, ca să mai știu că sunt în viață. Și după război cine știe ce o să fie. S-ar putea să vină regimul pentru care manifestau rușii la Bacău și la Iași în primul război, vrând să fie și la noi ca la ei. Sunt mult mai mulți ai care n-au decât ai care au. E firesc ca ai care n-au să vrea să fie toți o apă și-un pământ”.

Ar fi stat și el de vorbă cu cineva, dar nu-i venea să-nceapă el. Unul dintre italieni dormea sub patul lui, deci în patul de jos. Cel venit în vizită, al cărui pat era tocmai în colțul opus al barăcii, fluieră încet o cântonetă pe care Mitică o auzise de nenumărate ori în Italia, apoi i se adresa lui Mitică: „Rumena? Solo, porca miseria! Vieni quî!”

Mitică Băncilă coborî numaidecât. Se prezentă: „Colonel român Băncilă Dumitru, din cavalerie”. „Ricardo Morandi, capitano”. „Giancarlo Veluda, colonnello”.

Își strânseseră mâinile. Băncilă le povesti franțuzește istoria lui, începând cu primul război în care tot aliați fuseseră italienii și românii. „Pe noi ne-a băgat în război dementul de Mussolini și-o să fie vai de pielea noastră!”, spuse Morandi. Și Morandi și Veluda erau rezerviști. Morandi, avocat în viața civilă, prea tânăr în 1914-1919, nu făcuse primul război. Veluda, profesor de geografie

la un colegiu din Roma, luptase-n primul război și căzuse prizonier la nemți, deci știa ce-nseamnă viața de lagăr. Îl întreabă pe Mitică dacă știa vreo meserie. Răspunzându-le că, fiind ofițer de carieră, nu cunoștea nici o meserie, fu asigurat de italieni că va fi pus la munci grele, ca și ei doi și ca mai toți finlandezii, spre deosebire de nemți care, chiar de erau profesori universitari sau ofițeri de carieră, toți știau câte o meserie, drept care erau zilnic duși în oraș să lucreze în câte o fabrică, în câte o uzină.

„În ce oraș îi duce?”.

„În cel mai apropiat: Krasnoiarsk”.

Mitică încercă să-și amintească harta colosului rusesc. „Siberia de sud, nu?”, vru el să-și pună memoria la-ncercare. „Si, certo!”. Răspunseră italienii-n cor. Le povesti apoi despre călătoriile lui în Italia care i se păruse mai frumoasă decât tot ce văzuse, rămânându-i inima la Florența. El vorbea franțuzește, fără să se mai gândească la vreo regulă de gramatică, italienii vorbeau italienește, și-ar fi vorbit mult și bine dacă un neamț din patul alăturat nu le-ar fi spus „Ruhe!”, agasat în general de cei doi italieni, care trâncăneau ori de câte ori aveau ocazie; iar acum își mai găsiseră unul cu care să-i tulbure liniștea: și-n limbi pe care nu le-nțelegea.

Ceea ce-i spusese italienii îi fu confirmat lui Mitică Băncilă de-a doua zi. Nemții, după masa și după apelul de dimineață, fură-ncărcați în două camioane și duși la oraș. Printre ei erau rătăciți și câțiva finlandezi chiar din baraca lui Mitică. Ceilalți, cu maiuri, cu târnăcoape, cu lopeți și cu topoare pe umăr merseră pe jos până la o șosea în construcție de unde cei cu topoare plecară mai departe pentru defrișarea unui teren. Unul dintre soldații de pază – „ceasovoi” – stabili pe cap de om ce și cât aveau de făcut până la sfârșitul zilei de muncă, adică până se lăsa-ntunericul. La plecarea din lagăr i se dăduse fiecărui prizonier o traistă cu hrana pentru toată ziua. Când se dădu pauza de prânz, Mitică-și găsi traista goală. Îl frapa faptul că nimeni nu scotea nimic din traista lăsată pe margine drumului, ci câte ceva de prin buzunare, iar alții stăteau numai să se odihnească nemaiavând nimic de mâncare. Italienilor li se făcu milă de român și-i dădu fiecare câte un coltuc de pâine. „Ei, dom' ofițer, așa-i pe-aici, nu ca la „Capșa”„, îi strigă un glas în care se-amesteca gluma cu amărăciunea.

Mitică află că mai erau destui români în lagăr, dispersați prin barăci. Greu de vorbit cu ei, fiindcă paza era permanentă. Numai din când în când, câte-un cuvânt strigat ca din întâmplare, de parcă cel care-l spunea s-ar fi trezit vorbind singur; sau cântat pe o melodie autentică. Seara, Mitică se simți ca o zdreanță. Bătuse toată ziua cu maiul în niște pietre pentru a le-aduce pe toate la același nivel înainte de-a se turna peste ele asfaltul. Mâinile-i erau pline de bășici. Italienii îl chemară să-l dădăcească: mai întâi, trebuie să-și mănânce rația de hrană înainte de-a ajunge la locul de muncă și să-și păstreze pentru prânz ce putea-nghesui în buzunare, altfel, după cum bine văzuse, rămânea fără ea; apoi să-și îmbrace mâinile-n ciorapi până când aveau să i se bătătorească. Îl asigurară că avea să se-nvețe; și să mai știe că bătutul cu

maiul era floare la ureche pe lângă spartul la piatră. Îi mai spuseră că un finlandez din baraca lor, foarte slab și foarte deprimat, nu-și putea ndeplini norma de lucru. Fiecare mai bătea pietrele pentru el care, dac-ar fi rămas singur la infirmerie ca inapt de muncă, cine-știe ce era-n stare să facă. De-a doua zi, Mitică bătu câteva maiuri în porțiunea finlandezului care-i spuse, răzimat în coada maiului, „Danke schon!”, cu lacrimi în ochii goi, ficși ca de mort, într-un chip de pergament. Mitică văzuse oameni murind pe front, prin spitale, sau morți de moarte-bună cum se spune – pe mama și pe tatăl lui – dar o figură mai desprinsă de lumea de-aici decât a finlandezului – nu.

Peste două zile, finlandezul nu se mai putu da jos din pat și fu dus la infirmerie. Găsi destulă putere să se spânzure cu-o mânecă a cămășii pe care o legase de una dintre drevele de fier de la fereastră.

Finlandezii cerură să-i facă ei groapa în cimitirul lagărului și să participe toți la-nmormântare; mai cerură și italienii și românii, printre care se număra și Mitică Băncilă. Cerură comandantului de lagăr o scândură pe care să scrie numele celui dispărut și să i-o înfigă la cap. În fața gropii, în timp ce mortul era coborât, un soldat îi spuse o parte din slujba de înmormântare și toți finlandezii îi cântară imnul lor național. Apoi, lăsându-și capul în piept, șopti fiecare pentru sine: „Mannerheim”.

Această moarte aduse multă tristețe-n lagăr, unde nici în mod obișnuit nu domnea veselia. „Finlandezul”, cum îi spuneau toți și-n timpul vieții și după moarte, era prizonier din 1939. Mai erau câțiva finlandezi veterani, care din 1939 până-n '43 avuseseră timp să treacă prin mai toate lagărele. Nu erau nici expansivi, nici vorbăreți, dar își păstrau firea cum și-o păstrau nemții; care-n fiecare dimineață se trezeau înaintea orei reglementare și făceau gimnastică pe culoarul central dintre paturi, iar la acele ore când aveau voie să se plimbe, sau duminicile, ori făceau gimnastică-n grup ori jucau foot-ball cu-o minge improvizată din zdrențe, ca de oină. Nimeni din lagăr nu părea să fie mai bine-adaptat și mai echilibrat decât nemții. Iarna, afară de nemți, care mergeau la oraș la muncă, toată lumea era dusă la tăiat lemne-n pădure. Aveau voie s-aducă-n lagăr crengile, pentru a-și face focul în niște sobe de fontă, care-ndată ce nu mai puneai nimic în ele, se răceau. Mâncarea prizonierilor era alcătuită numai din cereale. După câte-i fusese dat să vadă-n Rusia pe când lupta, Mitică Băncilă știa că și populația civilă era foarte strâmtorată și, credea el, nici personalul lagărului nu mânca mult mai bine decât prizonierii. Nu simțise o dată miros de friptură în preajma barăcii comandantului.

Primăvara li se dădu un lot în jurul lagărului. Cum aveau să-l muncească așa aveau să-l aibă, producția lui fiind destinată prizonierilor. După matură chibzuală, prizonierii hotărâră că lucrul cel mai bun era să-l semene în cea mai mare parte cu grâu, iar în rest să pună zarzavaturi. Li se-aduse un jug, un plug ruginit, grâu de semănat și semințe de morcov. Dar nici un animal de tracțiune. Drept care, finlandezii și românii făcură pe animalele de tracțiune; cu schimbul; când la ținut plugul pe brazdă, când la tras în jug. Când lotul înverzi și când scoaseră din pământ câțiva morcovi albicioși, subțiri cât chibritul,

inima prizonierilor se umplu de bucurie. Munca lor, pe care niciunul nu și-ar fi-nchipuit-o înainte de război, nu fusese zadarnică.

Avea să afle cineva vreodată, trecând pe câte o șosea, că cei cu sudoarea căroră fusese făcută, cei care-o croiseră, o bătuciseră, o asfaltaseră nici nu știau unde ducea? La fel și de lotul de lângă lagăr, când avea să se termine războiul, cine-avea să știe cum fusese arat?

Ștefan cel Mare îi pusese pe polonezii regelui Albert să tragă la jug și s-arunce ghindă în brazdă, iar din această arătură avea să se ridice legendara Dumbravă Roșie.

„Nimic nu e nou sub soare, dragă Băncilă”, își spuse Mitică, înainte de-a adormi.

Și când te gândești că nu cu mult prea multă vreme înainte, postul de radio București, la emisiunile muzicale, transmitea neobosit: „La Crimeea peste mare, /Măi, dorule, /Trimi tmândrei sărutare”, „Agarici, Agarici/A plecat la vânătoare/Să vâneze bolșevici” și Lili Marlen – nemțește și-n versiune românească „Undeva departe un soldat scria/Vorbe de iubire pentru draga sa”.

Într-o bună zi, cei doi finlandezi, care veniseră în lagăr odată cu Mitică Băncilă, lipsiră la apelul de dimineață. Să se-mbete și să fi adormit cine-știe pe unde n-aveau cum, ceea ce nu-mpiedică paza lagărului să-i caute din baracă-n baracă și-n fiecare ungher al lagărului. Fugiseră-n timpul nopții, fiindcă la-apelul de seară spusese amândoi „Zdies”.

Umblă după ei poteră mare cu câini, care-amușinară până la un pârâiaș, de unde le pierdură urma.

Prizonierii fură duși în camioane la spart piatră într-o carieră depărtată de lagăr. Munciră ca de obicei, deși fuga finlandezilor nu era prevestitoare de bine, și numai la piatră și la târnăcop nu le era lor mintea.

La sfârșitul apelului de seară, în fața prizonierilor apăru comandantul lagărului urmat de cei trei locotenenți care-l însoțeau oriunde era ceva de comunicat în germană, în finlandeză și-n română. Mitică află că toți cei din baraca numărul 3, de unde fugiseră finlandezii, erau pedepsiți cu trei zile și trei nopți de carceră, pentru că nu denunțaseră intenția acestora de-a fugi.

„Un pas înainte cei din baraca 3”, li se spuse prizonierilor în trei limbi. Italienii, fără să fi-nțelea cuvintele, pricepură despre ce era vorba și făcură și ei un pas înainte.

Carcera era un fel de dulap în care nu se putea sta decât în picioare, având practică într-un perete, la înălțimea potrivită, o gaură rotundă prin care cel pedepsit își putea face, ca vai de lume, nevoile.

„Mitică, tată, ți-a fost dat să stai și la coteț, fără să fi făptuit nimic, dar ce să-i faci, dacă asta-i legea lagărului! Suntem oare toți socotiți complicii ălor doi finlandezi? Da' de unde! Ne bagă la coteț ca nu cumva să-i mai vină vreunui gândul să fugă, iar toți să fie cu ochii-n patru și să se suspecteze unul pe altul. E foarte bine gândit!”

Hrana la coteț era pâine cu apă ca-n toate carcerile din lume: sau măcar din lumea cunoscută de Mitică Băncilă.

După trei zile, când văzu iară soarele pe cer, cu toate că picioarele-i erau umflate și țepene ca niște butuci, răsuflă din adâncul pieptului, își întinse mâinile, își întinse tot corpul, ca omul după somn.

„Acum, târnăcopul, piatra, lagărul mi se par o prăjitură, iar fiertura din te-miri-ce, ca o masă la „Capșa”. Cum se-nvață omul cu orice și cât de relative sunt toate! Numai bietul finlandez care s-a spânzurat, numai el din 1939 până-n '43 nu s-a putut învăța. Pe ăsta-l știu eu! Dar câți or mai fi”.

După cele trei zile de carceră, nemții din baraca numărul 3 se uitau la finlandezi ca la niște dușmani personali.

Tot timpul, Mitică Băncilă se-ntrebese dacă cei doi finlandezi aveau să fie prinși ori nu. Judecând retrospectiv lucrurile, Mitică ajunsese la concluzia că cei doi finlandezi cunoșteau regiunea și știau și rusește, altfel nu s-ar fi-ncumetat să fugă. Sau fuseseră puși să fugă...

De la o vreme, românii erau mereu adunați toți într-o baracă pentru a fi procitiți de niște propagandiști vorbind românește, printre care și-o cucoană voinică, tunsă scurt; propagandiștii voiau să-i convingă nu numai de binefacerile regimului sovietic, dar și de faptul că prizonierii români ar fi putut să lupte alături de armatele sovietice pentru a zdrobi „hidra hitleristă”.

În acest scop urma să fie formate niște divizii române pe teritoriul sovietic și trimise la momentul oportun acolo unde ar fi fost nevoie de ele.

După aerul paznicilor și-al întregului personal din lagăr, Mitică pricepu că rușilor le mergea bine frontul. Prizonierii n-aveau cum să afle nimic. Le era permis să se-adreseze paznicilor numai pentru chestiuni privind munca ori pentru vreo reclamație-mpotriva cuiva sau a ceva. Mitică nu li se-adresase niciodată.

Într-o seară, toți românii din lagăr, în număr de cincizeci, fură convocați de comandant, care le explică prin intermediul locotenentului translator că frontul ajunsese la Iași, că, din surse demne de-ncredere, aflaseră că România avea de gând să-ntoarcă armele-mpotriva nemților, lucru pe care nu trebuia să-l spună nimănui. Scopul nu era doar informarea lor. Erau din nou întrebați dacă, în calitatea lor de ofițeri români, voiau să se-nroleze în diviziile despre care le vorbiseră „tovarășii propagandiști”. Li se dădea timp de gândire trei zile. Cei care n-aveau să se-nroleze-n aceste divizii aveau să rămână în lagăre până după sfârșitul războiului și după încheierea păcii.

Mitică Băncilă întoarse știrea și sugestia primită pe toate fețele. „Dar dacă suntem puși să luptăm împotriva armatei române? Dacă nu trece toată armata de partea rușilor? Și-apoi eu am depus un jurământ, pe care nu-l pot călca. Nemții, pentru ce ne-au făcut în primul război și pentru aroganța lor față de noi în cel de-al doilea, merită aruncați dincolo de Germania lor. Dar dacă suntem siliți să luptăm împotriva românilor? Ce liniștit trăiam, vorba vine, până la „tovarășii propagandiști”. Așteptam să treacă războiul și să se facă schimbul de prizonieri. Singura mea durere era că ai mei nu știu de mine dacă mai sunt în viață sau nu. Iar acuma-s pus în fața unei alegeri. Și-apoi eu nu-s convins că Antonescu nu vrea binele țării și că n-a făcut alianță cu nemții

numai pentru a ne feri de soarta Poloniei, de-o pildă. Oricine orice mi-ar spune nu mă poate convinge că Antonescu a vrut răul țării”.

Vai de sufletul lui Mitică Băncilă cele trei zile cât li se dăduse ca timp ultim de gândire.

Înfățișați din nou comandantului, dintre cei cincizeci de ofițeri români doar Mitică Băncilă și-un colonel de artilerie, Petroșanu Valentin, refuzară să facă parte din diviziile de prizonieri români care-aveau să se-ntoarcă-n țară cu trupele sovietice. De-a doua zi, cei patruzeci și opt de ofițeri români fură îmbarcați în niște camioane cu destinație necunoscută și pentru ei și pentru cei care rămâneau în lagăr. Mitică Băncilă și colonelul Petroșanu îi rugară pe compatrioții lor să le anunțe familiile că ei doi se aflau în viață și-așteptau cu-ncredere sfârșitul războiului.

Comandantul lagărului îi chemă pe cei doi colonei separat, spre-a sta mai amănunțit de vorbă cu ei.

„Ce părere aveți, domnule colonel, despre Uniunea Sovietică?”, îl întrebă comandantul pe Băncilă. „Nu mă simt îndreptățit să am nici o părere despre-o țară-n care n-am trăit și pe care nici măcar n-am văzut-o în vremuri normale. Războiul falsifică orice imagine și-a oamenilor și-a țărilor”. „Ați crezut cumva propaganda hitleristă, ce spune că la noi statul ne crește copiii care habar nu mai au de părinți, că totul este-n devălmășie, până și nevestele?”. „Domnule comandant, la vârsta mea, fără să fiu un geniu, nu mai cred în nici un fel de propagandă”. „De ce n-ați vrut să vă-nrolați în diviziile în care s-au înrolat camarazii dumneavoastră?”. „Fiindcă așa mi-a dictat conștiința. Nu-mi pot călca jurământul pe care l-am depus țării și Regelui meu!”.

La aceste ultime cuvinte, comandantul se ridică în picioare și-i întinse mâna lui Mitică Băncilă.

Comandantul îi chema pe rând pe coloneii Băncilă și Petroșanu și-i ținea la curent cu mersul frontului, de multe ori și fără translator, desfășurându-le o hartă și contând pe rusa aproximativă pe care cei doi o-nvățaseră după ureche și care era modul curent de comunicare între naționalitățile din lagăr. Pe 25 august 1944 îi chemă să le spună ce se petrecuse-n România pe 23 august, întrebându-i dacă nu cumva se răzgândiseră și voiau să se-alătore unei noi divizii românești ce ar fi urmat să se formeze și s-o pornească spre România. În locul celor patruzeci și opt de ofițeri români, fură aduși nemți și unguri, căzuți prizonieri în România. Din conversațiile pe care le-aveau ofițerii unguri între ei, Mitică Băncilă-nțelegea doar două cuvinte, al căror sens îl învățase-n primul război: „Büdös olah”. Din conversațiile nemților înțelegea mult mai mult; și-n orice caz, că românii erau considerați. Niște curve: când le venise bine întorseseră armele-mpotriva Germaniei, care-avusese slăbiciunea de-a se alia cu-așa ceva.

Singurii cu care Băncilă și Petroșanu mai schimbau câte o vorbă erau finlandezii; cu ei, românii n-avuseseră niciodată nimic de-mpărțit. De la bun-început, celor doi colonei, finlandezii li se păruseră oameni cu inimă largă, plini

de bunăvoință față de toți și tratând la fel pe oricine cu care le era dat să-mpartășească aceeași soartă.

Băncilă și Petroșanu, fără să fi avut din principiu mare simpatie nici pentru nemți, nici pentru unguri, erau gata să stea de vorbă, atât cât puteau, cu oricine din lagăr; acesta făcuse din ei toți prizonieri de război, care n-ar mai fi trebuit să țină seama de ce naționalitate era fiecare.

De altfel, doi dintre nou-veniții-n lagăr, un neamț, Hans Müller, pianist, și-un ungur, preot calvin, Hajdu Sándor, dovediră a avea aceeași concepție despre viața pe care-o duceau acum: concepția finlandezilor și-a celor doi colonei români.

Astfel, Băncilă și Petroșanu avură știri de la martori ai situației în care se afla frontul și-și dădură seama că semnele de pe harta colonelului Teleghin, comandantul lagărului, spuneau adevărul.

Cei doi colonei români se mirară că un pianist de talia lui Müller, la ale cărui două concerte din București, de la Ateneu, fuseseră și ei, era trimis pe front.

„N-am manifestat nici un entuziasm față de nazism, am refuzat să fac declarații pro și, până la urmă, mi s-a făcut favoarea de-a fi trimis pe front în linia-ntâi și nu în lagăr”.

Băncilă și Petroșanu auzeau pentru prima oară de-aceste lagăre, adevărate locuri ale morții, după spusele lui Hans Müller.

„Într-o bună zi sper ca inventatorii și executorii acestor orori să fie judecați și condamnați. Iar poporul german va pleda de pe pozițiile inocenței; va spune că n-a știut de existența acestor lagăre, în care totul se face curat și igienic. Niște farisei. Printre prizonierii germani de-aici sunt oameni nevinovați, care-au fost trimiși pe front ca vitele la abator, dar sunt și câțiva S. S.-iști, care și-ar da și viața pentru Führer, niște idioți fanatici și fanatizați”.

Preotul Hajdu Sándor, din Oradea de felul său, vorbea cursiv românește. Era foarte-ntristat de ceea ce făcuseră trupele ungurești în Transilvania cedată prin Diktat. Omorâseră și prunci. Fiindcă vorbise undeva-ntre prieteni despre-aceste fărădelegi, fiind denunțat de-un martor al acelei convorbiri, preotul Hajdu fusese trimis pe front în linia-ntâi, simplu combatant.

Hans Müller și preotul Hajdu nu se socoteau îndreptățiți să urască ori să disprețuiască pe nimeni, fiindcă nu se considerau perfecți și nici neamul din care se trăgea fiecare nu era fără pată și fără prihană. Pe toți cei care-i înconjurau îi socoteau niște egali, părtașii aceleiași soarte: lagărul.

„Noi, ungurii, suntem un popor inteligent, muncitor și tenace. Păcat că nu cunoaștem măsura”, spunea preotul, cu părere de rău, mai mult pentru sine. „Cât despre măsură...”, dăduse și Müller din mână a pagubă.

Colonelul Teleghin le anunța celor doi prizonieri români cum mergea frontul. Cât de remarcabil se purta armata română alături de cea sovietică. În sfârșit, sosi marele an 1945, când Germania capitulă fără condiții, când Hitler, într-un acces de bun-simț, își luă viața în buncărul care, altminteri, nu l-ar fi scutit de soarta meritată.

Prizonierii așteptau încheierea păcii și-ntoarcerea acasă. Nu trebuia ca tocmai acum să-și piardă răbdarea și să se poticnească la ultimii pași.

Mitică uită de-avitaminoza care-l făcea să vadă din ce în ce mai slab. Vedea destul pentru muncile pe care le-ndeplinea. Într-o zi își dădu seama cât îi slăbise vederea când cu ochelarii lui de presbit nu mai reuși să bage ață-n ac, iar literele dintr-un ziar pe care-l citea un paznic i se părură de cenușă prelinsă pe hârtie și adunată-ntr-un fel de ghem de nedescurcat.

În altă zi, când la spart piatră își dădu cu târnăcopul în picior, ceru voie paznicului din sectorul lui să-i îngăduie să nu mai lucreze până la-ntoarcerea în lagăr. „De ce?”, întrebă soldatul. Cu puțina rusă pe care-o deprinsese, colonelul Băncilă îi explică ce i se-ntâmpla cu vederea. „Și ce, ai orbit chiar azi, aci pe loc? Ia du-te și vezi-ți de treabă și lasă-mă cu de-alde astea. Dacă zici că nu vezi, să-i spui tovarășului comandant când ne-ntoarcem, nu mie”, și-l împinse pe Băncilă cu patul armei spre locul lui de muncă. Finlandezii din jur, cărorora Băncilă le explică și rusește și nemțește care-i era situația, îl ajutară până-n momentul când interveni „ceasovoiul”, cu glas răstit: „Lăsați pe fiecare să-și facă norma că altfel carcera vă paște!”.

De la capitularea Germaniei și – în urma celor două bombe atomice date de americani în două orașe nipone – și a Japoniei, Mitică Băncilă parcă nu mai avea stare. Dacă războiul se terminase, ei de ce mai erau prizonieri? Când îi chemase colonelul Teleghin pe toți românii din lagăr spusese că cei care nu vor lupta alături de armatele sovietice până la nimicirea nazismului n-aveau să plece din lagăr înainte ca pacea să fie semnată. Însemna că pacea nu se-ncheiase. Mitică și-l aminti pe finlandez și n-ar fi putut spune de ce astăzi îl înțelegea mai bine decât oricând. Ca să nu mai vrei să trăiești, ca să nu te mai gândești la durerea lăsată-n urma ta, desigur dac-avea cine să te plângă, era destul ca un resort din suflet să nu mai funcționeze; unul și cel mai important, de pe urma căruia atâta lume continua să trăiască-n orice condiții: speranța. Fiecare lovitură de târnăcop în piatră îi făcea lui Mitică și mai dureroasă amintirea finlandezului. Obișnuit în cei doi ani de lagăr să dea cu târnăcopul, acuma parcă-și izbea în inimă și-n creier. De când îl cunoscuse, finlandezul părea dus de pe lume. O vreme fusese urmărit și-n somn și-aievea de imaginea lui. În ultimele luni se mai luase cu speranța întoarcerii acasă. În doi ani de lagăr nu reclamase, nu pârâse, nu ceruse. Fusese ființa cea mai cenușie, în care nici nu s-ar fi bănuit că există o personalitate. Mitică Băncilă dădea cu târnăcopul la voia-ntâmplării, vederea, și-așa slăbită, fiindu-i împăienjenită de lacrimile care cădeau pe târnăcop și-n piatră. Seara ceru să iasă la raportul comandantului.

Soldatul, același care-l păzise la muncă pe Mitică și pe cei din aceeași parcelă de lucru, îl conduse la comandant, luă poziția de drepti: „Să trăiți, tovarășe comandant, v-am adus pe unul care se preface că nu vede. Astăzi mi-a cerut să-i dau voie să nu mai lucreze, dar când l-am trimis înapoi la muncă a putut. Cred că se preface!”. „Bine, soldat, stânga-mprejur!”.

Comandantul îi făcu semn lui Băncilă să se-așeze. Acesta-i spuse cum se pricepu că vedea din ce în ce mai prost.

„Am înțeles. Vine-acum cineva și te duce la infirmerie”.

O femeie cu halat alb peste uniforma militară îl conduse la medicul lagărului. Acesta-l așeză pe-un scaun, îi privi mâinile, fața, îl puse să se dezbrace, să se descâlțe, să se-mbrace la loc. Îl așeză din nou pe scaun și i se uită în ochi cu un aparat mic în care pâlpâia o luminiță. Acest examen i se făcuse lui Mitică și la intrarea și la ieșire de la Școala de Război.

„Ai o avitaminoză gravă; trebuie să fii internat într-un spital, fiindcă eu aici n-am cum să te tratez. Ai înțeles?”. „Am înțeles”. „Măine te duc chiar eu la spital”. „Vă mulțumesc, domnule doctor”.

La plecarea din infirmerie, Băncilă o rugă pe soră să-l ducă până la biroul comandantului. La-nceput, sora se codi, apoi acceptă.

„Tovarășe comandant, prizonierul mi-a cerut insistent să-l aduc la dumneavoastră”, se spălă ea pe mâini. „Ia loc, polcovnic Băncilă”. „Am venit să vă mulțumesc, fiindcă m-ați crezut că nu văd cum trebuie și m-ați trimis la doctor. Măine mă internează-ntr-un spital. Am venit să vă mulțumesc pentru tot ce-ați făcut pentru mine și pentru felul cum v-ați purtat cu toți prizonierii. Mizeria este mizerie și-am înțeles-o, dar nu v-ați bătut joc de noi. Să vă dea Dumnezeu sănătate!”.

Băncilă își bătu călcâiele, cu toată durerea din laba dreaptă în care dăduse cu târnăcopul, și salută militărește. Colonelul Teleghin se ridică în picioare, îl salută la fel, apoi îi întinse mâna.

A doua zi, cu toate lucrurile strânse-ntr-o traistă agățată de-un umăr, Mitică Băncilă fu dus de medicul lagărului, într-o mașină de front, în orașul Krasnoiarsk și internat într-un salon – cu patruzeci de paturi în care se aflau cam douăzeci și ceva de bolnavi, prizonieri cu toții – la ultimul etaj, al treilea, cu ferestrele zăbrelite, cu pază înarmată la ușă, precum și la culoarul care ducea spre scări.

Lui Băncilă îi păruse rău că prima oară când putea să vadă prin fereastra mașinii drumul dintre lagăr și Krasnoiarsk el nu distinsese decât niște pete de culoare. Se uită printr-o fereastră zăbrelită a salonului și văzu calcanul unui alt pavilion al spitalului. Totul îi apărea ca din spatele unei perdele de fum sau de nori care s-ar fi lăsat pe pământ.

Printre cei douăzeci și patru, cu el douăzeci și cinci de bolnavi, erau și doi soldați români, infanteriști.

„Măi, băieți, cum de n-ați plecat cu divizia-n țară să-i fugăriți pe nemți?”.

„Să se mai ducă și alții, dom' colonel, să fugărească pe cine-or vrea, că nouă, din '41 până-n '44, când am căzut „prizonieri”, ne-o fi ajuns de război. Cum o fi-n lagăr, da' mai rău ca pe front nu e. De-o vrea bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, om ajunge; de ne-o fi să ne putrezească oasele, pe-acilea ne-or putrezi. Da' dumneavoastră de ce nu v-ați dus cu divizia? Că-ntâi în lagăre n-nceput cu ofițerii, ca pe urmă ei să ne lămurească pe noi. Am ascultat, nu vă supărați, destul de ofițeri până ne-au luat „prizonieri”. Da' dumneavoastră cum

de nu v-ați dus?”. „M-am săturat și eu de război. Eu l-am făcut și pe ăl din '16, din prima zi până-n '18, când mi-a intrat un glonț în plămân”.

Mitică Băncilă socoti că le dăduse o explicație plauzibilă și parțial valabilă chiar pentru sine, deși ocolea esențialul cauzei care-l ținea încă-n Rusia; câtă vreme – nimeni nu știa.

Afară de cei trei români, în salon erau finlandezi, nemți și-un italian. Ca și-n lagăr. Numai că aici mâncarea era mai consistentă și mai variată. În unele zile, în terci pluteau și niște fărâme de slănină. Și li se dădeau tot felul de buline ce trebuiau înghițite-n fața Marusiei, sora salonului 3:3, ca baraca din lagărul lui Mitică.

Trei dintre nemți aveau amândouă picioarele-n ghips. Se prăbușise un mal peste ei. Nemții ceilalți erau cât se poate de atenți și de prevenitori cu-acești compatrioți ai lor care cu mare greutate se puteau da jos din pat și umbla în cârje.

Mitică dacă-l auzea pe unul dintre ei șoptind ceva, când toată lumea din salon dormea, se dădea numaidecât jos din pat și se ducea lângă bolnav să-l întrebe cu ce-l putea ajuta.

Pentru prima oară de când îi cunoștea, Mitică nu simți nici ostilitate, nici dispreț din partea nemților pentru ceilalți tovarăși de suferință. La sfârșitul săptămânii, Marusia îi ducea la duș pe toți câți se țineau pe picioare. Când se dezbrăcau, ea se uita la ei fără pic de jenă, ceea ce-i făcu și pe cei mai pudici să nu se mai rușineze de privirile Marusiei pentru care ei nu erau bărbați ci niște obiecte a căror răspundere-o avea.

Nemții care se țineau pe picioare se oferiseră ei să-i spele pe cei cu ghipsurile, dar Marusia-i refuzase: „Niet, niet, eu răspund de ei, nu voi”. Marusia, afară de doctor și de șefa spitalului – care nu era doctoriță – nu vorbea nimănui cu dumneavoastră. La cei douăzeci și doi de ani ai ei se simțea ndreptățită să tutuiască pe toată lumea. Cu cine să vorbească cu „dumneavoastră”, cu niște prizonieri? Ce-o privea pe ea care ce fusese și ce hram purtase. Acum erau prizonieri și gata. Și vorbea Marusia de când intra și până când pleca din salon. Băncilă pricepea din când în când câte-un cuvânt. Din câte putea să-și de seama cu privirile lui împăienjenite, Marusia pusese ochii pe-un finlandez înalt, cu trăsături frumoase și de mare distincție. La orele când era de presupus că toată lumea din salon dormea, Marusia intra tiptil și-i aducea finlandezului ceva de mâncare, probabil vreo bucățică de carne, o bomboană ori un pic de zahăr. Îi mișca nițel perna, finlandezul se trezea, ea-i vâra-n gură bunătățile aduse și-i punea degetul arătător peste buze, apoi și-l ducea la gură și-l săruta.

Mitică Băncilă era cu-atât mai emoționat de scenă cu cât n-ar fi putut s-o bănuiască de-atâta gingășie pe Marusia, o fată zdravănă, cu mâinile roșii de muncă și cu-o mutră de purcel cu nasul cârn, o ființă cât se putea de prozaică și de terestră.

„Vezi, Mitică, ce puțin știm despre oameni? Când l-ai văzut la-nceput pe Teleghin, chel, cu-o față plată pe care se etala un nas ca un cartof, și când i-ai

auzit vocea tăioasă, ai fi bănuit că e și-n el un suflet? Iar de Marusia, cu glasul ei dogit, ca după o sută de țigări pe zi – și de mahorcă, nu de tutun ca lumea – te-ai fi așteptat la așa ceva?”.

Apoi îi veneau gânduri legate de familie, de prieteni și, ca ultimă resursă împotriva amărăciunii și-a platitudinii, își retrăia amintirile frumoase, dintre care nu lipseau genele și ochii umbroși ai domnișoarei Alice Romașcanu din primul război, călătoriile-n străinătate, clipa când își văzuse prima oară fata. Ce-or mai fi făcând toți cei la care se gândea? Ce bine i-ar fi prins carnetul din port-hart și stiloul sau chiar un creion cu care să-și noteze gândurile de când căzuse prizonier și până-n ziua prezentă. În lagăr n-aveai voie să scrii și nici n-aveai cu ce. Afară de câte o autobiografie pe care periodic o dădeai, sub supraveghere, nu mai scrisese nimic de când căzuse prizonier. Îl întrebă într-o zi pe doctor dacă n-ar putea să scrie și el acasă câteva rânduri pe o carte poștală pe care îndrăznea să i-o ceară. Doctorul îi spuse că așa ceva n-avea voie să facă fără aprobarea directoarei lui. Doctorul, gruzin, transmise directoarei rugămintea prizonierului. Ea-l întrebă ce era prizonierul. „Colonel român, cu-o avitaminoză gravă”.

„Burjui”, zise mai întâi directoarea, apoi „niet”.

Cu multă părere de rău, doctorul îi comunică lui Băncilă insuccesul la directoare.

Ceea ce nu-i spusese pacientului era ceva mult mai important: în fiecare zi, la venire și la plecare, tot personalul era controlat începând cu mapele, cu trusele, cu hainele și terminând cu perchiziția corporală. Acest regim îl instaurase noua directoare. Nefiind medic, pentru ea problemele de disciplină erau mult mai importante decât cele medicale. Mitică Băncilă se-nșelase crezând într-o anumită independență a personalului medical. O speranță și-o posibilitate pe care trebuia să le șteargă din repertoriul și-așa sărac al speranțelor lui.

Cu vederea îi mergea mai bine. Distingea culorile și conturul obiectelor. Putea spune că-și vedea a doua oară tovarășii de salon. Pe Marusia, pe doctor. La câteva zile era dus la oftalmologul spitalului, la etajul întâi, condus de Marusia și de-un soldat cu pușcă. Pe lângă examenul cu luminița-n ochi era pus să spună, de la o distanță fixă, ce vedea pe niște mici pancarte fixate pe-un perete al cabinetului.

Deși viața-n spital era de-a dreptul o boierie față de cea din lagăr, Mitică Băncilă spunea ce vedea pe table. Nu-ncerca să trișeze cum nu trișase niciodată. Mulțumea doctorului și-și manifesta bucuria la fiecare rând nou de obiecte pe care-l distingea. Erau și table cu litere. Doctorul nu-l punea să le citească știind că Băncilă era român și că n-ar fi avut cum să știe literele alfabetului rusesc. Mitică recunoștea unele litere prin asemănarea cu alfabetul chirilic, pe care-l învățase în liceu.

În fiecare după-amiază, bolnavilor li se-ngăduia o plimbare pe-o singură alee-a pavilionului lor, sub paza unui ostaș înarmat. Nu-ntâlniseră niciodată țipenie de om pe alee. Cum li se dăduse ordin să se plimbe doi câte doi, pe

lângă Băncilă păseau cu schimbul, în câte o zi fiecare, românii lui. Unul dintre infanteriști fusese internat pentru niște mari dureri de splină. Soldatul Ion C. Ion provenea dintr-o regiune cu bălți, pe unde băntuiau frigurile. Viața de front și de lagăr făcuse să i se mărească și să i se întărească splina. Fusese adus în comă. Se putea socoti înviat din morți. Îi scosese splina care nu mai era bună de nimic. Se simțea binișor.

„Dom' colonel, mi-e mult mai bine de când mi-au scos splina, da' parcă mă simț nu știu cum să știu că s-a scos ceva din trupul meu, și când mai văd și tăietura asta-n chiept nu știu cum îmi vine. Am mai fost în spital, la ai noștri-n '42. Mi-ntrase două șchije-n piciorul drept. Atunci mi-a scos ceva străin, da' acuș a scos ceva din mine”.

Pe urmă, Ion C. Ion tăcea. Și deodată-l apuca iar cheful de vorbă.

„Dom' colonel, ne-om mai vedea noi vreodată acasă? Și dacă ne-om vedea, om face ca la ruși? Că dupe câte-am înțeles eu cică ei au câștigat războiul; s-or face și la noi colhozuri, sau ne-o da numai pământul moșierilor?”.

„Ioane, ce să-ți spun eu? Se poate și să ne vedem acasă și să nu ne vedem. Se poate să li se ia pământul moșierilor, asta cred, se poate să se facă și la noi colhozuri, se poate și să nu se facă. Ce-ți pot spune eu din câte-am văzut și-am trăit, pe lumea asta se poate orice, se poate ce nici cu gândul nu gândești”.

„Dom' colonel, războiul s-a terminat. Nouă de ce nu ne dă drumu-acasă?”.

„Ioane, mie, comandantul lagărului nostru mi-a spus că cine nu se duce cu divizia de voluntari, aici rămâne până s-o semna tratatul de pace. Eu cred că nu s-a semnat”.

„Da' ce dracu', că n-o fi un cap de țară să se iscălească acolo pe-un petec de hârtie!”.

Colonelul Băncilă, care știa cum se încheiase pacea după războiul celălalt, nu-și făcea iluzii că acum avea să se-ncheie cu una-cu două.

Fiecare-nvingător voia să pună mâna pe bucățica a mai grasă. Ceea ce-i explica și lui Ion C. Ion, ca să nu-și facă închipuiri.

Celălalt soldat, Grigore Vasilache, scăpase și el cu viață ca prin minune. Când îl aduseseră-n spital avea și peritonită și bășica fierii plină de pietre și de puroi.

„Tare mi-e năcaz, dom' colonel, că nu pot să-i fac și eu o cinste doctorului ăsta de m-a scăpat cu zile. Să fi fost eu acas' îi aduceam dimigeană cu țuică de prune, bătrână și galbină ca untu-de-lemn, un curcan, un purcel, ceva. Acum „Spasivo! și gata”.

„Ce să-i faci, Grigore? Ei văd c-afară de niște zdrențe și de sufletul din noi nu mai avem nimic. Ce s-aștepte de la noi decât „Spasivo” și să ne rugăm lui Dumnezeu de sănătatea lor?”.

„Dom' colonel, pân-a ajunge-n lagăr, am trecut și prin orașe și prin sate. La oraș, în mai toate casele-n care-am intrat, era câte o poză-a lu' Stalin. În sate, în toate casele erau icoane pe păretele de la răsărit. Ce să-nsemne asta?”.

„Că la țară a mai rămas credință-n Dumnezeu. Țăranul e la voia ploii și-a secetei, a grădinii pe care le crede venite de la Dumnezeu”.

„Noi, țăranii, la-nceput, în lagăr ne-nchinam și-nainte și la sfârșitul mesei. Atâta și-au bătut joc paznicii de noi, că ne-am lăsat păgubași”.

Și Grigore Vasilache tăcea. Se vedea însă că ceva-i stătea pe suflet, dar nu-i venea la-ndemână să-și afle cuvintele. Într-o zi își luă inima-n dinți.

„Dom' colonel, dumneavoastră sunteți om cu carte. Vreau să vă cer și eu o părere. În '41, când am plecat în război, am lăsat nevasta cu trei copii. În '42, fiindcă fusesem rănit, mi s-a dat o permisie, c-aveam un colonel pâinea lu' Dumnezeu. Mă duc eu bucuros acasă cu basma pentru muiere și cu bomboane pentru copii și-o găesc pe muiere cu burta la gură, să iertați. Mi s-a făcut negru-naintea ochilor. Da' n-am înjurat-o, n-am bătut-o. Rămăsese grea cu jandarul din sat. Dacă scap cu zile de-aici și-ajung acasă, ce să fac? Dumneavoastră sunteți om cu carte”.

„Grigore. Dacă n-ai avea trei copii cu ea, ai lăsa-o și ducă-se la jandarm”.

„Ce să se ducă, dom' colonel, că e și ăla-nsurat și cu trei copii”.

„Să-i lași fără mamă și pe copiii mai mari și să-i crești singur sau cu mamă vitregă nu-i treabă chibzuită. Mai bine crește și-al patrilea copil ca și când ar fi al dumitale, închide ochii, poartă-te frumos cu nevasta, ca să se simtă ea vinovată de ce-a făcut. Dac-o bați și-i vorbești în dușmănie, atunci o să zică „bine-am făcut!”. Iartă și-mpacă-te. Nu vezi că războiul ăsta a-ntors lumea pe dos, a sucit mințile?”.

* „Pe lângă drama generală, oamenii mai au și drame care-i privesc pe fiecare-n parte. Eu sunt sigur că Sanda nu m-a-nșelat niciodată, cu toate că nu cred că m-a iubit. Femeia care iubește altfel se poartă, nu ca oaia dusă la tăiere. Cine m-a iubit pe mine a fost Cornelia Diaconu și cred că și cu domnișoara Alice Romașcanu s-ar fi putut înfiripa ceva dacă n-aș fi fost însurat și cu copil; și, chiar și-așa, dac-aș fi fost mai îndrăzneț. Cornelia mă iubea cu patimă, deși era măritată și cu doi copii. Singura piedică-n calea unei fericiri depline era bărbatu-său, pe care nu l-am cunoscut niciodată. O măritaseră părinții. Dar pe Sanda cine-a măritat-o? Ce importanță mai are-acum, când aproape că mi-am pierdut vederea și când în viață mă ține doar gândul c-am să mai pun piciorul pe pământul țării! Și câți n-or fi-n situația mea? Câtor oameni nu le-a-ntors războiul viața pe dos, ba le-a schimbat și mentalitatea despre viață. Unii au fost puși în situația-n care să-și dea seama până unde poate-ndura omul”.

Mitică Băncilă învățase din Școala Militară că ofițerul nu trebuie să care pachete, fiindcă nu era elegant, ba chiar degradant pentru haina militară. Orice cumpărătură îi era expediată acasă cu un vânzător sau cu un comisionar.

Lui Mitică, fără să fi fost vreodată risipitor, îi plăcuse să trăiască la largul lui și-n confort. Când stătuse-n case cu lemne duduiau toată iarna sobele, iar de când se mutase-n bloc frigeau caloriferele. Și-ar fi închipuit vreodată că avea să stea într-o baracă la „sub zero grade”, că avea să aibă mâinile și tălpile pline de bătăături mai groase decât tovalul și că bătăturile astea să fie o mană

cerească, iar la ele să fi ajuns după luni de suferință? Și încă el avusese parte de-un comandant de lagăr omenos și făcuse doar trei zile de carceră. Auzise de lagăre din primul și dintr-al doilea război, unde prizonierii umblau cu lanțuri la picioare.

Mitică rugă pe cei doi ostași români să-nvețe pe dinafară adresa lui din București, pe-a socrilor și pe-a colonelului Petroșanu Valentin; de le era dat soldaților s-ajungă-n țară înaintea celor doi ofițeri să le-anunțe familiile că se aflau în viață și-n ce loc. Ion C. Ion și Grigore Vasilache, declarați inapți de muncă, trecură pe la directoarea spitalului, cum era obiceiul la externare, îi spuseră că rușii erau „dobrâie liudi”, îi mulțumiră pentru felul cum fuseseră-ngrijiți în spital și-i sărutară mâna. Dat fiind referatul directoarei, amândoi fură imediat repatriați. Drumul lor de la Krasnoiarsk până la București dură o lună. Nu mai credeau c-aveau s-ajungă-n țară. În București, prima grijă le fu să caute strada Sfinților și strada Armenească, unde locuiau familiile celor doi colonei dintre care ei numai pe unul îl știau. Foștii camarazi de lagăr ai coloneilor Băncilă și Petroșanu când ajunseseră-n țară cu divizia de voluntari anunțaseră familiile că-i lăsaseră bine-sănătoși, dar de-atunci trecuseră aproape doi ani.

Familiile trimiteau săptămână de săptămână scrisori pe care cei doi prizonieri nu le primeau.

Sanda Băncilă și doamna Petroșanu îi puseră pe cei doi infanteriști la masă ca pe niște oaspeți de cinste și cu ochii-n lacrimi nu știau cum să le mulțumească și ce să-i mai întrebe.

Sosi și ziua când Mitică Băncilă, cu diagnosticul „avitaminoză ameliorată” și cu câteva tuburi de pastile-n buzunar fu trimis înapoi în lagăr.

Își luă rămas-bun de la doctorul de salon, de la oculist, de la Marusia și-n chip de politete ceru să fie dus și la directoarea spitalului, căreia-i mulțumi pentru-ngrijirea primită și-i sărută mâna înclinându-se adânc.

„Mergeți sănătos!”, îi spuse ea, luându-i bine seama cu-o privire indescifrabilă pentru Mitică Băncilă.

În lagăr se-ntoarse cu-o furgonetă care avea ferestre doar la cabina șoferului. În spate, unde stătea Băncilă printre niște lădițe pe care nu scria nimic, era întuneric deplin.

„Când aș fi putut să văd, la venire, aveam o ceață pe ochi, că nici nu știu pe unde-am trecut; acum, când aș vedea iară, nu pot. În viață nu le ai pe toate deodată”.

Ajunse-n lagăr la masa de seară și, cum se și aștepta, nu era-n porție. Petroșanu, Müller și Hajdu îi dădură din porția lor ca să nu-l lase flămând până a doua zi. Află numaidecât că aveau un nou comandant, un colonel Cerbacev. Înainte de-a părăsi lagărul, colonelul Teleghin îl chemase pe Valentin Petroșanu și-i spusese-n șoaptă să bage bine de seamă ce și cum vorbește, dându-i de-nțele că printre prizonieri se aflau și iscoade. Îl rugase pe colonelul Petroșanu să-i transmită salutări camaradului Băncilă.

Noului comandant, înalt, masiv, cu-o față stacojie și cu niște ochi mici, îngropați în grăsime, nu-i păsa de lagăr, iar de prizonieri nici atât. Dacă se face norma, totul era perfect, iar paznicii erau stăpâni. Făceau ce-i tăia capul, fiindcă noul comandant nu primea pe nimeni dintre prizonieri să se plângă de ceva.

Mitică, întâlnindu-se față-nfață cu soldatul care-i vârâse patul armei în coaste, îl salută, însă acesta nu-i răspunde. Considerase o ofensă personală faptul că ofițerul român fusese crezut că era bolnav și chiar internat în spital. Norocul era că acum zisul paznic fusese numit la un lot de nemți. Românii, italienii și niște unguri aveau paznic un calmuc. Știa rusește cam cât știau și prizonierii. Stătea tot timpul cu privirea pierdută-n zare, de unde parcă aștepta să se ivească cineva sau ceva și nu scotea un cuvânt. Dimineața, prin gesturi, le delimita norma de muncă și-apoi se-așeza la un loc și nu-i mai păsa de ei. Văzuse din prima zi că avea de-a face cu oameni conștiincioși. Chiar dacă înainte de ora prânzului, deci a pauzei reglementare, se rezemau în târnăcop, în lopată sau de-un copac pe care urmau să-l doboare, el nu venea să-i înghiontească.

Prizonierii îl salutau dimineața „Zdrastvuite!”, el le făcea un semn din cap și din mâna stângă, de parc-ar fi vrut să le spună „lăsați-vă de de-alde astea”.

Înainte de-a-l cunoaște pe calmuc, Mitică Băncilă nu-ntâlnise niciodată un om care să poată sta atâta vreme nemișcat și să nu scoată o vorbă. Afară de comandantul lagărului, nimeni nu-i știa numele. Paznicii i se adresau spunându-i „Calmac”. Dacă-i cereau să facă ceva, executa fără nici un cuvânt. Singura vorbă pe care-o rostea zilnic, când se făcea apelul paznicilor, era „Zdies”. Bănuia că-n sufletul și-n viața acestui asiatic se petrecuseră și se petreceau cine-știe-ce drame; cine știe-ce doruri și dureri ascundeau privirea lui impersonală și chipul nemișcat. Cine-știe prin ce trecuse înainte de-a veni în lagărul lor de ofițeri.

De fapt, calmucul era primul asiatic pe care-l cunoștea Băncilă. Se gândea că mintea acestui om ori era de-o infinită bogăție – ceea ce-i îngăduia să se dispenseze de cel mai vag schimb de păreri cu alții – ori era vidă.

Tot studiindu-l pe calmuc întocmai ca pe-o ființă ciudată, Mitică mai uita dorul de țară.

În februarie 1947, Mitică află printr-un finlandez căruia-i șoptise un paznic mai limbut că se-ncheiase pacea cu-o seamă de țări, semnându-se tratatele cu Finlanda, cu Italia, cu Ungaria și cu România. Se mai încheiaseră poate și altele, dar finlandezul le reținuse pe cele care priveau prizonierii din lagărul lor.

Băncilă nu știa ce era mai bine să facă: să le spună prietenilor săi Petroșanu, Müller, Hajdu, Morandi și Veluda sau să nu le spună. Această veste avea să le dea curaj de viață sau, dimpotrivă, avea să-i facă să nu mai aibă stare cu fiecare nouă zi de lagăr?

De l-ar fi-ntrebat cineva dacă prefera să afle-această veste ori să n-o afle, mai degrabă ar fi vrut să n-o fi aflat, fiindcă de-atunci încolo fiecare zi

petrecută-n lagăr avea să-i macine nădejdea de-a-și mai vedea țara. De aceea fu bucuros când Petroșanu, Müller, Hajdu, Morandi și Veluda aflară marea veste fiecare pe contul său, fie de la finlandezul care-i spusese și lui, fie de la cine-știe-cine.

Trecură lunile; fiecare prizonier număra și clipele care despărțeau tratatul de pace privitor la țara lui de șederea mai departe în lagăr.

Mitică-ncepu să se-ndoiască de eficiența articolelor din tratat privitoare la prizonierii de război.

Pe 14 octombrie, după apelul de seară, Băncilă și Petroșanu fură convocați la comandant.

„V-am chemat să vă spun că astă seară porniți spre țara voastră. Să-i mulțumiți colonelului Teleghin că el vă scoate. Din partea mea, puteați să stați în lagăr până la moarte, ca să vă-nvățați minte să mai faceți război cu Uniunea Sovietică. Nu spuneți nimănui că sunteți repatriați, că nu vreau să am balamuc în lagăr. Fuga-marș în baracă și-adunați-vă zdrențele”.

Cei doi colonei români luară poziție de drepti și salutară militărește zicând „Să trăiți, domnule comandant!”. Acesta, din spatele biroului, le făcu plictisit un semn cu mâna să plece.

Băncilă și Petroșanu își adunară fiecare lucrurile într-o boccea și abia-și luară ziua-bună de la Hajdu, de la Müller, de la Morandi și de la Veluda, rugându-i să nu spună nimănui cele aflate de la ei că și fură-mbarcați în furgoneta care-l adusese pe Mitică de la Krasnoiarsk. În spate, unde nu era pic de lumină; și tot printre lădițe.

La Krasnoiarsk, din dubă fură-mbarcați într-un vagon de marfă. Veni apoi o femeie-mbrăcată-n uniformă militară, le dădu câte un pachet cu hrană rece și le-arătă și unde să-și facă nevoile, într-un colț al vagonului în care se afla o gaură rotundă. Pe jos erau paie ca și la venirea-n lagăr.

Într-o gară li se-aduse o fiertură caldă; și patru prizonieri, nemți. Îmbrăcați mult mai bine decât coloneii români care purtau hainele din '43, de când căzuseră prizonieri, și-n care munciseră patru ani. Nemții spuseră „guten Tag”, românii le răspunseră „guten Tag”, iar ei fiind mai vechi în vagon îi întrebară pe nou-sosiți din ce lagăr veneau și unde mergeau. Nemții, după un scurt conciliabul, puseră pe unul dintre ei să-ntrebe: „Dumneavoastră cine sunteți, de unde veniți și unde vă duc?”.

„Noi suntem ofițeri români. Am căzut prizonieri în 1943. Venim dintr-un lagăr de pe lângă Krasnoiarsk și sperăm să ne ducă-n țară, cel puțin așa ni s-a spus”, răspunse colonelul Petroșanu, fără să țină nici un conciliabul cu Mitică.

Cuvintele parcă le mai dădură curaj nemților. În sfârșit, după ce se mai priviră o dată între ei, unul se hotărî să explice: „Noi suntem ofițeri germani; ne-am predat la ruși la prima ocazie care s-a prezentat. Suntem anti-hitleriști. Venim dintr-un lagăr de lângă Irkutsk și ni s-a spus că vom ajunge-n Germania”.

Unul era din Essen, unul – din Bochum, doi – din Dresda. Toți, ca prizonieri, lucraseră la oraș, în fabrici, fiecare știind câte o meserie.

Mitică Băncilă îi întrebă dacă știau ceva despre tratatul de pace cu Germania. Nu știau, dar credeau că nu se-ncheiase. Deși anti-hitleriști și intrați de bună-voie-n lagăr, fiind nemți, fuseseră priviți cu suspiciune de paznici.

Românii le povestiră tot ce aflaseră ei despre Germania: lagărele de concentrare unde se petreceau acte mai mult decât barbare, bombardamentele englezilor și-ale americanilor care se pare că nu mai lăsaseră piatră peste piatră. Nemții nu-i priveau cu suspiciune pe cei doi ofițeri români, deși România-ntorsese armele-mpotriva nemților: pricepuseră că nu-mpotriva nemților ca nație, ci-mpotriva mașinii de război germane, declanșată de-un nebun care băgase groaza-n lume și mai ales în propriul popor; făcând oamenii să se ferească unii de alții, să vadă peste tot agenți ai Gestapoului, tăind astfel orice punte de comunicare-ntre ei, transformând un neam muncitor și la locul lui într-o uriașă adunătură de nevropați. Deutschland über alles, o utopie primejdioasă, al cărei număr de victime era incalculabil încă. Un popor compromis în fața istoriei, fiindcă nu consimțise numai, ci și aplaudase.

„Să știți că noi nu confundăm poporul german cu Hitler”, le spuse Mitică Băncilă, pentru a-i face să nu-și mai toarne-atâta cenușă-n cap.

„Dar Antonescu-al dumneavoastră?”

„Cel puțin noi doi nu-l considerăm nebun, cum de fapt nici nu este, dac-o mai trăi. Intrarea României în război alături de Germania credem că a fost o manevră strategică, pentru a feri România de ocupația germană, care nouă ne era bine cunoscută din primul război. E-o părere și nimic mai mult. Poate fi luată de bună sau nu”.

„Și cum vedeți dumneavoastră evoluția României de-acum încolo?”

„Domnilor ofițeri germani, noi suntem militari crescuți și trăiți în niște principii destul de rigide, dar profeti nu suntem. Mai întâi nu știm ce conține tratatul de pace încheiat cu țara noastră pentru a ne putea da seama ce model vom urma de-aici înainte. În primul război știm ce-am câștigat pentru sângele care-a curs, acum încă nu știm ce-am pierdut”.

Cam în acest fel își petrecură vremea cei doi ofițeri români și cei patru ofițeri nemți o lună de mers cu trenul, cu lungi opriri nu știau unde. Din vagonul în care merseseră bună parte din drum coborâră o singură dată pentru-a se urca-n alt vagon, cu ecartament mai mic, semn că ieșiseră din Rusia, în care căile ferate se construiau mai late decât cele din Europa. Era-ntunerice beznă când se produse-această transbordare, în mijlocul câmpului, unde nu se afla nici o tăbliță indicatoare.

După multe opriri în locuri unde nu se-auzea nimic afară de ciocănit în osii, veni un soldat rus care le spuse lui Băncilă și lui Petroșanu să coboare. Abia apucară să le strângă mâna celor patru nemți și să le ureze drum-bun. Soldatul le spuse „Pașli, pașli”, însoțindu-și cuvintele cu un gest de nerăbdare.

CAPITOLUL ȘASE.

Băncilă și Petroșanu coborâră pe-un peron, deci erau într-o gară. O vreme nu se mișcară, nevenindu-le să creadă că sunt liberi. Revenindu-și nițel din stupoare, se uitară descumpăniți unul la altul.

„Ce facem acum, Mitică?”

„Știu eu ce să zic? Să mai stăm nițel că poate ne lămurim unde suntem”.

„Mă, Gică, mă, aduceți, mă, baloturile-alea acilea, c-acuși pleacă mărfarul”.

Era limpede că se aflau în România.

Băncilă și Petroșanu îngenunchiară și sărutară dalele peronului.

Porniră iară agale spre locul de unde venise glasul. Întâlniră niște cărucioare conduse de câte un om, hamal după îmbrăcăminte, ce transportau baloturi învelite-n pânză de sac.

„Bună ziua”, saluta Mitică, pe cel dintâi care-i ieșise-n cale, „Fii bun și spune-ne unde suntem aici?”

„La București-mărfuri că doar n-ăți fi la Paris”, și hamalul se uită la ei ca la doi nebuni.

Încet-încet, ajunseră-n Gara de Nord. Aici, obosiți, abia mai trăgându-și sufletul, întrebară cu ce puteau ajunge la Universitate.

„Nu sunteți din București?”, îi întrebă domnul căruia i se-adresaseră.

„De șase ani n-am mai fost prin București”.

„Dar unde-ați fost?” îi privi bănuitor domnul.

„În lagăr de prizonieri, în Rusia”, răspunse Petroșanu, și se-ndepărtară, pentru-a evita alte-ntrebări sau vreo tentativă de conversație. Deși ajunși acasă, nu uitaseră lecția-nvățată-n lagăr și-anume să nu deschidă gura decât pentru-a rosti strictul necesar.

Erau prea istoviți ca să se ducă pe jos pân-acasă. Se urcară-n 24 și-i spuseră taxatoarei că n-aveau bani. Femeia se uită bănuitoare la dâșii, apoi șopti: „Mergeți și fără bilet, se vede că nu mințiți”. La ora aceea era puțină lume-n tramvai. Taxatoarea-și părăsi locul, veni lângă ei și-i întreba în șoaptă: „Ați fost prizonieri?”

Ei încuviințară din cap.

„Am și eu un frate prizonier, da' nu mai știm de el de patru ani. Îi cheamă Vintilă Constantin”.

„Noi nu l-am întâlnit. Am fost tot timpul într-un singur lagăr, de ofițeri”.

„De-ar da Dumnezeu să vină și el acasă!”.

„Să dea Dumnezeu!”.

„V-a schingiuit în lagăr?”.

„Nu”.

„De-ar da Dumnezeu să fie-așa și pe-acolo pe unde-o fi el!”.

Îi mulțumiră taxatoarei și coborâră la Armenească. Se strânsură-n brațe și-o luă fiecare spre casa lui. De-abia acum îi apucase teama: ce mai era pe la casele lor, cum aveau să fie primiți?

Pe Mitică-l primiră Sanda și Elvira: li se tăie răsuflarea. Apoi se repeziră deodată la el să-l ia în brațe.

Valentin Petroșanu stătu pe bordura gardului până după-amiază când se-ntoarse nevastă-sa de la Spitalul Colțea, unde lucra ca biochimistă. Ea-nchise și deschise de mai multe ori ochii, apoi puse întâi o mână pe bărbatu-său ca să vadă că n-avea năluci.

Băncilă și Petroșanu se prezentară de-a doua zi la unitățile lor. Cu aer încurcat și evaziv, comandantii le comunicară că erau trecuți în rezervă; și-n mare taină, la ureche, adăugară că așa se-ntâmplase ori avea să se-ntâmple cu toți ofițerii care nu se-nrolaseră-n prizonierat în cele două divizii ce luptaseră alături de trupele sovietice.

Urma să-și caute fiecare ceva de lucru-n civilie; mai ales Mitică Băncilă, care n-avea de gând să fie-ntreținut de socri sau de Elvira, fiică-sa.

Mircea Gregorian și fiu-său, Emanuel, căzuseră prizonieri la ruși, la sfârșitul lui '43. Se-nrolaseră-n divizia românească formată din prizonieri. Amândoi se remarcaseră prin fapte de bravură și primiseră decorații sovietice. Emanuel, ginerele lui Mitică Băncilă, căzuse înc-o dată captiv, de astă dată la nemți, în împrejurimile Budapestei, și fusese internat într-un lagăr în Germania, unde prizonierii erau scoși la îndepărtarea dărâmăturilor de pe străzile orașelor peste care americanii și englezii așterneau covoare de bombe. În ultimele luni ale războiului, rația zilnică de alimente a unui prizonier ajunsese la 200 de grame. De la-nceput, în lagăr se mâncau numai cartofi fierți în coajă. Apoi începuseră să-i mănânce cu coajă cu tot; și nu numai prizonierii, ci și populația. Emanuel și, o dată cu el, alți ofițeri din toate neamurile inamice Germaniei fuseseră eliberați de trupele americane, care le dădură hrană și-i invitară să se-nscrie-n armata americană. Dintre toți captivii, doar doi aviatori sârbi plecară odată cu americanii.

Ajuns acasă-n '45 și prezentându-se la unitatea lui, Emanuel Gregorian află că era trecut în rezervă, ca toți cei care fuseseră prizonieri la nemți.

Norocul lui Emanuel că nevastă-sa, Elvira, era profesoară, maică-sa la fel; frate-său mai mic ieșise avocat, iar taică-său, Mircea Gregorian, fusese avansat general. Emanuel se-nscrise la Politehnică chiar din toamna lui '45. Când Mitică Băncilă și Mircea Gregorian se văzură, se-mbrățișară, își luară seama unul altuia, dar nici Mitică nu-l întrebă pe Mircea de ce se-nrolase-n divizia „Tudor Vladimirescu”, nici Mircea nu-l întrebă pe Mitică de ce nu se-nrolase.

Făcuse fiecare ce-i dictase conștiința. Ca și când ar fi fost un consens între ei doi, nu pomeneau despre viața lor din lagăr.

Niciunul dintre ei nu mai era cel de dinaintea războiului. Li se dusesse veselia, nu mai aveau chef de petreceri; nici măcar în familie. De-ntâlniri, că de petreceri ca pe vremuri nu mai putea fi vorba.

Cu mare durere, Mitică află că domnul general Ionescu Șerban și doamna se stinseseră în ultimul an, la trei luni unul de celălalt; întâi doamna, de bronhopneumonie, apoi generalul, fiindcă nu se putuse-nvăța să trăiască singur.

Mitică nu putea sta cu mâinile-n sân. Jignit nu se considera că fusese dat afară din armată, ci numai îndurerat. Îl întrebă pe cuscru-său cam ce-ar fi putut face, el, care nu știa nici o meserie. Printr-o relație-a lui Mircea Gregorian află de-un post de pontator la uzinele „Lemaâtre” – la „Lemetru” cum îi zicea lumea – unde fu angajat, dat fiind că pentru o treabă ca asta nu era nevoie să cunoști o meserie anume.

Socrilor lui Mitică li se lășaseră doar 6 pogoane de pământ și-o sfoară de vie. Nu folosise la nimic faptul că pământul era-mpărțit în trei: o parte a lor, două părți ale celor două fete. Și chiar și-așa luând lucrurile, cui nu muncea pământul cu mâna lui – i se lua.

Sanda, mult mai amărâtă chiar și decât Mitică de noua lor situație, i se-adresă, din proprie inițiativă, doctoriței Zadurian solicitându-i orice fel de slujbă, dată fiind lipsa ei de studii. Doctorița Zadurian o plasă într-un post de lenjereasă la spitalul în care lucrau Daniel și Marina Șerban, care-n fiecare zi treceau s-o vadă pe Sanda și-i turnau cafea din termosul lor, neacceptând ca ea să le spună „doamnă doctor”, „domnule doctor”. Țsta era cel mai plăcut moment al zilei, când Sanda uita de rufăria spitalului, murdară sau curată, și se simțea cucoana care-ajunsesese să fie prin căsătoria cu Mitică.

Postul pe care-l ocupa Sanda nu cerea să cunoști mai mult decât cele patru operații aritmetice elementare și să știi să tragi la mașină, pentru-a repara lenjeria destul de parădită-n atâția ani de război și de lipsurile ce urmaseră, în toate domeniile; lipsuri cărora li se mai adăugase și seceta din '46, care bejenise moldovenii prin țară. O mulțime de lume – printre care, și mai ales, activiștii și cei cu funcții mari în Partidul comunist – înfișeră câte unul sau mai mulți dintre copiii pe care-i izgonise foametea de pe la casele lor.

Cel mai neplăcut pentru Sanda și pentru Mitică era faptul că trebuia să-mpartă apartamentul cu-o „cucoană” – că refuzau să-i spună cum ar fi meritat – și cu băiatul de treisprezece ani al cucoanei, dactilografă la un notariat. Mama și fiul erau refugiați din Basarabia, aduși pe capul Sandei de Oficiul de închirieri îndată după plecarea lui Mitică-n război.

Cucoana, pe nume Clava Martiniuc, Claudia în acte, vorbea cu fiu-său numai rusește. Sașa – Alexandru – cum îl chema pe băiat, era un copil timid și rușinos, petrecându-și timpul mai mult pe stradă, ori de câte ori îl expedia maică-sa care primea zilnic câte o vizită masculină, persoana schimbându-se mereu.

Și asta n-ar fi fost nimic, de Clava n-ar fi lăsat cratițe murdare în chiuveta de la bucătărie, în lavaboul din baie și-n cadă; în care păstra liber un locșor cât să-și țină picioarele unul lângă altul și să-și facă un duș – zilnic, ce-i drept. Sanda o rugase cu cerul și cu pământul să-și pună vasele nespălate într-un lighean de zinc pe care i-l oferise. Inutil. Pentru a evita stări care să-i mărească tensiunea, Sanda-l chema pe bietul Sașa și-mpreună spălau oale, tacâmuri, farfurii adunate-n chiuveta de la bucătărie, pentru a nu mai ajunge s-o aibă și pe cea din baie și cada pline de văsărie.

„Madame Băncilă, te văzuși și „madamă” la curve. Ce să-i faci? Păstrează-ți firea!”.

Sandei i se rupea sufletul de mila lui Sașa; în timp ce unul spăla, altul clătea și pune vasele la scurs, vorbeau amândoi de una-de alta. Băiatul voia să se facă marinar, pentru-a sta cât mai puțin într-un loc. Și n-avea de gând să se-nsoare niciodată. Sașa nu știa cine-i era tată. Învăța bine, ca să poată fi primit la Marină.

Sanda-l rugă pe cuscru-său, Mircea Gregorian, să facă ceva pentru a-i netezi bietului Sașa calea spre Școala de Marină.

Mircea Gregorian nu făcea nici o promisiune pe care să n-o țină. Intrarea lui Sașa la Școala de Marină i se datoră în mare parte.

În fiecare săptămână, Sanda primea o carte poștală de la Sașa: „Dragă tanti Sanda”. După care povestea ce se mai întâmpla cu el. Fiecare carte poștală avea un P. S.: „Vă rog spuneți-i și mamei că sunt bine, sănătos”.

După război, între Sanda Băncilă și Mircea Gregorian nu se mai schimbă nici o vorbă și nici un gest de dragoste. Sandei sărutarea de pe peronul Gării de Nord îi arsesse multă vreme gura și-i fripsese sufletul. Acum se priveau ca doi oameni care-odată, cândva, știuseră un secret pe care nu-l spusese nimănui și pe care chiar ei voiau să-l uite.

Purtându-se cu toată lumea cum se purtase totdeauna, Mircea Gregorian nu arbora un aer de-nvingător.

Mitică Băncilă era alt om decât cel care plecase-n război. Și primul război îl schimbasese-ntr-o anume măsură, dar atunci nu simțise umilința pe care-ncepuse s-o simtă din lagăr. Ideea dependenței de bunul-plac al oamenilor, a dependenței de jocurile hazardului, îi surpase încet-încet încrederea-n sine și-n viață.

Sanda venea-n fiecare zi acasă cu-o traistă de noutăți, pe care i le deșerta lui Mitică. „Dar la voi ce s-a mai întâmplat?”. „La noi, ca de-obicei, nimica”. „Nu pot să cred că-ntr-un loc unde lucrează mii de oameni nu se-ntâmplă nimic”. „Poate s-o-ntâmpla, dar nu știu eu. Cum nu stă nimeni de vorbă cu mine...”.

Mai întâi abdică regele, apoi urmă naționalizarea industriei. Uzinele „Lemetru” se numeau acum „Timpuri Noi”.

Fănel Negruț, căzut prizonier la ruși, se-nrolase într-o divizie de voluntari și-ajunsese până la Berlin. Deși nu putea să nu prevadă consecințele faptului de-a fi fost legionar, se-ntoarse-n țară și le scrise alor săi o carte poștală ce purta stampilă de Oradea. Îi anunța că era bine, sănătos, și-avea să-ncerce să-și facă un rost prin țară. Era limpede că voia să i se piardă urma.

Găsi de lucru într-un sat din Ardeal pe lângă gospodăria a două femei: una – mama, una – fiica, cea din urmă având două fetițe.

Doamna Bălaj, bătrâna, fusese profesoară de latină și de greacă, iar frică-sa, măritată Nedeianu, avocat. Doamna Nedeianu – însărcinată în șapte luni – împreună cu soțul ei, doctorul Cornel Nedeianu, și cu fetița lor de doi ani, rămași în zona Transilvaniei ocupată după Diktatul de la Viena, se pomeniseră

într-o noapte cu jandarmii unguri, care-i ridicară și-i trimiseră în Germania, într-un lagăr al cărui nume n-aveau să-l știe niciodată.

În lagăr, doctorului i se propuse să participe la niște experiențe în genul celor practicate de „colegul” său Mengele. Românul refuză, drept care fu împușcat.

La-ntoarcerea-n țară, doamna Nedeianu se văzu singură, cu doi copii de crescut și, din barou, trecută jurisconsult pe lângă o-ntreprindere. Cele cinci hectare, proprietatea maică-sii, n-avuseseră de ce să fie expropriate, așa că trebuiau muncite.

Deși avocat, doamna Nedeianu nu era deloc bănuitoare din fire. Îl angajase pe Fănel Negruț fără să ceară să afle mai mult decât îi spusese el, și-anume că n-avea nici o meserie, că venise din prizonierat și că voia să-și câștige-o pâine muncind la câmp, căci la asta se pricepea.

Doi ani munci Fănel cu spor și cu credință, citind în acest timp aproape toată biblioteca bătrânei doamne Bălaj.

Într-o dimineață, Fănel dispăru. Nu luase cu el decât puținele lucruri cu care venise, cărora le mai adăugase câte ceva între timp, din leafă.

Doamna Bălaj, doamna Nedeianu și fetițele rămaseră uimite. Chiar de-a doua zi se pomeniră cu doi milițieni care, după ce le scotociră toate ungherele casei și-ale dependințelor, le spuseră că tănuiseră un legionar, lucru foarte grav.

„Cine l-a angajat?”. „Eu”, răspunse doamna Nedeianu. „Și l-ați angajat așa, fără să-i cereți acte, fără să-i cereți nimic?”. „Spunea omul că vrea să-și câștige o pâine, era muncitor, cinstit și cumsecade, nici prin minte nu mi-ar fi trecut c-a fost legionar!”.

Deși tot ce spunea era adevăru-adevărat, pentru omisiune de denunț, doamna Nedeianu fu condamnată la trei ani de pușcărie pe care-i petrecu la Aiud.

Dac-ar fi știut Fănel ce-avea să se-ntâmpile după plecarea lui, s-ar fi lăsat prins ori s-ar fi predat de bună-voie autorităților.

După ani de pribegie se gândea de n-ar fi fost mai bine să se fi predat și să-și fi ispășit pedeapsa. Din când în când, mai trimitea acasă câte o carte poștală cu un conținut invariabil, ca ai lui să știe doar că era-n viață.

Mihai, feciorul cel mic al preotului Negruț și-al Floarei, terminase Fizico-chimicele. Popa Toader, Floarea, Mihai fuseseră anchetați pe rând cu privire la Fănel, care se aflase pe listele cu-mpărțirea pe „cuiburi”, ținute de legionari. Se știa că nu participase la Rebeliune, dar asta nu-l făcea mai puțin legionar.

Preotul Negruț gândea și spunea că cea mai bună minciună era adevărul. Arătase la autorități cele câteva cărți poștale primite de la Fănel, informații foarte vagi, pe baza cărora nu fuseseră prins.

„Domnule maior”, spusese blajin popa Toader, „dumneavoastră ați vrea să-l găsiți pentru-a-l pedepsi, eu aș vrea să-l găsec spre-a ști ce se petrece-anume cu el și pe ce drum a apucat-o”.

Autoritățile simțiseră că niciunul din familia Negruț nu mințea, de-aceea popa Toader rămase mai departe preot la biserica la care slujea de când venise-n București. Pe Mihai Negruț, autoritățile îl sfătuiră ca-n autobiografie – fără care nu puteai fi angajat nicăieri – să menționeze că avea un frate legionar, fiind preferabil s-o spună singur decât s-o afle oricum serviciul de cadre.

Cu-această autobiografie sinceră Mihai Negruț căpătă un post de laborant la Institutul Cancacuzino. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că știa mai mult decât să spele mojară, eprubete și să facă injecții cobailor sau altor animale de experiență. Mai mult decât „da”, „nu”, „sărut mâinile”, „bună-dimineața”, nu-l auzise nimeni spunând timp de-un an.

Mihai ar fi putut să moară laborant de n-ar fi venit într-o zi profesorul Ciobanu, evreu, un biochimist de renume, cu lucrări publicate-n cele patru zări, și de n-ar fi-ntrebat la Institutul Cantacuzino dacă n-aveau în rândul personalului foști legionari sau cu legionari în familie. Serviciul de cadre îl oferii numaidecât pe Mihai Negruț. Profesorul Ciobanu avu o convorbire cu tânărul, spre-a-i testa cunoștințele, care se dovediră temeinice, Diploma magna cum laude nu făcu decât să-i confirme părerea.

La o săptămână după întrevvedere, Mihai Negruț era angajat cercetător la institutul condus de profesorul Ciobanu, ceea ce produse mare nedumerire la Institutul Cantacuzino. Unul dintre medici, în relații cordiale cu profesorul Ciobanu, îl întrebă: „Bine, frate, ce-ți veni să iei pe cineva cu legionari în familie, când nu știe lumea cum să scape de ei, că noi nu l-am fi angajat în vecii vecilor pe Negruț ăsta, băiat admirabil de altfel, de nu și-ar fi pus un general obrazul pentru el?”.

„Dragă”, spuse profesorul Ciobanu, „eu îmi fac următoarea socoteală; dacă-ncearcă să tragă chiulul unul care-a fost legionar sau a avut legionari în familie, eu pot să-i spun: „Domnu' Cutare, vezi ce faci, pentru că știi ce ai în biografie și ce-am făcut eu pentru dumneata!”. Dar dacă-mi trage chiulul unul cu părinți împușcați la Grivița, ce crezi că-i pot spune? Am nevoie să mi se muncească, nu să mi se țină discursuri!”.

Nici în noul post, unde muncea pe brânci, Mihai Negruț nu scotea un cuvânt. Atât era de timorat și-atât nu-și lua ochii din microscop și nu participa la nici o discuție, încât nici nu băgase de seamă că una dintre doctorițele colege de laborator se-ndrăgostise de el. În sezonul rece, Mihai purta un loden cumpărat pe puncte, căruia-i punea o căptușeală de molton; în sezonul cald – o cămașă peste care-mbrăca uneori un sacou kaki de doc. Avea totdeauna lucruri curate și pantofi lustruiți. La un congres de biochimie pe țară, unde citi o comunicare, se descoperi că avea un costum gri cu dungulițe, cu vestă, și cu cravată.

Mihai Negruț era înalt și subțire: ca unul care-notase toate verile-n bălțile din Cernați și care-și făcuse obiceiul unei jumătăți de oră de gimnastică-n fiecare zi și-a mersului pe jos cu pas întins. Doctorița Adriana Teodoru, care-l sorbea din ochi, hotărî să plece o dată cu el de la slujbă, făcând un bun ocol până la ea acasă: „Că doar avem același drum”. Fata-i tot spunea despre ea,

despre familia ei de ilegaliști. Părinții, intelectuali, ajunseseră mama – directoare a unei edituri; tatăl – general de Securitate.

„Și nu crezi că mersul ăsta cu mine ți-ar putea dăuna – „cauză” – cum se spune-n ultima vreme?”.

Pentru prima oară, Mihai Negruț vorbise pe-un ton de glumă; cel puțin cu „cauzatul”.

„Sunt atât de curioasă în ceea ce te privește, c-aș merge până la capătul lumii ca să aflu ce mai este-n capul tău în afară de fizică și de chimie”.

„Cred că nu merită să știi. Mai nimic. În timpul liber, tot fizică și chimie citesc și-nvăț și-mi permit distracții ieftine: mai merg la cinema, la un concert și, duminică dimineața, la biserica unde slujește tata. Ca să-ți spun esențialul despre mine: tata e preot cu Teologia făcută, cu mari cunoștințe în domeniul lui; mama e-o femeie cu cinci clase primare, dar care s-a lustruit pe lângă tata, pe lângă soru-sa și cumnatu-său, fiică de chiaburi; și punctul mai întunecat decât toate celelalte ale biografiei mele – am un frate care-a fost legionar. N-a participat la Rebeliune. A fost trimis în linia-ntâi pe front. A terminat Teologia, după ce, doi ani fusese un student strălucit la Filosofie. A căzut prizonier la ruși, s-a-nrolat în divizia „Tudor Vladimirescu” și de când s-a-ntors în țară scrie când și când câte o carte poștală ca să știm că trăiește”.

„Și viața ta, Mihai, cum o vezi de-acum încolo?”.

„Scrie-n Vechiul Testament „și vor plăti greșelile voastre urmașii voștri de șapte ori câte șapte”. Niciodată nu s-a adeverit mai consecvent acest cuvânt decât acum. Cum îmi văd eu viața de-acum încolo? O văd de azi pe mâine și mă-ntreb mereu ce mi-o aduce ziua de mâine. Dacă n-ar fi fost profesorul Ciobanu aș fi spălat până la pensie mojară la „Cantacuzino”. Trăiesc sub semnul provizoratului și nu-mi pot permite să antrenez pe nimeni în viața mea. Ar fi ca și când i-aș pune-un gheb în spate”.

„Crezi că treaba asta cu-ncărcarea biografiilor cu păcatele părinților, ale bunicilor, ale fraților, ale cumnaților are să dureze-o veșnicie?”.

„Ca să-ți dea viața peste cap nu e nevoie de veșnicie, zece-cinsprezece ani sunt de-ajuns. Eu am reținut o vorbă franțuzească: „c'est le provisoire qui dure”. Mai bine decât mine ar putea ști tatăl tău; și, de fapt, nici el, căci imprezibilul de-aceia este imprezibil fiindcă nimeni nu-l poate prevedea; cum nu te poți vaccina împotriva vieții”.

„La vârsta asta e nepermis să fii atât de pesimist”.

„Și la ce vârstă crezi că are omul voie să devină pesimist?”.

„Oricum, nu la tinerețe”.

„Și dacă la tinerețe nu ești orb și surd? Dacă nu mă scotea profesorul Ciobanu de la mojară, de la eprubete și de la cobai, în trei-patru ani mă descalificam, aș fi fost ca un om care n-a dansat când avea două picioare și-ar încerca să mai danseze cu unul de lemn”.

„Mihai, oricum s-ar petrece lucrurile, viața merge mai departe. Oamenii se iubesc, se iau, fac copii, au bucurii mai mari sau mai mici; în sfârșit, trăiesc. Natura n-a inventat nici o catastrofă care chiar să facă lumea să piară”.

„Afară de animalele preistorice, despre care nu știe nimeni cum au pierit”.

„Sper că nu le compari cu oamenii!”.

„Și de ce nu? Cine-știe-ce element biografic al lor n-a plăcut cine-știe-cui și s-a zis cu ele!”.

Adriana era uimită. Până-n ziua aceea nu l-ar fi crezut în stare pe Mihai Negruț să rostească atâtea cuvinte nici într-o sută de ani.

„Adriana, dumneata nu știi ce e teama – nu o teamă metafizică, nu! – ci teama că-ți poți pierde pâinea. Eu și părinții mei, când suntem numai noi trei nu spunem niciodată „Stalin”, ci „tovarășul Stalin”, atâta ne-a intrat frica-n oase. Nu discutăm niciodată politică: dac-am fi anchetați să n-avem ce spune orice ni s-ar face”.

Adrianei îi fu rușine să spună că la dâșii-n casă nici unei persoane cu-o anume funcție nu i se spunea numele fără a fi precedat de „tovarășul” sau de „tovarășa”; ca să nu mai vorbim de „tovarășul” Stalin!

Mihai Negruț – cu ochii lui limpezi și albaștri, cu chipul frumos, cu siluetă impecabilă, cu mers elegant, purtându-se ca și când nu și-ar fi cunoscut niciuna dintre aceste calități – se-nșuruba tot mai mult în sufletul și-n mintea Adrianei Teodoru.

Mergeau de luni de zile pe-același drum și Adriana observa că ea era singurul om din tot Institutul cu care Mihai vorbea deschis. De altminteri, cu ceilalți nu schimba decât un strict necesar de cuvinte legate de profesie.

Fără ca Adriana s-o spună ori să facă vreo confidență cuiva, se vedea cât de colo cât era de-ndrăgostită.

Generalului Teodoru i se-aduseră la cunoștință plimbările fiică-sii cu-acest tânăr cercetător cât și amănuntele biografiei lui.

„Mihai, cum de vorbești atât de deschis cu mine, tu care nu scoți o vorbă cu alții?”.

„Fiindcă ai un „spate” așa de tare că n-o să te ia nimeni la-ntrebări despre ce vorbești cu mine”.

„Numai de-asta?”.

„Nu numai de-asta”.

„Și-atunci de mai ce?”.

„Adriana, vorbele-i leagă uneori pe oameni mai mult decât faptele. Cred că e preferabil să nu le spunem”.

„Eu am curajul să-ți spun că te iubesc”.

„Îți mulțumesc pentru-acest curaj. Vreau să te-ntreb ceva: dac-aș fi diabetic, tu, doctoriță, m-ai îndemna să mă-nsor și să am copii?”.

„Nu”.

„Eu sufăr de-un diabet biografic. E bine să nu-l pun în cărcă nimănui”.

„Și dacă mie nu mi-ar păsa de-acest diabet biografic?”.

„Ție nu, Adriana – și se opriși și-o privise-n ochi și-o luase de mână. Ție nu, dar tu nu ești o generație spontanee. Crezi că tatălui și mamei tale nu le-ar păsa? De ce să le strici niște biografii de cristal? Tu faci abstracție de ceea ce

trăim, înflăcărată de-un sentiment firesc, dar ai niște obligații față de părinții tăi. Ei s-au străduit pentru biografia asta, iar tu vrei să le dai un brânci și să-și piardă situația pe care, din punctul lor de vedere, o merită”.

Tăcuseră timp de-aproape o jumătate de ceas.

„Adriana, legătura – dac-o putem numi așa – legătura dintre noi n-are nici un viitor. Îmi permit să-ți dau un sfat: găsește-ți un bărbat fără bube-n cap, mărită-te, fă copii, du o viață normală. Mie mi-a mai crescut un cucui în cap; cumnatul părinților mei, bărbatul surorii mamei, colonel scos din armată, care era pontator la Uzinele actualmente „Timpuri Noi” – un om care-n viața lui n-a făcut politică și care de când se-ntorsese din Rusia un cuvânt nu spunea nici de bine, nici de rău – a fost ridicat acum o lună. Unde se află nu știe nimeni, așa cum nu știe nici de ce. După cum vezi, biografia mea a devenit o ediție revăzută și-mbunătățită”.

Generalul Teodoru și nevastă-sa o luară pe fiica lor la-ntrebări cu privire la umblatul pe străzi cu cineva care-avea o biografie compromițătoare. Ce-avea de gând?

„Să mă mărit cu el, să am copii, să am nepoți, să duc o viață ca tot omul”.

„Și pe altul nu l-ai găsit cu care să duci o viață ca tot omul? Tu la noi nu te gândești deloc? Nu ne datorezi nimic?”.

„Știu că înainte considerentul principal care stătea la originea unei căsătorii era echivalența situației sociale și materiale dintre soți. Care e deosebirea dintre atunci și acum, când se umblă după echivalența de dosar? Deci, dosarul de cadre este hotărâtor într-o căsătorie? Și asta-nseamnă o concepție fără prejudecăți!”.

„Fiecare epocă are fetișurile ei, de la care nu te poți sustrage nesancționat. Știi ce-ar însemna căsătoria ta cu-acest Negruț? Și eu și maică-ta ne-am pierde posturile pe care pe merit le-am obținut. Nu mă face să ți-l mut pe Negruț al tău la Sighetul Marmației!”.

„Tată, mută-mă pe mine unde vrei, dar de el nu te-atinge. Lasă omul să-și câștige pâinea unde-o merită. E-un om de valoare. Viitorul are s-o confirme”.

Generalul Teodoru găsi cea mai elegantă soluție de-a o despărți pe fiică-sa de Mihai Negruț: îi făcu rost de-o bursă-n America, pentru un an, care putea fi însă prelungită.

Cea mai nefericită din pricina acestei burse, care oricui i se putea părea fabuloasă, era bursiera.

„Mihai, vreau să știu ce-ai de gând cu mine”.

„Credeam c-ai înțeles că nu-mi pot permite să am nici un gând. Nu-mi pot îngădui s-antrenez pe nimeni în viața mea; și-n orice caz, nu pe cineva care n-are un dosar la fel de zgrunțuros ca al meu. Din partea mea, consideră-te liberă ca păsările cerului”.

„Înseamnă că nu mă iubești”.

„Înseamnă că trăim niște vremuri în care, dacă nu suntem egoiști, nu trebuie să vrem și răul vecinului. Te iubesc, Adriana, dacă nu te-aș iubi nu mi-ar păsa atâta de viața ta”.

„Dacă mă iubești, vino cu mine-n casa unei prietene; uite cheia. Vreau să fiu a ta înainte de-a fi a Americii! O după-amiază în care să nu fim decât noi doi”.

„Dă-mi voie să le telefonez alor mei să nu creadă că m-a ridicat Securitatea”.

„Și când colo, doar o fiică-a ei”.

Adriana Teodoru își prelungi trei ani bursa, iar într-al patrulea anunță pe cei în drept că nu se mai întorcea. Uitase.

Cineva trebuia găsit vinovat pentru-această lipsă de memorie.

Începu mai întâi o anchetă la Institut. Primul luat din scurt fu profesorul Ciobanu, care nu se intimidă nici pic de chestionarea la care-l supuneau autoritățile.

„Domnilor, nu eu am propus-o pentru bursa asta. De ce nu l-ați întreba dumneavoastră pe tatăl fugitivei, care e general de-al dumneavoastră?” „S-a pensionat între timp”.

„Oportună pensionare! Ca să fie clar, de la mine și de la oamenii din acest Institut n-aveți ce afla. Îmi dați voie să vă salut și să mă duc la treabă”. Cu profesorul Ciobanu prea multe libertăți nu-și permitea nimeni. Era o personalitate de valoare mondială.

Dar cineva care putea fi cu folos chestionat era cercetătorul Mihai Negruț, fostul iubit al doctorei Teodoru.

De data asta nu se mai deranjă nimeni să vină la Institut. Lui Mihai Negruț i se transmite telefonic adresa și ora la care trebuia să se prezinte, după-amiaza, pentru că în timpul programului ar fi bătut la ochi.

De la un telefon public, Mihai își înștiință familia că el avea să-ntârzie. Spera că numai să-ntârzie.

La ușa instituției spuse cum se numea, își lăasă buletinul de identitate și primi un bon. Însoțit de-un soldat cu arma la umăr ajunse-n biroul unui căpitan.

„Bună ziua, domnule căpitan”.

„Bună ziua, domnule Negruț, luați loc. Sper că nu v-a speriat invitația noastră”.

„La cei care-ar avea de ce să se sperie veniți în general noaptea”.

Căpitanului îi plăcu; zâmbi pe sub mustață.

„După câte știu, nici nu e prima oară când aveți de-a face cu organele noastre”.

„Nu”.

„Și ce părere v-ați făcut despre noi?”.

„Părerea că vă faceți meseria, cum și-o face fiecare pe-a lui”.

„Și nu ne disprețuiți deloc?”.

„Domnule căpitan, eu am primit o educație creștin-ortodoxă. Tatăl meu e preot, după cum știți. Credința creștină nu te-ndeamnă nici la ură, nici la dispreț”.

„Sunteți un om de știință, domnule Negruț, chiar credeți în Dumnezeu?”.

„N-am găsit nimic mai bun pe lume în care să cred. Și, fără o credință, fără un punct de sprijin n-aș putea trăi”.

„Îmi place că sunteți sincer”.

„De la tata am învățat că cea mai bună minciună e adevărul”.

„Ce v-ați dori cel mai mult în viață?”.

„Liniștea. Să fiu lăsat să-mi fac meseria în pace”.

„Nu vi s-a părut ciudat și n-ați simțit nici un pic de invidie când a primit bursă pentru America doctorița Adriana Teodoru și nu dumneavoastră, de pildă?”.

„Domnule căpitan, eu fac parte dintr-o categorie socială care nu poate aspira decât să-și câștige-o pâine și să fie lăsată să supraviețuiască, nu să viseze la burse-n America. Mi s-a părut normal ca bursa cu pricina s-o primească doctorița Adriana Teodoru, fiică de general de Securitate, și care, pe deasupra, era și foarte bună profesional”.

„Dacă v-aș spune că profesorul Ciobanu v-a propus pe dumneavoastră nominal pentru-acea bursă, ce-ați mai zice?”.

„Tot ce-am spus mai înainte. Degeaba m-ar fi propus profesorul Ciobanu, că organele dumneavoastră tot nu m-ar fi lăsat să plec. Ar fi fost păcat să se piardă bursa”.

„Deci, nu-i purtați nici un fel de pică doctoriței Teodoru?”.

„Niciuna”.

„Din câte-am înțeles de la colegii dumneavoastră, vă iubeați”.

„Dacă printr-un drum făcut pe jos spre casă împreună înțelegeți iubire...”.

„Domnule Negruț. Ați iubit-o sau n-ați iubit-o?”.

„Mai are vreo importanță?”.

„V-a scris în anii ăștia de când a plecat în America?”.

„Dacă mi-ar fi scris ați fi știut”; și Mihai Negruț se uită cu-o privire de învins în ochii căpitanului.

„Nici la telefon nu v-a chemat. În altă parte decât acasă?” „Am să vă dezamăgesc, dar nu”.

„Și cât era aici și de când a aflat de bursă nu v-a spus nici un cuvânt din care să fi dedus că n-avea de gând să se mai întoarcă?”.

„Niciunul”.

„Domnule Negruț, până la proba contrarie n-am de ce să nu vă cred. Dar atmosfera din Institut care e?”.

„Nu-nțeleg la ce vă referiți”.

„Adică la comentarii politice, la bancuri, la nemulțumiri”.

„Domnule căpitan, am atâta treabă de făcut și toți colegii au la fel, încât stăm foarte puțin de vorbă-ntre noi și numai despre chestiuni profesionale; iar

eu nu trag niciodată cu urechea. E bine ca fiecare să-și vadă de meseria lui. Eu nu sunt omul care s-asculte și „să toarne”..

„Aveți totuși o biografie care lasă mult de dorit...”.

„Nu mă simt cu nimic vinovat de ea. Eu personal n-am făcut nimic reprobabil. Și, orice-aș face, trecutul familiei mele nu-l pot repara cum nu se poate repara – pentru-a vă răspunde potrivit meseriei mele – un cod genetic”.

„Cu bine, domnule Negruț. Și poate vă mai răzgândiți. Și tot nu sunteți supărat că doctorița Teodoru, pe care-ați iubit-o, a preferat America în locul dumneavoastră?”.

„Ferice de cei ce pot alege!”.

„Mi-ați răspuns în stil biblic”.

„E stilul pe care-l cunosc cel mai bine”.

Căpitanul se ridicase-n picioare, semn că întrevederea se terminase.

„Cred că nu e nevoie să vă spun să nu pomeniți nimănui de vizita dumneavoastră la noi, nici măcar părinților dumneavoastră?”.

„De ce să-i bag în sperieți, săracii?”.

Vizita aceasta îl făcu pe Mihai Negruț să-și pună-ntrebări cu privire la două lucruri pe care n-avea cum să le verifice: dacă profesorul Ciobanu îl propusese într-adevăr pentru bursă; și dacă Adriana Teodoru știuse de substituirea bursierului. Își mai punea și-o altă-ntrebare: dacă de la-nceput Adriana plecase cu gândul de-a nu se mai întoarce.

„La ce-ți folosesc întrebările astea, Mihai Negruț? Prima-ntrebare ți-o poți satisface: îl poți întreba pe profesorul Ciobanu. Implicit deconspiri vizita de azi după-amiază, care-a fost o prăjitură față de chestionarele cu privire la fratele-tău, legionarul. Azi ai fost mai mult tatonat în vederea unei „colaborări”; că de unde să se recruteze „colaboratorii”, dacă nu dintre ai speriați ca iepurii. Domolește-ți curiozitatea! Lasă dracului trecutul și vezi-ți de prezent, iar la viitor nu te gândeai că tot nu-l poți schimba! Cine s-ar fi așteptat că pe unchiul Mitică aveau să-l ridice? Numai el”.

De cum își luase slujba de la uzină, Mitică Băncilă căuta să mănânce cât mai modest, dar vitaminizat, fiindcă nu uitase ce pățise-n Rusia. Nu-i lipseau la nici o masă zarzavaturile crude. Cu ce-i prisosea – vorba vine – din cheltuielile obligatorii ale casei își cumpărase bocanci, șosete și mănuși de lână, pulovere groase, fulare, căciuli de tricotaj și una de oaie. Toate-aceste lucruri le-avea rânduite-ntr-o valiză, pe care-o ținea-n cămară. Era bine ca omul să fie pregătit pentru orice. Lagărul îi fusese-o școală bună. Acolo, ca și-n cele două războaie făcute, văzuse că pe lume totul se poate. În sufletul lui se lăsase-o pace care-alungase frica și ura.

Într-o zi îi telefonă Sandei că avea de gând să facă o plimbare lungă prin oraș. Repetă itinerarul din ajunul primului război. Trecu prin toate locurile de care-l legau amintiri. Numai pe străzi nu cânta nimeni Deșteaptă-te, române, și nici La arme.

Se schimbase și orașul, se schimbaseră și oamenii. Cât dorise el să-și umple casa cu lucruri de valoare, care să-i șteargă originea, câtă nevoie simțise

de etalare, de zgomot, de sindrofii. Toate acestea se petrecuseră parcă-n altă viață. Unde era locotenentul Băncilă, drept ca lumânarea, dorind ca orice clipă să fie-o bucurie și-o petrecere; unde era chiar căpitanul Băncilă pe care-l mai schimbase primul război, întărindu-i dorința de-a trăi clipa, după ce văzuse că viața omului trecea mai repede chiar decât o floare?

Sentimentul major pe care-l trăia acum fostul colonel Băncilă era o umilință față de tot: de oameni, de câini, și mai ales de el însuși, la a cărui viață nu mai ținea, a cărui veselie se dusesse, în gând apărându-i tot mai des, ca și-n vise, finlandezul. Nu-l supăra condiția de pontator, nu se simțea înjosit, dar începuse să fie suspicios cu privire la viață. Nu mai simțea nevoia să vadă decât un singur om, pe camaradul lui de lagăr, Petroșanu, care ajunsese și el registrator la un spital.

Mitică Băncilă nu mai dorea nimic și nu mai avea nici o speranță legată de nimic.

„Ce părere ai tu, Mitică, de lumea asta care-ascultă „Londra”, „Vocea Americii”, care se umple de bucurie când aude poveștile ăloră cu Bazaconov și cu Minciunin și-așteaptă pe-americiani?”, îl întrebă fostul colonel Petroșanii.

„Slabi de minte, săracii! Ei nici nu-și închipuie că americanii habar n-au unde e România. Pe gineri-meu l-au eliberat din lagăr, în Germania, americanii; când le-a spus că e român, l-au întrebat dacă România nu face parte din Uniunea Sovietică – Rusia pentru ei. Cum nu știu oamenii pe ce lume trăiesc... Parcă nu Churchill și Roosevelt ne-au dat pe mâna rușilor?”.

„Mitică, eu am valiza pregătită”.

„Și eu”.

Cu toată-ncrederea pe care o avea în Mitică și cu toată afecțiunea pe care i-o purta, în prizonierat, Valentin Petroșanu îi tăinuise că înaintea războiului, timp de cinci ani făcuse parte din Statul Major și că-n Rusia îi fusese dat să cunoască pe cineva cu totul neașteptat.

Dat fiind că ceea ce nu vrei să se știe nu trebuie să spui, tăcerea constituia regula de aur a vieții de captiv.

Șase luni, primele, din prizonierat, Valentin Petroșanu le petrecuse într-o închisoare de-al cărei nume și de-al cărei loc nu fusese niciodată sigur.

În fiecare zi îl luau la anchetă și invariabil i se puneau aceleași întrebări, chiar de douăzeci de ori în șir. Ajunsese să se minuneze de răbdarea anchetatorului și de-a translatorului, mereu aceiași.

Anchetatorul era un maior, desigur de Encavedé, blond și cârn, cu părul și cu sprâncenele ca paiul, cu ochi albaștri spălăciți, cu vorba nițel împiedicată, mai ales la-nceputul cuvintelor.

Translatorul, civil, roșcovan se părea, cu ochelari negri, cu șapca trasă pe sprâncene, stând tot timpul împotriva luminii, ar fi fost greu de recunoscut fără ochelari și cu capul descoperit. După ă-urile pronunțate în loc de î, și după anumite-ntorsături de frază, Petroșanu-și dăduse seama că translatorul era evreu de undeva din Vechiul Regat, căci accent basarabean n-avea nici pic.

Într-o zi, ca din întâmplare, la o sonerie de pe culoar, plecaseră din încăpere și anchetatorul și translatorul, lăsându-l pe deținutul Petroșanu în fața unui dosar deschis. Petroșanu se ridicase și citise dintr-o parte pagina dosarului scrisă în limba română. Cuprindea date amănunțite despre părinții lui. Deși n-avea nimic de ascuns și nu deținea secrete de nici un fel, îl apucase groaza. „De-asta ieșiseră ei ca-mpușcați...!”.

Noaptea, prizonierul era scos un ceas la plimbare într-una dintre cele trei „curți” concentrice ale-nchisorii; de fapt, trei culoare late cam de zece metri, despărțite-ntre ele de-un grilaj cu țepi la vârf, înalt de cinci-șase metri; culoare înconjurată de-o clădire circulară, ca un puț, cu zidurile găurite simetric de niște ferestre mici, prevăzute cu zăbrele. Petroșanu nu izbutise s-o localizeze pe cea de unde un ochi atent îl supraveghea. El încetinea uneori pasul – să se oprească nu era permis – ca să se uite la stele și la nori și astfel, câteva clipe, să uite de captivitate. Observase că de câte ori ploua visa morți, observație a cărei justete i-o confirmaseră mai târziu oameni care petrecuseră ani de celulă.

Cu trei săptămâni înainte de-a fi fost mutat într-un lagăr, la ora nocturnă de plimbare a lui Petroșanu se petrecu ceva neobișnuit: pe culoarul alăturat culoarului său, vizavi, în punctul opus, părănd că-și ignoră companionul de promenadă, pășea agale, cu ochii-n pământ, un bărbat ca la cincizeci-cincizeci-ș'cinci de ani, de talie mijlocie, foarte elegant îmbrăcat. Din când în când se oprea o clipă ca-n fața unei descoperiri sau a unei revelații.

„Ce-o umbla și ăsta cu capu-n jos ca porcul?”, își spuse Petroșanu.

La un moment dat, străinul iuți pasul, ceea ce pentru Petroșanu fu un semn. Ca răspuns, el îl încetini în așa fel că amândoi, învârtindu-se-n continuare-n sensul acelor de ceasornic, ajunseră unul în dreptul celuilalt. Pentru a se-apropia cât mai mult unul de altul, îndrăzniră să se tragă vreun sfert de metru de pe linia albă din mijlocul culoarului, cea urmată obligatoriu în cursul plimbării.

„Prisonnier?”, șuieră străinul.

„Oui. Officier roumain. Colonel Petroșanu Valentin, Valentin Petroșanu”, șuierase și el dintr-o suflare.

„Et moi, le pochte français Paul Géraldy, Paul Le Fèvre, de mon vrai nom”.

S-au mai întâlnit de trei ori. Astfel Petroșanu află că poetul, prieten și cu nemții și cu rușii, decorat și de unii și de alții, se-ndeletnicise cu traficul de arme. Tocmai se-ntorcea din Orient și, în drumul lui spre Paris, se oprise și la Moscova, când izbucnise războiul. Într-o zi frumoasă, când se dădea-n leagăn în parcul Gorki din Moscova, doi domni „în civil”, sub pretextul unei „verificări” de pașaport, îl rugaseră să-i urmeze. Și de-atunci îi tot verifica pașaportul. Bănuia că și-n acel moment se aflau la Moscova, într-o închisoare specială, „de politici”.

Poetul cunoștea România dintr-o mulțime de vizite la București și pe Valea Prahovei. „Cazinoul din Sinaia, ce frumusețe, ce lume, ce femei superbe! Și-apoi partidele de poker cu regele Carol și cu la charmante madame Lupescol!”.

Îi vorbise lui Petroșanu de-nariparea sufletului, de evadarea lui din contingent, de balsamul împotriva apăsării și-a amărăciunii; altfel spus, de poezie.

La ultima lor întâlnire, poetul ridicase o mână, făcându-se că ciocnește un pahar: „Să bem o cupă de șampanie. Azi împlinesc cincizeci și șapte de ani... De s-ar termina mai repede războiul. „Les trois surs aveugles, espérons encore!”..

Petroșanu îi povestise prea puțin, nepreaștiind de fapt ce să-i spună. O clipă măcar nu crezuse nici în „hazardul” care-i făcuse să se-ntâlnească, nici în neglijența pazei.

Toți anii de prizonierat, gândul la cele trei ore când auzise și altceva decât „război”, „tranșee” și „lagăre” îi aducea parcă o gură de aer proaspăt din lumea-lume, cea de dinaintea războiului, de care parcă-l despărțeau milenii.

„O mai trăi oare poetul? O fi avut parte să se-ntoarcă la el acasă?”, se-ntrebă Petroșanu de față cu Mitică, după ce-i istorisi întâmplarea.

* „Mitică, eu am valiza pregătită”.

„Și eu”.

Se dovedi că amândoi avuseseră dreptate.

Pe la două noaptea, când îl ridicară, Mitică Băncilă se purtă atât de firesc, încât părea că demult aștepta această vizită. „Dați-mi, vă rog, voie să-mi iau rămas-bun de la nevastă-mea și să-mi iau valiza. Sanda, de-o fi să nu ne mai vedem, să știi că am ținut la tine ca la ochii din cap și la Elvira la fel”.

Sanda bătu-n lemn și-și făcu semnul crucii. Un fior îi trecu din creștet până-n tălpi. Vru să-și petreacă bărbatul până-n stradă, însă unul dintre cei trei civili îi bară drumul și-nchise ușa-n urma lui.

Mitică urcase-n spate între doi civili; al treilea se-așeză lângă șofer. Unul dintre civilii din spate îl legă la ochi, altul îi puse cătușele.

„De la Krasnoiarsk până-n lagăr am mers în dubă, pe-ntuneric, de parc-aș fi fost legat la ochi; lipseau doar cătușele”.

„Să nu-ncerci să faci vreo mișcare că s-a zis cu tine”, îl informă careva.

Băncilă nu găsi de cuviință să-i răspundă și nici să-ntrebe nimic.

„Ce, parcă ei știi de ce? Dacă nu știi eu, ce să știe niște simpli executanți?”.

Când îi scoaseră cârpa neagră de la ochi, se văzu-ntr-o încăpere-n care singura mobilă era un scaun. Fu controlat corporal, i se luară șireturile de la pantofi și cureaua.

„Dacă ai nevoie de ceva, bați de trei ori în ușă”, fu înștiințat de santinela care se alia în fața lui cu arma pe umăr și care-i scoase cătușele.

„Ca-n trenul care ne-a dus în lagăr. Cum se repetă lucruri-le-n viață!”.

Se-aștepta să i se ia un interogatoriu. N-avea nimic de-ascuns. Oare aveau să-l bată? Aveau să-i însceneze ceva?

Două zile nu-l întrebă nimeni nimic. Într-a treia fu din nou legat la ochi și dus undeva unde urcă două-trei trepte. Aici i se scoase cârpa de la ochi, dar i

se puseră cătușe. Era-ntr-un vagon de marfă cu paie pe jos. În vagon i se puseră și lanțuri la picioare. „Unde ești tu, Rusie?!”.

După ore de mers cu trenul, între timp vagonul umplându-se cu oameni, toți cu cătușe, și pe urmă toți cu lanțuri, ajunsese undeva unde părea să fie un mare șantier de construcții, oricum undeva unde se făceau masive excavări de teren.

„Politicii” – printre care se afla Băncilă – stăteau în barăci separate de-ale „dreptilor comuni”, cum li se spunea celor condamnați pentru delikte obișnuite: crimă, furt, viol...

Peste două zile, în baraca unde fusese repartizat Băncilă, se ivi și Valentin Petroșanu. De față cu toată lumea – legionari, liberali, național-tărăniști și ce-or mai fi fost – se făcură că nu se cunoșteau.

Se strânseseră-n brațe numai când nu-i văzu ochi străin. „Cum ne-aduce iară viața laolaltă”. „De ne-ar da numai la pământ...”.

Lagărul le fusese bun dascăl. Își făceau amândoi norma și nu comentau nimic în baracă; nici nu-i rugau pe „comuni” să le facă vreun serviciu, aceștia având drept la vorbitor și să primească pachete.

Ca și-n Rusia, nu voiau să li se poată reproșa nimic. Îi nedumerea faptul că nu li se lua nici un interogatoriu și nu li se cerca nici autobiografie. Asta nu mai era ca-n Rusia.

Petroșanu și Băncilă nu răspundeau la nici o provocare de-a colegilor „politici” sau de-a „dreptilor comuni”, care de multe ori îi cotonogeau pe cei dintâi, știind că aceia n-aveau cui să-i reclame și dacă – să zicem – i-ar fi reclamat, mare scofală ce dreptate li s-ar fi făcut! Dacă te puneai rău cu borfașii îți trânteau căpătâiul cu paie, așa-zisa pernă, în cap, și-a doua zi era unul mai puțin la apel și unul mai mult în groapa comună căreia i se rezervase un spațiu cuprinzător.

„Tu-vă mama voastră de burjui și de moșieri, așa, să vedeți cum se muncește!”, strigat de câte-un hoț de meserie era monedă curentă pe șantier. Nu numai că nimeni nu răspundea, dar nici nu mai auzea asemenea vorbe care se tociseră fiind folosite prea des.

La un timp, pe șantier veniră la „comuni” doi macedoneni din Tuzla, care nu-și putuseră împlini cotele, foști subalterni ai lui Mitică Băncilă, sergenții Caramișu Stere și Caraiani Ion. Colonelul nu mai știa de ei de la Cotul Donului. Când îl văzură, sergenții clipiră doar și făcură un semn vag din cap pentru a-i da de-nțeles fostului lor comandant că-l recunoscuseră. Viața de combatanți în războiul pe care-l făcuseră cu toții și starea lor de deținuți îi învățaseră care erau regulile unui anumit fel de existență: tăcere și „nu știu, n-am văzut”.

Din frânturi șoptite pe-apucate, Mitică află că, rătăcindu-se de unitatea lor, cei doi se lipiseră de altă unitate de cavalerie. Fuseseră-ncercuiți la Cotul Donului. Când își dăduseră seama că nu mai era scăpare, artileria și cavaleria-și duseseră toate tunurile și toți caii pe-un dâmb înalt și abrupt de unde le făcuseră vânt în vale. „Pe urmă, de sus, am tras cu mitralierele-n cai. Să nu mai sufere săracii... Prin ce-am trecut, dom' colonel...”. Și celor doi sergenți li

se umezeau ochii. „Orice să vezi murind și chinuindu-se, da' nu dobitoc nevinovat...”.

Caramișu fusese prizonier la mine de cărbune în Ural. Nici acum nu-i ieșise negreața de sub piele. „Așa o fi și pe lumea ailaltă?”, întreba el fără adresă, dădea din cap a nedumerire și strângea din buze. De fapt părea că nu se mai miră de nimic. Asupra vieții lor de moment nu făcea nici o apreciere, neprezentând pentru el nici o noutate.

Caraiani își zisese-n încercuire la Don: ori mort, ori acasă, dar prizonier – nu! Scotocise-n ranițele camarazilor morți și luase tot ce găsisese de mâncare. Mai adunase moletiere, două perechi de bocanci, câte-o flanea de piele, tot ce socotise că-i putea folosi. Un ofițer îi dădu o busolă și-l învăță să se orienteze spre Țară.

Doi căluți mărunți, lănoși, cu coama aspră, parcă frați cu prăpăditul de Caraiani, slab, scund, negricios ca scos de la afumătoare – cai și om de stepă – se strecurară printre liniile rusești și se văzură-n câmpie deschisă cât cuprindeai cu ochiul.

„Dacă ne-ajută bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, mă jur că vă duc stăpânilor voștri... Și-acum să-mi fiți călăuze, că voi știți mai mult ca omul, iar eu ce am, cu voi împart”, și mângâiase coama aspră a căluților; iar pentru a pecetlui făgăduiala, fiecăruia-i dădu câte-un biscuit.

Mâncară pe drum, toți trei, biscuiți, marmeladă, conserve de pește, salam uscat, ce dăduse Dumnezeu în ranițe. Dornici de-un pic de verdeață, căluții scurtau zăpada cu copita și smulgeau din pământu-nghețat câteva rădăcini. Când osteneau se ghemuiau unul într-altul, iar Caraiani se lipea de burta unuia dintre ei. Cu promoroacă-n gene, cu vântul suflându-le din față, pășeau încet, se opreau nițel și răsufleți zgomotos; dar nu se lăsau. Fără ei, Caraiani de mult s-ar fi-ntins jos să moară. Dar ei se-aplecău asupra lui, îl miroseau, chifneau și-l trăgeau de manta. Se legase de câteva ori de ei cu frânghie ca să-l mai tragă o bucată de drum. Apoi i se făcea rușine. „Dacă nu m-aș fi jurat, ar mai fi cum ar mai fi; dar m-am jurat că-i duc acasă. Nu mă pot întinde să mor și nici pe ei să-i asupresc să mă tragă. Hai cu tata, băieți!”.

Aproape că-i orbise iarna pe toți trei. Când dădu colțul ierbii, ajunseseră niște gloabe care se mânau una pe alta; dar nu se lăsau. Pășcură toți cu lăcomie.

După opt luni, pe-o vreme frumoasă, cu pomi înfloriți, ajunseră la Cobadin. În capul satului, căluții se opriră și se-nvârtiră roată, statură nițel și deodată o luară la goană, cât îi țineau picioarele ostenite. Caraiani – după ei.

Ajunși la o casă cu podeț, căluții bătură cu copitele-n poarta încuiată cu zăvor, până ieși din casă o femeie cu mânecile suflecate. „Iovane, lume, veniți lume, s-au întors caii de pe front! Veniți lume!”.

Caraiani se lăsase moale lângă poartă. Îi trebui o vreme până să se-nșurubeze anevoie în aer pe ale două picioare.

„Dom' colonel, nici când a făcut nevasta copilu' dintâi n-am avut mulțumire mai mare. O seară-ntreagă am plâns și-am plâns. Mă răzbise... Și-acuma iar...”.

Băncilă și Petroșanu aveau în cei doi macedoneni doi oameni de nădejde. Prin ei mai aflau de una-de alta și de la ei mai căpătau câte-o bucățică de slănină sau de brânză din pachetele trimise de familiile acestora prin poștă sau aduse la vorbitor când și când. Cu ei făceau norma pentru un liberal și pentru un preot „unit”. Doi îi cărau în roabe și-apoi îi ascundeau, doi săpau în locul celor doi bolnavi. Pe rând. De nu s-ar fi aflat ei patru, de mult liberalul și preotul ar fi fost împinși de paznici, ca din întâmplare, în vreo groapă de var. Nu puteau întreține guri neproductive.

Așa trecură doi ani.

„Valentine”, zicea Mitică, „în primul război, când mi-a intrat un glonț în plămânu' drept, am pierdut atâta sânge că doctorii-și puneau problema dac-aveam să mai scap. Știi de ce-mi părea cel mai rău? Nu pentru c-aveam să mor, ci pentru că nu murisem la-nceput, când nu mă chinuisem doi ani de front. Așa și-acum. Nu mi-ar părea rău că mor, că de murit murim cu toții, dar că n-am murit când am trecut Prutul. De câte chinuri aș fi scăpat!”.

„Dar niște gânduri mai vesele nu pot să-ți vină? Gândul că-ntr-o zi o să scăpăm și de-aici cum am scăpat și din Rusia?”.

„Ce ne-o fi dat, Valentine! Soarta nu e pe colective, ci pe indivizi. De multă vreme îl tot visez pe „finlandezul” nostru. As' noapte-mi făcea semn că vrea să-mi spună ceva și m-a luat de mână. Știu că n-auzeam nimic, dar că-nțelegeam tot și mă simțeam de parc-aș fi scăpat de-o mare grijă, iar el era vesel cum nu l-am văzut niciodată... Poate-ai să mă crezi o babă superstițioasă, dar după visul ăsta am să te rog să ții la tine verigheta mea și ochelarii. Și de mi s-o-implini visul să dai lucrurile astea Sandei când ai să scapi de-aici sau de mai știu eu unde”.

„Măi Mitică, de ce vrei tu să mă bagi în sperieți?”, și lui Valentin Petroșanu îi trecu prin suflet o presimțire sumbră; nu-l putu convinge pe Mitică Băncilă să nu-i pună-n deget verigheta – în interiorul căreia scria Sanda și data căsătoriei lor – și să-i ascundă ochelarii.

„Și, te rog, atunci când o fi, să-i spui Sandei că mi-am iubit Țara și familia și că nu mi-am făcut de răs numele de Român și de ofițer”.

Bieții Velisarie și Panait, protejații lor, nu se mai puteau da jos din roabe. Așteptau amândoi să moară, dar nu se-ndura Dumnezeu de ei. „Ce-au să facă Valentin și machedonii fără mine? Cum s-or descurca ei cu bietecele aste două poveri?”.

Ziua de lucru era pe sfârșite, o zi ca oricare alta, numai că frumoasă și senină. Câțiva oameni se duseră să-și strângă echipamentul de lucru – cazmaua și târnăcopul – când se prăbuși peste ei malul în care le-nfipseseră. Cădea pământul de parcă-l împingea o forță nevăzută. Zadarnic încercară unii deținuți să ridice cu excavatoarele masa enormă ce nu-nceta să se surpe. Zadarnică era truda oamenilor cu lopețile. Pentru cei de subt pământ nu era

salvare. Paznicii și comandantul lagărului întrerupseră munca disperată și fără sens a-ntregii colonii penitenciare.

„Și chiar să nu-i scoatem și să-i îngropăm ca pe niște oameni?”, îl întrebă un „drept comun” pe comandantul lagărului.

„Pentru ei n-are nici o importanță”, răspunse comandantul.

„Dar pentru noi are”, nu se lăsă pungașul.

Un preot de la „politici” îi ceru voie comandantului să le spună morților slujba de-nmormântare.

„Se face prea mare tevatură pentru un accident de muncă; nu e primul și n-o să fie nici ultimul”.

„Cum credeți, domnule colonel”, și preotul se-ndepărtă de-a-ndaratele.

Fu destul ca unul de la „dreptii comuni” să-nceapă să cânte Veșnica pomenire.

Tot lagărul ședea-n genunchi și cântă de trei ori Veșnica pomenire.

Nimeni nu se-atinse de mâncare-n scara-aceea și nimeni nu spuse nici un cuvânt.

Nici apelul de seară nu se mai ținu.

Merse fiecare-n baraca lui și aruncă o privire împăienjenită la paturile rămase goale.

Valentin Petroșanu se uită la locul lui Mitică Băncilă și-l apucă un plâns cu sughițuri. Își înfundă fața-n căpătâiul de paie, fiindcă nu voia să-l audă nimeni. „Mitică, Mitică, nu te-a păcălit „finlandezul”!”. Colonelul Teleghin lăsase tot lagărul să participe la-nmormântarea „finlandezului”; un finlandez, preot desigur, îi binecuvântase întoarcerea-n pământ, finlandezii toți îi cântaseră imnul lor național.

În mintea lui Petroșanu mereu se făceau comparații.

„Dacă tot îi era dat să moară, nu era mai bine să fi murit după ce trecuse Prutul? Câtă suferință, câtă-nțelepciune căpătată prin suferință se duceau cu un singur om; se pierduse o experiență unică, fiecare om ascunzând în sine o fărâma de unicitate, de irepetabil”.

Lui Valentin Petroșanu viața i se păru mult mai dură după plecarea martorului celei mai importante experiențe a vieții lui. Cui să-i mai fi spus de-acum înainte: „Ți-aduci aminte-atuncea când...”?

Sanda primi certificatul de deces al soțului ei fără nici un alt cuvânt. Era expedit din București.

Prin intermediul lui Mircea Gregorian, care se purta ca o adevărată rudă, netemându-se că-și pune propria situație-n joc, Sanda ceru audiențe la cele mai înalte foruri. Ea nu voia altceva decât să-și îngroape bărbatul lângă părinții lui. I se primiră „memorii” peste „memorii”, dar răspuns nu veni.

Abia când fu eliberat Valentin Petroșanu, află adevărul. Sanda nu găsea nici un cuvânt. Îl asculta tremurând. Într-un târziu, când i se mai limpeziră lucrurile, șopti: „Și eu acuma ce să fac, dacă nu-l pot îngropa ca pe-un creștin?”.

Valentin Petroșanu era luat pe nepregătite. Și-aduse-aminte că la țară, pentru cei morți sau dispăruți, oamenii îngropau un sicriu cu hainele mortului sau ale dispărutului, făcând slujbă de-nmormântare și-apoi pomenirile după rânduială.

„Madame Băncilă, de ce n-ai face și dumneata ca nevasta doctorului Gheorghe Hangan? A pus în cimitirul Belu o cruce pe care-a scris numele soțului ei, anul nașterii, anul morții și dedesubt „mort pe front”„.

„Uite, la asta nu m-am gândit. Părinții lui Mitică au cruce frumoasă la Belu și e loc destul să-l trec și pe Mitică. Vă mulțumesc din suflet că mi-ați deschis ochii”.

Și-ntr-un târziu: „Și nu mă ocoliți, domnule colonel! N-am decât o soră, și ea cu necazurile ei. De-ar fi apucat Mitică să-l vadă pe nepoțelul nostru, Valeriu, băiatul fiică-mii de e măritată cu unul din băieții generalului Mircea Gregorian. Când am născut-o eu pe Elvira, fata noastră, Mitică era pe front, în primul război. Acum nu mai e nicăieri”.

Sanda lucră ca lenjereasă până ieși la pensie, spre părerea de rău a ntregului spital, unde știau să se facă prețuită și-ndrăgită. La loc de cinste o pusese și prietenia doctorului și-a doctoriței Șerban.

Într-o zi, se pomeni chemată de Comandamentul militar pe Capitală spre-a i se spune că soțul ei, colonelul Băncilă Dumitru, fusese reabilitat post-mortem, ca mai toți reabilitații din acea perioadă: iar ei, ca văduvă, i se propunea o pensie de urmaș. Dovedindu-se mai mică decât pensia obținută prin anii slujiți de ea la spital, mulțumi și refuză.

„Un lucru aș vrea să vă cer, domnilor ofițeri: dacă s-ar putea să-mi dați înapoi decorațiile bărbatului meu; i s-au dat fiindcă a luptat cu credință și cu cinste pentru Țara asta. I-au fost confiscate îndată ce s-a-ntors din lagăr din Rusia”.

Ofițerii se uitară unii la alții.

„Doamnă Băncilă, cine mai știe unde sunt...”.

„Eu am lista lor aici”, și le-ntinse o hârtie. „Dacă nu mi le puteți da, vă mulțumesc pentru atenția pe care mi-ați acordat-o, că bărbatului meu nu-i mai servește la nimic reabilitarea. Bună ziua”.

Sanda se străduise să aibă un mers cât mai drept și mai demn. Din ușă se-ntoarse și-ntrebă: „De ce să-l reabilitați? Fiindcă și-a apărat Țara-n două războaie?”.

Fără s-aștepte vreun răspuns, ieși.

Tot drumul pân-acasă îi curseră lacrimile șiroaie.

Viața mergea mai departe.

Elvira își vedea de școala unde era profesoară. Emanuel – de uzina unde fuse angajat inginer. Mihai Negruț, în ciuda biografiei sale, ajunsese un nume de răsunet internațional. Rămăsese la fel de tăcut și de retras ca și pe vremea mojarilor și-a eprubetelor de la „Cantacuzino”. La un moment dat, se-nsură cu o laborantă din institutul lor. O fată care terminase chimia, dar care-avea o biografie atât de proastă, încât nici măcar profesorul Ciobanu nu putuse să-i

ofere mai mult decât un post de laborantă. O chema Cecilia Duma. Era la fel de tăcută și de retrasă ca și Mihai Negruț. Avură-mpreună doi băieți, Dimitrie Toader.

Profesorul Ciobanu, punându-și obrazul și dându-și cuvântul că bursierul i se va-ntoarce, îl trimise pe Mihai Negruț un an în America.

„Negruț, vezi că mi-am dat cuvântul că te-ntorci”.

„Domnule profesor, m-aș întoarce și dacă nu v-ați fi dat dumneavoastră cuvântul”.

Mihai Negruț, din cauza condițiilor atmosferice, întârzie la-ntoarcere o săptămână. De la aeroport veni direct la Institut.

Toată săptămână asta nu era nimeni să nu-și rădă-n barbă și să nu se uite cu un aer ironic la Cecilia Negruț și chiar la profesorul Ciobanu.

Când îl văzură, colegii aproape că se simțiră dezamăgiți.

Unul îi șopti: „Te-ai întors, prostule!”.

Îi șopti și el: „Trebuie să mai rămână oameni și-n țara asta!”.

CAPITOLUL ȘAPTE.

Într-o bună zi, pe la ora prânzului, trecu pe ulița mare din Cernați un bărbat ca de patruzeci de ani, îmbrăcat ca un muncitor și cu-o raniță-n spate. Dădea ziua-bună oricui, dar cum nimeni nu-l recunoștea, nu se opri să vorbească nimănui.

Intră în curtea lui Costea Geambașu, se opri o clipă și citi deasupra ușii de intrare: „Dispensar”.

Merse mai departe spre bucătăria de vară. O femeie bătrână dădea niște buruieni de mâncare unui porc; dobitocul guița în spatele unui ocol de scânduri de ziceai că-l înjunghie.

„Sărut mâna”.

Femeia-și puse mai întâi mâna streășină la ochi, apoi o duse la gură. Nu-i venea să-și creadă ochilor. „Că n-oi fi nepotul Fănel!”.

„Eu sunt maică-mare”, și se-aplecă și-i sărută mâna, iar bătrâna-l sărută-n creștet.

„Știam de la mă-ta și de la tac-tu că ești în viață, dar nu credeam să te mai vedem. Să te văd, că bātu-tău a murit, acu' se face anul”.

„Rău îmi pare că nu l-am mai apucat. Maică-mare, crezi c-aș putea să-mi fac și eu vreun fost pe-aci prin sat și să stau la dumneata?”.

„De ce să nu stai, maică? E nevoie și de-nvățători și de profesori și de brigadieri la câmp. Tu ești băiat cu carte. S-o găsi ceva și pentru tine”.

În ciuda autobiografiei lui, făcută fără sărituri, Fănel fu numit învățător. Se mai îndulciseră legile. Avea o răbdare neîntrecută cu elevii; tot timpul și-l petrecea cu ei, vrând să nu rămână niciunul cu ceva nelămurit. Când se putu, se-nscrise la „fără frecvență” la Facultatea de Matematici.

Cunoscu o colegă, profesoară de română și de franceză, văduvă cu doi copii – unul de doi ani, altul de-aproape-un an. Femeia voia să se stabilească-n Cernați și, ca să nu mai stea cu chirie, se-apucase să-și facă o casă de chirpici. Fănel și țiganii din sat își puseră ambiția să-i ridice casă de cărămidă;

cărămidă pe care ei o făcură și-o arseră. Pe țigani îi omeni Fănel. Un camion al „colectivei” aduse cărămida la locul de casă. Tot satul dădu o mână de ajutor. Nimeni nu trudise mai mult decât Fănel. Și după ce fu gata casa, el tot venea, tăia lemne, făcea mărunte reparații, stătea de vorbă, se juca și cu copiii...

Fănel și-nchipuia că dragostea de tată trebuia să fie cam cea pe care-o simțea el pentru Mitu și pentru Costel, copiii Melaniei.

El îi respecta doliul, iar de nevastă, cu biografia lui, tot nu s-ar fi ncumetat s-o ceară.

„Fănele, maică, de ce nu te iei tu cu profesoara Melania? Amândoi sunteți oameni cu carte, ar avea și ea tată la copii, e femeie harnică și la locul ei, odată nu ne-ntâlnim să nu-mi zică „săru' mâna!”. Mai gândește-te, maică. Măine-poimăine pun și eu mâinile pe chiept, mă-ta și tac-tu la fel, și rămâi fără nici un rost în lume”.

Numai că Fănel, simțindu-se, din cauza trecutului său, ca o oaie râioasă, n-ar fi-ndrăznit să ceară pe nimeni de nevastă, darămite să le strice și Melaniei, văduvă de ofițer de Miliție, și copiilor ei, dosarul.

Într-o seară, după ce se culcaseră copiii, mai rămase de vorbă cu ea.

Se lăsa-ntre dânșii o tăcere, tot mai deasă în ultimul timp.

„Fănele, cum îți vezi tu viitorul?”.

„Drept să-ți spun, în nici un fel”.

„Nu-ți dorești și tu o familie?”.

„Mi-aș dori, dar pe cine să-ncarc eu cu dosarul meu? O femeie și niște bieți copii nevinovați? Cum zice frate-meu, Mihai, noi avem diabet la dosar”.

„Și totuși el s-a-nsurat, cu diabet cu tot, și a făcut doi copii”.

„El e-un om de știință și chiar foarte valoros, iar eu ce sunt? Un fost student la Filosofie și absolvent la Teologie, fost legionar, și care face la bătrânețe o Facultate la fără frecvență, ca să aibă și el iluzia că nu-i trece timpul degeaba”.

„Mi-e destul de rușine că lucrurile pornesc de la mine, dar să știi că eu sunt femeia care se-ncumetă să te ia de bărbat. Rămâi aici, aici e locul tău”.

Și Fănel rămase. Nu se căsători niciodată cu Melania, dar îi crescuseră doi copii – pe Mitu și pe Costel – ca un adevărat tată, cum îl considerau și ei. Dacă acest lucru era de-nțeleș, nimeni dintre cei care-l cunoșteau și-l știau fiul preotului Toader – de care, după ani și ani, încă se vorbea-n Cernați ca de-un om de ispravă – nimeni nu-nțelegea cum de Fănel nu mai călcase-n biserică, nici măcar când îi murise bunica și când îi muriseră părinții. Lumea bănuia că-și pierduse credința.

Melania nu-ndrăzni să-l întrebe niciodată. În sinea lui, Fănel se socotea nedemn de-a mai călca în biserică, de vreme ce pusese o credință lumească înaintea celei în Dumnezeu. Un viitor preot n-ar fi avut dreptul să pună ceva mai presus de credința-n Dumnezeu.

Mitu făcu Facultatea de Istorie și ajunsese ofițer de Securitate. Costel – un cardiolog de mâna-ntâi.

Pe lângă Mitu o rugase profesorul Șerban pe Sanda Băncilă să intervină în legătură cu pașaportul lui.

Din vechea generație, numai Sanda – Lisăndrina – mai trăia. În jurul ei, ca-n jurul unei citadele, se-aduna toată familia măcar de trei-patru ori pe an; pe cont propriu, venea fiecare mult mai des. Nu era săptămână-n care să n-o viziteze măcar un nepot sau un strănepot.

Clava Martiniuc și Sașa făcuseră demult schimb de locuință cu Elvira și cu Emanuel Gregorian. Clava murise de ciroză, culegând roadele vizitelor masculine pe care cine-știe de când le primea și care toate erau însoțite de ceva băuturistică. Doar asta aduce veselie și bună-nțelegere între oameni. Sanda o internase-n spitalul unde lucra și se ducea zilnic s-o vadă și să-i ducă ce putea și ea, de-ale mâncării. Sanda o dusesse la Crematoriu, cum își dorise Clava, și-i cumpărase o nișă-n columbar. „Să fie de sufletul ălor duși de la noi”. Sașa era pe mare când murise maică-sa. De oriunde se afla, îi trimitea Sandei Băncilă cărți poștale ilustrate („Dragă tanti Sanda”), pliante, iar când era pe uscat trecea totdeauna s-o vadă. Își ținuse-o promisiune: se făcuse marinar. Uitând-o pe-a doua, și-nsurându-se, îi rugase pe Elvira și pe Emanuel Gregorian să-i fie nuni, iar cei doi copii ai lui, Alexandru și Alexandra, erau botezați de Sanda Băncilă.

„Tanti Sanda, dumneavoastră sunteți familia mea”.

Profesorul Daniel Șerban o socotea pe Sanda – Lisăndrina cum rămăsese în sufletul lui – ca pe-o rudă, mai mult chiar, ca pe cineva care făcea parte din viața lui.

Când avea să dispară și ea, când avea să dispară și Marioara și Iancu Stein, singura prietenă de suflet avea să-i rămână Sânziana, noră-sa, dacă nu murea el înaintea tuturor.

Însemnările lui Mitică Băncilă îl aduseseră pe Daniel Șerban pe vremea când umbla-mbrăcat marinar și nu prea știa pe ce lume se află. Însemnările lui Mitică îi întăreau credința că țara asta o dusesse greu de când se știa pe lume, că puține-i fuseseră clipele de răgaz și de bunăstare.

Puse carnetul pepit în mapa-n care-l adusesse și-avea de gând chiar de-a doua zi să i-l înapoieze Sandei. Dacă-avea să-i îngăduie să tragă un „Xerox” după el, se gândea să-l propună unei edituri spre publicare.

„Nu ne cunoaștem niciodată îndeajuns istoria țării. Ce păcat că nu pot citi însemnările lui Mitică din cel de-al doilea război. Tare curios aș fi fost să văd cum judeca el acest război și pe Antonescu”.

Se văzuse cu Mitică, vorbiseră de câte-n lună și-n stele, numai de război și de lagăr – nu. Profesorul Șerban era convins că nici cu Sanda, cu Elvira și cu Emanuel, nu adusesse vorba despre-această perioadă din viața lui.

De pildă, după moartea lui, aflase de la Sanda că i se luaseră toate decorațiile, adică brevetele lor. Bănuiala că se-așteptase la așa ceva era dovedită de-o fotografie-n care, îmbrăcat civil, Mitică își pusese toate decorațiile pe piept și făcuse câte-o copie manuscrisă după fiecare brevet, dând Sandei în păstrare colile de hârtie ministerială, „Bristol”.

La un moment dat, Sanda primi pe numele lui Mitică, o convocare adresată tuturor veteranilor din primul război mondial. Sanda se duse la un fotograf, făcu o fotocopie-a certificatului de deces al lui Mitică, o puse-ntr-un plic și-alătură câteva cuvinte pe-o foaie de hârtie: „Ca răspuns la convocarea dumneavoastră, din partea colonelului Băncilă Dumitru, mort la Canal”. Și expedie plicul pe adresa de la care sosise invitația către veteranii din 1916-1918.

Sanda – ca și bunica profesorului Șerban dinspre mamă, coana Luxița Bantaș – socotea cea mai aspră pedeapsă a vârstei înaintate (mai mult chiar decât neajunsurile de tot felul pe care le trăgea după sine) golul care se făcea-n jurul tău, ducându-se toți cei de-un leat cu tine. Când murise Smaranda Hangan, Daniel se simțise ca un orfan. Investiseră atât de mult unul în celălalt, încât nimeni nu-i putea lua Smarandei locul.

Coana Luxița Bantaș era cu șaisprezece ani mai în vârstă decât fiică-sa, Luța, și cu doisprezece decât gineri-său, magistratul Sică Șerban. Ei, sărmanii, o dată cu vârsta, nu mai acceptau nimica nou, parcă la un moment dat le-nșepenise mintea, în timp ce coana Luxița era interesată, de la modă până la știință, de toate noutățile. Când urcase primul om pe Lună, o lume-ntreagă nu se dezlipise de televizor, dându-și seama că trăia poate cel mai important moment dintr-o bună parte-a istoriei omenirii și-a fiecărui individ în parte. „Daniele, dacă n-am murit de emoție as' noapte, apuc suta de ani”, spusese coana Luxița. „Doamne, coană-mare” – ziseseră într-un glas coana Luța și conul Sică – „ai timp să crezi că chiar a pus americanul ăla piciorul pe Lună? Astea-s șmecherii făcute la sol, de-ale lor cu televiziunea, țarină de-azvârlit în ochii proștilor. De când cu televiziunea, te poate face să vezi orice!”. Coana Luxița se uitase în ochii lui nepotu-său, Daniel, cu unda de regret pe care-l simți când te afli în fața unui bolnav incurabil.

Așa fuseseră toată viața părinții lui Daniel Șerban. Orice absurditate ar fi spus unul dintre ei, celălalt îi ținea isonul. El nu cunoscuse pereche mai unită. Se puneau unul pe altul mai presus de copii, de toată lumea. Un adevărat cuplu, de erai sau nu de-acord cu concepțiile lor și cu manifestările care decurgeau din acestea. Conul Sică și coana Luța cu greu se-nvățaseră cu filmul vorbitor, care la-nceput li se păruse o prostie sortită eșecului, pe care cu vremea trebuise s-o accepte, resemnându-se. Dar nu veneau o dată de la cinematograful să nu spună „da' ca ăl mut tot nu e!”. Și-amândoi – zgârciți-foc. Spre deosebire de egoist, care e zgârcit cu alții și filotim cu sine însuși, zgârcitul se privează pe sine. Afară de câteva mese pe an, când își achitau niște obligații mondene, și când, voind să-și țină ighemoniconul, nu se uitau la bani, trăiau foarte modest. Le era o milă de bani, încât o călătorie-n străinătate nu făcuseră, un tablou sau alt obiect de artă nu-și cumpăraseră. E drept că locuiau într-o casă frumoasă și plină de lucruri de mare rafinament, cumpărate de Melina Mavros, prima soție a lui Ienake Crețulescu, tatăl coanei Luxița.

Când i-o dăduse de nevastă pe Luța, coana Luxița Bantaș îi spusese viitorului ginere: „Îmi pare bine că ești judecător; ai o slujbă cinstită la stat. Ți-

o dau pe fie-mea de nevestă, cu-o condiție: să nu cumva să intri-n politică. Plece cine-o pleca, vină cine-o veni, dumitale să nu-ți pese. Judecătorul și preotul trebuie să creadă: unul – în dreptate, celălalt – în Dumnezeu”.

Conul Sică Șerban nu se număra printre cei în stare să descopere praful de pușcă. Înaintase mai încet decât alții, dar ajunsese la Curtea de Casație. Și pe când era simplu judecător își făcea un punct de onoare din a nu părtini pe nimeni. Avocații care-apărau cauze drepte încercau să-și plaseze în așa fel procesele ca din completul de judecată să facă parte Sică Șerban. De câte ori povestea acasă despre-un proces complicat și controversat, dacă era de față, coana Luxița îi spunea: „Sică, să nu faci nici o concesie. Lasă-i să le facă pe ai de sunt în politică și care-și trag spuza pe turtă, și pe ai săraci. Dumneata politică nu faci, avere ai, că ce e-al meu e și-al vostru”.

Daniel, Matei și sora lor, Marie-Jeanne – cu-acest ultim nume coana Luxița nu fusese de acord – crescuseră-n respectul legii și-n oroarea de politică. Daniel le semăna părinților lui doar sub aspectul înfrânării la mâncare. În privința fidelității-n căsnicie nu le urmase exemplul. Avea fire nestăpânită-n fața frumuseții și-a atracției feminine. Și, deoarece păcate se puteau face-n tot felul, cu gândul, cu vorba sau cu fapta, el le prefera pe cele cu fapta. Fără să fie mână spartă, nici econom nu se putea numi. Ideea de-a face-o bucurie cuiva învingea-ntotdeauna cumpătarea.

Frate-său, Matei, nu ținea la bani ci numai la pictură, pe care-o ferea chiar să fie privită ca și când privirea oamenilor i-ar fi deteriorat-o. Trecuse printr-o profundă depresiune când aflase dintr-un articol că totul era supus pieirii, că-n nu știu ce număr de ani n-aveau să mai existe nici cărți, nici tablouri, urmând soarta omului, mai fragil decât florile. După această umoare neagră începuse să lucreze cu furie. Picta până-i cădea capul pe șevalet. Se gândea că avea atâtea de spus și nu-i mai ajungea timpul. Din acest punct de vedere se-asemăna cumnată-sii, Marina, care, la șaptezeci de ani, colinda de una singură țara, cu un rucsac în spate. Nici ei nu-i mai ajungea timpul, fiind mereu într-o activitate febrilă. Supărarea-mpotriva cartierului în urma denunțului de la Miliție îi trecuse. Când o vecină o chemă la miezul nopții îi spuse „Vin!” și nu-i mai dădu sfaturi să se-adreseze „Salvării”. Chemă ea „Salvarea”, deoarece cucoana avea un infarct de toată frumusețea. Când nu vedea bolnavi, gătea, făcea dulcețuri și prăjituri pe care le dădea cadou și cu care-și trata musafirii, de obicei cucoane mult mai tinere; acestea veneau la ea ca la un guru de la care-nvățau stăpânirea de sine, arta de-a duce o căsnicie; să-nchizi cât mai mult ochii, în avantajul tuturor.

Daniel și Matei nu se emancipaseră niciodată de spiritul de ordine și de disciplină învățat în casa părintească. Fără să le semene fizic sau psihic părinților se vedea că Daniel și Matei își petrecuseră o parte din viață sub acoperișul părintesc. Sora lor, Marie-Jeanne, căreia i se potrivea asemenea nume, dat fiind cât era de snoabă și de-nfumurată, semăna – după opinia coanei Luxița – cu mama lui Ienake Crețulescu, doamna Catița Crețulescu, la nasul căreia nici cu prăjina n-ajungeai, care nu se mângâiasse niciodată de cele

două mezalianțe făcute de fiu-său, Ienake; mai întâi – cu Melina Mavros, văduvă bogată a unui negustor grec, mai în vârstă cu douăzeci de ani decât Ienake; a doua oară – cu-o văduvă mai tânără decât el, dar și-aceea fiica unui amărât de boiernaș, căsătorită prima dată cu un mare boier scăpătat, care ar fi putut să-i fie cel puțin tată.

Când Marie-Jeanne se măritase cu un doctor, pe numele său Dinu Serafiotti, care promitea mult în chirurgie – și-și ținuse promisiunea – coana Luxița îi spusese numai lui Daniel: „Săraca mama se-ntoarce-n mormânt”. Cerându-i o explicație, coana Luxița i-o dăduse „subt pecetea tainei”. Înainte de-a se căsători cu Ienake Crețulescu, Agripina Bălescu-Poenaru, mama coanei Luxița, se ținuse cu bunicul actualului Dinu Serafiotti, pe care-l chema tot Dinu, un avocat vestit în secolul trecut, care Agripinei îi cădea ginere, Serafiotti fiind căsătorit cu o fată a boierului Poenaru, din prima căsătorie.

Coana Luța și conul Sică Șerban – știuseră-nu știuseră povestea – consimțiseră la căsătorie. Coana Luxița îl vedea pe nepotu-său prin alianță, doctorul Dinu Serafiotti, numai când nu se putea altfel, fiindcă prea-i aducea aminte de bunicu-său, celălalt Dinu Serafiotti.

Două morți îl duruseră, săpaseră adânc în sufletul lui Daniel Șerban: moartea coanei Luxița, care părea ca un mit de statornică; și moartea Smarandei Hangan, iubirea lui pură și neîntinată, de-o viață.

Cel mai statornic în sufletul omului rămânea ceea ce-a dorit și n-a atins. E singurul mister cu care poți învălui o ființă, un mister care nu se devalorizează cu timpul. Între el și Smaranda nici măcar un cuvânt echivoc nu se schimbă. Daniel Șerban – ca și noră-sa, Sânziana, fiica Smarandei – era bântuit de curiozitate psihologică, destinată să descifreze un om, să se-apropie cât mai mult de viața lui reală și nicidecum din dorința cancanieră de-a comenta ce aflau.

De pildă, el, Daniel Șerban, era sigur că Sanda Băncilă și Mircea Gregorian se iubiseră. Ar fi vrut să știe până unde mersese iubirea lor. Murise de mult Mircea Gregorian, de mult nevastă-sa, Emilia, femeie frumoasă și falnică. Dacă ar fi-ndrăznit, ar fi-ntrebat-o pe Sanda. Cât lucrase la spital, Sanda era încă o femeie frumoasă; propuneri de-amor primise de la vlădică până la opincă. Sanda, știind să refuze fără să jignească, se purtase demn, și cât trăise Mitică și după moartea lui. Iar din casă nu vânduse un capăt de ață. „Când mi-aduc aminte cu cât drag le-a adunat Mitică, și eu să le vând?! Când îmi chiorăie mațele, mi-nchipui că nu le-aș fi avut; și-atuncea...?”.

Daniel Șerban reușise o mare performanță: tuturor femeilor pe care le iubise – și chiar le iubise – le păstra o amintire frumoasă și-i plăcea să creadă că și ele lui. Fiecare dintre-aceste femei înțelesese un lucru esențial: o legătură extraconjugală merita trăită numai cât era pasională. Nu trebuia s-aștepti răceala, învinuirile, amintirile urâte.

De Dora Gabrian se despărțise-n plină iubire. Inițiativa fusese-a ei. Se măritase la nouăsprezece ani cu un avocat mult mai vârstnic decât dansa, pentru a ieși din situația modestă pe care i-o asigurau părinții, învățători.

Multe lucruri se schimbaseră-n felul Dorei de-a privi lumea. Unul rămăsese imuabil ca un mit: bărbatul era mijlocul prin care o femeie se ridica, stâlpul de susținere al unei existențe. Primul soț al Dorei, Stelian Vrânceanu, avocat cunoscut și plin de bani, avea o sănătate șubredă pe care și-o măcina în nesfârșite petreceri cu sau fără dans, deoarece-nțelegea să-și trăiască viața, multă-puțină câtă era, cât mai zgomotos, suferind de-o adevărată panică a vidului și-a liniștii. Dora se măritase cu Stelian atrasă de numele lui și de ineditul oferit de-o viață zgomotoasă unei fete cumiști care nu pășise mai departe de cinematograful. Altminteri, slab și osos, cu un măr al lui Adam gata să-i străpungă pielea, cu un nas imens, acvilin, îmbrăcat ca un papițoi, Stelian, Steli Vrânceanu era nițel mai frumos decât dracul, în făptura lui de bătlan gata să-și ia zborul, doar ochii scânteiau expresiv și melancolic. Dora se măritase nu numai ca să se salte, dar și ca să-și dovedească aptitudinile feminine și materne pe lângă un bărbat. Cu toată lipsa de experiență, își dăduse repede seama că opera de reeducare n-avea să dea roade cu un bărbat prea învechit în rele. Din douăzeci și patru de ore ale zilei, nici măcar o pătrime n-o petreceau împreună și pe-aceea sub privirea atentă a mamei lui Steli, care-l pierdea din ochi de drag. Pe bătrână, Dora o-nțelegea și, deși nu așa își închipuise ea o căsnicie, nu manifesta nici un fel de ostilitate față de amestecul energetic al soacrei în tot ceea ce-i privea pe ea și pe Steli. Ceea ce nu-nțelegea, cu toată bunăvoința, era felul sistematic în care acesta-și distrugea viața, care și-așa nu promitea să fie prea lungă, date fiind o veche tuberculoză și-o hepatită cronicizată pe care le ducea în cărcă. Bunele intenții cu care Dora-și începuse căsnicia se răceau. Cu toți banii lui, cu toate lucrurile scumpe din casă, ca de pildă unul dintre primele magnetofone din țară, și-n orice caz primul din Râmnicu-Vâlcea, Steli nu era bărbatul cu care Dora să vrea să aibă copii și nici cu care să vrea să rămână până la sfârșitul unuia dintre ei doi. Regimul de viață al lui Steli o obosea fizic și moral. Viața nu putea fi o permanentă petrecere găunoasă, o hărmălaie din care nu puteai distinge două cuvinte.

Așa se făcea că Dora plecase de lângă Steli Vrânceanu cu geamantanul cu care venise la el, ducându-se după primul bărbat care-i făcuse cu mâna, întâmplător un tenor, pe nume George Ungureanu de la Opera din București, în turneu la Râmnicu-Vâlcea. De-alminteri și din partea lui Steli lucrurile se răciseră, dovadă propunerea pe care într-un perfect stil negustoresc-avocătesc le-o făcuse părinților Dorei: ca, pentru o sumă de bani, importantă la vremea aceea, să-și ia fata înapoi acasă. Părinții Dorei, în a căror familie așa ceva nu se pomenise, refuzaseră banii și-i spusese ginerelui că fata se putea întoarce oricând acasă. Propunerea le confirma câtă dreptate avuseseră când se-mpotriviseră acestei căsătorii.

Tenorul George Ungureanu, tată de copii, se gândise să-i facă Dorei un rost dincolo de amor, care cum vine așa pleacă. Își dăduse de la-nceput seama că ceea ce făcuse Dora era mai mult pentru a scăpa de bărbatu-său decât pentru a veni după el, tenorul, în ciuda repeziciunii cu care se petrecuse înțelegerea dintre ei, George Ungureanu n-o judecase aspru pe Dora. Nu era o

aventurieră, ci o fată de douăzeci de ani nedumerită în fața vieții și-nșelată-n așteptări. Tenorul îi oferise o viață rânduită, în București. Îi închiriasă o cameră într-un apartament central, la o familie onorabilă și-o ndemnase să dea examen la o facultate. Cu germana și cu bruma de rusă pe care le știa din familia originară de la Cernăuți, precum și cu eforturile de-a-și pune cunoștințele la punct, Dorei nu-i fusese greu să intre la Filologie. Între timp, divorțase de Steli și, dată fiind pensia mică a părinților ei, obținuse o bursă. Rămăsese mai departe la gazdele care-i erau recunoscătoare tenorului pentru fata pe care le-o adusese în spațiu, cum recunoscătoare îi era și Dora pentru a o fi pus pe calea cea bună și-a o fi adus la niște oameni în a căror casă se simțea ca-n familie.

Lucrurile între tenor și Dora cum începuseră așa se sfârșiseră. Brusc. Fără nici un reproș din partea nimănui. El îi mărturisise că-l obosea legătura lor, ceea ce ea înțelegea perfect; și pentru că socotea că Dora se putea dispensa de ajutorul lui, care dacă era nevoie putea să continue cu privire la chiria camerei, hotărâseră să se despartă, în jurul unui buchet de trandafiri și-al unei sticle de șampanie. Crezând în puterea de evocare a obiectelor, tenorul îi dăruise Dorei, la despărțire, un inel cu un safir frumos care se-asorta cu ochii ei albaștri ca pansellele.

Pe lângă frumusețe și inteligență, două daruri importante mai avea Dora: știa să se facă plăcută oamenilor din toate categoriile; și, de asemenea, știa să rămână în cele mai prietenești relații cu un bărbat de care se despărțise. Chiar și cu Steli, deși privite din afară lucrurile ar fi pledat împotriva ei, continuase, când venea în vacanțe la Râmnic, să se vadă, cu el și cu-a doua lui nevastă, în modul cel mai cordial. La-nmormântarea lui Steli, la vreo patru ani după despărțirea lor, stătuse, îmbrăcată-n bleu-marine, în rându-ntâi, lângă mama nemângâiată și lângă văduvă, arătând tuturor că le-mpărtășea durerea, nepăsându-i de comentariile pe care prezența ei le putea stârni. Fără să vrea să șocheze opinia publică, Dora-și vedea de drum făcând pe surda și pe muta la eventualele comentarii și cancanuri în jurul ei. Ca și Marina Șerban, socotea că numai ipocriții nu bârfesc, ipocriții, indiferenții și cei cu prea mare stăpânire de sine, firea omului și mai ales a balcanicului fiind înclinată spre flecăreală, care, de-altminteri, dădea sare vieții și relațiilor dintre oameni. Dacă toate faptele și vorbele oamenilor s-ar fi-nșirat corect, invariabil, ca mărgelile pe ață, ce haz ar mai fi avut viața?

După despărțirea de tenor, Dora avusese o romanță cu șeful unei catedre de la Facultatea pe care-o urma, întâlnit întâmplător în casa unor cunoștințe comune. Această legătură era cât se poate de instructivă pentru ea, nu numai pentru lărgirea orizontului general – ceea ce-nseamnă orice om nou în viața cuiva – dar mai ales a celui intelectual. Într-o perioadă precară pentru Universitate, unde te-nvățau mulți veniți din diverse domenii care n-aveau nici o legătură cu învățământul, Miha Merișan, profesorul Dorei, om tânăr, competent și înzestrat în meseria lui, îi dădea liste de cărți pe care nu te puteai

chema filolog fără să le fi citit și, lucru tot atât de important, îi dădea lecții de engleză.

Sătulă de viața mondenă dusă alături de Steli, însă care o vaccinase pentru totdeauna împotriva zgomotului și-a relațiilor vide, legătura cu un om însurat i se părea odihnită și plină de folos: îi lăsa aproape tot timpul liber. La spectacole, Dora mergea cu familia unde locuia sau cu-o colegă. S-ar fi dus și singură, dar îi era mai greu să se apere de cei care voiau s-o cunoască.

Profesorul Mihai Merișan, abia trecut de patruzeci de ani, brun, suplu, fără să fie prea înalt, era un bărbat frumos. La farmecul lui incontestabil contribuia și-o voce baritonală, ca o mângâiere. Cu vocea asta învăluitoare te corecta pe loc și fără menajamente când greșea rostirea unui nume englezesc; și-n general nu-ți trecea cu vederea nimic.

Crescut de mic printre cărți, în anticariatul lui taică-său, Mihai Merișan își petrecuse adolescența și tinerețea ca un șoarece-de-bibliotecă. Acum i se părea că avea de recuperat toată această perioadă pe care o trăise rupt de lume. Cu Dora fusese tranșant: îi spusese de la bun-început ce dorea de la ea și, fără tranziție, că era însurat cu-o femeie pe care-o iubea și căreia-i creștea doi copii dintr-o căsătorie anterioară. Dorei nu-i plăcea să se legene-n iluzii: celor care promiteau marea cu sarea îi prefera pe cei care-ți tăiau aripile din capul locului.

Având termeni de comparație, îi fusese ușor să observe că domnul profesor nu-nțelegea ca-n legătura lor să investească altceva decât farmecul personal și engleza care, la fel, nu-l costa nici un ban. Chiar dac-ar fi fost culant, Dora tot n-ar fi avut de gând să-și lege viața de el. Mai întâi era diferența de vârstă; apoi, nevastă-sa, de care nici prin gând nu i-ar fi trecut să-l despartă. Nu intra-n vederile ei să facă lucruri de care să-i poată părea vreodată rău sau care i s-ar fi putut reproșa. La fel, nu simțea nici o chemare să pună rânduială în eventuala dezordine din menajul cuiva. Dacă domnul profesor își iubea nevasta (așa cum îi declarase o dată pentru totdeauna) sau dacă nu și-o iubea, nu era treaba Dorei. Din toate-aceste motive, dar și pentru că, asemeni Lolei Colan, considera și dânsa că dacă un bărbat nu-ți dă e ca și cum ți-ar lua, Dora știuse de la-nceput că nu asta avea să fie bărbatul vieții ei. Nu putea fi decât o agreabilă trecere de vreme – fiindcă-și făcea socoteala că ar mai fi avut timp de pierdut până pe la douăzeci și cinci-douăzeci și șase de ani – cât și-o relație instructivă. Învățase repede că de la viață nu puteai cere totul deodată. Important era să prinzi ce-ți oferea și să-ncerci să te bucuri de fiecare clipă. Dora știa ca nimeni altul să-și mobilizeze timpul și să-și facă un interior agreabil. Cu-o pernă din petice multicolore, cu două stâmburi puse una peste alta în chip de față de masă, cu-o ramă veche în care se afla o poză a buniciei, cu-o mână de flori ieftine „asortate” original, învelite ca-ntr-o boare de voalul miresei, înfrumuseța cea mai anostă încăpere și-i dădea căldură.

Profesorul Șerban nu cunoscuse pe nimeni care să țină-atât de mult la interiorul lui și la amănuntele care-l alcătuiau cât ținea Dora; și pe nimeni care să fie-atât de bine reprezentat de obiectele care-l înconjurau cum era ea. Și

lucrurile de-mbrăcăminte ale Dorei dovedeau căutare, grija de-a le-mbina armonios cu statura (potrivită), cu pielea albă (numai câțiva pistrii pe nas!), cu ochii albaștri-pansea, cu glasul „ca un susur de izvor”.

Profesorul Șerban nu se putea plânge că nu cunoscuse femeii frumoase-n viața lui. Pe Dora n-o socotea cea mai frumoasă, dar, fără nici o-ndoială, cea mai armonios întocmită. Spre sfârșitul Facultății, Dora cunoscuse un sculptor de renume care-i propusese s-o ia ca model. Dat fiind că epoca nu admitea nudurile, Dora acceptase să-i pozeze. Dându-și seama după primele ședințe de poză că modelul nu era dintre cele care să te facă de râs, Teofil Gabrielan le-o prezentase părinților lui. Ea, știind că nu există minciună care pân' la urmă să nu fie descoperită, îi spusese doamnei Gabrielan, chiar de la prima vizită, că era divorțată. La întrebarea acesteia „de ce?”, îi explicase că formula judecătorească „nepotrivire de caracter” nu era o vorbă goală. Îi povestise viața ei cu Steli, trecând sub tăcere nu numai propunerea de-a o restitui părinților cu despăgubiri ci și tot ceea ce urmase după despărțire. Pentru soții Gabrielan era limpede că feciorul lor, care se-apropia de patruzeci de ani, n-avea să se lase-nsurat de părinți cu fată aleasă de dânsii, după cele mai bune tradiții armenesti. Vremea trecea și tare-ar fi vrut și ei să-l vadă odată așezat la casa lui, cu nevastă și cu copii. Dintre câte fete și femeii le prezentase Teofil pân-atunci, fata – femeia asta – era cea mai de Doamne-ajută. O femeie divorțată nu era desigur idealul pentru feciorul lor, dar era de preferat unei burlacii încăpățănate. Gabrielanii încurajaseră venirea Dorei în casă. Bătrânei îi făcuse impresie bună faptul că invitata venea-n bucătărie s-o ajute, iar după-masă își punea un șorț dinainte și spăla vasele, socotind că gazda se ostenise destul cu ceea ce făcuse pân-atunci. E ușor să câștigi sufletul omului și mai ales pe-al unei gospodine, dacă știi să-i apreciezi eforturile. Ca orice om care face o muncă mărunță, gospodina simțea nevoia să fie laudată.

Lui Teofil îi bătuse de multe ori inima pentru câte o femeie. Putea spune chiar că avusese câteva pasiuni. Dora era singura care-i inspira gânduri de așezare, de trăinicie-a unei legături; pe scurt, gânduri de căsătorie. Fără să-i fi reproșat vreodată fiului felul de viață, părinții nu-și puteau înăbuși câte un oftat și nici ascunde privirea-nduioșată când vedeau nepoțeei cuiva dintre cunoscuți sau din familie.

Înainte de-a termina Facultatea, Dora se vedea măritată a doua oară; de data asta, din dragoste dar și din matură chibzuială. Între ea și Teofil era o convenabilă diferență de doisprezece ani, numai bună ca bărbatul să se-apropie cât de cât de mintea femeii. Fără să fi fost frumos, Teofil era un bărbat prezentabil. Cel mai mult o atrăsese pe Dora buna lui creștere. În toate-mprejurările se dovedea un domn, în profunzimea relațiilor cu oamenii și nu doar în pojghița de suprafață, atât de-nșelătoare uneori. Îi mai plăcuse și faptul că, de cum ieșea din atelier, Teofil nu manifesta nici o excentricitate. Era totdeauna proaspăt bărbierit, tuns, îmbrăcat în costum, purtând cravată. Oroarea de excentricitate, Dora o căpătase din menajul ei cu Steli, care nu mai știa cum să se-mbrace doar-doar s-atragă atenția asupra fapturii lui deșirate și

urâte. În copilărie, auzise și ea o butadă: cineva-ntreabă pe-un englez ce-nțelege el prin eleganță vestimentară. „Să te plimbi o zi întreagă prin Trafalgar Square și să nu te remarce nimeni”. Pe măsură ce trecea vremea, se conforma tot mai mult acestui adevăr anglo-saxon anecdotic.

În noua căsnicie intrase cu aviditatea omului care vrea s-arate tot ce poate și tot ce știe precum și cu mare dor de maternitate.

Dar anii treceau, iar copilul – pe care-atât de mult și-l doreau „tinerii”, fără a mai fi vorbit de bătrâni – copilul nu venea. Nu mai rămăsese ginecolog și endocrinolog din București și din țară la care Dora să nu meargă; nu mai rămăsese tratament împotriva sterilității pe care să nu-l facă. Zadarnic. În ciuda acestei obsesii, ea se purta normal cu cei din jur și cu-atât mai mult cu Teofil și cu socrii. Se simțea vinovată că nu putea avea copii, înțelegea dezamăgirea nemărturisită a bărbatului și mai ales pe cea a părinților lui. Dora trăia cea mai profundă durere din viața ei. Fire însetată de echilibru, hotărâse să pună capăt și mersului pe la doctori și propriilor speranțe și să-și îndrepte atenția și energia către altceva. În familia ei – și cea dinspre mamă și cea dinspre tată – mișunaseră femeile fără copii, majoritatea nemăritate, și niciuna nu-și luase câmpii din pricina asta. Omul trebuia să-și țină firea-n fața eșecului. Cel mai greu de-ndurat nu eșecul în sine era cât renunțare la un gând, la o-mplinire. După luni de zbucliu și de chibzuință, începuse să-și concentreze înverșunat energia schimbându-și țelurile. Hotărâse să-și „aranjeze un interior”, o ambianță care s-o reprezinte. Orice lucrușor trebuia să fie ales de ea, așezat de ea, îndrăgit de ea. Nici un oraș din țară nu era prea depărtat pentru achiziționarea unei mobile, a unei țesături, a unei perdele, a unui covor sau a unui obiect decorativ. Locuința Dorei ajunsese unul dintre cele mai rafinate interioare pe care le văzuse vreodată profesorul Șerban. Fiecare odaie a casei reprezenta un stil în care argintul patinat se armoniza cu porțelanurile rare, irizările cristalelor – cu țesăturile-n culori învăluitoare ca un belșug al toamnei. Cu simțul ei pentru frumos, pentru ambianță, pentru echilibru, Dora ar fi meritat să decoreze palate. După ce-și văzuse casa așa cum și-o dorea, se-apucase de traduceri: din rusește și din nemțește în românește, precum și versiuni în rusă și-n germană ale unor cărți românești de prima mână. O făcea frumos, cu sensibilitate și cu acuratețe, așa cum făcea cu orice lucru pe care puneia mâna. Își câștigase repede un renume în lumea cunoscătorilor.

Uneori, frustrările îi pricopsesc pe oameni cu manii, mari sau mai mărunte, cu intoleranțe, pe foarte mulți – cu invidii. Dora nu-i putea ierta vieții c-o privase de ceva la-ndemâna oricui: de maternitate; pe vremea când nu-și dorise copii, îi oferise o sumedenie de privilegii pentru ca acum să-i joace festa asta urâtă. Casa fiind cea mai însemnată dintre realizările ei, devenise o maniacă a dereticatului, a ordinii și-a curățeniei. Un obiect pus în altă parte decât la locul stabilit de ea, ba chiar numai nițeluș deplasat, era un privilegiu de ceartă cu Teofil. Cât despre el, aproape fără să recunoască nici față de sine, dezamăgit că n-avusese copilul dorit, își căuta compensații în amoruri

pasagere, din care nevastă-sa nu făcea o dramă, dar pe care le trecea la catastif.

Încetul cu-ncetul, pe nesimțite și-n chip inexplicabil pentru un ochi din afară, Dora și Teofil se-ndepărtaseră unul de altul: nu-i mai legau decât domiciliul, gusturile comune într-ale artei, părerile despre viață. Dezamăgiți că nu obținuseră ceea ce-și doriseră împreună, eșecul în loc să-i unească, îi despărțise. Își acordaseră reciproc libertatea. Dora rămăsese-n casa între pereții căreia își adunase toată strădania, Teofil mulțumindu-se cu atelierul care-i folosise de locuință și-nainte de căsătorie. Nu divorțau, fiindcă niciunul nici altul n-aveau de gând să se recăsătorească. În ultimii ani îi mai ținuse-mpreună dorința de-a nu-i dezamăgi pe Gabrielii bătrâni cărora și-așa le plângea inima că n-aveau nepoți. Deși îndurerat, la moartea bătrânilor, cuplul simțise și-o mare ușurare: despărțirea nu mai avea pe cine supăra. Acum își vedea fiecare de viața lui, rămânând, ca între oameni civilizați, într-o relație de prietenie. În viața profesorului Șerban, Dora intrase la puțin timp după această despărțire de fapt. El cunoștea familia Gabrielian de nu mai știa când. Toți îi fuseseră pacienți, așa că se putea numi doctorul lor de casă. Îi cunoscuse prin doamna profesor Zadurian, cu care se-nrudeau. Matei, fratele profesorului Șerban, pictorul, era prieten, cu toată diferența de vârstă dintre ei, cu Teofil Gabrielian. Matei îi făcuse Dorei un portret într-o perioadă când ea arăta ca un fruct dat în pârgă. Profesorul Șerban văzuse pânza înainte de-a o cunoaște pe Dora, în carne și oase. „Ca și Vronski cu portretul Kareninei”, avea să-și spună el mai târziu. Dacă te uitați atent, în ochii plini de visare din portret zăreai sau mai mult bănuiai și-ncrâncenarea unei obsesii. Zugrăvise pictorul numai ceea ce văzuse și ceea ce intuise ori poate și ceea ce știa despre personaj? Cine-ar fi putut spune? Un lucru era sigur: nu voise-n ruptul capului să se despartă de tablou. Cine-l cunoștea cât de cât pe Matei Șerban îi știa curiozitățile: aci-ți făcea daruri cu care te uimea, aci nu te lăsa nici să te uiți la unele pânze, de parcă le-ai fi deteriorat cu privirea. Zadarnic îi rugaseră și Teofil și Dora să le vândă lor portretul. Nimic nu-l putuse-ndupleca: nici promisiunea că avea să i-l dea pentru orice „retrospectivă”, nici mărinimia de a i-l încredința din când în când, ca să mai stea și pe-un perete la el. După moartea Smarandei Hangan, Sânziana îi dăduse de-nțeleș lui Matei că i-ar fi fost recunoscătoare dacă i-ar fi dat portretul maică-sii. Făgăduise că i-l lasă după moartea lui. Pân-atunci îi făcea hatârul să i-l arate ori de câte ori Sânziana îi venea în vizită.

„Dacă doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru și chiar și Dora Gabrielian sunt atât de legate de obiecte făcute de alții, cum să nu-l înțelegi pe Matei că este legat de ceea ce reprezintă rațiunea lui de-a fi. Aproape că nu-nțeleg cum un pictor sau un sculptor se-ndură să se despartă de opera mâinilor și-a sufletului său. Unui compozitor și unui scriitor nu li se-nstrăinează opera, ajungând la cunoștința publicului, dar tabloul, sculptura înstrăinate, pe care poate n-ai să le mai vezi niciodată?”. Profesorul Șerban avea deplină înțelegere și pentru accesele de generozitate, dar și pentru pornirile de avariție ale lui frate-său. Matei avea de gând să-și lase statului

colecția compusă din opera proprie, din câteva pânze de mare valoare ale altora, și din niște obiecte decorative, adevărate rarități. Nici Mihai, pe când mai era în țară, nici Tudor, fiii profesorului Șerban, nu se simțiseră jigniți de această intenție-a unchiului lor. Era de-nțeleș ca un colecționar să vrea ca tot ce strânsese o viață să fie văzut și prețuit de cât mai multă lume; iar o colecție, ca și-o antologie, reprezintă gustul celui care-a adunat-o, aruncă deci o lumină asupra personalității sale.

Fără să fi fost un colecționar, profesorul Șerban n-ar fi putut spune că lucrurile care-l înconjurau îi erau indiferente. Lipsa oricăruia dintre ele nu l-ar fi ndurerat – poate – dar l-ar fi neliniștit și l-ar fi nedumerit. „Într-atât suntem de sclavi ai obișnuinței”. Îi veneau iar în minte, ca un trio de nedespărțit, doamnă profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Dora Gabrian. În mintea lui le-nfrățea pasiunea lor comună pentru obiecte. Lola nici azi nu folosea vesela ei de lux pentru sine. Bea și mânca din vase ordinare. „Nu mă-ndur de ăle bune”. Acelea fuseseră folosite numai pe vremea amanților și apoi pe vremea lui Iani, perioade care corespundeau vieții ei „de aparat”. Doamna profesor Zadurian, născută bogată, nu era sclava lucrurilor, ci ele sclavele ei. Singură sau în companie, mânca din Sèvres și din Limoges, cu tacâmuri de argint, bea din Baccarat, își umplea singură casa cu flori, în rarele momente când nu le primea. Deși de condiție modestă și mână strânsă, Dora înțelegea să se respecte: nimic nu era atât de bun ca ea să-l păstreze numai pentru a-l etala altora și-a nu-l folosi pentru sine.

Cu toate că Daniel Șerban se afla în cele mai cordiale relații cu frate-său, Matei, cei doi nu-și făcuseră niciodată confidențe. Pe cât de dispus era Daniel să i se plângă pe umăr și să plângă și el pe-un umăr sau să șușotească la o ureche, pe-atât era Matei de rebarbativ ideii de-a se destăinui sau de-a i te destăinui. Nevasta lui Matei, Costana, fosta lui slujnică de pe vremuri, nu-l stânjenia cu vorba. Pentru ea, tăcută din fire, nu era cine-știe-ce să nu-i povestească ce vedea și ce-auzea. Deși avea banii gospodăriei pe mână, un creițar nu lua fără să-i spună lui Matei și fără să-i dea socoteală pe ce-l cheltuise. „Domnu' Matei, eu plec în piață. M-am întors de la piață. Poftim la masă. A venit factorul. A telefonat domnu' Daniel sau doamna Marina”. Cam asta era conversația ei; iar a lui și mai economică.

Atât cât se pricepea la oameni și cât îndrăzneia el să pretindă că-și cunoaște fratele, Daniel Șerban bănuia că Matei fusese îndrăgostit și de Smaranda Hangan și de Dora Gabrian. În această presupunere se lăsa poate influențat și de faptul că „bănuitul” nu voise cu nici un chip să se despartă de pânzele care le-nfățișau. Dacă nu s-ar fi temut că avea s-o năcăjească pe nevastă-sa, pe Marina, Daniel i-ar fi cerut lui Matei portretul Dorei. Cererea putea fi refuzată: ceea ce-ar fi clarificat cât de cât lucrurile; sau îndeplinită: ceea ce l-ar fi pus în încurcătură pe profesor, fiindcă pe perete n-ar fi-ndrăznit să-l atârne, iar să-l ascundă în boxa din pivniță ar fi fost mai mare păcatul.

Profesorul Șerban era mereu preocupat de reconstituirea și de completarea psihologică a trecutului. „Am un suflet de restaurator. Aș fi fost un bun arheolog și cred că nici ca psihanalist n-aș fi murit de foame”.

Pe Dora o cunoscuse-n casa lui Matei, la puțin timp după căsătoria ei cu Teofil Gabrian. I se dilataseră pupilele când o văzuse – ca-n fața oricărui obiect frumos! – și mai ales când îi auzise glasul, care nu semăna cu-al nimănui. Cel mai personal element din ființa Dorei era glasul. Perlat, susurând ca apa de izvor, iar când râdea, prăvălindu-se ca o cascadă: pe cât de neașteptat, pe atât de potrivit cu-ntreaga ei făptură. De statură mijlocie, prin linia mângâietoare a formelor ferme te ducea cu gândul la o statuie menită să decoreze un interior rafinat, de clar-obscururi. Doar gleznele grosuțe, de copil gras, păreau să stabilească legătura ei cu pământul. Dora vorbea fără nimic afectat sau căutat în rostire ori în atitudini. Profesorului îi plăcuseră, poate mai mult decât înfățișarea ei, mai ales acele efluvii de „cumințenie-a pământului” pe care le emana. Lui Daniel Șerban nu-i plăceau oamenii agresivi nici ca-nfățișare și nici, mai ales, ca structură sufletească. Legăturile lui cu femeii, câte fuseseră, nu porniseră niciodată din capriciu și nici ca o ofrandă de recunoștință care i s-ar fi adus. Avuseseră toate ca motivare – și ca scuză pentru condiția lui de om căsătorit – dragostea. Între el și parteneră trebuia să se-ajungă la incandescență, la starea-n care, pentru-a face pasul, să nu-și mai poată muta gândul în altă parte. Iar legăturile ținuseră cât ținuse pasiunea. Obișnuință avea și-acasă, și încă lâng-o femeie cu care se-nsurase din dragoste, la care ținea mai mult decât la oricare alta pe lume, pe care-o respecta și căreia n-avea ce să-i reproșeze. La Dora se gândise o vreme cu plăcere și cu dor, și-atât. După un principiu al lui verificat, evita legăturile cu femeii măritate. Nu-i plăceau complicațiile, telefoanele la care se simulează convorbirea cu-o prietenă, întâlnirile pe furate, eventual prin case străine și, mai ales, nu-i plăcea să-mpartă. Îi era destul că se-mpărțea pe sine și-apoi n-avea deloc gustul clandestinității. O-ntâlnea pe Dora din întâmplare, în casă la Matei și pe la câte o expoziție; de câteva ori se văzuseră și pe stradă și schimbaseră câteva cuvinte, ca-ntre oameni cunoscuți.

Legătura lui cu Dora începuse după despărțirea ei de Teofil Gabrian. Îi operase mama și-așa se făcuse că două săptămâni se văzuseră zi de zi. Ea îi spusese – parcă i-ar fi vorbit de-un fapt divers – că se despărțise de Teofil. În ziua când venise s-o ia pe maică-sa acasă, Daniel Șerban refuzase plicul pe care i-l întinsese.

— Atunci, poate veniți într-o seară cu doamna, la mine la masă.

— Și dac-aș veni singur? se hotărâse el să nu mai prelungească jocul de-a șoarecele cu pisica.

— Atunci, veniți singur.

Îl privise cu oarecare mirare. Nici azi Daniel Șerban n-ar fi știut să spună dacă fusese adevărată ori prefăcută. Chiar să nu fi simțit, măcar în cele două săptămâni, că luase foc după ea? Care dintre ei doi avea mai mare capacitate de-a disimula? Nici o legătură a profesorului Șerban nu fusese mai calmă.

Niciuna nu-i oferise mai mult timp și nu-i ceruse mai puțin. De multe ori venea la Dora enervat și răvășit de ntâmplările din spital, de spectacolele pe care le dădeau colegii, personalul mediu, de la vlădică până la opincă, de la șeful de clinică până la brancardieri și la portari. Când îl vedea posomorât și preocupat, în ciuda grijii lui de-a-și lăsa enervările la ușă, Dora îi punea mâna pe frunte și o ținea așa moale și răcoroasă până-l vedea înseninându-se. Asculta atent tot ce-i povestea el, puneă întrebări pline de bun-simț și de spirit de observație și nu arăta nici oboseală nici plictiseală în fața unor subiecte care pentru ea aveau prea puțină însemnătate.

Daniel Șerban nu se mulțumea niciodată numai cu prezentul unui om, mai ales când omul cu pricina avea importanță pentru viața lui. Voia să-i cunoască trecutul, să știe să și-l plămădească – în imaginație – cât mai aproape de adevăr, din dorința de-a confrunța realitate cu propria intuiție.

Sub calmul și sub echilibrul Dorei, începea să bănuiască o lacomă aspirație către ceva ce el nu putea defini. Îi înțelesese frustrările și s-ar fi așteptat să descopere că e-o ființă resemnată în fața evidenței. Se-apropia de cincizeci de ani, un prag important – mai ales în viața unei femei. Pe Daniel Șerban îl uimea câte învinuiri îi aducea Dora lui Teofil Gabriel în privința despărțirii lor. S-ar fi putut crede că-l mai iubea, într-atât era de pornită împotriva unui om în casa căruia stătea – casă, e drept, obținută prin stăruințele ei, dar datorită numelui și calităților lui Teofil. În convorbirile lor se perindau tot mai mult femei care se ridicaseră prin bărbați; femei care-și făcuseră o situație în Occident: unele – prin ele însele, altele – grație sprijinului masculin. Din toate conversațiile astea, Daniel Șerban pricepuse cât prețuia pentru Dora personalitatea unui bărbat și-nțelegea tot mai puțin cum se despărțise de Gabriel, care – deși, ca orice artist, nu-ntrunea toate sufragiile – era ceea ce-n mod curent se numește „cineva”. Profesorul o bănuia de gânduri și de ambiții pe care nu i le mărturisea, pe care poate nici sieși nu și le destăinuia. Nu stăteau o dată de vorbă fără ca, din te-miri-ce, să nu fie pomenite niscai cucoane, care – deși trecute de-un car de vreme de vârsta fragedă – „încheiaseră căsătorii avantajoase”. Un lucru era clar: Dora nu dădea cu pietre-n grădina lui; n-avea, adică, de gând să-i strice casa. Profesorul Șerban se gândea uneori dacă – liber fiind – Dora s-ar fi măritat cu dânsul. Se cam îndoia: cariera lui era pe sfârșite, iar ea tânjea după valori stabile. Nimic în comportamentul Dorei – nici în vorbe, nici în fapte – nu-i provoca oboseala și nu-i stârnea plictisul. Îi trezea curiozitatea numai. Fără să se fi considerat profet, profesorul prevestise nu o dată viitorul multor oameni. Pe-al Dorei însă nu putea să și-l imagineze.

Pe când încă nimic din ce fusese la-nceput nu se uzase și nu se devalorizase-ntre dânsii, pe când încă era cu gândul numai la ea și o vedea în fiecare lucru din jur, pe când, altfel spus, o iubea mai mult, Dora plecase pentru-o lună, la niște prieteni la Paris. După nici două săptămâni îi scria o ilustrată în care i-o lăsa în grijă pe maică-sa, până ce-o s-o poată lua la dansa. Nici tu – explicație, nici tu – „iartă-mă!” sau „a fost frumos, îți mulțumesc”.

Ilustrata fusese trimisă, cum conveniseră, pe adresa doamnei Irod, mama Dorei.

Când se dusesese să-și ia corespondența. Daniel Șerban o găsisese pe bătrână plânsă și-amărâtă. Se vedea singură când ar fi avut mai multă nevoie de fetele ei, una plecată cu acte-n regulă cu bărbatu-său, sas, în „Refege”, Dora – la-ntâmplare.

— Ce s-o face ea, Doamne Dumnezeule, singură pe-acolo? se-ntreba maică-sa.

— Au să vă scoată și pe dumneavoastră, n-aveți grijă, fie Dora, fie cealaltă fată. Nu vă lasă ele.

— Unde să mă duc, domnule, la anii mei? Aici, de bine-de rău, am o pensie, lucruri, câte-am adunat și eu. Și mormântul lui bărbatu-meu cui să-l las? Un pic să rămână ne-ngrijit și ăștia-l scot în vânzare.

— S-o găsi cineva să-l îngrijească. Eu, de pildă.

Profesorul Șerban nu mai știa cum s-o-mbuneze pe biata bătrână, care nu mai vedea-n jur decât catastrofe. O-nțelegea atât de bine. Când îi plecase Mihai i se păruse că se despică pământul. Și pe urmă el nu era singur și mai avea un fecior în țară.

Dora îi expediase și lui Teofil Gabriel o ilustrată oarecum asemănătoare, privind grija pe care să i-o poarte mamă-sii; dar și cu-o rugăminten plus: să divorțeze.

— Te pomenești că și-o fi găsit pe vreunul cu care să se mărite, își spusese Teofil Gabriel și se conformase indicațiilor din cartea poștală.

Doi ani, Daniel Șerban și Teofil Gabriel își împărțiseră frățeste grija doamnei Irod, o bătrânică modestă, plină de bună-cuviință și recunoscătoare și pentru un „bună-ziua”.

Vizitele pe care i le făceau nu erau nicidecum o corvoadă, iar amintirile ei – de om trecut prin războaie, prin refugii și prin bombardamente – se vedeau pline de interes, mai ales că doamna Irod avea mult har la povestit.

La-nceput, ajutată de soră-sa, care-avea cabinet de stomatologie în „Refege”, Dora locuise la etajul cinci al unei case fără lift, într-o cameră de bonă. Apoi fusese doamnă de companie a unei bătrâne bogate, prin care cunoscuse un domn bătrân, singur și pare-se că și bogat, de vreme ce Dora-și putuse permite să-și aducă definitiv mama la Paris. Continua să-i scrie lui Teofil Gabriel și să-i trimită și mici atenții de sărbători. „Și nu uita să le transmiți toate gândurile mele bune fraților și doamnelor Șerban”, își încheia dânsa invariabil misivele către fostul soț.

Fiecare iubire a lui Daniel Șerban era legată de-o suferință. Suferise cu-atât mai mult acum cu cât știa că Dora era cea de pe urmă dragoste. Vârsta-i impunea o anumită decență. Oricât de bine se ținea, faptul că nu-și arăta anii nu-l îndemna să fie-un bătrân ridicol. În viața omului cu judecată se ivește un moment al renunțării. Nu era supărat pe Dora: îl durea numai că nu-i spusese. Judecând retrospectiv, o considera un suflet pornit pe experimente. Femei care nu erau nici atât de frumoase, nici atât de deștepte ca dânsa

cutezaseră să-nfrunte Occidentul neavând acolo pe nimeni, iar ea, cu-o soră bine situată care nu era s-o lase la nevoie, tocmai ca să nu-ndrăznească? Voise să-ncerce-n viață tot ce se putea-ncerca și, mai ales, făcuse pariuri cu ea însăși la o vârstă când oricare alta s-ar fi temut de eșec. În ce măsură ceea ce obținuse era un succes numai ea singură putea ști.

Dintre cele trei femei pe care Daniel Șerban le socotea structural legate de obiecte, Fanette Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Dora Gabrian, ultima arătase că e în stare să se emancipeze din această sclavie. Lui Daniel Șerban oamenii îi făcuseră multe surprize, dar trebuia să recunoască fără pic de șovăială că cea mai mare i-o datora Dorei, femeia care sugera atâta „cumințenie-a pământului” cât și-o indubitabilă idee de statornicie. Și mai era o curiozitate legată tot de Dora. Deasupra mesei de bucătărie din casa ei, peretele era împodobit cu trei planșe înfățișând un bou, un porc și-o oaie, desenate „tehnic”, fiecare parte a corpului colorată diferit și delimitată, purtând denumirea din limbajul măcelăresc: garf, antrecot, mușchi etc.

Profesorul avea darul de-a reține din relațiile lui cu oamenii ceea ce fusese bun și de-a nu-l lăsa abolit de ceea ce fusese rău. Singura lui legătură fără cusur și fără fisură fusese numai cea pe care-o avusese cu Smaranda Hangan, prietenă de-o viață, văduva unuia dintre oamenii lui de suflet; și fusese fără cusur fiindcă fusese doar sufletească. La mormântul Smarandei își simțea intactă fidelitatea față de el însuși; era ca și când de fiecare dată ar fi trecut un examen. „Ne ducem, ne risipim, viața ne dezbină, moartea ne desparte, însă mai și rămâne ceva din noi”, își spunea de câte ori se despărțea de mormântul Smarandei și de-al coanei Luxița, bunică-sa dinspre mamă.

Mai mult decât lipsa Dorei o simțea pe-a bătrânei doamne Irod. Despărțirea de Dora i se păruse o pagubă inevitabilă.

Gândurile-i veneau lui Daniel Șerban nechemate. Fiu-său, Mihai, o iubise pe Sânziana Hangan toată adolescența și toată tinerețea și nu se putea ști dacă n-o mai iubea și-acum, când îi era și cumnată și cuscră. Iar Sânziana îl iubise pe el, Daniel Șerban, toată adolescența. Apoi mai iubise măcar pe unul din cât observase Daniel Șerban; iar fiu-său, Tudor, o luase de nevastă știind acest lucru. Ea – cu doi copii, două fete, una dintr-o căsătorie, alta din flori; el – cu un copil, părăsit de nevastă pentru altul mai mănos.

Acum când vremea dragostei socotea că măcar din decență trebuia să-i treacă, Daniel Șerban devenise „mama-răniților”. Scria memorii pentru oameni năpăstuiți, se ducea cu ele la Minister, profitând că ministrul se număra printre cei pe care-i învățase meserie și, deși ministru, nu se purta ca activiștii, ci-și respecta în continuare maestrul și colegii, ținându-le ușa biroului deschisă. De altminteri, toată lumea știa că acceptase ministeriatul fiindcă de la acea înălțime altfel își putea plasa copiii, pe punctul de-a termina medicina, decât dintr-un post de chirurg, chiar eminent.

Profesorului Șerban îi era ciudă că doctorița Eleonora Nichita nu acceptase umărul confortabil pe care el abia aștepta să-l pună pentru a-i „restaura” situația. Băutura avea s-o termine.

„Of, Doamne, câți caută uitarea sau măcar buna-dispoziție-n băutură. De pildă, Tudor, de ce bea? Nu mi-am îngăduit niciodată să mă amestec în viața lui și-a Sânzienei, dar și-acolo ceva nu e-n regulă. Mi-am făcut atâtea iluzii despre căsnicia lor. Dacă Sânziana ar răsufla odată să spună ce are pe suflet. Sau Tudor. I-a plecat băiatu-n America, fiindcă fosta nevastă, Irina, i l-a cerut în genunchi. Și fata Sânzienei a mică e plecată, dar pentru asta Sânziana nu s-a apucat de băutură. Ea este un om cu niște principii de viață destul de rigide. Cred că suferă enorm că-l vede pe Tudor bând. O fi grosolan cu ea la băutură? Ce s-o petrece-n casa aia? Sânziana are-un motiv major să fie nemulțumită și de Maria, cu toate succesele ei profesionale. Trebuie să-mi iau inima-n dinți și să deschid eu vorba cu Sânziana, într-o zi când n-o fi Tudor acasă”.

Era o zi oarecare. De dimineață se-ntâlnise la lapte cu domnul Cațațani. Le trecuse mai ușor timpul și unuia și altuia.

— Domnule Cațațani, nu vă e greu să stați atâta-n picioare?

— Sunt obișnuit. În atâția ani de „pension” am avut timp să-mi fac o educație multilaterală, fizică și psihică.

— Aveți dreptate. Eu am stat numai doi și ce mult am învățat din ei.

— Ce mulți s-au dus dintre cei cu care-am trecut pe-acolo. Câte-ar fi avut de spus fiecare! Așa se duce-o parte din memoria lumii. Asta-mi aduce-aminte o vorbă a lui Goethe: „Tot ce e mai valoros într-o literatură este intraductibil”. La fel și cu memoria. Atâtea lucruri valoroase, interesante rămân neconsemnate. Se duc odată cu purtătorii. Nu le mai poate nimeni „traduce” și interpreta. Au murit aproape toți martorii unei epoci.

— Hai, tătucu, înaintați în față, mai lăsați palavrele, li se-adresă o voce din spate.

Domnul Cațațani și profesorul Șerban se uitară unul la altul cu-aceeași expresie: „Ăștia sunt, n-ai ce le face!”.

— Domnule Cațațani, cred că memoriile dumneavoastră sunt mult mai ample decât cele care-au apărut.

— Așa e. Am depus un exemplar complet, cuprinzând și părțile nepublicate, la „Biblioteca Academiei”; și câte unul la „Muzeul Literaturii Române” și la „Biblioteca Centrală de Stat”.

— Și pe la vreo editură – nici un exemplar?

— Nu se-ncumetă nimeni să le publice. Încă. Dar nu disperăm. Bulgakov a murit în '40, iar operele lui apar abia acum. Avem multe exemple spre consolare.

„Într-o bună zi, când domnul Cațațani are să pună mâinile pe piept, nici nu-și închipuie cât are să-mi lipsească. Iar dacă moartea, care nu ține seama de cronologie, are să mă ia pe mine înaintea lui, presupun că și eu am să-i lipsesc lui”.

Daniel Șerban avea zile când simțea nevoia unui confident, pe care nu-l afla în Marina, fire aspră căreia nu-i plăcea să-i plângă nimeni pe umăr. Ea socotea că fiecare om era ținut de propria demnitate să-și înăbușe tristețile și să nu-l împovăreze și pe altul cu ele. De asta o prețuia atât de mult pe

Sânziana – și când nu-i fusese noră și de când îi era – fiindcă-și ținea amărăciunile sub lacăt. Era de-ajuns să te uiți la Sânziana, ca să-ți dai seama că o rodea o nemulțumire majoră și-o dezamăgire de-aceeași mărime.

La policlinică, printre pacienți, profesorul Șerban descoperi două cazuri de cancer. Oameni care-abia trecuseră de patruzeci de ani. N-avea cum să le-ascundă diagnosticul, de vreme ce-i îndreptase pe-amândoi la oncologie, la „Filantropia”, cu un cuvânt de recomandare către doi medici pe care profesorul Șerban îi stima nu numai profesional dar și ca oameni.

Cât lucruse-n spital, profesorul Șerban se mai lua cu – hai să le spună așa! – „mondeditățile” vieții colective. Mereu îi ajungeau la urechi bârfe profesionale, umane, intrigii amoroase, probleme bănești, culante, meschinării: nimic altceva decât – era sigur! – se comenta și-ntr-o uzină, și-ntr-un institut, și-ntr-o gospodărie colectivă. Își aducea aminte ce-i povestise Sânziana de pe vremea când fusese doctoriță într-un cămin de bătrâni: cum venea câte-o pensionară a căminului și-i povestea că madam Cutare, în vârstă de optzeci de ani, era amanta lui Cutărică, de optzeci și cinci de ani; care Cutărică, fiind în colectivul de conducere-al căminului, își proteja amanta în dauna altor pensionare.

De când lucra la această policlinică cu plată, cu toate că Aglae-l ținea la curent cu tot ce mișca-n jur, pe-o ureche-i intra, pe alta-i ieșea, în minte întipărindu-și doar cazurile ce i se prezentau. Pleca obosit de la policlinică, nu de vreun efort, ci de nefericirea ce-i intra-n cabinet cu fiecare pacient. Era de neînchipuit câtă nenorocire exista pe lume.

Iar oamenii sănătoși, în loc să zburde zvăpăiat de fericirea de-a fi dăruți cu-asemena avere, nu știau cum să-și facă unii altora viața mai amară.

— Sânziana, îi spuse el la telefon, aș vrea să stau de vorbă cu tine când ești singură acasă.

— Chiar și-acum sunt singură, până la cel puțin unsprezece diseară.

Daniel Șerban își îmbracă pardesiul; pe culoar și-n hol salută-n dreapta și-n stânga, pe urmă porni pe stradă fără să se grăbească. Trecu pe la două magazine cu discuri. Îl cunoșteau vânzătoarele. „Tot n-am primit nici Fărcaș, nici Gherghina, nici Lucreția Ciobanu”. Voia să cumpere mai mult exemplare cu-acești interpreți pentru a le face cadou în străinătate unor oameni în stare să le-nțeleagă. Așa cum le dăruise albumul Maria Tănase.

Se-abătu și pe la o florărie. Afară de asparagus în glastră, n-aveau decât ramuri de orhidee. O singură floare de pe ramură costa patruzeci de lei, era ambalată-n celofan, sprijinită pe-o frunză de ciclamă și legată cu-o fundă. Totul era cât palma. Cumpără o orhidee pentru Sânziana. La-ntoarcere, dacă până atunci nu se-nchidea florăria, cumpăra una și pentru Marina.

Sânziana era-ntr-o rochie de interior, lungă până-n pământ, confecționată de ea, și-n niște botoșei de pâslă, în casă fiind 10 grade. Îl sărută pe profesorul Șerban, se uită admirativ la floare, îi mulțumi și-o așeză într-o vază minusculă.

— Sânziana, o atacă el frontal, vreau să stau de vorbă numai cu tine. Nu e simplă curiozitate psihologică, e-o mare-ngrijorare.

Sânziana nu scotea o vorbă.

— Am impresia, e puțin spus, am certitudinea că ceva nu e-n regulă-n casa asta. Iartă-mă că mă amestec unde nu-mi fierbe oala, că nu suntem la școală să ne pârâm unul pe altul; dar, dat fiind că e vorba de Tudor și de tine, vreau să știu ce vă roade, ce nu merge-n mașinăria asta a voastră.

— Mai multe șuruburi au sărit din locașuri. Totul merge ca-ntr-o mașinărie paradiată, care mai ține-n virtutea inerției. Povestea e mai lungă.

În anul cinci de Facultate, Maria, fata cea mare a Sânzienei, hotărâse – pe ce teme, nu spusese – să se mute la taică-său, Alexandru Bujor. Sânziana pricepuse dedesubtul acestei hotărâri. Dana Liveanu – actriță de renume, pentru care Alexandru Bujor o părăsise pe Sânziana cu Maria cu tot – Dana Liveanu, împreună cu fiul ei făcut cu Alexandru Bujor, pleaseră-n Germania, de unde uitaseră să se mai întoarcă. Maria, care, sub unele aspecte, era fiica Sânzienei, moștenise și „gene” foarte pronunțate de la Alexandru Bujor. Era extrem de ambițioasă (în sensul competiției cinstitute), dar și avidă de bunuri materiale și de parvenire. Curios amestec! Alexandru Bujor, părăsit de-o femeie seducătoare, cum era Dana Liveanu, și de copilul lor, foarte reușit, își aducea tot mai des aminte că avea o fiică. Maria, simțind că prin abandonul la care nu se-așteptase, Alexandru Bujor devenea o pradă ușoară, hotărâse să se mute la el și să-și păzească bunurile de eventualele atentatoare. Alexandru Bujor era încă un bărbat atrăgător, care-și menținea silueta printr-o oră de înot pe zi, prin tenis, prin vâslit etc.; și mai era un scriitor de renume, printre puținii care, deși vedetă-n perioada proletcultismului, reușise să nu se contamineze de clișee, de autocenzură și să scrie, odată cu vârsta, din ce în ce mai bine. Chiar și-n gazetăria pe care-o făcea nu mai împărțea lumea-n alb și negru, ci introducea – abil – nuanțe intermediare. Ambițiile de-a conduce-o publicație, de-a avea o „curte” și de-a da porunci, de-a pune peceti pe oameni, la fel ca și tenacitatea-n ură nu erau „bunuri” pe care să le piardă cineva pe parcurs. Dar în literatură, toate-aceste date ale caracterului domnului Alexandru Bujor se domesticiseră. Apăreau în cărțile lui personaje care-aveau dubii în ceea ce le privea, dubii asupra lumii. În viața lor împreună, Sânzienei i se păruse că lipsa de dubiu a lui Alexandru Bujor cu privire la propria persoană era trăsătura cea mai greu de suportat a caracterului său. Această trăsătură mergea atât de departe, încât el nu deschidea o dată un dicționar, punând în gura persoanelor fraze în mai multe limbi ale pământului pe care le cunoștea după-ureche, fără să le supună niciodată judecării unui om de specialitate.

Spre marele regret al Sânzienei și-al celor care mai știau nițică latină și nițică franceză, la scriitori demni de stimă pentru talentul lor, găseai „magna cum laudae” și nu „cum laude”, „merci” scris cu sedilă sub c: „merçi”. Dar cum tot Sânziana-și spunea, sunt dureri mai mari pe lume. Și la urma urmei, sănătate să fie!

Când Maria luase hotărârea să se mute la taică-său, Sânziana îi solicitase acestuia o „audiență”, deoarece curiozitatea ei psihologică o-ndemna să afle cine-avusese această inițiativă. Audiența se desfășurase la o masă din fundul unei cofetării, la o oră când nu era clientelă abundentă.

— Alexandre, ți-am solicitat întâlnirea asta ca să-mi lămuresc un lucru: cine-a avut inițiativa ca Maria să se mute la tine?

— Amândoi.

— Felicitările mele! Nimic nu e mai frumos și chiar mai înduioșător pe lume decât reciprocitatea-n sentimente!

— De ce ești ironică?

— Mi-nchipui c-am căpătat dreptul ăsta cu vârf și-ndesat.

— Sânziana, când ți-am propus să ne-mpăcăm, m-ai refuzat.

— Sufletul omului nu e ca un ban depus la bancă, pe care-l scoți și-l pui când vrei, ba mai produce și dobândă. Să știi că demult am ajuns la concluzia că Dana Liveanu a fost pretextul despărțirii noastre, când de fapt cauza adevărată era exprimată de banala formulă avocățească, foarte largă, chiar extensibilă, invocată în tribunale: „nepotrivire de caracter”. Dar, despre asta, ce să mai vorbim! Eu vreau să-ți spun că nu mi se pare că ceea ce-i trebuie Mariei este să se mute la tine.

— De ce? Crezi c-a-ncetat vreodată să mă iubească, fiindcă m-ai înlocuit cu doctorul Tudor Șerban al tău?

— Te-a iubit tot timpul și tot timpul a fost geloasă pe fiu-tău cu Dana Liveanu. Și pe Dana Liveanu. Nu spun că nu te iubește, dar nu de asta vrea să vină la tine. Eu sunt un om cinstit și-ți spun ce gândesc: vine să te apere de-o nouă Dana. Vine-n chip de câine de pază la tezaur. Ca nu cumva să se-nstrăineze ceea ce crede că i se cuvine ei. Bunurile acumulate de tine-o viață și ceea ce ți-a rămas de la Dana și pe care nu și-l va putea trece niciodată dincolo.

— În căsătoria de-acum ești fericită?

— N-am venit să-ți fac ție confidențe. N-aș putea spune că fericirea mea a fost problema ta majoră. Am venit să-ți spun că pentru binele Mariei las-o să stea la mine.

— Și de ce la vârsta ei nu se poate emancipa de tutela maternă? Când i-ai da voie să plece de sub acoperișul matern?

— Când s-ar duce la casa ei. Când s-ar mărita.

— Sânziana, te rog uită un moment că n-am fost un soț model, nici omul ideal și că n-am cine-știe-ce virtuți cu care să mă mândresc. Îți vorbesc acum în calitate de părinte care se-adresează altui părinte. Trec printr-o pasă proastă. Oricând m-aș putea procopsi cu-o tânără care-ar vrea să se lanseze-n literatură, în teatru, în cinema, care-ar avea nevoie de-un „buletin de București”; dar am atâta simț al ridicolului și-al realității ca să știu că nu din dragoste mi s-ar trage-o asemenea companie. Am putut băga de seamă că și la vârsta dragostei poți să nu fii iubit, darămite... Imaginează-ți că mi-e urâtă singurătatea și că nu vreau s-o umplu cu surogate. Afară de madam Roza – care-mi face menajul și care nu m-a părăsit – n-am pe nimeni, nici un suflet

dezinteresat în jurul meu. Tu spui că și Maria ar veni la mine din interes, prefer interesul ei, care de la naștere și până-acum a investit ceva în mine – dacă n-ar fi decât mândria pe care-a simțit-o la premiere, la concerte unde-a fost salutăată de toată lumea fiindcă o duceam de mână și-o prezentam tuturor oamenilor care înseamnă ceva-n arta țării ăsteia...

— Alexandre, sunt în stare să mă pun în pielea altuia. Te-nțeleg; numai că pentru ea nu e bine. Are să-nceapă să-ți semene din ce în ce mai mult. Și nenorocirea unei mame este că orice i-ar face copiii, de ei nu poate divorța. A fost învățată cu-o viață modestă. La tine, din ce-o să aibă, din ce-o să vrea mai mult.

— Și tu cu viața ta cinstită, modestă, ești fericită?

— Nu e vorba de fericire. Fericire simte sărmanul om doar când iubește, fiindcă trece printr-o stare de exaltare fizică și psihică. Nu e vorba de fericire. E vorba că-mi duc viața cu cugetul împăcat. Mi se parc maximum ce poți aștepta de la viață-n relațiile tale cu tine însuși.

— Ce moralist o să piardă lumea prin tine, o dată, cândva! Vieții trebuie să-i storci cât poți mai mult, Sânziana! Ai dreptate: asupra acestui punct, caracterele noastre au fost și-au rămas divergente. Cui folosesc renunțările, modestia? Cui? Tu trăiești ca și când ai fi planificată pentru n vieți. Pe asta o trăim modest. Pe astălaltă o trăim cu sentimentul culpei. Și-o să vină una care-o să ne ofere perfecțiunea! Am încercat să am tot ce mi-am dorit în viața asta, considerând-o singura șansă ce mi s-a oferit. Îmi parc rău că nu pot crede în viața-de-apoi, ca să-mi administrez viața de-aici în vederea celeilalte, care va face dreptate și-o să-i alinieze pe robii lui Dumnezeu pe căprarii: dreptii – la dreapta, strâmbii – la stânga. Sânziana, mie puterea mi-a fost și mi-a rămas mai dragă decât procesele de conștiință.

— Din tot ce-am învățat de la Mama îmi pare rău că n-am putut crede-n Dumnezeu și-n viața-de-apoi care – pentru ea, intelectuală care-a fost – erau stâlpii de susținere-n viața asta. Deci, n-aștept nici învierea morților și nici viața ce va să vie. Mi se pare cu-atât mai importantă atitudinea mea în viața asta de-aici. Unică și irepetabilă. Dar nu-mi stă-n fire să sacrific pe nimeni și nici măcar un principiu de viață pentru o reușită a mea.

— Când erai măritată cu mine, te mirai grozav de prolificitatea unui anumit scriitor: care-aborda toate genurile, care scria și continuă să scrie și bine și prost, dar numai să scrie de parcă-am fi pe vremea lui Heliade. Îți puneai problema cum de unui scriitor inteligent și talentat ca el nu-i păsa de posteritate. Și eu ți-am răspuns atunci ca și acum: fiindcă prezentul e-o certitudine în care el vrea să trăiască bine, iar posteritatea – o supoziție. Apropo de posteritate: Bach n-a fost cântat optzeci de ani de la moarte, cum bine știi. L-a scos cu totul întâmplător de la naftalină cineva care și-a dat seama că avea de-a face cu un geniu. Dar acest înger al destinului putea lipsi, și-n felul ăsta ar fi fost lipsită lumea de-un geniu. Sânziana, posteritatea e aleatorie. Ca și prezentul. Crezi că-l scutește pe artist de prostie, de indiferență, de incompetență și de superficialitate? Să păzească Dumnezeu, când se pune

prostul la treabă. Posteritatea are o sită mai deasă și mai neutră decât contemporaneitatea, atât. Dar n-ai să crezi, posteritatea are și ea oportunistele ei. Cine n-are noroc în viață – riscă tot atât și după moarte.

— Dac-ai ști cât mă deprimă tot ce-mi spui... mai ales că nu te pot contrazice. Dar între noi doi, acum contează un prezent în care noi doi trebuie să luăm o hotărâre.

— Egocentrist cum mă știi, acum vreau ca Maria să vină la mine.

— Dacă asta e și dorința ei, nimic mai frumos și mai înălțător decât reciprocitatea-n sentimente. Iartă-mă că mă repet. Eu nu m-am născut în zodia învingătorilor. Deprimarea mea nu vine din partea ta...

— Fiindcă mă crezi în stare de orice...

— Fiindcă, mai mult decât pe tine, nu iubești pe nimeni. Deprimarea îmi vine de la Maria. Pe ea o cred în stare de multe, dar nu de orice. Nu m-aș fi așteptat să plece de lângă mine.

— Lumea și cei care-o alcătuiesc nu se potrivesc niciodată cu imaginea pe care ne-o facem despre ei. De-aici, toate dezamăgirile. E ca și când ne-am uita-ntr-o oglindă spartă. Când ai să te-nveți cu lumea adevărată, când?

— Niciodată. Am, de când mă știu, niște principii: să nu fac lucruri împotriva conștiinței mele, să-mi rezerv dreptul de-a spune „nu!”.

— Și multă fericire ți-au adus principiile astea?

— Fericire! Și iar fericire! Știi ce mi-au adus și mai ales ce presimt c-au să-mi aducă? Singurătate. Starea tuturor acelora care nu știu să se mlădieze după vânt, nici în viața socială, nici în cea personală. Ți-am răspuns sincer. Orice părere-ai avea tu despre mine, un lucru să știi: că nu trăiesc nicidecum cu capu-n nori. Dar dă-mi voie să te-ntreb și eu pe tine: ție, viața, așa cum ai conceput-o tu, ce ți-a adus – dincolo de profesie, unde mie mi se pare că te-ndoiești și de prezent și de viitor? Ce ți-a adus o viață plină de succese publice?

— Tot singurătate, Sânziana. N-am nici un umăr pe care să plâng și nici cui să mă plâng. L-am întâlnit pe bărbatu-tău la niște relații, unde jucăm bridge o dată pe săptămână. Nu mi-aș fi-nchipuit că avea să-mi placă așa de mult. E-un om dispus să te-asculte, iar când vorbește spune numai lucruri inteligente. Mă bucur pentru tine că ai asemenea bărbat.

— Deci, cu Maria lucrul e hotărât?

— Da.

— Nu-mi rămâne decât să te salut și să vă urez amândurora să vă-nțelegeți. Oricum, să nu fiți o decepție unul pentru altul.

Sânziana îi ajutase Mariei să-și strângă lucrurile, iar Tudor o dusesse cu mașina până-n ușa casei lui Alexandru Bujor și-i căruse geamantanele. Bujor, care nu-i mai purta pică lui Tudor, îl invită înăuntru la o cafea. Uitase diferențele sociale care-i despărteau, Tudor nefăcând niciodată caz că se trăgea din neam de boieri veliți. Învățase modestia de la părinții lui și, mai ales, de la străbunică-sa, Luxița Bantaș.

Șerban Șerban, fiul lui Tudor, plecase definitiv în străinătate cu maică-sa și cu soțul acesteia. Deși-i scria lui Tudor și-l chema cel puțin o dată pe

săptămână la telefon de la Los Angeles, taică-său se schimbă mult. În sufletul lui se-ntinse un fel de cocleală și-un dezinteres pentru toate și pentru toți. Nu și-ar fi-nchipuit niciodată ce proporții avea să capete pentru el această plecare.

Un coleg al lui de la Institut, nemulțumit să trăiască numai din salariul de microbiolog, se-apucă să dea meditații pentru medicină. Ca să nu se surmeneze – doar de trei ori pe săptămână, câte două ore cu zece elevi deodată. Pe două ore lua două mii de lei. A doua zi după meditațiile astea se vedea neapărat cu Tudor Șerban în jurul unei sticle de ceva. Până n-o terminau nu se lăsau. Destul de repede, Tudor începu să care și el sticle-acasă, mai ales de votcă și de coniac. Neavând cu cine le bea, fiindcă Sânziana nu pune gura pe băutura, iar de Ana, fata cea mică a Sânzienei, nu putea fi vorba, Tudor nu se lăsa până nu golea sticla într-o singură zi. Devenea logoreic și duios din cale-afară. Ar fi vrut ca Sânziana și Ana să nu se mai ocupe de nimic altceva, ci doar să-l asculte pe el. Timpul nu le permitea nici uneia nici alteia să-i creeze lui Tudor o ambianță de „azil de noapte”, gorkian ori nu. Când se vedea-n pat cu Sânziana îl năpădeau elanurile erotice care pe Sânziana o umpleau de scârbă. Ceea ce n-avea să spună niciodată nimănui. După împlinirea actului, Sânziana se spală-n dușmănie din cap până-n picioare, zgâriindu-și corpul cu-o lufă. Iar în pat nu-și afla somnul. Stătea cu ochii-n tavan și-i trăgea un ropot de plâns. Se socotea cea mai jalnică și mai josnică ființă. I se părea, că decăzuse-n proprii ochi mai mult decât pe vremea lui Alexandru Bujor, care venea din patul altora într-al ei, iar ea, ca o oaie supusă, accepta un ritual care-o umplea de scârbă. Măcar acela o făcea pe trezie. Printre intoleranțele Sânzienei, băutura, acum băgase de seamă, ocupa locul întâi. Îl suportase destul pe Alexandru Bujor. Nici un bărbat nu pricepea ce penibil îi era unei femei să se mai suie-n pat cu un bărbat pe care nu-l mai iubea și, cu-atât mai mult, pe care-l disprețuia. Imaginația bărbaților nu mergea atât de departe. Tudor era incomparabil cu Alexandru Bujor ca sensibilitate. Dar la ce-i folosea dacă-i scăpau lucrurile elementare din relația cu-o femeie?

Când îi atrăgea atenția că iar bea, Sânziana îl scotea din sărite: „Lasă-mă dracu-n pace, că-mi pun haina și plec pe stradă!” Sânziana îi propusese cu blândețe o cură de dezalcoolizare. „Dar ce, eu sunt bețiv? Beau cât îmi trebuie”.

Sânziana n-avea experiența psihiatrilor, ca să știe că nici un nebun nu se consideră nebun și nici un bețiv – bețiv. Internarea unora sau a altora era pentru ei un hatâr pe care-l făceau familiei și nicidecum o necesitate.

„Eu nu pot privi indiferentă cum te distrugi”. „Vezi-ți de treburile tale și lasă-mă pe mine-n pace!”.

Deci, întrei ei, punțile de comunicare erau tăiate. Sânzienei nu-i mai făcea nici o plăcere să mai trăiască sub același acoperiș cu Tudor. Între timp, Ana se mărită cu băiatul cel mare-al lui Mihai Șerban și plecă, împreună cu toată familia ei prin alianță, în „Refege”. Durerea pe care i-o pricinuiseră Maria mutându-se la tată-său nu se putea compara cu cea pricinuită de Ana. Asta mai cerea și formalități. Sânziana și Pavel Vlas trebuiau să-și dea consimțământul la plecarea Anei, mai ales că era încă minoră când își

depusese actele de căsătorie. Cât Ana mai fusese-n casă, Sânziana avea pe ce să-și mute ochii, ca să mai uite de Tudor și de băutură. Apoi, Tudor căzu la mare-amiciție cu Alexandru Bujor, pornind de la bridge. Se vedeau cel puțin o dată pe săptămână și jucau șah și-o partidă-două de table, cu-o sticlă și cu două pahare-alături. Alexandru bea o jumătate de pahar, iar Tudor golea restul sticlei. Mai umilită decât acum, Sânziana nu se simțise niciodată. I se părea că citește-n ochii lui Bujor: „Uite pentru cine nu te-ai împăcat cu mine”.

Slăbiciunile, mai mult chiar decât duritățile de caracter, Sânzianei i se păreau intolerabile. La țară și la mahala, bărbatul care nu-și bătea și nu-și înjura nevasta era un bărbat bun, iar dacă nici nu bea nici nu fuma, femeia se chema că apucase pe Dumnezeu de-un picior. Sânziana regreta că nu-și putuse însuși acest punct de vedere popular, ea – atât de-amatoare de folclor.

Pe Tudor îl considera un bolnav, alcoolismul fiind o toxicomanie ca oricare alta. Nici dac-ar fi făcut mea culpa, la nimic nu folosea, cât timp nu se lăsa de băutură. Chiar și dezalcoolizarea era un paliativ, atâta vreme cât pacientul nu-și impunea, nu voia să renunțe la băutură.

Colac peste pupază – de când își făcea stagiul postuniversitar de trei ani (având o pre-repartiție pentru București, datorită mediei generale 10) – mai apărea și Maria cu câte-o sticlă de una de alta, ba chiar de whisky și cu „cartușe” de țigări străine.

Aceste „donații” pe Sânziana o scoteau din sărite.

— Nu-i de-ajuns cât bea, fără să-i mai aduci și tu?

— Măcar să bea ceva mai ca lumea, că-mi pare rău că te dezamăgesc, mamă, dar de băutură nu se lasă. Am citit niște statistici și...

— Nu e nevoie să-mi spui, le-am citit și eu, fiind direct interesată.

Mariei îi plăcea prietenia dintre taică-său și Tudor.

— Cei doi soți ai mamei reuniți! Nici nu știți ce bine vă stă-mpreună!

— Așa doctoriță zic și eu. Tânăra generație urmează mărețele exemple ale-naintașilor, spunea Tudor, bând și fumând ce-i aducea Maria.

— Fii politicoș cu tânăra generație, că pe urmă-și retrage ofrandele.

Sânziana se uita cu tristețe la cei doi soți ai ei reuniți și-ncepuse să-și pună-ntrebări asupra donațiilor făcute de Maria. Un stagiar primea și el din când în când un pachet de țigări, o sticlă de șampanie, un săpun: că doar Sânziana cunoștea cursul spitalelor, așa cum unii cunosc cursul dolarului sau al aurului. I se părea că Maria obținea acele donații prin intermediari, iar asta nu mirosea a bine. Cu banii ei era limpede că nu putea cumpăra lucruri atât de scumpe și numai la bursa-neagră, iar dintr-ai lui Alexandru – nici pomeneală. El era mână strânsă. Cheltuise pe vremea Danei Liveanu din vanitate; ea trebuia să-ți taie respirația nu doar prin frumusețe și prin talent, dar și prin eleganță. Trebuia să trăiască măcar la nivelul unei vedete din România antebelică, fiindcă la nivelul Hollywoodului, oricât s-ar fi străduit, n-avea cum.

— Maria, te-aș ruga să-mi spui de unde provin scumpețurile-astea pe care tu – care numeri banul de zece ori, cum ai fost învățată – nu le poți cumpăra din leafă nici dac-ai vrea.

— Mai sunt și pacienți culanți, care n-au nevoie să numere francul de zece ori.

— Nu te cred.

— Și-atunci, de unde crezi că le am?

— Te-oi fi-ncurcat cu vreun student străin, vreun negru sau vreun arab sau mai știu eu ce.

— Deci, nu mă vezi decât în cadrul Internaționalei.

— Aș vrea să-mi spui tu de unde le ai, decât să aflu de la alții.

— N-ai ce să afli. Mă gândeam să-i fac lui Tudor o bucurie. Tata nu bea, nu fumează, eu nu beau, nu fumez.

— Atâta ar mai lipsi!

Maria i se părea prea bine-mbrăcată, chiar dacă-n casa tatălui ei n-ar fi dat nimic. Sânzienei îi era penibil să-nceapă să se informeze de fiică-sa ca de-o delincventă. Măcar cea din „Refege” era lângă un băiat cu care din dragoste se măritase și – după scrisori și după telefoane – lucrurile-acolo păreau să meargă strună. Maria nu-i adusese-n casă nici un coleg, nici un băiat apropiat de vârsta ei. De ziua ei, cu acordul Sânzienei și-al lui Tudor, invita totdeauna cinci fete, cinci băieți.

— De ce nu mai inviți un băiat și pentru tine?

— Nu-i nevoie. Am să dansez cu partenerul fiecărei fete, în timp ce ea se odihnește-un dans.

La ultima aniversare, Maria o rugă pe Sânziana să-i invite pe taică-său, pe părinții lui Tudor, pe Marioara, pe Iancu Stein cât și pe Sanda Băncilă.

— Vreau să fie-o petrecere de familie.

Petrecerea-adusese evocări ale celor dragi și dispăruți, căci despre ce să vorbească niște oameni care aveau mai multă viață înapoi decât înainte?

Maria îi asculta avid, părea destinsă și-mpăcată cu viața, mult mai prezentă decât la petrecerile-petreceri cu tineri de vârsta ei, când Sânzianei Maria-i părea nerăbdătoare să-și vadă oaspeții plecați mai repede.

„Ce s-o petrece cu fata asta?”, se-ntreba mereu Sânziana.

Curând avea să afle.

— Bună ziua. Cu doamna doctor Hangan-Șerban, vă rog, sună la telefon o voce cu pronunțat accent slav.

— Chiar eu sunt.

— Doamnă doctor, sunt doctorița Păuna, soția profesorului Octavian Păuna, ginecologul.

— Da, doamnă doctor, mă bucur de cunoștință, chiar dacă e numai la telefon.

Urmase o lungă pauză.

— Doamnă doctor, reluă doctorița Păuna, am ceva foarte important de vorbit cu dumneavoastră.

— Și nu-mi puteți spune la telefon?

— Aș prefera direct.

— Mă rog. Și ce propuneți?

— Sunteți singură acasă?
— Da.
— Pentru cât timp?
— De la ora asta până la cel puțin zece seara.
— Mi-ați îngădui să trec pe la dumneavoastră?
— Bine-nțeles. Să vă dau adresa.
— Mulțumesc, o știu. Îmi iau pardesiul și vin îndată.
Peste-un sfert de oră, Sânziana văzu prin vizetă o cucoană plinuță, blondă, proaspăt coafată, cu un buchet de flori în mână.
„Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine?”. Sânzienei îi crescua pulsul.
— Cine e? întrebă ea, prudentă, de când se-nmulțiseră cei care, sub un pretext oarecare, îți intrau în casă, te imobilizau și, dacă de bunăvoie nu le dădeai ce-ți cereau, știau să te facă să le dai orice, numai să scapi cu viață.
Sânziana îi deschise larg ușa.
— Poftiți, doamnă doctor.
— O mică atenție, spuse doctorița Păuna; și-i întinse Sânzienei un buchet de trandafiri superbi ambalați în celofan.
— Vă mulțumesc, sunt splendizi. Vă rog, scoateți-vă pardesiul și-așteptați-mă un moment până pun florile-n apă. Vreți o cafea? E făcută gata.
— Mulțumesc, dacă nu vă deranjați.
Sânziana veni cu vasul cu flori într-o mână, în cealaltă cu-o tăviță cu cafea și cu-o prăjitură de casă.
— Vă rog să luați, doamnă doctor.
„Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine?”.
Doctorița Păuna purta o rochie de jersey de lână care n-o avantaja deloc. Asemenea rochie puteau purta doar corpurile suple. Ea fiind rotofeie, rochia-i evidenția și mai mult surplusurile, ca pe niște caltaboși. Ceva care părea că face parte din alt corp erau picioarele, lungi, subțiri și frumoase.
Sânziana i se uită în ochi și-i zâmbi. Adică: „Hai, spune!”.
Doctorița Păuna își tot împreuna mâinile, ca omul care nu știe cum s-o-nceapă. În sfârșit, își luă inima-n dinți.
— Doamna doctor, îl cunoașteți pe soțul meu, profesorul Octavian Păuna?
— Da, o vreme am lucrat în același spital. Ne cunoaștem de „bună-ziua”.
— Aș vrea de la-nceput să vă rog să iertați c-am venit la dumneavoastră. Am venit ca o mamă la altă mamă.
Sânziana o privea-ntrebător.
— Doamna doctor, să-ncep cu ce este mai important.
— Vă rog!
— Doamna doctor, cred că nu știți că, de doi ani, fiica dumneavoastră, doctorița Maria Bujor, ține relații cu soțul meu.
— Vreți să repetați? întrebă Sânziana cu un aer năucit.
— Ce v-am spus este adevărul adevărat. Soțul meu a închiriat o garsonieră în oraș unde se întâlnește cu fiica dumneavoastră.

Pe măsura narațiunii, accentul slav devenea tot mai pronunțat, doctorița Păuna controlându-și tot mai puțin rostirea.

— A mai fost el încurcat cu câte o asistentă însă niciodată nu a vorbit de divorț. Eu am lăsat țara și familia pentru el. Aveam optsprezece ani când ne-am căsătorit. El venise la aspirantura în Uniunea Sovietică, iar eu abia terminasem liceul. Medicina am făcut aici.

Doctoriței Păuna i se-nnodau lacrimile-n bărbie. Și le șterse cu mâna, uitând că avea o batistă-n geantă.

— Doamna doctor, am doi copii care sunt încă în liceu, iar eu am avut un cancer mamar, am un sân extirpat de acum trei ani. Va rog să scuzați că spun toate astea, dar simt că-mi plesnește capul. Am zis că dumneavoastră, pe care v-a lăsat primul soț, o să mă înțelegeți. Va rog, să mă ajutați. Nu știți ce nenorocita sunt.

— Ba știu, doamnă doctor, și vă rog să mă credeți că-am să fac tot ce pot ca „idila” asta între soțul dumneavoastră și fata mea să se sfârșească.

Sânzienei i se rupea sufletul de mila femeii ăsteia care, biata, se coafa și se manichiura ca să nu-și arate amărăciunea. Cât de nenorocită trebuia să fie ca să-i spună ei că avusese un cancer mamar – ceea ce presupunea și teama de metastaze – ca să-și abandoneze orice urmă de cochetărie, fiindcă nici o femeie nu spune fără durere că nu mai are-un sân!

Pe Sânziana o podidi plânsul de mila ei și poate, în subsidiar, pentru neobrăzarea fiică-sii, fiindcă altfel nu știa cum să-i spună. Asta era sursa whisky-ului, a „cartușelor” de țigări!

— N-am vrut să vă întristez, credeți vă rog, spuse doctorița Păuna cu un glas plin de vinovăție

— Povestiți-mi despre țara dumneavoastră, despre familia dumneavoastră.

Cu glas potolit, doctorița Păuna îi povesti că se trăgea dintr-o familie de colhoznici blagoslovită cu cinci copii, ea fiind singura intelectuală din familie, care făcuse un liceu de cultură generală, fiind bună la-nvățătură. Ceilalți patru frați făcuseră școli tehnice și-și aflaseră fiecare câte-un rost la ei în sat. Veniseră toți în câte-o excursie-n România și se bucuraseră de situația-n care ajunsese Galea, iar ea se ducea în fiecare an o lună să-și vadă părinții și frații.

— Tare greu e să nu fii în țara ta, doamna doctor. Nu îți mai auzi niciodată limba, nu ai pe nimenea apropiat. Îți închipui că e destul să ai o familie, dar uite ce se poate întâmpla.

— Eu sper să nu se-ntâmple nimic.

— Mulțumesc pentru tot. Și încă o dată, scuzați.

În vestibul, Galea Păuna o strânse pe Sânziana la piept și-o sărută de trei ori.

Cât era de năucită Sânziana, tot îi veni să zâmbească. „Doamne, ca-n Dostoievski”.

După ce nu mai auzi pașii Galei pe scări, Sânziana se luă cu mâinile de cap și-așa se duse până-n bucătărie, unde înghiți două tablete de „Rudotel”, tranchilizant de zi. În ultima vreme, ca să nu explodeze, îl folosea destul de des. „Fiecare cu drogurile lui”.

Dacă doctorița Păuna ar fi venit cu-o falcă-n cer, cu una-n pământ, dac-ar fi muștrat-o pentru felul cum își crescuse curva de fată, care umbla să strice casele oamenilor, dac-ar fi scuipat-o, ar fi pălmuit-o, Sânzienei i-ar fi fost mult mai ușor. Și dacă nu i-ar fi spus nimic despre sănătatea ei. Ar fi preferat orice, modestiei și durerii acestei femei, care-i mai adusese și flori. Îi crăpa obrazul de rușine. Dac-ar fi avut-o atunci în fața ochilor pe Maria, ar fi călcat-o-n picioare. De când se știa pe lume, Sânzienei nu-i fusese mai rușine decât acum. Cum trebuie să procedeze cu Maria? Să-i vorbească precum ar fi meritat sau să ia pildă de la doctorița Păuna și să-i vorbească pe-un ton îndurerat care, de fapt, n-ar fi fost mincinos. Fiindcă era mai mult îndurerată decât furioasă.

„Unde-am greșit? Parcă e nevoie să greșești? Vorba Marinei Șerban: „Cine nu găsește cianură la timp, să facă copii”. Am făcut tot ce-am putut pentru-a nu le da exemple proaste. Eu n-am plecat din țara asta, dintr-un principiu: nu-ți părăsești părinții fiindcă sunt săraci, bătrâni sau bolnavi. Și fie-mea a mică a plecat în „Refege”, bucuroasă de parcă s-ar fi dus în Paradis. Socoteam că e cel mai mare eșec al vieții mele. Iar acum, fie-mea a mare se prostituează pentru protecția mitocanului de Octavian Păuna. Măcar dac-ar fi fost unul pe care să nu-l știu și despre care să nu știu nimic!”

Înainte, oamenii-și scriau, se duceau la cei cu care voiau să se vadă. A venit telefonul: sfârșitul stilului epistolar. „Să profităm de avantajele tehnicii”, și Sânziana avu un zâmbet amar. „Pentru telefonul ăsta nu două „Rudotele” mi-ar fi de-ajuns, mi-ar trebui un tub întreg”.

— Alo. Bună ziua, Alexandre, aș vrea să vorbesc cu Maria.

Sânziana nu se-ncurcă-n „politețuri” („Ce mai faci, ce-ai mai făcut, ce-ai de gând să faci?”), socotind că-n zece ani de căsnicie își epuizase convorbirile cu Alexandru Bujor.

— Da, mamă. Ce este?

— Este că vreau să te văd neapărat și numaidecât.

— Chiar așa, arde, frige?

— Chiar așa. La revedere.

— Bine, vin.

„Să-i mai bată și ei inima pân-o veni înapoi, că mie mi-a bătut destul”.

Fără să vrea, Sânziana trecu prin fața unei oglinzi. I se păru că avea o imobilitate a feței ca parkinsonienii.

În sfârșit, Maria sosi. I se păru suspect că maică-sa-i deschise larg ușa, îi făcu semn să intre și n-o sărută.

— Te rog să stai jos (îi spuse Sânziana pe-un ton care nu suna a bine). Maria, ca să nu lungim vorba, am aflat, cu totul întâmplător, că de doi ani te ții cu Octavian Păuna.

— Cine ți-a spus?

— Are vreo importanță? Cineva care n-avea nici în clin, nici în mânec, nici cu tine, nici cu el, nici cu mine. „Gura-lumii – slobodă”. Eu vreau să-mi spui tu de ce te-ai încurcat cu un om însurat și cu doi copii și putând ușor să-ți fie tată.

— Pentru că-l iubesc.

— Nu ți-e rușine! Chiar dac-ai fi ajuns ultima târâtură, dar tâmpită nu ești, iar pe mine nu mă trata ca pe-o imbecilă!

— Și de ce nu l-aș iubi? Ce, nu s-au mai văzut fete tinere îndrăgostite de bărbați trecuți?

— Ba da. S-au văzut, cum să nu se vadă. Însă tinerele alea nu umblă nici după jumuleală, nici după spart casele oamenilor. Acum pricep proveniența „Kent”-urilor, a băuturilor. De ce, Maria, de ce?

Glasul Sânzieni sună atât de-ndurerat, că Maria începu să plângă.

— Mamă, ai dreptate, nu-l iubesc.

— Cum să iubești mârta asta care și-a luat nevastă rusoaică, săraca de ea, pe vremea când asta era echivalent cu un titlu de profesor ori de general! Nu ne-ncepea nici un seminar fără să ne vorbească mai întâi de știința sovietică – a mai avansată din lume! – ca apoi să nu mai vrea să se știe că și-a luat aspirantura-n Uniunea Sovietică și să nu știe cum s-o debaraseze pe biata nevastă-sa de accentul rusesc. Înainte nu scăpa nici o ocazie s-aducă vorba despre „soția mea sovietică”, de parcă „sovietic” ar fi fost o naționalitate. Dacă te interesează, află că și mie mi-a făcut curte când eram însărcinată cu tine. De ce, Maria?

— Mamă, de mică am avut complexul copilului părăsit de tată. M-am socotit deposedată de importanța mea de om. Am învățat bine, asta nu poți s-o negi. Dar am vrut să fiu tratată drept vioara-ntâi, și nu ești tratată așa – cu tot cârnatul tău de 10 de-a lungul a șase ani – dacă nu e cine să te-mpingă-nainte. Tu știi asta mai bine decât oricine. Tu nu numai că n-ai fost împinsă înainte, ai fost împinsă-napoi.

— Eu n-am făcut concesii nici cu sufletul, nici cu trupul meu. Să știi că parvenirea pe calea patului nu s-a inventat acum. Acei bărbați din viața mea au fost acceptați – dacă stau bine să mă gândesc – de singurătate și din sindromul femeii părăsite. Niciodată nu m-am gândit la vreun avantaj, de orice natură ar fi fost el.

— Mamă, și tu ai iubit sau te-ai iubit cu bărbați însurați.

— Am iubit. M-am iubit cu un singur bărbat însurat. Nevastă-sa n-a știut niciodată. Iar când am simțit că i-aș putea strica omului casa, m-am retras. Cel mai mult și mai mult am iubit trei bărbați însurați: unul – în adolescență, unul – în plină tinerețe, altul – în a doua tinerețe. Toate-au fost iubiri platonice și nu regret nici o clipă c-a fost așa. Sunt singurele care nu se devalorizează cu timpul sau, știu eu, n-a trecut destul timp... Maria, dacă ai atâta – și-i sugeră cu două degete – atâta stimă pentru mine și, mai ales, pentru tine, desparte-te de Octavian Păuna.

— Și ce să fac? În curând am să am mai mult decât oricând nevoie de el.

— Nu mai am nici puterea să mă indignez. Mă miră la el c-a devenit așa de culant. Probabil a-nceput să aibă complexul vârstei. Un mare profesor al nostru, când i se spunea că prea mulți bani cheltuie pe femei, răspundea: „Frumos nu sunt, tânăr nu sunt, ce dracu', trebuie să mă simt și eu cu ceva!”. În secția lui, Păuna considera că i se cuvenea dreptul seniorului, fiecare femeie trebuia să-i treacă prin pat, iar cine refuza, afară cu ea din secție; și nu cheltuia cu niciuna, nici măcar un buchet de flori sau un mărtișor de 3 lei. Te pomenești că te iubește și c-o vrea să divorțeze pentru tine!

— De unde știi?

— Nu știu, presupun. Dacă a ajuns să-ți dea ție din băuturile pe care le primește și nu mai are unde le ține, s-o fi pus pe fapte mari.

— Vrea într-adevăr să se-nsoare cu mine.

— Și tu vrei să te măriți cu el?

— Nu. Am spus că nu vreau să-i stric casa. El spune că dacă peste doi ani nu l-aș mai iubi și tot ar divorța pentru doi ani de fericire.

— Numai că tu nu-l iubești nici acum.

— Dar el crede...

— Și-un băiat de vârstă potrivită cu-a ta nu există pe lumea asta sau chiar și unul bătrân, dacă ești gerontofilă, dar liber, nu s-o mai găsi în țara asta?

— Un coleg al meu, care-a terminat cu 1050 – 50 de sutimi pentru activități sociale – se ține scai de mine.

— Și el știe că ești amanta lui Păuna?

— Știe.

— Și se ține după tine! Ori te iubește la nebunie ori e-o canalie care vrea și el ceva prin intermediul lui Octavian Păuna.

— Cin'zeci de sutimi... E o canalie...

— Dă-i dracu' pe-amândoi!

Sânziana își răzică coatele pe genunchi și-și puse fața-n palme...

— Mamă, ce e? întrebă Maria alarmată.

— Ce să fie, Maria? M-am născut, cred, în zodia eșecului. Singurul meu noroc pe lume a fost Mama. La nici o perioadă din viața mea nu mă gândesc mai cu drag decât la copilărie, cu toate că s-a petrecut în epoca stalinismului victorios. Dar căldura, înțelepciunea pe care le-a revărsat Mama asupra mea mi-au rămas ca o zestre inalienabilă. Maria, tot ce faci tu acum este cel mai mare eșec al vieții mele. Până ce-am aflat că te ții cu Păuna, socoteam cel mai mare eșec plecarea soră-tii. În căsătorie n-am avut noroc, la copii – nici atât.

— Mamă, suntem întregi, eu am o profesie, Ana e măritată cu băiatul pe care l-a iubit, o să aibă o profesie, o s-o facă din dragoste nu din întâmplare, de ce ne socotești niște rebuturi?

— Nu rebuturi, dezamăgiri. Aveam o colegă la chirurgie, o anestezistă, care zicea: „Nu vorbesc de grăsime cu ai slabi, nici de pușcărie cu cine n-a făcut, nici de copii cu cine n-are”. Cât timp n-ai copii, oricâtă imaginație ai avea, nu poți să-nțelegi o femeie cu copii. Nu poți să știi ce investiție face-o

mamă într-un copil, își vrea răzbunate toate eșecurile, își vrea continuate dorințele, realizările. Oamenii cu principii le vor confirmate, perpetuate prin copii.

— Mamă, crede-mă că nu e doctor mai devotat pacienților decât mine. Îmi iubesc meseria, fiindcă iubesc oamenii.

— Maria, deviza mea a fost „sărac și curat”!

— Și să ți-o ia toate nulițiile-nainte, ăsta găsești tu că e-un principiu de viață demn de urmat? E bine să conducă cei buni și capabili și să nu se sfiască să dea din coate pentru a pune prostimea la locul ei.

— Proștii, Maria, proștii. Prostimea suntem noi. „Parc-am făcut-o cu Staicu, las' că nici cu Alexandru nu mi-e rușine”. Și de ce nu te-ai mulțumit numai cu-acest sublim principiu de viață? Erai destul de-narmată și fără Octavian Păuna.

— Fiindcă el îmi netezește drumul și-mi oferă ceea ce merit.

— Adică să strici casa unei femei care și-a lăsat țara și familia ca să-l urmeze pe Octavian Păuna, lichea ce-i datorează ascensiunea lui vertiginoasă. Bine măcar că nu e prost profesional, dar ca el sunt, cu sutele și cu miile, medici prin câte-o policlinică. El dă din coate pentru tine, iar tu stai mironosiță nevinovată și-aștepti ofrande.

— Vrei să ți-l prezint pe colegul meu curtezan?

— Nu țin deloc să cunosc o pușlama-n plus. Iar pe tine, te rog să nu-mi mai calci pragul până ce nu le faci vânt amândurora: și lui Păuna și lui „cin'zeci la sută-n plus”!

— Mamă, chiar atât mă disprețuiești și nu mă mai iubești?

— Te consider exponent al unei mentalități sociale care are curs de la vlădică până la opincă. Iar de iubit, de ce să fac pe eroica, am să te iubesc orice-ai face, numai că-ntristarea pe care mi-o pricinuiiești nu se poate răscumpăra cu nimic. Am un asemenea sentiment al eșecului, viața mea mi se pare atât de inutilă! Mă-ntreb la ce-am trăit, la ce bun trecerea mea pe pământ? Măine s-ar putea să se facă un parastas internațional și s-ajungem iar s-avem mâncare, lumină și căldură. Dar dac-o s-ajungem un popor de lichele, nimic nu ne mai poate salva.

Maria se repezi și-o strânse la piept. Strângea parcă o piatră sau un mort, căroră nimic nu le mai folosea.

Sânziana închise numaidecât ușa în urma fiică-sii, nemaieșind ca altădată pe palier s-o urmărească din ochi până ce n-o mai vedea.

„Parc-o aud, pe Mama plângând în baie: „Doamne, de ce ne-ai mai făcut?”. Și eu am dezamăgit-o, când m-am măritat cu Alexandru Bujor: dar nu stricam casa nimănu. Nu antrenam pe nimeni pe toboganul greșelii”.

— Nene Daniel, iartă-mă că-ți încarc memoria cu-amărăciunile mele. Amărăciunea cu Maria mă privește numai pe mine. Sunt trei luni de când n-a mai călcat pe-aici. Înseamnă că nu s-a despărțit de Păuna. Necazul care ne privește pe-amândoi, fără s-o mai punem la socoteală pe tanti Marina – Sânziana le spunea socrilor ei cum le spusese înainte de-a le deveni noră – este

băutura lui Tudor. De Alexandru Bujor nu mi-a fost prea greu să mă despart, adică să mă lase el, fiindcă viețile noastre parcă mergeau pe două paralele care n-aveau să se-ntâlnească niciodată, comme de juste. Tudor însă înseamnă toată viața mea, de când mă știu. Aveam atâtea lucruri de-mpărțit: concepții, gusturi comune, aceleași păreri despre oameni. Totul mergea atât de bine cât au fost copiii aici în casă: Șerban, Maria, Ana. Maria a plecat la o sută de metri de-aici, dar a plecat; Șerban – în America; Ana – în „Refege”. Tocmai când eram părăsiți de copii, când aveam cea mai mare nevoie unul de altul, să ne sprijinim unul de altul, a dezertat și nu la vreo femeie, ceea ce-ar fi fost de-nțeles, ci-n băutura și, slavă Domnului! în bridge. Nu-l mai interesează profesia pe care a făcut-o din pasiune; de mine și de casă ce să mai vorbesc! Divorțul e calea cea mai simplă. Mie nu mi-e frică de singurătate. Pe locuința asta, lăsată de domnul Bujor în sublima lui mărinimie, putem obține două locuințe mai mici. Aceste amănunte ținând de spațiul locativ și de justiție nu pun probleme. Dar dacă rămâne singur se distruge și mai repede. Eu, de bine-de rău, gătesc, are-o mâncare caldă, o atmosferă de casă de om. De bine-de rău, sunt și eu o prezentă, ca un câine, ca o pisică. În viața mea n-am fost mai amărâtă și mai singură, nene Daniel. E foarte supărat c-am încuiat mașina-n garaj și-am ascuns și cheile garajului și pe-ale mașinii. Nu vreau să aibă vreun accident. E făcut Dunăre pe mine. „E viața mea, ce-ți pasă?”. „Dar viața unor oameni nevinovați pe care-i poți nenoroci nu te interesează, de-asta nu-ți pasă?”. „Dă-i dracu' de oameni, merită și mai rău”. Nu știu ce să zic, nene Daniel, e de nerecunoscut. N-aș fi crezut niciodată. Cel mai mult îl indignează că nu beau cu el. „Ești rigidă ca un pietroi”. Trebuie să recunosc că am niște rigidități de caracter și niște intoleranțe pe care nu mi le pot învinge. Și când cineva s-a compromis în ochii mei, nimic nu mă mai face să mă-ntorc la ce-a fost înainte. Nu sunt o fire duioasă.

— Ai toate motivele să nu mai fi. Mi te-aduc perfect aminte când erai copil și-adolescentă. Erai duioasă și tandră.

„Atunci știi și că te-am iubit”.

— Mi se pare c-au trecut o mie de ani de-atunci.

— Sânziana, mai toate sufletele se-aspresc încet-încet, cu vremea și, mai ales, în timpurile pe care le-am trăit noi.

— De câte ori cineva se plângea de timpurile-n care trăia, Maica – Simina Dorobanțu, mama Mamei, pe care bine-ai cunoscut-o – spunea invariabil: „Nu te supăra, dumneata, da' n-a fost niciodată să nu fie cumva”. Mi-aduc aminte ne-ncetat vorbele ei. Nu știu de ce-mi vine-acum să-ți povestesc ceva ce n-are nici o legătură cu ce vorbeam noi. Ci doar cu timpurile. Avem două tinere „secundare”, venite corect printr-un concurs care-a fost anulat fiindcă nu intrase cine trebuia. Atâta au bătut fetele-astea două drumul la Minister până li s-a recunoscut concursul luat cu 10. Una se numește Liliana Popa, alta – Rita Fekete, ungueroaică din București. N-are nici pic de accent ungueresc. Sunt amândouă absolvente de medicină-generală, dar Liliana Popa fusese încadrată pediatră. Locuința lor dădea cu ușa și cu fereastra în fața cârciumii din sat. Nu

se-aghiesmuia unul să nu le bată-n uşă sau în geam și să nu le strige: „Doctorițelor, tot singurele-singurele?”. Și asta era culmea eleganței, față de tot ce le era dat s-audă. Într-o zi le cheamă primarul la telefon: „Veniți numaidecât la primărie că e cineva grav bolnav”. „E nevoie de medic de adulți sau de medic de copii?”. „De-amândouă. Trimet „Aro”-ul să vă ia. Fiți gata”. În cinci minute, „Aro”-ul era-n fața dispensarului, iar doctorițele în drum, cu trusele-n mână, lăsând o asistentă să le țină locul și, dacă era nevoie, să telefoneze la primărie după una dintre ele. În loc să le ducă la primărie, mașina le-a dus la casa unui învățător, holtei, la vreo sută de metri mai departe de primărie. Din drum se-auzea o muzică de-ți spărgea urechile. Șoferul le-a condus în casă unde era un zaiafet de-a mai mare dragul. Învățătorul – gazdă – primarul, milițianul, președintele gospodăriei colective și doi brigadierii. „Unde e bolnavul?”, a-ntrebat Rita Fekete, pe-un ton dur, ducând-o mintea cam despre ce putea fi vorba. „Păi, toți suntem bolnavi, nu se vede? Suntem bolnavi că bem și mâncăm singuri, fără suflet de femeie”, zice primarul, care nu părea beat. Liliana Popa amuțise într-un colț, fiindcă nu-i venea să creadă. „Ne-am gândit să chemăm și noi niște fete subțiri, doctorițe, de, să nu bem așa ca proștii, singuri-cuc”. Cu fiecare vorbă a primarului creșteau dracii-n Rita Fekete.

„Tovarășe primar, noi suntem doctorițe nu animatoare. Dacă-aveați de gând să ne invitați la o petrecere trebuia să ne spuneți și să fie și nevestele dumneavoastră la petrecere”. „Ce vă țineți cu nasu' pe sus, ce credeți că noi n-am mai avut doctorițe-n comună, care beau la cot cu noi? Doar un semn să le fi făcut, he, he...”. „Păcat că nu le-ați păstrat pe doctorițele-alea. Pe noi două ne trimiteți acum la dispensar cu mașina, dacă nu vreți s-ajungem mai departe. Hai, Liliana”; și Rita a luat-o zdravăn de-o mână pe Liliana și-au ieșit.

Primarul s-a proțăpuit în uşă și le-a strigat: „Puteți să mă reclamați voi și la Dumnezeu, c-am oameni peste tot, pațachinele și-nfumuratele dracului!”. Trei ani cât au stat acolo fetele-astea două, n-a fost inspecție care să le treacă, nu se mai știa numărul reclamațiilor împotriva lor. Erau chemate la Județ când una, când alta, când amândouă. I-au explicat medicului-șef de unde li se trăgeau reclamațiile astea. „Ce să fac, trebuie să răspund reclamațiilor, că și-așa se spune peste tot că noi, doctorii, ne-acoperim unii pe alții. Și dac-ați fi băut și voi un pahar de vin cu ei ce vi se-ntâmpla? Scăpați de tot balamucul ăsta”. Cred că mai mult ca orice ți-a plăcut răspunsul medicului-șef, de la Județ.

Tăcură o vreme?

— N-a fost niciodată să nu fie cumva” e-o constatare care nu rezolvă nimic. Fie-mea-și pierde cei mai frumoși ani din viață pe lângă un bărbat care i-ar putea fi tată și n-are nici scuza că-l iubește. Bărbatu-meu bea fără să-i pese măcar că are mamă și tată, că de nevastă, Dumnezeu cu mila!

— Nu vreau să te consolez, Sânziana, dar nu pot să cred că nu-i pasă de tine. Cred că întâmplarea care i-a stricat echilibrul a fost plecarea copiilor și cred că și-un motiv profesional. Are-un teanc de invitații la diverse congrese unde nu e lăsat să se ducă. Asta nu e de natură să-l lase indiferent.

— Eu ce să mai zic, nene Dal, îi rosti ea numele ca-n copilărie. Comunicarea pe care trebuia s-o țin la Heidelberg a ținut-o amanta directorului, prezentând-o drept lucrare a unui colectiv. Tot Institutul mulțumește lui Dumnezeu pentru-acest amor între biochimista noastră – treizeci și cinci de ani, bărbat, copil – și director. De dimineață, ea se instalează-n biroul lui, iar pe noi el ne lasă-n pace. Vrea să facă din ea un om de știință, marea noastră specialistă-n „Sida”, iar noi ne rugăm lui Dumnezeu să reușească, ceea ce e greu de crezut. Oricum, acest amor pur și-nălțător are binecuvântarea noastră a tuturor. Când am fost mătrășită de la Chirurgie de răposații Titus Verzeu și Voicu Marin, trebuie să spun că mi-am făcut niște firave iluzii despre lumea microbiologici. Îmi închipuiam c-am să găsesc oameni pasionați, de vreme ce-și aleseseră o ramură atât de puțin mănoasă. Și constat și azi cu plăcere că nu m-am înșelat sută la sută. Există oameni pasionați și de mare calitate intelectuală; dar în rest, intrigi și sfori, ca peste tot. Și meseria asta e făcută tot de oameni, așa că la ce să te-aștepți? Norocul meu e că-mi place din inimă ceea ce fac și că nu mă bag cu nimeni în nici o bisericuță, adică nu particip la ura dintre cele două grupări din Institut: unii, care-l detestă pe profesor, alții – care-i țin trena. Și unii și alții cheltuie prea multă energie ce le-ar folosi mult mai mult în lucruri mai utile. În viața mea n-am urât pe nimeni. E-un asemenea consum de energie de care eu nu mă simt în stare. Mai mult decât să disprețuiesc – și asta cu măsură – nu mă simt în stare.

— Pe Tudor îl disprețuiești'?

— De vreme ce-mi fac atâta inimă-rea din cauza lui, înseamnă că n-am ajuns pân-acolo. Beția l-a transformat în brânză bună-n burduf de câine. Sunt încă-n faza-n care mai pot despărți brânza de burduf. Dar pariuri cu viitorul nu pot face. Mi se rupe sufletul de el: fiindcă și la beție se-arată un domn până-n clipa când cutez să-i spun c-a băut prea mult. Viața mea mi se pare c-a ajuns într-un punct mort. N-o iau nici la dreapta, nici la stânga. Sunt ținută de forța inerției. N-am spus niciodată nimănui lucrurile astea, nici măcar Sidiei Pușcaș, cea mai bună prietenă a mea dintre cei de-o vârstă cu mine. Cauzele care l-au făcut să bea nu le putem înlătura: nici copiii acasă nu-i mai putem aduce, nici la congrese nu-l putem trimite. Mai mult decât s-accepte situația și să ceară un pașaport turistic pentru ca să-și vadă băiatul, fratele și toată familia, ce poate face? Dacă un medic nu știe care sunt efectele băuturii cine să mai știe? Dacă-și distruge cu încăpățânată consecvență viața fiindc-a ajuns să nu mai dea nici doi bani pe ea, cu ce-l putem noi ajuta? Eu n-am venit să vă spun, fiindcă știu ce plăcere le face părinților să afle că le merg copiii alătura cu drumul. De pildă, nevasta lui Octavian Păuna și cu mine. Dacă n-ai fi băgat de seamă că ceva nu e-n regulă-n casa asta, eu n-aș fi venit să mă plâng. Și eu și Tudor suntem super-adulți și-n căsnicia asta am venit fiecare cu experiența lui de viață, cu-amintirile lui. Din punctul meu de vedere, prezentul a ajuns să-mi decoloreze și trecutul pe care mă face să-l privesc altfel: și trecutul a ajuns să se devalorizeze pentru mine. Am impresia că toată viața mea e-o păcăleală și că ce-a fost frumos n-au fost decât închipuirile mele.

— Îmi pare-atât de rău, Sânziana. Când mi-e mai greu, mă gândesc la ce-a fost frumos în viața mea ca la un tezaur pe care nimeni nu mi-l poate lua.

— Tezaurul meu s-a scufundat în prezent ca-ntr-o mocirlă. Iartă-mă, nene Dal, iartă-mă că te-am amărât cu-amărăciunile mele.

— E timpul să plec și eu. Tudor unde e-acum?

— La bridge. Acolo se mănâncă niște sendviciuri și se bea moderat și băutură lungă: șpriț.

— La ce oră se-ntoarce?

— La unsprezece, de-obicei. Și cei cu care joacă au slujbă.

— Îmi dai voie să-l iau la refec?

— Ai mult mai mult dreptul decât mine.

Profesorul Șerban o sărută pe frunte pe Sânziana, trase zăvorul „Yale”-i și plecă.

„Doamne, ce e viața oamenilor!”, se gândi Sânziana, privindu-l pe socru-său cum cobora scările: înalt, subțire, drept, nu i-ai fi dat nici patruzeci de ani privit din spate. „La vârsta lui, dacă o s-o apuce, Tudor, ținând-o tot așa cu băutura, o să fie-o epavă... Și dragostea? Apetitul pentru o singură ființă la un moment dat... Doamne, dar e-ngrozitor!”.

La Institut, Sânziana trăia în ceea ce singură numise „emigrație internă”. La discuții nu participa, dându-și seama că efortul de-a stabili adevărul și a cui este dreptatea se dovedea utopic. Nu vorbea nici despre sine și nici despre ai săi. Ajunsese la o indiferență interioară pe care, ce e drept, cu greu izbutise să și-o impună. Considera că munca îndeplinită conștiincios era singurul ei mod de manifestare civică. Iluzii n-avusese niciodată; speranțele îi amortiseră. Se uita la viața colegilor ei ca la comedie. Oamenii semănau nemaipomenit cu micro-organismele. Asta-i întărea credința în unicitatea formei de manifestare a vieții. Numai logica și finalitatea ei îi păreau obscure, ca tuturor acelor care nu cred în divinitate și-n nepătrunsele ei rațiuni.

„Poate om fi colonia penitenciară sau experimentală a unei alte lumi... Să crezi că suntem opera unui creator? A unuia care ne-a creat și pe urmă-a adormit – da. Însă a unuia care veghează asupra creaturilor sale – nu. Doar nebun să fie. Iisus Christos mi-e cel mai drag om din istoria omenirii. Om. Dacă Dumnezeu există, El există independent de credința noastră. Eu una nu cred în existența Lui. Iar lumea viitoare, care-i dădea Mamei atâta liniște, dacă într-adevăr există, mă-nspăimântă: adică să nu-ți mai afli niciodată odihna? Nici prin moarte? Nici în moarte să nu-ți mai poți pune speranța? Să nu poți căpăta niciodată liniștea supremă a neființei, ar fi îngrozitor. Ce păcat că nu pot crede-n Dumnezeu!”.

În vară veniseră-n țară Mihai, Myriam, băieții lor, și Ana, fata Sânzienei. Mihai și Myriam nu se putea spune că-mbătrâniseră, dar aveau o privire străină și goală, a omului căruia-i fusese dat să vadă tot și pe care viața n-avea cum și de ce să-l mai mire. Copiii păreau în lumea lor, de parc-ar fi plecat în ajun din România.

Profesorul Șerban, care nu știa să se stăpânească-așa de bine ca nevastă-sa, fusese nespuse de-ntristat în urma acestei vizite. Își găsisse fiul și nora schimbați în adâncul fibrei, parcă robotizați.

Înțelegând amărăciunea din privirea lui taică-său, Mihai îi spusese: „Tată, aș vrea să-nțelegi un lucru: acolo, afară de bani, n-ai pe ce te sprijini și, mai ales, pe cine. Iar la-nceput, treci prin asemenea spaime că nu se poate să nu lase urme. Nu mai suntem de-aici, dar încă nici de-acolo. Îți trebui' ani de-acomodare. Și altă vârstă. Copiii se-adaptează mult mai ușor. Cu băiatul cel mic noi vorbim românește, el ne răspunde nemțește. Sunt foarte prost priviți cei care nu vorbesc bine germana”.

„E firesc”, răspunsese profesorul Șerban cu tristețe, „v-ați dus acolo ca să vă faceți nemți, nu ca să rămâneți români”.

„Tată, un singur lucru bun, cu certitudine, are emigrația, cel puțin pentru unii: indiferența pentru ce e-n jur. Neimplicarea. Oricât te-ai adapta și-ai ajunge să fii de-acolo nu te doare sufletul cum te durea-n țara ta de țara ta”.

Chemat la ordine de părinții lui, Tudor Șerban nu mai folosi declarațiile de bărbat fatal de pe vremea filmului mut: „E viața mea și fac ce vreau cu ea”, mai ales că, la asemenea discurs, maică-sa i-ar fi cârpit două perechi de palme, ca-n copilărie. Recunoscuse docil că-o luase pe un drum greșit și-avu bunul-simț să n-acuze pe nimeni și nimic de slăbiciunea lui. Le promise că treptat avea să se lase de băutură și că avea să depună o cerere pentru o vizită la familie în „Refuge”. El cerea și Statele Unite, pentru eventualitatea că Mihai avea să-i plătească un bilet de avion dus-întors, Germania-Statele Unite. Totul merse ca o scrisoare la cutie. În două luni avea pașaportul, Institutul îi admitea să lipsească trei luni. „Aș zice că vor să scape de mine”, îi spuse Tudor Sânzienei. „Ne-am dezvățat într-atâta ca lucrurile să meargă firesc, încât atunci când se mai întâmplă și-așa ceva ni se pare suspect”. Cel mai genial lucru era să faci pe oricine să suspecteze pe oricine.

Tudor fu condus la aeroport de două mașini: într-una – el, Sânziana, profesorul și Marina Șerban, în cealaltă – Alexandru Bujor cu Maria.

— Tudore, să nu zici că n-ai fost condus la aeroport mai ceva decât o personalitate oficială, glumi Maria.

Tudor fu mulțumit că despărțirea se făcu repede, fiindcă trebui să intre imediat în vamă. Le mai făcu o dată semn cu mâna, atât cât îi mai putu vedea înainte de-a coborî în sala de unde se mergea la îmbarcare.

Îi erau tare grele despărțirile. Numai ce pășea în aeroportul Otopeni și-i bătea inima. De-acolo îi plecase copilul, singur până la New York, de-acolo, frate-său cu toți ai lui. Tudor făcea parte dintre sufletele pentru care într-adevăr partir c'est mourir un peu. În avion, deși puteai să-ți cumperi băuturi, bău doar apă minerală. Nu voia s-ajungă la Frankfurt pe două cărări și nici măcar bine-dispus. Era prima lui ieșire în străinătate. „Și cine-mi garantează că nu e și ultima?”, își zise el, cu un suflet gol ca o bășică. Gândurile-i fugeau aiurea. Nu se putea concentra asupra nici unui subiect, nici măcar asupra senzațiilor pe care le dă zborul până te-obișnuiești. Hotărî, având locul de lângă

peretele avionului, să se uite pe hublou. „Dac-ar cădea avionul ăsta? N-am lăsat nici un testament, de fapt n-am nici o ultimă dorință, totul mi-este egal. Vorba Sânzieni, „sănătate să fie”„.

Se gândi la părinți, la copilul lui, băiat în toată firea acum, la Irina, fosta lui nevastă, pe care-atâta o iubise și care-atâta-l făcuse să sufere când îl părăsise, la Sânziana. Pe Sânziana chiar o iubise? Poate prin anul unu, doi de Facultate. Când se căsătoriseră, nici el n-o mai iubea, iar ea nu-l iubise niciodată. În ultima vreme, de când el bea, între ei se-așternuse o prăpastie. Știa că ei nu-i mai plăcea să stea sub același acoperiș cu el și, din cauză că se simțea în culpă, nici lui cu ea. Sânziana se purtase exemplar: îi crescuse ani de zile copilul fără să facă vreo deosebire între el și fetele ei. Șerban trăise ca-ntr-o adevărată familie și nu simțise deloc lipsa maică-sii. Tudor se-ntreba dacă sufletul lui ulcerat încetase vreodată s-o iubească pe Irina. Parcă regreta că nu se-mpăcase cu dânsa, când ea voise să se-ntoarcă la el și la Șerban. Avusese un moment de orgoliu. Trebuia să nu uite că Sânziana-l sfătuisese să se-mpace. Ea nu se-mpăcase cu Alexandru Bujor, fiindcă nu-i suporta caracterul, nu din orgoliu. Tudor își dădea seama, cunoscând-o, că și dacă el s-ar fi lăsat de băutură, distanța care apăruse între el și Sânziana ar fi rămas aceeași. Sânziana avea o fire principială și rigidă. Prin urmare, din punctul ei de vedere, Tudor greșise grav. Ea nu-nțelegea slăbiciunile oamenilor. Pe fiică-sa, pentru un fapt curent – că cine nu se ținea cu șeful? – nu voise s-o mai vadă până ce n-avea să termine legătura cu Octavian Păuna. De ce s-ar fi dovedit mai indulgentă cu el, Tudor? La fiică-sa din „Refege”, Sânziana nu se dusese niciodată. „Oricât de drag ți-ar fi cineva, nu-i faci nici o plăcere să-i cazi pe cap. Mai întâi să câștige și ea banul ei, și pe urmă-om mai vedea”. Fără să fi spus nici un cuvânt prin care să-și manifeste-aprobarea sau dezaprobarea, Sânziana – Tudor era sigur – nu era de acord în sufletul ei cu plecarea fiică-sii, Ana, și nici cu-a lui Șerban. „Trăiește fiecare cum vrea și, mai ales, cum poate”, era în esență concluzia Sânzieni despre viața omului.

Pentru moment, lui Tudor nu-i era deloc dor de Sânziana. O prețuia, dar ar fi vrut să-nceapă ceva nou, ștergând cu buretele tot trecutul.

În imensitate aeroportului din Frankfurt pe Main, lui Tudor i se păru de mirare că te puteai întâlni cu cineva. Mihai și Myriam îl așteptau la intrarea unde era anunțat zborul „Lufthansa”, cu care trebuia să sosească Tudor.

— Bine că te vede omul și pe tine!

Se-mbrățișară, apoi se uitară unul la altul.

— Cât ne mai recunoaștem încă, nu e pierdută orice speranță.

Cum ajunseră acasă, încercară, formând prefixul României, să prindă Bucureștii, o oră, două, trei. La un moment dat li se spuse în limba engleză: „Renunțați, altfel riscați să defectați linia”. Cerură prin serviciul internațional numărul lui Tudor și pe cel al părinților. Li se răspunse: „În timp nelimitat”. De la zece seara până la trei dimineața – nici un semn. La trei și zece sună Sânziana. „Bine c-ai ajuns întreg, părinților le comunic eu”, spuse Sânziana,

căreia i se povesti toată odiseea. Anulară comanda la serviciul internațional, prezentând scuze.

A doua zi, Tudor, cu un plan al orașului în mână, bătu străzile până la ora când se-ntorceau Mihai și Myriam de la slujbă. Erau invitați la masă și fiul cel mare al lui Mihai, împreună cu nevastă-sa, Ana. Lui Tudor îi plăcea să-i asculte. El nu scotea o vorbă. „În România ce mai nou?”, întrebă Ana. „Tot ce știți!”.

Mihai îi dădu lui Tudor mașina lui – el și nevastă-sa urmând să folosească cealaltă mașină – și banii cu care să poată vedea cât mai mult din Germania și mai ales locuri pe care i le recomandă ca fiind cele mai interesante.

A doua zi după sosire, Tudor ceru voie fratelui și cumnată-sii să dea un telefon la Los Angeles. Îi răspunse Irina, care-l invită la „noi”, având o casă-n care era atâta loc, încât nimeni nu incomoda pe nimeni; și-i spuse că avea să-i expedieze un bilet pe „Panamerican”, urmând ca el să-și pună doar O. K.-ul pentru data pe care-o dorea.

Tudor hotărî să vadă mai întâi localitățile germane indicate de frate-său și de cumnată-sa. Îi dăduseră destui bani ca să-și permită peste tot să stea la hotel și să n-aibă nevoie să doarmă pe la „Crucea Roșie” sau pe la diverse cămine catolice ori protestante, care dădeau adăpost pentru sume modice, dacă nu chiar gratis. Pentru a cheltui cât mai puțin din bani – bani pe care nu muncise – toată ziua se plimba, își cumpăra mezeluri, conserve, fructe și „Nes” din supermarketuri, iar noaptea lăsa scaunele mașinii, transformând-o într-un pat confortabil. Ultima noapte hotărî să doarmă la un han, ca să-și facă o idee despre ce însemna o cameră de han în Germania. Mâncă masa de seară acolo. Sala de mese a hanului era acoperită până la jumătatea zidului cu lemn de-aceeași culoare cu mobilierul. Fețele de masă erau de diferite culori, mângâietoare, pastelate. Tudor spuse că voia să petreacă și noaptea acolo. Fu întrebat ce culoare de lenjerie prefera. După ce mai întâi rămase cu gura căscată, zise „bleu”. Când termină masa, un băiat îl conduse în cameră, unde totul era azuriu. Tapet, perdele, lenjerie de pat, pătura și plapuma – căci trebuia să i se ofere clientului și ceva mai subțire și ceva mai gros de-acoperit – covor pe fond albastru, fotoliu tapisat în albastru. Băiatu-l întrebă dacă voia să-nchidă obloanele și dacă voia să fie trezit la o anumită oră. Se-nclină respectuos, îi spuse unde se află grupul sanitar și plecă închizând cu precauție ușa, după ce trecu mai întâi cheia-n interiorul camerei.

Tudor deschise-o fereastră pentru a vedea împrejurimile. Odaia lui dădea spre-un lac destul de depărtat. N-auzea nici greieri, nici orăcăit de broaște. Își dădu copilărește drumul pe pat, din toată înălțimea. Arcurile-l zvârliră neașteptat de sus. „Bun!”. Patul, considerat a fi de-o persoană, putea din larg să primească două. Pipăi perna de puf, pătura de lână, plapuma de puf, subțire ca o pătură. „Ai dracu' nemți!”, își spuse Tudor și oftă.

Biletul de avion trimis de Irina era Frankfurt – Los Angeles. „Și-nchipuie, probabil, că la-ntoarcere am să vin înot. Dus-întors e totdeauna mai ieftin. Mă

rog, dacă vrea să se dea mare...”. Numai când urcă-n „Panam”, își dădu seama că biletul era la clasa-ntâi. Acolo se putea mânca și bea oricât. Fusese-avertizat de Mihai și de Myriam că Frankfurtul avea să i se pară un sat fațade New York, iar aeroportul din Frankfurt – cel mai mare din Europa – alături de „Kennedy” ca o biserică de țară pe lângă Sfântul Petru.

La New York, pentru transbordarea la avionul de Los Angeles, se descurcă onorabil cu engleza lui. Toată lumea înțelegea ce spunea el, greu era să-nțeleagă el ce i se spunea.

„Dac-am reușit să nu rămân pe jos, tot e bine”. Stewardesele păreau a nu avea mai mare plăcere și grijă pe lume decât mulțumirea și confortul pasagerilor.

De la Frankfurt la Los Angeles, Tudor mâncă pe săturate din tot ce i se oferea, dar nu bău decât sucuri de fructe. Nu voia ca la Los Angeles – unde-aveau să-l aștepte Șerban și Irina – Irina să se felicite că-l lăsase la vreme.

De când plecase din București era într-un permanent pariu cu el însuși.

Pe măsură ce se-apropia de Los Angeles, Tudor simțea o neliniște și-o zăpăceală-n toată ființa. Încerca să nu se gândească la momentul revederii cu Șerban și cu Irina. „Ce-am să fac? Ce-o să-mi vină-atunci să fac. Nu ne putem programa stările. Și eu nu-s un ipocrit”. Ceea ce nu-l liniștea deloc. „Asta-nseamnă că vorbim ca să n-adormim”.

Când dădu cu ochii de Șerban și de Irina, i se puse-un nod în gât. Îi sărută mâna Irinei, ceea ce stârni curiozitatea printre americanii din preajmă. Irina îl strânse tare-n brațe. Șerban îl strânse și el în brațe, cu obrazii șiroindu-i de lacrimi; abia într-un târziu reuși să spună: „Tată, tată, bine-ai venit!”. Apoi începu să-l întrebe de toți din România și de toți din Germania. Irina-i puse o-ntrebare anodină, de politețe: „Ai călătorit bine?”.

Sânziana era mereu întrebată de colegi la Institut: „Ce zici, se mai întoarce Tudor sau se face neamț ori american?”. „Eu sunt microbiologă; darul profetic nu-l am, iar de jurat nu jur pentru nimeni”.

Sânziana nici nu se gândise măcar să-și pună-ntrebarea. Dacă nu s-ar mai fi-ntors, situația era rezolvată pentru toată lumea, iar inițiativa ar fi pornit de la el. Milă-i era doar de socrii ei, care s-ar fi văzut singuri-cuc la bătrânețe, referindu-se la legătura de sânge, că altfel nici ea, Sânziana, și nici Maria nu i-ar fi lăsat de izbeliște.

Rămânând în Occident, Tudor i-ar fi rezolvat Sânzienei o săcâitoare problemă de conștiință: să-l lase, cum i-o cerea epuizarea răbdării, răbdare ce toată viața-i fusese pusă la-ncercare; sau să rămână mai departe samariteancă milostivă și-o viață-ntreagă să ducă-n spinare povara unei cruci, așa cum ajunsese să-și considere căsătoria cu Tudor? „Păcat ar fi să rămână țara fără înc-o minte, în hemoragia asta permanentă de creiere. În ceea ce mă privește însă...”.

Doctorul Iordache, soțul Irinei, îl primi chiar prietenește pe Tudor, care se scuză din primul moment că le cădea pe cap.

Doctorul Iordache își echivalase studiile răspunzând chestionarului-test de confirmare, la un punctaj remarcabil, ceea ce-l făcuse să fie angajat chirurg într-o mare clinică din Los Angeles, loc pe care-l aleseseră pentru climă, Irinei fiindu-i urâtă iarna. Casa lor era pe-o colină, subsol, parter, etaj, în mijlocul unei peluze superbe, presărată cu tot felul de plante aranjate-n ronduri. Mai aveau foarte puțin, nouă luni, și casa era achitată. Șerban urma cursurile unui college, pregătindu-se pentru medicină.

Tudor nu-i putea reproșa nimic doctorului Iordache pentru felul cum se purtase cu Șerban și cu Irina.

Trecuse destul timp ca Tudor să-i mai fi purtat ranchiună celui către care se dusesse Irina. Tudor n-o considerase niciodată pe fosta lui nevastă drept victima inocentă a unui afemeiat.

Doctorul Iordache îi arată secția unde lucra el și laboratoarele clinicii. Tudor nu se mai sătura privind o aparatură despre care știa numai din revistele de specialitate pe care le primea de la foști colegi stabiliți în Occident.

— Tudore, cred că n-are nici un rost să nu ne spunem pe nume. Ce-ai zice dacă nu te-ai mai întoarce? îl întrebă doctorul Iordache.

Tudor se făcu la față alb ca varul și nu găsi nici un răspuns.

— Îți poți echivala studiile, iar un loc de microbiolog s-o mai găsi-n atâtea State. Și chiar de nu ți le echivalezi de la-nceput, poți lucra o vreme ca laborant, ceea ce nu e nici o rușine aici.

Tudor se gândi la Mihai Negruț, care lucrase ca laborant până ce-l trăsese de moț profesorul Ciobanu. Cunoștea povestea de la taică-său și de la străbunică-sa, coana Luxița Bantaș.

— Dacă vrei, îți scoți și nevasta și fata nevastei și părinții. Totul se face cu-o brumă de răbdare.

Tudor era sigur că nici părinții lui, nici Sânziana nu l-ar fi urmat, și nici chiar Maria.

— Dacă-ți echivalezi studiile, nimeni nu te obligă să și profesezi. E pur și simplu o demonstrație pe care ți-o faci ție însuși.

Ideea asta-l neliniști pe Tudor. Niciodată n-avusese cu cine sau cu ce să se-ntreacă. Acum, judecătorul lui avea să fie un computer, fără sentimente.

Tudor își făcea un punct de onoare din a-i demonstra doctorului Iordache că Irina nu se despărțise de-o nulitate. Și, mai ales, cum spusese soțul fostei lui neveste, era o demonstrație pe care și-o făcea lui însuși.

Coincidență amuzantă, Tudor își echivală studiile cu-aceleși punctaj ca și doctorul Iordache. Evenimentul se sărbătorește cu-o sticlă de șampanie și nici un strop mai mult. Doctorul Iordache știa că mâna unui chirurg depinde în mare parte și de regimul lui de viață. În acest Occident îndepărtat erai judecat după siluetă, după-mbrăcăminte, după mașină și după locuință, ele fiind revelatoare pentru contul pe care-l aveai în bancă. Îți puteai permite să te-ngrași când te chema Hitchcock sau Orson Welles; și-n orice caz, nu dacă veneai din Răsărit. Cât erai oaspete ori bursier, te copleșeau cu bunăvoința și-ți ploua cu invitații. Când te stabileai acolo, și bunăvoința și invitațiile-și îngustau gura pâlniei.

Doctorul Iordache îi spuse lui Tudor și ce era bun și ce era rău în America. Abundență pentru cine câștiga bine și chiar mediu. Aceștia-și puteau permite și să meargă la teatru, la concerte. Apoi era o mare sărăcie-a relațiilor dintre oameni, chiar privite dincolo de poziția imigrantului. În viața profesională, cum era firesc, cea mai mare atenție se dădea celor care se aflau în State măcar de două generații, dar și ca nou-venit, dacă era ceva de capul tău, te luau în seamă. Ei, doctorul Iordache, Șerban și Irina, dădeau din când în când un party, pentru-a se-achita de niște obligații și erau invitați tot la party-uri cu lume multă, cu zgomot mult, unde nici nu știai cu cine-ai schimbat niște platitudini. Petrecheri restrânse, dar de suflet, ca în Răsărit, așa ceva acolo nu se purta.

— Tudore, eu nu vreau să te păcălesc. Până m-am acomodat cu viața de-aici n-aveam destui pereți de care să mă dau cu capul. Iar ca să-ți spun că pe mine mă doare ce-i doare pe americani, aș minți. În primii doi-trei ani ești foarte preocupat de ce se-ntâmplă-n lumea din care-ai plecat, apoi, interesul se stinge încet-încet pentru ce-ai părăsit, dar nu crește pentru lumea nouă în care firesc ar fi să te integrezi. Cum bine zice fratele tău, Mihai, nu mai ești nici de-acolo, dar nu ești nici de-aici. Cele două suporturi morale aici sunt familia și pasiunea profesională. Pe mine, condițiile profesionale de-aici m-au făcut să rămân. Altfel, de ce să-l mănii pe Dumnezeu, nici în țară n-am tras mâța de coadă, aveam standardul oricărui chirurg de renume. Aici poți fi amețit de condițiile profesionale. Dovadă – atâția medici francezi, englezi, danezi etC. Etc., premii „Nobel”, care toți au lucrat în laboratoare americane care i-au dus la „Nobel”. Aici ai un copil și doi prieteni: pe Irina și pe mine. Acasă ai părinții, nevasta și-o lume-ntreagă de fibre care dor grozav când sunt smulse brusc. Aici îți începi viața de la zero. Nu mai ai nici un martor al fostei tale vieți. Nu-i ușor să te hotărăști. De fapt, mai ai două luni de gândire. Am vorbit cu șeful unuia dintre laboratoarele institutului nostru și te primește și mâine dacă vrei, în probă, după care puteți zice „nu” și unul și altul. Cred că nu-i o idee rea să vezi ce-ar însemna munca ta aici.

Tudor se prezentă de-a doua zi în laboratorul doctorului Jansen, suedez (cum îl arăta numele), născut în Statele Unite. Având poate încă psihologia imigrantului, doctorul Jansen se purtă camaradereste cu noul-venit. Îi arată tot, îi explică tot și-l lăsă să-și aleagă ceea ce voia să lucreze. Tudor fu de-a dreptul pasionat de posibilitățile care i se ofereau. Când pășise-n laboratorul doctorului Jansen, nu luase nici o hotărâre. Socotea că două luni într-un asemenea laborator erau mană cerească pentru el ca experiență profesională, nevenindu-i să mai plece de lângă aparate. Pe de o parte. Pe de altă parte se gândea că rata ocazia de-a face o călătorie-n diverse locuri, ocazie cu care, de asemenea, putea să nu se mai întâlnească. Profesionistul din el se dovedi mai tare decât turistul. Se-apropia sfârșitul celor două luni de State Unite. Dincolo era toată viața lui; aici – o mare satisfacție profesională și băiatul lui.

— Tată, știi cât am plâns când am plecat din țară. Când te-am lăsat pe tine, pe bunici, pe fete și pe Ziziana. Te rugam să nu mă trimiți de-acasă. Te-ai

purtat ca un om care-nțelege sufletul unei mame. Ți-ai înfrânt ranchiuni și orgolii și m-ai trimis aici. Nu mă pot plânge nici de mama, nici de soțul ei. Dar dac-ai ști ce-ar însemna pentru mine să rămâi tu! Hai, rămâi! Adu-o și pe Ziziana, care mi-e atât de dragă.

— Sânziana n-o să vină niciodată. Urmează exemplul mamă-sii, care, când îi era mai greu, având posibilitatea să plece, n-a plecat. Când era divorțată, Sânziana a avut ocazia să se mărite c-un doctor francez, un nume-n microbiologie. Nu s-a măritat. În sinea ei n-a fost de acord nici cu plecarea ta, nici cu-a Anei. „Eu sunt ca pirul, nu ca plantele decorative”, se definește ea pe ea însăși. Trebuie să mă hotărâsc: să aleg între tine, părinții mei, Sânziana și Maria, pe de-o parte. Pe de alta, între profesia mea aici și profesia mea – dincolo.

Tudor alese-n ultimele două zile să rămână în Statele Unite: mai mult pentru mirajul profesional sau mai mult pentru fiu-său, n-ar fi știut să spună.

Își chemă părinții la telefon să-i anunțe. Le pieri graiul. Abia reușiră să articuleze, taică-său – „Faci cum crezi”, maică-sa – „Dumnezeu să-ți ajute și să-ți lumineze mintea!”.

Sânziana primi vestea ca și când de mult o aștepta. „Faci cum îți dictează conștiința”. „Tu depune-ți actele de plecare, iar eu încep demersurile aici”, îi spuse Tudor precipitat. „Tudore, îți doresc bine și sănătate, dar eu de-aici nu plec!”. „Dar Maria?”. „Maria e majoră, vaccinată, treaba ei ce face”. „Te rog, nu divorța, poate între timp te răzgândești”. „Nu divorțez, că n-am de gând să mă mărit. Când tu ai să vrei să te-nsori acolo, îmi spui și mă execut imediat. Spune-i lui Șerban că-l sărut și că mi-e dor de el și-abia aștept să-l văd aici, Irinei și doctorului Iordache, bine și sănătate din partea mea”.

Tudor le trimise o scrisoare colegilor, căroră le păstra cele mai bune sentimente, una – directorului, plină de politețe, anunțându-i esențialul, una – Serviciului „Personal”, pentru a i se desface contractul de muncă.

Sânziana fu chemată la Direcție și la Serviciul „Personal”. Nu scoase nici un cuvânt neîntrebată. „Dumneavoastră pretindeți că n-ați știut nimic?”. I se puse-aceeași întrebare în ambele locuri. „Nimic!”. „Nu putem crede-așa ceva!”. „E dreptul dumneavoastră; eu n-am cum vă demonstra contrariul decât prin faptul că n-am de gând să plec nicăieri, nici măcar până la Ruse”. „Dar cum e posibil ca-ntre soți să se țină secretă asemenea intenție?”, o-ntrebă directorul. „Între soți există și amante și amanți, iar soții nu-și pun capul unul pe umărul celuilalt și nu-și fac mărturisiri”, răspunse ea, privindu-l fix.

Dac-aveau de gând să procedeze cu ea cum se procedase cu doctorița Eleonora Nichita, ajunsă laborantă din conferențiară, Sânziana măcar n-avea să-și țină limba-n gură.

„Totdeauna sunt certați și sancționați cei care rămân pentru cei care pleacă”, spuse ea la Serviciul „Personal”. „Eu – ce-am avut de spus – am spus”.

Problema doctoriței Hangan-Șerban se puse și-n C. O. M. N-avea munci de răspundere, nu deținea secrete de stat, încât se luă hotărârea ca ea să rămână-n continuare pe postul pe care-l deținea.

Sânzienei nu i-ar fi căzut deloc bine să fie mătrășită dintr-o muncă de care era legată și pe care-o făcea cu plăcere. Până ce nu se hotărî atitudinea față de ea, avea de gând – dac-ar fi fost dată afară – să se ocupe de croitorie, la care-avea mare talent. Nu intrase deloc în panică. Era la vârsta la care trăiești mai mult din ce nu mănânci decât din ce mănânci; vârstă când nu mai umbla după toalete, cum nu umblase niciodată, și nici după mondenități. Distracțiile ei costau puțin: cinema, teatru, concerte la „Ateneu” sau pe discuri.

La puțină vreme după ce Tudor se stabilise-n America, Sânziana și Maria primiră câte un videorecorder din partea lui. Stătuseră ore-ntregi în picioare, disciplinat, până le venise rândul, plătiseră vama, își puseseră aparatele-n mașină. Rugară pe-un inginer electronist, fost coleg de liceu al Mariei, să le-nvețe cum funcționau asemenea scule. Mircea Marinescu, electronistul, fiind printre primii posesori de video din București, făcea parte dintr-o adevărată „mafie” a casetelor. După ce le puse la dispoziție casetele lui, cum făcea rost de ceva nou, stând aproape și de Sânziana și de Maria, venea cu caseta la Sânziana unde se-nființau și Maria și Alexandru Bujor. Apoi mai stăteau de vorbă, Sânziana le dădea o gustare. Șerbanii-seniori primiseră și ei de la feciorul din Germania un recorder. Sânziana-i invita și pe ei și-adesea veneau. Profesorul Șerban nu se mai simțea incomodat de Alexandru Bujor și nici acesta de profesor. Treizeci de ani în viața unui om, dacă nu e fanatic sau tâmpit, se văd. „Fanaticii au obiceiul să schimbe obiectul fanatismului lor, tâmpiții sunt însă de-o mare consecvență, rămân tot tâmpiți”, își spunea profesorul Șerban în prezența lui Alexandru Bujor, pe care-l vedea mult mai umanizat și mai concesiv cu alții.

Primul „sediul” video fusese la Iancu și la Marioara Stein, care primiseră un aparat de la fiul lor din Israel.

Acum erau ei invitați, când la cuscri, când la Sânziana ori la Maria.

Cel mai important lucru era nu atât filmul, cât conversațiile care urmau, când seniorii le povesteau juniorilor lucruri pe care aceștia n-aveau de unde să le știe, deoarece istoria nu-nregistrează și viața cotidiană a cetățeanului de rând. Unele lucruri le mai știa Sânziana din povestite, de la bunicii ei materni și de la mamă-sa, răposata Smaranda Hangan.

Daniel Șerban o aducea uneori la video și pe Lisăndrina, Sanda Băncilă, care făcea comentariile cele mai neașteptate și mai hazlii.

Văzură la un moment dat, în formație completă – Sânziana, Maria, Alexandru Bujor, Șerbanii-seniori, Steinii-seniori, Sanda Băncilă – un film adus de Mircea Marinescu. Filmul se numea Moscova pe Hudson, viața unui rus rămas în Statele Unite; cu puțin înainte văzuseră Nostalghia lui Tarkovski și-un interviu al său dat unor cronicari italieni. Tarkovski declarase că rușii erau proști imigranți, fiindcă nu-și depășeau niciodată nostalgia după țara lor. Acest interviu al lui Tarkovski, văzut în formație completă, ca și Moscova pe Hudson, lăsase-o tăcere pe care se hotărî s-o rupă Sanda Băncilă: „Mulțumesc lui Dumnezeu că n-am pe nimeni plecat din familie”. „Ai și de ce, coană-mare”, îi spuse Iancu Stein. Moscova pe Hudson, departe de tragismul lui Tarkovski, nu-

i înveseli nici el. Amândouă aceste casete vorbeau de funie-n casa spânzuratului. Mircea Marinescu, fără să spună un cuvânt, socoti că făcuse o gafă arătându-le celor din jurul lui cele două filme.

După ultimul, Alexandru Bujor rupse tăcerea, cu o-ntrebare: „Oare noi, românii, ce fel de imigranți om fi?”. „După părerea mea, judecând după cei doi copii ai noștri” – și Iancu Stein o arătă pe Marioara – „nici românii nu sunt imigranții perfecti. Tac ei, dar fericiți nu sunt”.

„Nene Iancule, pe lume asta nu le poți avea pe toate deodată. Când ai luat o hotărâre, că e bună, că e rea, că ești fericit, vorba vine, că ești nefericit, trebuie să știi să te porți demn. Înainte de-a lua o hotărâre de-asemenea importanță trebuie să știi la ce ți-e mai mare intoleranța: la ce-i aici sau la ce e dincolo. E ca la medicamente: unii fac 400 de grame de streptomicină și n-au nici pe dracu', alții la 20 rămân surzi pe viață. Părinții, bunicii, mormintele sunt trecutul. Noi cei de-aici suntem trecutul. Pe mulți nu-i interesează trecutul și nici chiar viitorul, ci numai prezentul. Noi cei de-aici care-am fi putut merge dincolo nu ne putem despărți de trecut. Unii mai cred că au și niște datorii față de țară, oricât de rău ar fi ajuns ea. Drept e că afară de salvare individuală nu se zărește nimic. Ei să fie sănătoși acolo, noi – aici. Cu părere de rău trebuie să recunoaștem că nimeni în emigrație nu se deznaționalizează mai repede decât românii. Ungurii, italienii, grecii, ucrainenii au emigrat în America de-acum trei sute de ani și neam de neamul lor își vorbesc limba. Ai noștri, plecați la zece ani de-aici, la douăzeci abia mai vorbesc românește”. Sânziana se oprise brusc. Tăceau cu toții, iar Mircea Marinescu se simțea mai vinovat decât oricine. „Ce-o fi fost în mintea mea să le-aduc oamenilor ăstora casetele astea, fir-ar ale dracului!”.

— Hai să mergem în bucătărie, să luăm o gustare, zise degajat Sânziana, ca și când nimic nu s-ar fi-ntâmplat.

La ce foloseau discuțiile-acelea teoretice, când pe lume exista viață și moarte, sănătate și boală, căldură și frig, mijloace de locomoție și câte și mai câte. Și, vorba unui vestit șerif din Far West: „Toată lumea are parte pe lume asta de gheață; unii – iarna, alții – vara”.

Mircea Marinescu rămase ultimul.

— Doamnă doctor, mă simt foarte vinovat că v-am arătat astea două filme.

— Mircea dragă, n-ai de ce. Adevărul trebuie privit în față. O boală n-ncetează fiindcă nu vorbești despre ea. Cred că mult mai greu le vine să vadă filmele astea celor care-au plecat și ne-au lăsat, decât nouă, celor de-aici. Noi n-avem nici un sentiment al culpei. Ei, cred eu că da. Dovadă sunt pachetele pe care ni le trimit, cu care cred ei că astupă nu numai o nevoie reală, dar în parte și golul pe care l-au lăsat. Nu-ți închipui ce greu îți vine să-ți plece copilul. Tot ce-ai făcut o viață parcă se duce pe apa-sâmbetei.

— Pân-acum nu v-am spus că mama mea e rusoaică din Leningrad. L-a cunoscut pe tata-ntr-o excursie. Tata făcea, prin O. N. T., un tur al celor mai importante localități din Uniunea Sovietică. Mama făcea în vacanță pe ghidul.

Era studentă la Politehnică. Mai câștiga și ea un ban. Tatăl ei a murit după război într-un lagăr. Pe toți cei căzuți prizonieri la nemți, Stalin i-a băgat în lagăre. Mama cu bunica și cu înc-o soră au trecut prin blocada Leningradului. Bunica a fost profesoară de chimie la un liceu. Cu greu și-a crescut fetele. Musia, sora mamei, studentă și ea, mai câștiga un ban cu croitoria, cu tricotatul. Doi ani au durat formele până când mama și tata au căpătat aprobarea de căsătorie. Tata se interesa aici și i se spunea: „Nu aprobă rușii”. Mama se interesa la Leningrad și i se spunea: „Nu aprobă românii”. În sfârșit, s-au văzut împreună. Pe mine m-au făcut în primul an de căsătorie. Și astăzi mama spune că nu știe ce s-ar fi întâmplat dacă nu m-ar fi avut pe mine, atât de greu i se părea să trăiască printre străini, cu toată dragostea și delicatetea tatei. Nu e zi în care să nu-mi vorbească de Leningrad, de familie, de prieteni. Mamei, soră-sii, cumnatului și celor doi nepoți nu știe ce să le mai trimită de aici. Strânge ban cu ban ca să-și poată petrece-o lună cu-ai ei. Mamei și tatei n-am avut curaj să le-arăt astea două filme pe care îmi pare rău din suflet că vi le-am arătat și dumneavoastră.

— Ești un copil bun, Mircea. Nu te mai gândi la asta. Îmi pare bine că te-am cunoscut. Parc-ai fi cineva din familie. Nenea Daniel și tanti Marina îmi sunt socri. Părinții mei le-au fost cei mai apropiați prieteni, ca și nenea Iancu și tanti Marioara cu care mă-ncusc; de altfel, ca și cu Nenea Daniel și cu tanti Marina; fata mea cea mică, „nemțoaica” din R. F. G., este măritată cu un băiat care, după tată, e nepotul familiei Șerban, după mamă – al familiei Stein. Nu știu dac-ai priceput ceva din copacul ăsta genealogic.

— Bine c-o aveți pe Maria aici.

— Da.

Ceea ce nu-i spuse Sânziana era cât și-ar fi dorit s-o vadă măritată și, mai ales, cu copii. Asta ar fi-nsemnat o nouă rațiune de-a trăi și pentru una și pentru alta.

— Mircea, nu mi-ai spus cum o cheamă pe mama ta.

— Galina Viaceslavna Starițki. I se spune Galea.

„A doua Galea din viața mea”.

Îl conduse pe Mircea până la ușă, îi puse mâna pe-un umăr și-nchise ochii. Ca să priceapă că spânzurați erau destui pe lume, iar casele lor nu puteau fi dărâmate, nici ocolite la nesfârșit și nici măcar funiile nu puteau fi scoase din ele și nici din vocabular.

Sânziana se-ntinse pe pat cu fața-n sus și-și împreună mâinile pe piept. Zâmbi.

În penultimul an de liceu, trei colegi ai ei de clasă – unul cânta la clarinet, unul la vioară, unul la violoncel – fuseseră duși să cânte la o festivitate urmată de un bufet rece, oferit mărimilor. Mărimile, sătule, lăsaseră o groază de bunătați pe mese. Organizatorul îi chemase pe cei trei băieți să mănânce și ei din resturile festinului și să-și ia ce puteau prin traistă. Avram Grigore, Gavrilesco Marian și Moroșan Nicolae, copii buni, aduseseră sacoșele-n clasă și-mpărțiseră colegilor tot ce era-n ele, mâncare și băutură. Deși nu se

produsese nici o dezordine, diriginta lor, Nagy Maria, profesoară de chimie, aflând de acest chiolhan prin intermediul surorilor Dulgheru, unele dintre cele mai vigilente eleve ale școlii, scosese în careu toată clasa și le ținuse un discurs în care-i făcuse pe toți de două parale fiindcă îndrăzniseră „se intróduke álcool în școla. Éri voi, Ávram, Gávrilesc, Móroșan n-o sé fie niciódate nimic dé cap ál vost. Gúnoi. Gúnoi. Elimínem voi doi septémin”.

Avram și Gavrilescu ajunseseră soliști al căror renume depășise granițele țării, iar Moroșan era considerat cel mai bun dirijor de muzică simfonică al generației lor.

La douăzeci de ani de la terminarea liceului, după întâlnirea din amfiteatrul școlii, înainte de-a se porni spre restaurant, Avram, Gavrilescu și Moroșan se apropiaseră de fosta lor dirigintă și se-nclinaseră.

„Vă mai amintiți de noi, doamnă?”.

„Ávram, Gávrilesc, Móroșan ..”.

„Știți ce ne-ați spus când ne-ați eliminat acum douăzeci de ani: că n-o să fie niciodată nimic de capul nostru. Acum ce mai ziceți?” „Spuneți voi unde este Grigoresc Vólentino?”.

„La Los Angeles”.

„Unde este Lólesc Ólino (Lalescu Alina)?”.

„La München”.

„Unde éste Roth Ernest?”.

„La Düsseldorf”.

„Și ótunci?”.

Cei trei dăduseră din cap înfrânți de evidență, sărutaseră mâna fostei lor diriginte și se porniseră cu ea pe răs. „Iar Dulgherițele „spaima cosmopolitismului” de când plecaseră ele-n Statele Unite!”.

Sânziana își strânse mâinile până-i pocniră degetele, apoi se destinse ca un arc și-ncepu să plângă.

* „Domnule Churchill și domnule Roosevelt, răsuci-v-ați în mormânt pân' la Ziua-de-Apoi...”.

Democrație, libertate...

Din U. R. S. S., Daniel și Siniavski reușiseră să trimită-n Occident scrieri de-ale lor și să le fie publicate sub pseudonim. Nu-i știa nici pasărea. C. I. A.-ul își dăduse osteneala și-i descoperise. Pentru că Occidentul are mereu nevoie de-o jucărie nouă, C. I. A.-ul îi dăduse pe mâna K. G. B.-ului, ca astfel să le tragă una peste bot comuniștilor occidentali. „Uitați victimele comunismului rusesc!”. Robert Kennedy îi spusese lui Evtușenko această frumoasă istorie. „Doamne, dacă s-ar putea muri de scârbă”. Sânziana-și șterse lacrimile cu colțul pernei. „Un singur lucru „bun” are și regimul ăsta: nu-ți pare rău că mori. Mi-e dor de moarte!”. O seninătate rece se lăsa în sufletul ei și o-mpăcare cu zădărnicia. Poate că bine-ar fi fost să coboare toată lumea-n infern, cu o condiție: să mai poată ieși de-acolo. „Noi am învățat tot. Am băut întreg paharul umilinței și-al degradării, numai că noi rămânem în infern, iar cei care n-au

fost ne disprețuiesc. Cortina-de-fier nu e de fier, e de beton armat. Dar las' că murim noi!”.

— Părinții mei știu că vin mereu la dumneavoastră și vor să vă cunoască.

— La prima casetă sunt invitații mei.

La vizita familiei Marinescu, mamă, tată și copil, Sânziana își invită și ea pe cei care erau familia ei: Daniel și Marina Șerban, Iancu și Marioara Stein, Sanda Băncilă, Maria și taică-său. Filmul – o comedie ușurică – era doar pretextul acelei întâlniri.

Galea Marinescu o cuceri din primul moment pe Sânziana, nu numai prin frumusețea, suplețea, distincția chipului ei și discreția-n îmbrăcăminte, ci și prin buchetul de flori de câmp și, mai ales, prin borcanul de zacuscă și prin sticla de vin.

„Au venit ca la rude”, se gândi Sânziana și simți o bună-dispoziție și-o bună-stare pe care de mult nu le mai încercase.

— Puteți critica florile, vinul, dar nu zacusca. Asta e făcută de mine.

Ai Sânzienei îi plăcură pe părinții lui Mircea.

— Cum v-ați numit ca domnișoară, doamnă Marinescu, o întrebă profesorul Șerban.

— De familie, Starițki.

— Ce nume frumos.

— Nu vreau să fac efect, dar familia Starițki e mai veche în Rusia decât Dolgoruki și Romanovii.

— Asta n-aveam de unde să știu.

— Eu am aflat numai la istorie și-am întregbat pe mama dacă noi eram din această familie. Ea a spus „da” și a rugat să nu spun la nimeni. Acum aici pot să spun.

Pe chipul ei apăru o mare întristare.

— De ce v-ați întristat, doamnă? o-ntrebă profesorul Șerban.

— De câte ori amintesc familia și țara simt o durere în suflet.

În sâmbăta următoare, toată formația din casa Sânzienei fu invitată la familia Marinescu. Nimic rigid, nimic forțat. O atmosferă de familie. Locuiau într-un bloc nou, într-un apartament de trei camere, care-abia-i încăpu pe toți.

Sanda Băncilă le aduse-n dar un „milieu” de macrame lucrat de mâna ei.

La câteva zile după această sâmbătă, Maria i se-nfățișă Sânzienei cu un pas marțial de parc-avea de gând să pornească-ntr-o cruciadă. Moștenind de la taică-său obiceiul de-a da prima cu măciuca, i se-adresă maică-sii fără nici un preambul:

— Mamă, ce-ai zice să mă mărit cu Mircea?

— Ai de gând să-i ceri mâna?

— El are de gând să mi-o ceară.

— Dacă ai gând cinstit pentru căsătoria asta, mărită-te. Dacă ai face-o numai ca să dai cuiva cu sâc, sau dacă ai de gând să-l păcălești și să joci partidă dublă, nu te mărita. Mircea e-un om prea de calitate ca să nu procedezi cinstit și nici cu unul mai subțirel la calitate n-ai avea dreptul.

— Dacă n-aș fi avut asemenea gânduri nu ți-aș fi spus. Ca și tine, când închei un capitol, s-a pus cruce definitiv.

— Aș fi mulțumită să te măriți și, mai ales, cu Mircea. Eu n-am îndrăznit să-ți sugerez asemenea idee.

Familia Marinescu, în plen, veni să ceară mâna Mariei, mamei și tatălui ei, care se aflau împreună cu fiica lor, sub același acoperiș în vederea acestui eveniment.

Nunta se făcu în cadrul strict al familiei. Un coleg al mirelui filmă pe-o casetă video toată ceremonia.

În săptămâna următoare, tinerii căsătoriți dădură o petrecere numai de tineret, în casa lui Alexandru Bujor. Cuscii statură numai la bucătărie, la spălat de vase și de pahare.

Sânzienei i se luase o piatră de pe inimă. Nimeni nu-și putea închipui ce-nsemnase pentru ea aventura Mariei cu Octavian Păuna. „Acum s-o fi liniștit și biata Galea”.

Abia după căsătoria Mariei cu Mircea, Sânziana află că cele două Galii erau prietene. Găsindu-se una-n prezența celeilalte, Sânziana și Galea I își strânseseră afabil mâna și declarară că se cunoșteau de mult, fără să precizeze ocazia-n care se cunoscuseră.

„Cred că-n viața lor nu și-ar fi-nchipuit Maica și Taica, părinții mamei, că eu am să am un ginere pe jumătate ovrei, altul pe jumătate rus, și, de ce să nu fiu cinstită, nici eu. Sunt abia a doua generație-ncălțată din neamul meu...”, se gândea Sânziana.

Acuma, petecul nu se mai lua din gunoiul propriu cum recomanda vechea vorbă țărănească. Lumea se-amestecase, dacă spre binele sau spre răul ei, cine-ar fi putut să spună.

De la căsătoria Mariei, Sânziana era mai liniștită, ce-i drept, dar tristețea nu era boală să ți-o ia cineva sau ceva cu mâna. Când intra-n sufletul omului, se-ntindea ca rugina și săpa adânc.

La un an după căsătoria Mariei, Sânzienei i se născură-n aceeași zi, una – la București, alta – la Frankfurt, două nepoate „multinaționale”, cum le numi ea. Cea de la București fu botezată Smaranda, ceea ce-o făcu pe Sânziana să plângă, cea de la Frankfurt, Ingrid, ceea ce, din cu totul alte motive, o făcu de asemeni să plângă.

Tot timpul liber, Sânziana și-l petrecea cu tânăra Smaranda. Fără să vrea, stătea câteva ore pe zi sub același acoperiș cu Alexandru Bujor, cu care putea spune că se afla în termeni amicali. „Totul e să n-ai nimic de-mpărțit cu cineva sau să nu mai ai, și deodată raporturile se urbanizează”, observa Sânziana pentru sine.

Dacă-și analiza viața, ajungea la concluzia că cel mai puternic sentiment al ei era resemnarea. „Nu-i poți cere oricui să se resemneze”. Învățase că oricât te-ai revolta, oricât ai lupta pentru adevăr și pentru dreptate, lumea nu se schimbă. Se gândea la Christos și la Giordano Bruno ca la două exemple elocvente.

Simțea nevoia să stea de vorbă cu oameni mai în vârstă decât ea. Îl rugase pe profesorul Șerban s-o ia în vizitele lui la doamna profesor Zadurian, la Lola Colan-Dogaru. La Sanda Băncilă și la Ileana Sachelarie se ducea singură. Cu domnul Cațafani se cunoscuse la cozi și-l invita adesea la o cafea și la o prăjitură de casă. Sânziana simțea nevoia să-și facă o imagine a trecutului. I se părea o datorie cetățenească. Trebuia să ai un termen la care să raportezi prezentul, fiindcă pariuri cu viitorul nu făcea. Sanda Băncilă nici nu știa ce mult îi dăduse Sânzienei oferindu-i pentru lectură însemnările de front ale lui Mitică Băncilă, carnetul din port-hart, din primul război mondial.

Când se construise opera nouă, în „stil asiatic” cum o numea Smaranda Hangan, Sânziana văzuse cu clasa două spectacole: Carmen și Dama de pică. Spunându-i Smarandei cât o impresionase Carmen și bătrâna contesă din Dama de pică, maică-sa-i ceruse programul.

„Dacă-i Lola Colan, cred și eu!”.

Cine-ar fi putut s-o uite? Când începea să cânte Amoru-i un copil pribeag și își rotea fustele și mișca din șoldurile ei statuare, bărbați, femei în sală uitau să mai respire. Drama de pe scenă era cel mai mărunț lucru pe care-l putea declanșa Lola Colan.

Lola – Paraschiva Moise, pe numele ei de domnișoară – era fata din flori a unui mare avocat al Bucureștilor, Toma Colan, făcută cu-o ardeleană, pe jumătate româncă, pe jumătate săsoaică, venită în Capitala României să-și câștige o pâine și mai ales să-și strângă bani de zestre. Nimerise în casa unui judecător, bun prieten cu Toma Colan, om cu vederi democratice nu numai în privința amorului. Însurat, având o fiică legitimă dintr-o căsătorie bazată pe interese majore ca averea și numele socrului, Toma Colan nu-și îngăduise s-o recunoască pe bastardă. Închinase pentru cele două, mamă și fiică, o locuință modestă într-un cartier decent, avea grijă să nu le lipsească nimic, dar încetul cu-ncetul își rărise vizitele la Marichen și la Chiva până ce uită cu totul să mai treacă pe-acolo. Marichen făcea prăjituri la o mare cofetărie și strângea ban cu ban până la a nu-și cumpăra un covrig, părăsind de mult gândul de-a-și mai strânge zestre, pornită însă nemțește, cu temei, să-și facă fata cucoană. Chiva, căreia Marichen, în desmierdările ei, îi spunea și „Lola mamei”, lua lecții de nemțește și de franțuzește. Marichen își dăduse ușor seama că săseasca ei de-acasă nu era germana din lumea-bună, crescută cu guvernante. „Lola mamei” trebuia crescută ca fiica lui Colan și mai ales ca fiica unei femei care-avea ambiția ca nimeni să nu bănuiască obârșia copilului.

Remarcată pentru voce, atât în vorbire cât și la orele de muzică, intrând mai întâi în corul școlii și apoi la Conservator, ajutată și de-o frumusețe brună, senzuală, care nu putea să treacă neobservată, hotărâtă să războvească o viață în care francul era cât roata carului, Lola decisese să nu facă economie de farmecele ei dar să le vândă scump. Încă din vremea Conservatorului fusese întreținută de-un mare industriaș care-o mutase cu mamă cu tot, fiindcă numai moartea avea să le despartă, într-o vilișoară cochetă dintr-un cartier de

demimondene celebre, unde coșurile cu flori, lăzile cu trufandale și cu șampanie, simboluri ale dărniceii, circulau de dimineața până scara.

Tinerele doamne se invitau una pe alta, își bârfeau și-și elogiau susținătorii, etalându-și cadourile cu care aceia le dăruiau. Lola, păstrându-și ighemoniconul, căci terminând Conservatorul fusese angajată la Operă, nu participa la aceste întruniri, deoarece ea avea un statut social avuabil, cel de întreținută fiind complementar.

Prima condiție pe care Lola i-o pusese industriașului fusese cea de-a-i respecta mama și de-a nu-ncerca s-o despartă de ea. Indiferent dacă luau masa în familie sau cu invitați, într-un cap al mesei se afla susținătorul, în celălalt Marichen, „coana-mare”. Deși acum aveau servitoare, câte o ungueroaică de vârstă matură, pentru că Lola se respecta și voia să-i ofere mamă-sii o odihnă binemeritată, coana-mare tot prin bucătărie și cu de-ale casei, la cot cu slujnica, își petrecea veacul. La premierele fiică-sii, în rochie neagră, cu tocă peste cocul de care nimeni n-o convinsese să se despartă, se afla în loja de gală, în primul rând, loc pe care Lola nu i l-ar fi cedat nici lui vodă.

La treizeci de ani, Lola era o glorie a Operei române, recunoscută și-n străinătate, cântase la „Scala”, era întreținută de-un arhitect, care-i dăruise într-un bloc construit de el un apartament și-o garsonieră alăturată, pentru coana-mare, în eventualitatea în care Lola s-ar fi hotărât să ducă o viață maritală alături de cineva.

Când își începuse cariera lirică, își îngăduise să se prezinte tatălui ei, marele avocat Colan, și să-l roage ca pentru scenă să-i îngăduie să poarte numele lui, ceea ce tatăl încuviințase, mai ales că-n ultimii ani nevastă-sa îl părăsise, sătulă de-un bărbat care dormea mai mult „prin străine” decât pe-acasă. Acesta fusese debutul relațiilor foarte cordiale dintre fiica și tatăl care timp de douăzeci de ani nu se văzuseră. El avusese bunul-simț să nu-i spună: „Ce mare te-ai făcut”, iar ea pe cel de-a nu afișa nici o familiaritate față de-un domn pe care avusese tot timpul să-l uite. Domnul Colan, la apus de carieră, se trezea din nou în atenția publică printr-o fiică celebră.

Lolei i se părea că un nume atât de cunoscut îi dădea un plus de atracție și nu se-nșela, snobismul funcționând precum cea mai desăvârșită mașinărie.

Pe vremea legionarilor, un iubit îi oferise Lolei să-și aleagă ceva dintr-un pumn de bijuterii. Nemirosindu-i a bine proveniența acelu pumn care valora o avere, nu se-atinsese de nimic, mulțumindu-se doar să mângâie diamantele și să le privească. Foarte curând avea să descopere că nasul ei n-o înșelase și că bijuteriile acelea veniseră via „Garda și Căpitanul”, iar cel care le vehiculase ajunsese în lagărul de la Târgu-Jiu. Nici prosperitatea nici numele n-o făceau să-și uite proveniența, nici faptul că o parte din viață fusese socotită și tratată ca a nimănui și că-ntinsese de franc. Evita oamenii și situațiile care nu i se păreau în regulă. De condiția de femeie întreținută nu era nici mulțumită, nici mândră: i se părea însă inevitabilă pentru cineva de obârșia ei, care voia să parvină.

În cele mai prospere timpuri – și prosperitatea umblase după dânsa ca puiul după mamă – ținea o socoteală a banului la centimă și tot ce prisosea întreținerii proprii, la nivelul unei celebrități, și întreținerii casei, care arbora marele pavoaz (adică flori și masă aleasă) doar când o vizita protectorul – tot ce prisosea și prisosea destul – Lola investea în bijuterii, în mobile, în covoare de preț, în tablouri, în sculpturi potrivite cu interiorul ei. Era invitată la toate vernisajele, de toți pictorii și sculptorii, nu doar ca celebritate decorativă ci și ca bună cumpărătoare. Bună – un fel de-a spune – că se tocmea la sânge; se tocmea, dar cumpăra. În scopul unor investiții judicioase, bătea toate licitațiile și nu-i scăpa nici o moștenire care se desfăcea. Banul era fluctuant. Oricât ar fi investit, Lola avea grijă să nu rămână fără bani. Simțea o adevărată voluptate să-i numere și să-i așeze ca un casier de bancă. Se gândea cu nostalgie la vremurile când banii erau de aur și de-argint, când le puteai pipăi valoarea, cu mâinile și cu privirea. Ce vremuri! Și banii de hârtie îi făceau destule servicii. N-avea plângeri împotriva lor. Îi drămuia cum își drămuia garderoba. Își prefăcea hainele tot timpul pentru a părea cât mai multe; pentru ea, hainele nu reprezentau o investiție, oricât de scumpe ar fi fost. Moda trecea. Avea două haine de blană și trei vulpi: albă, bleu, roșie. Îndată ce le dezbrăca le pune la aerisit, iar primăvara – cu mâna ei le așeza în saci de pânză cu pungii de levănțică.

La atâtea lucruri de preț pe care și le cumpăra, te-ai fi așteptat ca-n loc de casă de om locuința ei să fie un adevărat bazar. Casa Lolei era aerisită, cu atâtea lucruri câte să facă un interior rafinat, puse toate în valoare prin spațiul care le-nconjură. Ce-ar fi fost de prisos lua drumul podului și-al debaralei. În casa ei, lucrurile se schimbau periodic, la fel ca-n muzee, care oricât spațiu ar avea nu reușesc să expună în același timp tot ce achiziționează.

Cu toată această prosperitate, Lola era permanent bântuită de frica sărăciei. Se gândea neîntrerupt la vremea când n-avea să mai fie tânără și n-avea să mai facă respirația bărbaților să se oprească. Faptul că acumulasе bunuri pentru șapte vieți n-o liniștea cu nimic. Se gândea la tot felul de catastrofe, ca incendiile, inundații, cutremure. Una dintre temeri i-o confirmase cutremurul din '40, care-i spărsese câteva pahare de cristal, după care plânsese zile-n șir, de maică-sa nu știa cum s-o mai mângâie. Oricum, după fiecare ciob plângea; o pierdere cât de mică o simțea ca pe-o ruinare și-o catastrofă. Deci, Lola făcea parte dintre cei care nu-și trăiesc prosperitatea cu voluptate. De altfel, era de-o zgârcenie proverbială printre colegii de scenă. Își ținea o punguță cu bomboane în sertarul mesei de machiaj. Din sertar își ducea direct bomboana în gură și n-ar fi oferit una cabinierii pentru nimic în lume. Nu s-ar fi putut spune despre Lola că semăna la nesăbuintă cu „traviata”. Cutremurul din '40 o speriasе mai mult decât orice.

În acest context de spaimă și de neliniște, apăruse în viața ei un tânăr chirurg, Stoian Dogaru pe numele lui. Acesta nu-i oferise nici drum acoperit cu flori din stradă până la ușa casei, nici orhidee cu tulpina-nconjurată de inele cu briliante, ci doar ceea ce-i era lui la-ndemână și considera mai de preț:

căsătoria. Stoian Dogaru era cu șase ani mai tânăr decât Lola. Un element care-o flata, protectorii fiindu-i toți mai în vârstă mult decât dânsa.

Întorcând lucrurile pe toate fețele, Lola ajunsese la concluzia că-n asociația stabilă dintre un bărbat și-o femeie era bine ca femeia să aibă trecut și bărbatul – viitor. Drept care, fără să se grăbească, vrând să pară că face pasul după multă chibzuială și după mari ezitări – pentru a nu-i arăta pretendentului că ea ar fi tânjit după căsătorie, ca-nsetatul după apă, deși repede hotărâse în sinea ei că venise vremea să se mărite – Lola devenise doamna doctor Dogaru. Pentru scenă își păstrase numele neschimbat. În tânărul menaj, Stoian Dogaru venea cu energia băiatului de la țară pus pe făcut treabă, cu-o nemărginită ambiție profesională și socială, ajutat de-un trup sănătos și de-o minte ageră, dorind să fie primul în breaslă și să-și mobileze capul cu tot ce n-avusese posibilitatea într-o copilărie trăită în familia lui de țărani avuți; iar Lola – cu experiența ei de femeie de lume, căpătată lângă bărbați de la care măcar dacă-nvățase că nu era unul căruia să nu-i placă să fie flatat, și tot ar fi fost de-ajuns. Era o perfectă maîtresse de maison, cum îi plăcea să-și spună într-una dintre cele două limbi străine pe care le stăpânea desăvârșit. Înțelegea să țină casă deschisă, deși îi părea rău după fiecare mbucătură a musafirilor, pentru a-ntreține o anumită atmosferă în jurul cuiva în plină ascensiune (cum era soțul ei), ea fiind de mult o glorie care se putea dispensa de-o parte a acrobațiilor sociale. Veghea cu strășnicie orele de somn și de studiu ale lui Iani, când ea răspundea la telefon și nu-l deranja decât dacă era vorba de-o urgență care totdeauna se dovedea mănoasă. Primul lucru pe care-l cumpăraseră după căsătorie, fusese un congelator „General Motors”, mare cât o casă. Când acesta se dovedea totuși neîncăpător, Lola dădea o masă de treizeci-patruzeci de persoane pentru a epuiza surplusul și pentru a se achita de unele obligații mondene.

Până la căsătorie, Stoian Dogaru – Iani pentru intimi – fusese preocupat numai de profesie și dăduse prea puțină importanță femeilor. Prin căsătorie, orgoliul lui era mai mult decât măgulit; trăia un sentiment de siguranță și de bună-stare, ca al celui care se știe stăpân pe-un capital. După căsătorie, ochii începuseră a-i vedea, inima a-i cere. Printre paciente erau destule care se lăsau ușor impresionate de numele lui cu tot mai multă rezonanță, de felul lui discret de-a fi și de aerul lui preocupat și îngândurat. Fără să fi fost frumos, Stoian Dogaru plăcea femeilor. Îi plăcuse până și Lolei Colan, care mai văzuse ceva bărbați la viața ei. Pe măsură ce prestigiul îi creștea, oferta era tot mai mare, mai ales în rândul colegelor și, mai târziu, într-al subalternelor. În menajul Dogaru, afară de primii doi ani, nu existase perioadă fără amantă. Lolei, desigur, nu-i cădeau bine infidelitățile bărbatului ei, dar le putea înțelege. Înțelegea lucrurile făcute din impulsuri adevărate, ea care nu trăise decât după un program bine stabilit de la-nceputul vieții: să aibă; ceea ce-o făcuse să-și reprime multe porniri sincere față de câțiva bărbați. Principiul ei esențial în raporturile cu bărbații fiind cel potrivit căruia un bărbat care nu-ți dă e ca și când ți-ar lua, Lola, preferându-i pe cei care dădeau, nu-și complicase viața

trăind-o în dublă partidă, pe de-o parte – cu un susținător, pe de alta – cu un amant de inimă. Ea, când era cu un bărbat era cu unul singur. Din comoditate și din considerentul că nimeni nu merita deranjul partidei duble. Își propusese de la-nceputul căsătoriei să nu abandoneze acest principiu, oricât i-ar fi zburdat bărbatul, cu-atât mai mult cu cât acesta-și respecta casa, în sensul că tot ce câștiga acasă aducea, așa că n-o priva cu nimic pe Lola de ceea ce-i era mai drag: banul. Căsătoria lor se desfășura sub semnul respectului reciproc și sub cel al mondenității. Lola știuse de la-nceput că bărbatu-său n-o luase din pasiune, ci din orgoliu, iar că dânsa îl luase pentru a-și asigura o bună-stare stabilă – dacă se putea, și pentru zilele când frumusețea avea să-i treacă și când gloria avea să poarte fost înainte. Pe-aceste coordonate, menajul Dogaru mersese fără hopuri și fără scene până ce-l desfăcuse moartea. Profesorul Stoian Dogaru murise în plină glorie, răpus în câteva luni de-un cancer pe care-l recunoscuse de la-nceput și-al cărui deznodământ îl așteptase cu demnitate, lucid până-n ultima clipă când spusese: „Asta a fost”, și-și dăduse sufletul.

Moartea lui Iani fusese cel mai mare traumatism din viața Lolei.

Nimic n-o speriasse mai mult. Nici chiar infarctul ei, care precedase cu doi ani moartea lui Iani. Această moarte îi schimba viața. N-avea să se mai simtă niciodată cea de dinainte. Zadarnic primea vizite ale unor oameni care-o asigurau că atitudinea lor față de ea n-avea să se schimbe; zadarnic iar, Katika, ungueroaica (femeia care-i făcea menajul de douăzeci de ani), avea să stea drept în fața ei, cum stătuse totdeauna (căci în concepția Lolei, sluga nu se-așeza în prezența stăpânului), nimeni nu-i putea risipi sentimentul de schimbare, de decădere dintr-un drept care i se cuvenea. În cele mai rele vise, adevărate coșmaruri, se-nchipuise moartă și-și văzuse avutul ajuns pe mâna vreunei tinerele pe care și-ar fi adus-o Iani în casă. Gândul că el ar fi putut muri înaintea ei nu-i trecuse niciodată prin minte. Material, rămăsese asigurată pentru șapte vieți. Numai că Iani o lăsase când avea mai multă nevoie de adăpostul numelui său. Deși în deplinătatea facultăților fizice și mintale, după moartea lui Iani nu mai voise pentru nimic în lume să iasă din casă. Mai ieșise o dată să vadă ce mai era pe la magazinele din jur. Vrând să-și stabilească o legătură cu-o vânzătoare, îi spusese, pentru a-i capta bunăvoința: „Sunt Lola Colan, artistă a poporului, stau în blocul de-alături”. Vânzătoarea, femeie între treizeci și patruzeci de ani, dăduse din umeri și-i spusese sincer: „N-am auzit de dumneavoastră”. Pe urmă se gândise ea ce se gândise și-și dusese palma la frunte: „Da' nu sunteți cumva soția lu' domnu' profesor de muri?”. Din acea zi nu mai ieșise din casă, lucru pentru care profesorul Șerban o certa de câte ori se vedeau. Lola rămăsese omul fermecător care fusese totdeauna și, cu toate ravagiile celor optzeci de ani, păstra toate urmele mării ei frumuseți cât și-o voce inegalabilă. Dacă-nchideai ochii și-o ascultai vorbind, te-așteptai, când i-ai fi deschis, s-o vezi pe statuara Carmen de-altă dată involburându-și fustele și mișcând provocator din șolduri. Vedeai o bătrână statuară, uscată. În tinerețe, Lola se străduise să-și păstreze silueta destul de planturoasă, ținându-se cu

strășnicie de la mâncare. Nu voia s-ajungă în nici un caz ca „Traviatele” în a căror oftică îți era cu neputință să crezi, atât erau de dolofane. Se temuse totdeauna că vârsta critică avea s-o transforme-ntr-un aluat bine dospit. Temerile ei se dovediseră neîntemeiate. Un endocrinolog, prieten al profesorului Șerban, împărțea femeile în viitoare babe grase și-n viitoare babe slabe. Lola Colan se număra printre cele din urmă. Cum arăta acum ți-o-nchipuiai perfect în Dama de pică, ultimul ei rol, cel cu care-și luase rămas-bun de la scenă. Nici momentul acela nu fusese ușor. Își părăsise profesia în plină voce. Nu așteptase momentul prelungirii antractelor pentru a-și recăpăta un suflu precar cu care târâș-grăpiș s-ajungă la ultima cortină. Voise s-o regrete publicul și nu să spună: „În fine s-a retras și asta. I-a dat Dumnezeu gându-ăl bun, că mai mult cârâia decât cânta”. Despărțirea de scenă nu-i fusese ușoară. Dar la această despărțire se gândise de la-nceputul carierei. La cea de Iani nu se gândise.

Spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care-l evoca pe domnul Catafă cu zâmbetul pe buze, pe Lola, de câte ori pomenea numele lui Iani sau vreo întâmplare legată de el, o podideau lacrimile. Tot spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care nu numai că n-avea de gând să-și facă testamentul, dar nici nu pomenea de-așa ceva, Lola, invariabil, la un moment al întrevederii cu cei cărora le acorda importanță, pomenea de intenția ei de-a-și face testamentul. Greutatea cea mare era că nu știa pe cine să lase moștenitor. Două surori ale ei după tată, cu care era-n relații sporadice, deși mai puțin vârstnice decât ea, nu mai erau nici ele tinere și n-așteptaseră să moară Lola pentru-a-și face un rost. Aveau de mult case, mașini, o bună-stare care se putea dispensa de moșteniri, afară de faptul că nici ele n-aveau moștenitori. Gândindu-se la testamentul ei, Lola îl lega de ideea de nevoie a moștenitorului. Deci, aceste două surori cădeau de pe listă. O soră mult mai tânără decât Lola, provenită dintr-o căsătorie târzie-a lui Toma Colan, n-o ducea deloc strălucit cu cei patru copii ai ei, și divorțată de când lumea. Dar aceea era o risipitoare care vânduse toate bijuteriile și toate mobilele „stil” de la maică-sa, evident pentru a-și crește copiii; evident pentru oricine, dar nu pentru Lola. Deci, deși această soră ar fi avut nevoie de moștenire, Lola nu-i lăsa nimic, fiindcă nu voia să-i risipească nimeni avutul nici după moarte. Ea se gândea la un om strângător și mai ales mână strânsă. Convinsă că cele mai mari păcate ale românului erau fudulia și risipa, nu voia să le-ncurajeze prin danii nechibzuite.

Sora și frații lui Iani nu erau deloc nevoiași. Prietenii, cei mai mulți se mutaseră din lumea asta, ceilalți n-aveau nici ei nevoie de moșteniri, iar mulți dintre ei se aflau în aceeași dilemă ca și Lola: nu știau cui să-și lase avutul. După această invariabilă parte a conversației, pe care orice apropiat al ei o putea reproduce vorbă cu vorbă, Lola pomenea la fel de invariabil de-un alt proiect: cel de-a vinde tot ce-avea și-a-l împărți unor oameni care bolnavi, care cu pensii mici, în fine unor oameni necăjiți. Celui de-al doilea proiect, profesorul Șerban și Sânziana nu-i dădeau nici atâta crezare cât primului,

cunoscând marfa. În viața ei, Lola nu dăduse ceva cuiva. Profesorului îi venea greu să creadă în asemenea mărinimie din partea cuiva care-și bea liniștit cafeaua-cafea în timp ce femeia care-o slujea de-o viață bea „nechezol”. Îi venea greu să creadă-n mărinimia cuiva care plânsese și care plângea, în ciuda vârstei care nu-i mai făgăduia cine-știe-câți ani, plângea pentru fiecare ciob și-și număra tot timpul conservele-n cămară. În viața lui destul de lungă, profesorul Șerban nu văzuse mutații în firea oamenilor. Mai degrabă credea în mutația speciilor sub acțiunea unor stimuli decât în transformarea caracterului la om. În lumina acestui adevăr și-n fața unei atât de mari nehotărâri din partea Lolei, profesorul Șerban își permisesese să-i sugereze s-o lase unică legatară pe Katika, deoarece era ființa care, pentru cinstea și pentru devotamentul ei de-a lungul atâtor ani, merita cel mai mult. Și-apoi era tânără, avea bărbat și copii și, deși nici ea nu stătea-n drum, s-ar fi bucurat de moștenire. „O, dragă Daniel, ce, asta e casă de Katika? De câte ori vine Soni, bărbatul Katikăi, pe-aici, abia-ndrăznește să se-așeze pe marginea unui fotoliu, de parc-ar sta pe ace”. „Când ar fi al lui fotoliul s-ar așeza ca lumea”. „Nu e asta casă de ei”, conchidea Lola, care uita că douăzeci de ani din viață stătuse doar pe scaune de lemn. În ciuda acestei concluzii, relua discuția despre testament și despre vânzare și despre fapte creștinești de la-nceput și cu-aceleași cuvinte: „O să fie la mine ca la Bubulina”, spunea Lola, făcând aluzie la Zorba Grecul, un film care-i lăsase o impresie puternică. „Așa o să fie, dacă n-ai să-ți faci un testament în bună regulă”, spunea profesorul Șerban, cu lehamite-n glas, fiind sigur că Lola, ca și doamna profesor Zadurian, n-avea să lase nici un testament. Măcar doamna profesor Zadurian își trăise cu voluptate bună-starea și nu fusese obsedată de ideea sărăciei, ca una care cunoscuse sărăcia doar din auzite și care-n sinea ei își spusese totdeauna: „După mine – potopul!”. Dar Lola tremurase tot timpul de teama de-a nu se-ntoarce de unde pornise, avusese o concepție catastrofică despre viața care te putea urca și coborî și nu-și spusese niciodată „După mine – potopul!”. Ea suferea pentru soarta fiecărui obiect, soarta de după ziua când ea n-avea să mai fie, zi la care se gândea cu mare teamă.

„Nu poți schimba destinul și firea nimănui”, încerca profesorul Șerban să se detașeze de forma de absurditate a fiecăreia dintre „augustele sale paciente”, cum le numea în sine pe doamna profesor Zadurian și pe Lola Colan-Dogaru. „Doamne, dacă n-aș avea copii, oare tot așa aș face și eu? Să se fi iubit femeile astea pe sine atât de mult încât să nu mai fi văzut pe nimeni și nimic în jur? Iar lacrimile Lolei când îl pomenește pe Iani să fie pentru el, pentru ce s-a pierdut prin el, sau pentru ce-a pierdut ea prin moartea lui?”. Lola se purta ca omul căruia viața-i făcuse o mare nedreptate. Învățată numai să primească, nu-și închipuise că i se putea lua înapoi.

Profesorul Șerban înțelegea mecanismul care-o făcuse pe doamna profesor Zadurian să n-aibă copii. Deși curiozitatea lui psihologică, pentru completarea personajului, l-ar fi-ndemnat să afle de ce n-avusese Lola copii, n-o întrebase niciodată, fiindcă nu știa pe ce rană pui degetul printr-o-ntrebare.

Poate pentru că pe vremea ei vedetele din domeniul scenei și-al ecranului n-aveau copii, fiindcă n-aveau timp de sacrificat, poate pentru că pur și simplu fusese stearpă. Era dreptul ei să-și păstreze tainele. Parcă poți ști ce e-n viața și-n sufletul fiecăruia. El știa un lucru: nu cunoștea pe nimeni pe care să-l poată invidia. Nici dintre vii, nici dintre morți.

În vizită la Lola Colan, când se vedea cu cafeaua dinainte, Sânziana-și împreuna mâinile ca pentru rugăciune. Îndată Lola-i pune pe-un fotoliu un braț de albume cu poze din viața ei de cântăreață. Vorbele Lolei și-ale lui Daniel Șerban treceau peste capul Sânzienei cufundată într-un trecut pe care nu-l cunoștea decât din auzite. Cu toate că se afla într-un apartament modern, Sânziana se ducea cu gândul la podul palatului Salina, se pierdea printr-o lume de vestigii ale unei familii și-ale unei epoci, cuprinsă în inegalabilele pagini ale lui Lampedusa, în ceea ce ea numea „atmosfera de pod”, dispărută, pulverizată-n secolul nostru. Un secol care pierduse credința, naivitatea, nostalgia și, cel mai rău, speranța.

Sânziana se ducea neobosit la benzină pentru a-și umple niște canistre care să-i ofere-un pelerinaj în satul din Moldova unde trăiseră și muriseră bunicii ei după tată, pe care-avea să-i caute-n cimitir; să treacă pe drumurile care-i fuseseră cele mai dragi, să meargă la mormântul Maicăi și-al Taicăi, la Cernați; la Costinești, la casa coanei Leana, care se mutase și ea la cele veșnice; în sfârșit, să-și facă un itinerar de suflet.

La Belu, cât era sezonul cald, se ducea-n fiecare duminică la mormântul părinților ei, la cel al coanei Luxița Bantaș, la cel al lui Costi Mavros, la al coanei Luța și-al lui Sică Șerban. Trecea și peste drum, la cimitirul evreiesc de rit spaniol, unde erau înmormântate Matilda Stein, mama profesorului Stein, și mătușa lui, Surica, deși nu fuseseră de rit spaniol.

Îi plăcea să străbată țara-n mașină, ca să vadă cât mai mult, spre deosebire de Marina Șerban, care pornea cu trenul și-apoi pe jos, cu un rucsac în spinare.

— Tanti Marina, de ce n-am merge-mpreună, că tot atâta benzină consumăm.

— Eu merg cu trenul, la „a doua”, ca s-aud ce vorbește poporul.

— Și-altfel nu știi?

— Sânziana, fetițo, fiecare cu nacafalele lui.

— Drept e.

— Mult a fost, puțin a rămas.

Când simțea nevoia să-și facă bilanțul faptelor, Sânziana nu-și găsea păcate mari, iar ce fusese mai frumos în viața ei se petrecuse doar în imaginație. Mulțumea lui Dumnezeu că odată cu anii îi adusese și mintea de-a nu se mai fi gândit la dragoste și de-a profita de vârsta asta a bucuriilor potolite, pe care i le oferea situația de bunică. Altfel se vedea pe sine ca pe o copie decolorată a ceea ce fusese chiar cu zece ani mai înainte, pe sine, pe cei din jur, pe toți. Lumea parcă intrase la apă și-abia mai respira în „formatul” nou care-o turtea din toate părțile. Se străduia să supraviețuiască mai ales din

curiozitate și nu din drag de viață. România, țara cu cele mai multe aparate video din Europa! Țara-n care oamenii dormeau cel mai puțin și visau cel mai urât. Murise credința, murise și speranța, și iubirea. Și nu mai aștepta nimeni nici învierea morților, nici viața veacului ce va să vie. Și-așa era destulă osândă.

Plictisită să tot stea la benzină și speriată c-ar fi putut să aibă vreo pană cine-știe pe ce coclauri, când se ivea câte-o „recuperare”, urmând în cele din urmă exemplul soacră-sii, urca-n tren la „a doua” ca s-audă ce vorbește poporul și se ducea să mai simtă nițel sub tălpi și altceva decât asfaltul. Acum, în compartiment se aflau trei țărani, doi – ca la cincizeci de ani, unul – ca la șaptezeci. Își cerură iertare că o scosese pe culoar până să-și coțopenească ei sacii cu pâine sus în plasele de bagaje.

— Puneți-i fără grijă că eu n-am decât rucsacul ăsta de copil.

— Vă mulțămim, doamnă dragă.

Păreau ardeleni după bundele de oaie-ntoarsă, cu niște modele colorate pe lângă copci. Nu se cunoșteau între ei.

Se-așezaseră. După ce porni trenul, își scoase fiecare un șervet și-l puse pe picioare, își tăie pâine de oraș și slană. Fiecare-i întinse Sânzienii câte-o felie de pâine cu bucățele de slănină.

— Gustați și dumneavoastră, doamnă dragă.

După un timp, unul dintre cei doi bărbați mai tineri zise:

— Apă' că nici la Capitală nu mai e nimic...

— D-apăi că unde mai e? răspunse cel de cam aceeași vârstă.

— Măi, ficiori, li se-adresă cel mai bătrân, copii aveți?

— Avem.

— Însuratu-i-ați?

— Însurat.

— Căși făcutu-le-ați?

— Făcut.

— Și-atuncea vreun petec la mâneci n-ați mai pus, nu v-ați mai strâmtorat o țără?

Cei doi se uitară unul la altul și-apoi amândoi la Sânziana. Ea ridică din sprâncene; de unde să știe ea unde „bătea” ăl bătrân.

— Am pus petece, dreptu-i.

— Apăi acuma, măi, ficiori, își face țara casă.

Cei doi amuțiră și se posomorâră. Se lăsase o tăcere pe care Sânziana oricum n-avea de gând s-o rupă.

— Apăi, dumnezăii mării ei de casă, cine-o pus s-o facă cu eataj?! răbufni peste vreo cincizeci de kilometri unul dintre cei doi mai tineri și-și trase căciula pe ochi în semn că se spusese tot ce era de spus și că el se punea să doarmă.

„Ai dreptate, tanti Marina”.

Dintr-un buzunar al pufoaicei, Sânziana trase o cartă poștală ilustrată, iar din altul – pixul. Se uită pe fața cartei poștale: Circul de stat din București.

„De parc-ar mai fi și altul!”. Se-apucă să scrie mărunț, ca pentru microbiologi:
„Dragă Sidi.

Nu te-am găsit la telefon ca să-ți spun că plec în „recuperări” la Piatra Arsă. Mă-ntorc mâine seară. Ce să-ți mai spun? „Doamne, Doamne, /Mulți zic Doamne, /Dumnezeu pare că doarme/Cu capu' pe-o mânăstire/Și de nime' n-are știre”. Te sărut și sănătate să fie.

Sânziana”.

— Nu vă supărați, în cât suntem astăzi?

— În șaișpe, doamnă dragă.

„16 decembrie, 1989 (pe drum)”, adăugă Sânziana în stânga, jos.

SFÂRȘIT

1 Pentru atmosferă, și pentru a evoca și în acest fel epoca, intenționez să păstrez aidoma ortografia și punctuația vremii din carnetul sublocotenentului Băncilă. Dar numeroasele pagini pe care-ar fi trebuit să le transcriu astfel ar fi devenit oboseitoare pentru cititor. Încât, considerând că trei zile de însemnări constituie o „mostră” îndestulător de sugestivă, abandonez convenția și revin la ortografia contemporană, conservând, totuși, pentru culoare, câteva forme și grafii. (Nota autorului).

2 „Ce nefericite suntem, Fanette!”.